Aandeelhoudersinstructie ROM Zuidvleugel

Inleiding

Deze aandeelhoudersinstructie geeft richting aan de vorm en de inhoud van het investeringsbeleid van de participatiebedrijf ROM Zuidvleugel. Het participatiebedrijf heeft tot taak om met het door de aandeelhouders ter beschikking gestelde kapitaal een bijdrage te leveren aan de realisatie van het door de aandeelhouders periodiek vast te stellen economisch beleid, derhalve met primaire aandacht voor de beleidsspeerpunten die ontleend worden aan de Economische Agenda Zuidvleugel en het (topsectoren)beleid van het Ministerie van Economische Zaken. De ROM heeft daarvoor een (uitgebreid) financieringsinstrumentarium tot zijn beschikking.

Deze aandeelhoudersinstructie is een 'levend' document. Bij verandering van (regionaal) beleid wordt de aandeelhoudersinstructie van de ROM aangepast.

Bij de opstelling van de instructie is de vigerende Europese regelgeving inzake staatssteun in acht genomen. Indien de instructie als gevolg van aanpassing van EU-regelgeving tot conflictsituaties leidt, wordt de instructie aangepast.

1. Het algemeen kader

In dit algemeen kader wordt het beleidsmatige speelveld voor het participatiebedrijf beschreven. Dit speelveld dient te allen tijde nageleefd te worden.

a. De ROM investeert in innovatieve (door)startende MKB-bedrijven resp. snelle groeiers die actief zijn op de speerpunten en cross-overs van het landelijk en regionaal (innovatie)beleid zoals beschreven in paragraaf 2 van deze instructie.
Onder MKB-bedrijven wordt verstaan: ondernemingen die voldoen aan de definitie van Kleine, middelgrote en micro-ondernemingen ("kmo's") in Bijlage I van Verordening (EG) 800/2008 of in een verordening die deze vervangt.
Onder (door)starter wordt verstaan: een onderneming die op moment van het tekenen van de eerste overeenkomst tot verstrekking van (risico)kapitaal maximaal vijf jaar ondernemingsactiviteiten in stand houdt.
Verzelfstandigde resp. nieuwe eenheden van bestaande bedrijven, mits ondergebracht in een nieuwe rechtspersoon die aan genoemd uitgangspunt voldoet, worden eveneens als starter aangemerkt. De ROM mag, ter bescherming van zijn financieel belang, participeren op (sub)holding niveau, mits de investering aantoonbaar te maken heeft met de nieuwe ontwikkeling, bijvoorbeeld door het benoemen van mijlpalen die daarmee te maken hebben.
Onder snelle groeier wordt verstaan: een bedrijf met 10 – 250 werknemers, waarbij de werkgelegenheid of omzet in de afgelopen vijf jaar met tenminste 60% is toegenomen dan wel (op grond van het aan de ROM ter beoordeling voorgelegde businessplan) in de komende vijf jaar een toename van de werkgelegenheid en/of

omzet van minimaal 60% verwacht.

b. Er wordt geïnvesteerd in bedrijven die feitelijk gevestigd zijn in het betreffende regionale gebied van de ROM. Bedrijven die statutair gevestigd zijn buiten het werkgebied van de ROM, maar waarvan de activiteiten die door de ROM zijn / worden gefinancierd, neerslaan binnen het werkingsgebied, worden tot het werkingsgebied van de ROM gerekend. Omgekeerd, bedrijven die statutair gevestigd zijn binnen het werkgebied van de ROM maar waarvan de activiteiten die door de ROM zijn / worden gefinancierd, neerslaan buiten het werkingsgebied, worden niet tot het werkingsgebied van de ROM gerekend.

c. De ROM zal opereren met inachtneming van alle Europese regelgeving inzake staatssteun en risicokapitaal, ongeacht of de ROM rechtstreeks of via een tussenfonds (bijvoorbeeld via een technofonds) in een onderneming participeert.

d. De ROM moet handelen als een market economy investor. Bij voorkeur wordt, gelijktijdig en onder gelijke condities en voorwaarden, gezamenlijk geparticipeerd met private partijen. Per participatie zal professioneel aannemelijk gemaakt moeten kunnen worden dat voldaan is aan genoemd uitgangspunt. Dit vraagt in elk geval dat er (per participatie) een deugdelijk bedrijfsplan aanwezig is met nadere informatie over het product / de dienst alsmede de geraamde ontwikkeling van de omzet en het resultaat. Uit dit document en eventueel aanvullende correspondentie dient de levensvatbaarheid van de onderneming te blijken. De ROM's dienen aannemelijk te kunnen maken dat het geraamde aandeelhoudersrendement zich vanuit het oogpunt van een verstandige particuliere investeerder op een juiste wijze verhoudt ten opzichte van het risicoprofiel van de participatie.

e. De maximale omvang voor deelnemingen bedraagt per onderneming c.q. concern € 2,5 miljoen. Het gaat daarbij om de optelsom van aandelenkapitaal en (al dan niet converteerbare, achtergestelde) leningen. Eventuele (bijgeschreven) aanspraken op dividend en rente blijven buiten beschouwing en vallen ook niet onder de onder p genoemde (40%) vrije beleidsruimte. Bij overschrijdingen om andere dan de hiervoor genoemde reden, komt alleen het meerdere boven € 2,5 miljoen ten laste van de 40% vrije beleidsruimte.

f. Als de ROM in een fonds participeert, wordt voor een overschrijding van het in lid e. genoemde plafond van € 2,5 miljoen per onderneming c.q. concern gekeken naar de individuele participaties van het fonds. Dus als de ROM voor 10% in een fonds participeert en dit fonds vervolgens € 5 miljoen in een individuele onderneming belegt, wordt de participatie van de ROM gesteld op € 0,5 miljoen (10%) en is er geen sprake van een overschrijding van het in lid e. genoemde plafond.

g. Alle publieke participaties samen vormen minder dan 50% van de totale participatie in een onderneming. (In beginsel tijdelijke) afwijkingen van deze bepaling behoeven de expliciete, schriftelijke goedkeuring van de Raad van Commissarissen van de ROM.

h. De financieringsopties waarvan de ROM gebruik mag maken zijn (al dan niet gecombineerd):
   i. participatie in aandelenkapitaal;
   ii. participatie in aandelenkapitaal in combinatie met het verstrekken van (converteerbare) achtergestelde leningen;
   iii. verstrekken van (converteerbare) achtergestelde leningen;
   iv. verstrekken van overige leningen.

i. Voor de (al dan niet converteerbare, achtergestelde) leningen dient een marktconforme vergoeding in rekening te worden gebracht. Daarbij wordt uitgegaan van de Europese referentierente verhoogd met opslag conform de tabel in Mededeling (2008/C 14/02) van de Commissie over de herziening van de methode waarmee de referentie- en disconteringspercentages worden vastgesteld of een mededeling die haar vervangt. Bepalend is de Europese referentierente op het moment van de investeringsbeslissing c.q. het moment van besluitvorming over de aanpassing van het rentetarief. In principe hebben de leningen van de ROM een lage zekerheidsstelling, hetgeen betekent dat de bandbreedte van de opslag kan variëren van 100 (rating A en hoger) tot 1.000 (CCC en lager) basispunten, afhankelijk van de creditrating van een onderneming.
Voor de bepaling van de creditrating van een (bestaande) onderneming wordt uitgegaan van de interest-coverage-ratio (Damodaran model). Om de creditrating van een (bestaande) onderneming te bepalen wordt uitgegaan van de gewogen ICR over de afgelopen 3 jaren.

Als de Interest-coverage-ratio (for smaller and riskier firms)		
Vanaf	Tot en met	Creditrating
	0,499	D
0,5	1,499	C / CC / CCC
1,5	2,999	B- / B / B+
3,0	3,999	BB / BB+
4,0	4,499	BBB
4,5		A- / A / A+ / AA / AAA

j. Indien er sprake is van een startende onderneming zonder enige kredietthistorie dan wordt uitgegaan van een opslag van tenminste 650 basispunten.

k. De duur van een participatie is in beginsel niet langer dan acht jaar. Dit uitgangspunt impliceert dat de ROM reeds bij het aangaan van een participatieovereenkomst afspraken maakt over een exit strategie. Het vorenstaande betekent overigens niet dat de ROM verplicht is om na het verstrijken van genoemde periode de betreffende participaties geforceerd en tegen ongunstige voorwaarden te verkopen. De ROM informeert de aandeelhouders jaarlijks over alle participaties die op balansdatum langer dan acht jaar in

de portefeuille zijn opgenomen. Er zal in openbare (jaar)verslagen niet over individuele participaties worden gerapporteerd.

l. De aandeelhouders stellen als eis aan het participatiebedrijf dat de koopkracht van het door hen beschikbaar gestelde vermogen (kapitaal, agio en reserves) in stand blijft. Dat wil zeggen dat het participatiebedrijf -met inachtneming van het gestelde onder d- na aftrek van haar kosten in meerjarig perspectief een rendement boekt dat (tenminste) gelijk is aan het (cumulatieve) inflatiepercentage. Het inflatiepercentage wordt door het CBS jaarlijks (achteraf) gepubliceerd. Het meerjarig perspectief betreft in beginsel een periode van vijf jaar. Gelet op de voorziene start eind 2013 en rekening houdend met een aanloopfase loopt de eerste periode van eind 2013 tot en met 2020 (onverlet een door de aandeelhouders gewenste tussentijdse evaluatie ultimo 2016).

m. De ROM rapporteert jaarlijks over het maatschappelijk rendement van de participatieportefeuille. Maatschappelijk rendement wordt niet alleen bepaald aan de hand van het aantal participaties en de financiële resultaten, maar ook aan de hand van de bijdrage van het bedrijf aan (de ontwikkeling van) innovatieve netwerkomgevingen in de regio, het versterken van de regionale economische structuur en mogelijk andere maatschappelijke relevante grootheden (waaronder het aantal gerealiseerde arbeidsplaatsen, groei van de R&D-uitgaven e.d.) die in overleg met de aandeelhouders vastgesteld kunnen worden.

n. De ROM mag zonder goedkeuring van de aandeelhouders geen risicokapitaal van derden respectievelijk bancair krediet aantrekken om daarmee de participatieactiviteiten te financieren.

o. Het wordt de ROM toegestaan om onder de navolgende voorwaarden (tijdelijk) fondsbeheer voor derden uit te voeren:
    i. de beheerkosten komen voor rekening van de 'opdrachtgever' en weerspiegelen volledig de op de markt geldende vergoeding voor vergelijkbare situaties;
    ii. de resultaten komen ten laste / ten goede van de 'opdrachtgever'; en
    iii. de fondsen worden beheerd met inachtneming van het EU-steunkader voor risicokapitaalregelingen (Verordening (EG) nr. 800/2008) c.q. de betreffende fondsen zijn door de Europese Commissie goedgekeurd.

    Onverminderd het voorgaande kan de ROM met de fondsverstrekker een winstdelingsregeling overeenkomen.

p. Het is de ROM toegestaan maximaal 40% van het geplaatste kapitaal plus agiostortingen maar exclusief de (overige) reserves te beleggen in afwijking van het gestelde onder a, b, e en g, met dien verstande dat:
    a. nooit in strijd met Europese regelgeving inzake staatssteun en risicokapitaal gehandeld mag worden;
    b. tijdelijk belegde gelden in de vorm van deposito's e.d. uitsluitend aangehouden mogen worden bij in Nederland gevestigde financiële instellingen met tenminste een

A+ (codering Fitch) of daarmee vergelijkbare status (volgens de codering van Standard & Poor resp. Moody's);

c. de verruiming uitsluitend betrekking heeft op participaties die actief zijn op de in paragraaf 2 (Beleidskader) genoemde speerpunten van de regio en het Rijk.

Deze verruiming van de beleidsruimte wordt toegestaan om het de ROM mogelijk te maken te kunnen voldoen aan de door de aandeelhouders gestelde rendementsnorm zoals beschreven onder I. Participaties in bedrijven die gevestigd en actief zijn buiten het werkgebied van de ROM behoeven de voorafgaande instemming van de aandeelhouders.

q. Gelijktijdig met het uitbrengen van het jaarverslag brengt de ROM schriftelijk verslag uit aan de aandeelhouders over de aard en omvang van de afwijkingen als bedoeld onder p.

2. Beleidskader

Deze paragraaf beschrijft de aangewezen regionale speerpunten, aangevuld met de landelijke speerpunten van het Rijk (de topsectoren). Voor zover sprake is van overlap tussen beide is die er omwille van de duidelijkheid niet uitgehaald.

Aangewezen speerpunten voor ROM Zuidvleugel:

- Cleantech (Biobased Economy, Water/Deltatechnologie, Infra & Mobiliteit, Duurzaam Bouwen)
- Life Sciences & Health
- Safety & Security

alsmede de geïdentificeerde cross overs met de sectoren HTSM en Hortitech en cross overs met de topsectoren van het Rijk.

Voor de periode 2011 tot en met 2015 worden door de Rijksoverheid de topsectoren Agro & Food, Chemie, Creatieve Industrie, Energie, High Tech Systems en Materialen, Life Sciences & Health, Logistiek, Tuinbouw en Uitgangsmaterialen alsmede Water als nationaal kader aangewezen.

Het is ROM Zuidvleugel verboden te participeren buiten de hierboven aangegeven beleidskaders. De onder paragraaf 1 onder p geboden 'vrije ruimte' laat dus uitsluitend participaties toe die actief zijn binnen de beleidskaders, maar die zich in een verdere fase in de levenscyclus bevinden dan genoemd onder a (starters, snelle groeiers). Ook zal ROM Zuidvleugel niet actief acquireren buiten de aangewezen regionale speerpunten.

Innovation Quarter / invest & innovate in West Holland

Gedeputeerde Staten Provincie Zuid-Holland
Directie Leefomgeving en Bestuur, Bureau Subsidies
T.a.v. art.5.1-2e
Postbus 90602
2509 LP DEN HAAG

Provincie Zuid - Holland
- 1 APR. 2016
Datum Ontvangst

Kenmerk IQ2015-70.0002
1/1
Auteur
art.5.1-

Datum 31 maart 2016
Betreft Aanvraag tot vaststelling Boekjaarsubsidie 2015 InnovationQuarter
Uw ref. PZH-2015-507378540/ DOS-2014-0008064

Geachte art.5.1-2e,

Het Jaarverslag 2015, inclusief Jaarrekening, van (Regionale Ontwikkelingsmaatschappij) InnovationQuarter is 18 maart jongstleden met algemene stemmen door de aandeelhouders vastgesteld en voorzien van een goedkeurende accountantsverklaring van Ernst & Young Accountants d.d. 22 februari 2016.

TerugblIQ 2015 (Jaarverslag) en de jaarrekeningen 2015 publiceren we vanaf vandaag op onze website (www.innovationquarter.nl).

Indien u een pdf-versie van deze opgemaakte verslagen wilt hebben ten behoeve van uw dossier stuur dan een bericht naar administratie@innovationquarter.nl waarna deze opgemaakte verslagen per WeTransfer beschikbaar gemaakt kunnen worden.

Hierbij verzoeken we hierbij vaststelling van de verleende boekjaarsubsidie 2015 ter grootte van € 1.000.000, dit naar aanleiding van de ontvangen beschikking d.d. 24 maart 2015 Verlening boekjaarsubsidie 2015 (DOS-2014-0008064 / PZH-2015-507378540.

Wij hopen hiermee en voor dit moment u van voldoende informatie te hebben voorzien.

Met vriendelijke groet,

art.5.1-2e

Rinke Zonneveld
Directeur, InnovationQuarter

InnovationQuarter / 2595 BR, 32

Innovation Quarter

invest & innovate in West Holland

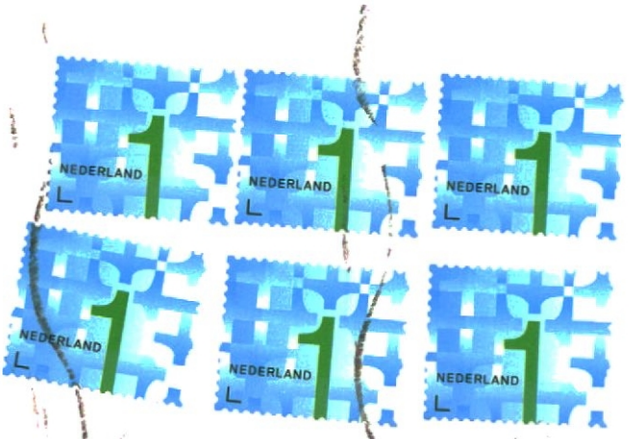

Gedeputeerde Staten Provincie Zuid-Holland
Directie Leefomgeving en Bestuur,
Bureau Subsidies
T.a.v. art.5.1-2e
Postbus 90602
2509 LP DEN HAAG

art.

Innovation Quarter / invest & innovate in West Holland

Gedeputeerde Staten Provincie Zuid-Holland
Directie Leefomgeving en Bestuur, Bureau Subsidies
T.a.v. art.5.1-2e
Postbus 90602
2509 LP DEN HAAG

Provincie Zuid - Holland
- 4 APR. 2017
Datum Ontvangst

Kenmerk IQ2016-70.0002

1/2

Datum 31 maart 2017
Betreft Aanvraag tot vaststelling Boekjaarsubsidie 2016 InnovationQuarter
Uw ref. PZH-2016-541867455/ DOS-2015-0007030

Auteur art.5.1-2e

Geachte heer art.5.1-2e,

Het Jaarverslag 2016 (TerugblIQ 2016), inclusief Jaarrekening, van (Regionale Ontwikkelingsmaatschappij) InnovationQuarter is 23 maart jongstleden met algemene stemmen door de aandeelhouders vastgesteld en voorzien van een goedkeurende accountantsverklaring van Ernst & Young Accountants d.d. 20 maart 2016. Deze zijn bijgevoegd als bijlagen bij deze aanvraag tot vaststelling boekjaarsubsidie 2016.

Hierbij verzoeken we vaststelling van de verleende boekjaarsubsidie 2016 ter grootte van € 1.200.000, dit naar aanleiding van de ontvangen beschikking d.d. 17 februari 2016 Verlening boekjaarsubsidie 2016 (DOS-2015-0007030/ PZH-2016-541867455.

Ook is afgelopen periode, samen met o.a. ministerie van Economische Zaken, provincie Zuid-Holland, aan de hand van de verschillende exploitatiebijdrage beschikkingen, verordeningen en afspraken beoordeeld of de boekhoudkundige verwerkingswijze 2014 en 2015 van de onder- of overbesteding van de exploitatiebijdragen voldoende aansluit met de afspraken, beschikkingen en verordeningen van onze Participanten.

De conclusie van deze beoordeling is dat er een beter passende methode is die meer recht doet aan de beschikkingen, verordeningen, afspraken én aan landelijk ROM-beleid.

Innovation Quarter
invest & innovate in West Holland

Kenmerk IQ2016-70.0002 2/2

De ontwikkelingsactiviteiten kennen een kostendekkende subsidievergoeding. Een eventueel overschot hoeft niet direct terugbetaald te worden aan de Participanten, zolang een vooraf bepaald bedrag niet wordt overschreden. Deze middelen dienen echter wel als 'nog te besteden exploitatiebijdragen per Participant' verantwoord te worden.
De huidige afspraken over de op te bouwen maximale hoogte van deze middelen zijn: circa 10% van de begroting kan worden aangehouden (€ 500.000) als totaalsaldo nog te besteden exploitatiebijdragen. Zodra dit saldo wordt overschreden dient het meerdere aan de Participanten terugbetaald te worden.
De toevoegingen aan de nog te besteden Exploitatiebijdragen worden naar rato van de exploitatiebijdragen van de Participanten in desbetreffend jaar toegerekend, de onttrekkingen worden naar rato van het saldo gedaan.

Met bovenstaande is het duidelijk dat de in 2014 en 2015 gevormde reserve per Participant naar rato toegekende exploitatiebijdrage geen onderdeel uitmaakt van het eigen vermogen (niet vrij uitkeerbaar) maar het karakter heeft van een langlopende (bestedings)verplichting.
Voor de jaarrekening zien wij de exploitatiebijdragen als vooruitontvangen bijdragen met als achtergrond het matching beginsel van de opbrengsten en de kosten van de Ontwikkelingsactiviteiten.
De correctie inzake de boekhoudkundige verwerking van de onder- of overbesteding van de exploitatiebijdragen Participanten is in de jaarrekening 2016 verwerkt.

Het saldo ultimo 2016 opgenomen als 'nog te besteden exploitatiebijdragen Provincie Zuid-Holland' bedraagt € 128.000.

Zoals besproken in de aandeelhoudersvergadering van 23 maart jl., is het wel noodzakelijk dat deze werkwijze expliciet vastgelegd wordt in de subsidiebeschikking en/ of afspraken van de Participanten.

Wij verzoeken u derhalve bovenstaande verwerking (ingekaderde tekst) van onder- en overbesteding van de exploitatiebijdragen te bevestigen en deze ook op toekomstige beschikkingen en/ of afspraken van toepassing te laten zijn, bijvoorbeeld door deze op te nemen in de beschikking of als bijlage.

Wij hopen hiermee en voor dit moment u van voldoende informatie te hebben voorzien.

Met vriendelijke groet,

art.5.1-2e

Rinke Zonneveld
Directeur, InnovationQuarter

Auteur art.5.1-2e

InnovationQuarter / 2595 BR. 32

Innovation Quarter

invest & innovate in West Holland

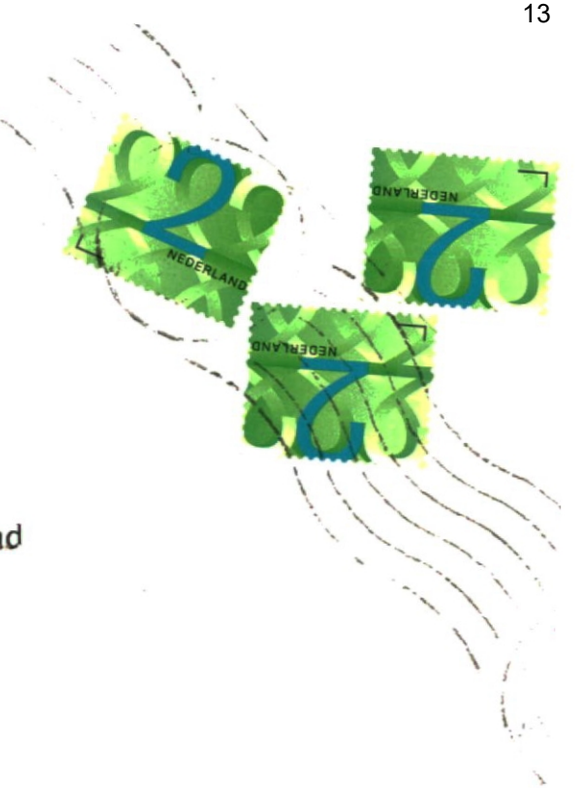

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland
Directie Leefomgeving en Bestuur,
Bureau Subsidies
T.a.v. art.5.1-2e
Postbus 90602
2509 LP DEN HAAG

Innovation Quarter / invest & innovate in West Holland

Gedeputeerde Staten Provincie Zuid-Holland
Directie Leefomgeving en Bestuur, Bureau Subsidies
T.a.v. art.5.1-2e
Postbus 90602
2509 LP DEN HAAG

Provincie Zuid - Holland
24 APR. 2018
Datum Ontvangst

Kenmerk IQ2018-PZH vaststelling 1/2

Auteur art.5.1-

Datum 23 april2018
Betreft Aanvraag tot vaststelling Boekjaarsubsidie 2017 InnovationQuarter
Uw ref. PZH-2017-579076848/ DOS-2016-0007569

Geachte art.5.1-2e,

Het Jaarverslag 2017 (TerugblIQ 2017), inclusief Jaarrekening, van (Regionale Ontwikkelingsmaatschappij) InnovationQuarter is 23 maart jongstleden met algemene stemmen door de aandeelhouders vastgesteld en voorzien van een goedkeurende accountantsverklaring van Ernst & Young Accountants d.d. 22 maart 2017 en Boardletter: Uitkomsten accountants-controle en overige informatie 2017. Deze zijn bijgevoegd als bijlagen bij deze aanvraag tot vaststelling boekjaarsubsidie 2017.

Hierbij verzoeken we vaststelling van de verleende boekjaarsubsidie 2017 ter grootte van € 1.689.179,00 dit naar aanleiding van de ontvangen beschikking d.d. 25 april 2017 Verlening begroting-boekjaarsubsidie 2017 (DOS-2016-0007569/ PZH-2017-579076848).

De ontwikkelingsactiviteiten kennen een kostendekkende subsidievergoeding. Een eventueel overschot van de ontvangen Exploitatiebijdragen hoeft niet direct terugbetaald te worden aan de Participanten zolang een vooraf bepaald bedrag niet wordt overschreden. Deze middelen worden als nog te besteden exploitatiebijdragen per Participant verantwoord.

De huidige afspraken over de op te bouwen maximale hoogte van de middelen die worden verantwoord als nog te besteden exploitatiebijdragen met de Participanten zijn dat circa 10% van de begroting Ontwikkelingsactiviteiten kan worden aangehouden (€ 500.000) als totaalsaldo nog te besteden exploitatiebijdragen. Zodra dit saldo wordt overschreden dient het meerdere aan de Participanten terugbetaald te worden. De toevoegingen aan de nog te besteden Exploitatiebijdragen worden naar rato van de exploitatiebijdragen van de Participanten in desbetreffend jaar toegerekend, de onttrekkingen worden naar rato van het saldo gedaan.

Innovation Quarter / invest & innovate in West Holland

De post nog niet bestede exploi
te specificeren:

(in duizenden euro's)	2017	Onder-/ (over) besteding exploitatie-bijdrage 2017	2016
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.	141	14	127
Provincie Zuid-Holland	148	20	128
Gemeente Rotterdam	71	7	64
Gemeente Leiden	14	2	12
Gemeente Delft	41	4	37
Gemeente Den Haag	43	5	38
Gemeente Westland	1	1	-
Gemeente Zoetermeer	1	1	-
Gemeente Dordrecht	12	-	12
Technische Universiteit Delft	20	2	18
Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden	1	1	-
Totaal	493	57	436

Wij verzoeken u bovenstaande v[illegible] conform voorgaande jaar[illegible]
onder- en overbesteding van de
bijvoorbeeld door deze op te ne

Wij hopen hiermee en voor dit moment u van voldoende informatie te hebben voorzien.

Met vriendelijke groet,

art.5.1-2e

Rinke Zonneveld
Directeur, InnovationQuarter

Auteur
art.5.1-

InnovationQuarter / 2595 BR, 32

Innovation Quarter / invest & innovate in West Holland

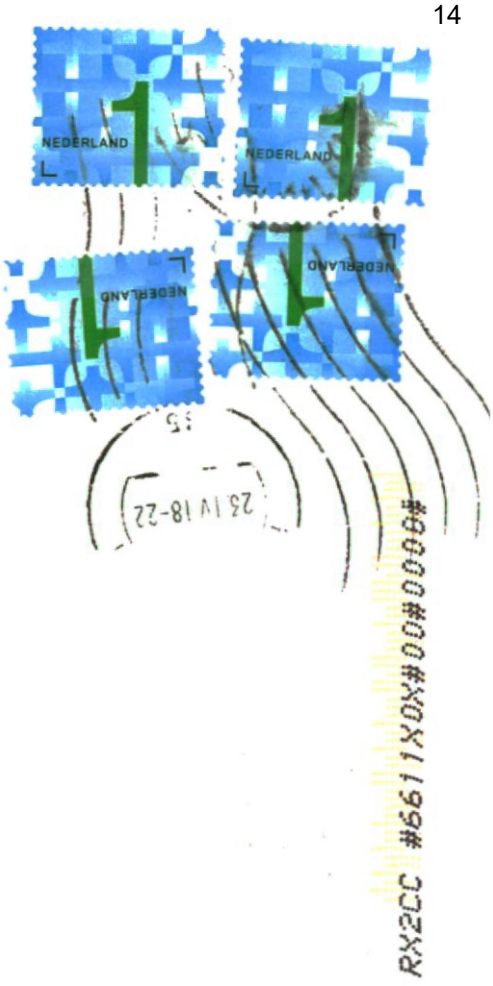

GS Provincie Zuid - Holland
Bureau Subsidies
t.a.v. art.5.1-2e
Postbus 90602
2509 LP DEN HAAG

Eindrapportage
SMITZH-2

art.5.1-2e InnovationQuarter
Lotte de Groen, TNO
juni 2020

art.5.1-2e

1

EY Building a better working world

SMITZH

Inleiding

Dit is de eindrapportage van het project programma SMITZH 2018-2019 zoals beschikt door de Gemeente Den Haag op 20 april 2018 (kenmerk ABBA/VL/12182) en op 27 september 2019 verlengd tot 1 oktober 2019 (ABBA/VL/12182) en beschikt door PZH op 9 augustus 2018 (kenmerk DOS-2017-0007879/ PZH-2018-657929314) en op 28 november 2019 verlengd tot 1 oktober 2019 (kenmerk PZH-2019-714879872/ DOS-2017-0007879). Deze rapportage is een korte samenvatting van de behaalde voortgang en resultaten op strategisch en inhoudelijk vlak. Bijlagen geven details weer. Op elk deelproject beschikt de penvoerder, InnovationQuarter, over achterliggende rapporten.

Doel en ambitie

SMITZH wil de industriële toepassing van Smart Manufacturing in Zuid-Holland te versterken. Daartoe werken acht fieldlabs in de regio samen met InnovationQuarter, Metropoolregio Rotterdam-Den Haag (MRDH), Provincie Zuid-Holland (PZH) en TNO. De uiteindelijke ambitie van het programma is om de metropoolregio Rotterdam-Den Haag met behulp van additionele financiering tot een totaal van minimaal 50 M€ eind 2022 in drie fasen uit te laten groeien tot een internationale hotspot voor smart manufacturing. Deze subsidie vanuit MRDH en PZH (op basis van een bijdrage van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, EZK) draagt bij aan de tweede fase van dit programma: SMITZH-2.

Strategische resultaten en impact

De ambitie om in 2022 een totaal van 50 miljoen euro (M€) aan investeringen in de regio te realiseren om die te laten uitgroeien tot internationale hotspot voor smart manufacturing is nu reeds gepasseerd. De teller staat per 27 mei 2020 op ongeveer 57 miljoen euro (M€, Bijlage 1). Dit is bereikt door zeer significante inspanningen van de SMITZH-partners, met name de fieldlabs, TNO, TU Delft en de betrokken bedrijven, gesteund door stevige investeringen vanuit MRDH, Provincie Zuid-Holland en Ministerie van Economische Zaken. Hierbij zij aangetekend dat de genoemde budgetten niet per se volledig naar Zuid-Hollandse partijen gaan, maar de opgebouwde kennis in de projecten wel.
De door MRDH en Provincie Zuid-Holland (PZH) gefinancierde projecten SMITZH-1, het hier beschreven SMITZH-2 en inmiddels ook SMITZH-3 vormen de ruggengraat van dit programma en maken het mogelijk om diverse aanvragen in de regio (Kansen-voor-West), Nederland (NWO-perspectief) en Europa (Interreg, H2020, SME-Instrument) succesvol in te dienen. We zien daarnaast diverse kansen op vervolgprojecten van miljoenen euro (zie bijlage 1).

SMITZH-3 is een programma van ruim 12 miljoen euro, inclusief een subsidie van ruim 5 miljoen euro van PZH en bijdragen van TNO, InnovationQuarter, zes fieldlabs, en de nieuwe partners: FME, HI, Koninklijke Metaalunie, Haagse Hogeschool en Hogeschool Rotterdam en TU Delft. Op het deelprogramma 'Leven Lang Ontwikkelen' financieren drie A&O-fondsen uit de maakindustrie mee en op het deelprogramma 'Smart en Circulair' ook het ministerie van EZK. Daarmee komt het totaal aantal partners per 1 januari 2020 op 20. Dit laat zien dat de beoogde beweging op gang komt: SMITZH draagt er aan bij dat alle relevante partijen in Zuid-Holland gezamenlijk de maakindustrie in de regio vooruit helpen.

De zes Fieldlabs die nu samen optrekken in SMITZH

art.5.1-2e

EY Building a better working world

SMITZH

Bredere impact

Ook internationaal slaat SMITZH zijn vleugels uit. April 2018 is samen met de BOM een reis georganiseerd naar dé Smart Manufacturing-regio in de wereld: München en omgeving. Er reisden 37 deelnemers van bedrijven en kennisinstellingen mee, waarvan 35 uit Zuid-Holland. Ook in April 2018 namen programmamanager art.5.1-2e en ondernemer art.5.1-2e (Promolding) deel aan het Digitising European Industry Stakeholder Forum in Parijs.
Met Flanders Make is een samenwerkingsovereenkomst getekend op de Hannover Messe (april 2019).
Projectmanager art.5.1-2e heeft in 2019 zowel in Santiago de Castillo als in Trondheim toegelicht hoe Zuid-Holland fieldlabs en innovatieprogramma's opzet op verzoek van de betreffende regio's. Vergaande plannen om in 2020 een internationale conferentie en beurs te organiseren rondom oogstrobotica (RoboCrops) zijn helaas vanwege COVID-19 uitgesteld.

art.5.1-2e

Rinke Zonneveld (InnovationQuarter) en art.5.1-2e (Flanders Make) ondertekenen samenwerkingsovereenkomst op de Hannover Messe

Meer aandacht in de regio

Regionaal zien we een sterk groeiende aandacht voor de maakindustrie, een bedoeld neveneffect van SMITZH. Gemeenten als Den Haag, Delft, Vlaardingen, Schiedam en regionale verbanden als de Drechtsteden en de BAR-gemeenten passen niet alleen hun beleid aan, maar doen boter bij de vis. Bijvoorbeeld in de actieve ondersteuning van *hotspots* rondom de maakindustrie op Technology Park Ypenburg (Den Haag), Leerpark Dordrecht (in het kader van de regiodeal die Drechtsteden en Gorinchem hebben gewonnen) en TU Campus (Delft).
Ook zien we dat Smart Manufacturing of varianten daarop hoofdthema zijn van netwerkorganisaties die hun kern hebben in Zuid-Holland, zoals HI (hightech), Maritime Delta (scheepvaart) en de NAG (aerospace).

art.5.1-2e

Wethouder Saskia Bruines (Den Haag) opent Technology Park Ypenburg, hotspot voor producten op basis van hightechmaterialen

Verbreding van het programma

De drie nieuwe deelprogramma's in SMITZH-3 'Leven Lang Ontwikkelen' en 'Smart en Circulair' en 'Internationalisatie' zijn in SMITZH-2 voorbereid. Hiermee groeit SMITZH uit tot een programma dat de *toekomstbestendigheid* van de maakindustrie in Zuid-Holland in brede zin bevordert. Dat is van groot belang omdat die maakindustrie een groot en groeiend deel van de economie van Nederland en dus ook Zuid-Holland betreft, zowel in export (10% groei per jaar) als in banen (> 100.000 in Zuid-Holland) – waar andere sectoren geen of zelfs negatieve groei vertonen.

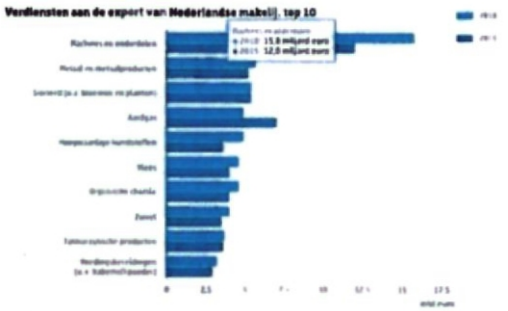

CBS-data laten zien dat de export van machines en onderdelen en van hoogwaardige kunststoffen meer dan 10 procent per jaar groeide tussen 2015 en 2018, veel sterker dan in andere sectoren [nov 2019, bewerkt door SMITZH]

Groei in deelname

Bedrijven maken intensief gebruik van de mogelijkheden die SMITZH biedt. Circa 500 verschillende bedrijven hebben aan informatiebijeenkomsten van SMITZH deelgenomen en 51 bedrijven waren inhoudelijk betrokken bij de activiteiten (Bijlage 2). Echte *impact* bereiken we pas als deze bedrijven daadwerkelijk iets veranderen in hun productie. Dat kan *geen resultaat* zijn van SMITZH, omdat het een beslissing betreft die een ondernemer eigenstandig neemt. Omdat het ingrijpende beslissingen betreft die grote financiële en personele gevolgen kunnen hebben, kost deze implementatie tijd. Registratie ervan is bovendien niet eenvoudig, want het is niet vanzelfsprekend dat de ondernemer dit laat weten aan SMITZH. Met deze kanttekeningen is de gemeten impact ten opzichte van de beoogde weergegeven in Tabel 1.

art.5.1-2e

EY Building a better working world

SMITZH

Tabel 1: Realisatie versus beoogde impact eind 2022

Beoogde impact	Beoogd eind 2022	Realisatie 1/1/2020	Toelichting *Bijlage 2 en 3 laten zien welke bedrijven betrokken zijn.*
Implementatie van smart manufacturing strategie	100	15, voor zover ons bekend	VAF Instruments (WP1), Slob Shipyards (WP8) en 13 bedrijven via projecten die mede door SMITZH-2 tot stand zijn gekomen. Zie Bijlage 3, WP1 voor details.
Nieuwe vestigingen of reshoring	30	onbekend	Deze informatie is niet goed te achterhalen. Bij nieuwe vestigingen tellen vele argumenten en reshoring doen bedrijven in stilte.
Toepassing van inclusieve of mensgerichte technologie	50	2 pilots, verder onbekend	Boers & co, Werksel (pilot) Verder is het Interreg NSR Exskallerate project gewonnen (3,5 M€) met InnovationQuarter (PM) en TNO als partner in ZH; doel is bevordering toepassing van exoskelletten.
Nieuwe samenwerkingen in innovatieproject	50	35	Dit betreft bedrijven die actief hebben meegewerkt in de voorbereiding van workshops in WP1 en WP3 of die in onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten hebben meegewerkt in WP 2, 4, 6, 7, 8 en 9 en die niet eerder betrokken waren bij SMITZH. Zie Bijlage 2.
Door scale-up fase naar wasdom gebracht	5	4	Uiteraard zijn het de ondernemers zelf die hun start-up tot wasdom brengen. SMITZH heeft daar in geval van CurveWorks en Qlayers (WP 8) aan bijgedragen door aan te tonen welke ontwikkelpaden *niet* werken. CEAD is bijgestaan bij het winnen van een EU SME Instrument-project, 2 M€). NK Profiel (WP1) is geholpen bij de ontwikkeling van robotisering voor kleine productieseries.

Team

SMITZH-2 is uitgevoerd door een kernteam bij InnovationQuarter en TNO bestaande uit art.5.1-2e art.5.1-2e, communicatie; art.5.1-2e controlling; art.5.1-2e en art.5.1-2e programmamanagement. Zij werkten intensief samen met fieldlabtrekkers art.5.1-2e (DOC) art.5.1-2e (Duurzaamheidsfabriek), art.5.1-2e art.5.1-2e (RoboHouse), art.5.1-2e (SAM|XL), art.5.1-2e (DGF), art.5.1-2e (DFC) art.5.1-2e art.5.1-2e (BDIH) en art.5.1-2e (RAMLAB). Het kernteam is ondersteund vanuit InnovationQuarter door onder andere art.5.1-2e art.5.1-2e (evenementen), art.5.1-2e en art.5.1-2e art.5.1-2e (internationalisering) en vele andere collega's.

art.5.1-2e

art.5.1-2e *(VAF Instruments) laat aan* art.5.1-2e *(SMITZH) zien wat de uitdagingen zijn bij het identificeren en registeren van onderdelen in een complex productieproces. Foto* art.5.1-2e

Geleerde lessen

SMITZH-2 is het eerste innovatieprogramma van deze omvang en ambitie in Zuid-Holland, gefinancierd door de MRDH. Tijdens het project hebben we een aantal lessen geleerd, die tot aanpassingen in het project hebben geleid en die in de vervolgfase SMITZH-3 en in nieuwe programma's rondom Energie en Klimaat en rondom Zorgtechnologie zijn toegepast. Een belangrijke les is dat er de organisatie van een innovatieprogramma zorgvuldig moet worden nagedacht over een opzet die de administratieve lasten beperkt houdt, binnen de kaders van de staatssteun- en subsidieregels. Daarnaast blijkt dat mkb-ondernemingen wel bereid zijn om uren van personeel in innovatietrajecten zoals de KIEM-projecten (WP 8) te steken, maar veel moeite hebben met out-of-pocket kosten. Belangrijkste argument is dat men zelf alles moet weten en begrijpen van de innovatie. In goed overleg met de subsidiegevers konden we dit nog in de looptijd van SMITZH-2 aanpassen. Een derde geleerde les is dat ondernemers weinig animo vertonen voor '*executive* opleidingen'. Andere events met een kortere interactie kunnen wel op meer belangstelling rekenen, maar leiden zelden tot vervolgtrajecten. In SMITZH-2 is daarom budget van dergelijke trajecten omgezet naar KIEM-projecten. In SMITZH-3 is een nieuw traject opgezet met FME en Metaalunie om ondernemingen één-op-één intensief te begeleiden naar daadwerkelijke toepassing.

art.5.1-2e

EY Building a better working world

SMITZH

Inhoudelijke resultaten

Tabel 2 geeft een beknopt overzicht van de beoogde en behaalde resultaten. Een uitgebreidere toelichting staat in Bijlage 3.

Tabel 2: Beoogde en behaalde resultaten

WP	Beoogd Resultaat	Beoogd	Resultaat	Toelichting
1	In totaal 500 bedrijven werkzaam in de maakindustrie in de MRDH wordt bekend gemaakt met de mogelijkheden van smart manufacturing.	500	479	Er is geteld op uniek KvK-nummer (Bijlage 2). Ook bedrijven buiten de regio zijn meegeteld als samenwerkingspartners zijn van Zuid-Hollandse bedrijven en/of fieldlabs. Niet alle individuele gesprekken zijn geregistreerd, dus dit is een onderschatting.
1	Er is bij 50 bedrijven een workshop verzorgd	50	69	In vijf verschillende workshops die vaker (kunnen) worden gegeven.
1	12 bedrijven ontwikkelen een eigen smart manufacturing implementatie strategie	12	15	Waarvan 2 direct via SMITZH-2: VAF Instruments (WP1), Slob Shipyards (WP8). En 13 via projecten die mede door SMITZH-2 tot stand zijn gekomen bij de huidige projectpartners Hogeschool Rotterdam en TNO + Koninklijke Metaalunie.
2	Een geaccrediteerd executive program voor smart manufacturing wordt ontwikkeld	1	Anders ingevuld, 1	Wegens gebrek aan belangstelling na akkoord van subsidiegever omgezet naar de ontwikkeling van een DigiScan.
2	... en getoetst op een eerste groep van 20 bedrijven.	20	56	Op basis van de toetsresultaten is de DigiScan verbeterd.
3	De realisatie van 2 nieuwe skillslabs en eerste leergang is uitgevoerd en gevalideerd	2	2	Er is bovendien een blauwdruk voor het opzetten van een skillslab opgezet
4	Een pilot van een Digital Twin is opgezet op Ypenburg (Digital Factory Composites, DFC)	1	1	Bovendien is samen met HI is een workshop over Digital Twinning opgezet.
5	Niet ingevuld in aanvraag		Nvt	nvt
6	Eén werkstation is gerealiseerd van het 'Guided assembly Productielab'	1	1	Er is een werkstation gerealiseerd (de Operator Support Cel)
6	...en in de praktijk door één bedrijf getoetst.	1	2	Bovendien is een workshop gehouden met ca 30 bedrijven als deelnemer.
7	Een prototype is ontwikkeld voor een inline sensor bij composietproductie.	1	Anders ingevuld, 1	De beoogde casus was al opgepakt binnen het EFRO-project CADC (samenwerking met de SMITZH-fieldlabs DOC en SAM-XL) met GTM Advanced Structures (Den Haag). Daarom is een nieuwe casus ontwikkeld met Demcon-West (Delft): de ontwikkeling van een productielijn voor het 'Fine Steering Mechanism' (FSM) voor laser satelliet communicatie.
8	De uitvoering van 9 kiemprojecten leidend tot nieuwe aanvragen en uitvoering van projecten.	9	10	Vier kiemprojecten rond 3D-printen met de WAAM-technologie in RAMLAB hebben bijgedragen aan de winnen van het H2020-project Grade2XL van 9,8 miljoen euro. Een kiemproject met Heineken en TNO in leidt tot een vervolg in SMITZH-3.
9	De implementatie van het communicatieplan, waarbij onder andere een loketfunctie wordt ingericht,	1	1	Ook wordt er content verspreid via LinkedIn, twitter en een kwartaalnieuwsbrief. Een huisstijl, animatie, flyers, fotografie en diverse events zijn gerealiseerd.
	... een innovatiekaart wordt ontwikkeld	1	1	En gevalideerd bij InnovationQuarter
	... en de haalbaarheid van een Dutch Makers Week wordt onderzocht.	1	1	Onderzocht en niet haalbaar gebleken.
10	Afronding project en inhoudelijke en financiële rapportage per 30 juli 2019	1	1	Uitgesteld tot 1 oktober 2019 in overleg met subsidiegever. Werkzaamheden waren toen afgerond, rapportage bij deze ook.

art.5.1-2e

SMITZH

EY Building a better working world

Bijlage 1: Financiële ambitie

Bij de start van SMITZH is de ambitie neergezet om in 2022 een totaal van 50 miljoen euro (M€) aan investeringen in de regio te realiseren om die te laten uitgroeien tot internationale hotspot voor smart manufacturing.

Het totale budget van SMITZH-1 en -2 was meer dan 3 M€, met subsidiebijdragen van MRDH, PZH en Ministerie van Economische Zaken. Daarnaast is op basis van de ervaringen in SMITZH-2 een programma opgesteld voor SMITZH-3 van ruim 12 M€, met een bijdrage van 5,2 M€ door de Provincie Zuid-Holland. Dit programma is direct na afronding van SMITZH-2 van start gegaan. SMITZH zelf heeft nu dus een omvang van 15M bereikt (€3M SMITZH-2, €12M SMITZH-3).

De beweging is echter veel groter en wordt ook vormgegeven door en samen met de partners binnen SMITZH in Zuid-Holland. Voor de ontwikkeling van de regio zijn de volgende projecten noemenswaardig:

- Airborne in Den Haag heeft met o.a. Demcon, Universiteit Leiden, TU Delft en TNO een NWO-Perspectief programma over Digital Twinning van productieprocessen gewonnen van 5,6 M€, onder andere op basis van resultaten uit WP4 van SMITZH-2
- CEAD in Delft heeft een Horizon 2020 – SME Instrument subsidie binnengehaald voor gerobotiseerd 3D-printen van kunststof, 2 M€
- RoboHouse (Delft) – DIH^2, 16 M€ met TU Delft en RoboValley als partner en Dynamic Ear Company, Boers&Co en de Rabobank ZuidHolland Midden als betrokken partijen. Dit programma biedt o.a. mogelijkheden voor MKB uit heel Europa om 248K equity free funding voor MKB bedrijf dat Robotica wil implementeren in het eigen productieproces. Funding is niet bedoeld voor de aanschaf robots, maar voor het programmeren installeren van opstelling.
- RAMLAB (Rotterdam) heeft met M2I (Delft), Valk Welding (Alblasserdam) op basis van resultaten uit diverse kiemprojecten in werkpakket 8 een Horizon 2020 project binnengehaald, Grade2XL over 3D-metaalprinten, ca 10 M€
- InnovationQuarter (Den Haag) en TNO (Leiden), ondersteund door Bax Company (Rotterdam) hebben een Interreg-NSR programma EXSKALLERATE gewonnen van 3,5 M€ voor het bevorderen van de toepassing van exoskeletten.
- Kansen voor West-II heeft een voucherregeling voor smart industry opengesteld met een totaalbedrag van 1 M€.

Begin mei 2020 werd bovendien bekend dat de SMITZH-partners SAM|XL, TU Delft, Airborne/DFC, TNO samen met KVE composites een Factories of the Future 10 (EU) project hebben gewonnen: pilot manufacturing lines for large high precision parts. Dit project richt zich op de geautomatiseerde productie van hele grote zaken in lage aantallen zoals vliegtuigrompen en busframes. Projectvolume van *alle NL partners bij elkaar* is circa 5,5 M€.
Daarnaast is op basis van de ervaringen in SMITZH-2 een programma opgesteld voor SMITZH-3 van ruim 12 M€, met een bijdrage van 5,2 M€ door de Provincie Zuid-Holland. Dit programma is direct na afronding van SMITZH-2 van start gegaan.

Het totale budget van SMITZH-1 en -2 was circa 3 M€, met bijdragen van MRDH, PZH en Ministerie van Economische Zaken. Opgeteld bedraagt de totaal binnen gehaalde financiering nu dus ruim 57 M€, waarbij aangetekend dat die bedragen niet per se volledig ten goede komen aan Zuid-Holland.

Voor het vervolg van de financiering van SMITZH als duurzaam 'loket' voor de digitalisering van de maakindustrie zien we drie goede kansen.

- Smart Industry is een onderdeel van de regiodeal die Drechtsteden/Gorinchem recent hebben gewonnen. Afspraak is dat dat ingevuld wordt door een uitbreiding van SMITZH-3, specifiek voor die regio. Omvang is nog onbekend.
- Een optopping vanuit het Groeifonds voor alle AI-activiteiten in SMITZH-3 van enkele miljoenen euro.
- Een aanvraag voor een Europese Digital Innovation Hub van enkele miljoenen euro.

Daarnaast zijn en worden er met fieldlabs en bedrijven uit de regio tal van aanvragen ingediend voor Europese fondsen.

Concluderend: de ambitie om een totaal van 50 miljoen euro (M€) aan investeringen in de regio te realiseren op het gebied van Smart Manufacturing is reeds bereikt en er liggen ruime kansen op verdere groei. De basis daarvan is een groeiend en steeds hechter wordend consortium van partijen bestaande uit regionale fieldlabs, branche- en netwerkverenigingen, kennisinstellingen en hogescholen rondom een centraal loket bij InnovationQuarter en TNO in Den Haag.

SMITZH wordt gecoördineerd door InnovationQuarter en wordt mede mogelijk gemaakt door diverse partners

art.5.1-2e

SMITZH

Bijlage 2: Betrokken bedrijven

Tijdens SMITZH-2 zijn de meeste bijeenkomsten en een deel van de individuele gesprekken geregistreerd. Hieronder staan de unieke bedrijven genoemd aan de hand van de KvK-nummers. Met veel bedrijven zijn meerdere contactmomenten geweest. Om deze tabel overzichtelijk te houden is hier maar één weergegeven. Contacten met overheden, kennis- en opleidingsinstituten zijn ook geregistreerd, maar hier uitgefilterd. In drie gevallen kon van buitenlandse bedrijven niet eenvoudig het kvk-nummer worden gevonden. De kolom 'nieuw' betreft bedrijven die actief hebben meegewerkt en geïnvesteerd in de voorbereiding van workshops en activiteiten in WP1 en WP3 of die in onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten hebben meegewerkt in WP 2, 4, 6, 7, 8 en 9 en die niet eerder betrokken waren bij SMITZH.

	Bedrijfsnaam	Contactmoment	nieuw	kvknummer	WP 1.1	WP 1.3	WP 3	WP 4	WP 6	WP 8	WP 9
1	Royal Smilde	WP 1 RoboCanvas		1049274	1						
2	Beenen BV	WP 1 Reis naar München en Augsburg		1049980	1						
3	Octrooicentrum Nederland	Jaarevent IQ		2737829							
4	VDH Products BV	Jaarevent IQ		4036720							
5	Wireless Value	Jaarevent IQ		4070587							
6	Consmema B.V.	WP 1 RoboCanvas		5079341	1						
7	Johma	WP 1 RoboHouse Canvas Workshop		6008661	1						
8	PNO Consultants	Jaarevent IQ		6054870							
9	Hittech Netherlands	ZIE 2018		6055837							
10	Vindsubsidies	ZIE 2018		8118410							
11	Schunk Intec BV	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		9116752							
12	Delphy	MKB bijeenkomst 20-03-2018		9131958							
13	Leap BV	kick-off		9172810							
14	Hezelburcht	MKB bijeenkomst 20-03-2018		10142759							
15	Buck Consultants International	ZIE 2018		10146507							
16	Rademaker	WP 1 Workshop VOORT		11015214	1						
17	Avres	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		11052996	1						
18	Seacon Logistics Group B.V.	WP 1 RoboCanvas		12040483	1						
19	Sonion BV	Technishow		14058797							
20	Kepser	WP 1 Reis naar München en Augsburg		16045039	1						
21	Vahlkamp International B.V.	ZIE 2018		17047773							
22	ACE Ingenieurs- en Adviesbureau	kick-off		17071306							
23	Claassen, Moolenbeek & Partners	ZIE 2018		17078427							
24	Compumatica secure networks BV	Jaarevent IQ		17102055							
25	Newtec	ZIE 2018		17118192							
26	Vetipak	WP 1 RoboCanvas		17136280	1						
27	Tegema	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		17156408	1						
28	Acal Bfi Nederland	NMT ideecafé		17204312							
29	ERAC	SMITZH-Assembly, 4 nov 2020		17204549							
30	The House of Technology	ZIE 2018		17209570							
31	Sioux Automation Technology	ZIE 2018		17283335							
32	QDDM Group B.V	WP 1 RoboCanvas		18037422	1						
33	Scheepshalte nl	NMT ideecafé		18040158							
34	BCX Holland	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		18076783							
35	Thomas Consulting | Netwerk EZ & Innovatie	Prinsjesfestival 16-9-2019		18087133							
36	De Waal bv	NMT ideecafé		18126942							
37	Stemmer Imaging	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		20079182	1		1				
38	Profielnorm Beheer	Technishow		20085832							
39	Kwekerij De Groot	WP 1 RoboCanvas		20106766	1						
40	Damen Schelde Naval Schipbuilding	NMT ideecafé		22044040							
41	VAF Instruments BV	WP 1, haalbaarheidsonderzoek	1	23029880		1					
42	Scheepswerf Slob	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019	1	23034745	1					1	
43	Damen Shipyards	WP 8.2	1	23036357						1	
44	VandeGrijp	WP 8.10	1	23037283						1	
45	tbp electronics b.v	Jaarevent IQ		23038967							
46	De Jong Duke	WP 1 RoboHouse Canvas Workshop		23044385	1						
47	Wetec	MKB bijeenkomst 20-03-2018		23050876							
48	Holland Partners Holding B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		23054533							
49	Veth Propulsion	NMT ideecafé		23071521							
50	Spark Design & Innovation	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		23073956							
51	Service Support	NMT ideecafé		23077749							
52	Valk Welding	kick-off		23079109							
53	De Wit Management	MKB bijeenkomst 20-03-2018		23086476							
54	GKN Fokker	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		23088399	1		1			1	
55	Fokker Aerostructures	ZIE 2018		23088399							
56	ABB	Festival van de Toekomst		24000504			1				
57	Senior Aerospace Bosman	Burgemeestersontbijt Barendrecht		24027564							
58	Huisman Equipment	WP 8.1	1	24060882						1	
59	Boers & Co	kick-off	1	24081407	1				1		
60	Batenburg mechatronica	NMT ideecafé		24083445							
61	Tumoba	Burgemeestersontbijt Barendrecht		24110128							
62	Shell	WP 8.10	1	24112907						1	
63	Royal Imtech NV	Jaarevent IQ		24114856							
64	Vertom UCS Holding	NMT ideecafé		24123686							
65	Verstegen Spices and Sauces	ZIE 2018		24124683							
66	Wilhelmsen Ships Service	NMT ideecafé		24126823							
67	Speakers Academy	Prinsjesfestival 16-9-2019		24153344							
68	Leo Verhart Beheer BV	Workshop 28-11-2018		24164023							
69	Center for Testmaterials BV	Workshop 28-11-2018		24174301							
70	J. de Jonge	Stockexpo		24181046							
71	van Egmond Matfellndustrie	Individueel		24190965							
72	ABS Group Limited	WP 8.1	1	24193192						1	
73	Meta'top	Bezoek door Lotte de Groen		24216866							
74	Blozo	Workshop 28-11-2018		24218563							
75	Lely Industries	WP 1 Reis naar München en Augsburg		24220073	1						
76	Voscon	Individueel		24230449							
77	atelier Jan van Dorp	Festival van de Toekomst		24233375							
78	MVAVO design	ZIE 2018									
79	Linde Gas	WP 8.2								1	

art.5.1-2e

SMITZH

EY Building a better working world

	Bedrijfsnaam	Contactmoment	nieuw	Inkoopnummer	WP 1.1	WP 1.3	WP 3	WP 4	WP 6	WP 8	WP 9
80	DNV GL	WP 8.1	1	24273935						1	
81	Scheepsvaartkrant Media	NMT ideecafé		24281374							
82	Systematic design	ZE 2018		24283972							
83	WPS	WP 1 RoboHouse Canvas Workshop		24287016	1						
84	Motexion	Individueel		24287331							
85	Stedin	Prinsjesfestival 16-9-2019		24289101							
86	Rocateq	Burgemeestersontbijt Barendrecht		24300221							
87	Da Vinci Laboratory Solution BV	Workshop 28-11-2018		24312114							
88	FiberCore Europe	MKB bijeenkomst 20-03-2018		24313140							
89	ThyssenKrupp	kick-off		24324608							
90	KROHNE Altometer	WP 1 Reis naar München en Augsburg		24328944	1						
91	waterweg wonen vlaardingen	Workshop 28-11-2018		24332483							
92	Shell Chemicals Europe BV	Festival van de Toekomst		24332907							
93	Verweter	Stockexpo		24344051							
94	EnablingMINT	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		24348369							
95	Havenbedrijf Rotterdam	Prinsjesfestival 16-9-2019		24354561							
96	Bioxo	SMITZH-Assembly, 4 nov 2020		24363118							
97	Panacho	Prinsjesfestival 16-9-2019		24366516							
98	Smart Port	NMT ideecafé		24373262							
99	Jumbo Shipping & Offshore	NMT ideecafé		24385177							
100	Netherlands Maritime Technology	NMT ideecafé		24397549							
101	Kloet Onderhoud	Workshop 28-11-2018		24427325							
102	PR4innovation	ZE 2018		24430863							
103	Zibaldone	WP1 parametric design	1	24433590	1						
104	Stichting Wereld van Papier	MKB bijeenkomst 20-03-2018		24442880							
105	Vertidrive	WP 1 Workshop VOORT		24448205	1						
106	Ruitenburg	MKB bijeenkomst 20-03-2018		24453693							
107	FMI instrumed	ZE 2018		24459225							
108	Vapecon B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		24477658							
109	De Bouwcampus	MKB bijeenkomst 20-03-2018		24478696							
110	Metalent (Deltametaal)	NMT ideecafé		24481121							
111	bond for web solutions BV	Workshop 28-11-2018		24481765							
112	Widenhorn	kick-off		24484705							
113	BP Nederland	Prinsjesfestival 16-9-2019		24489071							
114	Rebel	Festival van de Toekomst		24494847							
115	HTM	Prinsjesfestival 16-9-2019		27014495							
116	CNRood	Gemeente Zoetermeer		27026414							
117	Siemens	WP 4	1	27044420				1			
118	Samson Regeltechniek	HI-Tea Digital Twin 29-10-2019		27084741							
119	Voestalpine	WP 8.10	1	27093884						1	
120	Voestalpine	WP 8.3	1	27093884						1	
121	KPN	Prinsjesfestival 16-9-2019		27124701							
122	Arrico Amicus	Jaarevent IQ		27133196							
123	Winkelmanenvanhessen	Festival van de Toekomst		27136879							
124	Damman	ZE 2018		27152808							
125	Bijard International	Gemeente Zoetermeer		27157379							
126	Tigges aansteke(lijke communicatie	Festival van de Toekomst		27157445							
127	Promolding B.V.	WP 1 Reis naar München en Augsburg		27164201	1						
128	Euro Pool Group	WP 1 RoboCanvas		27168083	1						
129	greenports Nederland	Prinsjesfestival 16-9-2019		27171489							
130	Platform Bèta Techniek	Jaarevent IQ		27173605							
131	Alflex	Gemeente Zoetermeer		27175954							
132	Trescal	Gemeente Zoetermeer		27176730							
133	KVE	kick-off		27185210							
134	Vereniging Deltametropool	Festival van de Toekomst		27187127							
135	Global Factories	HI-Tea Digital Twin 29-10-2019		27189856							
136	Ataxus BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		27195528							
137	Nobutec Tuinbouwprojekten B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		27195970							
138	Pantein	kick-off		27199369							
139	Festo B.V.	WP 1 Reis naar München en Augsburg		27211584	1						
140	Hoogendoorn Group	Workshop 28-11-2018		27213229							
141	Exact	ZE 2018		27228120							
142	VSL B.V.	ZE 2018		27228703							
143	Hittech Multin	ZE 2018		27229742							
144	Pilw K van Geest bv	Prinsjesfestival 16-9-2019		27233065							
145	Allseas	WP 8.10	1	27233498						1	
146	Accenda	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		27233720							
147	Dutch Optics Centre	WP 1 Workshop VOORT		27234766	1						
148	Uniresearch BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		27236872							
149	Centwerk	kick-off		27238178							
150	Vortech	kick-off		27239958							
151	Aqua-Terra Nova BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		27240696							
152	Femto Engineering	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		27241005							
153	Airborne	WP 1 digital twin, 19 okt 2019		27241237			1	1			
154	Mapper Lithography	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		27245380							
155	Delmandon BV	Gemeente Zoetermeer		27247529							
156	Aftech	Gemeente Zoetermeer		27251033							
157	CE Delft	Festival van de Toekomst		27251086							
158	VHP	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		27259365	1						
159	Werkse!	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		27259425	1				1		
160	J.M. van der Hoeven B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		27272348							
161	GTM	WP 3 Skillslab pilot		27282858			1				
162	ARCUSplus	Jaarevent IQ		27284288							
163	TANIQ	WP 1 Reis naar München en Augsburg		27286203	1						
164	VO Patents & Trademarks	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		27288995							
165	Man Energy Solutions	WP 8.10	1	27290212						1	
166	DUTCH VR	Jaarevent IQ		27292666							
167	ISIS - Innovative Solutions in Space	ZE 2018		27293068							
168	Systems Navigator	HI-Tea Digital Twin 29-10-2019		27296240						1	
169	Dynamic Ear Company BV	WP 1 Reis naar München en Augsburg		27305009	1					1	
170	R2Pro	Gemeente Zoetermeer		27313781							
171	S(&)T corporation	WP 1 Reis naar München en Augsburg	1	27323421	1						1
172	Greenco	kick-off		27323639							
173	Digivotion B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		27328928							
174	Connecting Minds Creating the Future	Prinsjesfestival 16-9-2019		27335841							
175	Mocca	Jaarevent IQ		27341665							
176	LBACHB communicatie	SMITZH-Assembly, 4 nov 2020		27341825							
177	Energo	ZE 2018									
178	28 Conveyor Systems	ZE 2019									
179	INNOFACTION	Prinsjesfestival									

art.5.1-2e

SMITZH

EY Building a better working world

	Bedrijfsnaam	Contactmoment	nieuw	kvknummer	WP 1.1	WP 1.3	WP 3	WP 4	WP 6	WP 8	WP 9
180	Maplq BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		27366517							
181	NOVA Nederlandse Ondersoeksschool voor Astronomie	ZIE 2018		27368929							
182	Haeghe Groep	Festival van de Toekomst		27370927							
183	Technolab Leiden	ZIE 2018		27372497							
184	Thauris	MKB bijeenkomst 20-03-2018		27374662							
185	YESidelft B.V.	WP 1 Reis naar München en Augsburg		27379977							
186	Financial Traineeship Rijksoverheid	Jaarevent IQ		27380834							
187	West End Machinefabriek	ZIE 2018		28011121							
188	Janssen Biologics	Jaarevent IQ		28041872							
189	Blozo	Individueel		28048438							
190	npk design	MKB bijeenkomst 20-03-2018		28051910							
191	Fleet	MKB bijeenkomst 20-03-2018		28053581							
192	Mentor Medical	Technishow		28062039							
193	Dutchdam bv	MKB bijeenkomst 20-03-2018		28072424							
194	Airbus DS NL	WP 1 Reis naar München en Augsburg		28086907	1						
195	Pentacon	WP 3 Skillslab pilot	1	28087143			1				
196	Soclus HR	ZIE 2018		28091004							
197	cosine	ZIE 2018		28091022							
198	Bulsiness	Jaarevent IQ		28092283							
199	Goudappel	MKB bijeenkomst 20-03-2018		28100335							
200	Bloemen Architecten	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		28101452							
201	Technolution B.V.	Jaarevent IQ		29031050							
202	Walraven	Technishow		29033636							
203	JB Systems	WP 1 digital twin, 19 okt 2019	1	29037029							
204	HTC parking & security	Jaarevent IQ		29039839							
205	Air Products	WP 8.3	1	29048443						1	
206	Rabobank Nederland	WP 1 RoboCanvas	1	30046159	1						
207	Sick	WP 3 Skillslab pilot		30054764			1				
208	DHL Parcel Life Science Technology and Healthcare	ZIE 2018		30076845							
209	Leyboid Nederland B.V.	ZIE 2018		30089394							
210	Neopreneur	Technishow		30112581							
211	Atos	kick-off		30132762							
212	A De Jong Th	ZIE 2018		30148142							
213	Lysias Advies	Prinsjesfestival 16-9-2019		30186304							
214	Eyemergf	ZIE 2018		30195128							
215	MVO Nederlnd	NMT ideecafé		30195730							
216	Sogetl	ZIE 2018		30200252							
217	Hollands Tuinbouwadvies	MKB bijeenkomst 20-03-2018		30223625							
218	Hoek	ZIE 2018		30253618							
219	CRI	ZIE 2018		30270212							
220	DEMCON	kick-off		31031099							
221	Bureau Veritas	WP 8.1	1	32068296						1	
222	Boboll Benelux B V	WP 1 RoboCanvas		32070596	1						
223	BMC Advies	Festival van de Toekomst		32078667							
224	SEYN'38	Jaarevent IQ		32129715							
225	IPO	Prinsjesfestival 16-9-2019		32143181							
226	Heineken	WP 1 RoboHouse Canvas Workshop		33011433	1					1	
227	ING	Jaarevent IQ		33031431							
228	Element Materials Technology	WP 8.10	1	33094645						1	
229	Bosman van Zaal	WP 1 Reis naar München en Augsburg		33211411							
230	Dell	kick-off		33238739							
231	Microsoft	Prinsjesfestival 16-9-2019		34061536							
232	Bendall Productie BV	Technishow		34101127							
233	ADSE B.V.	ZIE 2018		34116438							
234	Urban search	ZIE 2018		34130859							
235	Accenture	WP 1 RoboCanvas		34156015	1						
236	Ahold	WP 1 RoboHouse Canvas Workshop		34166262	1						
237	Via Verspoor Fotografie	ZIE 2018		34200006							
238	Sequare	Jaarevent IQ		34267899							
239	Ugoo	MKB bijeenkomst 20-03-2018		34347911							
240	Bekaert	WP 8.2	1	34270851						1	
241	ABNAMRO	Prinsjesfestival 16-9-2019		34394259							
242	Women in Tech NL	Prinsjesfestival 16-9-2019		34371273							
243	Lucht en ruimtevaart Nederland	ZIE 2018		34379504							
244	Heerema Fabrication Group	Jaarevent IQ		34352865							
245	Ahold Delhaize	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		35000363							
246	Hessing Supervers	WP 1 RoboCanvas		36040210	1						
247	Pipelife	WP1 parametrk design		36044660	1						
248	New Cosmos - BIE	ZIE 2018		37076757							
249	Technobis mechatronics	ZIE 2018		37106905							
250	Total Productivity	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		37147324	1						
251	Hokofarm	Technishow		39030449							
252	DIAMOND Kimberlit	ZIE 2018		39054112							
253	Zetacom	Gemeente Zoetermeer		39064296							
254	TechNet Delft	SMITZH-Assembly, 4 nov 2020		40398764							
255	VNCI	Prinsjesfestival 16-9-2019		40408889							
256	VNO-NCW West	Prinsjesfestival 16-9-2019		40413440							
257	Koninklijke Metaalunie	ZIE 2018		40476471	1						
258	Koninklijke CBM	Festival van de Toekomst		40594001							
259	Mikrocentrum	Hi-Tea Digtal Twin 29-10-2019		41089806							
260	DaVinci College / Duurzaamheidsfabriek	WP 1 Reis naar München en Augsburg		41121866	1		1			1	
261	GLR	Workshop 28-11-2018		41126201							
262	LIFE COLLEGE	Workshop 28-11-2018		41146390							
263	NWO-TTW	Jaarevent IQ		41150068							
264	Nldv	Prinsjesfestival 16-9-2019		41153934							
265	Zorg en Zekerheid	ZIE 2018		41168265							
266	Rocva	Technishow		41216421							
267	RocaAcademy	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		50335960							
268	KE-works	ZIE 2018		50796841							
269	The mindoffice	Workshop 28-11-2018		50842749							
270	InvestinFuture	Jaarevent IQ		51282801							
271	Braindoc.nl	MKB bijeenkomst 20-03-2018		51857138							
272	GKN Fokker Elmo	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		52127699							
273	FRISSE BRONNEN	ZIE 2018		52240010							
274	China Project Development	NMT ideecafé		52366421							
275	TWNKLS	NMT ideecafé		52400050							
276	SABIC ventures	Jaarevent IQ									
277	Capica B.V	MKB bijeenk									
278	Van Koppen & Van Eijk	Festival van									
279	Macomi	MKB bijeenk									

art.5.1-2e

SMITZH

EY Building a better working world

	Bedrijfsnaam	Contactmoment	nieuw	Inknummer	WP 1.1	WP 1.3	WP 3	WP 4	WP 6	WP 8	WP 9
280	Mare Libertatis	ZIE 2018		53400747							
281	Wederic B.V.	SMITZH-Assembly, 4 nov 2020		53485440							
282	Verhaert NL	ZIE 2018		53795954							
283	mijn3Dfoto nl	MKB bijeenkomst 20-03-2018		53978889							
284	Arjanvenwijngaarden bv	Workshop 28-11-2018		54044170							
285	Green Dream Productions Holding B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		54104246							
286	Van Dijck Groenteproducties B.V.	WP 1 RoboCanvas		54336511	1						
287	Disdrometrics B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		54482313							
288	MyLife Technologies BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		54726158							
289	Glasbergen Subsidies	MKB bijeenkomst 20-03-2018		54745284							
290	MKV	Workshop 28-11-2018		54878616							
291	TMC	ZIE 2018		55076785							
292	Fokker Technologies	ZIE 2018		55338240							
293	Subvention	MKB bijeenkomst 20-03-2018		55379443							
294	AvioniCS Control Systems	ZIE 2018		55439128							
295	Kennis en Innovatiehuis Noordoost Fryslân	Technishow		55444741							
296	DZB	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		55539769	1						
297	Royal Roos	WP 1 Reis naar München en Augsburg	1	55924425	1					1	
298	ENVIU	MKB bijeenkomst 20-03-2018		55976813							
299	Hudson Cybertec	Jaarevent IQ		56195354							
300	Yaband Telecom B.V.	ZIE 2018		56197977							
301	Van Dijk Fem Engineering B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		56229976							
302	Head Communications B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		56252129							
303	HI	WP 9	1	56259840							1
304	FME	Technishow		56269099							
305	RVB	Festival van de Toekomst		56283881							
306	S&RO	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		56883358							
307	T-Minus Engineering B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		57326878							
308	Beaufort Corporate Consulting	Jaarevent IQ		57854203							
309	Gibas Automation	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		57987548							
310	CEINOS adviesbureau	MKB bijeenkomst 20-03-2018		58005827							
311	FlexBase BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		58133674							
312	TechLeap	Prinsjesfestival 16-9-2019		58182402							
313	Sens2Sea B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		58318263							
314	Owl Tech	MKB bijeenkomst 20-03-2018		58415165							
315	Inno-Agro B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		58468997							
316	Tradecloud	ZIE 2019		58481567							
317	Hyperion Technologies B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		58607013							
318	ONL voor Ondernemers	Prinsjesfestival 16-9-2019		58667296							
319	Laevo	Individuele gesprekken AE Duisterwinkel		58892231							
320	RDM Makerspace	Jaarevent IQ		58711317							
321	NewHealth Collective	MKB bijeenkomst 20-03-2018		58849092							
322	GeoPhy	WP 1 digital twin, 19 okt 2019		59182679							
323	Wellsun	Jaarevent IQ		59273461							
324	JWAdvies	MKB bijeenkomst 20-03-2018		59319755							
325	E-plan	HI-Tea Digital Twin 29-10-2019		59342954							
326	7Digits B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		59469188							
327	Condi food BV	Jaarevent IQ		59529547							
328	Enterprise Europe Network - KvK	Jaarevent IQ		59583883							
329	iTanks	SMITZH-Assembly, 4 nov 2020		59715788							
330	STC Group	Jaarevent IQ		59727780							
331	Technetkring NWN	Workshop 28-11-2018		59969725							
332	Landscape	WP 1 digital twin, 19 okt 2019	1	60148896				1			
333	The Green Village | Nexero	Prinsjesfestival 16-9-2019		60149612							
334	SLPS	MKB bijeenkomst 20-03-2018		60153628							
335	Center for Quantum Materials and Technology QT/e	Prinsjesfestival 16-9-2019		60161051							
336	C-Job Naval Architects	NMT ideecafé		60197749							
337	Subsidiezaak	MKB bijeenkomst 20-03-2018		60207760							
338	Spectral Industries BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		60235772							
339	DWG	ZIE 2018		60340113							
340	TWTG	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		60320192							
341	EARTHWAYS	MKB bijeenkomst 20-03-2018		61077992							
342	Draft	Workshop 28-11-2018		61124079							
343	Oxenaer	ZIE 2018		61528889							
344	Zaspeum B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		61575836							
345	3D Robotprinting	WP 1 Reis naar München en Augsburg		61770485	1						
346	Exact Cloud Development BV	ZIE 2018		61875562							
347	Digigurus	Anton - Individueel gesprek		62034049							
348	CIC Rotterdam	Festival van de Toekomst		62074962							
349	Enter Group	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		62109820							
350	Medical Delta	Prinsjesfestival 16-9-2019		62117491							
351	Tuspark / Elephant	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		62172409							
352	XSeed Technologies	MKB bijeenkomst 20-03-2018		62296124							
353	MI-Partners	WP 1 Reis naar München en Augsburg		62321544	1						
354	CFT	Individueel		62359878							
355	HighTechCentreDelft	ZIE 2018		62418513							
356	Dutch Terahertz/ESA BIC	MKB bijeenkomst 20-03-2018		62611593							
357	RT-M B V	MKB bijeenkomst 20-03-2018		62698710							
358	EBU Beheer b	Prinsjesfestival 16-9-2019		62714120							
359	010Works B.V	WP 1 Reis naar München en Augsburg	1	62760394	1						
360	Jhuijsen Engineering	Workshop 28-11-2018		62894048							
361	Keepsigt BV	Technishow		62909304							
362	Stroomopwaarts	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		62911872	1						
363	Oceanco	WP 1 Workshop VOORT		63041421	1						
364	Inimpact	MKB bijeenkomst 20-03-2018		63391233							
365	Topic Embedded Systems	WP 1 Reis naar München en Augsburg		63353962	1						
366	Cirkellab	Festival van de Toekomst		63483211							
367	Surge-on Medical	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		63571463							
368	All Day Communication	Workshop 28-11-2018		63636859	1						
369	InfraCore Company	WP 1 Reis naar München en Augsburg		63898349	1						
370	Regionomica	Prinsjesfestival 16-9-2019		63912805							
371	Involtum	Prinsjesfestival 16-9-2019		63929033							
372	Graphene Masters	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		64117863							
373	Aviao Nuovo	WP 1 digital twin, 19 okt 2019		64155668							
374	gravilux	Workshop 28-11-2018									
375	Forflux	ZIE 2018									
376	ExxFire	MKB bijeenkor									
377	DVV	Jaarevent IQ									
378	CEAD	WP 8.6								1	
379	Standby Solutions	MKB bijeenkor									

art.5.1-2e

SMITZH

EY Building a better working world

	Bedrijfsnaam	Contactmoment	nieuw	kvknummer	WP 1.1	WP 1.3	WP 3	WP 4	WP 6	WP 8	WP 9
380	CurveWorks	WP 8.5	1	64738884						1	
381	Indoles Precision BV	ZIE 2018		64802124							
382	W. van der Molen BV	NMT ideecafé		65039238							
383	Opti-dry	MKB bijeenkomst 20-03-2018		65260902							
384	RAMLAB	WP 8.1, 8.2, 8.3 en 8.10		65307518						1	
385	Cow on Roof Studio	MKB bijeenkomst 20-03-2018		65342224							
386	TKI Tuinbouw & Uitgangsmaterialen	MKB bijeenkomst 20-03-2018		65455908							
387	Scoozy	Individuele gesprekken AE Duisterwinkel		65497414							
388	Mayht BV	Jaarevent IQ		65904230							
389	Vindersloon	Festival van de Toekomst		65911997							
390	10XL B.V.	WP 1 Reis naar München en Augsburg		65988353	1						
391	IMSystems	WP 1 Reis naar München en Augsburg		66121256	1						
392	Alpha Solutions B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		66348803							
393	P3D	SMITZH-Assembly, 4 nov 2020		66439663							
394	Greenport West-Holland	Prinsjesfestival 16-9-2019		66447410							
395	Next Ocean B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		66450667							
396	FactoryLab	WP 1 Reis naar München en Augsburg		66582385	1						
397	PK Marine	MKB bijeenkomst 20-03-2018		66622409							
398	Arjan Vergouw	Festival van de Toekomst		66677750							
399	Interactive Robotics	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		66703468							
400	X Laboratory	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		66814251							
401	Gearbox Innovations	Jaarevent IQ		66873932							
402	Dalhuisen Engineering	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		67054501							
403	Gemeos Patents	Technishow		67063780							
404	Hardt Hyperloop	Prinsjesfestival 16-9-2019		67080537							
405	Ondernemersvereniging SchiedamHavens	Workshop 28-11-2018		67397832							
406	van der Velden projecten, advies en management	Workshop 28-11-2018		67601367							
407	BlueCity Lab	MKB bijeenkomst 20-03-2018		67761267							
408	PBLCO	Prinsjesfestival 16-9-2019		67893627							
409	Meds²Go	Jaarevent IQ		67894801							
410	Marine Innovators B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		68011261							
411	Cue2Walk International	MKB bijeenkomst 20-03-2018		68047746							
412	Viralcom	MKB bijeenkomst 20-03-2018		68078730							
413	RoboHouse	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		68102976	1		1		1	1	
414	oosix	Workshop 28-11-2018		68246722							
415	Momo Medical	Jaarevent IQ		68346832							
416	Polariks B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		68420692							
417	Tailoredby B.V.	MKB bijeenkomst 20-03-2018		68551681							
418	Vrolijk Fruit	Festival van de Toekomst		68583982							
419	Vision Kitchen	Festival van de Toekomst		68698143							
420	AMELA Process Optimization	MKB bijeenkomst 20-03-2018		68789432							
421	Delft Circuits	ZIE 2018		68796803							
422	Recoy	MKB bijeenkomst 20-03-2018		68876661							
423	Runsink consultancy	ZIE 2018		68898339							
424	SMR	WP1,ontwikkeling activeringsproces	1	68982305	1						
425	Lencon Engineering	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		68985150	1		1				
426	Studio ArchitectuurMAKEN	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		69136556							
427	Bio-inspired Think Tank	MKB bijeenkomst 20-03-2018		69197342							
428	Demcon Unmanned Systems	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		69202419							
429	farnest engineering	ZIE 2018		69298181							
430	CONCR3DE	Jaarevent IQ		69341648							
431	HCN	WP 1 Workshop VOORT		69377901	1						
432	Panta Psychologie	MKB bijeenkomst 20-03-2018		69412383							
433	Sdpcon	WP 1 Workshop VOORT	1	69464006	1						
434	Qlayers	WP 3 Skillslab pilot	1	69486549			1			1	
435	Hitech Group bv	WP 1 Reis naar München en Augsburg		69544972	1						
436	Ahrenkiel steamship	WP 8.10	1	69545200						1	
437	Diema BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		69568049							
438	Dutch Greenhouse Delta	Prinsjesfestival 16-9-2019		69589704							
439	Ktech Recruitment	ZIE 2018		69592993							
440	Berg hortimotive	WP 1 Reis naar München en Augsburg		69620725	1						
441	LedgerLeopard	ZIE 2018		69673950							
442	Cement Communications	ZIE 2018		69675260							
443	Bax & Company	Jaarevent IQ		69878927							
444	Royal3D B.V.	ZIE 2018		69881618							
445	Dutch Filling Industries	Individueel		69981094							
446	Health Holland	MKB bijeenkomst 20-03-2018		70029589							
447	smartQare	ZIE 2018		70153622							
448	Holland Innovative	ZIE 2018		70243719							
449	pinXact BV	ZIE 2018		70343845							
450	Farm Frites	Workshop 28-11-2018		70443831							
451	Catalyse	MKB bijeenkomst 20-03-2018		70456674							
452	7evens.nl BV	Festival van de Toekomst		70555079							
453	Introvation bv	MKB bijeenkomst 20-03-2018		70590899							
454	DERO Groep	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		70595038							
455	Kroodle BV	MKB bijeenkomst 20-03-2018		70765928							
456	CyNergy Consulting	ZIE 2018		70790426							
457	HighTech Content	ZIE 2018		70835160							
458	SAM|XL	WP 1 Workshop VOORT		70944377	1		1			1	
459	Canopus Drilling Solutions	Willemien		71127917							
460	Innovias	WP 1 Workshop VOORT	1	71267913	1						
461	Big Data Innovatiehub	WP 1 digital twin, 19 okt 2019		71671056							
462	Elementary	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		71921168							
463	Caltrix Capital	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		72053550							
464	The Hague Security Delta	Prinsjesfestival 16-9-2019		72369817							
465	KIVI	WP 3 Skillslab pilot		72668792			1				
466	DFC	WP 1 digital twin, 19 okt 2019		72682329							
467	Contexy	Workshop RoboHouse, 23 okt 2019		72707062	1						
468	Precious Plastic Den Haag	Festival van de Toekomst		72747013							
469	Samen Sterk in de Holy, Coaching and More	Workshop 28-11-2018		72843063							
470	Printerman	ZIE 2018		73021989							
471	Frederique Ubachs Fotografie	ZIE 2018		73046981							
472	AVAG	Prinsjesfestival 16-9-2019		73810797							
473	NWD	Prinsjesfestival 16-9-2019		73936901							
474	Chrysalix	Opening RoboHouse/Nieuwjaarsborrel HI		73[illegible]							
475	TheGreenerGood	Festival van de Te		[illegible]							
476	Dienco	WP 3 Skillslab pilo		[illegible]							
477	Silotank	WP1 parametric d		[illegible]	1						
478	Talokalvo	WP1 parametric d		[illegible]	1						
479	Alois Bader	WP1 parametric d		[illegible]	1						

art.5.1-2e

SMITZH

EY Building a better working world

Bijlage 3: Resultaten SMITZH-2 per werkpakket

Het programma SMITZH bestaat uit 10 werkpakketten, waarvan één werkpakket oningevuld is en blijft (WP5). De resultaten zijn per werkpakket weergegeven, aan de hand van de beoogde resultaten als genoemd in de beschikking. Publicaties zijn als link in de tekst opgenomen en dus direct toegankelijk.

WP 1 *Van aware naar aan de slag – projectmanagement (loketfunctie)*

Beoogd: In totaal 500 bedrijven werkzaam in de maakindustrie in de MRDH wordt bekend gemaakt met de mogelijkheden van smart manufacturing.

Resultaat: Volgens onze registratie zijn 479 separate bedrijven op de hoogte gebracht van de mogelijkheden binnen SMITZH via een kick-off, HI-jaarevents, een voorprogramma van het jaarevent van InnovationQuarter, de reis naar München, de opening van RoboHouse, de SMITZH-Assembly, en deelname aan diverse symposia en andere events en gesprekken met ondernemers in kleine kring via diverse gemeenten. Het aantal geïnformeerde personen is aanmerkelijk groter. Kosten zijn geboekt op WP9, communicatie en WP 10, Management.

art.5.1-2e

Geboeid publiek tijdens de SMITZH-Assembly

Beoogd: Er is bij 50 bedrijven een workshop verzorgd

Resultaat: WP 1.0x Meer dan 100 medewerkers van 69 bedrijven hebben één van de volgende workshops gevolgd.

- Tijdens de Smart Manufacturing reis naar München en omgeving is een workshop gehouden door Siemens over de waarde van nieuwe business modellen. Aan de reis deden 39 mensen mee van 26 bedrijven. Dit project is uitgevoerd door het projectmanagement, kosten opgevoerd in WP10.

art.5.1-2e

Het reisgezelschap poseert bij SIEMENS in München

- WP1.01 Workshops Machine Learning & Data for Digital Twin, DFC/BDIH met Landscape (Leiden) en Airborne (Den Haag). Deze workshop is eenmaal gegeven aan 20 cursisten van 4 bedrijven en deelnemers op persoonlijke titel. Uit de brainstormsessie zijn diverse ideeën naar voren gekomen die als input dienen voor de volgende SMITZH-fase.
- WP1.02 Workshop Parametric Design, Dutch Growth Factory met 010Works, Zibaldone (Rotterdam) en TU Delft. Enkele cursisten van 4 bedrijven hebben deze workshop gevolgd.
- WP1.03 Smart Start! is opgezet met RoboHouse en SMR om een verkenning uit te kunnen voeren bij een bedrijf over de vraag welke workshops het beste passen, als eerste stap in het genoemde activeringsproces.
- WP1.05 Workshop RoboCanvas, RoboHouse met SMR, Delft en Rabobank, o.a. via de Rabo Robo Challenge. Meer 24 mensen van meer dan 14 bedrijven hebben deelgenomen aan een workshop RoboCanvas. De registratie van deelname ligt bij RoboHouse en is niet volledig.

Een druk bezochte workshop in RoboHouse

- WP1.06 Workshop Innovatie volgens de VOORT methode, Duurzaamheidsfabriek met Innovias en Stipcon. Cursisten van 5 bedrijven hebben deze workshop gevolgd.

Beoogd: 12 bedrijven ontwikkelen een eigen smart manufacturing implementatie strategie.

Resultaat: WP 1.04 VAF Instruments (Dordrecht) heeft een haalbaarheidsonderzoek uit te laten voeren door RoboHouse en SMR Delft naar het automatische scannen van productnummers.
Er is veel voorwerk nodig voordat een bedrijf toe is aan zo'n project, daarom is verder geen gebruik gemaakt van deze mogelijkheid. Het restbudget is ingezet voor de zeer populaire KIEMen (WP 8). In SMITZH-3 is een programma opgezet om bedrijven van interesse naar implementatie te leiden.

Automatisch registereren van productnummers bij VAF Instruments

Extra: De Hogeschool Rotterdam heeft met support van SMITZH een SIA-RAAK-project gewonnen, Get Smart. In fase 1 van dat project hebben studenten 5 bedrijven geholpen om een *Smart Strategy* op te zetten: A.de Jong Groep (Schieda[illegible]Haag), Houdijk Holland (Vlaardingen),

art.5.1-2e

SMITZH

EY Building a better working world

Industrial Ceramic Linings (Rotterdam) en Wesemann (Rotterdam). In fase 2 zijn daarbovenop nog 4 bedrijven Seatools (Numansdorp), Houtgroep Van Drimmelen (Zwijndrecht), VandeGrijp (Papendrecht) en Fontijne (Vlaardingen) op vergelijkbare manier ondersteund. Een derde groep ondernemers zou voorjaar 2020 worden ondersteund, maar dat is door COVID-19 onmogelijk gebleken.

Extra: TNO en Koninklijke Metaalunie zijn een Knowledge Deal project over *zero programming* gestart op basis van contacten die via SMITZH gelegd zijn met NK Profiel (Zwijndrecht). Andere Zuid-Hollandse bedrijven in dit project zijn: GPI Tanks (Groot-Ammers), Bos Nieuwerkerk (Nieuwerkerk aan den IJssel) en Alumat Zeeman (Maasdijk). In totaal dus 4 bedrijven.
Opgeteld zijn dus 5+4+4 = 13 bedrijven via partners van SMITZH geholpen om een smart manufacturing strategie op te stellen en te implementeren.

WP 2 *Smart Manufacturing Executive Program (SMEP) - RAMLAB*

Beoogd: Een geaccrediteerd executive program voor smart manufacturing wordt ontwikkeld en getoetst op een eerste groep van 20 bedrijven.

Resultaat: WP 2.1 Met de Rotterdam School of Management is een opzet gemaakt en tot twee maal toe geadverteerd in de brede kring van bedrijven rondom SMITZH. Dat heeft slechts geleid tot 4 aanmeldingen van één bedrijf. Dat is onvoldoende basis voor het opzetten van een dergelijk programma. Andere organisaties hebben vergelijkbare ervaringen: dit is niet een effectieve manier om mkb-ondernemers te bereiken.
WP 2.2 Daarom is het restbudget ingezet voor het opzetten van een scan die in SMITZH-3 kan worden toegepast om individuele bedrijven op gang te helpen als aanvulling op bovengenoemde Smart Start! De Hogeschool Rotterdam (HRo) heeft dit op zich genomen. De Scan is ontwikkeld op basis van het ABC-model van de KVK en dient om een goed gestructureerd en volledig dekkend gesprek te hebben met de ondernemer. De verzamelde data kan bovendien worden gebruikt voor analyses. Na een eerste toets op een groep van 56 bedrijven is de scan aangepast. Verdere validatie wordt in SMITZH-3 uitgevoerd. Met behulp van de scan zijn studenten HBO bedrijfskunde op de hoogte gebracht van het belang van smart industry en hebben ze praktijkervaring opgedaan bij het vaststellen van verbetering binnen MKB ondernemingen op het gebied van strategie en digitalisering.

WP 3 *Skillslabs - Duurzaamheidsfabriek*

Beoogd: De realisatie van 2 nieuwe skillslabs en eerste leergang is uitgevoerd en gevalideerd.

Resultaat: WP 3.1 Er zijn Skillslabs opgezet in RoboHouse (Vision Technology) en SAM|XL (Robotica Operator) waar in totaal 23 studenten van 9 bedrijven en andere organisaties een training hebben gevolgd. Beide trainingen zijn positief beoordeeld 4+ op een schaal van 5 en krijgen een vervolg. Ook wordt het trainingsaanbod uitgebreid.

Extra: De skillslabs zijn opgezet met support van de Duurzaamheidsfabriek Dordrecht skillslab-avant-le-lettre. SMITZH-2 is benut om een blauwdruk voor het opzetten van Skillslabs te maken, die nu beschikbaar is voor derden.

De Duurzaamheidsfabriek in Dordrecht heeft geholpen Skillslabs op te zetten bij RoboHouse en SAM|XL.

WP 4 *Pilotline Digital Twin - DFC*

Beoogd: Een pilot van een Digital Twin is opgezet op Ypenburg (Digital Factory Composites, DFC)

Resultaat: Siemens en Landscape hebben samen met Airborne een Digital Twin opgezet in DFC, Ypenburg voor geautomatiseerde productie van composiet voor Sabic. De geleerde lessen zijn omgezet naar een zevenstappenplan voor mk[redacted]nen. Daarnaast zijn leerpunten gedefinieerd en is een vervolg in SMITZ[redacted]

art.5.1-2e

SMITZH

EY Building a better working world

Extra: Samen met HI is een themabijeenkomst (HI-tea) opgezet in DFC over digital twinning, die door enkele tientallen bedrijven is bezocht.

WP 5 *Dit werkpakket is in het projectplan niet ingevuld*

WP 6 *Guided assembly Productielab - RoboHouse*

Beoogd: Eén werkstation is gerealiseerd van het 'Guided assembly Productielab' en is in de praktijk door één bedrijf getoetst.

Resultaat: WP 6.1 Er is een werkstation gerealiseerd (de Operator Support Cel, OSS) en dat is in twee pilots gevalideerd bij Boers&Co en bij Werksel.

Extra: De resultaten zijn vervolgens breed gedeeld in een workshop met circa 30 bedrijven.
Publicaties daarover kregen veel aandacht en zijn door meerdere vakbladen overgenomen.
De Pilot bij Boers&co toonde aan dat complexe taken aanzienlijk sneller worden aangeleerd. In de pilot bij Werksel bleek dat instructie met OSS net zo goed werkt en net zo goed geaccepteerd wordt als persoonlijke begeleiding.

De Operator Support Cel

WP 7 *Ontwikkeling in-line sensor -> Satcom FSM - DOC*

Beoogd: Een prototype is ontwikkeld voor een inline sensor bij composietproductie.

Resultaat: De beoogde casus bleek al te worden opgepakt binnen het EFRO-project CADC (samenwerking DOC en SAM-XL) met als deelnemend bedrijf GTM Advanced Structures. Daarom is een nieuwe casus ontwikkeld met Demcon-West: de ontwikkeling van een geavanceerde productielijn voor het 'Fine Steering Mechanism' (FSM) voor laser satelliet communicatie. Kortweg: Satcom FSM.

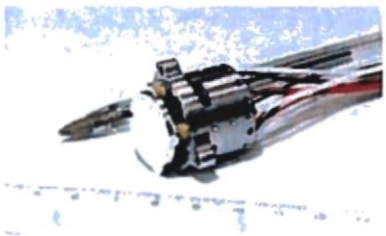

Voorbeeld van een FSM, ca 15 mm in doorsnee

Onder begeleiding van TNO heeft Demcon het productieproces opgebouwd en een aantal test FSM's geproduceerd via de nieuwe methode. Daarnaast zijn gereedschappen ontwikkeld om na productie de FSM-functionaliteit te testen. Uit testruns kwamen ontwerpaanbevelingen om de produceerbaarheid van het systeem te verbeteren met behoud van de specificaties.
TNO/DOC heeft de krachten en competenties gebundeld met Demcon, VDL ETG, Nedinsco en Hyperion Technologies in het FSO Instruments-consortium. Dat samenwerkingsverband kan complete modulen voor die LSC-instrumenten ontwikkelen en bouwen, die partijen als Airbus DS (Leiden) in hun eindproduct kunnen opnemen.
Vanwege de vertrouwelijkheid van deze zeer innovatieve ontwikkeling is hierover niet gepubliceerd.

WP 8 *Kiemprojecten*

Beoogd: De uitvoering van 9 kiemprojecten leidend tot nieuwe aanvragen en uitvoering van projecten.

Resultaat: Er zijn 10 kiemprojecten uitgevoerd.

Vier van de kiemprojecten betreffen de WAAM-technologie, de snelste manier om metaal te 3D-printen. RAMLAB ontwikkelt deze methode met een groot aantal partners, waaronder leverancier van de lasrobots, Valk Welding (Alblasserdam) en de TU Delft als kennispartner. Aan de hand van praktijkcases met regionale bedrijven is de methodiek verder ontwikkeld en getoetst in de volgende deelprojecten.

- WP 8.01. Met Huisman Equipment (Schiedam) is een proefstuk geprint voor een industriële haak van 4 m doorsnede. Dit project liet zien dat 3D-printen een hogere kwaliteit printmateriaal levert dan het traditionele productieproces (gieten). Ook is een opstap gemaakt naar een certificeringsstrategie, samen met certificeringsbureaus DNV GL (Barendrecht), BV, ABS (Rotterdam). En er zijn waar lessen getrokken over d

Simulatie van de geprinte industriële haak

art.5.1-2e

EY Building a better working world

SMITZH

- **WP 8.02. Monitoring and control**
  Met Linde Gas (Schiedam), Bekaert (België) en Damen Shipyards (Gorinchem) is een methode ontwikkeld om tijdens productie de vorm te meten en een app om daarmee de vorm ook te kunnen sturen ().

- **WP 8.03. Molds & Dies**
  Er is aangetoond dat de productietijd van mallen voor GKN Fokker (Papendrecht) van 6 maanden naar 6 weken kan worden teruggebracht, een versnelling met een factor 4. Voor voestalpine (Den Haag) is, in samenwerking met de gasleverancier Air Products (Rotterdam) aangetoond dat geprint metaal beter is van kwaliteit en minder porositeit vertoond dan gietstukken. Marktonderzoek laat zien dat er grote behoefte is om met deze technologie gietmallen snel en met hoge kwaliteit te repareren.

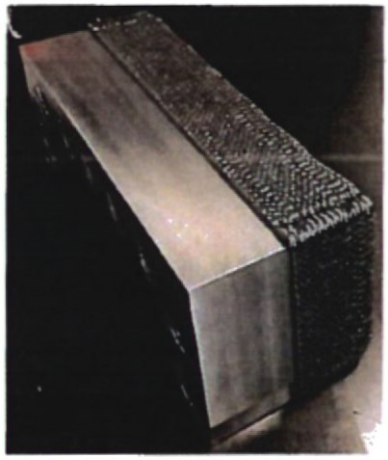

Een geprinte mal voor GKN Fokker, Papendrecht; het linkerdeel is nabewerkt.

- **WP 8.10. Flexibel Wire Arc**
  RAMLAB heeft aangetoond dat het mogelijk is om met meerdere materialen in een werkstuk te printen en zo de materiaaleigenschappen over het werkstuk te variëren. Dit biedt unieke mogelijkheden ten opzichte van alle traditionele maakmethoden. Bijvoorbeeld kan een dunne laag duur, corrosiebestendig materiaal worden geprint op een goedkope basis. Of kunnen de metaaleigenschappen met dure materialen worden verbeterd op zwakke punten in een werkstuk. Naast de testen is deze ontwikkeling ondersteund door het opbouwen van een database rondom alle beschikbare uitgangsmaterialen (lasdraden). Ook is een methode ontwikkeld om de business case voor het 3D-printen van onderdelen te berekenen. Partners waren Shell (Rotterdam), Allseas (Delft), Man Energy Solutions (Schiedam), Ahrenkiel Steamship (Rhoon), voestalpine (Den Haag), Linde Gas (Schiedam), VandeGrijp (Papendrecht), Element Materials Technology (Aberdeen, UK).

Op basis van al deze resultaten is met een Horizon2020 project gewonnen om multimateriaal printen verder te ontwikkelen en de printtechnologie marktrijp te maken. Doorslaggevend was dat RAMLAB kon de busines case voor toepassingen in allerlei sectoren kon aantonen (automotive, scheepvaart, luchtvaart, keramiek, witgoed, energie) en dat bij elke case ook een aanzienlijke vermindering in uitstoot van CO_2 wordt verwacht. Dit project, Grade2XL, heeft een omvang van 10 M€ en partners door heel Europa, met name ook Naval (Frankrijk). Projectleider is M2i (Den Haag) en Nederlandse partners zijn RAMLAB, TU Delft, Valk Welding en Nederlandse vestigingen van Lincoln Electric Europe, Villeroy&Boch en GKN.

Vier andere KIEM-projecten betreffen diverse robotiseringsvraagstukken.

- **WP 8.04. E-paint**
  SAM|XL heeft met start-up QLayers (Delft) onderzocht of het technisch en economisch haalbaar is om E-paint op een scheepswand te leggen, met Bodewes (Hoogezand) als eindgebruiker. Eenmaal aangebracht kan de laag elektriciteit opwekken uit het kleine temperatuurverschil tussen water en schip. In dit verkennende onderzoek is aangetoond dat het technisch mogelijk is om de lagen aan te brengen maar dat verder optimalisatie van de technologie noodzakelijk is. De killer applicatie die de economische haalbaarheid aantoont, is nog niet gevonden.

E-paint succesvol op een buis gespoten

art.5.1-2e

EY Building a better working world

SMITZH

- **WP 8.05. Automat**
  CurveWorks, scale-up in Zoetermeer, heeft een unieke technologie om unieke, willekeurige 3D-vormen van meerdere meters groot uit kunststof te produceren met behulp van een instelbare mal. Samen met SAM|XL is onderzocht of het mogelijk is om het extra materiaal dat na vorming buiten de randen steekt met een robot af te snijden. Technisch bleek dit goed mogelijk. Helaas was de business case niet positief, onder andere vanwege de programmeerkosten per casus en de benodigde veiligheidsmaatregelen.

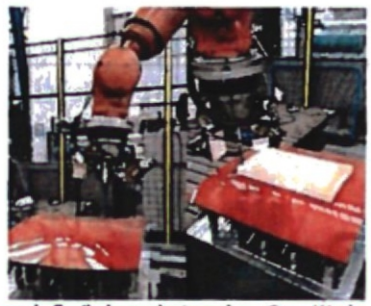

Testen van gerobotiseerd afsnijden van overtollig randmateriaal aan de flexibele product emal van CurveWorks

- **WP 8.06. Printen Vleugelprofiel**
  Royal Roos (Rotterdam) wil scheepsrompen ontwikkelen die kleine luchtbelletjes produceren en zo de weerstand bij varen sterk verminderen – en dus de CO_2-uitstoot. Voor gekromde delen van de scheepswand is 3D-printen in kunststof een optie. In en met SAM|XL is onderzocht of dit haalbaar is met behulp van de CFAM Prime printer van CEAD, start-up in Delft. Deze printer is vooral geschikt voor zeer grote objecten en bleek daardoor ongeschikt voor deze toepassing. Wel leidde dit KIEM-project tot inzicht in waar die printer wel geschikt voor is en wat de eigenschappen van het geprinte materiaal zijn.

De toegepaste 3D-printer van CEAD, Delft

- **WP 8.09. Heineken, RoboHouse, en TNO ontwikkelen** een methode om omgevallen flessen automatisch van een bottellijn op te pakken. Dat biedt flinke uitdagingen rondom detectie (groen in groen), gripping (rond object), snelheid van de lijn, veiligheid van personeel (robot, glas, exploderende flessen). Voor de verschillende uitdagingen zijn oplossingen gevonden en een proof-of-principle is opgezet. De casus wordt verder uitgewerkt in SMITZH-3.

In RoboHouse is een testlijn voor opgezet voor het oppakken van omgevallen flesjes

Tot slot twee industriële cases over kwaliteitscontrole en digital twinning.

- **WP 8.07. Gehoorfilter**
  Dynamic Ear Company, Delft is bezig om de productie van kleine series gehoorfilters te automatiseren. RoboHouse onderzocht of het met een combinatie van cameratechniek en kunstmatige intelligentie mogelijk is om automatisch defecten te detecteren. Hoewel de gekozen techniek foutloos werkt voor grotere defecten, blijkt dat kleine defecten over het hoofd worden gezien. Dit is een gevolg van het 'blurren' dat in de algoritmes wordt toegepast.

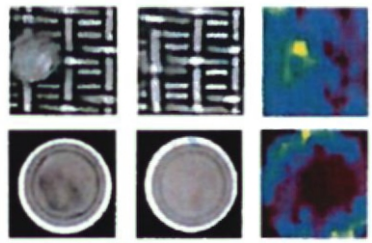

Twee voorbeelden van defecten die worden gemist als gevolg van het 'blurren' van de beelden.

- **WP 8.8. Scheepswerf Slob (Papendrecht) en Systems Navigator Consultants (Delft) zijn door de Duurzaamheidsfabriek bij elkaar gebracht** om de planning van het productieproces van Slob te optimaliseren door er een digital twin (simulatie) van op te zetten. Het blijkt dat het kosteneffectief kan zijn om een digital twin op te zetten voor een mkb. Hiermee kan Slob de planning doorrekenen in 30 seconden. Normaal werken vijf medewerkers daar een hele week aan. Bovendien stijgt de betrouwbaarheid van de planning van 80 naar 98 procent.

Het plannen van de bo[art.5.1-2e] betrouwbaarder met behulp van een digital twin

SMITZH

EY Building a better working world

WP 9	*Communicatie*
Beoogd:	De implementatie van het communicatieplan, waarbij onder andere een loketfunctie wordt ingericht, een innovatiekaart wordt ontwikkeld en de haalbaarheid van een Dutch Makers Week wordt onderzocht.
Resultaat:	Loket: ingericht, met website (www.smitzh.nl), e-mailadres (info@smithz.nl), lokethouders (Lotte de Groen en Anton Duisterwinkel). Ook wordt er content verspreid via Linkedin, twitter en een kwartaalnieuwsbrief. Een huisstijl, animatie, flyers en fotografie zij gerealiseerd en er diverse events georganiseerd. De website wordt regelmatig geactualiseerd aan het groeiend aanbod vanuit SMITZH en de partners van SMITZH. Tegelijk dient het als archief van alle publicaties die in het kader van SMITZH door onszelf naar buiten zijn gebracht. Specifieke artikelen zijn als link in dit document ingevoerd. Daarnaast zijn meerdere artikelen over SMITZH verschenen in externe mediaplatforms en vakbladen zoals Mechatronica+MachineBouw. Informatie op de website is ook in het Engels beschikbaar.

De homepage van de huidige website van SMITZH

Innovatiekaart: opdracht is versterkt (samen met HI, ofwel Holland Instrumentation, Dordrecht) aan S&T (Delft) en getoetst en beschikbaar bij SMITZH en bij HI
Haalbaarheid Dutch Makers Week: Na diverse gesprekken met Dutch Growth Factory, Havenbedrijf, HI en de gemeentes Rotterdam en Delft is geconcludeerd dat de ideeën omtrent de Dutch Makers Week te ver uiteen lagen om tot een gezamenlijke aanpak te komen.

WP 10	*Projectmanagement*
Beoogd:	Afronding project en inhoudelijke en financiële rapportage per 30 juli 2019 (zie e-mai art.5.1-2e , 24 april 2018).
Resultaat:	Bij deze wordt het project afgerond. Er is in de uitvoering van het project vertraging opgelopen zoals toegelicht in de aanvraag tot verlenging en verlenging verkregen tot 1 oktober 2019. Alle werkpakketten zijn ook voor die datum afgerond. Daarna zijn nog wel enkele events georganiseerd, die ook meegerekend zijn in de tellingen voor de bereikte bedrijven omdat de events volledig bouwden op de resultaten van SMITZH-2. Voor de rapportage en financiële afhandeling was een half jaar gereserveerd. Dat bleek meer voeten in de aarde te hebben, onder andere in verband met de complexe en omvangrijke administratieve lasten, als vermeld in de sectie 'geleerde lessen'.

art.5.1-2e

EY Building a better working world

SMITZH

Advies updaten aandeelhoudersinstructie ROM's

Ter bespreking voor de BAC van 18 juni 2023

Aanleiding
De aandeelhoudersinstructie heeft betrekking op het kapitaal dat door de aandeelhouders aan de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) ter beschikking is gesteld. De instructie geeft richting aan het investeringsbeleid van de participatiebedrijven van de ROM's en de wijze waarop de participatiebedrijven met het ter beschikking gestelde kapitaal een bijdrage leveren aan het economisch beleid van de overheden (en tevens aandeelhouders).

Een van de aanbevelingen uit de onlangs uitgevoerde evaluatie van de ROM's is het opnieuw tegen het licht houden van de aandeelhoudersinstructie. De huidige aandeelhoudersinstructie dateert uit 2017 en is door de dynamiek op de kapitaalmarkt en het speelveld van de ROM's niet meer actueel.

Proces
Om tot dit advies te komen is een werkgroep gevormd bestaande uit vertegenwoordigers van de provincies, ROM's en EZK, De werkgroep is vier keer bij elkaar gekomen om de door de drie stakeholders (provincies, ROM's, EZK) aangedragen punten te bespreken. Uit die besprekingen is dit voorliggende advies gekomen dat in de AAC van 25 mei 2022 is besproken.

Advies

De werkgroep adviseert de aandeelhoudersinstructie op de volgende punten aan te passen:

1. De maximale looptijd van participaties verlengen naar 10 jaar;
2. Voor de maximale omvang van investeringen mag ook gebruik gemaakt worden van de 40% vrij beleidsruimte voor andere doeleinden dan het behalen van de revolverendheidseis;
3. De huidige revolverendheidseis in stand houden.

Hieronder treft u een toelichting aan op de voorgestelde wijzigingen.

Toelichting advies

1. <u>Verlengen maximale looptijd naar 10 jaar</u>

Overwegingen:

- In de huidige aandeelhoudersinstructie is opgenomen dat de duur van een participatie in beginsel niet langer is dan 8 jaar (artikel 1l). Bij de evaluatie is echter geconcludeerd dat deze termijn mogelijk kan knellen voor bijvoorbeeld *deep tech* investeringen.
- De ROM's zien twee trends: 1) Investeringen vinden steeds meer in een eerder stadium plaats (lager TRL niveau) en 2) De participaties moeten ook langer aangehouden worden om een goede exit te realiseren. Deze trend is niet alleen bij deep tech zichtbaar maar ook breder.
- Verwachting van de ROM's is dat de richtlijn op termijn 'beknellend' kan gaan werken. Er is niet letterlijk sprake van een beknelling omdat de huidige passage niet dwingend is geformuleerd, maar de richtlijn kan een vertekend beeld gaan geven van de werkelijkheid. De huidige richtlijn gaat uit van 8 jaar, terwijl 10 jaar een realistischer uitgangspunt is met het oog op de toekomst.
- De provincies en EZK streven naar een zo kort mogelijke looptijd voor participaties, maar zien wel het belang van het opnemen van een realistische termijn in de aandeelhoudersinstructie. Wel laten de EZK en de provincies onverlet dat er gerapporteerd moet worden na 8 jaar, om inzicht te hebben in exits die lang duren.

Advies:

1. Aanpassen van de richtlijn in artikel 1l van '*in beginsel acht jaar'* in '*in beginsel 10 jaar'*. Alle overige bepalingen in artikel 1l blijven van kracht.

Artikel 1l komt hiermee te luiden: *de duur van een participatie is in beginsel niet langer dan tien jaar. Dit uitgangspunt impliceert dat de ROM's reeds bij het aangaan van een participatieovereenkomst afspraken maken over een exit strategie. Het vorenstaande betekent overigens niet dat de ROM's verplicht zijn om na het verstrijken van genoemde periode de betreffende participaties geforceerd en tegen ongunstige voorwaarden te verkopen. De ROM's informeren de aandeelhouders jaarlijks over alle participaties die op balansdatum langer dan acht jaar in de portefeuille zijn opgenomen. Er wordt in openbare (jaar)verslagen niet over individuele participaties gerapporteerd.*

2. Maximale omvang

Overwegingen:

- Op basis van artikel 1q hebben de ROM's 40% vrije beleidsruimte. In artikel 1q wordt de vrije beleidsruimte ingekaderd door de passage '*Deze verruiming van de beleidsruimte wordt toegestaan om het de ROM's mogelijk te maken te kunnen voldoen aan de door de aandeelhouders gestelde rendementsnorm'*.
- De ROM's lezen daarin dat in principe gebruik van de vrije beleidsruimte alleen is toegestaan om het gestelde rendementsnorm te behalen. Dit sluit niet aan bij de huidige context waarin in sommige sectoren (bijvoorbeeld sleuteltechnologieën) vanwege de kapitaalsintensieve kenmerken per definitie grotere tickets nodig zijn, zonder dat dit bij voorbaat al direct te koppelen is aan het voldoen aan de rendementsnorm. In de evaluatie wordt ook geconcludeerd dat de gestelde maximale opvang kan knellen.
- Gezien het toegenomen belang van kapitaalsintensieve start- en scale ups voor de regionale en Nederlandse economie is het van belang om de ervaren knelpunten door de ROM's weg te nemen en ruimte te creëren in de aandeelhoudersinstructie.
- Dit laat onverlet dat per ROM de mogelijkheid bestaat om binnen de statuten en het investeringsreglement een nadere maximering te stellen indien dit nodig wordt geacht.

Advies:

Tekstuele aanpassing van artikel 1q om de verruiming mogelijk te maken. Artikel Q komt te luiden: *Sub q aandeelhoudersinstructie: 'Deze verruiming van de beleidsruimte wordt toegestaan om het de ROM's mogelijk te maken om bijvoorbeeld te kunnen voldoen aan de door de aandeelhouders gestelde rendementsnorm zoals beschreven onder sub m.*

3. Revolverendheid

Overwegingen:

- In artikel 1m is opgenomen dat de aandeelhouders als richtlijn hanteren dat de koopkracht van het doelvermogen van het participatiebedrijf in meerjarig perspectief in stand blijft. Onder 'koopkracht van het doelvermogen' wordt verstaan de koopkracht van het door de aandeelhouders ter beschikking gestelde kapitaal, uitgezonderd de aanwezige liquide middelen. Het meerjarig perspectief betreft een periode van vijf jaar.
- De ROM's hebben aangegeven dat vanwege de stijgende inflatie een inflatiecorrectie een moeilijk haalbaar is (vooral voor de nieuwere ROM's). onhaalbare eis is. Als gevolg hiervan zouden de ROM's risicomijdend kunnen gaan acteren, en dat zou niet in het belang zijn noch overeenkomen met de oorspronkelijke doelstelling van de ROM's.
- De revolverendheidseis is in de vorige herziening al eens aangepast en houdt nu de liquide middelen buiten beschouwing. Koopkrachtbehoud geldt alleen voor het geïnvesteerd vermogen.
- Afzien (of verlagen van deze eis) zal ervoor zorgen dat de ROM's door de geldontwaarding als gevolg van de opgetreden inflatie uiteindelijk hun financiële slagkracht van het eigen doelvermogen zullen zien afnemen. Op de lange termijn zullen hierdoor dus minder beleidsdoelen kunnen worden gerealiseerd zoals wel de oorspronkelijke doelstelling was. Het op peilhouden van het doelvermogen is hiervoor onmisbaar.
- Daarnaast wordt door de aandeelhouders/deelnemende praktisch omgegaan met de richtlijn, rekening houdend met de omstandigheden van het geval.

- Tot slot geldt dat ook vanuit staatsteunperspectief waardebehoud van belang is. Afwijken hiervan verhoogt het staatssteunrisico dat de ROM's niet meer worden gezien als marktconforme investeerder (market economy operator).

Advies:

- In stand houden huidige richtlijn.

Procesafspraken

Naast de bovengenoemde wijzigingen adviseert de werkgroep ook om twee procesafspraken te maken betreffende de besluitvorming door aandeelhouders en de informatieoverzichten over participaties. Deze twee punten vragen namelijk om verder uitzoekwerk.

Besluitvorming aandeelhouders

EZK en de provincies zullen nagaan wat de mogelijkheden zijn om de besluitvormingstrajecten in te korten. De aandeelhouders bekijken nog mogelijkheden om het besluitvormingsproces in te korten. Dit wordt in een separaat proces uitgewerkt. PM aanvullen na bespreking 20 maart. Zie mail van L.

Lijst informatie participaties

PM aanvullen info M. J.

Hier nemen we op wat op korte termijn al mogelijk is en wat nog uitzoekwerk/uniformiteit nodig heeft voor de lange termijn voor het rapporteren over:

Ticketsize:

- Gemiddelde ticketsize

- Aantal tickets <1 mln

- Aantal tickets >1 mln, <5mln

- Aantal tickets > 5mln

Looptijden:

- Gemiddelde looptijd

- Looptijd <3 jaar

- Looptijd >3 jaar, <5 jaar

- Looptijd > 5 jaar, < 8 jaar

- Looptijd > 8 jaar

[redacted]

Begroting 2016

Vastgesteld door Provinciale Staten op 11 november 2015

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave ... 3
Leeswijzer ... 5
Bestuurlijke inleiding ... 7
Budgettair kader ... 11
Financiële ruimte ... 11
Eigen vermogen ... 21

Programma's ... 25

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon ... 27
DOEL 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast ... 28
DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater ... 32
DOEL 1-3 Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap ... 36
DOEL 1-4 De biodiversiteit is behouden en waar mogel jk versterkt ... 41
DOEL 1-5 Sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw ... 47
DOEL 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu ... 50

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden ... 57
DOEL 2-1 Instandhouding, bere kbaarheid en verkeersveiligheid op orde ... 58
DOEL 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer ... 66

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend ... 71
DOEL 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie ... 72
DOEL 3-2 Schone en toekomstbestendige energie ... 78
DOEL 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied ... 82
DOEL 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit ... 86
DOEL 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans ... 89
DOEL 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed ... 95
DOEL 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond ... 100

Programma 4 Bestuur en Samenleving ... 103
DOEL 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur ... 104
DOEL 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken ... 110
DOEL 4-3 Borgen kennis sociaal domein en afbouw subsidies maatschappelijke participatie ... 112
DOEL 4-4 Afbouw taken jeugdzorg ... 114

Programma 5 Middelen ... 115
DOEL 5-1 Financieel gezonde huishouding ... 116

Paragrafen ... 121
Paragraaf Lokale heffingen ... 123
Paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing ... 125
Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen ... 151
Paragraaf Financiering ... 159
Paragraaf Bedr jfsvoering ... 165
Paragraaf Verbonden Partijen ... 169
Paragraaf Grondbeleid ... 207
Paragraaf Subsidies ... 213
Paragraaf EU-subsidies ... 217

Financiële Begroting 219

1. Overzicht baten en lasten 220

2. Toelichting baten en lasten 221
2.1 Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd 221
2.2 Indexering 221
2.3 Rente 221
2.4 Loonkosten (zie ook 2.5 Kostenverdeling) 221
2.5 Kostenverdeling 221
2.6 Uitkering Provinciefonds (Programma 5 Middelen, baten) 222
2.7 Opcenten Motorrijtuigenbelasting (Programma 5 Middelen, baten) 222
2.8 Kapitaallasten en bespaarde rente (diverse programma's) 222
2.9 Investeren, waarderen en afschrijven 224
2.11 Verklaringen verschillen Jaarrekening 2014 - Begroting 2016 230

3. Algemene dekkingsmiddelen 236

4. Recapitulatie structureel en reëel begrotingsevenwicht 238

5. Uiteenzetting financiële positie 242
5.1 Nieuw beleid 242
5.2 Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen 242
5.3 Verleende garanties en waarborgen 242
5.4 Staat van reserves en voorzieningen 2016 243
5.5 Toelichting op de reserves en voorzieningen 244
5.6 Staat van activa 264
5.7 Investeringskredieten 267

Bijlagen 271
Bijlage 1 Voordracht 273
Bijlage 2 Amendementen en moties 275
Bijlage 3 Beklemming reserves in de Begroting 2016 287
Bijlage 4 Kerngegevens provincie Zuid-Holland 299
Bijlage 5 Afkortingenlijst 301

Leeswijzer

De begroting geeft inzicht in de inhoudelijke kant van de doelen en prestaties en de financiën die daarbij horen. Zo ontstaat per doel een beeld van wat ermee beoogd wordt, wat ervoor wordt gedaan en wat het mag kosten. De doelen bestaan uit taken die verder uitgewerkt zijn in de Productenraming 2016.

De Begroting 2016 is opgebouwd uit zes onderdelen:

1. Bestuurl jke inleiding
2. Budgettair kader
3. Programmabegroting
4. Paragrafen
5. Financiële begroting
6. Bijlagen

In de bestuurlijke inleiding worden de belangrijkste doelstellingen voor de komende periode weergegeven. Daarnaast wordt op hoofdlijnen ingegaan op een aantal belangrijke ontwikkelingen voor de provincie en w jzigingen in de begroting.

In het budgettair kader geeft de provincie inzicht in het meerjarenbeeld 2016-2019 en worden de begrotingsvoorstellen toegelicht. Bovendien wordt aan een aantal bijzondere onderwerpen aandacht geschonken, namelijk het financieel meerjarenperspectief, de baten, de reservepositie en het EMU-saldo.

Daarna volgt de uitwerking van de vijf programma's. Elk programma begint met een inhoudsopgave gevolgd door inzicht in de middeleninzet. Hierna volgt een uitwerking per doel. De doelen zijn afgeleid van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 en de bestuurlijke aandachtspunten voor deze coalitieperiode. Per doel wordt aangegeven wat de provincie wil bereiken. Door middel van effectindicatoren wordt dit meetbaar gemaakt. Per doel zijn vervolgens taken geformuleerd. Deze geven aan wat Gedeputeerde Staten gaan doen om de doelen daadwerkelijk te realiseren. Aan deze taken z jn prestatie-indicatoren gekoppeld. Aan zowel de doelen als aan de taken (productenraming) zijn financiële middelen gekoppeld.

Ten opzichte van vorige jaren is een verbeterslag gemaakt, met als doel om te komen tot een transparanter en flexibeler systeem van sturen en verantwoorden. Provinciale Staten zijn daarover via een brief van de portefeuillehouder d.d. 20 augustus geïnformeerd. Het project Sturen en Verantwoorden, waar dit onderdeel van uitmaakt, heeft onder andere tot doel meer samenhang tussen de bestuurs-, beleids- en planning & controlcyclus aan te brengen.
De verbeterslag die in deze begroting is doorgevoerd heeft geleid tot structuuraanpassingen, waarbij enkele begrotingsdoelen zijn samengevoegd tot een logischer geheel en enkele doelen zijn geschrapt in verband met het beëindigen van een programma of taak. Daarnaast zijn doelen anders omschreven. Nieuw is b jvoorbeeld dat in de toelichting op de doelen een compacte omschrijving is opgenomen van het krachtenveld waarbinnen de provincie moet acteren en welke instrumenten zij daarbij daarom inzet (beleidstheorie). Ook is per doel kort beschreven wat relevante trends en ontwikkelingen zijn en welke gevolgen dit heeft voor de inzet van de provincie.

Voor wat betreft de indicatoren is nu 'laaghangend fruit' geplukt; soms zijn 'oude' indicatoren gehandhaafd en in enkele gevallen is de indicator geschrapt en in de tekst kwalitatief omschreven waar de inspanningen op gericht zijn. Maar hiermee zijn we er nog niet. In overleg met organisatie en Provinciale Staten volgt in het najaar 2015 nog een verbeterslag die in de Voorjaarsnota 2016 verwerkt wordt. De verbeterslag kan zowel betrekking hebben op de manier waarop doelen zijn omschreven, als de resultaten en indicatoren binnen deze doelen.

Na de programma's zijn de verschillende paragrafen opgenomen, waaronder de paragrafen Weerstandsvermogen en Risicobeheersing, Bedrijfsvoering en Verbonden partijen.

De financiële begroting bevat specifieke financiële overzichten en toelichtingen op exploitatie en balansposten. Het betreft onder andere het overzicht van baten en lasten, een analyse van het begrotingsevenwicht, de algemene dekkingsmiddelen, een toelichting op de investeringen, de staat van reserves en voorzieningen en de staat van activa.

Ten slotte is nog een aantal bijlagen opgenomen, waaronder de statenvoordracht en een overzicht van de aangenomen moties en amendementen.

Bestuurlijke inleiding

Slimmer, schoner, sterker

Zuid-Holland is op veel terreinen een toonaangevende provincie waar mensen met plezier wonen, werken en recreëren. Die positie is niet vanzelfsprekend. De wereld waarin we leven verkleurt in een ongekend tempo met grote impact voor de economie, de samenleving en het bestuurlijk landschap. Een sterk Zuid-Holland is een slim en schoon Zuid-Holland. Zie hier de hoofdopgave van Gedeputeerde Staten waar het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019: *Zuid-Holland: Slimmer, Schoner en Sterker* de uitwerking van is.

Het Hoofdlijnenakkoord bevat een opsomming van de ambities en de nieuwe acties die Gedeputeerde Staten willen oppakken. Er liggen grote opgaven en kansen op terreinen als energietransitie, waterveiligheid, bodemdaling, bestuur, innovatie, slim ruimtegebruik en vervoer. B j het vormgeven van deze thema's wil de provincie een proeftuin zijn waar oplossingen worden bedacht en ontwikkeld en vernieuwing gestimuleerd. Daarbij wil zij een brug slaan tussen overheden en samenleving, tussen stad en land en tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven. Het akkoord bevat naast inhoudelijke doelstellingen ook doelen die betrekking hebben op de bestuurs- en gedragsstijl van het college. Gedeputeerde Staten willen in een open houding samen met andere partners werken aan een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland op het schaalniveau dat het meest effectief is en op basis van geboden energie, investeringskracht en draagvlak. Dat stelt ook eisen aan de mate van flexibiliteit van de organisatie. De complexiteit van en samenhang tussen opgaven vraagt om een integralere aanpak.
Het college wil zijn acties en activiteiten steeds op een herkenbare wijze over het voetlicht brengen. Daarin zijn vijf hoofdlijnen leidend: vlot en veilig van A naar B, meer voorzien in eigen energiebehoefte, met kennis en innovatie toewerken naar een nieuwe economie, slim gebruik maken van de ruimte en bevorderen van de kwaliteit van de leefomgeving.

Met de Begroting 2016 presenteren Gedeputeerde Staten de uitwerking van de ambities uit het Hoofdlijnenakkoord in concrete en financiële keuzes voor 2016 met een doorkijk naar de jaren daarna. De koers is niet volkomen nieuw beleid. Beleid dat succes heeft, zet het college voort. Voorbeelden hiervan zijn de regietafels groen, de economische samenwerking in de Zuidvleugel, het erfgoedbeleid en het beleid gericht op een schone en veilige samenleving. De visie van Gedeputeerde Staten op een aantal relevante ontwikkelingen en (te nemen) maatregelen, staat hieronder beschreven.

Voor een aantrekkelijk en concurrerend Zuid-Holland

Innovatieve en duurzame economie

Zuid-Holland levert een belangrijke bijdrage aan het bruto nationaal product van Nederland. Ontwikkelingen als digitalisering, deeleconomie en lokaal opgewekte energie scheppen een nieuwe economie met vele gezichten en spelers; meer dan nu gericht op kennis, digitaal en schoon. Inspelen op deze ontwikkelingen vraagt om een kwalitatief goede kennisinfrastructuur, de beschikbaarheid van talent, samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden voldoende ruimte voor ondernemers en ondernemerschap. Het college wil samen met medeoverheden, bedrijven en kennisinstellingen binnen de Zuidvleugel met volle kracht uitvoering blijven geven aan de gezamenlijke economische visie en de regionale economische agenda. Verder willen Gedeputeerde Staten het innovatiepotentieel in de regio beter benutten door voornamelijk innovatieve MKB-ers verder te helpen. Het college wil dat realiseren door het mogelijk maken van financiering van vernieuwende en snelgroeiende bedrijven, bevordering van samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en de overheid en gerichte promotie en acquisitie. Het mede door de provincie opgerichte InnovationQuarter voert deze taken deels uit. De eerste resultaten dienen zich aan. Nieuwe samenwerking met het Rijk op de instrumentenkoffer MKB innovatiestimulering topsectoren helpt het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) van Zuid-Holland.

Het aantal investeringen van InnovationQuarter in jonge technologie bedrijven groeit gestaag. Het huidige participatiefonds is ontoereikend om verdere groei mogelijk te maken. Daarom dragen Gedeputeerde Staten zorg voor een extra kapitaalstorting van € 15 mln aan het participatiefonds van InnovationQuarter, uitgaande van een gelijkwaardige impuls van partners.

Energietransitie

In het Hoofdlijnenakkoord is een grote ambitie neergezet voor de provinciale bijdrage aan energietransitie en verduurzaming. Minder CO_2 uitstoot is wenselijk. Als bronnen worden wind, zonne-energie, (aard)warmte, water en biomassa ingezet. Gedeputeerde Staten pakken de regierol en gaan samen met partners een nieuwe provinciale energieagenda opstellen om bij te dragen aan de landelijke en Europese doelstellingen. Daarvoor is incidenteel € 5 mln beschikbaar. De energietransitie is niet alleen een duurzaamheidsopgave maar ook een unieke kans voor economische spin off en innovatie. Het college zet dan ook sterk in op het benutten van die kansen. Hierin horen onder andere het ondersteunen van de energiecampus voor doorontwikkeling van ‘proven concepts’, de voortzetting van het programma ‘De weg van de energietransitie’ en benutting van energie uit water zoals mogelijk via een getijdecentrale op de Brouwersdam. Ook willen Gedeputeerde Staten een energiefonds optuigen ter hoogte van € 100 mln. Specifiek voor energiebesparing en duurzaam energiegebruik bij de aanleg van nieuwe infrastructuur en beheer en onderhoud hebben Gedeputeerde Staten In het meerjarenprogramma Infrastructuur € 10 mln gereserveerd.

Slim ruimtegebruik

Zuid-Holland is een van de dichtstbevolkte regio’s van Europa. De ruimte is een schaars en kostbaar goed. Door slim gebruik te maken van de schaarse ruimte willen Gedeputeerde Staten die ruimte zo efficiënt mogelijk benutten. Slim ruimtegebruik moet de komende collegeperiode bijdragen aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat met krachtige, levendige en goed bereikbare steden en dorpen. Daarvoor blijven Gedeputeerde Staten sturen op het voorkomen van overprogrammering in plancapaciteit van woningen en werklocaties. De groeiende vraag naar stedelijke woningen moet in goede banen geleid worden. Gedeputeerde Staten gaan slimme en creatieve transformaties en herbestemming van gebieden en leegstaande kantoren en winkels stimuleren.

Ook is het college gestart met het voorsorteren op de Omgevinsgwet. Een goede integratie van de milieuverordening is bij de vormgeving van de Omgevingswet van belang. Bij het oppakken van deze opgaven gaan Gedeputeerde Staten actief op zoek naar nieuwe vormen van samenwerken en nieuwe methodieken. Kennisontwikkeling, bijvoorbeeld via de onderzoeks- en verkenningenagenda, is hiervoor belangrijk. Slim ruimtegebruik vraagt vooral om een cultuurverandering die leidt tot een provincie die actief meedenkt.

Cultureel erfgoed

Ons cultureel erfgoed levert een belangrijke bijdrage aan de uitstraling en aantrekkingskracht van onze provincie. Hiervoor hebben Gedeputeerde Staten als doel gesteld om samen met anderen in netwerken zorg te dragen voor behoud en beleving van ons erfgoed. De komende jaren wordt het interactieve erfgoedbeleid voortgezet en komt opnieuw geld beschikbaar (€ 8 mln extra) voor de erfgoedlijnen. Daar bovenop investeren Gedeputeerde Staten incidenteel € 6 mln extra in onderhoud van molens, de restauratie en herbestemming van monumenten en publieksbereik van de archeologie

<u>Voor een groen, waterrijk en schoon Zuid-Holland</u>

Groen

Om ervoor te zorgen dat Zuid-Holland een groene provincie blijft, bevorderen Gedeputeerde Staten de diversiteit aan planten en dieren en groen (ruim € 40 mln extra). Daarnaast willen zij duidelijkheid en stabiliteit bieden voor natuurbeheerders en de landbouwsector. Er worden geen nieuwe (natte) natuurplannen gemaakt, maar de provincie zet in op de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen de Ecologische Hoofdstructuur).

Prioriteit heeft de natuur in de veenweidegebieden en de afronding van de Deltanatuurprojecten. Om de recreatieve gebruiks- en belevingswaarde van het landschap en de ontsluiting vanuit de stad te verbeteren werkt de provincie aan een sterke groenblauwe recreatieve structuur. De inzet is gericht op het aanleggen en verbeteren van de kwaliteit van die structuur door (co)financiering, het verbinden van partijen, kennisuitwisseling en voorlichting.

Water
Gedeputeerde Staten hechten belang aan kennis en bewustwording over de gevolgen van bodemdaling voor heel Zuid-Holland. In samenwerking met het Rijk, andere provincies, gemeenten, waterschappen, bedrijfsleven en kennisinstellingen wordt dit vraagstuk in kaart gebracht met aandacht voor innovatieve oplossingen.
Gedeputeerde Staten blijven zich verder inzetten voor een duurzame bescherming van Zuid-Holland tegen overstromingsgevaar vanuit rivieren en zee. De provincie is immers bij uitstek een waterprovincie. Water is niet alleen veiligheid, maar evenals energie een potentiële bron voor vernieuwing van de economie. Dit college wil die bron blijven aanboren en benutten. Het toeristisch en recreatief gebruik van een aantrekkelijke en bereikbare kust is zo'n kans.
De provincie treedt op als gebiedsregisseur om bereikbaarheid, economische kracht, ruimtelijke kwaliteit en waterveiligheid in samenhang te realiseren, met oog voor de kustparels en de samenwerking met de andere kustprovincies.
Om de waterkwaliteit voor economie en ecologie in de delta te verbeteren, gaat de provincie met het Rijk, de provincies Noord-Brabant en Zeeland en de gemeenten door met de plannen voor herstel van het getij op de Grevelingen en verzilting van het Volkerak-Zoommeer.

Schoon
Het college blijft inzetten op een verdere verschoning van de binnenvaart en het personenvervoer over water. Een stap die Gedeputeerde Staten recent hebben gezet, is het verbieden van varend ontgassen van schepen. In 2016 worden de normen daarvoor verder aangescherpt. Gedeputeerde Staten werken hierbij samen met Europese partners. Zelf geven Gedeputeerde Staten het goede voorbeeld door de inkoop van producten en diensten verder te verduurzamen en het gebruik van lokaal geproduceerde producten en de inzet van lokale aanbieders en midden- en kleinbedr jf te bevorderen.

<u>Voor een bereikbaar en verbonden Zuid-Holland</u>
Verkeer en vervoer
Een belangrijk instrument voor de bloedsomloop van de economie is het verkeer- en vervoerbeleid. In de meest dichtbevo kte provincie van Nederland moet de provincie slimme keuzes maken om ervoor te zorgen dat reizigers en goederen vlot en veilig op de bestemming komen. Daarbij willen Gedeputeerde Staten betrouwbaar en betaa baar openbaar vervoer, meer vervoer over water, betere benutting van bestaande en nieuwe wegen en van de fietsinfrastructuur. Verder gaan Gedeputeerde Staten met een 'programma Zuid-Hollandse Infrastructuur' de ambities voor aanleg, beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur uitvoeren. Gedeputeerde Staten gaan na of zij het netwerk van openbaar vervoer over water verder kunnen uitbreiden. Verder willen Gedeputeerde Staten de veerverbindingen, die voor forenzen en scholieren een belangrijke rol spelen in de mobiliteit, behouden. Daartoe komt er een verenfonds van € 12 mln voor vernieuwing en groot onderhoud. Met het oog op een betere ontsluiting van de regio Holland Rijnland zal naar verwachting eind 2015 gestart worden met de marktbenadering voor het eerste deel van de RijnlandRoute.

Samen met de gemeenten binnen de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) willen Gedeputeerde Staten spoedig komen tot een nieuwe vervoersautoriteit die op termijn kan uitgroeien tot een nieuwe vervoersautoriteit voor heel Zuid-Holland. Het belang van de reiziger staat hierbij voorop. Verder werkt de provincie met partners in de Zuidvleugel samen aan een goede bereikbaarheid van de internationale knooppunten in Zuid-Holland zoals Rotterdam The Hague Airport. Dit met het oog op de economische ontwikkeling van Zuid-Holland.

Voor een goed bestuur, gezonde financiën en een toekomstbestendige organisatie

Bestuur

De provincie werkt samen met inwoners, instellingen, bedrijven en medeoverheden. Hun belang staat voorop bij vraagstukken over de bestuurlijke inrichting van de provincie. De afgelopen jaren hebben Gedeputeerde Staten geïnvesteerd in het verder vormgeven van het bondgenootschap met gemeenten en regio's. Deze lijn wordt voortgezet. Samenwerking met gemeenten en samenwerkingsverbanden van gemeenten is belangrijk om de doelen uit het Hoofdlijnenakkoord te behalen. Een belangrijk verband is de MRDH waarin 23 gemeenten samenwerken op het terrein van mobiliteit en economisch vestigingsklimaat. Het gaat onder meer om goede afstemming in het openbaar vervoer en verbetering van de internationale bereikbaarheid van de regio. Samen met de gemeenten binnen de MRDH wil dit college spoedig komen tot een nieuwe vervoersautoriteit. Ook de verbetering van het economisch vestigingsklimaat staat hoog op de samenwerkingsagenda met de MRDH. Die samenwerking is de afgelopen tijd sterk geïntensiveerd.

Open en transparante overheid

De samenleving vraagt dat we ons continue aanpassen aan veranderende wensen en behoeften. Daarop goed inspelen bepaalt de (meer)waarde van de provincie. Aspecten die hierb j horen zijn de manier waarop we omgaan met de buitenwereld en het delen van kennis met onze partners. Het Hoofdlijnenakkoord biedt ruimte voor de kwalitatieve ontwikkeling van de organisatie die daarvoor nodig is. Gedeputeerde Staten investeren hierin de komende jaren incidenteel € 5 mln. Het programma Provincie van Waarde is de hulpmotor voor de organisatie om sneller, adaptiever en resultaatgerichter worden.
Daarnaast maken Gedeputeerde Staten werk van het transparant maken van de provincie. Dit sluit aan bij de gewenste open bestuursstijl waarin partijen zoeken naar toegevoegde waarde in het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Met de lancering van de Staat van Zuid-Holland en de website www.waarstaatjeprovincie.nl is een eerste stap gezet in het transparant maken van beleid gebaseerd op de kerntaken van de provincie(s). Inzet is om de interprovinciale vergelijkingssite waarstaatjeprovincie.nl breder onder de aandacht te brengen en de informatie verder uit te bouwen. Om transparantie te bevorderen investeren Gedeputeerde Staten incidenteel € 5 mln in werkprocessen en ICT- infrastructuur.

Financiën

In het Hoofdlijnenakkoord is in totaal een bedrag van € 137 mln aan in- en extensiveringen afgesproken voor de periode 2016 tot en met 2019. Dit wordt gedekt uit de lopende meerjarenbegroting (onder andere door inzet van reserves). Al deze in- en extensiveringen zijn budgettair verwerkt in de begroting.
Onderdeel van de afspraken betreft het opcententarief op de motorrijtuigenbelasting. Dit tarief wordt structureel verlaagd van 95 naar 92 opcenten. Dit betekent jaarlijks € 10 mln minder aan lokale lasten voor burgers en bedrijven. Op de provinciale belastingen zal geen inflatiecorrectie worden toegepast.

Na het verschijnen van het Hoofdlijnenakkoord hebben zich nieuwe ontwikkelingen voorgedaan die per saldo een verbetering van het financiële beeld laten zien. Incidentele tekorten en overschotten worden hierbij verrekend met de algemene reserve. Hoe dit beeld zich de komende jaren feitelijk gaat ontwikkelen is sterk afhankelijk van exogene factoren (zoals het tempo waarin het herstel van de economie doorzet en ontwikkelingen op de rijksbegroting).

Tot slot

Met inwoners, medeoverheden, instellingen en bedrijven willen Gedeputeerde Staten verder vorm geven aan een mooi Zuid-Holland. Een provincie die nationaal en internationaal uitblinkt en de toon zet in het bedenken van oplossingen voor de maatschappelijke vraagstukken van vandaag en morgen. Een provincie waar talent en denkkracht worden benut, innovatie wordt gestimuleerd en ondernemingszin wordt beloond.
.

Budgettair kader

Algemeen

De Begroting 2016 is gebaseerd op het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 en conform de richtlijnen van het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK), op de Meicirculaire 2015. De totale lasten bedragen € 730,6 mln, inclusief de inzet van reserves (€ 51,2 mln). De totale baten bedragen € 679,4 mln.

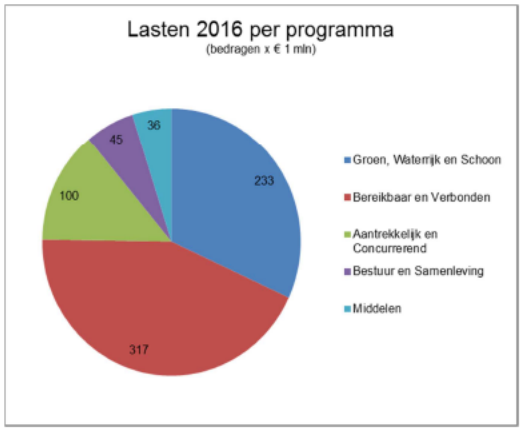

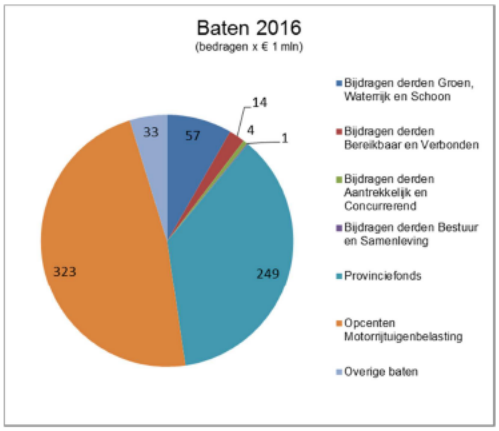

In de volgende paragrafen van dit hoofdstuk wordt op hoofdlijnen ingegaan op de mutaties in de financiële ruimte, de baten, de omvang van de reserves en het EMU-saldo.

Financiële ruimte

Het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is integraal verwerkt in de begroting. Het saldo van de meerjarenraming 2016-2019 is ten opzichte van het Hoofdl jnenakkoord in totaal (som 2016 tot en met 2019) € 7,6 mln voordelig. In 2016 is er nog sprake van een nadelig saldo van € 1,8 mln. Het voordeel ten opzichte van het Hoofdlijnenakkoord treedt op met ingang van 2019. In onderstaande tabel is het financieel kader uit het Hoofdlijnenakkoord weergegeven, gevolgd door de mutaties in de begroting die nog niet bekend waren bij het opstellen van het Hoofdlijnenakkoord. Per post is onder de tabel een korte toelichting opgenomen.

Mutaties financiële ruimte

(bedragen x € 1 mln)			Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
	Beginstand op basis Begroting 2015		**19,3**	**30,4**	**33,8**	**31,9**
A	**Informatiebrief voor de verkenningsfase nieuwe coalitie**					
1	Provinciefonds (Septembercirculaire 2014)	s	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
2	Rentelasten nieuwe geldleningen	s	-1,3	-1,7	-1,7	-6,0
3	Loonontwikkelingen	s	-2,3	-2,3	-2,3	-2,3
4	Meerjarenonderhoud provinciehuis	s	-3,8	-0,4	-0,5	-0,5
	Beschikbaar saldo baten en lasten Hoofdlijnenakkoord		**10,9**	**25,0**	**28,3**	**22,0**
B	**Hoofdlijnenakkoord 2015-2019**					
5	Opbouw risicoreserve revolverend verenfonds	i	-1,3	-1,3	-1,2	-1,2
6	Beheer 2e / 3e programmaperiode NNN	s	0,0	0,0	-0,5	-1,0
7	Uitvoeringsprogramma Groen	i	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
8	Intensiveren bijdrage toezicht en handhaving	s	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
9	Vergunningverlening in relatie tot decentralisatie natuurbeleid	s	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
10	Vrijval beheerlasten door overdracht provinciale recreatiegebieden	s	0,0	0,0	0,3	0,3
11	Ondersteunen samenwerkingsverbanden economische clusters	i	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5

(bedragen x € 1 mln)			Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
12	Stimuleren innovatie MKB	i	-3,5	-3,5	-3,5	-3,5
13	Regierol provinciale energieagenda	i	-1,3	-1,3	-1,2	-1,2
14	Opbouw risicoreserve Energiefonds	i	-3,0	-6,0	-6,0	-6,0
15	Behoud erfgoedlijnen	i	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
16	Intensivering cultureel erfgoed	i	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5
17	Afbouwen subsidies maatschappel jke participatie	s	2,3	6,4	10,5	10,5
18	Borgen kennis sociaal domein / maatschappel jke ontw kkelingen	s	-1,7	-1,7	-1,7	-1,7
19	Versterken kwaliteit organisatie	i	-1,3	-1,3	-1,2	-1,2
20	Transparante overheid (open overheid, open spending, open data)	i	-1,3	-1,3	-1,2	-1,2
21	Opcenten motorrijtuigenbelasting (verlaging tarief)	s	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
22	Overige reserves	i	2,5	2,4	2,4	2,4
	Inzet vr je ruimte algemene reserve	i	23,7	8,6	1,0	13,8
	Eindsaldo baten en lasten Hoofdlijnenakkoord		**0,0**	**0,0**	**0,0**	**6,0**
C	**Begroting 2016-2019**					
23	Provinciefonds (Meicirculaire 2015)	s	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4
24	Opcenten motorrijtuigenbelasting (ontw kkeling wagenpark)	s	2,0	2,0	2,0	5,0
25	Correctie meerjarenraming Begroting 2015	s	-3,2	-3,2	-3,2	-3,2
26	Rente op geldleningen	s	1,3	2,9	3,0	3,6
27	Stelpost balansverplichtingen	s	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
28	Overige < 0,5 mln	i	0,0	0,2	-0,9	0,6
	Saldo Begroting 2016-2019		**-1,8**	**0,1**	**-0,9**	**10,2**
	Inzet vr je ruimte algemene reserve		1,8	-0,1	0,9	-10,2
	Eindsaldo Begroting 2016-2019		**0**	**0**	**0**	**0**

De voordelige saldi worden toegevoegd aan de algemene reserve. Het saldo van de algemene reserve per ultimo 2019 komt hiermee op € 45,3 mln (na afronding en inclusief het resultaat van de Najaarsnota 2015 van € 1,9 mln), waarvan € 15,3 mln vrij besteedbaar. In het Hoofdlijnenakkoord werd nog uitgegaan van een vrij besteedbaar saldo van afgerond € 6 mln. De ontwikkeling van de algemene reserve is in onderstaande tabel weergegeven.

Geraamde stand algemene reserve 2016 - 2019

(bedragen x € 1 mln)	2016	2017	2018	2019
Beginsaldo na verwerking Najaarsnota 2015 (€ 1,9 mln voordeel)	84,9	59,4	50,8	48,9
Dekking Hoofdlijnenakkoord	-23,7	-8,6	-1,0	-13,8
Financiële ruimte begroting	-1,8	0,1	-0,9	10,2
Eindsaldo	**59,4**	**50,8**	**48,9**	**45,3**

Zie voor een nadere toelichting op de ontwikkeling van het eigen vermogen de paragraaf "Omvang van de reservepositie" in dit hoofdstuk,

A. Informatiebrief voor de verkenningsfase nieuwe coalitie

1. Provinciefonds (Septembercirculaire 2014)

In de verkenningsfase nieuwe coalitie is op basis van de September- en Decembercirculaire 2014 uitgegaan van een structureel nadelige ontwikkeling van de algemene uitkering van € 1 mln, omdat het Rijk een lagere onderschrijding van het plafond van het BTW-compensatiefonds verwachtte.

2. Rentelasten nieuwe geldleningen

In de verkenningsfase nieuwe coalitie is ervan uitgegaan dat de rentelasten die Zuid-Holland betaalt op afgesloten en nog af te sluiten leningen toe zou nemen ten opzichte van de Begroting 2015 door een bijgewerkte balanspositie ultimo 2014 (zie ook de toelichting bij punt 26).

3. Loonontwikkelingen

In 2014 hebben bonden en werkgever een onderhandelingsakkoord bere kt voor een nieuwe cao voor de provincies. Dit heeft onder andere geresulteerd in een structurele loonsverhoging van 2% per 1 januari 2015 en 1% per 1 juli 2015. Het effect van deze cao op de begroting bedraagt structureel € 3,3 mln.
In de Begroting 2015 was een reservering opgenomen ter grootte van € 1 mln structureel voor onvoorziene prijsstijgingen (behoedzaamheidsmarge). Dit bedrag is ingezet ter dekking van de hierboven beschreven stijging van de loonkosten. Het resterende benodigde bedrag van € 2,3 mln komt ten laste van de financiële ruimte.

4. Meerjarenonderhoud provinciehuis

In de verkenningsfase nieuwe coalitie is rekening gehouden met de vorming van een voorziening voor groot onderhoud van het provinciehuis. Met deze voorziening worden de benodigde budgetten voor het voorkomen van achterstallig onderhoud op orde gebracht. Daarnaast worden, dankzij een jaarlijkse storting in de voorziening van € 1 mln, waarvan € 0,6 mln uit eigen middelen Facilitaire Zaken en € 0,4 mln aanvullend uit de algemene middelen, pieken in de jaarlijkse kosten voorkomen.
Voor de vorming van de voorziening wordt in 2016 eenmalig een extra dotatie € 3,4 mln gestort vanuit de algemene middelen.

B. <u>Hoofdlijnenakkoord 2015-2019</u>

5. Opbouw risicoreserve revolverend verenfonds

Het doel van het revolverend verenfonds is om de Zuid-Hollandse veren voor forenzen en scholieren te behouden. Daarom worden middelen besch kbaar gesteld aan veren om hun veerponten te vernieuwen en te renoveren tegen een lagere rente. Om risico's van het mogelijk niet kunnen terug betalen van leningen door de veren uit te sluiten, wordt een risicoreserve van € 5 mln gevormd. In 2016 wordt de eerste € 1,3 mln in de risicoreserve gestort.

6. Beheer 2e / 3e programmaperiode Natuur Netwerk Nederland (NNN)

In het Hoofdlijnenakkoord zijn middelen beschikbaar gesteld voor structurele dekking van de kosten van het beheer van de provinciale natuuropgave. De beheerkosten van de nog in te richten natuurgebieden van het Natuurnetwerk Nederland in de 2^{e} en 3^{e} programmaperiode (ná 2016) lopen jaarlijks op naar € 2,2 mln vanaf 2022. Vanaf 2018 stelt de provincie € 0,5 mln beschikbaar oplopend naar € 2,2 mln in 2020. De middelen worden uitgekeerd via de subsidieregeling voor natuurbeheer.

7. Uitvoeringsprogramma Groen

Voor het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG) hebben GS in het Hoofdl jnenakkoord incidenteel € 40 mln beschikbaar gesteld; € 10 mln per jaar in de periode 2016 tot en met 2019. Deze middelen zijn als volgt verwerkt in de begroting:

- € 8,3 mln in 2016 en € 8,1 mln per jaar in 2017 t/m 2019 voor doel 1-3 "Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap". Beoogd wordt met deze middelen recreatieve groen- en watergebieden en recreatieve stad-landverbindingen te realiseren en te verbeteren. Tevens wordt vrijwilligersinzet in het groen ondersteund.

- € 1,7 mln in 2016 en € 1,9 mln per jaar in 2017 t/m 2019 voor doel 1-5 “Sterke positie voor duurzame ecologische rendabele grondgebonden landbouw”. GS stelt in december 2015 het ‘Ambitiedocument Grondgebonden Landbouw’ vast. Met dit document wordt het doel voor de besteding van de middelen voor dit collegeperiode bepaalt.

8. Intensivering bijdrage toezicht en handhaving

In het Hoofdlijnenakkoord is het uitgangspunt opgenomen dat natuur- en recreatiegebieden die subsidie van de provincie ontvangen gratis toegankelijk en veilig zijn voor wandelaars, fietsers en ruiters. Daarom intensiveert de provincie haar bijdrage voor toezicht en handhaving van natuurterreinen (structureel € 0,5 mln per jaar). De middelen worden toegekend aan de beheerders van natuurterreinen. Meer toezicht borgt het behoud van de kwaliteit van natuurterreinen.

9. Vergunningverlening in relatie tot decentralisatie natuurbeleid

De taken die op het gebied van de nieuwe natuurwet naar de provincie toekomen in verband met de decentralisatie van het natuurbeleid wil de provincie adequaat uitvoeren. De extra middelen ad € 0,5 mln per jaar worden ingezet voor het organiseren en innoveren van natuurbeheer in Natuurnetwerk Nederland (zie taak 1.4.2).

10. Vrijval beheerlasten door overdracht provinciale recreatiegebieden

De lasten voor het doel 1-3 “Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap” worden met ingang van 2018 € 0,3 mln lager als gevolg van de overdracht van provinciale recreatiegebieden aan particulieren en medeoverheden.

11. Ondersteunen samenwerkingsverbanden economische clusters

Via het Hoofdl jnenakkoord zijn middelen (totaal incidenteel € 6 mln) ter beschikking gesteld voor de regionale netwerken topsectoren. Dit betreft de ondersteuning van samenwerkingsverbanden die publieke en private partijen samenbrengen rondom economische clusters met veel groeipotentie. Dit leidt in 2016 tot en met 2019 tot hogere lasten van jaarlijks € 1,5 mln. Het budget is toegevoegd aan doel 3-1 “Een groeiende, duurzame en innovatieve economie”

12. Stimuleren innovatie MKB

Via het Hoofdl jnenakkoord zijn middelen (totaal incidenteel € 14 mln) besch kbaar gesteld voor stimuleren van innovatie binnen het midden- en kleinbedrijf (MKB). Dit leidt in 2016 tot en met 2019 tot hogere lasten van jaarlijks € 3,5 mln. Het budget is toegevoegd aan doel 3-1 ”Een groeiende, duurzame en innovatieve economie”.

13. Regierol provinciale energieagenda

Samen met partners stelt de provincie een nieuwe provinciale energieagenda op. Via het Hoofdlijnenakkoord zijn hiervoor middelen (totaal incidenteel € 5 mln) beschikbaar gesteld. Dit leidt tot hogere lasten in de periode 2016 tot en met 2019 . Het budget is toegevoegd aan doel 3-2 ”Duurzame energie”.

14. Opbouw risicoreserve Energiefonds

Voor nieuwe ambities en/of technieken die nodig zijn voor de energietransitie stelt de provincie een energiefonds in ter grootte van € 100 mln en selecteert de provincie voor haar participaties en deelnemingen op het hoogst economisch maatschappelijk rendement. Voor dit fonds wordt een risicoreserve van € 25 mln opgebouwd gedurende de periode 2016 tot en met 2020. Zie doel 3-2 “Duurzame energie”.

15. Behoud erfgoedlijnen

In het Hoofdlijnenakkoord zijn middelen (totaal incidenteel € 8 mln) ter beschikking gesteld voor de continuering van het succesvolle erfgoedbeleid. Dit leidt in de periode 2016 tot en met 2019 tot jaarl jks € 2 mln hogere lasten. Deze middelen zijn toegevoegd aan doel 3-6 “Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed”.

16. Intensivering cultureel erfgoed
Via het Hoofdl jnenakkoord is incidenteel € 6 mln beschikbaar gesteld voor het bereiken van diverse ambities vallend onder doel 3-6 “Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed”. Dit leidt jaarlijks tot € 1,5 mln hogere lasten in de periode 2016 tot en met 2019.

17. Afbouwen subsidies maatschappelijke participatie
Zorg- en welzijnstaken zijn na de decentralisaties bij de gemeenten belegd. In het Hoofdlijnenakkoord wordt de subsidie aan instellingen op het gebied van maatschappelijke participatie binnen deze programmaperiode afgebouwd. Dit leidt tot een verlaging van de lasten die in de programmaperiode oploopt en vanaf 2018 structureel € 10,5 mln per jaar bedraagt (in totaal in de periode € 29,7 mln).

18. Borgen kennis sociaal domein / maatschappelijke ontwikkelingen
Gelijktijdig met het afbouwen van de subsidies voor maatschappelijke participatie wordt in het Hoofdlijnenakkoord vanaf 2016 structureel € 1,7 mln beschikbaar gesteld voor de borging van de kennis op het gebied van het sociale domein en maatschappel jke ontw kkelingen.

19. Versterken kwaliteit organisatie
De provincie zet in op het versterken van de kwaliteit van de organisatie om die voldoende toekomstbestendig te maken. Het adaptief vermogen om in te spelen op nieuwe maatschappelijke opgaven (bijvoorbeeld energietransitie) dient te worden versterkt. Dit vergt een kwaliteitsimpuls op het huidige personeelsbestand en het binnenhalen van ontbrekende kennis om maatschappelijke opgaven op te pakken. Daarnaast wordt ingezet op het stimuleren van uitwisseling personeel, voortzetten traineeprogramma en extra stageplekken. In het Hoofdlijnenakkoord is hiervoor incidenteel € 5 mln beschikbaar gesteld voor de periode 2016 tot en met 2019.

20. Transparante overheid
De provincie wil in Nederland voorop lopen in het transparant maken van de provincie (open overheid, open spending en open data) en investeren daartoe in onze ICT-infrastructuur en werkprocessen die een grotere transparantie mogelijk maken. Op basis van een verkenning van de behoefte van externen, en initiatieven van binnen en buiten de provincie, is eind 2015 een programmaplan vastgesteld met daarin ambitie, doelen en scope. De uitvoering van de deelprojecten uit het plan start in 2015. De samenwerking met de Haagse Hogeschool en andere kennisinstituten wordt geïntensiveerd. De inzet op de websites ‘Waar staat je provincie’ en ‘De Staat van Zuid-Holland’ zet de provincie voort.

Incidenteel is hiervoor via het Hoofdlijnenakkoord € 5 mln beschikbaar gesteld, waarvan € 1,3 mln in 2016 en het resterende deel in 2017 tot en met 2019.

21. Opcenten motorrijtuigenbelasting (opcententarief)
Provinciale Staten stellen jaarlijks het opcententarief vast. De opcenten op de motorrijtuigenbelasting worden per 2016 blijvend verlaagd van 95 naar 92 opcenten. Dit is opgenomen in het Hoofdlijnenakkoord. Op de opcenten wordt geen inflatiecorrectie toegepast.

22. Overige reserves
In het Hoofdlijnenakkoord is besloten om de overgebleven ISV-middelen in te zetten op de drie hieronder genoemde onderwerpen. Conform de wens van Provinciale Staten zullen deze middelen alleen ingezet worden bij activiteiten die binnen de kaders van ISV vallen.

Kwaliteitsnet Goederenvervoer (doel 2.2: 2016-2017 € 1,3 mln per jaar en 2018-2019 € 1,2 mln per jaar)
Voor de economische ontwikkeling van de topsectoren in Zuid-Holland is een optimale logistiek een belangrijke voorwaarde. In het kwaliteitsnet goederenvervoer zijn de voor het goederenvervoer belangrijke infrastructurele verbindingen opgenomen. Het vormt een multimodaal netwerk waarover de belangrijkste goederenstromen in

Zuid-Holland op een maatschappelijk verantwoorde wijze worden afgewikkeld. Het kwaliteitsnet omvat wegen, vaarwegen en spoorwegen van verschillende wegbeheerders (Rijk, provincie, gemeente, waterschap, havenbedrijf).
In het maatregelenpakket kwaliteitsnet goederenvervoer Zuid-Holland z jn maatregelen opgenomen om de doorstroming op het wegennet voor het goederenvervoer te verbeteren. Veel van deze maatregelen worden uitgevoerd op provinciale wegen. Een voorbeeld hiervan zijn de maatregelen op de Centrale As Westland (N213).

Cultureel Erfgoed (doel 3-6: 2016-2019 € 0,5 mln per jaar)
Ons erfgoed is goud. Dit is een letterlijk citaat uit het Hoofdlijnenakkoord. Daarom is het belangrijk om bij Stedelijke vernieuwing rekening te houden met ons erfgoed en te kijken hoe dit opnieuw kan worden ingepast of herbestemd. Een mooie opgave die ook deze collegeperiode de nodige aandacht zal kr jgen.

Groen (doel 1-3: 2016-2019 € 0,8 mln per jaar)
Binnen het gebiedsgericht werken in de omgeving van Leiden zal ook veel aandacht zijn voor de verbinding van Stad en Land. De uitdaging is om in die overgang het beste van beide goed naar voren te laten komen.

C. Begroting 2016-2019

23. Provinciefonds (Meicirculaire 2015)
Uit de Meicirculaire 2015 blijkt dat sprake is van een structureel nadelige ontwikkeling van € 1,4 mln. Dit is het gevolg van een lager accres in 2014 / 2015 en diverse ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven, zoals de wijziging van het peiljaar inzake de eigen inkomsten uit de opcenten motorrijtuigenbelasting.
Uit de meicirculaire blijkt ook dat het Rijk verwacht dat de nadelige ontwikkeling van de algemene uitkering zich de komende jaren licht gaat herstellen en dat er vanaf 2019 weer sprake zal z jn van een structureel positieve ontwikkeling. Omdat dit nog ver in de tijd ligt en er dan ook een nieuw kabinet is aangetreden, is hier in de provinciale meerjarenbegroting niet op geanticipeerd.

24. Opcenten motorrijtuigenbelasting (ontwikkeling in het wagenpark)
Bij het ramen van de inkomsten uit de opcenten op de motorrijtuigenbelasting wordt rekening gehouden met ontwikkelingen in het wagenpark. Hierbij gaat het zowel om volume (aantallen auto's en motoren) als gewicht. Deze variabelen zijn van invloed op de omvang van de inkomsten. Bij de raming wordt rekening gehouden met een behoedzaamheidsmarge van 1% om beperkte afwijkingen in volume, gewicht, betaalgedrag en dergelijke op te kunnen vangen.

25. Correctie meerjarenraming Begroting 2015
In de Begroting 2015 is in de meerjarenraming een fout geslopen. Door het verdwijnen van taken was de afname van formatie ad € 3,2 mln op basis van de personeelsbegroting per abuis nog een keer verwerkt, waardoor een te gunstig beeld van de financiële ruimte is gepresenteerd. Dit kwam tijdens het begrotingsproces 2016 naar voren bij het aansluiten en verder integreren van financiële en personele systemen.

26. Rentelasten op geldleningen
Het moment waarop de provincie Zuid-Holland nieuwe leningen nodig heeft schuift steeds verder naar achteren, in de huidige begroting wordt uitgegaan van een financieringsbehoefte van € 18 mln eind 2016. Hierdoor dalen de verwachte rentelasten ten opzichte van de raming voor het Hoofdlijnenakkoord.

Voor de raming van de rentelasten is uitgegaan van een marktrente van 2,72% op toekomstig aan te trekken leningen. Dit komt overeen met het verwachte percentage zoals gebruikt in de Begroting 2015 en het financieel kader in het Hoofdlijnenakkoord. De huidige marktrente voor langlopende leningen (circa 1,8%) ligt een stuk lager. De verwachting is dat de lange rente in 2016 zal st jgen door de aantrekkende economie, st jgende inflatie

en het aflopen van het opkoopprogramma van de Europese Centrale Bank (ECB). Daarom wordt vanuit behoedzaamheidsoverwegingen het 'oude' percentage in de Begroting 2016 gehanteerd. Dit is vanuit historisch oogpunt nog steeds een laag percentage.

27. Stelpost balansverplichtingen

In de meerjarenraming 2016-2018 is rekening gehouden met een stelpost Vrijval van balansverplichtingen ter grootte van - € 0,5 mln (structureel). Deze stelpost wordt gerealiseerd door subsidieafrekeningen die lager uitvallen dan in de jaarrekening is opgenomen. Met het oog op het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is kritisch gekeken naar deze negatieve stelpost in programma Middelen. De afspraak in het Hoofdlijnenakkoord dat voor groen (NNN en UPG) en mobiliteit in principe een 'gesloten systeem' geldt, geeft de noodzaak tot een andere oplossing. De vrijval van subsidieverplichtingen wordt daardoor niet meer verwerkt in het programma Middelen, maar in de desbetreffende beleidsprogramma's. Daarom wordt de stelpost opgeheven. Jaarlijks zal bij najaarsnota een inschatting worden gemaakt over de verwachte vrijval van subsidieverplichtingen, per programma.

Baten

De baten bedragen € 679,4 mln. Onderstaande diagram geeft de baten per programma weer.

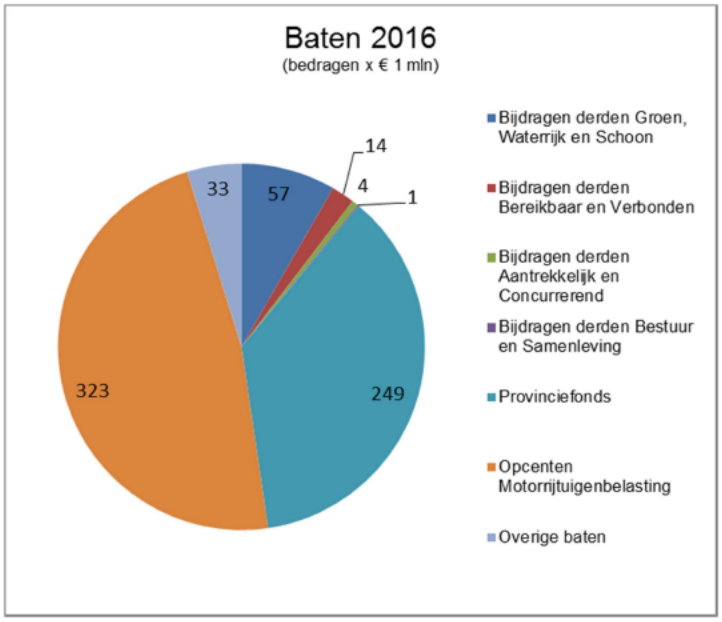

Specificatie baten Begroting 2016 (bedragen x € 1 mln)

Onderwerp	Bedrag	
1 Opcenten MRB	323,0	48%
2 Provinciefonds	248,8	37%
3 Bijdragen derden	75,1	11%
4 Overige baten	32,5	5%
Totaal	**679,4**	100%

1. Opcenten MRB

De opbrengst uit de provinciale belastingen (opcenten Motorrijtuigenbelasting) z jn vrij besteedbaar. In de wet is deze belasting opgenomen als algemene belasting. Zie ook in dit hoofdstuk de paragraaf Financiële Ruimte, onderdeel 21 en 24.

2. Provinciefonds

Het Provinciefonds is via het zogeheten accres gekoppeld aan de ontwikkeling van de rijksuitgaven. Het betreft algemene middelen, waarbij de provincies de vrijheid hebben om deze naar eigen keuze in te zetten. Dit geldt in principe ook voor de zogenaamde decentralisatie-uitkeringen. Deze uitkeringen hebben wel een relatie met een specifieke taak, maar het staat de provincies vrij om meer of minder geld dan de decentralisatie-uitkering te besteden aan de uitvoering van de taak.

In een aantal gevallen betreft de decentralisatie-uitkering incidentele middelen voor de uitvoering van een bepaald project waarb j ook andere partijen zijn betrokken en waarbij afspraken zijn gemaakt over de omvang van de inzet van de middelen. In die gevallen is er sprake van bestuurlijke of juridische beklemming.

Specificatie van de uitkering Provinciefonds (bedragen x € 1 mln)

Onderwerp	Bedrag
Meicirculaire 2015	
Algemene uitkering	97,0
Decentralisatie-uitkeringen	153,8
Totaal	**250,8**
Behoedzaamheid (zie ook Budgettair kader, paragraaf Financiële ruimte, onderdeel 3)	- 2,0
Totaal Provinciefonds Begroting 2016	**248,8**

Overzicht decentralisatie-uitkeringen Meicirculaire en Septembercirculaire 2015 (bedragen x € 1 mln)

Onderwerp	Bedrag
Rijksbijdrage verkeer en vervoer (voormalig BDU)	95,0
Natuur	32,7
Bodemsanering	4,1
Monumentenzorg t/m 2018	3,0
Sterke regio's / Coolport	1,0
BRZO-inrichtingen en RIE-4 installaties	2,7
Programma impuls omgevingsveiligheid 2015-2018	15,3
Totaal decentralisatie-uitkeringen	**153,8**

Hieronder volgt een nadere toelichting op eventuele juridische beklemming van de budgetten die zijn gedekt uit de decentralisatie-uitkeringen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de decentralisatie-uitkeringen slechts een van de algemene dekkingsmiddelen is, naast bijvoorbeeld de algemene uitkering Provinciefonds en de inkomsten uit de opcenten Motorrijtuigenbelasting. De totale begroting is structureel in evenwicht, maar er is geen één op één relatie aan te geven tussen specifieke exploitatiebudgetten en de algemene dekkingsmiddelen.

Rijksbijdrage verkeer en vervoer, voormalig BDU

Dit betreft twee uitkeringen:

- € 93,1 mln Rijksbijdrage verkeer & vervoer.
- € 1,9 mln Rijksbijdrage projecten verkeer en vervoer.

In verband met een wijziging van de wet BDU ontvangt de provincie Zuid-Holland met ingang van 2016 een rijksbijdrage verkeer en vervoer en een rijksbijdrage projecten verkeer en vervoer. De rijksbijdragen vervangen de BDU. De administratieve afhandeling van de BDU zal nog enkele jaren zichtbaar blijven in de planning & control producten. Bij Voorjaarsnota 2016 zullen concrete voorstellen worden voorgelegd.

De ontvangen rijksbijdragen worden door middel van een Bestedingsplan aangewend. Belangrijke uitgaven zijn de subsidies in het kader van de OV concessies en contracten.

Natuur
In het Natuurpact 2013 is de overdracht van taken en verantwoordelijkheden van Rijk naar provincie vastgelegd. Via de decentralisatie-uitkering ontvangt de provincie een bedrag voor het beheer en de aanleg van natuur. Vanwege een kasschuif is het bedrag in 2014 en 2015 verlaagd. In 2016 en 2017 wordt deze verlaging gecompenseerd met een extra uitkering. Vanaf 2016 worden de middelen ook ingezet voor de aanleg van Natuur Netwerk Nederland (NNN), voorheen Ecologische Hoofdstructuur.

Bodemsanering
De uitkering uit het Provinciefonds voor bodemsanering wordt ingezet voor het Convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020, dat is afgesloten tussen het ministerie van IenM, IPO, UvW en VNG. Hierin zijn afspraken gemaakt over de uitvoering van het bodembeleid en de daarvoor beschikbare financiën.

Monumentenzorg
De monumentenzorg wordt voor de helft (€ 1,5 mln) uitgevoerd binnen de erfgoedlijnen en voor de andere helft (€ 1,5 mln) buiten de erfgoedlijnen. Voor beide zijn subsidieregelingen en plafonds vastgesteld en op basis hiervan zijn beschikkingen opgesteld.

Sterke regio's
Deze uitkering loopt af in 2016. De uitkering heeft betrekking op Coolport. Middelen van Coolport zijn toegewezen aan het project kwaliteitsnet goederenvervoer. Deze worden gebruikt als dekking voor het MPI en zijn in het geheel juridisch beklemd.

BRZO-inrichtingen (Besluit Risico Zware Ongevallen 1999) en RIE-4-installaties (Richtlijn Industriële Emissies-categorie 4).
Provincies nemen vanaf 1 januari 2016 van gemeenten het bevoegd gezag over voor alle BRZO-inrichtingen en RIE-4-installaties. Onze provincie ontvangt conform de Septembercirculaire 2015 in 2016 € 2,7 mln en vanaf 2017 structureel € 2,6 mln.

Programma impuls omgevingsveiligheid 2015-2018
De provincie ontvangt conform de Septembercirculaire 2015 voor impuls omgevingsveiligheid voor 2016 € 15,3 mln. Het programma loopt door tot 2018. De decentralisatie-uitkering voor de jaren na 2016 worden in 2016 gepubliceerd. Om de kwaliteit van het omgevingsveiligheid verder te verbeteren zijn Rijk, provincies en gemeenten samen met de brandweer in 2015 gestart met het programma Impuls Omgevingsveiligheid. De Impuls Omgevingsveiligheid (IOV) is een belangrijk instrument om in de periode 2015 tot en met 2018 die borging van omgevingsveiligheid alsnog te realiseren.

De impuls bestaat uit vier deelprogramma's met een eigen doelstelling:
1. BRZO (Besluit Risico Zware Ongevallen 1999).
2. Publicatiereeks Gevaarlijke Stoffen (PGS)
3. Informatie en Kennisinfrastructuur
4. Lokaal Externe Veiligheidsbeleid

Het programma is opgesteld door vertegenwoordigers van IPO, de gezamenlijke provincies, VNG, Brandweer Nederland en het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) en in het Bestuurlijk Omgevingsberaad geaccordeerd.

3. Bijdragen derden

Bijdragen derden (bedragen x € 1 mln)

	Bedrag
Rijksbijdragen	41,0
Mobiliteitsprojecten en -activiteiten	12,7
Inkomsten G.Z-H	10,1
EU bijdragen	7,0
Overig	4,3
Totaal	**75,1**

Bijdragen van derden betreffen voor een groot deel doeluitkeringen van het Rijk voor specifieke doelen (€ 41 mln). Deze z jn juridisch beklemd. Doeluitkeringen dienen te worden besteed aan het desbetreffende doel. Als dat niet het geval is, bestaat er een terugbetalingsverplichting. Over de besteding wordt verantwoording afgelegd aan het Rijk, bijvoorbeeld door middel van de Verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen (Single information Single audit - SiSa) bij de jaarrekening. Hieronder volgt een specificatie van de rijksbijdragen.

Doeluitkeringen van het Rijk / inzet overlopende passiva (bedragen x € 1 mln):

	Bedrag
Ontwikkelopgave natuur	27,4
Project Mainport Rotterdam	6,9
ISV3	2,5
Bedrijvenregeling bodemsanering	1,8
Voordelta Maasvlakte 2	1,3
Natura 2000 PAS	0,7
Zandmotor	0,3
Boeren voor natuur	0,1
Totaal	**41,0**

Doeluitkeringen waarvoor een terugbetalingsregeling bestaat worden, conform de uitgangspunten van het BBV, op de balans gereserveerd als ze in het jaar van de uitkering niet tot besteding komen. Dit zijn zogenaamde overlopende passiva (OVP). In het jaar dat de middelen tot besteding komen, worden ze als baat in de begroting opgenomen.

Naast de doeluitkeringen van het Rijk zijn er ook overige juridisch beklemde bijdragen van derden (circa € 30 mln) waaronder bijdragen van gemeenten en EU-bijdragen. De grootste posten zijn:

- € 10 mln inkomsten Groenservice Zuid-Holland. Deze z jn juridisch beklemd op basis van dienstverleningsovereenkomsten met de natuur- en recreatieschappen.
- € 12,7 mln bijdragen aan mobiliteitsprojecten en -activiteiten. Deze middelen zijn juridisch beklemd als gevolg van afspraken met derde partijen. Het gros van deze middelen is projectgebonden. Enkele voorbeelden van activiteiten die hieronder vallen zijn: regionaal overleg verkeersveiligheid, brugbediening, gladheidsbestrijding en exploitatie Waterbus.
- € 7 mln EU bijdrage, waarvan: € 6,8 mln voor Agrarisch Natuurbeheer / POP 3, € 0,1 mln voor Frames en € 0,1 mln afrekening EFRO subsidie

4. Overige baten (€ 33 mln)

Dit betreft onder andere:

- Rente € 28,1 mln. Dit betreft een baat in programma Middelen op basis van de aan de activa toegerekende rente. De toegerekende rente (€ 28,1 mln), verminderd met de werkelijke rentelasten van geldleningen (€ 21,3 mln), vormt dit de zogenaamde bespaarde rente (€ 6,8 mln). Dit voordeel ontstaat doordat activa zijn gefinancierd met eigen vermogen. Hierdoor zijn de werkelijke rentelasten van geldleningen lager dan de aan de activa toegerekende rente. Vanaf het moment dat er meer vreemd vermogen moet worden aangetrokken, zal dit voordeel verdwijnen. Zie ook de paragraaf Financiering in deze begroting.
- Uitvoering WABO € 2,1 mln.
- Precario- en legesopbrengsten € 1,1 mln.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen van de provincie bestaat eind 2016 uit de algemene reserve ter grootte van € 59,4 mln en uit de programmareserves ter grootte van € 347,4 mln.

Ontwikkeling reservepositie (bedragen x € 1 mln)	Eindsaldo 2015*	Eindsaldo 2016	Eindsaldo 2017	Eindsaldo 2018	Eindsaldo 2019
Algemene reserve	84,9	59,4	50,8	48,9	45,3
Programmareserves	376,7	347,4	350,0	324,4	340,3
Totaal eigen vermogen	**461,6**	**406,8**	**400,9**	**373,3**	**385,6**

** Het saldo ultimo 2015 betreft de geprognosticeerde standen tot en met Najaarsnota 2015.*

De geprognosticeerde stand van het totaal eigen vermogen 2019 neemt ten opzichte van de stand per ultimo 2015 af met € 76 mln. De reserves zijn conform de nota Reserves en Voorzieningen 2014 verdeeld in drie functies, namelijk: buffer-, egalisatie-, spaarfunctie. De spaarfunctie is inclusief de functie doorgeschoven prestatie.

Overzicht verloop eigen vermogen 2019 ten opzichte van 2015, per functie

Onderwerp (bedragen x € 1 mln)	Beginsaldo 2016	Mutaties 2016-2019	Eindsaldo 2019
Bufferfunctie inclusief algemene reserve	90,7	-13,6	77,1
Egalisatie functie	20,1	46,3	66,4
Spaarfunctie, inclusief doorgeschoven prestaties	350,8	- 108,7	242,1
Totaal eigen vermogen 2019 t.o.v. 2015	**461,6**	**- € 76,0**	**385,6**

1. Bufferfunctie, inclusief algemene reserve

Er is sprake van een buffer als de reserve is ingesteld om risico's / onverwachte tegenvallers op te kunnen vangen. Dit betreft in ieder geval het vaste deel van de algemene reserve. De algemene reserve neemt tot met 2019 af met € 39,6 mln. Daarnaast zijn er specifieke reserves met een bufferfunctie. Het betreft de reserves Revolverend Verenfonds, InnovationQuarter, Rom-D en risicoreserve Energiefonds. Verwachte risico's zijn wel in beeld, maar er is nog geen concrete aanwijzing dat ze zich ook daadwerkelijk gaan voordoen. Deze reserves nemen toe met € 26 mln in 2019 ten opzichte van 2015.

2. Egalisatiefunctie

Van een egalisatiefunctie is sprake als de reserve pieken en dalen in de exploitatiebegroting opvangt. Dit zijn vooral de egalisatiereserves met betrekking tot diverse reserves Kapitaallasten, Bereikbaarheid, Apparaatslasten DLG en Kosten/risico's bestuursdwang omgevingsdiensten. Vooral de kapitaallasten verschuiven in t jd door de invoering van de nota Investeringen, Waarderingen en Afschrijvingen (IWA) 2014. Met afschr jven wordt conform

de nota IWA 2014 gestart in het jaar na gereedmelding van het actief. Voorheen werd jaarlijks gestart met afschr jven van alle investeringsuitgaven en dus niet gewacht tot het actief gereed was.

3. Spaarfunctie, inclusief doorgeschoven prestaties

De spaarfunctie betreft de reserves die zijn ingesteld om in de toekomst een bepaalde prestatie / doel te realiseren. De doorgeschoven prestatie zijn reserves, die binnen één jaar een bepaalde prestaties gaan realiseren. Deze reserves lopen afhankelijk van de looptijd van de betreffende reserve tot met en 2019 af met € 108,7 mln.

EMU-saldo

Het EMU-saldo is het totaal aan inkomsten minus uitgaven van de rijksoverheid, sociale fondsen en lokale overheden (onder andere gemeenten, provincies en waterschappen). Als de uitgaven hoger zijn dan de inkomsten spreken we van een EMU-tekort. Rijk en decentrale overheden hebben afgesproken dat decentrale overheden tezamen een EMU-tekort morgen hebben van maximaal 0,5% van het bruto binnenlands product (bbp).
Het Rijk stelt vervolgens periodiek vast (in overleg met decentrale overheden) wat het maximale aandeel hiervan mag zijn van respectievelijk gemeenten, provincies en waterschappen. Vervolgens stelt het Rijk op basis hiervan per individuele decentrale overheid een referentiewaarde vast. De referentiewaarde voor het eerstvolgende begrotingsjaar wordt in de septembercirculaire bekendgemaakt.

De wet Houdbare overheidsfinanciën geeft het Rijk de mogelijkheid om maatregelen te treffen als decentrale overheden hun gezamenlijke norm overschrijden en er meerjarig geen zicht is op verbetering. Het kan hierbij gaan om het faseren van investeringen of (als ultimum remedium) het korten van het Gemeente- en/of Provinciefonds. Rijk en decentrale overheden hebben afgesproken dat er deze kabinetsperiode geen maatregelen getroffen zullen worden bij een overschrijding. Het Rijk is overigens voornemens om de EMU-norm voor decentrale overheden aan te scherpen. Dit kan ook consequenties hebben voor de referentiewaarde van Zuid-Holland.

In onderstaande tabel staat aangegeven hoe het EMU-saldo zich meerjarig ontwikkeld ten opzichte van 2014. Daarbij wordt ook een vergelijking gemaakt van de referentiewaarde zoals die geldt in 2015.
Uit de tabel blijkt dat het EMU-tekort van de provincie Zuid-Holland de komende jaren toeneemt. Dit komt hoofdzakelijk door een toename van de investeringen. Zoals bijvoorbeeld de RijnlandRoute (€ 278 mln geplande afronding in 2023), HOV-Net Zuid-Holland Noord vanaf 2017 € 145,5 mln en Parallelstructuur A12/Moordrechtboog in 2017 € 98,5 mln.

EMU-saldo versus maximaal toegestane EMU-tekort (referentiewaarde)

(bedragen x € 1 mln)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016	Raming 2017
EMU-saldo	-3,0	-144,5	-202,7	-278,6
Referentiewaarde 2015	-78,8	-75,2	-75,2	-75,2
Verschil	75,8	-69,3	-127,5	-203,4

Deze cijfers hebben geen consequenties voor de provincie Zuid-Holland. Het R jk treft immers vooralsnog geen maatregelen. Bovendien verwacht het CBS (op basis van cijfers van decentrale overheden), dat decentrale overheden binnen de normen blijven. Van belang is verder dat de minister van Financiën b j de behandeling van de wet Houdbare overheidsfinanciën in de Tweede Kamer meerdere keren heeft aangegeven dat de wet geen gevolgen zal hebben voor investeringen van decentrale overheden. Dit geldt dus niet alleen voor deze kabinetsperiode, maar ook daarna.

In het bestuurlijk overleg financiële verhoudingen (Bofv) van 14 september 2015 is overleg gevoerd over de EMU-norm voor 2016 en 2017. De minister van Financiën informeert de Staten-Generaal over de uitkomst en de EMU-norm. De vaststelling vindt plaats nadat er tenminste vier weken na de mededeling zijn verstreken en de Tweede Kamer zich over dit voornemen uitspreekt (zogenaamde voorhangprocedure).

Programma's

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Dit programma bevat de volgende doelen, die hierna worden toegelicht:
Doel 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast
Doel 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater
Doel 1-3 Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap
Doel 1-4 De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt
Doel 1-5 Sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw
Doel 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu

Exploitatie (bedragen x € 1.000)	**Begroting 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon				
Lasten	232.822	200.257	184.093	175.228
Baten	58.676	59.955	53.062	49.089
Totaal saldo van baten en lasten	**-174.146**	**-140.301**	**-131.031**	**-126.139**
B jdrage uit reserve	45.126	14.748	14.692	9.354
Storting in reserve	15.331	0	0	0
Resultaat	**-144.351**	**-125.553**	**-116.339**	**-116.785**

Incidentele baten en lasten (bedragen x € 1.000)	**Raming 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon				
Lasten	68.809	46.967	40.017	33.206
Baten	37.099	35.629	28.735	24.262
Totaal saldo van baten en lasten	**-31.710**	**-11.338**	**-11.282**	**-8.944**
B jdrage uit reserve	45.126	14.748	14.692	9.354
Storting in reserve	15.331	0	0	0
Resultaat	**-1.915**	**3.410**	**3.410**	**410**

DOEL 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Overstromingen en wateroverlast worden voorkomen met preventieve maatregelen, passend bij de gewenste ruimtelijke en economische ontwikkeling van Zuid-Holland.
- Zuid-Holland is waterrobuust ruimtelijk ingericht, zodat bij overstromingen en wateroverlast de gevolgen zo klein mogelijk zijn.

De provincie wil de Zuid-Hollandse gebieden beschermen tegen overstromingen en de gevolgen van overstromingen en wateroverlast zoveel mogelijk beperken. Dit is van essentieel belang voor de kwaliteit van de woon- en leefomgeving en voor het vestigingsklimaat. De bescherming realiseren we met combinaties van preventieve en gevolgenbeperkende maatregelen die passen bij de ruimtelijke en economische ontwikkeling van Zuid-Holland.

Trends en ontwikkelingen

De opgave om Zuid-Holland te beschermen tegen overstromingen en wateroverlast wordt de komende decennia groter door de effecten van klimaatverandering (zeespiegelstijging en toenemende extreme neerslag), bodemdaling en toenemende druk op de beschikbare ruimte. De Deltabeslissingen en het Deltaprogramma spelen hier op in en zijn er op gericht dat Nederland in 2050 (zo goed mogelijk) klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Ook moet in 2050 bere kt zijn dat iedereen achter een dijk of duin een basisveiligheid tegen overstromingen heeft. Waterkeringen die nu al het gewenste beschermingsniveau bieden, worden op orde gehouden. Waar de waterkeringen een hoger beschermingsniveau moeten bieden, vindt d jkversterking of rivierverrruiming plaats. Om dit te realiseren zijn onder andere gebiedsgerichte strategieën ontwikkeld, waarin preventieve maatregelen, gevolgenbeperkende maatregelen en rampenbestrijding worden gecombineerd. Ook is er een interbestuurlijke afspraak gemaakt over ruimtelijke adaptatie die inhoudt dat overheden klimaatbestendigheid en waterrobuust inrichten vóór 2020 integreren in hun eigen beleid en handelen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.1.a	Percentage van het grondgebied in Zuid-Holland dat voldoet aan criteria voor basisveiligheid	PM	PM	PM	PM	PM

Toelichting:

Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Het Rijk, de provincies, waterbeheerders en gemeenten werken samen aan waterveiligheid om de toenemende gevolgen van een overstroming vanuit zee, rivieren of door hevige regenval te beperken. De watersnoodramp van 1953 had enorme schade tot gevolg (1836 slachtoffers, 100.000 mensen verloren hun huis, tienduizenden dieren verdronken). In 1995 werden 250.000 mensen geëvacueerd omdat de rivierdijken op doorbreken stonden. Sindsdien wordt waterveiligheid gerealiseerd met dijkversterkingen en rivier verruimende maatregelen. Door de klimaatverandering nemen de hoogwaterstanden de komende decennia verder toe. Bovendien zijn de gevolgen van een overstroming nu nog groter dan 50 jaar geleden. Er wonen nu meer mensen in Nederland, dus bij een overstroming zullen er meer slachtoffers zijn. Bijna 60% van Nederland kan onder water komen te staan. In dat gebied liggen ook de grootste steden en economische clusters.

Om deze te beschermen kunnen we echter niet decennia lang doorgaan met dijkversterkingen: deze zijn zeer kostbaar en hebben een enorme impact op de ruimtelijke kwaliteit. Ook is bij een (dreigende) overstroming de tijdige evacuatie van 3,5 mi joen mensen uit de Randstad niet haalbaar. Door klimaatverandering neemt ook de schadelast voor overheden (infrastructuur), bedrijven (glastuinbouw) en particulieren toe. De neerslagschade voor (bijvoorbeeld) particulieren bedraagt nu circa € 90 mln per jaar en kan in het meest ongunstige klimaatscenario met 139% st jgen. De keuze voor binnenstedelijke verdichting heeft invloed op wateroverlast in het stedelijk gebied door het toenemende bebouwde en verharde oppervlak. Tegelijkertijd bieden ruimtelijke ontwikkelingen kansen voor adaptatie door meervoudig ruimtegebruik.

De provincie kiest daarom voor een duurzame bescherming tegen overstromingen door het (beter) verbinden van de thema's waterbeheer en ruimtelijke ordening. De provincie streeft hierbij naar een kosteneffectieve, gebiedsgerichte aanpak om de gevolgen van een overstroming te beperken. Voor het vergroten van de klimaatbestendigheid en de waterrobuustheid sluiten we aan op de dynamiek van de stedelijke omgeving en op andere (gebieds)agenda's. In de Visie Ruimte en Mobiliteit worden bijvoorbeeld mogelijkheden gegeven voor de benutting van de ondergrond voor ondergrondse waterberging voor de gietwatervoorziening in de tuinbouw.

Taak 1.1.1 Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast

Toetsen dijkversterkingsplannen
De provincie is verantwoordelijk voor de goedkeuring van verbeteringsplannen voor primaire waterkeringen (dijkversterkingsplannen) van de waterschappen. Daarb j bepaalt de provincie of de landschappelijke, natuur- en cultuurwaarden in het plan voldoende zijn meegenomen en of de ruimtelijke kwaliteit niet wordt aangetast. Op deze manier draagt de provincie bij aan een goede landschappelijke inpassing van een dijk. De provincie is ook bevoegd gezag wanneer voor een dijkversterkingsplan een Milieueffectrapportage (MER) opgesteld moet worden. Ook coördineert de provincie de juridische procedure van de uitvoeringsvergunningen en de inspraak. Op deze manier zorgt de provincie er voor dat inbreng van belanghebbenden en milieueffecten een volwaardige plaats in de besluitvorming krijgen.

Actualiseren overstromingsrisicokaarten
De provincie is de kennisleverancier van de overstromingsrisicokaarten die op grond van de Europese Richtlijn Overstromingsrisico's (EU-ROR) publiek beschikbaar moeten z jn. De kaarten worden door de provincie actueel gehouden en één keer per zes jaar aan de Europese Commissie gerapporteerd. Met de kaarten worden onder andere de regionale gevolgen van een overstroming in beeld gebracht. Deze kennis wordt ingezet bij de normering van regionale keringen en bij de ontwikkeling van ruimtelijk beleid om de gevolgen van een overstroming te beperken.

Kaderstelling regionaal watersysteem
De provincie stelt normen vast voor de bergings- en afvoercapaciteit van het regionale watersysteem. Deze normen zijn gebiedspecifiek en afhankelijk van het type grondgebruik. De mogelijke schade als gevolg van wateroverlast door onvoldoende berging en/of afvoer bepaalt de norm. De waterschappen voeren de maatregelen uit die nodig zijn voor het halen van de norm.

Kaderstelling regionale keringen

De provincie stelt de veiligheidsnormen vast voor de regionale keringen. Op basis van deze normen voeren de waterschappen beheer en onderhoud uit aan de keringen. De nieuwe landelijke normen voor waterveiligheid, de klimaatscenario's en het voortschrijdend inzicht over bodemdaling en de stabiliteit van veendijken zijn aanleiding om de veiligheidsnormen te herzien. In 2030 moeten alle regionale keringen aan de (herziene) veiligheidsnormen voldoen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.1.1 1	Aantal km genormeerde regionale keringen per jaar	PM	PM	PM	PM	PM
1.1.1 2	Aantal getoetste dijkversterkingsplannen primaire keringen per jaar	PM	PM	PM	PM	PM

Toelichting:

Deze prestatie-indicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 1.1.2 Stimuleren van klimaatadaptatie

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 heeft de provincie aangegeven samen met betrokkenen nader invulling te willen geven aan de ambitie voor een meer klimaatbestendige inrichting van het stedel jk en landelijk gebied. De provincie werkt hierin samen met gemeenten en waterschappen. Hiermee geeft de provincie invulling aan de intentieverklaring Ruimtelijke Adaptatie, die de provincies in oktober 2014 hebben onderschreven. De provincie zal:

- bevorderen dat klimaatadaptatie een integraal onderdeel is van duurzame stedelijke ontwikkeling;
- bij gebiedsontwikkeling de toepassing van maatregelen stimuleren om de klimaatbestendigheid te vergroten;
- gemeenten faciliteren met kennis en advies op het gebied van klimaatbestendige inrichting van het stedelijk gebied.

Taak 1.1.3 Bevorderen van een waterrobuuste ruimtelijke inrichting

Voor het beperken van de gevolgen van een overstroming en van wateroverlast stimuleert de provincie een waterrobuuste ruimtelijke inrichting. Hierb j wil de provincie ook rekening houden met evacuatiemogelijkheden en met de bescherming van vitale en kwetsbare functies. Hiervoor is een integrale aanpak nodig vanuit het waterveiligheidsdomein en het ruimtelijk ordening domein via de meerlaagse veiligheid benadering.

Beleid ruimtelijke adaptatie

In de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie hebben Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen afgesproken dat waterrobuust inrichten in 2020 integraal onderdeel is van beleid en handelen. Om invulling te geven aan deze ambitie gaat de provincie beleid voor Ruimtelijke Adaptatie uitwerken en uitvoeren, gericht op het integraal meewegen van waterrobuustheid bij ruimtelijke plannen.

Onderdeel van het beleid voor Ruimtelijke Adaptatie is de aanpak van vitale en kwetsbare functies, zoals energie, ICT, drinkwater en het wegennet. Het Rijk zorgt ervoor dat de nationale vitale en kwetsbare functies uiterlijk in 2050 beter bestand zijn tegen overstromingen. De provincie heeft een rol in de beleidsuitwerking voor de vitale en kwetsbare functies op het regionale schaalniveau.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Deze prestatie-indicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
1-1 - Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast						
Lasten	6.808	4.943	4.829	4.900	4.722	4.517
Baten	919	300	492	492	492	300
Totaal saldo van baten en lasten	**-5.888**	**-4.643**	**-4.336**	**-4.408**	**-4.230**	**-4.217**
Onderwerp						
Ontw kkelingsplan Water	7	0	0	0	0	0
Groene ambities		150	0	150	0	0
Programmamanagement Kustontwikkeling		100	100	100	100	100
Zandmotor	21	200	200	200	200	200
Zwakke schakels	1.364	373	0	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**1.392**	**823**	**300**	**450**	**300**	**300**
Zandmotor	790	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**790**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-5.286**	**-3.820**	**-4.036**	**-3.958**	**-3.930**	**-3.917**

Toelichting meerjarenraming

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een stijging van de lasten in 2016 met € 0,01 mln tot € 2,7 mln, waarna dit in de periode 2017-2019 jaarlijks tot een daling leidt naar € 2,5 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De veranderingen worden verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Evenwicht tussen beschikbaarheid en vraag zoetwater en uitvoeren voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma
- Voldoende drinkwatervoorzieningen en drinkwatervoorraden (kwalitatief en kwantitatief)
- Alle Kader Richtlijn Water (KRW)-grondwaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwantitatief en kwalitatief)
- Alle KRW-oppervlaktelichamen in 2027 in goede toestand (kwalitatief)
- Grond- en oppervlaktewater in Natura 2000 gebied voldoet aan eisen van natuurdoelen (kwalitatief en kwantitatief)
- Voldoende veilige en kwalitatief goede zwemwaterlocaties
- Omgaan met veenbodemdaling (stoppen, remmen of loslaten)

Trends en ontwikkelingen

De provincie zet zich in voor voldoende beschikbaarheid en aanvoer van zoetwater voor mens, dier, natuur, landbouw en industrie. Het aanbod van water komt uit verschillende bronnen: neerslag, rivieren en grondwater. Deze worden hoofdzakel jk beïnvloed door klimatologische omstandigheden. De vraag naar water hangt af van de temperatuur (klimaat) en de structuur en omvang van de economie (economische groei vergroot de vraag). Naast de beschikbaarheid is de kwaliteit van het water ook van belang. Deze wordt vooral beïnvloed door emissies. De waterkwaliteit verbetert langzaam als gevolg van alle maatregelen die zijn genomen, echter in de beoordeling van de waterkwaliteit is de laagst scorende parameter bepalend waardoor de vooruitgang in de monitoringrapportages nauwelijks zichtbaar is.

Klimaatverandering en bodemdaling kunnen leiden tot verzilting en daarmee tot verminderde beschikbaarheid van zoetwater in Zuid-Holland. Ook ingrepen in het watersysteem van Zuid-Holland kunnen van invloed zijn op verzilting.

De gevolgen van bodemdaling verschillen sterk per gebied. De effecten van bodemdaling werken door op verschillende beleidsterreinen:

- Waterkwaliteit, -veiligheid en - overlast en de omvang van de waterschapsheffing;
- Natuur-, archeologische-, (veenweide)landschapswaarden;
- Infrastructuur (wegen, gebouwen, leidingen);
- Leefbaarheid gebieden en productiviteit van grond;
- Ruimtelijke ordening;
- Klimaatverandering (CO_2).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.2.a	Aantal KRW grondwaterlichamen dat aan de KRW-doelen voldoet	3	geen meting	geen meting	4	geen meting

Toelichting effectindicator

In Zuid-Holland komen vijf KRW-grondwaterlichamen voor die geheel of gedeeltel jk binnen de provincie liggen. Deze dienen uiterlijk in 2027 aan de KRW-normen te voldoen ('in goede toestand te zijn'). De grondwaterkwaliteit wordt in 3-jarige cycli gemeten en getoetst aan de KRW-normen. De meest actuele meetronde is die van 2015. Analyseresultaten van die meetronde zijn in 2016 beschikbaar. De volgende meetronde is in 2018.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Een goede kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewater zijn belangrijk voor het leef- en vestigingsklimaat van Zuid-Holland. Immers, voldoende water van goede kwaliteit is nodig voor natuur, landbouw, industrie, de bereiding van drinkwater en de leefbaarheid in het algemeen. Goede kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewater en het omgaan met bodemdaling zijn brede doelen waarvoor alle overheden een verantwoordelijkheid hebben. De provinciale rollen en taken volgen uit de wet, de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), afspraken in het Deltaprogramma en provinciale ambities in het Hoofdlijnenakkoord.

Taak 1.2.1 Bijdragen aan bereiken evenwicht tussen beschikbaarheid en vraag zoetwater en uitvoeren voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma

Zoals in het Deltaprogramma is afgesproken neemt de provincie het initiatief voor het opstellen van (zoetwater) voorzieningenniveaus. Dit doet de provincie in samenwerking met andere overheden en gebruikers. Een voorzieningenniveau geeft aan wat de beschikbaarheid is van water in een bepaald gebied onder gewone en extreme omstandigheden. Zuid-Holland zal hiervoor pilots starten. In 2018 zal het Deltaprogramma Zoetwater een evaluatie uitvoeren en op basis van die evaluatie worden nadere afspraken gemaakt.
In de voorkeursstrategieën van het Deltaprogramma zijn voor de verschillende gebieden maatregelen voorgesteld. Met deze maatregelen wordt de aanvoer van zoetwater robuuster. Voor de uitvoering zijn en worden bestuursovereenkomsten opgesteld. Voor het Grevelingen en Volkerak-Zoommeer zijn in de concept R jksstructuurvisie maatregelen beschreven om te komen tot een betere waterkwaliteit. Een goede waterkwaliteit is nodig voor recreatie en is positief voor de regionale economie. Daarom heeft de provincie Zuid-Holland € 10 mln beschikbaar gesteld en dit toegezegd in de bestuursovereenkomst ontwikkeling Grevelingen en Volkerak-Zoommeer.
Verder zet de provincie onder ander voor de land- en tuinbouw in op zelfvoorzienendheid en innovatie. In de vorige collegeperiode zijn pilots gestart voor duurzame gietwatervoorziening, deze worden gecontinueerd. Daar waar zich kansen voordoen kunnen nieuwe pilots worden gestart (mits deze passen binnen de provinciale doelstellingen).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Provinciale Staten worden jaarlijks geïnformeerd over de voortgang van het Deltaprogamma, mede op basis van rapportages aan de Tweede Kamer. Reden is dat de realisatie van de zoetwaterstrategie geschiedt in het kader van het Nationale Deltaprogramma, in samenwerking met andere overheden en gebruikers van zoet water. Daarin zit een sterke afhankelijkheid van deze andere partijen, bijvoorbeeld waterschappen en Rijk.

Taak 1.2.2 Bescherming van drinkwaterbronnen

De provincie is verantwoordelijk voor het op lange termijn kunnen garanderen van een goede kwaliteit en kwantiteit van het grondwater ten behoeve van de drinkwatervoorziening. Daartoe wijst de provincie gebieden aan als strategische zoetgrondwatervoorraad. Verder werkt de provincie samen met belanghebbende partijen in de gebieden rondom drinkwaterwinningen om deze te beschermen en onze voorraad schoon drinkwater zorgvuldig te beheren. In het stroomgebiedsbeheerplan 2010-2015 (SGBP1) zijn hiervoor gebiedsdossiers drinkwaterbescherming opgesteld. In het SGBP2 (2016-2021) zal de provincie regie voeren op de uitvoering van de benodigde maatregelen. Dit betreft specifiek voor drinkwaterwinningsgebieden 5 maatregelen: 4 ruimtelijke maatregelen (functiew jziging) en 1 onderzoek.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.2.2.1	Aantal afgeronde maatregelen in drinkwaterwinningsgebieden (zoals vastgelegd in het SGBP voor 2016-2021)	0	2	4	5	5

Taak 1.2.3 Kaderstelling, uitvoering en monitoring KRW-grondwater- en oppervlaktewaterlichamen
Vanuit de KRW en de Waterwet is de provincie verantwoordelijk voor het aanwijzen van KRW-oppervlaktewaterlichamen, het vaststellen van water-kwaliteitsdoelen en momenten van doe bereik. Ook voor oppervlaktewaterkwaliteit in algemene zin (naast KRW) is de provincie verantwoordelijk voor regionale beleidskaders. Fysieke waterkwaliteitsmaatregelen worden uitgevoerd en gefinancierd door waterschappen. Daarnaast is de inzet van de provincie om te komen tot zoveel mogelijk integrale projecten via koppelingen van KRW-maatregelen aan groene beleidsopgaven (EHS, Natura 2000) van de provincie. Daarbij zoekt de provincie naar (co)financieringsmogelijkheden vanuit Europese subsidieprogramma's.

De provincie is expliciet verantwoordelijk voor het bere ken en behouden van 'een goede toestand' van het grondwater. De provincie stelt iedere zes jaar de stroomgebiedsopgave vast en onderhoudt het grondwatermeetnet, zodat de kwantitatieve en kwalitatieve toestand van het grondwater kan worden getoetst. In het SGBP voor de periode 2016-2021 zijn in totaal 283 maatregelen opgenomen (exclusief signaleringsonderzoeken). De programmering daarvan volgt in 2016; vooralsnog is uitgegaan van een gelijkmatige verdeling over de planperiode.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.2.3.1	Aantal provinciale Europese Kaderrichtl jn Watermaatregelen dat per 31/12 is afgerond (zoals vastgelegd in het SGBP voor 2016-2021)	0	50	100	150	200

Taak 1.2.4 Beleidsvorming en gebiedsafspraken maken over veenbodemdaling
Landschappelijk wordt het veenweidelandschap hoog gewaardeerd. Maar door de veenbodemdaling ontstaan knelpunten in het waterbeheer en infrastructuur. Het economisch perspectief van de huidige gebruikers is niet optimaal. Daarom gaat de provincie in afstemming en samenwerking met overheden, het bedrijfsleven en kennisinstellingen studies uitvoeren gericht op inzicht in en omgaan met de effecten van veenbodemdaling. Daarbij wil de provincie met gebiedspart jen afspraken maken over het vertragen van de bodemdaling.

Bij Voorjaarsnota 2016 zal worden aangegeven of en zo ja welk financieel budget voor deze taak benodigd is.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren
Deze prestatie-indicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater						
Lasten	5.698	14.707	5.029	5.960	5.936	6.425
Baten	1.383	1.443	2.370	3.370	3.370	3.870
Totaal saldo van baten en lasten	**-4.316**	**-13.265**	**-2.659**	**-2.590**	**-2.566**	**-2.555**
Programmareserves						
Decentralisatieakkoord natuur		642	0	0	0	0
Raingain	41	73	0	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**41**	**715**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-4.274**	**-12.550**	**-2.659**	**-2.590**	**-2.566**	**-2.555**

Toelichting meerjarenraming

Voor de waterkwaliteit Grevelingen en Vo kerak-Zoommeer is in de Begroting 2015 eenmalig € 10 mln beschikbaar gesteld. Dit zal worden ingebracht in het door het Rijk en de regio op te richten fonds waaruit het ontwikkelperspectief van de ontwerp Rijksstructuurvisie Grevelingen / Volkerak-Zoommeer (RGV) zal worden gefinancierd. Het bestuurlijke overleg hierover en de uitwerking (waaronder de financiering) is nog gaande. Daarnaast nemen de lasten voor POP3-subsidies Water toe van € 1 mln in 2016 tot € 2,5 mln in 2019.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een daling van de lasten van € 2,4 mln in 2015 naar € 2,2 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De daling wordt verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 1-3 Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Voldoende en toegankel jke groen- en watergebieden in Zuid-Holland
- Beleefbaar landschap door recreatieve routenetwerken
- Grote betrokkenheid van particulieren en bewoners bij versterken groenbeleving (groenparticipatie)

Voldoende mogelijkheden voor de beleving van en ontspanning in het groen zijn belangrijk voor het leef- en vestigingsklimaat van Zuid-Holland. Met het realiseren en verbeteren van de groenblauwe structuur wordt bevorderd dat het groen op een aantrekkelijke manier bereikbaar is (juist ook vanuit de stad) en het landschap beleefbaar, vanaf het water of over land. De groenblauwe structuur is het geheel aan groene en blauwe routes en gebieden inclusief ontsluiting en ruimtelijke spreiding. Toegankelijkheid is een randvoorwaarde voor het kunnen gebruiken en beleven van deze groenblauwe structuur en het omliggende landschap.

Trends en ontwikkelingen

De recreatieve behoefte is gevarieerd en continue in verandering. Onderzoek naar uithuizige vrijetijdsbesteding in Nederland (1) laat zien dat in Zuid-Holland de meeste vrijetijdsactiviteiten worden ondernomen. Wandelen en fietsen voor plezier scoren hoog in de lijst van meest populaire vr jetijdsactiviteiten. Nieuwe landelijke trends (2) in de vrijetijdsbesteding zijn gericht op het belang van authenticiteit, aandacht voor gezondheid, duurzaamheid en milieu en beleving en groei van het plattelandstoerisme.
Om aan te sluiten op de actuele recreatiewensen van de Zuid-Hollandse inwoners is regionaal maatwerk nodig. Nadruk lag de afgelopen periode op het realiseren van nieuwe gebieden en routestructuren voor fietsen, wandelen en varen. Deze realisatieopgave nadert zijn voltooiing, maar is nog niet afgerond. Wel ontstaat er een accentverschuiving naar het beter beleefbaar maken en beter benutten van bestaande recreatievoorzieningen.

1.Continue Vrijetijdsonderzoek 2012-2013, NBTC-NIPO Research
2. Bron: Gastvrij Nederland

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.3.a	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatief groen in de buurt (straal van 2 km en/of binnen 10 minuten fietsen)	73% (2015)	Geen meting	73%	Geen meting	73%
1.3.b	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatieve routenetwerken (varen, fietsen, wandelen)	66% (2015)	Geen meting	68%	Geen meting	70%

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

De provincie realiseert een groenblauwe structuur om daarmee de recreatiemogelijkheden voor de Zuid-Hollanders te vergroten. Deze structuur versterkt de recreatieve gebruiks- en belevingswaarde van het landschap en de ontsluiting vanuit de stad. Met als gevolg een blijvende waardering van het recreatief groen door de inwoners van Zuid-Holland.
De provinciale inzet is gericht op het aanleggen en het verbeteren van de kwaliteit van die structuur middels (co)financiering, bijvoorbeeld via subsidie of het sluiten van gebiedsdeals, het verbinden van partijen, kennisuitwisseling en voorlichting. Daarnaast worden projecten en vrijwilligersinitiatieven ondersteund die bijdragen aan meer groenbeleving. Met de samenwerkende partijen worden meerjarige integrale afspraken

(gebiedsdeals) gemaakt in de verschillende Regiegroepen en Landschapstafels over regionale groenprogramma's. Hiervoor is vanuit de coalitiemiddelen ongeveer € 25 mln beschikbaar in de periode 2016 - 2019.

Bij het uitdenken en uitvoeren van plannen kiest de provincie er voor dit samen met belanghebbende organisaties en burgers te doen. Zo ontstaat meer draagvlak en een gedeelde verantwoordelijkheid voor een duurzaam behoud van de groene ruimte in Zuid-Holland. De verantwoordelijkheid (ook financieel) voor het beheer en onderhoud worden daarom ook zo veel mogelijk neergelegd bij regionale partijen, soms met hulp van vrijwilligers. De verbinding van de provinciale inzet met particuliere en lokale initiatieven (op gebied van recreatie) draagt bij aan de regionale economie en het biedt ook een meerwaarde voor biodiversiteit, landbouw en cultuurhistorie.

Taak 1.3.1 Realiseren en verbeteren recreatieve groen- en watergebieden
De restopgave van het programma Recreatie om de Stad (RodS) wordt afgerond, waardoor nieuwe recreatiemogelijkheden rond het stedelijk netwerk ontstaan. Voorwaarde bij de realisatie van de RodS-gebieden is dat het beheer van de gebieden is gewaarborgd. Rond de steden liggen de provinciale recreatiegebieden (PRG's). Gedeputeerde Staten hebben besloten om het eigendom en beheer van deze gebieden, in totaal 26, over te dragen aan gemeenten en private partijen.
Voor het verbeteren van de recreatieve functie van bestaande recreatiegebieden wordt subsidie verleend voor een kwaliteitsimpuls. Daarbij wordt ook bijgedragen aan andere provinciale doelen zoals het versterken van de biodiversiteit. De verbeterslag van gebieden kan onderdeel vormen van een bredere 'gebiedsdeal', waarin vaak meerdere doelen van provincie en regionale part jen in een gebundelde afspraak worden samengebracht.
In verband met beëindiging van de provinciale deelname in de recreatieschappen worden over de besteding van de middelen afspraken gemaakt met de betrokken partijen (zie uitgebreider taak 1.3.4 Organiseren uittreden uit de recreatieschappen en afbouw G.Z-H).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.3.1.1	Het aantal ha RodS-gebied waarvan de inrichting is afgerond en het beheer is geregeld	1.383 (2014)	2.150	2.460	2.500	2.840
1.3.1.2	Het aantal PRG's waarvan eigendom en/of beheer z jn overgedragen	7	15	20	25	26

Taak 1.3.2 Realiseren en verbeteren recreatieve routestructuren en aansluiting op het stedelijk gebied
Het realiseren en verbeteren van de stad-land verbindingen en de recreatieve routes en netwerken voor wandelen, fietsen en varen is belangr jk voor ontsluiting van de recreatiegebieden en de bere kbaarheid en beleefbaarheid van het landschap. Het beheer van routes wordt neergelegd b j regionale part jen, zoals gemeenten en recreatieschappen. Samenwerking op landelijk niveau is nodig voor uitwisseling van kennis en ervaring en het aansluiten van (doorgaande) routes tussen regio's en met andere provincies.

- Op basis van het provinciaal Wandelrouteplan is de afgelopen jaren een groot aantal kilometers wandelroutes gerealiseerd. De restopgave voor een provinciedekkend netwerk en het oplossen van knelpunten wordt uitgewerkt als onderdeel van gebiedsdeals tussen de provincie en regionale partijen.
- Voor fietsen ligt de nadruk op het verder verbeteren van de aansluiting stad-land en een betere benutting van het netwerk, bijvoorbeeld door het koppelen van het fietsnetwerk aan de langeafstandfietsroutes en het verbeteren van aansluiting tussen regio's en aangrenzende provincies. Ook ondersteunt de provincie initiatieven die de gebruiksmogelijkheden van het netwerk verbeteren, zoals Toeristische Overstapplaatsen (TOP's) voor fietsen en ook voor wandelen.
- Op het gebied van watersport wil de provincie het net van bevaarbare wateren als één aantrekkel jk, gedifferentieerd en samenhangend netwerk behouden en verbeteren. De Basisvisie Recreatietoervaart Nederland (BRTN) 2015-2020, die in samenwerking tussen provincies en Rijk is ontwikkeld door de Stichting Waterrecreatie Nederland, is daarbij leidend. De provincie bevordert de samenwerking tussen regionale

partijen en de vaarwegbeheerders om knelpunten op te lossen die toegankelijkheid en doorvaart voor de recreatievaart beperken en de veiligheid op het water verbeteren. Verder draagt de provincie bij aan de oplossing van knelpunten.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.3.2.1	Het aantal knelpunten in recreatieve routes voor varen, fietsen, wandelen	13	11	9	7	0

Taak 1.3.3 Verbinden en ondersteunen vrijwilligersinzet in het groen inclusief maatschappelijke en groene netwerken

De komende periode werkt de provincie aan het versterken van de band van de inwoners en bedrijven in Zuid-Holland met de groene gebieden. Actieve betrokkenheid van bewoners en bedrijven bij het groen (groenparticipatie) zorgt voor een duurzaam behoud van de groene ruimte in Zuid-Holland. We willen dit thema via de regiegroepen samen met onze partners in de regio invulling geven. Ondersteunend daaraan worden drie provinciebrede programma's uitgevoerd:

- Met het programma '*De Groene Motor*' ondersteunt de provincie vrijwilligers en burgerinitiatieven in de stad en het landelijk gebied en wordt vorm gegeven aan een netwerk van organisaties die werken met 'groene' vr jwilligers;
- Het programma '*Groen doet Goed*' brengt kinderen uit de stedelijke woonomgeving naar buiten de stad om kennis te maken met het groen. Dit programma zal gedurende de collegeperiode worden overgedragen aan de lokale partners;
- '*Groen en Gezondheid*' is een programma waarbij sociale netwerken en groene netwerken met elkaar worden verbonden vanuit de wetenschap dat groen een positief effect heeft op de gezondheid. Ook worden via een provinciale 'community of practice' ideeën en initiatieven verder gebracht tot duurzame projecten.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

De voortgang, prestaties en effecten worden opgenomen in de rapportage over groenbeleving (volgend uit bredere beleidsmonitoring groenbeleving die in ontwikkeling is).

Taak 1.3.4 Organiseren uittreden uit de recreatieschappen en afbouw Groenservice Zuid-Holland

De governance op het gebied van Groen is in de afgelopen jaren flink veranderd. De rol van de provincie is strategisch geworden en de provincie heeft geen rol meer in de uitvoering van het beheer van recreatiegebieden. Samenwerkende gemeenten organiseren zelf met maatschappelijke partijen op hun eigen schaalniveau de uitvoering van het beheer en de tactische ontwikkeling van recreatie(gebieden). Op het provinciale schaalniveau functioneren inmiddels vijf Regiegroepen Groen voor de gezamenlijke strategische sturing op voldoende beschikbaarheid en kwaliteit van groen en recreatiemogelijkheden.
De recreatieschappen zijn gemeenschappelijke regelingen met name bedoeld voor het operationele beheer en het organiseren van tactische samenwerking. Daarom wil de provincie haar deelname in de recreatieschappen beëindigen. De financiële betrokkenheid van de provincie blijft, maar krijgt op een andere wijze vorm.

Het verlenen van diensten aan de (natuur- en) recreatieschappen behoort niet tot de kerntaken van de provincie en past eveneens niet bij de strategische rol van de provincie. Bovendien brengen wijzigingen in het aanbestedingsrecht met zich mee dat deze wijze van dienstverlening niet in de huidige vorm gecontinueerd kan worden. Daarom wordt de Groenservice Zuid-Holland afgebouwd.
Met deze stappen bouwt de provincie verder aan een slagvaardige, toekomstbestendige en transparante governance-structuur rondom de groen- en recreatieopgaven in de provincie.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.3.4.1	Aantal natuur- en recreatieschappen (inclusief het Koepelschap Buitenstedelijk Groen) waarvan de provincie nog deelnemer is	9 (jaar 2015)	9	3	2	0
1.3.4.2	Groenservice Zuid-Holland (G.Z-H) is afgebouwd	0%				100%

Toelichting

1.3.4.2: De afbouw van de G.Z-H moet met ingang van het begrotingsjaar 2019 zijn gerealiseerd.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x € .000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 1-3 Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap						
Lasten	66.569	61.140	48.556	44.855	42.525	38.234
Baten	11.298	12.614	11.445	11.055	11.055	11.055
Totaal saldo van baten en lasten	**-55.271**	**-48.526**	**-37.110**	**-33.800**	**-31.471**	**-27.179**
Programmareserves						
Visiebeheer	28	7	0	0	0	0
2012 DP RodS projecten	900	827	0	0	0	0
Decentralisatieakkoord natuur	4.420	9.822	8.754	2.000	2.000	2.000
Frictiekosten algemeen	0	0	143	0	0	0
Groene ambities	2.592	898	3.092	9.000	9.000	4.500
Groene subsidies	-9	0	0	0	0	0
Vlietland	147	83	82	82	82	228
+ Bijdrage uit reserve	**8.079**	**11.637**	**12.071**	**11.082**	**11.082**	**6.728**
Groene ambities	11.848	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**11.848**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-59.040**	**-36.889**	**-25.039**	**-22.718**	**-20.389**	**-20.451**

Toelichting meerjarenraming

In dit doel wordt de uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Groen 2015 (UPG) en de inrichting en het beheer van de recreatiegebieden in het kader van Recreatie om de Stad (RodS) verantwoord.

Via het Hoofdl jnenakkoord zijn middelen ter beschikking gesteld voor RodS/UPG van circa € 8,3 mln voor 2016 en € 8,1 mln jaarlijks voor de periode 2017 en met 2019 voor voortzetting van de RodS-werkzaamheden in het kader van groenbeleid op de onderdelen integrale gebiedsdeals, kwaliteitsverbetering van recreatiegebieden en routenetwerken. De overige Hoofdlijnenakkoord-middelen voor het UPG voor 2016 ter grootte van € 1,7 mln en jaarlijks voor de periode 2017 t/m 2019 ter grootte van € 1,9 mln staan verantwoord bij doel 1-5.

De overige begrote lasten voor RodS bedragen in 2015 ruim € 29 mln, dalen in 2016 met ruim € 19 mln, stijgen in 2017 en lopen daarna af met € 4,3 mln naar € 6 mln in 2019 conform de planningen van de projecten.

Tevens stijgen de lasten voor de projecten Bentwoud en Balij / Bieslandse Bos met bijna € 0,4 mln. In 2016 wordt de inrichting van de projecten Bentwoud en Balij / Bieslandse Bos afgerond (daling € 5 mln).

Tot slot worden voor 2016 eenmalig lasten van € 0,4 mln onttrokken uit de programmareserve ten behoeve van het organiseren uittreden uit de recreatieschappen en afbouw Groenservice Zuid-Holland.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een daling van de lasten met € 1,8 mln in 2016 naar € 3,2 mln. In de periode tot 2019 dalen de lasten jaarlijks tot € 3 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De daling wordt verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 1-4 De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd op termijn het volgende te bereiken:

- Natuurwaarden in het Natuurnetwerk Nederland (NNN), voorheen de herijkte Ecologische Hoofdstructuur (EHS), blijven voldoen aan de ambitie uit het natuurbeheerplan
- Het Natuurnetwerk in Zuid-Holland is compleet inclusief de ecologische verbindingen
- Instandhoudingsdoelen Natura 2000 zijn behaald met behoud van economische ontwikkelruimte (conform PAS)

Het provinciale natuurbeleid is gericht op het tegengaan van de achteruitgang van de biodiversiteit in de provincie. Van cruciaal belang voor het behoud van de biodiversiteit is het Natuurnetwerk Nederland. Daar waar meer haalbaar is dan behoud wordt ingezet op versterking.

Met het nieuwe coalitieakkoord is het bestaande beleid gericht op biodiversiteit bekrachtigd. De provincie Zuid-Holland wil duidelijkheid en stabiliteit bieden voor natuurbeheerders en de landbouwsector. Er worden geen nieuwe (natte) natuurplannen gemaakt, maar de provincie zet met kracht in op de realisatie van het NNN. Prioriteit heeft de natuur in de veenweidegebieden en de afronding van de Deltanatuurprojecten.

In de Natura 2000 gebieden staan de Europees beschermde natuurwaarden centraal. Er zijn aparte Natura 2000 beheerplannen voor deze gebieden opgesteld. In de eerste beheerplanperiode is gekozen voor behoud van de aanwezige waarden. Dit houdt in dat de achteruitgang wordt gestopt en de basis wordt gelegd om in de tweede beheerplanperiode ook verbetering te realiseren.

In de Beleidsvisie Groen zijn naast de realisatie van het NNN zogenaamde flankerende maatregelen benoemd die eveneens bijdragen aan het tegengaan van de achteruitgang van de biodiversiteit. De provincie streeft naar het behoud van de natuurwaarden in het agrarisch gebied en toename van biodiversiteit in recreatiegebieden. De ambities en provinciale rol met betrekking tot natuur in de stad worden komende periode bepaald. Soorten worden daarnaast (binnen en buiten het NNN) juridisch beschermd. Door de decentralisatie en de implementatie van de nieuwe Wet natuurbescherming wordt de provincie ook bevoegd voor de bescherming van soorten.

Trends en ontwikkelingen

De biodiversiteit staat onder grote druk in Zuid-Holland. Door de grote bevolkingsdichtheid, concentratie van industrieën, intensieve landbouw en de grote verkeersdichtheid vormt st kstofdepositie in Nederland en specifiek ook in Zuid-Holland een groter probleem dan in veel andere Europese regio's. Met de afspraken in het bestuursakkoord natuur en het Natuurpact uit 2013 heeft de provincie een grotere verantwoordelijkheid gekregen voor het natuurbeleid. Rijk en provincies hebben met elkaar afspraken gemaakt over monitoring en evaluatie van deze afspraken. Het Rijk wordt jaarlijks geïnformeerd door middel van een Voortgangsrapportage Natuur. In het door GS vastgestelde provinciaal monitoringsprogramma Biodiversiteit (PMP-B) is vastgelegd wat de provincie (aanvullend) wil monitoren.

Voor de kenmerkende gebiedstypen in Zuid-Holland wordt jaarlijks de biodiversiteitsgraadmeter opgesteld. Aan de hand hiervan meet de provincie of de stand still situatie ten minste wordt bereikt. Trends binnen de kenmerkende natuurgebiedstypen, (half) natuurlijk grasland, bos, duin, moeras en agrarisch gebied (weidevogels), worden berekend en voor indicator 1.4.a bij elkaar opgeteld. De laatste jaren blijken hieruit per natuurgebiedstype wisselende ontwikkelingen, die tezamen gemiddeld een stabiele tot licht positieve situatie laten zien.

Om te evalueren of de gebieden voldoen aan de ambities uit het Natuurbeheerplan is in 2012 gestart met een uniforme monitoringsmethode. De nulmeting van alle gebieden is in 2019 beschikbaar, daarna kan dit als begrotingsindicator toegevoegd worden.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.4.a	Biodiversiteitsgraadmeter: Ontwikkeling kenmerkende soorten per ecosysteem (bos, open duin, moeras, natuurlijk grasland en agrarisch gebied)	100 (2010)	103	104	105	105
1.4.b	Kwaliteit SNL beheertypen (flora, fauna, structuur, abiotiek en ruimtel jke condities)	PM	PM	PM	PM	PM
1.4.c	Kwaliteit habitattypen in N2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met een goede kwaliteit)	27%	27%	27%	27%	27%
1.4.d	Kwaliteit leefgebied/populatiegrootte vogel- en habitatrichtlijnsoorten in N2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met goede kwaliteit)	49%	49%	49%	49%	49%

Toelichting

1.4.b: De nulmeting van alle gebieden is in 2019 beschikbaar. Daarna wordt dit als begrotingsindicator toegevoegd. De planning is aangepast ten opzichte van het PMP-B. Dit is gedaan om beter aan te sluiten b j de planning van andere provincies, de terreinbeheerders en de N2000 beheerplannen. Validatie van de meetmethode vindt nog plaats.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Om de biodiversiteit te behouden en te versterken richt de provincie zich enerzijds op behoud van bestaande natuurwaarden en anderzijds op de ontwikkeling van nieuwe natuur. Om dat te bereiken voert de provincie verschillende taken uit die gericht zijn op het verbeteren van de factoren die de biodiversiteit onder druk zetten en die de provincie kan beïnvloeden. De provincie richt zich daarom op meer natuur, meer natuurkwaliteit en een betere verbinding tussen de natuurgebieden. De doelen en ambities worden gerealiseerd in gezamenlijkheid met andere partijen. Voor de aanleg van nieuwe natuur is bij voorkeur de regio verantwoordelijk voor de uitvoering, de provincie bepaalt de kaders. Om de natuurwaarden in de bestaande natuurgebieden in stand te houden wordt (een groot deel van) het beheer door de provincie gesubsidieerd en worden afspraken gemaakt met terreinbeheerders, agrariërs en vr jwilligers. De inrichtings- en beheermaatregelen voor natuur worden vaak gecombineerd met andere maatregelen, zoals het verbeteren van de waterkwaliteit. In de Natura 2000-gebieden is daarnaast extra aandacht voor de Europese doelstellingen en is er in het bijzonder aandacht voor de gevolgen van stikstofdepositie, in de vorm van regelgeving en natuurbeheermaatregelen.

Taak 1.4.1 Beschikbaar krijgen grond voor en inrichten van de restantopgave van het Natuurnetwerk Nederland inclusief verbindingen

Door het compleet maken van het Natuurnetwerk Nederland worden de natuurgebieden in Zuid-Holland met elkaar verbonden, waardoor populaties duurzaam in stand gehouden kunnen worden.

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering ligt b j voorkeur bij de regio's (o.a. gemeentes, particulieren, terreinbeheerders en waterschappen). De afgelopen periode zijn goede ervaringen opgedaan met gebiedsgericht werken. De provincie gaat daar de komende vier jaar mee door. Er wordt hierbij integraal aan verschillende doelen gewerkt (zoals biodiversiteit, water, bodem, recreatie en duurzame landbouw). Voordeel van deze aanpak is een breed draagvlak in de regio. Uitgangspunt bij de realisatie van nieuwe natuur is een gelijk speelveld voor

bestaande terreinbeheerders en nieuwe partijen. De ecologische verbindingen maken waar mogelijk onderdeel uit van de integrale gebiedsafspraken waarbij sprake is van cofinanciering door de gebiedspartners.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.4.1.1	Jaarlijkse groei van het aantal ha grond die voor NNN beschikbaar is t.o.v. de opgave	PM	PM	PM	PM	PM
1.4.1.2	Jaarlijkse groei van het aantal ha nieuw ingericht natuurgebied t.o.v. de opgave	PM	PM	PM	PM	PM
1.4.1.3	Jaarlijkse groei van het aantal ha nieuw natuurgebied in beheer t.o.v. de opgave	PM	PM	PM	PM	PM
1.4.1.4	Jaarlijkse groei van het aantal km nieuwe provinciale ecologische verbindingen t.o.v. de opgave	PM	PM	PM	PM	PM

Toelichting
Deze prestatie-indicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 1.4.2 Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Nederland
Veel natuurwaarden zijn afhankel jk van een bepaalde vorm van beheer, zoals begrazing, maaien of het verwijderen van houtige vegetatie. Het beheer wordt uitgevoerd door diverse terreinbeheerders, particulieren en andere overheden. In een groot deel van het natuurnetwerk kunnen zij aanspraak maken op provinciale (SNL) subsidie.

Om het beheer op de lange termijn te kunnen financieren wordt gezocht naar mogelijkheden om hierop te kunnen besparen. Er wordt daarom gewerkt aan het verlagen van de organisatiekosten (niet zijnde de beheerkosten), door te werken met certificering van beheerders vooraf, waardoor minder controle achteraf nodig is, en aan het toepassen van nieuwe verdienmodellen en beheervormen (zoals meerjarige afspraken in plaats van zesjaarlijkse subsidiebeschikkingen).

De resultaten (kwaliteit) binnen het natuurnetwerk worden ook gevolgd. Er worden jaarlijks gesprekken met de beheerders gehouden om deze resultaten en de ambities te bespreken. Mogelijk kan dit aanleiding zijn om het beheer aan te passen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.4.2.1	Aantal hectare Natuurnetwerk Nederland in beheer met SNL subsidie	27.416	27.730	28.200	28.660	29.110

Taak 1.4.3 Actualiseren Natura 2000 beheerplannen en naleving overeengekomen afspraken
Voor alle Natura 2000 gebieden worden beheerplannen opgesteld. Daarin wordt bepaald hoe de natuurdoelen worden gerealiseerd en hierin is ook een toetsingskader aan de Natuurbeschermingswet (Nbw) opgenomen. Ook worden de economische activiteiten in en rond het gebied beoordeeld. Planning is dat er eind 2015 voor alle gebieden een vastgesteld beheerplan is. Na zes jaar wordt een geactualiseerd beheerplan vastgesteld. De provincie neemt het initiatief bij het opstellen en de actualisatie van de beheerplannen en werkt hierbij samen met diverse betrokkenen uit de gebieden. De provincie is daarnaast bevoegd gezag voor de Natuurbeschermingswet. De vergunningverlening ligt bij de Omgevingsdienst Haaglanden, de handhaving wordt door Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid gedaan.

In dertien Natura 2000 gebieden is de concentratie van stikstof te hoog voor de Natura 2000 doelen. Voor deze gebieden zijn in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) gebiedsanalyses opgesteld. De PAS borgt dat doelstellingen van het Europese natuurbeleid worden gehaald en creëert tegelijk ruimte voor gewenste

economische ontwikkeling. In de PAS gebiedsanalyses staat waar welke maatregelen (aanvullend op het reguliere beheer) uitgevoerd moeten worden om de natuur bestendig te maken tegen overbelasting door stikstof. De uitvoering is geregeld via meerjarige overeenkomsten met terreinbeheerders. Samen met deze terreinbeheerders worden de effecten van de maatregelen gemonitord. Het ministerie van Economische Zaken is voortouwnemer van de PAS en ook verantwoordelijk voor de st kstofmonitoring.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.4.3.1	Aantal ha waar herstelmaatregelen worden uitgevoerd in PAS-gebieden (geordend per type maatregel)	PM	PM	PM	PM	PM

Toelichting
Deze prestatie-indicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 1.4.4 Faciliteren agrarisch natuur- en landschapsbeheer
Het provinciale Natuurbeheerplan 2016 bevat het nieuwe stelsel voor subsidieverlening voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De kern van het vernieuwde stelsel is dat de provincie de doelen vaststelt die het agrarisch natuur- en landschapsbeheer moeten dienen, en dat streekgebonden agrarische collectieven hier gezamenlijk invulling aan geven op basis van hun kennis en betrokkenheid. Dit moet leiden tot een meer samenhangend beheer van agrarische natuurgebieden, dat effectiever en efficiënter is dan voorheen ('meer natuur voor minder geld') en bijdraagt aan de nationale en internationale doelen.

Het agrarisch natuurbeheer richt zich in Zuid-Holland in eerste instantie op weidevogels. Voor het behoud van de weidevogels is het belangrijk dat bescherming zich richt op grote aaneengesloten gebieden en dat agrariërs, natuurbeheerders en vrijwilligers optimaal met elkaar samenwerken.

In tweede instantie wordt ingezet op akkerranden, natte dooradering, landschapselementen en water.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschr jving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.4.4.1	Aantal ha leefgebied binnen nieuwe stelsel AnlB (open grasland, natte dooradering, droge dooraderingen open akkerland)	12.825	12.825	13.110	13.400	13.690

Taak 1.4.5 Faciliteren verhogen biodiversiteit in 'overig gebied' en behoud beschermde soorten
De provincie zet zich op verschillende andere manieren in voor de biodiversiteit. De provincie heeft hierin meestal een stimulerende en inspirerende rol. De volgende activiteiten worden door de provincie uitgevoerd:

- Stimuleren duurzame landbouw (zie ook doel 1-5)
- Maken plan van aanpak vergroten biodiversiteit in recreatiegebieden
- Verlenen subsidies (URG) kwaliteitsimpuls in bestaande groengebieden
- Bijdragen aan Kader Richtlijn Water (zie ook doel 1-2)
- Stimuleren t jdel jke natuur
- Soortenbeleid (verlenen subsidies voor maatregelen ten behoeve van bepaalde soorten planten en dieren)
- Natuur in de stad is in principe een gemeentelijke taak. Provinciale rol wordt de komende tijd bepaald

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 1-4 De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt						
Lasten	88.046	83.104	95.131	77.260	69.461	65.454
Baten	43.104	47.668	40.578	34.702	33.388	29.107
Totaal saldo van baten en lasten	**-44.942**	**-35.437**	**-54.553**	**-42.557**	**-36.073**	**-36.347**
Programmareserves						
1%-regeling Kunst	12	9	13	145	0	0
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	48	0	93	558	200	0
Decentralisatieakkoord natuur	727	3.360	1.100	0	0	0
Groene ambities	234	1.183	0	0	0	0
Groene subsidies	-3.034	0	0	0	0	0
IODS	21.467	2.850	10.700	-660	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**19.455**	**7.402**	**11.906**	**44**	**200**	**0**
Beheerplannen Natura 2000 en PAS		4.900	0	0	0	0
IODS	750	423	75	0	0	0
Reserve apparaatslasten DLG		1.090	0	0	0	0
- Storting in reserve	**750**	**6.412**	**75**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-26.237**	**-34.447**	**-42.722**	**-42.514**	**-35.873**	**-36.347**

Toelichting meerjarenraming
In dit doel wordt de uitvoering van de Uitvoeringsstrategie EHS, thans aanleg van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en maatregelen voor het behoud van de biodiversiteit (onder andere natuurbeheer, uitvoering ANLb2016 en PAS-maatregelen Natura2000) verantwoord.

Via het Hoofdl jnenakkoord zijn vanaf 2016 structureel middelen ter beschikking gesteld van € 0,5 mln voor een bijdrage in intensivering toezicht en handhaving en € 0,5 mln voor extra taken als gevolg van de nieuwe Wet Natuurbescherming (Vergunningverlening in het kader van decentralisatie Natuurbeleid).

Daarnaast zijn via het Hoofdl jnenakkoord structureel voor 2018 extra middelen beschikbaar van € 0,5 mln, voor 2019 extra middelen van € 1 mln oplopend tot € 2,2 mln in 2022 voor het beheer van de 2e en 3e programmaperiode (2017-2027) NNN.

De prioriteiten van de aanleg van het NNN in het kader van de Uitvoeringsstrategie EHS liggen bij de projecten Gouwe Wiericke, Krimpenerwaard en Deltanatuur. De geraamde bedragen betreffen de grondaankoop en inrichting van de gebieden. De begrote lasten voor deze projecten stijgen in 2016 met ruim € 10,4 mln tot ruim € 22 mln. Het project Deltanatuur loopt af na 2017. De begrote bedragen voor deze projecten lopen in de periode tot en met 2019 af met € 9,4 mln naar bijna € 13 mln.

De overige lasten voor de Uitvoeringsstrategie EHS, waaronder de lasten voor grondtransacties en UPG, stijgen in 2016 met € 1,4 mln tot bijna € 27 mln en dalen dan in de periode tot 2019 met € 10,6 mln naar € 16,3 mln. Dit is conform de planning in de Uitvoeringsstrategie EHS. De begrote baten betreffen voornamelijk grondopbrengsten en deze dalen in 2016 met € 7 mln ten opzichte van 2015 en dalen vervolgens mee (circa € 11 mln) met de daling van de overige lasten van de Uitvoeringsstrategie EHS en van de projecten. In de begroting zijn de bedragen in 2015 en 2016 afgestemd op het financiële kader van de Uitvoeringsstrategie. De Uitvoeringsstrategie wordt in 2016 herijkt en vastgesteld voor de periode 2017-2020.

In 2016 zijn er voor € 6,2 mln hogere uitgaven geraamd voor het project Integrale Ontwikkeling Delft Schiedam (IODS). Dit betreft voornamelijk de bijdrage aan Rijkswaterstaat voor de aanpassing van de rijksweg A4 Delft-Schiedam. Dit programma loopt door tot en met 2016, waardoor de lasten vanaf 2017 afnemen (daling ruim € 11 mln).

In 2016 dalen de lasten van Project Mainport Rotterdam (PMR) met bijna € 9 mln naar € 7 mln. In de periode tot 2019 stijgen de lasten met € 1,3 mln tot € 8,3 mln conform projectplanning.

Voor 2016 staan € 1,5 mln lasten voor het Plattelands OntwikkelingsProgramma (POP3) geraamd in verband van dit programmaplan. In de periode tot 2019 stijgen deze lasten nog met € 0,5 mln.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een stijging van de lasten in 2016 met € 1,1 mln tot € 4,2 mln, waarna dit in de periode 2017-2019 jaarlijks tot een daling leidt tot € 4 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De veranderingen worden verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 1-5 Sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Duurzame landbouwsector door middel van innovaties (onder andere sluiten kringlopen, regionale afzetketens)
- Continuïteit agrarische sector
- Voldoende ontwikkelingsruimte agrarische bedrijven binnen Programmatische Aanpak Stikstof (PAS).
- Agrarisch natuurbeheer en duurzame landbouw dragen bij aan behoud biodiversiteit

De provincie Zuid-Holland heeft een sterke landbouwsector. Europese en nationale kaders zijn sterk bepalend voor de ontwikkelingsrichting van de grondgebonden landbouw.
De provincie geeft ruimte voor een ontwikkeling naar een internationaal concurrerende, duurzame en biologische, diervriendelijke landbouw. Schaalvergroting en intensivering kunnen dan ook alleen plaatsvinden in combinatie met een flinke sprong in duurzaamheid. Hier ligt een verantwoordel jkheid voor de landbouwsector, maar de provincie wil hier een rol in spelen en mede bepalen hoe die verduurzaming bereikt kan worden. De inspanningen van de provincie voor verduurzaming richten zich op de gehele keten, van producent tot consument.

Trends en ontwikkelingen
De (rijks)regelgeving voor de akkerbouw en de veehouderij wordt onder andere met het oog op de kwaliteit van de leefomgeving strikter, onder andere op het gebied van bemesting, grondgebondenheid en biodiversiteit. Er klinken in toenemende mate kritische maatschappelijke geluiden over de verstoring van de relatie landbouw en omgeving. Een grotere focus op voedselzekerheid en voedselveiligheid is daarnaast een belangrijke trend. Het platteland wordt meer naar de stad gehaald door trends op het gebied van gezonde voeding en bewegen in het groen. Inzet op technologische innovatie kan juist in het landelijk gebied de bedrijvigheid en leefbaarheid vergroten waardoor de druk op de leefomgeving afneemt (JSO 2015, p.9 van signalen naar strategie; Een provinciale trendverkenning).

De landbouw is een kernsector voor de bio-economie, waarmee nieuwe economische ontwikkelperspectieven ontstaan. Het watersysteem is mede sturend op de ontwikkelingen in de landbouw (zoetwatervoorziening, bodemdaling).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)
Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden. Dit nadat PS in het ambitiedocument Grondgebonden Landbouw (december 2015) hier definitieve uitspraken over doen.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie
De provincie zet zich in voor verdere verduurzaming en versterking van de grondgebonden landbouw. Dit houdt in dat de landbouw vanuit een gezonde economische basis bijdraagt aan de kwaliteit van de leefomgeving. Als de landbouw niet voortdurend verduurzaamt, is zij voor de lange termijn niet volhoudbaar. Dit noodzaakt tot aanpassing en vernieuwing. Daarom ondersteunt de provincie systeeminnovaties en koppelt zij deze aan haar beleidsdoelen en prioritaire thema's (kringlooplandbouw, regionale voedselketens en biodiversiteit).
De provincie realiseert haar ambities door netwerkend te werken. Door met andere partijen onder andere boeren, ondernemingen, onderzoeks- en kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties samen te werken, deze bij elkaar te brengen en te verbinden. Dit vanuit de overtuiging dat lange termijn-perspectieven niet anders dan op basis van een substantiële gezamenlijke inspanning kunnen worden gerealiseerd. Deze aanpak vraagt een

combinatie van lange termijnvisie, ambitie en strategie met de aanpak van netwerksturing gebaseerd op vertrouwen zoals vastgelegd in het Discussiedocument Samen voor een flinke sprong naar een duurzame veehouderij en akkerbouw in Zuid-Holland (GS, maart 2015).

Taak 1.5.1 Opstarten programma's gericht op kennis, ontwikkeling en innovatie landbouw
Samen met andere partijen zet de provincie programma's op voor duurzame innovatie en kennisontwikkeling. Deze bieden de basis voor projecten, verkenningen en de langdurige samenwerking daarb j. Nieuwe praktijkpilots en innovaties komen door kennisontwikkeling en kennisdeling ten goede aan de belanghebbenden, waardoor de landbouw zal gaan verduurzamen. De provincie zet in op projecten en verkenningen over korte voedselketens, sluiten van kringlopen en biodiversiteit in de agrarische bedrijfsvoering.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren
Deze prestatie-indicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 1.5.2 Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden
Door het opzetten en participeren in samenwerkingsverbanden wordt kennisoverdracht bevorderd en kan sturing worden gegeven aan het verkorten en opzetten van regionale ketens. De provincie neemt het initiatief tot het opzetten van een Platform Duurzame Landbouw. Dit is een netwerk van individuen en organisaties met duurzaamheidsambities en met de mogelijkheid ontwikkelingen op gang te brengen of te sturen. De provincie organiseert in dit netwerk samenwerking tussen innovatiepartijen en agrarische ondernemers en ondernemingen. Dit netwerk wordt gelinkt aan andere samenwerkingsverbanden, zoals Stichting Bio-based Delta en European Innovation Partnership en mogelijk nieuw op te zetten samenwerkingsverbanden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren
Deze prestatie-indicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 1.5.3 Faciliteren aanvragen kavelruil
De provincie subsidieert kavelruilprojecten. Door middel van kavelruil wordt de agrarische structuur verbeterd, wat bijdraagt aan de efficiëntie van de bedrijfsvoering en daarmee aan continuering van de agrarische sector. Ook kan kavelruil de voorwaarden voor weidegang verbeteren. Waar mogelijk worden in een kavelruil ook andere provinciale doelen dan agrarische structuurversterking gerealiseerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.5.3.1	Jaarlijks aantal agrarisch bedr jven met verbeterde kavelstructuur door middel van Uitvoeringsregeling Groen	47 (2014)	47	47	47	47

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
1-5 - Sterke positie duurzame economische rendabele grondgebonden landbouw						
Lasten	8.588	10.469	8.984	9.546	9.270	8.952
Baten	119	704	1.379	2.579	2.450	2.450
Totaal saldo van baten en lasten	**-8.469**	**-9.765**	**-7.605**	**-6.966**	**-6.820**	**-6.502**
Onderwerp						
Decentralisatieakkoord natuur	-2.297	5.600	970	810	800	500
Groene ambities	-1	0	1.210	1.210	1.210	1.210
Groene subsidies	-118	10	0	0	0	0
Sanering glastuinbouw	506	37	153	67	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**-1.910**	**5.647**	**2.333**	**2.087**	**2.010**	**1.710**
Decentralisatieakkoord natuur	6.070	0	0	0	0	0
Groene ambities	1.200	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**7.270**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-17.649**	**-4.118**	**-5.271**	**-4.880**	**-4.810**	**-4.792**

Toelichting meerjarenraming

Via het Hoofdl jnenakkoord worden middelen ter beschikking gesteld binnen dit doel van € 1,7 mln in 2016 en € 1,9 mln per jaar in de periode 2017-2019 voor de uitvoering van het Landbouwbeleid (o.a. systeem innovatie). Dit is opgenomen in de begrote bedragen voor het UPG. De overige Hoofdlijnenakkoord-middelen voor het UPG voor 2016 ter grootte van € 8,3 mln en jaarlijks voor de periode 2017 t/m 2019 ter grootte van € 8,1 mln staan verantwoord bij doel 1-3.

In het Platteland Ontw kkelingsProgramma (POP3) z jn voor het versterken en innoveren van de Landbouw (inclusief Leader) ten opzichte van 2015 EU-middelen opgenomen van € 1,2 mln in 2016 en voor de periode 2017-2019 jaarlijks € 2,4 mln. Hierdoor stijgen zowel de lasten als de baten. In de periode 2015 tot en met 2019 lopen nog subsidietoezeggingen af die zijn verstrekt in het kader van de Nota Ruimte Veenweidegebieden / Greenports. Dit betreft € 2,6 mln in 2015, aflopend naar € 0,5 mln in 2019.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een stijging van de lasten in 2016 met € 1,7 mln tot € 3,1 mln, waarna deze lasten in de periode tot 2019 jaarlijks dalen tot € 2,9 mln. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gel jk gebleven. De veranderingen worden verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.
In dit doel worden de lasten voor de Ontw kkeling en behoud van waardevolle en aantrekkelijke agrarische landschappen verantwoord.

DOEL 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu

Wat willen we bereiken?

Het milieubeleid richt zich op een gezondere en veiligere leefomgeving. Dat betekent dat de provincie wil bereiken dat minder mensen blootgesteld worden aan:

- verontreinigde lucht
- te hoge geluidbelasting
- risico's vanwege risicovolle activiteiten of transport van gevaarlijke stoffen

Onderdeel van een aantrekkelijk woon-, leef-, en werkklimaat in Zuid-Holland zijn schone lucht en een veilige en relatief rustige omgeving. Het is de ambitie om het milieu te verbeteren en tegelijkert jd de economie te versterken.

Trends en ontwikkelingen

De (emissie)normen voor lucht, geluid en externe veiligheid bepalen de ontwikkelruimte in Zuid-Holland. Tot 2040 is er in de Randstad sprake van een groeiende bevolking en mobiliteit met name in de stedelijke netwerken. Dit kan bij ongewijzigd beleid leiden tot meer geluid, een mindere luchtkwaliteit en meer veiligheidsrisico's. In de economische zwaartepunten, zoals de dienstensector in de steden, de industrie daarbuiten, de Rotterdamse haven en de Greenports, wordt een productiegroei verwacht. Bij ongewijzigd beleid kan dit eveneens leiden tot grotere milieudruk. Deze groei biedt kansen voor innovatieve maatregelen om de groei-ambities binnen de huidige milieugrenzen (geluid, lucht, stikstof depositie en veiligheid) op te vangen.
Het is van belang om het aantal blootgestelden aan overmatige geluidbelasting, NOx, fijn stof en verhoogd overlijdensrisico als gevolg van activiteiten met gevaarlijke stoffen in de provincie te bl jven monitoren en beleid zo nodig aan te passen om Zuid-Holland aantrekkelijk te houden.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.6.a	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten	653.000 (2013)	0%	0%	0%	0%
1.6.b	Aantal blootgestelden boven de grenswaarden NO^2	81.000 (2009)	0%	0%	0%	0%
1.6.c	Aantal geluidsgehinderden langs de provinciale wegen boven de 55 dB	9.800 (2011)	-15% (8300)	PM	PM	PM

Toelichting

1.6.c: Ten opzichte van de nulmeting (2011) is in 2016 een afname van 15% geluidsgehinderden te verwachten. De te verwachten afname over de jaren 2017 t/m 2019 is afhankelijk van het type geluidreducerende maatregel dat het meest passend, effectief en kostenefficiënt is en de planning van het onderhoud van de wegvakken die in het kader van de uitvoering van het Actieplan Geluid 2013-2018 in aanmerking komen voor maatregelen. Voor de jaren 2017 t/m 2019 wordt de te verwachten afname berekend. Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Economische, ruimtel jke, groene en mobiliteitsambities kunnen alleen vorm krijgen wanneer zij voldoen aan wettelijke eisen inzake de kwaliteit van het milieu, in het bijzonder luchtkwaliteit, geluid en externe veiligheid. Het duurzaam invullen van die ambities draagt bij aan een veilige en gezonde leefomgeving. Duurzaamheid wordt

ingebed in de provinciale wettelijke kerntaken ruimte, verkeer en vervoer, economie, groen en water. In de visies en uitvoeringsprogramma's van deze beleidsvelden is dit verder uitgewerkt.

De provincie werkt, samen met andere overheden, aan een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu door het verbeteren van de luchtkwaliteit, het verminderen van geluidsbelasting, het beperken risico's vanwege risicovolle activiteiten of transport van gevaarlijke stoffen en de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving bij gevaarlijke en complexe bedrijven. Door zorg te dragen voor actuele vergunningen, een hoge toezichtsdichtheid en consequent handhavend optreden door de omgevingsdiensten, worden hinder, emissies en risico's beperkt, doordat bedrijven voldoen aan actuele wet- en regelgeving.

Een bijdrage aan de verbetering van het woon-, werk- en leefklimaat wordt bereikt door uitvoering te geven aan luchtkwaliteitsprojecten, minimaal tot op het niveau van de wettelijke eisen. Door projecten te kiezen, die ook economische, ruimtelijke, groene en mobiliteitsambities dienen, versterken deze doelen elkaar en worden middelen efficiënt benut. Waar mogelijk wordt samengewerkt met andere overheden, om meer uitvoeringskracht en financieel draagvlak te krijgen. Een voorbeeld van deze aanpak is de integrale aanpak gericht op de binnenvaart. De uitstoot van motoren van binnenvaartschepen is substantieel ten opzichte van andere vervoersmodaliteiten. Een aanpak gericht op de binnenvaart draagt bij aan een betere luchtkwaliteit (minder uitstoot) en aan de economische versterking van de sector. Een aanpak waarbij meerdere overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven samen werken, zowel in Zuid-Holland als in Europees verband.

Een leefomgeving met minder hinder draagt bij aan een gezonder leefmilieu. Door het aantal knelpunten langs provinciale wegen te verminderen, neemt het aantal blootgestelden aan geluidhinder af. De knelpunten worden aangepakt met geluid-reducerende maatregelen. Voor geluidbelasting wordt gewerkt aan een geluidregister (vooruitlopend op de verplichting hiervan die in de omgevingswet wordt voorbereid). Met het geluidregister kan de provincie geluidproductieplafonds voor de provinciale wegen vaststellen, waarop gestuurd kan worden. Samen met de reeds aangewezen stiltegebieden neemt de geluidsoverlast vanwege provinciale taken niet toe en blijven rustige / stille gebieden bestaan.

De provincie beperkt de risico's op ongevallen met gevaarlijke stoffen en werkt hierin samen met gemeenten en veiligheidsregio's. Door afspraken te maken over de taakuitvoering en kwaliteit wordt de uitvoering van het externe veiligheid (EV)-beleid geprofessionaliseerd en goed geborgd in vergunningen, bestemmingsplannen en visies. Het provinciaal ruimtelijk beleid geeft richting aan deze borging en biedt een kader waarmee nieuwe knelpunten kunnen worden voorkomen. Daarnaast worden bestaande knelpunten zoveel mogelijk opgelost door bron- of ruimtelijke maatregelen te nemen. Dit alles draagt bij aan een veiliger leefmilieu.

Taak 1.6.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van alle milieuaspecten
De Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM), de Beleidsvisie Duurzaamheid en Milieu (BvDM) en de Provinciale Nota Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) 2014-2017 vormen de beleidskaders waarbinnen de milieutaken worden uitgevoerd.

Taak 1.6.2 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van externe veiligheidsknelpunten
De provincie zet in op clustering van risicovolle activiteiten. Samen met gemeenten, bedrijven en veiligheidsregio's wordt beleid gevoerd om op daarvoor geschikte locaties (bijvoorbeeld havens in de Rijnmond en Dordrecht) veiligheidscontouren vast te stellen en te beheren. Daarmee wordt voor lange termijn zekerheid geboden aan bedrijven en omgeving waar risico's toelaatbaar zijn en onder welke voorwaarden. Daarnaast wordt waar mogelijk geanticipeerd op vestiging van nieuwe risicovolle activiteiten zodat deze goed zijn aangesloten op het basisnet vervoer gevaarlijke stoffen. Op deze wijze kunnen in die gebieden waar veel risico's aanwezig zijn

extra maatregelen worden getroffen ter voorbereiding en bestrijding van ongevallen. Ook ontstaat op die plekken waar risicovolle activiteiten verdwijnen meer ruimte voor ontwikkeling.
Daar waar clusteren geen optie is, wordt door middel van ruimtelijk beleid ingezet op het verantwoord combineren van risicovolle activiteiten en de omgeving zodat het aantal verantwoord blootgestelden aan risicovolle activiteiten stijgt. Voor het oplossen van knelpunten bij inrichtingen, die onder provinciaal bevoegd gezag vallen, zijn in de nota VTH aanscherpingen opgenomen. Voor andere knelpunten wordt vooral teruggevallen op ruimtelijk beleid. De provinciale invloed is beperkt, omdat vaak de gemeente bevoegd gezag is. Dit betekent dat knelpunten worden opgelost, maar dat niet uitgesloten kan worden dat nieuwe knelpunten ontstaan. Daarnaast zal een aantal pilots gedaan worden om meer in samenwerking met de omgeving tot oplossingen te komen voor knelpunten. Dit beleid is verder uitgewerkt in het uitvoeringsprogramma externe veiligheid 2015-2018.

De provincie Zuid-Holland voert namens alle decentrale overheden in Nederland het secretariaat voor de Impuls Omgevingsveiligheid. Dit is het landelijk programma waarbij het structureel vergroten en verankeren van veiligheid centraal staat. Binnen dit programma worden ook structureel middelen beschikbaar gesteld voor de taakuitvoering van de Zuid-Hollandse omgevingsdiensten om de professionaliteit en taakuitvoering op externe veiligheid op het gewenste niveau te houden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.6.2.1	Aantal EV-knelpunten (= som bestaand – opgelost + nieuw)	33 (2014)	28	23	18	13
1.6.2.2	Aantal verantwoord blootgestelden aan risicovolle activiteiten (als percentage van totaal aantal blootgestelden 1.6.a)	27% (2011)	60%	61%	62%	63%

Taak 1.6.3 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van knelpunten in de luchtkwaliteit

Een goede luchtkwaliteit draagt bij aan een gezonder leefmilieu. Om dit te bereiken heeft de provincie samen met het Rijk, gemeenten, regio's en provincies deelgenomen in het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Het NSL is eind 2015 financieel afgesloten, wel bestaat nog de mogelijkheid nog niet afgeronde projecten alsnog uit te voeren. Ook enkele provinciale activiteiten met betrekking tot luchtkwaliteit opgenomen in het Provinciaal Actieprogramma Luchtkwaliteit (PAL) 2012-2015 lopen nog door.

Ondanks de provinciale medewerking aan het NSL en het uitvoering van het PAL staat de milieukwaliteit in een aantal gebieden onder druk. Als bovenlokale en (boven)regionale gebiedsautoriteit zal de provincie Zuid-Holland in samenwerking met andere overheden een nieuw provinciaal actieprogramma opzetten.

Om zowel economie als milieu te verbeteren, zet de provincie in op slimmer, schoner, sterker transport. Zo wordt onder andere het gebruik van schone motoren in de binnenvaart voor een betere luchtkwaliteit en de verduurzaming van de binnenvaartsector gestimuleerd (waarbij ook EU-subsidies worden ingezet). Ook wordt het ontgassingsverbod uit de provinciale milieuverordening (PMV)verder geïmplementeerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.6.3.1	Jaarlijks aantal projecten uit het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit in procedure.	13 (2010)	50	PM	PM	PM
1.6.3.2	Jaarlijks aantal gerealiseerde maatregelen uit het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit.	68 (2010)	40	PM	PM	PM
1.6.3.3	Jaarlijks aantal maatregelen die in eigen beheer zijn gerealiseerd.	11 (2010)	8	PM	PM	PM

Toelichting

De afronding van het NSL is verlengd tot 2017, de huidige prestatie-indicatoren bl jven hiermee in 2016 van kracht. In het coalitieakkoord is opgenomen dat de provincie Zuid-Holland in samenwerking met andere overheden een nieuw provinciaal actieprogramma zal opzetten. Dit nieuwe actieprogramma zal leiden tot nieuwe of gewijzigde prestatie-indicatoren.

Taak 1.6.4 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van geluidshinder

In de vorige collegeperiode is het Actieplan Geluid 2013-2018 vastgesteld. Dit actieplan is nu in uitvoering. De provincie neemt geluidmaatregelen langs en op haar wegen waardoor een verbetering van de leefomgevingskwaliteit wordt bewerkstelligd. In 2015 is een afsprakenkader Geluid en RO rond het Haven en Industrieel Complex ondertekend met het bedrijfsleven en de omliggende gemeenten. Dit convenant zal worden uitgevoerd opdat zowel groei van de industrie als een betere leefomgevingskwaliteit in dit gebied kan worden nagestreefd. Via de beleidsregel Landen en opstijgen en vast te stellen luchthavenregelingen zal de hinder van kleine luchtvaart worden beperkt.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
1.6.4.1	Aantal km uitgevoerde geluidmaatregelen.	43 km (2011)	110% (90 km)	PM	PM	PM

Toelichting

De nulmeting geeft alleen het aantal km stil asfalt weer. De provincie bouwt een register op (in verband met de verplichting die volgt met de invoering van de Omgevingswet) waarin alle gegevens over alle geluidmaatregelen zijn opgenomen. Dit register is eind 2016 gereed. Vanaf 2017 zal het aantal km geluidmaatregel (inclusief schermen, wallen en eventuele innovatieve maatregelen) worden getoond.

Taak 1.6.5 Opdrachtverlening voor toepassen Nota Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving

Via vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) op inrichtingen (bedrijven) worden hinder, emissies en risico's beperkt en wordt bijgedragen aan een schone en veilige leefomgeving. De provincie is op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) vergunningverlenend, toezichthoudend en handhavend bevoegd gezag voor circa 300 (het aantal inrichtingen kan variëren) complexe en risicovolle inrichtingen. De verwachting is dat per 1 januari 2016 hier nog 52 inrichtingen bijkomen die voorheen onder bevoegd gezag van de gemeente vielen.

De provincie geeft de vijf regionale uitvoeringsdiensten opdracht voor de uitvoering van deze VTH taken. Deze diensten voeren ook gemeentelijke taken uit. Conform het Hoofdl jnenakkoord wordt gestreefd naar robuuste regionale uitvoeringsdiensten voor vergunningverlening, toezicht en handhaving. Naast VTH taken bij inrichtingen voeren de v jf uitvoeringsdiensten ook taken uit op grond van onder meer de Natuurbeschermingswet, Flora en Faunawet, Wet bodembescherming, Waterwet, Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden, Wet luchtvaart, Wet geluidhinder en de Provinciale Milieuverordening.

Inzet is om vanaf 2016 de werkafspraken met de diensten te maken volgens de kostprijssystematiek, op basis van specifiek omschreven producten en hiermee gemoeide inzet en kosten.

De komende jaren richten we ons op nieuwe ontwikkelingen zoals verdere implementatie nota VTH, hersch kking van Besluit risico's zware ongevallen (BRZO)-taken tussen de Omgevingsdiensten en kostprijsberekening bij de RUD's. Daarnaast is het bekend dat een aantal RUD's hun tarieven zullen indexeren. Hierdoor zullen naar verwachting knelpunten ontstaan omdat de provinciale bijdragen aan de omgevingsdiensten niet zullen worden geïndexeerd, conform de afspraken in het Hoofdlijnenakkoord.

In voorafgaande jaren was het mogelijk voor de RUD's om knelpunten zoveel mogelijk zelf op te lossen binnen hun begroting. Daar waar dit niet mogelijk bleek te zijn is door provincie Zuid-Holland incidenteel een extra bijdrage verstrekt aan de RUD's. De VTH- knelpunten blijken een structureel karakter te hebben als gevolg van

de implementatie van de nota VTH. De dekking voor de kosten van de nieuwe ontwikkelingen (inclusief verdere implementatie nota VTH) zijn niet meer op te vangen binnen de bestaande begrotingen van de RUD's, onder andere vanwege de doorgevoerde efficiencykortingen en het uitbl jven van de eerder genoemde indexering van de provinciale bijdrage. Met het vrij komen van de stelpost vorming RUD zijn er binnen de taak middelen beschikbaar om op deze nieuwe ontwikkelingen in te spelen en het VTH-beleid verder te implementeren. Hiermee wordt structureel invulling gegeven aan de afspraak uit het Hoofdlijnenakkoord dat nieuwe knelpunten in beginsel binnen het eigen doel of programma worden opgevangen. De omvang van de voor deze ontwikkelingen benodigde middelen zijn in deze begroting verwerkt.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting*	2016	2017	2018	2019
1.6.5.1	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures		100%	100%	100%	100%
	DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	100%				
	Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	97%				
	Omgevingsdienst Midden Holland	90%				
	Omgevingsdienst West Holland	100%				
	Omgevingsdienst Haaglanden	90%**				
1.6.5.2	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures		>85%	>85%	>85%	>85%
	DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	47%				
	Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	87%				
	Omgevingsdienst Midden Holland	86%				
	Omgevingsdienst West Holland	33%***				
	Omgevingsdienst Haaglanden	90%**				
1.6.5.3	Percentage actuele vergunningen ten opzichte van het totale provinciale bedr jvenbestand		100%	100%	100%	100%
	DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	PM				
	Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	PM				
	Omgevingsdienst Midden Holland	PM				
	Omgevingsdienst West Holland	PM				
	Omgevingsdienst Haaglanden	PM				
1.6.5.4	Percentage controledichtheid		100%	100%	100%	100%
	DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	PM				
	Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	PM				
	Omgevingsdienst Midden Holland	PM				
	Omgevingsdienst West Holland	PM				
	Omgevingsdienst Haaglanden	PM				
1.6.5.5	Percentage naleving		>90%	>90%	>90%	>90%
	DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	94%				
	Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	90% (grijs); 94% (groen)****				
	Omgevingsdienst Midden Holland	88% (grijs); 100% (blauw)****				
	Omgevingsdienst West Holland	92%				
	Omgevingsdienst Haaglanden	88%				

* Als uitgangspunt voor de nulmeting is de realisatie bij Jaarrekening 2014 gebruikt. De indicatoren actualiteit vergunningenbestand en controledichtheid zijn nieuw en de gegevens zullen bij Jaarrekening 2016 beschikbaar komen.

** Het betreft een inschat ing daar het zaaksysteem van ODH nog geen specifieke informatie over de tijdigheid levert.

*** Het percentage is gebaseerd op drie vergunningenprocedures bij ODWH.

**** Het betreft de geconcentreerde handhavingstaken op het gebied van groene en blauwe wetgeving bij respectievelijk OZHZ en ODMH.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu						
Lasten	72.311	70.007	70.293	57.737	52.178	51.645
Baten	24.254	6.165	2.411	7.757	2.307	2.307
Totaal saldo van baten en lasten	**-48.056**	**-63.843**	**-67.882**	**-49.980**	**-49.871**	**-49.338**
Programmareserves						
Frictiekosten RUD	2.571	851	1.323	0	0	0
Luchtkwaliteit (NSL)	-17	3.552	1.850	616	616	616
Reserve Omgevingsveiligheid	0	14.700	15.256	0	0	0
Stimulering duurzame energie	-604	348	87	470	484	0
+ Bijdrage uit reserve	**1.950**	**19.451**	**18.516**	**1.086**	**1.100**	**616**
Frictiekosten RUD	264	0	0	0	0	0
Groene ambities	0	150	0	0	0	0
Luchtkwaliteit (NSL)	1.183	1.183	0	0	0	0
Reserve Omgevingsveiligheid	0	14.700	15.256	0	0	0
- Storting in reserve	**1.446**	**16.033**	**15.256**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-47.552**	**-60.424**	**-64.622**	**-48.893**	**-48.771**	**-48.722**

Toelichting meerjarenraming

Met ingang van 2017 is nog geen rekening gehouden met de verwachte, maar nog niet in de Septembercirculaire 2015 opgenomen Decentralisatie-uitkering Programma impuls omgevingsveiligheid voor 2017 en 2018. In 2017 wordt incidenteel een eindafrekening ontvangen van € 5,5 mln voor de subsidieverstrekking NSL door het Rijk voor de 2e, 3e en 4e tranche.

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

Dit programma bevat de volgende doelen, die hierna worden toegelicht:
Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde
Doel 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer

Exploitatie (bedragen x €1.000)	**Begroting 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
Programma 2 Bereikbaar en Verbonden				
Lasten	316.969	305.097	334.847	321.083
Baten	13.862	8.198	9.409	13.258
Totaal saldo van baten en lasten	**-303.107**	**-296.899**	**-325.439**	**-307.825**
Bijdrage uit reserve	123.405	110.776	128.580	108.824
Storting in reserve	142.215	129.863	122.344	125.719
Resultaat	**-321.917**	**-315.986**	**-319.203**	**-324.720**

Incidentele baten en lasten (bedragen x €1.000)	**Raming 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
Programma 2 Bereikbaar en Verbonden				
Lasten	42.809	24.951	33.927	8.743
Baten	11.444	5.769	6.969	10.806
Totaal saldo van baten en lasten	**-31.365**	**-19.181**	**-26.958**	**2.063**
B jdrage uit reserve	123.405	110.776	128.580	108.824
Storting in reserve	142.215	129.863	122.344	125.719
Resultaat	**-50.175**	**-38.268**	**-20.722**	**-14.832**

DOEL 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Kwaliteit bestaande provinciale infrastructuur op orde
- Compleet maken mobiliteitsnetwerk
- Verbeteren Verkeersveiligheid
- Benutten bestaande infrastructuur door:
  - Vraag naar mobiliteit afstemmen op het aanbod van infrastructuur en vervoermiddelen
  - Verbeteren integratie van netwerken
- Mobiliteit systeem versterken en opwaarderen

Zuid-Holland is de meest verstedelijkte provincie van Nederland. Twee grote steden, de mainport Rotterdam, de Greenports, kennisinstellingen en diverse aantrekkelijke recreatiegebieden zorgen voor veel dagelijkse verplaatsingen tussen woon-, werk- en andere omgevingen. Om deze, voor de Zuid-Hollandse en Nederlandse economie belangrijke gebieden goed te kunnen bere ken is een optimaal functionerend mobiliteitssysteem essentieel. Conform het Hoofdlijnenakkoord is het doel om van Zuid-Holland de best bereikbare en verkeersveilige provincie te maken. Hiervoor moet de kwaliteit van de infrastructuur, zowel technisch als functioneel, op orde zijn. Om dit te bereiken zorgt de provincie voor de aanleg en het beheer en onderhoud van de regionale wegen en vaarwegen. Dat doet de provincie slim en innovatief, in samenwerking met andere wegbeheerders en op een integrale en trajectgewijze manier.
Het functioneel op orde zijn van de infrastructuur wil de provincie onder meer bereiken door het compleet maken van het mobiliteitsnetwerk. Hiervoor pakt de provincie door uitvoering te geven aan reeds geplande infrastructuur projecten, infrastructurele knelpunten aan. Specifieke aandacht heeft hierbij de bereikbaarheid van internationale knooppunten zoals b jvoorbeeld de mainports Rotterdam en Schiphol. De provincie zal bij het Rijk pleiten voor maatregelen ter ontlasting van de Ruit van Rotterdam en ter verbetering van de achterlandverbindingen naar Duitsland. Het oplossen van knelpunten doet de provincie in nauwe samenwerking met het R jk, de gemeenten en de waterschappen. De verbetering van de verkeersveiligheid heeft prioriteit om het aantal verkeersslachtoffers te verminderen.
In deze tijd van schaarser wordende financiële middelen en het streven om ruimte slim te gebruiken zet de provincie naast het verbeteren van de bestaande en aanleg van nieuwe infrastructuur ook in op het beter benutten en slimmer gebruiken van de bestaande capaciteit van het mobiliteitssysteem. Het beter benutten kan door de vraag naar mobiliteit meer af te stemmen op het aanbod van infrastructuur en vervoermiddelen. Hiertoe wil de provincie de keuzemogelijkheden voor en de combinatie van vervoermiddelen voor reizigers verbeteren. Een belangrijke rol hierin is weggelegd voor de fiets. De nadruk zal, zoals verwoord in het Hoofdlijnenakkoord, komen te liggen op de aansluiting tussen auto, ov en fiets en aansluitingen tussen fietsverbindingen. Tevens wil de provincie dat vervoer van goederen over water een volwaardig alternatief is voor goederenvervoer over de weg. Hierdoor wordt het mobiliteitsnetwerk efficiënter gebruikt met minder piekbelasting. Daarnaast wil de provincie slimme innovaties toepassen en de integratie van netwerken verbeteren.
Om het mobiliteitssysteem blijvend te versterken zal de provincie technologische ontwikkelingen, duurzame energie en logistieke innovaties inzetten.

Met de keuze in het Hoofdlijnenakkoord voor een gesloten systeem binnen het programma Bereikbaar en Verbonden, zullen tegenvallers worden opgevangen binnen het programma. Het niet indexeren van de budgetten betekent dat er minder ruimte zal zijn voor nieuwe ambities in het programma. Meevallers zullen besch kbaar blijven in het programma en worden ingezet voor het oplossen van verdere knelpunten.

Trends en ontwikkelingen

De economische, technologische en demografische ontwikkelingen werken door in de wijze waarop mensen en bedrijven de ruimte en het mobiliteitsnetwerk gebruiken. Nu al doen zich verschuivingen voor in gedrag en in voorkeuren, maar het is vaak onzeker of en in welke mate een dergelijke trend zich zal doorzetten. Zo maken technologische ontwikkelingen het voor steeds meer mensen mogelijk om niet op een vaste werkplek te werken. In de vrije tijd zijn mensen vaker op stap: naar de bekende publiekstrekkers, maar ook naar mooie landschappen en natuurgebieden. In de woonvoorkeuren houdt de trek naar de stad aan met een eigen mobiliteitsbehoefte. Innovatie is nodig om energietransitie bij mobiliteit van de grond te krijgen. Bij infrastructuur zullen innovaties zich met name richten op het verlengen van de levensduur van infrastructuur en het slimmer en goedkoper aanleggen en onderhouden van infrastructuur. Zelf lokaal energie opwekken en gebruiken is daarbij een belangrijke ontwikkeling. Op het gebied van verkeersveiligheid is de verwachting veiligheidswinst te behalen door ontwikkelingen in voertuigen en de interactie met de weggebruiker.
Andere ontwikkeling is de Omgevingswet, waarvoor integratie van beleidsvelden in een Omgevingsvisie nodig zal zijn. Dit betekent versterking van integratie van mobiliteitsbeleid en ruimtelijk beleid, zodat de economische kracht van Zuid-Holland versterkt wordt.

Relevante factsheets Staat van Zuid-Holland:

- ontwikkeling automobiliteit http://staatvan.zuid-holland.nl/Paginas/Factsheets/Ontwikkeling-automobiliteit.aspx
- goederenvervoer over water http://staatvan.zuid-holland.nl/Paginas/Factsheets/Goederenvervoer-over-water.aspx
- goederenvervoer over de weg http://staatvan.zuid-holland.nl/Paginas/Factsheets/Goederenvervoer-over-water.aspx
- autobezit http://staatvan.zuid-holland.nl/Paginas/Factsheets/Autobezit.aspx

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
2.1.a	% wegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN2767)	PM	PM	PM	PM	PM
2.1.b	% vaarwegen in goede technische staat o.b.v. conditiemeting (NEN2767)	PM	PM	PM	PM	PM
2.1.c	Gemiddelde snelheid autoverkeer (spits/dal) op belangr jke regionale trajecten (kilometer per uur)	Spits 48 Dal 52 (2014)	≥ 2014	≥2016	≥2017	≥2018
2.1.d	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers in Zuid-Holland / regiegebied Zuid-Holland (1)	Zuid-Holland 64 Regiegebied Zuid-Holland 34 (2014)	≤ 2014	≤ 2015	≤ 2016	≤ 2017
2.1.e	Fietsgebruik in Zuid-Holland (gemiddeld aantal km p.p.p.d.)	2,33 (2011-2013)	≥ 2014	≥2016	≥2017	≥2018
2.1.f	Gebruik provinciale vaarwegen	PM	PM	PM	PM	PM

(1) In de effec indicator wordt onderscheid gemaakt tussen heel Zuid-Holland en het regiegebied van Zuid-Holland. Uitsplitsingen naar wegbeheerder/leeftijd en vervoerwijze beschikbaar via de Staat van Zuid-Holland

Toelichting

2.1.a: Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

2.1.b: Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

2.1.e: Op dit moment is de oude indicator “fietsgebruik in Zuid-Holland (gemiddeld aantal km per persoon per dag) opgenomen. Deze indicator zegt echter weinig over onze inspanningen. Inzet is een nieuwe / andere indicator die meer zegt over het daadwerkel jke fietsgebruik in Zuid-Holland. Bijvoorbeeld door echte metingen op diverse fietsroutes. De ontwikkeling hiervan vergt enige tijd. * Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

2.1.f: Dit is een nieuwe indicator die de huidige die de huidige (verhouding vervoer over de weg / vervoer over water) moet vervangen. De inschatting is dat de ontwikkeling enige tijd zal vergen tot Voorjaarsnota 2016. Dit zal een indicator zijn die inzicht geeft in het gebruik van de provinciale vaarwegen (bijvoorbeeld aantal passages beroeps- en recreatievaart of vervoerd gewicht beroepsvaart). Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie
Om als Zuid-Holland de best bereikbare provincie te zijn waarbij de verkeersveiligheid op orde is, zet de provincie een verscheidenheid aan taken, maatregelen en instrumenten in.
Beleidsmatig vormen het Hoofdlijnenakkoord, de Visie Ruimte en Mobiliteit en het Programma Mobiliteit de basis voor het provinciaal handelen. Dit beleidskader vormt het vertrekpunt om van de provincie Zuid-Holland de best bereikbare provincie te maken.

Om de kwaliteit van de bestaande infrastructuur op orde te houden is het belangrijk om tijdig onderhoud te plegen aan het netwerk. Dat gebeurt door het uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud en grootschalig beheer en onderhoud.

Om het netwerk compleet te maken en de verkeersveiligheid te verbeteren voert de provincie infrastructurele projecten uit. En daarnaast werken we samen met beheerders van aansluitende netwerken. Met het integrale Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) vertaalt de provincie het beleid programmatisch en financieel naar maatregelen, projecten en programma’s op het gebied van wegen, vaarwegen, openbaar vervoer, verkeersveiligheid, goederenvervoer en fietsinfrastructuur.

Om de vraag naar mobiliteit af te stemmen op het aanbod van infrastructuur en het verbeteren van de integratie van netwerken voert de provincie projecten uit die zich richten op het verminderen van de piekbelasting van het netwerk. De integratie krijgt vorm door bijvoorbeeld het verbeteren van kruisingen tussen weg-vaarweg, betere overstapmogelijkheden fiets-OV en slim informeren van reizigers.

Tevens worden strategische analyses gemaakt van het netwerk (provinciaal, rijks, etc) en vindt vertaling plaats naar nadere uitwerking van het beleid over de volle breedte van bereikbaarheid en verkeersveiligheid. Dit geeft input voor toekomstige verbeteringen van de bereikbaarheid en verkeersveiligheid en de programmatische vertaling hiervan.

Knelpunten en problemen worden gebiedsgericht en integraal beschouwd, waarbij de oplossingen gezocht worden over alle modaliteiten heen en ook op andere gebieden dan infrastructurele maatregelen.
Samenwerking en netwerkend werken met andere overheden en maatschappelijke organisaties is hierbij cruciaal voor het versterken van de bereikbaarheid van Zuid-Holland.
Specifiek samen met de partners in de Zuidvleugel worden jaarlijks met het Rijk afspraken gemaakt in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) op basis van een gecoördineerde ruimtelijk en bereikbaarheidsaanpak voor de uitvoeringsstrategie en investeringsstromen. Tussentijds worden per project ook bestuurlijke afspraken gemaakt.

Taak 2.1.1 Uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud

De provincie heeft de wettelijke plicht haar areaal, de provinciale wegen en vaarwegen, te beheren en onderhouden. Dit betekent de zorg voor een beschikbare, betrouwbare en veilige infrastructuur, zodat een vlotte en veilige afw kkeling van het verkeer gewaarborgd is.

Verspreid over het gehele areaal worden dagelijkse beheer- en onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd om de wegen en vaarwegen technisch in stand te houden, de veiligheid te bewaken en de doorstroming te waarborgen. Het betreft onder meer: toezicht, inspectie en handhaving, juridisch beheer, bediening van bruggen, verkeersvoorzieningen, gladheidsbestrijding, kleinschalig civieltechnisch en groenonderhoud aan wegen, vaarwegen en kunstwerken, exploitatie van steunpunten en vaar- en voertuigen.

Door middel van dynamisch verkeersmanagement wordt de doorstroming van het (vaar)wegverkeer verbeterd. Er wordt ingespeeld op de actuele verkeerssituatie en er is betrouwbare reistijdinformatie besch kbaar. Alle dynamische verkeersmanagementsystemen op de weg zijn werkend en onderling gekoppeld.

Op het gebied van vaarwegen worden afspraken gemaakt met andere beheerders om de afstandsbediening van bruggen over cruciale vaarroutes over te nemen. Hierdoor ontstaat meer zicht op de actuele verkeerssituatie rond bruggen en op de vaarweg.

Verder worden ontheffingen, vergunningen en toestemmingen verleend op basis van de Wegenwet en de Wegenverordening Zuid-Holland, de Scheepvaartverkeerswet, het Binnenvaartpolitiereglement en de vaarwegenverordening. Hiervoor gelden wettelijke termijnen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
2.1.1.1	Percentage binnen de wettelijke term jn (conform Algemene wet bestuursrecht (Awb)) verleende ontheffingen, vergunningen en toestemmingen	90%	90%	92%	92%	92%
2.1.1.2	Percentage binnen de streeftermijn (conform vastgesteld werkproces) afgehandelde meldingen	PM	PM	PM	PM	PM

Toelichting

2.1.1.2: De verwachting is dat deze prestatie-indicator bij de Voorjaarsnota 2016 wordt opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 2.1.2 Uitvoeren van planmatig onderhoud

Het onderhoud aan de provinciale wegen en vaarwegen wordt uitgevoerd volgens de systematiek van planmatig beheer en onderhoud, waarbij een integrale, trajectgewijze aanpak wordt toegepast op de 10 vaarwegtrajecten en de 118 wegtrajecten. De beheerstrategie wordt geëvalueerd, herijkt en in lijn gebracht met de internationale assetmanagement standaard ISO 55000 (die in maart 2014 van kracht is geworden). In het nieuwe assetmanagementplan wordt de beheercyclus van 6 jaar b j wegen en 10 jaar bij vaarwegen vervangen door een toestand afhankelijk moment. Risico's en prestaties wegen mee bij het bepalen van het noodzakelijk onderhoudsmoment. De onderhoudsstaat wordt bewaakt door periodieke inspecties. Precies op t jd ingrijpen zorgt voor instandhouding tegen minimale kosten met optimale prestaties en overwogen geaccepteerde risico's.

In het PZI is een overzicht opgenomen van weg en vaarwegtrajecten waarvan het planmatig onderhoud in 2016 wordt afgerond.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
2.1.2.1	Aantal binnen het tijdvenster afgeronde trajecten	PM	PM	PM	PM	PM

Toelichting

2.1.2.1: De prestatie-indicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 2.1.3 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen voor het verbeteren van de bereikbaarheid en verkeersveiligheid

Het Hoofdlijnenakkoord en de in 2014 vastgestelde Visie Ruimte en Mobiliteit en het Programma Mobiliteit vormen het kader waarbinnen de acties en activiteiten op het gebied van mobiliteit uitgevoerd dienen te worden. Ontwikkelingen in de maatschappij en nieuwe inzichten op het gebied van mobiliteit vereisen een continue toets van dit kader. Biedt deze nog voldoende houvast en geeft dit voldoende richting om de gestelde doelen te bereiken. Vanuit dit gezichtspunt geven strategische analyses van wegen, vaarwegen en openbaar vervoer voeding aan actualisatie van het Programma Mobiliteit en indien noodzakelijk bijstelling van het kader.
Om de doelen van betere bereikbaarheid en een betere verkeersveiligheid te behalen is het noodzaak om op te trekken met onze partners in de regio. Vandaar dat de provincie deelneemt aan diverse overleggen, zodat provinciale standpunten en wensen op het gebied van mobiliteit in gezamenlijkheid met deze partners tot uitvoering komen.

Taak 2.1.4 Uitvoeren van projecten / maatregelen voor bereikbaarheid en verkeersveiligheid (Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) Meerjarenprogramma infrastructuur)

Het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) vervult de rol van planningsinstrument en geeft inzicht in de middelen voor nieuwe en verbeterde infrastructuur. Met het PZI wordt invulling gegeven aan de kaders uit het Hoofdlijnenakkoord, de VRM en het Programma Mobiliteit. Met het uitvoeren van projecten en maatregelen uit het PZI wordt de provincie beter bereikbaar en verkeersveiliger.
Het PZI bevat eigen provinciale projecten en maatregelen naast projecten en maatregelen die in samenwerking met of met medefinanciering van andere partners als Rijk, gemeenten en waterschappen worden uitgevoerd.
Het streven is om een duurzaam financieel evenwicht tussen investeringen in en onderhoud van de infrastructuur tot stand te brengen. Dit is gebeurd door samenvoeging van het meerjarenprogramma infra en onderhoud in het nieuwe PZI. Indien nodig wordt prioritering aangebracht binnen het programma Bereikbaar en Verbonden.
Het PZI-programma verkeersveiligheid richt zich op maatregelen die de verkeersveiligheid van onze wegen verbeteren. Daarnaast zet de provincie door middel van educatie, communicatie, campagnes en voorlichting in op gedragsverandering van de verkeersdeelnemers. Dit doet de provincie in samenwerking met diverse partners zoals Rijk, gemeenten, scholen en politie.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
2.1.4.1	Percentage projecten MPI binnen planning:	(2014)				
	Wegen	92%	75%	75%	75%	75%
	Vaarwegen	100%	75%	75%	75%	75%
	Openbaar vervoer	87%	75%	75%	75%	75%
	Fiets	89%	75%	75%	75%	75%
	Verkeersveiligheid	57%	75%	75%	75%	75%
2.1.4.2	Percentage projecten MPI binnen budget:	(2014)				
	Wegen	100%	85%	85%	85%	85%
	Vaarwegen	100%	85%	85%	85%	85%
	Openbaar vervoer	92%	85%	85%	85%	85%
	Fiets	94%	85%	85%	85%	85%
	Verkeersveiligheid	100%	85%	85%	85%	85%

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
2.1.4.3	School op Seef: totaal aantal gecertificeerde scholen (bereikte leerlingen) in jaar x	120 (2014)	≥ 2014	≥ 2015	≥ 2016	≥ 2017
	Totally Traffic: totaal aantal deelgenomen scholen (bereikte leerlingen) in jaar x 1)	138 (2014)	≥ 2014	≥ 2015	≥ 2016	≥ 2017

(1) Voor de indicatoren met betrekking tot School op Seef en Totally Traffic moet nog uitgezocht worden of het mogelijk is om het aantal bereikte leerlingen op te nemen.

Taak 2.1.5 Uitvoeren projecten, programma's en maatregelen gericht op betere benutting van de infrastructuur

Een van de rode draden uit de Visie Ruimte en Mobiliteit is Beter Benutten. Naast maatregelen aan de aanbodkant van het mobiliteitssysteem (taak 2.1.4), is deze taak gericht op betere benutting van de infrastructuur aan de vraagkant. Verkeersdeelnemers er toe zetten om op andere meer gedifferentieerde tijden te reizen, ze er toe zetten om alternatieve modaliteiten voor de te maken reis te overwegen, flexibel werken te stimuleren en mobiliteitsstromen te sturen door de inzet van dynamisch verkeersmanagement dragen bij aan het doel van betere bereikbaarheid en verkeersveiligheid. Projecten, programma's en maatregelen gericht op een betere benutting van de infrastructuur voert de provincie in nauwe samenwerking met andere wegbeheerders, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties uit. Het beter op elkaar aansluiten van netwerken onderling is hierbij van belang.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

Voor de nieuwe indicator voor het Verenfonds kan op dit moment nog geen ambitie voor de komende jaren worden gegeven. Hiervoor moet eerst meer inzicht worden verkregen in de omvang van het fonds en de potentiële gebruikers hiervan. Vermoedelijk kan bij de Voorjaarsnota 2016 hier invulling aan worden gegeven. Daarbij is er overigens nog de vraag of het in dit geval gewenst is om een ambitie ten aanzien van het gebruik van het fonds op te nemen.

Andere indicatoren bij deze taak zijn nog niet bekend. Momenteel wordt nagedacht over de juiste indicatoren die voldoende inzicht geven in de activiteiten die de provincie onderneemt gericht op deze taak. Deze indicatoren dienen relevant, beschikbaar en haalbaar te zijn. Daarnaast wordt nagedacht over welke activiteiten de provincie nog meer gaat uitvoeren, bijvoorbeeld de verdere invulling van mobiliteitsmanagement. Hiervoor is het nog te prematuur om indicatoren op te stellen. Het streven is om deze prestatie-indicator bij de Voorjaarsnota 2016 op te nemen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 2.1.6 Uitvoeren verkenningen en onderzoeken ten behoeve van versterking en opwaardering mobiliteitssysteem

Parallel aan het op orde brengen en beter benutten van het mobiliteitssysteem voert de provincie gebieds- en bereikbaarheidsverkenningen uit om knelpunten en kansen voor de toekomst te inventariseren en mogelijke verbetermaatregelen te definiëren. Op dit moment loopt de gebiedsverkenning Westland. Deze zal medio 2016 leiden tot een eerste aanzet voor een strategische agenda. Naast de gebieds- en bereikbaarheidsverkennningen participeert de provincie in diverse MIRT-onderzoeken gericht op het versterken van de toekomstvastheid van het mobiliteitssysteem.

Momenteel lopen er diverse MIRT-onderzoeken zoals: Internationale connectiviteit, bere kbaarheid Rotterdam – Den Haag en de MIRT-onderzoeken voor de goederencorridors Rotterdam – Noord-Brabant – Noord-Limburg – Duitsland en Rotterdam – Arnhem/Nijmegen – Duitsland. Deze onderzoeken moeten leiden tot programma's of maatregelpakketten waarmee verwachte knelpunten kunnen worden voorkomen en de bereikbaarheid in de toekomst kan worden gegarandeerd.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde						
Lasten	288.278	225.678	221.196	219.284	240.464	221.041
Baten	25.857	37.005	13.050	7.375	8.575	12.412
Totaal saldo van baten en lasten	**-262.421**	**-188.674**	**-208.147**	**-211.909**	**-231.889**	**-208.629**
Programmareserves						
1%-regeling Kunst	276	0	0	0	0	0
2014 DP Verbetering proces financieel inzicht Mobiliteit		375	0	0	0	0
COA P&R knooppunten	369	0	0	0	0	0
Coolport middelen		905	1.760	3.190	2.225	0
Dekking infra projecten < 1 mln DBI		1.964	0	0	0	0
Egalisatie kapitaallasten Kaderbesluit Infra	72.361	2.055	0	0	0	0
Egalisatie kapitaallasten nota IWA		0	1.311	1.224	2.526	6.313
Egalisatiereserve exploitatie projecten MPI	59.391	17.731	15.264	13.959	14.496	1.100
Fietsprojecten	5.178	0	0	0	0	0
Impuls openbaar vervoer	29.792	0	0	0	0	0
Mobiliteit		0	11.407	11.407	11.407	11.407
Reserve bereikbaarheid	6.547	200	3.800	2.200	12.040	0
Reserve kapitaallasten mobiliteit		8.824	0	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**173.915**	**32.054**	**33.542**	**31.980**	**42.693**	**18.820**
2014 DP Verbetering proces financieel inzicht Mobiliteit	375	0	0	0	0	0
Coolport middelen	1.700	2.300	1.000	0	0	0
Egalisatie kapitaallasten Kaderbesluit Infra	77.616	0	0	0	0	0
Egalisatie kapitaallasten nota IWA		7.963	16.831	14.352	8.789	7.516
Egalisatiereserve exploitatie projecten MPI	21.878	16.490	17.159	17.338	0	21.328
HOV Net Zuid-Holland Noord		0	0	0	0	0
Impuls openbaar vervoer	7.000	0	0	0	0	0
Mobiliteit		0	11.515	11.515	11.515	11.515
Reserve bereikbaarheid	7.159	34.149	11.124	1.987	16.962	287
Reserve kapitaallasten mobiliteit	8.824	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**124.552**	**60.902**	**57.630**	**45.193**	**37.267**	**40.647**
Resultaat	**-213.058**	**-217.521**	**-232.235**	**-225.122**	**-226.462**	**-230.455**

Toelichting meerjarenraming

De meerjarenraming geeft het beeld van de lasten voor het beheer van de bestaande infrastructuur en voor het uitvoeren van projecten voor nieuwe infrastructuur. De mutaties in de lasten zijn het gevolg van oplopende kapitaallasten en de uitvoering van infrastructurele projecten < € 1 mln. Deze mutaties vinden plaats naar aanleiding van de wijzigingen in het programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) en de gevolgen van het Kaderbesluit Infrastructuur 2015.

Voor een nadere toelichting op de infrastructurele projecten wordt verwezen naar het integrale PZI 2016-2045, dat tegelijk met de Begroting 2016 wordt aangeboden.

DOEL 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer

Wat willen we bereiken?

Met betrekking tot een adequaat aanbod van openbaar vervoer wordt beoogd het volgende te bereiken:

1. Goed functionerende dienstverlening OV voor bus, regionaal spoor en waterbus
2. Infrastructuur openbaar vervoer op orde
3. Verbeterde kwaliteit openbaar vervoer

Hiertoe zet de provincie in op efficiënt en effectief regionaal openbaar vervoer dat goed aansluit bij de maatschappelijke vraag. Openbaar vervoer is geen doel op zich, maar ondersteunend aan de wens van de reiziger om van A naar B te komen. Openbaar vervoer verbindt plekken die vanuit ruimtelijk-economisch perspectief een verband met elkaar hebben.

Hoogwaardig openbaar vervoer levert een steeds grotere bijdrage aan het economisch vestigingsklimaat in de Zuidelijke Randstad. Ook levert openbaar vervoer een belangrijke bijdrage aan het beheersbaar houden en waar mogelijk reduceren van congestie in het stedelijk netwerk. Daarom werkt de provincie aan een kwaliteitsimpuls voor het openbaar vervoer. Belangrijk element hierin is de ontw kkeling van Randstad-net (R-net) in Zuid-Holland: een hoogwaardig netwerk van bus-, tram- en treinverbindingen en metrolijnen. In het kader van R-net wordt ingezet op de veelgebruikte lijnen, daar waar de maatschappelijke vraag het grootste is.

Openbaar vervoer heeft ook een belangrijke sociale functie en draagt bij aan het vitaal en leefbaar houden van het landelijk gebied. Voor het landelijk gebied is de doelstelling om het openbaar vervoer efficiënter in te richten en beter aan te laten sluiten op de vraag, zodat kwetsbare groepen in de samenleving mobiel kunnen blijven. Bij de voorbereiding van aanbestedingen van OV-concessies wordt expliciet aandacht besteed aan het goed aansluiten van vraag en aanbod.

Trends en ontwikkelingen

Op het gebied van het openbaar vervoer zijn een aantal trends zichtbaar, zowel op internationaal niveau als op nationaal niveau en zowel in stedelijke gebieden als in landel jke gebieden.

De Zuid-Hollandse stedelijke agglomeratie is relatief beperkt in omvang. Daarom is het voor het economisch functioneren van belang dat het goed is ingebed in nationale, Europese en wereldwijde netwerken. De trend van globalisering vraagt om hoogwaardige interne en externe verbindingen tussen de centra van onze regio (in het bijzonder Schiphol, Rotterdam The Hague Airport en station Rotterdam Centraal) met de centra van andere binnen- en buitenlandse regio's.

De demografische opbouw van de samenleving verandert, wat leidt tot een verschuiving in het OV-gebruik. Jongeren trekken vanuit het landelijk gebied naar de stad en keren daarna meestal niet meer terug, waardoor de vergrijzing toeneemt. In het stedelijk gebied is de vraag naar openbaar vervoer, door de toegenomen diversiteit in bevolkingsopbouw, veel gedifferentieerder dan voorheen. Dit leidt tot een verschuiving van autogebruik naar OV- en fietsgebruik en tot een toename van het aantal multimodale verplaatsingen. Dit komt overeen met het hoge OV-gebruik in de Zuidelijke Randstad. Onder jongeren lijkt er sprake van een afname van het autogebruik, terwijl het aantal mobiele 65-plussers toeneemt.
In het landelijk gebied leiden demografische ontwikkelingen er toe dat het openbaar vervoer als voorziening onder druk staat. De betaalbaarheid van het openbaar vervoer door overheden in de huidige vorm lijkt niet lang houdbaar. In landelijke gebieden speelt de auto verreweg de belangrijkste rol. Hier is het autobezit vergeleken met de stedelijke gebieden hoger en tot 2012 sterker gestegen. Als gevolg van demografische ontwikkelingen neemt het gebruik van openbaar vervoer in landelijke gebieden af.

Tot slot de constatering dat in het openbaar vervoer vernieuwing en innovatie noodzakelijk zijn om adequaat in te springen op veranderingen in de samenleving. Innovatie is ook een instrument om energietransitie in het openbaar vervoer tot stand te brengen. Zuid-Hollandse universiteiten en kennisinstellingen zijn hierbij al actief. Er liggen kansen bij waterstofgas (brandstofcel), groen gas en elektriciteit (uit duurzame bronnen). Daarnaast wordt door autofabrikanten op dit moment volop onderzoek gedaan naar en geëxperimenteerd met de ontwikkeling van autonome voertuigen. De verwachting is dat binnen de komende tien tot vijftien jaar deze technologische ontwikkeling een grote verandering te weeg zal gaan brengen. Niet alleen waar het gaat om het autogebruik, maar ook waar het gaat om de inzet van dergelijke voertuigen in het openbaar vervoer. In het voor- en natransport geldt dit overigens ook voor de e-bike. Nu al staat vast dat er een toename is van het aantal personen dat een e-bike bezit. Een e-b ke zorgt ervoor dat de actieradius van fietsers verdubbelt.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
	•					
2.2.a	Aantal instappers en reizigerskilometers voor: a. Busconcessie b. R-net l jnen c. Spoordiensten d. Waterbus	a. 280 mln km b. PM c. 51 mln km d. 1,7 mln reizigers	a. 0% b. > nulmeting c. >nulmeting d. >nulmeting	a. 0% b. >2016 c. >2016 d. >2016	a. 0% b. >2017 c. >2017 d. >2017	a. 0% b. >2018 c. >2018 d. >2018
2.2.b	Algemene waardering CROW-KpVV Klantenbarometer	7,5	≥ landelijk gemid. 2016	≥ landel jk gemid. 2017	≥ landelijk gemid. 2018	≥ landelijk gemid. 2019
2.2.c	Waardering CROW-KpVV Klantenbarometer aspect sociale veiligheid	7	≥ landelijk gemid. 2016	≥ landel jk gemid. 2017	≥ landelijk gemid. 2018	≥ landelijk gemid. 2019
2.2.d	Bezettingsgraad fietsenstalling bij OV-haltes	PM	> nulmeting	>2016	>2017	>2018
2.2.e	Bezettingsgraad P&R-plaatsen b j OV-haltes	PM	> nulmeting	>2016	>2017	>2018

Toelichting
2.2.a: Voor het aantal instappers en reizigerskilometers voor de R-Netlijnen is nog geen nulmeting beschikbaar. Deze wordt op dit moment uitgevoerd. Het aantal reizigers Waterbus heeft alleen betrekking op het contract van de provincie Zuid-Holland. Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie
Om de doelen te bereiken zet de provincie in op een mix van nauw met elkaar samenhangende instrumenten. Beleidsmatig vormen de Visie Ruimte en Mobiliteit en het Programma Mobiliteit (in combinatie met specifieke uitwerkingen zoals het Tarievenbeleid) de basis voor het provinciaal handelen. Dit beleidskader vormt het vertrekpunt voor het aanbesteden van openbaar vervoer. Daarnaast zet de provincie in op proactief concessiemanagement waar het gaat om de uitvoering van provinciaal openbaar vervoer.

Om ook in de toekomst een OV-product aan te kunnen bieden dat aansluit bij de vraag van de reiziger is samenwerking met medeoverheden, reizigersorganisaties, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties van belang. Bij de aanbesteding van nieuwe concessies zal daarom in worden gezet op het gezamenlijk bepalen van de OV ambities in het betreffende gebied. Daarnaast zal continue afstemming met andere decentrale overheden

worden gezocht, zodat de reiziger zo weinig mogelijk merkt van concessiegrenzen. In Zuid-Holland gaat het vaak om de samenwerking tussen provincie en de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH), maar ook het samenwerken met de overige (decentrale) overheden waarmee OV grenzen worden gedeeld is relevant. Belangrijk daarbij is de afstemming tussen het regionaal vervoer en het hoofdrailnet.

Bij alles wat de provincie wil bereiken, speelt het gegeven dat de provincie niet altijd direct invloed heeft op het behalen van de genoemde doelstellingen. De provincie is kaderstellend en verleent concessies met daarin een aantal basiseisen binnen die kaders. De vervoerder is verantwoordelijk voor het netwerk en het genereren van zoveel mogelijk reizigers. Verder is voldoende financiering voor het openbaar vervoer uit de Brede Doeluitkering Verkeer en Vervoer (BDU) van belang voor het behalen van de OV-doelstellingen.

Door een wijziging van de Wet BDU zal de provincie vanaf 2016 de rijksbijdrage voor verkeer en vervoer ontvangen via het Provinciefonds. De provincie krijgt hierdoor volledige autonomie over de besteding van deze rijksbijdrage. Om deze wijziging adequaat te verwerken, wordt een transitie van de BDU naar het Provinciefonds voorbereid binnen de provincie. Deze transitie wordt op onderdelen al geëffectueerd om de continuïteit van bestaand beleid te kunnen waarborgen.

Taak 2.2.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen voor regionaal openbaar vervoer
De kaders met betrekking tot het beleid op het gebied van openbaar vervoer zijn geformuleerd in de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM). De provincie gebruikt de concessies voor het openbaar vervoer per bus, trein en over water om de beleidsambities te realiseren. Dit betekent dat de provincie eisen stelt aan de vervoersbedrijven die het openbaar vervoer willen exploiteren. Deze eisen worden per concessie opgenomen in een Nota van Uitgangspunten dat door Provinciale Staten wordt vastgesteld. Gedeputeerde Staten stellen vervolgens een verder uitgewerkt programma van eisen vast.

De provincie stelt eisen over R-net corridors, de aansluiting op andere lijnen of vervoersvormen, reizigersinformatie etcetera. Met betrekking tot de exploitatie van de verleende concessies hanteert de provincie het principe: laat de markt doen waar de markt goed in is. De vervoerder heeft de beste kennis van de markt en van de exploitatie, want hij zit het dichtst op de klant. De ontwikkelfunctie ligt dus bij de vervoerder. Ondanks dit gegeven blijft de jaarlijkse tarievenvoorstel afhankelijk van de goedkeuring door de provincie als concessieverlener, die daarbij het advies van het reizigersoverleg betrekt. De provincie toetst het tarievenvoorstel aan de hand van het provinciale tarievenkader.

Aan de taak zijn geen zinvolle begrotingsindicatoren te koppelen. De eisen waaraan vervoerders moeten voldoen zijn contractueel vastgelegd, de aansturing loopt dan ook via deze weg. Dit maakt dat er dus in de begroting wordt volstaan met een kwalitatieve beschrijving van de taak.

Taak 2.2.2 Aanbesteden en sturen regionale OV-concessies en- contracten
De provincie is opdrachtgever voor het openbaar vervoer binnen de provincie, exclusief het vervoer in de Metropoolregio Rotterdam - Den Haag. In dat kader verleent de provincie OV-concessies. Per december 2018 zal de huidige concessie voor de regio Drechtsteden / Alblasserwaard Vijfheerenlanden expireren. Gezamenlijk met gemeenten en andere regionale belanghebbenden wordt een proces opgestart ter voorbereiding van de aanbesteding voor de volgende concessieperiode. Bij deze aanbesteding zal worden gezocht naar mogelijkheden om innovaties in het openbaar vervoer, bijvoorbeeld op het vlak van zero-emmissievervoer en kleinschalig vervoer, te introduceren. Ook de verdere uitrol van R-net wordt verkend. De eerste voorbereidende stappen in dit proces worden reeds in het najaar van 2015 gezet, waarbij wordt gestreefd naar de totstandkoming van een breed gedragen beleidskader in de loop van 2016. De daadwerkelijke aanbestedingsprocedure kan dan vervolgens ruim op tijd, in 2017, plaatsvinden.

De provincie zet in op proactief concessiemanagement. Hieronder wordt verstaan het tijdig signaleren van ontwikkelingen, netwerkgericht contact onderhouden met alle stakeholders, doelgerichter monitoren op prestaties en het scherper prioriteren van de werkzaamheden. De inspanningen van het concessiemanagement leveren input voor beleidsevaluatie en faciliteren daarmee bijsturing van beleid.

Aan de taak zijn geen zinvolle begrotingsindicatoren te koppelen. De eisen waaraan vervoerders moeten voldoen zijn contractueel vastgelegd, de aansturing loopt dan ook via deze weg. Dit maakt dat er dus in de begroting wordt volstaan met een kwalitatieve beschrijving van de taak.

Taak 2.2.3 Uitvoeren van projecten / maatregelen voor openbaar vervoer infrastructuur
Naast het beschikbaar stellen van middelen ten behoeve van de exploitatie van het openbaar vervoer zet de provincie middelen in om de infrastructuur ten behoeve van het OV te verbeteren. Deze middelen worden beschikbaar gesteld via het Meerjarenprogramma Infrastructuur en zijn grotendeels gericht op het verbeteren van de doorstroming ten behoeve van de implementatie van R-Net. Verbetering van de doorstroming maakt frequentieverhoging mogelijk en draagt bij aan de betrouwbaarheid van R-Net. Waar mogelijk wordt daarbij zoveel als mogelijk aangesloten bij de uitvoering van andere infrastructurele projecten. Uiteindelijk is het de bedoeling dat in 2028 het totale programma R-Net is geïmplementeerd.

Daarnaast voert de provincie onderzoek uit naar mogelijke uitbreidingen en capaciteitsverbeteringen van R-Net, het Waterbusnetwerk en het spoor. Deze onderzoeken moeten uitwijzen waar kansen liggen om deze netwerken te verbeteren c.q. uit te breiden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
2.2.3.1	Percentage R-net/OV projecten MPI binnen planning	87%	100%	100%	100%	100%
2.2.3.2	Percentage R-net/OV projecten MPI binnen budget	92%	100%	100%	100%	100%

Taak 2.2.4 Uitvoeren van projecten / maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het OV
Naast een goed kwantitatief aanbod van het openbaar vervoer is het investeren in de kwaliteit van het openbaar vervoer van belang. Daarom zijn middelen beschikbaar voor het verbeteren van de bere kbaarheid van de grotere OV-haltes (fietsenstallingen en P+R), in combinatie met middelen om de toegankelijkheid van OV-haltes voor reizigers met een beperking te verbeteren. Tenslotte worden provinciale middelen ingezet om de sociale veiligheid in het openbaar vervoer te verbeteren.

De provincie wil de komende jaren onderzoeken op welke wijze de kwaliteit van het openbaar vervoer beter aan kan sluiten bij de wensen van de gebruikers. Daartoe zullen, indien kansrijk, innovatieve (pilot)projecten worden gestart.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
2.2.4.1	Capaciteit fietsenstallingen b j OV-haltes	PM	> nulmeting	>2016	>2017	>2018
2.2.4.2	Capaciteit P&R-plaatsen bij OV-haltes	PM	> nulmeting	>2016	>2017	>2018

Toelichting
Het betreft hier twee nieuwe indicatoren. Deze prestatie-indicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 2-2 Een adequaat aanbod openbaar vervoer						
Lasten	84.517	94.359	95.773	85.813	94.383	100.041
Baten	77.359	88.608	812	823	834	846
Totaal saldo van baten en lasten	**-7.158**	**-5.752**	**-94.961**	**-84.990**	**-93.550**	**-99.195**
Programmareserves						
Egalisatiereserve expl proj MPI	-153	0	0	0	0	0
HOV Net Zuid-Holland Noord	3.123	0	0	0	0	5.377
Milieueisen openbaar vervoer		0	0	0	1.260	0
Mobiliteit		0	78.796	78.796	84.626	84.626
Reserve bereikbaarheid	502	2.000	168	0	0	0
R jnGouwelijn		0	10.900	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**3.472**	**2.000**	**89.864**	**78.796**	**85.886**	**90.003**
Mobiliteit		0	83.285	83.370	83.877	83.872
Revolverend Verenfonds		0	1.300	1.300	1.200	1.200
- Storting in reserve	**0**	**0**	**84.585**	**84.670**	**85.077**	**85.072**
Resultaat	**-3.686**	**-3.752**	**-89.683**	**-90.865**	**-92.741**	**-94.265**

Toelichting meerjarenraming

Door een wijziging van de Wet BDU zal de provincie vanaf 2016 de rijksbijdrage voor verkeer en vervoer ontvangen via het Provinciefonds. In tegenstelling tot de BDU is deze niet als baten opgenomen, omdat het algemene middelen zijn. De rijksbijdrage voor verkeer en vervoer wordt gestort in de reserve Mobiliteit.
Het totaal van de lasten van € 81 mln is opgebouwd uit € 78,8 mln aan posten die gespecificeerd zijn in het bestedingsplan Mobiliteit 2016 en de rest uit kosten voortvloeiend uit beleidsontwikkeling en apparaatslasten. De middelen voor het bestedingsplan Mobiliteit 2016 worden onttrokken aan de reserve Mobiliteit.

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Dit programma bevat de volgende doelen, die hierna worden toegelicht:
Doel 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie
Doel 3-2 Schone en toekomstbestendige energie
Doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied
Doel 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit
Doel 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans
Doel 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed
Doel 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond

Exploitatie (bedragen x €1.000)	**Begroting 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend				
Lasten	99.861	78.259	76.896	61.745
Baten	3.819	504	504	498
Totaal saldo van baten en lasten	**-96.042**	**-77.754**	**-76.391**	**-61.248**
Bijdrage uit reserve	25.502	12.399	15.084	105
Storting in reserve	8.644	10.125	10.125	10.125
Resultaat	**-79.183**	**-75.480**	**-71.432**	**-71.268**

Incidentele baten en lasten (bedragen x €1.000)	**Raming 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend				
Lasten	48.090	25.790	24.775	9.800
Baten	3.813	498	498	498
Totaal saldo van baten en lasten	**-44.278**	**-25.293**	**-24.278**	**-9.302**
B jdrage uit reserve	25.502	12.399	15.084	105
Storting in reserve	8.644	10.125	10.125	10.125
Resultaat	**-27.420**	**-23.019**	**-19.319**	**-19.322**

DOEL 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:
- Vergroten van de innovatiekracht van het kennisintensieve MKB
- Vergroten van het organiserend vermogen van het kennisintensieve MKB
- Vergroten van het organiserend vermogen in de Greenports en in het Haven Industrie Complex (HIC)
- Duurzame transitie van de Greenports en het Haven industrie Complex (HIC)

De provincie wil de regionale economie versterken door ruimte te scheppen voor een groei die duurzaam en innovatief is. Ook wil de provincie zich onderscheiden met een flexibele en innovatieve economie en wil nieuwe kennisintensieve sectoren en werkgelegenheid creëren door de kennis en innovatie in Zuid-Holland beter te benutten. Voorts zet de provincie zich in voor het behoud van de sterke positie die de Greenports in de wereld hebben. Daarnaast wil de provincie het moderniseringsproces van het HIC faciliteren. Het Rotterdamse havengebied verandert van een klassieke haveneconomie naar een kennisintensief complex gebaseerd op (informatie-)technologie, hernieuwbare grondstoffen en innovatieve diensten.

De lage ligging, grote bevolkingsdichtheid en de aanwezigheid van energie-intensieve industrie (Chemie, Greenports en Logistiek) maken Zuid-Holland extra kwetsbaar voor de groeiende schaarste aan grondstoffen, de stijgende energieprijzen en de klimaatverandering. Voor de Zuid-Hollandse economie is een transitie naar een water- en energie-efficiënte economie gebaseerd op duurzame energie en biobased grondstoffen urgent. De randvoorwaarden voor de transitie van de Greenports en het HIC zijn echter nog niet op orde. Ook benut Zuid-Holland ondanks de gunstige uitgangspositie haar innovatiepotenties onvoldoende. Twee zwaktes liggen daaraan ten grondslag: ondermaatse samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijven en een achterbl jvend aantal kennisintensieve MKB'ers die erin slagen om door te groeien. Technologische ontwikkelingen en globalisering scheppen een nieuwe economie met een grote dynamiek, die vraagt om aanpassing van bestaande bedrijvigheid en ruimte voor starters.

De provincie blijft samen met mede-overheden, bedrijven en kennisinstellingen, grotendeels verenigd in de regionale ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter (IQ) en de Economische Programmaraad Zuidvleugel (EPZ) uitvoering geven aan de gezamenlijke Economische Agenda Zuidvleugel (EAZ). Met het Rijk en de andere provincies heeft de provincie afspraken gemaakt in de samenwerkingsagenda ‘Gezamenlijke MKB innovatie-ondersteuning’ over instrumenten voor en dienstverlening aan het MKB. Dit betreft een rollende agenda waar de komende jaren verder invulling aan gegeven zal worden.

Trends en ontwikkelingen

Recente rapporten zoals de Economische Monitor Zuid-Holland 2015, de Randstadmonitor, het rapport 'Visie op regio’s in 2014' van de ING en het rapport ’Port Cities’ van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OECD) en de Voortgangsrapportage Havenvisie 2014 van de Convenantspartners Havenvisie 2030 tonen dat Zuid-Holland economische sectoren met veel potentie heeft, maar dat onze regio niet sterker uit de crisis is gekomen en wat betreft innovatie achterblijft ten opzichte van andere regio’s. Tegelijkert jd luidt het advies van de adviesorganen om blijvend in te zetten op het versterken van de regionale samenwerking en stimulering van innovatie (in het bijzonder MKB). Deze inzichten tonen eens te meer aan dat de provincie moet doorgaan met het vergroten van slagkracht en samenwerking, tegengaan van versnippering van inzet en middelen en het doorvoeren van de EAZ. Van de tuinbouw in Nederland bevindt zich 27% in Zuid-Holland (Economische Monitor Zuid-Holland 2015). Vergeleken met 2010 is de werkgelegenheid in deze topsector in 2014 gedaald naar 79% en is nu op het niveau van 20.569 banen. Het aantal vestigingen is gedaald naar 68% in

2014 ten opzichte van 2010 en bedraagt nu 2619. De tuinbouw moet een moderniseringsslag maken om een duurzame succesvolle sector te blijven in de toekomst.

De Rotterdamse haven is nog steeds de grootste haven van Europa. Ongeveer 45% van de overslag bestaat uit natte bulkgoederen (voornamelijk olieproducten), waarmee Rotterdam een echte chemie- en energiehaven is. In 2014 bestond 29% van de overslag uit containers en dit aandeel is groeiende. Grootschalige bulkstromen en doorvoer zijn belangrijk voor de internationale positie van de haven en ketens met een hogere toegevoegde waarde zijn juist ook interessant voor de regio. De belangrijkste opgaven voor de komende tijd zijn dan ook enerz jds het behouden van een sterke positie in een veranderend chemie- en energiespeelveld en anderzijds het meegroeien met de toenemende containerisatie van het transport én het binden van (nieuwe) ketens aan de haven. Dit laatste vraagt om samenwerking van partners in een logistieke keten, zoals de verslogistiek en de Greenports en om versterking van het logistieke systeem rond de haven, zoals de realisatie van een multimodaal transportsysteem waarvoor overslaglocaties en inlandterminals nodig zijn en het aanpassen van de binnenvaartsector aan de groei. De toekomst van chemie en energie zit in nieuwe vormen van energie en energie-opslag, collectieve voorzieningen en energie-efficiency, nieuwe vormen van duurzamere biomassa en chemische bewerking en hogere verwaarding. De maritieme- en offshore industrie heeft zich relatief sterk getoond in de crisisjaren en vormt een belangrijke sector in het hele gebied tot en met Drechtsteden. Goede vestigingsvoorwaarden en mogelijkheden om te innoveren zijn belangrijke voorwaarden om deze positie te behouden en verder uit te bouwen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.1.a	Procentuele jaarlijkse groei van het inkomen van de prioritaire clusters	0,1%	0,1% boven landel jk gemiddelde	0,1% boven landelijk gemiddelde	0,1% boven landelijk gemiddelde	0,1% boven landelijk gemiddelde

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Om een groeiende, duurzame en innovatieve economie te bevorderen kan de overheid randvoorwaarden scheppen en gewenste ontwikkeling stimuleren. Een goede kennisinfrastructuur, grote innovatiekracht, een goede samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid en duurzame modernisering dragen bij aan deze doelstelling. De provincie richt zich op het scheppen van randvoorwaarden voor en stimuleren van het innovatief MKB, de campussen en de hotspots en duurzame transitie van de Greenports en het Haven Industrieel Complex (HIC).

De provincie zet hiervoor in op

- Het ter stimulering van innovatie in het MKB en ter versterking van het organiserend vermogen, ten behoeve van de kennisclusters, de Greenports en het Havenindustrieel complex, verstrekken van subsidie;
- Het innovatiepotentieel beter benutten door kapitaal en subsidie beschikbaar te stellen aan InnovationQuarter;
- Samenwerkingsverbanden aangaan en afspraken maken met partijen in de regio en het Rijk;
- Op orde brengen van de randvoorwaarden van de transitie van de Greenports en het HIC op het gebied van ruimte, infrastructuur, milieu, energie, Europese samenwerking. Deze doelstelling wordt ook via andere kerntaken gerealiseerd.

Taak 3.1.1 Economische clusters en innovatief MKB faciliteren
Om een groeiende, duurzame en innovatieve economie te stimuleren, gaat de provincie economische clusters en, innovatief MKB faciliteren en daarnaast de transitie van de Greenports en het HIC ondersteunen met de inzet van ruimtelijk, milieu- en infrastructureel instrumentarium.

Uitvoering van de samenwerkingsagenda 'Gezamenlijke innovatie ondersteuning MKB'
Door middel van de samenwerking met het Rijk (samenwerkingsagenda 'Gezamenlijke MKB innovatieondersteuning') en via de subsidieregeling MKB innovatieondersteuning Zuid-Holland stimuleert de provincie innovatie in het MKB in de topsectoren van Zuid-Holland waar onder de Greenports en de topsectoren gelieerd aan het HIC. De provincie en het ministerie van Economische Zaken hebben in 2015 ieder € 3,5 mln. ten behoeve van deze regeling ingezet. De gezamenlijke uitvoering van de MIT Rijk-regio 2015 is in het najaar van 2015 geëvalueerd met het oog op het maken van afspraken voor 2016.

Ondersteunen van samenwerkingsverbanden die publieke en private partijen samenbrengen rondom economische clusters met veel groeipotentie
De provincie zet middelen in voor de ontwikkeling van regionale netwerken waarin de triple helix partijen zijn vertegenwoordigd. Met de subsidieregeling regionale netwerken topsectoren wil de provincie binnen de pijlers Greenports, HIC en Kennisas het organiserend vermogen van de topsectoren en hun cross-overs versterken. Cross-over verbindingen stimuleren vernieuwing en innovatieve samenwerking.

Uitvoering van de Economische Agenda Zuidvleugel en doorontwikkeling Economische Programmaraad Zuidvleugel
Met de uitvoering van de Economische Agenda Zuidvleugel versterkt de provincie het organiserend vermogen door het bevorderen van regionale samenwerking en samenhang, stimuleert de provincie het innovatief MKB, innovatieve campussen en hotspots en de transitie van de Greenports en het HIC.

Organiseren van financiering voor proeftuinen en innovatieprojecten
Via het Kansen voor West II programma zet de provincie in op het stimuleren van innovatieve proeftuinen. Het doel is om in de proeftuinen met behulp van nieuwe kennis rendabele oplossingen te vinden voor maatschappelijke opgaven, zoals op het gebied van duurzaamheid, gezondheid en veiligheid. Via de proeftuinen worden met name kennisintensieve MKB-ers ondersteund om hun nieuwe producten en diensten te ontwikkelen en te testen. Naast de middelen uit Europa (EFRO) en de private middelen die worden ingezet, zet de provincie ook cofinanciering in om de proeftuinen te ondersteunen. Ook voor innovatieve Interreg-projecten op het gebied van clean technology waar samen wordt gewerkt met een Vlaamse partner zet de provincie cofinanciering in.

Uitvoeringsorganisatie InnovationQuarter ondersteunen
Met deelname in de regionale ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter (IQ), het beschikbaar stellen van aanvullend kapitaal en het verlenen van subsidie aan IQ wil de provincie het innovatiepotentieel van Zuid-Holland beter benutten.

De vier Greenports ondersteunen en ruimtelijk faciliteren
De provincie richt zich op het stimuleren van innovatie, het ruimtelijke accomoderen van onder andere ontwikkelingen die de modernisering, clusterwerking en verbetering van de logistieke verbindingen ten goede komen.

Het Havenindustrieel complex ondersteunen en faciliteren bij groene chemie, logistiek en maritiem
De provincie richt zich op het stimuleren van samenwerking en innovatie, het ruimtel jk accomoderen van haven gerelateerde ontwikkelingen en haven gerelateerde overslaglocaties, het stimuleren van de ontwikkeling van een energie- en grondstof efficiënte haven en het stimuleren van versterking van de Greenport en Mainportrelatie door facilitering van het bedrijfsleven

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.1.1.1	Aantal kennisintensieve MKB-ers uit de topsectoren ondersteund	90	90	90	90	90
3.1.1.2	Aantal triple Helix netwerken ondersteund gericht op Kennis en Innovatie, de Greenports en het Haven en Industrieel Complex	8	8	8	8	8
3.1.1.3	InnovationQuarter ondersteund met kapitaal en middelen voor de uitvoering van Business Development	€ 11 mln	€ 16 mln	€ 1 mln	€ 1 mln	€ 1 mln

Taak 3.1.2 Ondersteunen van en ruimtelijke voorwaarden scheppen voor toeristisch / recreatief ondernemerschap

Deze taak komt voort uit het Hoofdl jnenakkoord en wordt in het vierde kwartaal van 2015 nader ingevuld na bespreking in GS. De taak richt zich op het stimuleren en ondersteunen van toeristisch / recreatieve initiatieven. Deze taak raakt aan veel andere beleidsvelden, vooral (water)recreatie, cultureel erfgoed en (regionale) economie. Het gaat bijvoorbeeld om het afstemmen van bedieningstijden van sluizen en bruggen, de aansluiting van vaarroutes op toeristisch-recreatieve voorzieningen en de promotie van Zuid-Holland.

Taak 3.1.3 Integrale (ruimtelijke) ontwikkeling op Goeree-Overflakkee

De provincie Zuid-Holland en de gemeente Goeree-Overflakkee werken sinds januari 2013 samen aan het Integraal Ruimtelijk Programma (IRP) Goeree-Overflakkee. Het doel van het programma is het realiseren van nieuwe economische impulsen om de sociale en economische vitaliteit van het landelijk gebied inclusief dorpen en kernen te versterken en te behouden. Tot en met 2016 hebben partijen financiële middelen beschikbaar gesteld voor het programma.

Binnen het IRP zijn vijf sleutelopgaven benoemd:

1. Verbeteren van de kwaliteit en het aanbod van recreatie en toerisme;
2. Productontwikkeling in de landbouw, visserij en zorg in relatie tot recreatie en toerisme;
3. Beschermen, beleven en benutten van cultureel erfgoed;
4. Realiseren van duurzame energie in de vorm van windenergie, get jdencentrale en andere vormen van duurzame energie;
5. Verbeteren van de bereikbaarheid en verkeersveiligheid.

Het realiseren van ruimtelijke kwaliteit is bij alle sleutelopgaven de basis.

Het programma Goeree-Overflakkee is geen 'superprogramma' dat bestaande plannen, projecten en programma's aanstuurt. Het programma concentreert zich op samenwerking tussen partijen en versterking van de samenhang van bestaande projecten en programma's door onderling goed af te stemmen, verbeteringen aan te brengen en ontbrekende activiteiten aan te vullen. Het versterken van de regionale economie is het ultieme doel van dit IRP. De gemeente en de provincie hebben gebiedsontwikkelingen benoemd die bijdragen aan het realiseren van de sleutelopgaven. De belangrijkste investeerders in de economie zijn de ondernemers. De provincie en de gemeente stimuleren deze gebiedsontw kkelingen met de volgende middelen: menskracht, bijdragen aan procesgeld van projecten en investering in projecten. Voor dit laatste is een subsidieregeling gevormd die beheerd wordt door de gemeente Goeree-Overflakkee. De overheden zetten zich zo in voor de economische ontwikkeling als aanjager, facilitator en investeerder. Deze inzet heeft tot doel private investeringen in het gebied te realiseren.

In de projectenportfolio zijn de gebiedsontwikkelingen benoemd: Brouwersdam, Getijdencentrale, Ouddorp Bad, Noordrand Goeree, Stellendam, Scharrenzee, Slikken van Flakkee / Roxenissepolder en Waterpoort. Deze projecten volgen uit het beeldverhaal en de recreatievisie Goeree-Overflakkee.

Eén van de belangrijke opgaven voor Goeree-Overflakkee is dat dit eiland zich duurzaam blijft ontwikkelen. Dit vergt innovatie en creativiteit van zowel de overheid als het bedrijfsleven. Voor ondernemers is het noodzakelijk snel duidelijkheid te krijgen over de (on)mogelijkheden voor hun plannen. Om dit doel te bere ken is op Goeree-Overflakkee samen met de gemeente een ontwikkelteam opgezet om te zorgen dat de innovaties die vanuit het gebied komen zo goed mogelijk worden gefaciliteerd en gecoördineerd.

Recreatie en toerisme is de belangrijkste economische drager van het eiland. Deze bedrijfstak heeft een belangrijke opgave als het om kwaliteitsontwikkeling en differentiatie gaat. Gebiedsmarketing is daarbij essentieel. Door een goede samenwerking tussen provincie, gemeente en de ondernemers kan Goeree-Overflakkee binnen twee jaar op de kaart staan, ook in relatie tot een goed vestigingsklimaat.

Naast het hier genoemde budget voor het IRP investeert de provincie ook op Goeree-Overflakkee middels de reguliere uitvoeringsprogramma's voor infrastructuur, milieu, erfgoedlijnen en groen.

Exploitatie (bedragen x €1.000)	**Jaarrekening 2014**	**Begroting 2015 na VJN**	**Begroting 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
DOEL 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie						
Lasten	11.319	14.202	22.791	15.432	12.604	12.584
Baten	3.197	0	1.250	0	0	0
Totaal saldo van baten en lasten	**-8.122**	**-14.202**	**-21.541**	**-15.432**	**-12.604**	**-12.584**
Programmareserves						
2014 DP Clusterregeling Z-H		600	0	0	0	0
2015 DP Impulsprogramma CVT		0	250	0	0	0
Economische agenda Zuidvleugel		3.500	0	0	0	0
EFRO middelen	150	0	0	0	0	0
IRP Goeree-Overflakkee	171	1.273	916	138	0	0
Overcommittering OP-West	2.605	0	4.495	0	0	0
Pieken in de Delta	644	26	0	0	0	0
Reservering IRP's		600	0	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**3.569**	**5.999**	**5.661**	**138**	**0**	**0**
2014 DP Clusterregeling Z-H	600	0	0	0	0	0
Economische agenda Zuidvleugel	3.547	0	0	0	0	0
InnovationQuarter.	1.100	1.100	0	0	0	0
IRP Goeree-Overflakkee		600	0	0	0	0
Reserve ROM-D	1.100	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**6.347**	**1.700**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-10.900**	**-9.903**	**-15.880**	**-15.294**	**-12.604**	**-12.584**

Toelichting meerjarenraming
Via het Hoofdl jnenakkoord zijn middelen (totaal incidenteel € 14mln) ter beschikking gesteld voor stimulering van de innovatie binnen het midden- en kleinbedrijf (MKB). Dit leidt bij dit doel in 2016, 2017, 2018 en 2019 tot hogere lasten (jaarlijks € 3,5 mln). Daarnaast zijn via het Hoofdlijnenakkoord middelen (totaal incidenteel € 6 mln) ter beschikking gesteld voor het ondersteunen van samenwerkingsverbanden die publieke en private partijen samenbrengen rondom economische clusters met veel groeipotentie. Dit leidt bij dit doel in 2016, 2017, 2018 en 2019 tot hogere lasten van jaarlijks € 1,5 mln. In de bezuinigingsronde 2013 is besloten incidentele middelen Economie 2014 (€ 2,5 mln) en 2015 (€ 2,5 mln) te onttrekken en deze voor de jaren 2016 en 2017 weer toe te voegen. Met die reden is er vanaf 2018 sprake van een afname van de lasten voor het schaalsprongprogramma (- € 2,5 mln).

In 2016 is sprake van een doeluitkering van het Rijk voor het Thema Voordelta Maasvlakte 2 (incidenteel 1,3 mln hogere lasten en baten)

De mutaties in de lasten worden tenslotte veroorzaakt door incidentele onttrekkingen aan reserves. In 2016 betreft dit een bijdrage uit de programmareserve voor Overcommittering OP-West (€ 4,5 mln) en een doorgeschoven prestatie impulsprogramma CVT (€ 0,3 mln).

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een stijging van de lasten met € 2,2 mln in 2016 naar € 3,3 mln. In de periode tot 2019 dalen de lasten jaarlijks tot € 3,1 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De daling wordt verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 3-2 Schone en toekomstbestendige energie

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Het bevorderen van het opwekken van schone en toekomstbestendige energie
- Het benutten van kansen voor innovatie en economie
- Het leveren van een bijdrage aan de afspraken uit het SER-akkoord (m.b.t. energiebesparing, opwekking uit duurzame bronnen en CO_2-reductie)
- Bijdragen aan het ontwikkelen van betaalbare, schone energie
- Bijdragen aan het realiseren van leveringsbetrouwbare schone energie
- Activeren en motiveren van partijen voor de ontwikkeling, levering, inzet en gebruik van duurzame energie

De provincie Zuid-Holland wil vanuit haar regierol actief de noodzakelijke transitie in de samenleving naar een schone, betaalbare en toekomstbestendige energievoorziening faciliteren. Zoals hierboven is aangegeven worden hiermee diverse doelen gediend. Fossiele bronnen zijn op enig moment eindig en vergroten de uitstoot van schadelijke broe kasgassen. Het gebruik van meer in eigen land opgewekte en schone energie maakt ons onafhankelijker van buitenlandse leveranciers en heeft een positieve invloed op ons milieu, onze gezondheid, de concurrentiepositie van bedrijven en daarmee onze economie. Met deze omschakeling worden ons welzijn en onze welvaart gediend. Om dit te bereiken wordt ingezet op het benutten van het economisch potentieel en de innovatiekansen ten behoeve van de verduurzamingsopgave, op verduurzaming zelf aan de hand van de trias energetica en op het werken aan het speelveld.

De transitie naar duurzame energie vergt een grote omwenteling. Huidige technologieën zijn nog onvoldoende in staat op de vraag naar niet-fossiele energie betaalbaar en met voldoende continuïteit en capaciteit aan te bieden en de samenleving en economie is er nog onvoldoende op ingesteld. Daarom wordt stevig ingezet op innovatie en het ondersteunen van een energiecampus voor de doorontwikkeling van bewezen innovaties (‘proven concepts’). Ook wordt fors ingezet op de elementen van de trias energetica: initiëren van projecten voor energiebesparing, het verder (laten) ontwikkelen en marktrijp maken van (technologieën voor) diverse bronnen voor niet-fossiele energie (met name warmte, windenergie, energie uit biomassa, water en zon) en als derde het reduceren van emissies, in het bijzonder CO_2-uitstoot.
Ten slotte wordt ingezet op het werken aan het speelveld voor duurzame energie met betrekking tot beleid, wet- en regelgeving, bevoegdheden, fiscaal regime, marktkansen, communicatie, etcetera.

De Nota intensivering energiebeleid Zuid-Holland (februari 2014) is nog van kracht. In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is afgesproken de provinciale energieagenda op te stellen. Deze agenda zal naar verwachting in 2016 kunnen worden vastgesteld door PS. Op basis daarvan zal het revolverend fonds ingezet worden.

Trends en ontwikkelingen
De winning, transport en opslag van energie heeft ons landschap door de eeuwen heen gevormd. Denk aan veenafgravingen, mijnbouw, elektriciteitsmasten en petrochemische complexen. De opkomst van decentrale energienetwerken en herbruikbare energiebronnen hebben elk ook ruimtelijke consequenties en zullen dingen naar de schaarse (horizontale) ruimte in Zuid-Holland. Anderzijds vragen duurzame energiebronnen ook om verticale ruimte, onder- en bovengronds. Gezien de maatschappelijke vraagstukken met betrekking tot de aardgaswinning in Groningen, verwacht de samenleving dat winningsvraagstukken integraler behandeld worden. Ruimtelijke inpassing van duurzame energie zal de komende tijd meer provinciale aandacht en sturing vragen.

Ook treden meer partijen toe tot de leverende kant van de duurzame energiemarkt (energie uit wind, zon, rest- en aardwarmte, etcetera). De transitie naar een schonere energievoorziening biedt grote kansen voor innovatie, versterking van concurrentiekracht en de ontw kkeling van nieuwe economische sectoren. Het stelt ons ook voor

uitdagingen: hoe open moet en willen we dat deze markt wordt, welk deel is een nutsfunctie (en dus publiek) en welk deel niet, welke spelregels z jn nodig om levering in gewenste banen te leiden, hoe houden we energie betaa baar en de levering continue? Daarnaast vergt de omschakeling naar niet fossiele energiebronnen de nodige informatievoorziening en gedragsbeinvloeding. Partijen willen vaak wel omschakelen, maar zijn er te onbekend mee, hebben een stimulans nodig en/of moeten over een drempel geholpen worden. Al deze vraagstukken behoeven aandacht in de fase van omschakeling naar duurzame energie waarin de samenleving zich momenteel bevindt. De te bereiken doelen zijn bekend, de weg er naar toe wordt nader geëxpliciteerd met het opstellen van de beleidsagenda.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.2.a	Jaarlijks gerealiseerd percentage duurzame energie waaronder:	2,2%	4%	5%	6%	7%
	• Jaarlijkse toename van het aantal toegevoegde megawatt gerealiseerde windenergie	250	375	400	425	450
	• Jaarlijkse toename van het aantal toegevoegde megawatt gerealiseerd vermogen uit warmteprojecten	150	450	550	600	750

Toelichting

- Het voor windenergie vastgestelde beleidsdoel is 735,5 MW in 2020. In verband met ruimtelijke procedures en bouwproces zal het overgrote deel van het opgesteld vermogen in 2019 en 2020 gerealiseerd worden.
- Voor warmte zal de jaarlijkse prestatie vanaf 2015 verder gaan stijgen, in samenhang met de vervanging van de bestaande stadsverwarmingen en realisering van geothermie.
- De effecten van de beleidsinzet worden uitgedrukt als percentage van het totale energiegebruik of in megawatts gerealiseerd vermogen. Daarbij wordt aangetekend dat bij een stijgend energiegebruik het percentage duurzaam kan dalen, ondanks toegenomen opgesteld vermogen.
- De nulmeting (peildatum 2014) van het percentage duurzame energie is gebaseerd op de cijfers uit de jaarlijkse energiemonitor; de doelstellingen zijn gebaseerd op de Nota intensivering energiebeleid, de megawatts zijn cumulatief weergegeven.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Om deze doelen te bereiken wordt een mix aan instrumenten ingezet.
Inzet van beschikbare hernieuwbare bronnen worden gestimuleerd. Ons instrumentarium op het gebied van ruimtelijke ordening wordt aangewend, daarnaast worden overleg, convenanten, proeftuinen, kennisinbreng, informatie, en gedragsbeinvloeding etcetera ingebracht. Ook het beschikbaar stellen van middelen (het revolverend fonds), daar waar de markt het laat afweten zal worden ingezet.
Instrument daarbij is ook stimuleren vernieuwing om nieuwe technologieën te ontwikkelen en langs de weg van de economie de omslag verder een boost te geven. Daarmee dienen we ook het nevendoel, onze economie. Hernieuwbare energie biedt daarmee innovatiekansen en nieuwe economisch activiteit en werkgelegenheid.

Hierbij wordt de verbinding gelegd met economische domeinen als mainport, Greenports, kennis-as en grondgebonden landbouw. De provincie levert vooral meerwaarde als z j samenwerking tussen (regionale) maatschappelijke partners tot stand brengt. Hierbij gaat het met name om de verbinding tussen overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen.

Specifiek voor windenergie zorgt de provincie ervoor dat de afgesproken taakstelling wordt vertaald naar het ruimtelijke kader (Visie Ruimte en Mobiliteit) en dat afspraken worden vastgelegd met gemeenten over de realisatie.

Taak 3.2.1 Kaders stellen, uitvoeren en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van energie
In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 kiest dit college voor een intensivering van de inzet voor een transitie naar een schone en betaalbare energie en innovatieve economie. Er komt een beleidsagenda en een energiefonds voor het stimuleren van herbruikbare, schone energie. De gevolgen hiervan voor de Begroting 2016 worden verwerkt na vaststelling van de beleidsagenda in 2016.

De omschakeling van de samenleving naar (meer) ontwikkeling, inrichting, levering en gebruik van niet fossiele energie vergt een inspanning op alle domeinen en programma's van de provincie. De inzet van water, groen, bodem, mobiliteit, aanleg, beheer en onderhoud van wegen en vaarwegen, regelgeving op het gebied van ruimte, milieu, economie, vergunningverlening en handhaving, subsidieverlening, inkoop, opdrachtverlening, concessieverlening, de bedrijfsvoering van de provincie, allen kunnen een bijdrage leveren aan het bereiken van de doelen. Zodra duidelijk is op welke wijze de beleidsagenda hier aan raakt, kunnen prestaties op deze domeinen worden opgenomen.

De prestaties met name op de realisatie van windenergie conform de afspraken met het Rijk, op het bevorderen van de inzet van rest- en aardwarmte en energiebesparing bij bedrijven z jn benoemd in de Nota intensivering energiebeleid Zuid-Holland en vastgesteld door PS op 5 februari 2014.

Vooralsnog blijven onderstaande indicatoren cumulatief van kracht.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.2.1.1	• Aantal projecten in uitvoeringsfase voor duurzame energie, waaronder:					
	- windprojecten *	0	3	4	4	4
	- warmteprojecten	0	10	12	14	16
	• Aantal bedrijfstakken die onderwerp zijn van stimulerende brancheaanpak energiebesparing	0	2	4	6	6
	• Opstelling Energieagenda 2015-2019		1			
	• Instelling Provinciaal Energiefonds ZH		1			

** de 3 convenanten Stadsregio, Haven en Goeree alsmede overige projecten*

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 3-2 Schone en toekomstbestendige energie						
Lasten	2.620	2.333	2.698	4.005	2.418	2.411
Baten	8	115	115	0	0	0
Totaal saldo van baten en lasten	**-2.612**	**-2.218**	**-2.583**	**-4.005**	**-2.418**	**-2.411**
Programmareserves						
Greendeal Zonnepanelen-asbest	183	250	0	1.472	0	0
Mitigatie/Energie	761	617	0	0	0	0
Programma Warmte-Koude Z-H		125	0	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**944**	**992**	**0**	**1.472**	**0**	**0**
Programma Warmte-Koude Z-H	125	0	0	0	0	0
Risicoreserve Energiefonds		0	3.000	6.000	6.000	6.000
- Storting in reserve	**125**	**0**	**3.000**	**6.000**	**6.000**	**6.000**
Resultaat	**-1.794**	**-1.225**	**-5.583**	**-8.533**	**-8.418**	**-8.411**

Toelichting meerjarenraming
In het Hoofdlijnenakkoord zijn middelen (totaal incidenteel € 5 mln) ter beschikking gesteld voor de regierol bij de provinciale energieagenda. Dit leidt bij dit doel in 2016, 2017, 2018 en 2019 tot hogere lasten (voor respectievelijk € 1,3 mln in 2016 en 2017 en € 1,2 mln in 2018 en 2019).

Daarnaast worden via het Hoofdlijnenakkoord middelen (totaal incidenteel € 25 mln) ter beschikking gesteld voor de opbouw van een risicoreserve voor het in te stellen energiefonds (groot € 100 mln). In een periode van vijf jaar wordt een risicoreserve van 25% gevormd. Dit leidt bij dit doel in 2016, 2017, 2018 en 2019 tot een storting van respectievelijk € 3 mln in 2016 en € 6 mln in 2017, 2018 en 2019. De storting van de resterende € 4 mln in de risicoreserve volgt in 2020.

De hogere lasten in 2017 worden veroorzaakt door een onttrekking aan de programmareserve voor Greendeal Zonnepanelen (€ 1,5 mln).

De ramingen van de baten en lasten van Programmabureau Warmte-Koude Zuid-Holland zijn gerelateerd aan de duur van de aangegane samenwerkingsovereenkomst duurzame warmte en koude Zuid-Holland (tot en met 2016). In 2016 betreft dit € 0,1 mln.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een stijging van de lasten met € 0,2 mln in 2016 naar € 1,2 mln. In de periode tot 2019 dalen de lasten jaarlijks tot € 1,1 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De daling wordt verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Nieuwe stedelijke ontwikkelingen concentreren binnen bebouwd gebied
- Nieuwe stedelijke ontwikkelingen concentreren nabij haltes Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV)
- Hergebruik en transformatie leegstaande kantoren en detailhandel, en ander leegstand vastgoed
- Versterken interactiemilieus (hotspots, campussen en binnensteden)

De provincie wil haar schaarse ruimte zo efficiënt mogel jk benutten en daarbij zorgen voor een goede (ruimtelijke) kwaliteit. Ook wil ze bijdragen aan krachtige, levendige en goed bereikbare stads- en dorpscentra waar kantoren, horeca, woningen, detailhandel en culturele voorzieningen elkaar versterken. Bovendien moeten slimme en creatieve transformaties, tijdelijk gebruik en herbestemming van leegstaande kantoren en winkels mogelijk worden gemaakt. Hiermee wordt de economische kracht en de kwaliteit van leven in Zuid-Holland versterkt.

Daarnaast wil de provincie een cultuurverandering die leidt tot een provincie die actief meedenkt over opgaven en oplossingen. Er wordt in deze collegeperiode door de provincie daarvoor een integrale, uitvoeringsgerichte aanpak voor ‘beter benutten’ ontwikkeld om te komen tot slim ruimtegebruik. In de uitvoering wordt gezocht naar het gelijktijdig bedienen van meerdere doelen van de provincie met gebiedsgerichte inspanningen en investeringen.

Trends en ontwikkelingen

De crisis en groeiende druk op de steden heeft een structurele verandering in de vraag naar woningen en werklocaties zichtbaar gemaakt. Mensen en bedrijven willen zich graag vestigen in het stedelijk gebied. Tegelijk sluiten veranderende vraag en beschikbare ruimte niet goed op elkaar aan. Als gevolg hiervan is er sprake van leegstand, tekort aan woningen in het stedelijk gebied en komen gewenste binnenstedelijke ontwikkelingen niet van de grond. De opgave is daarom de bestaande ruimte beter te benutten, onder andere door transformatie van gebieden en gebouwen.

In de Staat van Zuid-Holland zijn voor dit onderwerp de volgende relevante trends en ontw kkelingen beschreven:

- Ontwikkeling wonen binnen Bestaand stads- en dorpsgebied (BSD)
- Ontwikkeling werklocaties binnen BSD
- Ontwikkeling wonen nabij haltes HOV
- Ontwikkeling werklocaties nabij haltes HOV
- Leegstand kantoren
- Ontwikkeling Bedrijventerreinen

In de digitale versie van de begroting zijn deze links aanklikbaar in de papieren versie staat het webadres aangegeven: http://staatvan.zuid-holland.nl

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Deze effectindicator wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Om Zuid-Holland als economisch veerkrachtige en duurzame topregio door te ontwikkelen is het nodig om het bestaande stads- en dorpsgebied intensiever te gebruiken. De ladder voor duurzame verstedelijking is een belangrijke leidraad om te komen tot vraaggerichte stedelijke ontwikkeling die zich concentreert binnen bestaand stads- en dorpsgebied. Dit is een integrale opgave: ambities voor wonen, economie, mobiliteit en andere ambities zoals duurzame energievoorziening kunnen elkaar versterken. Als binnen steden en dorpen verdicht wordt, is het belangrijk om ook de omgevingskwaliteit op orde te brengen en te houden: cultuurhistorie, groen, water, lucht, geluid, externe veiligheid, etcetera. De provincie gaat daarom gebiedsgericht werken. Dat kan de provincie alleen door goed samen te werken met haar gebiedspartners. De provincie gaat daarom haar regulerende rol slim combineren met een samenwerkende rolinvulling. B j het ontwikkelen van deze nieuwe manier van werken hoort ook het delen van kennis met partners. Door onder andere gezamenlijke onderzoeksprogramma's willen wij samen kennis opbouwen van integrale ruimtelijke opgaven.

Taak 3.3.1 Actualiseren en uitvoeren ruimtelijk beleid

Anticiperen op Omgevingswet

Uitgangspunt voor het handelen van de provincie is de Visie Ruimte en Mobiliteit. Beter Benutten is daarin één van de vier rode draden. Het gaat nu om de uitvoering. De sturingsfilosofie is, naast de bestaande regulerende rol, gericht op meer samenwerking. De provincie sorteert daarbij voor op de Omgevingswet door in te zetten op integraal samen werken met onze gebiedspartners. Zuid-Holland wil een provincie worden die actief meedenkt en op zoek gaat naar nieuwe vormen van samenwerking om met partijen volmondig "ja" te kunnen zeggen tegen slimme combinaties van oplossingen.

Overleg, ruimtelijk instrumentarium en actualiseren VRM

Er wordt ingezet op overleg over initiatieven in een vroeg stadium. Waar dat nodig is voor uitvoering van de ambities zal gekeken worden of actualisering van beleidskaders nodig is. Bij plannen waar sprake is van provinciaal belang zijn integrale ontwikkeling en het goed betrekken van belanghebbenden (omgevingsmanagement) belangrijke uitgangspunten. Het kan daarbij, bijvoorbeeld, gaan om het maken van inpassingsplannen.

Uitvoering integrale aanpak voor slim ruimtegebruik en integrale projecten

Voor het beter benutten van bebouwd gebied gaat de provincie werken met een integrale aanpak voor slim ruimtegebruik. In de uitvoering wordt gezocht naar het gelijktijdig bedienen van meerdere doelen van de provincie met gebiedsgerichte inspanningen en investeringen. Deze aanpak zal ook sterk samenhangen met de andere taken binnen doel 3-3 en het in balans brengen van vraag en aanbod van wonen en werklocaties (zie doel 3-5).

Taak 3.3.2 Adviseren over en beoordelen van gemeentelijke ruimtelijke plannen

Reguleren is een belangrijke rol van de provincie binnen een breder palet van instrumenten. De provincie verlegt de focus in de afgelopen jaren steeds meer van reactief beoordelen naar proactief overleggen. Hiermee geeft de provincie vertrouwen aan gemeenten en ruimte om de betrokkenheid van de provincie aan de voorkant van planprocessen te vergroten. Die betrokkenheid richt zich op initiatieven die het provinciaal belang raken en/of waarin de provincie meerwaarde kan hebben. De provincie streeft ernaar op integrale wijze te adviseren over plannen en initiatieven en daarbij met gemeenten en initiatiefnemers op zoek te gaan naar het beter benutten van schaarse ruimte. De provincie blijft de mogelijkheid houden om op een gemeentel jk plan een vooroverlegreactie of zienswijze in te dienen of een reactieve aanw jzing te geven op basis van de Wet ruimtelijke ordening. Een helder onderbouwd 'nee' is bij samenwerking immers ook een antwoord dat duidelijkheid kan scheppen. Zie ook Doel 3-5.

Taak 3.3.3 Regionale samenwerking

Regionale samenwerking rondom 'beter benutten'

De provincie regisseert en faciliteert regionale afstemming tussen gemeenten. Voor wonen en kantoren vraagt de provincie de regio's om te komen tot regionale visies. De provincie zet daarbij ook in op aanpak van leegstand en transformatie. Voor 'beter benutten' is regionale samenwerking – in samenhang met toepassing van de Ladder voor Duurzame Verstedelijking - een belangrijk instrument om aandachtspunten voor samenwerking en gezamenlijke opgaven voor slim ruimtegebruik te signaleren. Zie ook Doel 3-5.

Samenwerking in de Zuidvleugel: bovenregionale strategie

In de Zuidvleugel werkt de provincie bovenregionaal samen met de regio's en grote gemeenten aan het verder ontwikkelen van de Zuidelijke Randstad als een internationaal concurrerende topregio op economisch gebied, met een aantrekkelijk en bereikbaar woon- en vestigingsklimaat. In Zuidvleugelverband wordt ook samen opgetrokken in gesprekken met het Rijk.

Samenwerking in de Zuidvleugel: Stedenbaan, MIRT-onderzoeken en -verkenningen

De provincie neemt deel in MIRT-onderzoeken en -verkenningen en werkt in het programma Stedenbaan samen met Zuidvleugelpartners, ProRail en NS. Het programma Stedenbaan vervult een belangrijke rol in de ontwikkeling van belangrijke OV-knooppunten in de Zuidelijke Randstad én in de ruimtelijke ontwikkeling rond die knooppunten. De Stedenbaan-organisatie organiseert onder andere alliantiegesprekken rondom Stedenbaanstations. In deze collegeperiode zal de provincie zich actief inzetten om de uitkomsten van deze alliantiegesprekken om te zetten in tastbare resultaten. Het gaat dan om frequentieverhoging op het Hoofdrailnet, stedelijke ontwikkeling rondom OV-knooppunten en verbeteren van de deur-tot-deur-reis.

Taak 3.3.4 Verkennen beter benutten (bebouwd) gebied

Ontwikkelen nieuwe aanpak en kennisontwikkeling

Op basis van de ambities in de Visie Ruimte en Mobiliteit ten aanzien van Beter Benutten en vanuit het Hoofdlijnenakkoord wordt in 2015 een integrale aanpak ontwikkeld om oplossingen voor slim ruimtegebruik binnen bestaand stads- en dorpsgebied te ontwikkelen en tot uitvoering te brengen. Het gaat daarbij om een integrale aanpak voor binnenstedelijke ontwikkeling die onder andere invulling geeft aan de provinciale rol bij binnenstedelijke woningbouw, hergebruik, tijdelijk gebruik en transformatie kantoren en detailhandel. Kennisontwikkeling en -deling zal daar integraal onderdeel van uit maken. Deze aanpak wordt vanaf 2016 in uitvoering gebracht (taak 3.3.2). Er wordt daarbij mede ingezet op kennisontwikkeling en -deling.

Digitalisering

Informatie(technologie) en kennis blijft essentieel om onze taken goed en slim uit te voeren. Enerzijds voor verkenningen en beleidsvorming en anderzijds ten tijde van de uitvoering, monitoring en evaluatie van het ruimtelijk beleid. De digitalisering van de maatschappij gaat steeds sneller. Dit biedt mogelijkheden maar ook de verplichting om hierin mee te gaan en voorop te lopen om de beleidsdoelstellingen te kunnen realiseren. Met de komst van de Omgevingswet wordt middels de "Laan van de Leefomgeving" vol ingezet op het ondersteunende digitale stelsel voor activiteiten in de fysieke leefomgeving.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied						
Lasten	35.365	25.381	19.828	21.543	17.954	14.060
Baten	10.796	1.634	0	0	0	0
Totaal saldo van baten en lasten	**-24.569**	**-23.747**	**-19.828**	**-21.543**	**-17.954**	**-14.060**
Programmareserves						
Reserve Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder		4.993	5.370	6.870	2.205	0
Reservering IRP's	4.074	0	0	0	0	0
Sanering glastuinbouw	2.074	246	346	346	1.635	0
+ Bijdrage uit reserve	**6.148**	**5.239**	**5.716**	**7.216**	**3.839**	**0**
Reserve Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder	15.645	0	0	0	0	0
Reservering IRP's	3.200	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**18.845**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-37.266**	**-18.508**	**-14.112**	**-14.327**	**-14.114**	**-14.060**

Toelichting meerjarenraming

De fluctuaties in de meerjarenbegroting van doel 3-3 worden grotendeels veroorzaakt door de bijstelling van de kasritmes van het project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder. Na opheffing van programma 5 Integrale Ruimtelijke Projecten komt het restant budget weer beschikbaar voor de uitvoering van integrale ruimtelijke verkenningen en programma's.

DOEL 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Zorgvuldig ruimtegebruik buiten Bestaand stads- en dorpsgebied (BSD), waarbij aandacht is voor de kwaliteit van de ontwikkeling en zijn omgeving
- Beschermen van specifieke waarden
- Behouden en ontwikkelen van waardevolle landschapselementen

De combinatie van het kenmerkende kust-, veenweide- en rivierdelta landschap maakt Zuid-Holland veelzijdig en uniek. Een landschap met prachtige open gebieden, een rijke cultuurhistorie en belangrijke leefgebieden voor plant- en diersoorten. Het open landschap dat een contrast vormt met de dynamische stedelijke omgeving. De inzet van de provincie is om deze specifieke waarden te beschermen en de schaarse ruimte zo efficiënt mogelijk te benutten, met aandacht voor kwaliteit. Bij elke ruimtelijke ontw kkeling en op ieder schaalniveau is het essentieel in te spelen op de aanwezige kwaliteiten en specifieke nieuwe kwaliteiten toe te voegen voor de samenleving van morgen. De inzet voor verbetering van ruimtelijke kwaliteit vindt plaats in en buiten het Bestaand stads en dorpsgebied (BSD). Aandacht voor ruimtelijke kwaliteit *binnen* BSD valt onder doel 3-3. Het doel 'verbeteren van ruimtel jke kwaliteit' is uitgewerkt in de Visie Ruimte en Mobiliteit.

Trends en ontwikkelingen

Het landschap en de biodiversiteit staan onder druk door een groeiend aantal inwoners, ruimtelijke ontwikkelingen en klimaatverandering. Nieuwe en veranderende vormen van ruimtegebruik en mobiliteitspatronen vragen om ruimte en nieuwe ruimtelijke oplossingen. Scherpe grenzen tussen verschillende vormen van en locaties met een bepaald ruimtegebruik worden meer diffuus. Het recreatief gebru k van het landschap neemt toe. Het belang dat men hecht aan de kwaliteit en uniciteit die men in het landschap kan beleven en aan de totale omgevingskwaliteit groeit.

In de Staat van Zuid-Holland zijn voor dit onderwerp de volgende relevante trends en ontw kkelingen beschreven:

- Woningbouw buiten BSD
- Werklocaties buiten BSD

In de digitale versie van de begroting zijn deze links aanklikbaar in de papierenversie staat het webadres aangegeven: http://staatvan.zuid-holland.nl

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.4.a	Het aandeel nieuwe bestemmingsplancapaciteit voor wonen buiten BSD, ten opzichte van de totale nieuwe bestemmingsplancapaciteit voor wonen.	PM	PM	PM	PM	PM
3.4.b	Het aandeel nieuwe bestemmingsplancapaciteit voor werklocaties buiten BSD, ten opzichte van de totale nieuwe bestemmingsplancapaciteit voor werklocaties.	PM	PM	PM	PM	PM

Toelichting

De nulmeting wordt in het najaar van 2015 uitgevoerd. De eerste meting volgt in 2016. Er is geen informatie beschikbaar over eerdere jaren. Het is hierdoor op dit moment niet mogelijk reële streefwaarden op te nemen. Deze effectindicatoren worden bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit van Zuid-Holland vraagt om een andere manier van werken en denken bij alle betrokken partijen. Centraal staat daarbij de sturingsfilosofie: meer ruimte voor ontwikkelingen mits gekoppeld aan de toename van ruimtelijke kwaliteit. Gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde worden daarbij in samenhang afgewogen. Een hoog kennisniveau, goede voorbeelden en positieve ervaringen helpen bij het implementeren van ruimtelijke kwaliteit. Naast een regulerende rol via vooral het spoor van de ruimtelijke ordening / bestemmingsplannen, betekent dit een stimulerende rol gericht op kennisontwikkeling en samenwerken met partners in het ruimtelijk domein. De kwaliteit en uniciteit van de Zuid-Hollandse landschappen wordt mede bepaald door unieke gebiedskenmerken, zoals landschapselementen. De provincie verleent daarom subsidies voor aanleg, beheer en herstel van landschapselementen.

Taak 3.4.1 Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plannen

Er wordt ingezet op overleg over initiatieven in een vroeg stadium, daar waar er een provinciaal belang geraakt wordt en/of de provincie een meerwaarde kan hebben. Dit betreft onder andere (structuur-)visies en bestemmingplannen. De provincie adviseert op integrale wijze over plannen en initiatieven en gaat daarb j met gemeenten en initiatiefnemers op zoek naar de best mogelijke plannen, passend op de plek.

Taak 3.4.2 Organiseren en delen kennis

Voor het implementeren van ruimtelijke kwaliteit in beleid en uitvoering is een werkprogramma ruimtelijke kwaliteit opgezet. Het werkprogramma draait om het verzamelen, vergroten en uitdragen van kennis en kunde rondom ruimtelijke kwaliteit en het samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit in- en extern. Ook de inzet van de Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit draagt hieraan bij. Onder dit werkprogramma vallen het (verder) ontwikkelen van instrumentarium, de implementatie, organisatie en communicatie over ruimtelijke kwaliteit.

Taak 3.4.3 Aanleg, beheer en herstel landschapselementen

Voor het versterken van de gebiedseigen identiteit van landschappen worden naast het VRM-beleid twee subsidieregelingen ingezet. De regeling beheer landschapselementen en de regeling aanleg en herstel van landschapselementen. De landschapselementen zoals bosjes, houtwallen en -singels, knotbomen, grienden, kreken en d jken, zijn kenmerkend voor de Zuid-Hollandse landschappen en nodig voor een aantrekkelijk landelijk gebied. Zo blijft het onderscheidend karakter van de verschillende landschappen herkenbaar en beleefbaar. Afspraken over aanleg, beheer en herstel van landschapselementen worden bij voorkeur ondergebracht in gebiedsdeals, waarmee de versterking van landschappel jke structuren en de samenhang met andere (regionale) doelen wordt bevorderd.

Beheer landschapselementen

De provincie bevordert aanleg, beheer en herstel van landschapselementen door middel van twee subsidieregelingen. De subsidieregeling beheer landschapselementen is in hoofdzaak gericht op particulieren. Doel ervan is om landschappen met bijzondere kwaliteiten te behouden en de kwaliteit van de elementen te behouden en te versterken. Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan het behoud van de diversiteit van de Zuid-Hollandse landschapstypen, waarin landschapselementen belangrijke dragers vormen.

Aanleg en herstel landschapselementen

De subsidieregeling aanleg en herstel van landschapselementen is gericht op de aanleg van nieuwe beplantingen op locaties waar beplantingen geheel of gedeeltelijk zijn verdwenen. Daarmee wordt de landschappelijke kwaliteit van bepaalde (kleinschalige) landschapstypen versterkt. De nieuwe of herstelde landschapselementen versterken het landschappelijke en cultuurhistorische karakter en daarmee de ruimtelijke kwaliteit van gebieden in Zuid-Holland.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	**Jaarrekening 2014**	**Begroting 2015 na VJN**	**Begroting 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
3-4 - Goede ruimtelijke kwaliteit						
Lasten	1.353	2.637	5.127	5.050	4.170	4.152
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.353**	**-2.637**	**-5.127**	**-5.050**	**-4.170**	**-4.152**
Onderwerp						
2012 DP Groene Hart Zuid-Holland	93	11	0	0	0	0
Decentralisatieakkoord natuur	-92	0	0	0	0	0
Groene ambities	-222	0	0	0	0	0
Groene subsidies	173	60	0	0	0	0
Natuurcompensatie ZW randweg Gouda		9	0	0	0	0
Reserve Natuurcompensatie		0	9	9	9	5
+ Bijdrage uit reserve	**-47**	**80**	**9**	**9**	**9**	**5**
Groene ambities	600	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**600**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-2.001**	**-2.557**	**-5.118**	**-5.041**	**-4.161**	**-4.147**

Toelichting meerjarenraming

De begrote kosten voor ruimtelijke en landschappelijke kwaliteit en de kosten voor subsidies vanuit het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG) voor het ontwikkelen van landschapselementen nemen in 2016 en 2017 toe tot € 2,3 mln en nemen daarna af naar € 1,4 mln.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een stijging van de lasten in 2016 naar € 0,1 mln, waarna dit in de periode 2017-2019 jaarlijks tot een daling leidt tot € 0,1 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De veranderingen worden verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:
- Levendige en krachtige stads- en dorpscentra
- Vraag naar en aanbod van woningen in balans (kwantitatief en kwalitatief)
- Vrije vestiging
- Bedrijfslocaties realiseren die de vitaliteit en kracht van het bedrijfsleven versterken
- Vraag naar en aanbod van werklocaties in balans (kwantitatief en kwalitatief)

De provincie Zuid-Holland wil kansen creëren voor een gevarieerde en innovatieve economie, zodat een hoog welvaartsniveau behouden blijft en de beroepsbevolking passend werk kan worden geboden. Daartoe wil de provincie samen met partijen een compact, samenhangend en kwalitatief hoogwaardig bebouwd gebied, zodat voorzien kan worden in de veranderde maatschappelijke en economische vraag naar woningen, woon- en werkmilieus en waarmee ook de aantrekkingskracht op kenniswerkers en innovatie wordt bevorderd.

Woningen, kantoren en detailhandel dragen bij aan krachtige en levendige centra. De provincie wil dat het aanbod van woningen, woonmilieus, bedrijventerreinen, kantoren en winkelruimte beter aansluit bij de maatschappelijke vraag. De provincie wil kwaliteiten van de stedelijke agglomeratie versterken door woon- en werkfuncties op excellent bereikbare knooppunten te clusteren en concentreren. Deze knooppunten van verschillende vervoersmodaliteiten maken het efficiënt omgaan met voorzieningen, infrastructuur etcetera mogelijk en kunnen de koppeling van investeringen in het ruimtegebruik en het mobiliteitsnetwerk beide versterken. Geleidelijke verandering van stedelijke functies (via herstructurering, herbestemming; functiemenging of nieuwe programmering) kan bijdragen aan het in balans brengen van vraag en aanbod.
Dit is een integrale opgave. Zo is goede bereikbaarheid, een goede milieukwaliteit (lucht, geluid, externe veiligheid) en voldoende groen en water in de stad blijvend belangrijk om de leefomgevingskwaliteit en het vestigingsklimaat op niveau te houden of te brengen.
Dit doel hangt samen met doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied.

De provincie wil dat wordt voorzien in de maatschappelijke vraag naar woningen. Doel is om voldoende woningen voor elke doelgroep in het juiste woonmilieu te bieden. Gemeenten en regio's zijn aan zet, met als primaire partners corporaties en ontwikkelaars. Kaders en regionale samenwerking en onderlinge afstemming (ook bovenregionaal) zijn daarbij nodig. Om keuzevrijheid van woningzoekenden en beschikbaarheid van woningen voor vergunninghouders te waarborgen heeft de provincie binnen de Huisvestingswet bovendien een toezichthoudende rol op de gemeenten.

De provincie wil dat wordt voorzien in de maatschappelijke vraag naar werklocaties. Met name bij kantoren en detailhandel neemt de leegstand toe. Met transformatie en herbestemming naar binnenstedelijke woningen kan een beperkt deel van de vraag naar binnenstedelijk wonen worden opgevangen, maar dit zal niet alle knelpunten kunnen oplossen.
Bedrijventerreinen spelen een belangrijke rol in onze economie en zijn dragers van werkgelegenheid. De provincie wil stimuleren dat het juiste bedrijf zich op de juiste plek vestigt en ondernemers op bedrijventerreinen faciliteren bij hun vragen op het gebied van gezamenlijkheid, zoals het samen (laten) aanleggen van glasvezel of samen energie opwekken.

Trends en ontwikkelingen
De omvang van de Zuid-Hollandse bevolking blijft groeien en ook de samenstelling van de bevolking verandert. De vraag naar woningen verandert door structurele demografische ontwikkelingen en vestigingskeuzes van burgers. Er komen steeds meer ouderen, eenoudergezinnen en eenpersoonshuishoudens terwijl het aantal

kinderen / jongeren afneemt. Dat betekent dat er nieuwe eisen gesteld worden aan woonomgeving en voorzieningen. Er is sprake van een trek naar de stad. Woningbouw zal voor het grootste deel moeten plaatsvinden in de stedelijke agglomeratie. In het overgrote deel van de vraag kan voorzien worden door hergebruik, (ver)nieuwbouw, renovatie, verhuur en verkoop van de bestaande voorraad.
Ook de vraag naar de werklocaties kantoren, detailhandel en bedrijventerreinen verandert door demografische en economische ontwikkelingen maar ook door bijvoorbeeld de invloed van Internetwinkels op detailhandel, het nieuwe werken op het aantal benodigde kantoren of de mogelijke gevolgen van ontwikkelingen als 3D-printen voor bedrijventerreinen.
Ook onze manier van werken verandert. Voor Zuid-Holland betekent de afname naar de vraag naar kantoorruimte dat vernieuwbouw, herbestemming en sloop een vlucht zullen nemen.

In de Staat van Zuid-Holland zijn voor dit onderwerp de volgende relevante trends en ontw kkelingen beschreven:

- Ontwikkeling woningvoorraad
- Ontwikkeling bouwvergunningen
- Ontwikkeling woningbehoefte
- Ontwikkeling bevolking
- Ontwikkeling huishoudens
- Migratie
- Leegstandspercentages detailhandel en kantoren
- Ontwikkeling kantorenvoorraad
- Ontwikkeling detailhandelsvoorraad
- Ontwikkeling bedrijventerreinenvoorraad

In de digitale versie van de begroting zijn deze links aanklikbaar in de papierenversie staat het webadres aangegeven: http://staatvan.zuidholland.nl/

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.5.a	Aantal gemeenten dat in het kader van de rapportage Interbestuurl jk toezicht op het domein huisvesting vergunninghouders rood scoort (bron: IBT rapportage Z-H; nulmeting 31 december 2014)	0	0	0	0	0
3.5.b	Leegstandspercentage kantoren in Zuid-Holland mag niet oplopen t.o.v. het leegstandspercentage kantoren in Nederland (NL: 16,1%, Z-H: 17,8% *Het leegstandspercentage kantoren is voor Zuid-Holland alleen beschikbaar voor de 11 belangrijkste kantorengemeenten / -regio's. Deze 11 bestaan uit 10 gemeenten en de regio Drechtsteden.*	1,7%	≤ 1,7%	≤ 1,7%	≤ 1,7%	≤ 1,7%

Toelichting
3.5.a. (vergunninghouders): Het aantal gemeente dat in het kader van de rapportage Interbestuurlijk toezicht op het domein huisvesting vergunninghouders rood scoort. Over deze taak wordt gerapporteerd in de IBT-rapportage. Voor de nulmeting is uitgegaan van de stand van zaken in de rapportage over 2014. Op 31 december 2014 waren er geen gemeenten die rood scoorden. Het beleidsdoel is dat dit in de toekomst zo blijft: geen gemeente met een score rood.

3.5.b: De provincie zet in op het gelijk houden of verkleinen van het verschil in de leegstand tussen Zuid-Holland en Nederland. Er zijn nu geen signalen die er op wijzen, dat landelijk of provinciaal de leegstand in 2016 zal verminderen. Ook in andere vastgoedsectoren stijgt de leegstand en daarmee de behoefte aan transformatie naar andere functies, waarbij vooral aan wonen wordt gedacht.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie
De rol van de provincie is niet het feitelijk zelf realiseren van woningen, kantoren en dergelijke. De provinciale inzet betreft het stellen van kaders, faciliteren, stimuleren en bevorderen. Het ruimtel jk instrumentarium wordt deels ingezet om de regulerende taak van de provincie uit te voeren en om vraag en aanbod van wonen, werken en voorzieningen in balans te brengen. Anderzijds toont de provincie een uitgestoken hand via kennisdeling en meer netwerkend werken bij bijvoorbeeld de transformatie van kantoren en detailhandel.

Taak 3.5.1 Regionale afstemming
Aanvaarden regionale woon- en kantorenvisies
De Visie Ruimte en Mobiliteit is de basis voor het woon- en kantorenbeleid. Woningzoekenden kunnen zich vr j vestigen in Zuid-Holland. De provincie vormt niet één markt voor woningen en werklocaties. Deze markten werken in de praktijk op (sub)regionale schaal. Regionale afstemming speelt dan ook een belangrijke rol in het woon- en werkbeleid. Gemeenten stellen in regionaal verband woon- en kantorenvisies vast. Wat de provincie verstaat onder een regionale woon- en kantorenvisie is uitgewerkt in het Programma Ruimte. De visie bevat in elk geval een realistisch en regionaal afgestemd kwalitatief en kwantitatief programma. Voor kwantiteit kijkt de provincie naar de aansluiting tussen de gevraagde woonmilieus en het aanbod van woonmilieus in het woningbouwprogramma. Daarnaast kijkt de provincie naar het aanbod van voldoende sociale woningbouw en of er wordt ingespeeld op demografische veranderingen.

Een kantorenvisie is gebaseerd op de regionale behoefteramingen vanuit de Visie Ruimte en Mobiliteit. Daarnaast kijkt de provincie naar het (her)gebru k van het bestaande, beschikbare aanbod van kantoren. Hierbij dient een indicatie te worden gegeven van te realiseren onttrekkingen tot 2020 en dient uitgegaan te worden van het benutten van de harde plancapaciteit op de kantorenconcentratielocaties.
Als de woon- en kantorenvisies voldoen aan de beschreven vereisten kunnen deze door de provincie worden aanvaard als kader voor ontwikkelingen in de regio. Indien bij kantoren vermindering van de capaciteit niet lukt via de regionale visies neemt de provincie de regie over.

De wijze waarop regio's invulling geven aan de visies is verschillend. Dit zorgt ervoor dat de visies passen bij de opgaven en manier van werken in de regio.

Vanwege de relatie tussen de woon- en de kantorenvisies en de mogelijkheden om een (beperkt) deel van de binnenstedelijke woningbouwvraag op te vangen met onder andere leegstaande kantoren zijn deze beide opgenomen onder doel 3-1. Taken op het gebied van kantoren, detailhandel en bedr jventerreinen vallen budgettair onder taak 3.5.5. De bijbehorende prestatie-indicatoren zijn daar te vinden.

Om aan de vraag naar stedelijk wonen te kunnen voldoen wordt ook vanuit de provincie bijgedragen aan het bevorderen en faciliteren van oplossingen door deelname in het MIRT-onderzoek stimuleren stedelijk wonen. Hier ligt ook een relatie met het programma slim ruimtegebruik / beter benut bebouwd gebied. Tevens neemt de provincie deel aan (alliantie)gesprekken Stedenbaan. Daarnaast levert de provincie inzet om oplossingen te bevorderen en te faciliteren om met de effecten van demografische veranderingen in landelijk gebied om te gaan (vervolg anticipeerprogramma).

Detailhandel en bedrijventerreinen
Voor detailhandel is recent de onafhankelijke adviescommissie detailhandel Zuid-Holland opgericht die gemeenten adviseert over de door hen gehanteerde behoefteraming en de relatie met de impact van de nieuwe ontwikkeling. Dit loopt via de reguliere planprocedures (zie doel 3-3 en taak 3.5.2).
Voor bedrijventerreinen vindt regionale afstemming plaats via toepassing van de ladder voor duurzame verstedelijking. De regionale behoefteramingen van gemeenten en regio's moeten passen binnen de kaders van de provincie. Ook hierbij zal zij actief gebruik maken van haar ruimtelijk instrumentarium als dit nodig blijkt.

Taak 3.5.2 Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plannen
Op grond van het landelijk Besluit Ruimtelijke Ordening (BRO) en de provinciale Verordening Ruimte (Ladder voor duurzame verstedel jking) is voor een bestemmingsplan dat voorziet in verstedelijking, verantwoording van nut en noodzaak op regionaal niveau vereist. Reguleren is hierbij een belangrijke rol van de provincie binnen een breder palet van instrumenten. De provincie verlegt de focus in de afgelopen jaren steeds meer van reactief beoordelen naar proactief overleggen. Hiermee geven zij vertrouwen aan gemeenten en ruimte om de betrokkenheid van de provincie aan de voorkant van planprocessen te vergroten.
Met een door Gedeputeerde Staten aanvaarde woon- en kantorenvisie kan aan de voorkant van planprocedures nut en noodzaak voor meerdere plannen tegel jk worden verantwoord (zie taak 3.5.1). Bij het ontbreken van aanvaarde visies is in het Programma Ruimte voorzien in een terugvaloptie.
De provincie blijft de mogelijkheid houden om op een gemeentelijk plan een vooroverlegreactie of zienswijze in te dienen of een reactieve aanwijzing te geven op basis van de Wet ruimtelijke ordening. Een helder onderbouwd 'nee' is bij samenwerking immers ook een antwoord dat duidelijkheid kan scheppen. Zie ook doel 3-3.

Taak 3.5.3 Toezicht op huisvesting vergunninghouders
De gemeenten krijgen van het Rijk elk halfjaar een taakstelling met het aantal vergunninghouders dat zij moet huisvesten. De provincie houdt toezicht op de realisatie van deze taakstelling. Kader voor dit toezicht vormt een interventieladder. De laatste trede van deze ladder is indeplaatstreding.
Het streven is dat alle gemeenten in Zuid-Holland hun wettelijke taak om vergunninghouders te huisvesten tijdig en volledig uitvoeren.

Prestatie-indicatoren (=output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.5.3 1	Aantal indeplaatstredingen huisvesting verblijfsgerechtigden	0	0	0	0	0

Taak 3.5.4 Toezicht op gemeentelijke huisvestingsverordeningen
De provincie houdt toezicht op gemeenten bij de uitvoering van de huisvestingswet. Daarnaast is in de wet opgenomen dat de provincie een van de gesprekspartners is bij de totstandkoming (of aanpassing) van een regionale of lokale huisvestingsverordening.

Taak 3.5.5 Voorwaarden scheppen en ondersteunen van gemeenten voor de versterking van werklocaties
Kantoren
De provincie stuurt op plancapaciteit door de plancapaciteit op provinciale kantorenlocaties en scienceparken te bundelen en de plancapaciteit op andere locaties te verminderen. De provincie bevordert en faciliteert herbestemming en transformatie. Vandaar uit is een relatie met het programma slim ruimtegebruik. De provincie monitort de leegstand van de 11 belangrijkste kantorengemeenten / regio's en neemt deel aan (alliantiegesprekken) Stedenbaan, voor zover deze locaties zijn opgenomen in provinciale en of regionale voorkeurslocaties kantoren. Belangr jke partners zijn gemeenten maar ook projectontwikkelaars en beleggers.

Bedrijventerreinen

De provincie wil evenwicht brengen in vraag en aanbod en bestaande bedrijventerreinen beter benutten. Daartoe stimuleert de provincie het toekomstbestendig functioneren van bedrijventerreinen door onder andere een vraaggerichte aanpak. Bedrijven zijn daarbij cruciaal. De provincie draagt verder bij aan het herstructureren van bedrijventerreinen en monitort de staat (dynamiek) van bedrijventerreinen om beleid te kunnen bepalen. Gemeenten zijn hierbij belangrijke partners als mede-investeerder bij herstructurering. De provincie deelt haar kennis. Tot slot kan functiemenging op bedrijventerreinen rekenen op een positieve provinciale houding. Uitzonderingen zijn watergebonden bedrijventerreinen en terreinen met een Hogere Milieu Categorie waar functiemenging kritisch wordt bezien.

Detailhandel

De provincie stuurt ruimtelijk op een vitale en krachtige detailhandelssector door het concentreren van detailhandel in de centra en het zeer terughoudend en bij voorkeur reduceren van perifere, solitaire en verspreide detailhandel. De provincie bevordert en faciliteert herbestemming en transformatie. Daarnaast monitort de provincie de staat van de centra om detailhandelsbeleid te kunnen bepalen via onder andere het Koopstromenonderzoek dat begin 2017 is afgerond. Tot slot voert de provincie gesprekken met regio's/gemeenten over toekomstperspectief van enkele perifere locaties en neemt de provincie deel in (alliantiegesprekken) Stedenbaan. Gemeenten, projectontwikkelaars en beleggers zijn belangrijke partners.

Teeltareaal Greenports

De provincie stuurt op voldoende en moderne teeltlocaties voor de Greenports in Zuid-Holland, zodat de Greenports toonaangevend wereldcluster in Zuid-Holland kunnen blijven. Dit doet de provincie door voor de Greenport Westland-Oostland in de VRM de bestemming glastuinbouw te verbreden en voor de Greenport Boskoop te onderzoeken of sierteeltlocaties buiten de sierteeltcontour verplaatst kunnen worden. In de Greenports Bollenstreek en Aalsmeer participeert de provincie samen met partners in de ontwikkeling van ruimtelijke planvorming. De provincie zet planvormingssubsidie in om planvorming voor modernisering van het teeltareaal te faciliteren.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.5.5.1	Door de provincie aanvaarde regionale kantorenvisies	0	5	5	5	-
3.5.5.2	Aantal hectare opgeleverde hegerstructureerde bedrijventerreinen	n.v.t.	125 ha	125 ha	125 ha	125 ha

Toelichting

3.5.5.1: De regio's zijn op moment van schrijven bezig met het opstellen van regionale kantorenvisies. Op het moment van opstellen zijn er nog geen regionale kantorenvisies aanvaard door de provincie vandaar is bij de nulmeting nul opgenomen. De verwachting is dat voor 2016 vijf regionale visies zijn opgesteld door de regio's. In de Visie Ruimte en Mobiliteit is opgenomen dat de regionale kantorenvisies na aanvaarding door de provincie een looptijd hebben tot medio 2018. Daarna worden nieuwe ambities geformuleerd.

3.5.5.2: De provincie heeft aan een groot aantal gemeenten subsidie toegekend voor de herstructurering van bedrijventerreinen. Dit zijn veelal langjarige projecten, sommige projecten hebben tot 2020 de tijd om tot een afronding te komen. Via de 'Monitoring Uitvoering Herstructurering Bedrijventerreinen' bewaakt de provincie de voortgang en zoekt in voorkomende gevallen samen met de gemeenten naar oplossingen voor eventuele stagnatie.

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans						
Lasten	22.651	18.555	16.750	14.813	22.429	11.264
Baten	567	0	0	0	0	0
Totaal saldo van baten en lasten	**-22.084**	**-18.555**	**-16.750**	**-14.813**	**-22.429**	**-11.264**
Programmareserves						
Alternatieve locatie Hoeksche Waard		0	0	0	9.000	0
Bedrijventerreinen	8.283	0	500	2.899	1.536	0
Bedrijventerreinen: IRP Oude Rijnzone	50	3.588	150	50	700	100
Manden maken	160	25	200	615	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**8.493**	**3.613**	**850**	**3.564**	**11.236**	**100**
Bedrijventerreinen		1.681	1.319	0	0	0
- Storting in reserve	**0**	**1.681**	**1.319**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-13.592**	**-16.623**	**-17.219**	**-11.249**	**-11.193**	**-11.164**

Toelichting meerjarenraming
Het nadelig resultaat van dit doel daalt in 2017 met circa € 6 mln ten opzichte van 2016. In de bezuinigingsronde 2013 is besloten incidenteel middelen te onttrekken uit het budget voor bedr jventerreinen (€ 4 mln in 2014 en € 2 mln in 2015). In 2016 wordt dit bedrag incidenteel aan het budget toegevoegd.

De meerjarige mutaties in de lasten worden daarnaast veroorzaakt door incidentele onttrekkingen aan reserves. Bij bedrijventerreinen zijn de mutaties vooral het gevolg van aanpassingen van de kasritmes van de uitgaven.

In de Najaarsnota 2015 is de looptijd van de reserve Alternatieve locatie Hoeksche Waard, gezien de lopende procedures, verlengd naar 2018. In de meerjarenbegroting is in 2018 een onttrekking geraamd aan de programmareserve van € 9 mln. Dit voor het realiseren van de landschappelijke inpassing van het bedrijventerrein Nieuw Reijerwaard te Ridderkerk. Samen met het project Westelijke Dordtse Oever (WDO) te Dordrecht vormt het de zogenaamde "alternatieve locaties Hoeksche Waard": als alternatief voor de oorspronkel jk in de noordrand van de Hoeksche Waard geprojecteerde 120 ha haven gerelateerd bedrijventerrein voor de Rotterdamse regio en voor de versterking van de Rotterdamse haven. Op basis van de nadere uitvoering van de plannen zal de fasering van de onttrekking in de Voorjaarsnota 2016 nader worden bezien.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een daling van de lasten met € 1,6 mln in 2016 naar € 3,9 mln. In de periode tot 2019 dalen de lasten jaarlijks tot € 3,7 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De daling wordt verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Erfgoedlijnen ontwikkelen en versterken en het verhaal vertellen
- Onderhoudsachterstand monumenten wegnemen en nieuwe functies geven
- Presenteren en toegankelijk maken van de Zuid-Hollandse archeologische vondsten
- Beschermen cultureel erfgoed

Ons erfgoed is letterlijk goud waard. Het maakt onze omgeving mooier, het verschaft ons identiteit en je kunt er geld mee verdienen. De provincie wil haar unieke erfgoed daarom behouden, er zo veel mogelijk mensen mee in contact brengen en van laten genieten en het uiteindelijk door kunnen geven aan de generaties na ons. Daarvoor moet het worden beschermd, bekend en beleefbaar worden gemaakt en bij voorkeur economisch rendabel benut worden. Herbestemming van erfgoed met nieuwe, eigentijdse functies is immers nog de beste garantie op behoud.
Beschermen doet de provincie vooral via het wettelijke RO-instrumentarium. Zo wordt bekeken of het provinciaal erfgoedbelang goed in de gemeentelijke bestemmingsplannen verwerkt is. Door tijdig de dialoog aan te gaan is dat in de regel ook het geval, waardoor de provincie in de meeste gevallen geen zienswijze hoeft te geven.
Maar het gaat niet alleen om het beschermen, bewaren en restaureren van fysieke restanten. Ze moeten ook voor iedereen toegankelijk zijn en vooral: hun verhaal moet verteld worden. Daarom gaat de provincie door met de realisatie van erfgoedlijnen. Een erfgoedl jn is een geografische structuur (kust, trekvaart, oude duinenrij, eiland, etcetera), die meerdere monumentale stippen met één gemeenschappelijk historisch verhaal verbindt tot één streep of lijn op de kaart. De erfgoedl jnen zijn ensembles van erfgoed, landschap en water, die kwaliteit verschaffen aan de ruimte en beschikken over groot recreatief en toeristisch potentieel.
De provincie restaureert en herbestemt rijksmonumenten en sluit daarbij aan op de actuele behoefte en kansen op economische dragers.
Bij de archeologie voert de provincie haar wettel jke beschermingstaak uit, maar zorgt ook voor kennisvermeerdering en publieksbere k, bijvoorbeeld via het Archeologiehuis. Het Zuid-Hollands bodemarchief moet zo veel mogelijk worden ontsloten voor onderzoek en tentoonstelling. Ook hier geldt immers dat draagvlak onder de bevo king de beste borging van het archeologisch belang is bij ruimtelijk-economische afwegingen.
Uiteraard koestert de provincie de molens als dragers van het Zuid-Hollandse landschap. Internationaal zijn zij provinciaal icoon bij uitstek. Daarom wordt het gebruik gestimuleerd met draaipremies (want ‘rust, roest’) en wordt voor goed onderhoud gezorgd.

Trends en externe factoren
In een mondialiserende wereld geeft erfgoed ons identiteit en dus houvast. Na decennia van vooral groei en uitbreiding van de gebouwde omgeving verschuift het accent van kwantiteit naar meer kwaliteit. Daarin speelt ‘beleving’ een steeds grotere rol. Dat wordt weerspiegeld door de trek van jonge, beter opgeleide gezinnen naar de oude Hollandse steden en hun aantrekkingskracht op koperspubliek. Het historische karakter van de steden is een aantrekkelijke vestigingsfactor. Cultuur en erfgoed spelen daarom een belangrijke voorwaardenscheppende rol bij de Agenda stad.

Erfgoed en ruimtelijke ordening zullen ook steeds meer met elkaar verknoopt raken vanwege de inspirerende en toegevoegde waarde. Nieuwbouw kan worden uitgespaard door monumenten (bijvoorbeeld kerken) weer een eigentijdse functie te geven als woon-, winkel- en kantoorruimte. Of als ‘verzamelgebouw’ voor zorg- en maatschappelijke functies op het krimpende platteland. Met hun torens blijven ze zo bewaard als herkenningspunten in het weidse polderlandschap.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Nr.	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.6.a	Aantal bezoekers van de iconen* van de Erfgoedl jnen	595.000	600.000	610.000	630.000	650.000
3.6.b	Aantal in de erfgoedlijnen geïnvesteerde vrijwilligersuren	17.300	17.300	18.000	19.000	20.000
3.6.c	Aantal bezoeken van de website 'geschiedenisvanzuidholland.nl'	92.000	94.000	96.000	98.000	100.000
3.6.d	Aantal omwentelingen van de Zuid-Hollandse molens	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000
3.6.e	Aantal bezoekers provinciaal Archeologiehuis	50.000	51.000	52.000	54.000	55.000
3.6.f	Aantal bruiklenen (uitleningen van archeologische vondsten) uit het provinciaal archeologisch depot	33	34	36	38	40
3.6.g	Aantal bestemmingsplannen zonder zienswijze voor wat betreft cultureel erfgoed, in %	80%	80%	80%	80%	80%

**Per erfgoedlijn is 1 icoon geselecteerd: Kinderdijk (Waterdriehoek), Fort Wierickerschans (OHW), Archeon (Limes), Duivenvoorde (Landgoederenzone), Lakenhal (Trekvaarten), Fort 1881 (Atlantikwall) en Menheerse Werf (Goeree; de laatste gaat in 2016 open)*

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Bedrijven volgen de medewerkers. Vroeger was dat andersom. In Europa concurreren grootstedelijke regio's dus steeds meer om inwoners. Hoe houd je je inwoners vast en hoe kom je aan gekwalificeerde nieuwe inwoners? De kwaliteit van de leefomgeving speelt daarbij een grote rol. En binnen die leefomgeving zijn cultuur en erfgoed weer een belangrijke bepalende factor. Een verstedelijkte provincie als Zuid-Holland doet er dus verstandig aan om haar cultuur en erfgoed te beschermen, beleefbaar te maken en te benutten.
Via de wet Ruimtelijke Ordening en de Erfgoedwet beschermt de provincie haar erfgoed. T jdig onderhoud en restauratie dragen zowel bij aan bescherming als beleefbaarheid. Bij de erfgoedlijnen gaat de provincie nog een stap verder door ons erfgoed te ontwikkelen tot goed bekende en bereikbare recreatief / toeristische attracties. Door erfgoed te combineren met groen, water en landschap wordt hun aantrekkelijkheid nog eens sterk vergroot. Dit is een complexe integrale opgave die de provincie niet alleen kan realiseren noch betalen. Daarom sluit de provincie bewust aan bij de grote energie die in de samenleving leeft. Bijvoorbeeld b j de vele vrijwilligers, stichtingen, verenigingen, medeoverheden en ondernemers. De provincie werkt daarbij op het meest effectieve schaalniveau samen in netwerken en stelt zich daarbij open, betrouwbaar en dienstbaar op.

Taak 3.6.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van cultureel erfgoed

Kaders worden gesteld door de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) en de Verordening Ruimte. In de VRM is het (archeologisch) erfgoed opgenomen als 'provinciaal belang' en de Verordening Ruimte bevat de Molenbiotoop, de Landgoedbiotoop, kroonjuwelen (inclusief werelderfgoederen), archeologie en Limes. Alle ruimtelijke plannen (bestemmingsplannen, peilbesluiten, Milieu Effect Rapportages, structuurvisies en vergunningen) worden vanuit het provinciaal erfgoedbelang bekeken en van een deskundig advies voorzien.
De nieuwe Omgevingswet en Erfgoedwet vormen straks de landelijk kaders. Via het IPO wordt geborgd dat het provinciaal erfgoedbelang in beide wetten een goede plek krijgt.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.6.1.1	Aantal uitgebrachte adviezen over ruimtelijke plannen voor wat betreft erfgoed	80	80	80	80	80

Taak 3.6.2 Restaureren monumenten en onderhouden molens

De taak om rijksmonumenten te restaureren is in 2012 gedecentraliseerd naar de provincies. Zuid-Holland telt ruim 9.000 monumenten, waarvan 228 molens. Voor provinciale subsidie komen echter alleen monumenten in aanmerking die geen woonhuis zijn of een rendabele bestemming hebben. Daarvoor bestaat een fiscale regeling, respectievelijk kan een laagrentende lening worden aangevraagd bij het Nationaal Restauratie Fonds (NRF). Toch wordt de provincie geconfronteerd met een aanzienlijke restauratiebehoefte. B j de monumenten buiten de erfgoedlijnen betreft dat vooral religieuze gebouwen en molens. De restauratie van monumenten binnen de erfgoedlijnen is begrepen onder taak 3.6.3.

Restauratie is tegelijk vaak ook de eerste stap op weg naar herbestemming. Maar voor het welslagen van herbestemming komt natuurlijk meer kijken. Zo moet er een 'markt' zijn voor een nieuwe functie en ook iemand die het initiatief wil trekken. De provincie heeft de in dat verband meest kansrijke monumenten geselecteerd met behulp van de provinciale 'transitietool'(instrument om kansrijke herbestemmingen te selecteren). Elk jaar voorziet de provincie een aantal daarvan van een advies-op-maat en de nodige begeleiding.

Voor de molens is het belangrijk dat ze kunnen draaien (hun windrecht gaat terug op de Middeleeuwen). Naast subsidie voor onderhoud en restauratie verstrekt de provincie daarom ook draaipremies naar rato van het aantal gemaakte omwentelingen. Om te kunnen draaien dient ook de omgevende molenbiotoop op orde zijn. Vaak wordt de windvang binnen dat biotoop verstoord door matig en slecht onderhouden bomen en struiken (wervelingen leiden dan tot onregelmatige slijtage). Op twee manieren stimuleert de provincie totstandkoming van groenbeheerplannen bij molens. Door ze te betrekken bij onze beoordeling van ruimtelijke plannen (zie hierboven bij taak 3.6.1) en via het 'molennetwerk', dat de provincie via het Erfgoedhuis Zuid-Holland ondersteunt.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.6.2.1	Aantal gesubsidieerde restauraties van r jksmonumenten	15	20	20	20	20
3.6.2.2	Aantal maatadviezen voor en begeleiding bij herbestemming	7	8	8	8	8
3.6.2.3	Aantal aangevraagde onderhoudssubsidies voor molens in %	95%	95%	96%	97%	98%
3.6.2.4	Aantal opgestelde groenbeheerplannen in molenbiotopen waarbinnen groenbeheer matig is in %	32%	34%	36%	38%	40%

Taak 3.6.3 Erfgoedlijnen ontwikkelen en beleefbaar maken

In het provinciaal erfgoedbeleid heeft de provincie het accent verschoven van *bescherming* van het *individuele* monument naar gebiedsgerichte en integrale *ontwikkeling* van *complexen* van monumenten. Een ingewikkelde en dure opgave, die de provincie niet alleen kan realiseren en betalen. Daarom brengt de provincie vanaf eind 2012 in co creatie met vele partijen van binnen (onder meer Groen, Water, Ruimtelijke Ordening, Mobiliteit) en buiten (netwerkend werken met ruim 200 partijen) zeven erfgoedlijnen tot ontwikkeling.

De provincie onderscheidt momenteel de volgende erfgoedlijnen: de Atlantikwall, de Oude Hollandse Waterlinie, Landgoederenzone, Romeinse Limes, Goeree-Overflakkee, Trekvaarten en de Waterdriehoek. Elke lijn heeft een erfgoedtafel waaraan iedereen die zich in de erfgoedlijn interesseert of er belang bij denkt te hebben, mee doet. Deze tafels hebben een onafhankelijk voorzitter en staan permanent open voor nieuwe partijen met nieuwe belangen en ideeën. De voorzitter bewaakt het open karakter van de tafel, houdt partijen bij elkaar en bewaakt de voortgang bij het bereiken van het gezamenlijke doel.

Elke erfgoedtafel heeft voor zijn lijn een wensbeeld 2020 (stip aan de horizon) geformuleerd en een meerjarig investeringsprogramma met activiteiten en projecten om hun wensbeeld te realiseren. Elk jaar verschaft elke tafel de provincie een zwaarwegend advies over de het daarop volgend jaar door de provincie te subsidiëren projecten. De provincie beoordeelt deze adviezen op onevenwichtigheden binnen en tussen de lijnen en vat het

eindbeeld samen in een Maatregelenpakket erfgoedlijnen. Na publicatie van het Maatregelenpakket kan subsidie worden aangevraagd door en voor de in het pakket vermelde initiatiefnemers, projecten en bedragen. Deze aanpak maakt veel energie los, wat tot uitdrukking komt in een groot aantal gerealiseerde projecten en ruime cofinanciering.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.6.3.1	Aantal partijen dat deelneemt aan de erfgoedtafels	265	270	275	280	285
3.6.3.2	Financiële bijdrage derden bovenop de provinciale bijdrage erfgoedlijnen (cofinanciering)	250%	250%	250%	250%	250%
3.6.3.3	Aantal via het Maatregelenpakket Erfgoedl jnen gesubsidieerde projecten en activiteiten	50	50	50	50	50

Taak 3.6.4 Presenteren en toegankelijk maken archeologische vondsten

Vrijwel iedereen is geïnteresseerd waar we vandaan komen: wie waren onze voorouders en hoe leefden ze? Maar toch graven we onze geschiedenis niet zomaar overal op. Het beleid is sinds het EU-verdrag van Malta juist gericht op behoud 'in situ', dus daar waar het zich bevindt. Er wordt alleen opgegraven als na ruimtelijk-economisch afweging duidelijk is geworden dat de grond moet worden verstoord ten behoeve van de aanleg van bijvoorbeeld een weg, tunnel of woonwijk. Dan wordt er archeologisch onderzoek verricht dat voorwerpen en kennis oplevert. Het zou jammer zijn als dat vervolgens verdwijnt in een depot en de kennis beperkt blijft tot de academische kring. Want dan ontvalt uiteindelijk het maatschappelijk draagvlak voor de archeologie en daarmee de basis voor het behoud van ons bodemarchief. De provincie wil daarom de cirkel 'bescherming' en 'kennisvermeerdering' rond maken met het element 'publieksbereik'.

Voor de bescherming heeft de provincie haar RO-instrumentarium en het archeologisch Depot in Alphen aan den R jn, waarin alle vondsten in onze provincie vakkundig en veilig worden bewaard (behalve die uit enkele gemeenten, die zelf over een eigen depot beschikken). De meest interessante vondsten worden gepresenteerd in het provinciaal Archeologiehuis bij de ingang van het Archeon. Maar er kan veel meer. Samen met gemeenten en vrijwilligers van de AWN (Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland) wil de provincie op geleide van de geactualiseerde POA (Provinciale Onderzoek Agenda) elk jaar een voor een breed (en vooral jong) publiek aantrekkel jk programma van open archeologiedagen, rondleidingen bij opgravingen, tentoonstellingen, publicaties, websites en lezingen uitvoeren.

Speciale aandacht vraagt de Limes, de Romeinse rijksgrens die liep van Schotland tot de Zwarte Zee en in ons land langs de Rijn van Katwijk tot de Duitse grens. Omdat de Rijn zelf overal breed genoeg was hoefde er geen muur te worden gebouwd zoals in Engeland (muur van Hadrianus) en in Duitsland de palissade tussen Rijn en Donau. Het systeem bestond uit een heerweg, wachttorens en forten (castella en castra) met aanpalende burgernederzettingen (vici). Dit systeem is het grootste archeologische monument in Europa, respectievelijk Nederland, maar hier grotendeels onzichtbaar: veel is bewaard onder de grond. Onze Limes en het deel in Noordwest Duitsland (samen de neder Germaanse Limes) is momenteel kandidaat voor de status van UNESCO Werelderfgoed (erkenning te verwachten in 2020). In dat kader moet de provincie het niet alleen goed beschermen, maar ook weer voor een breed publiek beleefbaar maken. Dat wordt gedaan samen met het Rijk, Gelderland, Utrecht en tientallen Limes-gemeenten in NLS verband (Nederlandse Limes Samenwerking) plus de twee betrokken Duitse deelstaten.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.6.4.1	Aantal op publiek gerichte archeologische activiteiten in Zuid-Holland	5	7	8	9	10

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed						
Lasten	12.975	14.650	15.173	13.642	13.595	13.566
Baten	8	7	504	504	504	498
Totaal saldo van baten en lasten	**-12.967**	**-14.644**	**-14.669**	**-13.138**	**-13.091**	**-13.068**
Programmareserves						
2011 DP Diefdijk	55	0	0	0	0	0
2014 DP Brandveiligheid depot archeologie		125	0	0	0	0
Cultuurbehoud	146	0	0	0	0	0
Restauratie rijksmonumenten en erfgoed	1.011	2.347	1.400	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**1.212**	**2.472**	**1.400**	**0**	**0**	**0**
2014 DP Brandveiligheid depot archeologie	125	0	0	0	0	0
Restauratie rijksmonumenten en erfgoed	922	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**1.047**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-12.802**	**-12.172**	**-13.269**	**-13.138**	**-13.091**	**-13.068**

Toelichting meerjarenraming

In het Hoofdlijnenakkoord worden middelen (totaal incidenteel € 8 mln) ter beschikking gesteld voor de continuering van het succesvolle erfgoedbeleid. Daarnaast wordt via het Hoofdlijnenakkoord voor de intensivering van het cultureel erfgoed en de realisatie van diverse doelen op dit gebied middelen (totaal incidenteel € 6 mln) ter beschikking gesteld. In 2016, 2017, 2018 en 2019 wordt jaarlijks € 3,5 mln beschikbaar gesteld.

In het Hoofdlijnenakkoord is besloten om de overgebleven ISV-middelen onder meer in te zetten voor het Cultureel erfgoed (€ 0,5 mln in de periode 2016-2019). Bij Stedelijke vernieuwing wordt rekening gehouden met het erfgoed en bezien hoe dit opnieuw kan worden ingepast of herbestemd.

De hogere lasten in 2016 hebben betrekking op een incidentele onttrekking aan de reserve Restauratie rijksmonumenten en erfgoed (€ 1,4 mln).

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit niet geleid tot een st jging van de lasten in 2016 (€ 3,7 mln). In de periode tot 2019 dalen de lasten jaarlijks tot € 3,5 mln in 2019.

DOEL 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Saneren of beheersen spoedlocaties en adequate nazorg van restverontreiniging
- Herontwikkelen locaties met bodemverontreiniging en herontwikkelen voormalige vuilstortplaatsen
- Beheersen van verontreinigingen stortlocaties
- Duurzaam gebruik van de ondergrond en toepassing 3D-ordening

De Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) beschrijft het provinciaal strategisch bodembeleid. Het operationeel ruimtelijk bodembeleid is opgenomen in het Programma Ruimte, waarin is aangegeven welke mix aan instrumenten de provincie voornemens is in te zetten en wil aanbieden om de doelen te bereiken. In het Convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020, dat is afgesloten tussen het ministerie van IenM, IPO, UvW en VNG, zijn afspraken gemaakt over de uitvoering van het bodembeleid en de daarvoor beschikbare financiën. Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland hebben in januari 2015 ingestemd met dit convenant. De provincie wil een schonere bodem realiseren door de aanpak van de spoedlocaties (de locaties met actuele humane risico's en/of risico's voor verspreiding en ecologie) voor 2021 én herontwikkeling van overige locaties met bodemverontreinigingen. Er zijn 2 categorieën spoedlocaties: spoedlocaties die door de overheid worden gedaan en spoedlocaties die door de eigenaar worden gedaan. Saneringen die door de overheid worden gedaan zijn goed te programmeren, omdat de overheid dan zelf de regie heeft. Deze saneringen worden betaald uit onze bodemgelden. Dit is wel een minderheid van de spoedlocaties. De meeste spoedlocaties moeten worden gesaneerd door de eigenaar. Overheid gaat in gesprek met de eigenaar en stimuleert de aanpak. In sommige gevallen kan een beroep worden gedaan op een financiële bijdrage van de overheid. Als de eigenaar niet wil meewerken, dan zal het juridisch instrumentarium worden ingezet bijvoorbeeld een bevel tot onderzoek). Dit werkt vertragend. Deze categorie van spoedlocaties is dan ook moeilijk exact te programmeren. De cijfers in tabel 3.7 a zijn op basis van voorgaande dan ook een voorzichtige inschatting. Ook voor stortplaatsen wordt naast het uitvoeren van de reguliere taken in het kader van de Wet milieubeheer ingezet op herontwikkeling. Daarnaast wil de provincie duurzaam gebru k van de ondergrond realiseren door de kwaliteiten van bodem en ondergrond beter te benutten. Dit moet op termijn vertaling krijgen in een 3D-ordening.

Trends en ontwikkelingen

In de Staat van Zuid-Holland zijn voor dit onderwerp de volgende relevante trends en ontw kkelingen beschreven:

- Verantwoord gebruik natuurlijke hulpbronnen bij winning fossiele brandstoffen
- Benutting ondergrond voor winning duurzame energie

In de digitale versie van de begroting zijn deze links aanklikbaar in de papieren versie staat het webadres aangegeven: http://staatvan.zuidholland.nl/

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019	(2021)
3.7.a	Aantal spoedlocaties (MTR-lijst 2013) waarvan de risico`s z jn gesaneerd of zijn beheerst	0%	10%	20%	40%	60%	100%
3.7.b	Aantal KRW grondwater spoedlocaties waarvan de risico`s z jn gesaneerd of zijn beheerst	0%	PM	PM	PM	PM	100%

C jfers hebben alleen betrekking op het grondgebied van de provincie Zuid-Holland waarvoor de provincie het bevoegd gezag is.

Toelichting

1. Peildatum nulmeting is 1-1-2016;
2. De effectindicatoren zijn gebaseerd op de afspraken uit het Convenant bodem en ondergrond 2016-2020 dat is afgesloten tussen het Rijk, het IPO, de Unie van Waterschappen en de VNG. GS hebben in januari 2015 ingestemd met dit convenant;
3. De ambitie is om de spoedlocaties daadwerkelijk te saneren. Als dit niet tijdig lukt, dan moeten minimaal de risico`s worden beheerst of tijdelijke beveiligingsmaatregelen genomen z jn;
4. KRW grondwater spoedlocaties: gevallen van bodem- c.q. grondwaterverontreiniging met verspreidingrisico`s in verband met kwetsbare objecten zoals Natura 2000-gebieden, zwemwateren en waterlichamen waaruit water voor menselijke consumptie wordt onttrokken. Het is aannemelijk dat het spoedlocaties zijn.
5. De mogelijke KRW spoedlocaties worden nog in beeld gebracht. In 2016 stelt de provincie de KRW-grondwaterspoedlocaties-lijst vast waaruit blijkt hoeveel locaties er in Zuid-Holland gesaneerd moeten worden. Met behulp van deze lijst worden in 2016 de PM posten ingevuld.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Vanuit het provinciaal belang om tot een goede ruimtelijke ordening én duurzaam gebruik van bodem en ondergrond te komen wordt instrumentarium (door)ontwikkeld om bodem en ondergrond beter te laten aansluiten op de maatschappelijke opgaven. Een belangr jk element hierbij is kennisontwikkeling en –uitwisseling. Hiermee kan een beter zicht ontstaan in de wijze waarop duurzaam gebruik van bodem en ondergrond door 3D-ordening meer vorm kan krijgen.

Voor (pre)nazorg vormt de Wet milieubeheer het juridisch kader. Sturing vindt plaats op herontwikkeling van zowel gesloten stortplaatsen als op bodemverontreinigingen die geen spoedeisend karakter hebben. Voor stortplaatsen wordt verkend of deze b jvoorbeeld een aandeel kunnen hebben in de energietransitie.

De provincie Zuid-Holland is conform de Wet bodembescherming (Wbb) het bevoegd gezag en verantwoordelijk voor de aanpak van bodemverontreinigingen en spoedlocaties in het bijzonder binnen haar grondgebied. De provincie Zuid-Holland voert de regie hierop, terwijl de uitvoering wordt gedaan door de vijf Zuid-Hollandse Omgevingsdiensten. De gemeenten Rotterdam, Den Haag, Dordrecht, Leiden en Schiedam behoren niet tot het gebied waarvoor de provincie het bevoegd gezag is in het kader van de Wbb. Zij zijn het bevoegd gezag voor hun eigen grondgebied.

Taak 3.7.1 Opdrachtverlening aan Omgevingsdiensten en monitoring uitvoering verontreinigde locaties

De provincie geeft aan de Omgevingsdiensten opdracht om beschikkingen ernst en spoed af te geven, spoedlocaties te laten saneren dan wel de risico's van verontreinigingen weg te nemen. Uiterlijk op 1 januari 2017 moeten alle spoedlocaties (MTR-l jst 2013), exclusief KRW spoed, zijn beschikt. De lijst met spoedeisende locaties op grond van de KRW wordt in het najaar van 2016 vastgesteld. Voor 1 januari 2019 moeten alle KRW-locaties zijn beschikt op ernst en spoed. Voor 2021 moeten deze KRW-locaties zijn gesaneerd dan wel beheerst.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
3.7.1.1	Aantal afgegeven besch kkingen ernst en spoed voor de locaties op de KRW-lijst	0%	0%	50%	100%	100%

Toelichting

C jfers hebben alleen betrekking op het grondgebied van de provincie Zuid-Holland waarvoor de provincie het bevoegd gezag is.

Taak 3.7.2 Uitvoeren van (pre)nazorg op stortlocaties in het kader van de Wet milieubeheer
De provincie Zuid-Holland is op basis van de Nazorgregeling in de Wet milieubeheer bestuurlijk, organisatorisch en financieel verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van gesloten stortplaatsen, die op of na 1 september 1996 nog in bedrijf waren. Het doel van de nazorgregeling is om zeker te stellen dat stortplaatsen ook na sluiting aan het vereiste beschermingsniveau voldoen, zodat zij geen risico vormen voor het milieu.

Voorafgaand aan de sluiting (pre-nazorg) van de stortplaats dienen er voldoende middelen gereserveerd te worden in het provinciale fonds nazorg om de taken in de nazorg te kunnen doen. Hiervoor wordt een doelvermogen opgebouwd door de exploitant op basis van een door de provincie goedgekeurd nazorgplan. Ook wordt door de provincie gecontroleerd of voldaan is aan alle wettelijke bepalingen, contracten en vergunningsvoorwaarden die van invloed zijn op de sluitingsverklaring die de provincie dient af te geven.

Taak 3.7.3 Verkennen en organiseren kennisuitwisseling duurzaam gebruik ondergrond
De provincie heeft instrumentarium ontwikkeld in de vorm van een Bodemladder, Ondergrondwijzer en Bodematlas. De toepasbaarheid en reikwijdte van deze instrumenten wordt via pilots onderzocht. Indien nodig worden deze aangepast om een goede 3D-ordening mogelijk te maken. Het kennis- en informatieniveau wordt verder ontw kkeld en gedeeld met stakeholders om te komen tot een goede realisatie van duurzaam gebruik van bodem en ondergrond.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
3-7 - Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond						
Lasten	10.935	19.504	17.494	3.773	3.727	3.709
Baten	2.209	3.746	1.950	0	0	0
Totaal saldo van baten en lasten	**-8.727**	**-15.758**	**-15.544**	**-3.773**	**-3.727**	**-3.709**
Onderwerp						
Meerjarenplan Bodemsanering	309	11.481	11.866	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**309**	**11.481**	**11.866**	**0**	**0**	**0**
Meerjarenplan Bodemsanering	1.911	5.200	4.325	4.125	4.125	4.125
- Storting in reserve	**1.911**	**5.200**	**4.325**	**4.125**	**4.125**	**4.125**
Resultaat	**-10.329**	**-9.477**	**-8.003**	**-7.899**	**-7.852**	**-7.834**

Toelichting meerjarenraming
Om grote fluctuaties gedurende het jaar te voorkomen zijn de lasten voor de aanpak van spoedlocaties en de onttrekking uit de reserve hiervoor dit jaar voor het eerst bij de begroting opgenomen. Dit vond in eerdere jaren pas plaats bij de Voorjaarsnota van het betreffende jaar. Deze lasten en onttrekkingen zullen in de komende jaren telkens per jaar bij de begroting worden geraamd.

Programma 4 Bestuur en Samenleving

Dit programma bevat de volgende doelen, die hierna worden toegelicht:
Doel 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur
Doel 4-2 Verantwoorde afbouw taken samenleving
Doel 4-3 Ondersteunde cultuurparticipatie en basisbibliotheken en geborgde kennis sociaal
Doel 4-4 Afbouw taken jeugdzorg

Exploitatie (bedragen x € 1.000)	**Begroting 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
Programma 4 Bestuur en Samenleving				
Lasten	45.106	40.122	35.749	35.151
Baten	813	813	813	813
Totaal saldo van baten en lasten	**-44.294**	**-39.309**	**-34.936**	**-34.338**
Bijdrage uit reserve	464	0	0	0
Storting in reserve	0	0	0	0
Resultaat	**-43.830**	**-39.309**	**-34.936**	**-34.338**

Incidentele baten en lasten (bedragen x € 1.000)	**Raming 2016**	**Raming 2017**	**Raming 2018**	**Raming 2019**
Programma 4 Bestuur en Samenleving				
Lasten	1.946	1.579	1.459	1.203
Baten	0	0	0	0
Totaal saldo van baten en lasten	**-1.946**	**-1.579**	**-1.459**	**-1.203**
Bijdrage uit reserve	464	0	0	0
Storting in reserve	0	0	0	0
Resultaat	**-1.482**	**-1.579**	**-1.459**	**-1.203**

DOEL 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Robuuste gemeenten en waterschappen
- Een slagvaardige provincie

De samenleving verwacht van de overheid dat zij snel en daadkrachtig optreedt, nu en in de toekomst toegevoegde waarde heeft en inzichtelijk maakt hoe beleid en besluiten tot stand komen en hoe publieke middelen worden besteed. De provincie kan en wil haar taken alleen goed uitvoeren in samenwerking met andere overheden, het bedrijfsleven en maatschappel jke organisaties.
Gemeenten en waterschappen moeten duurzaam in staat zijn en blijven om hun toenemende taken naar behoren uit te voeren. Krachtig en sterk bestuur en dito ambtelijke organisatie zijn daarvoor randvoorwaardelijk. Daaraan wil de provincie Zuid-Holland bijdragen.
Daarnaast wil de provincie slagvaardig zijn om zo haar taken en rollen als middenbestuur goed te kunnen uitvoeren. Hiervoor is het belangrijk dat Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten zo adequaat mogelijk worden ondersteund door de ambtelijke organisatie.

Trends en ontwikkelingen
Gemeenten gaan steeds meer samenwerken in grotere samenwerkingsverbanden, al dan niet geformaliseerd in bestaande of nieuwe gemeenschappelijke regelingen. De provincie wil dit actief bevorderen en faciliteren. Dit vereist een steeds intensiever contact met gemeenten, maar ook met ondernemers en het maatschappel jk middenveld. Ook de samenwerking met ministeries als Binnenlandse Zaken wordt geïntensiveerd.
Ontwikkelingen in het sociaal domein (de drie decentralisaties) zijn, met aanhoudende bezuinigingen en de problematiek met de grondexploitaties, van invloed op het begrotingsevenwicht van gemeenten
Naast het toezicht op de zestig gemeenten wordt er ook toezicht gehouden op zeventig gemeenschappelijke regelingen en vijf waterschappen.

De trend voor alle overheden is dat zij door de maatschappij steeds nadrukkelijker als één van en niet per se dé partij gezien wordt die een opgave moet aanpakken. Afhankelijk van de rol die de overheid heeft, acteert ze in een bepaald domein. Daarbij hoort: open zijn over wat je waarom, en met wie doet.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
4.1.a	Klanttevredenheid (schaal 1-10)	2014 = 6,84	7,0	geen meting	>7,0	geen meting

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie
De gemeenten, gemeenschappelijke regelingen, waterschappen en veiligheidsregio's zijn zelfstandige bestuursorganen met eigen taken en autonomie. Bestuurlijke samenwerking is de eerste manier om daar waar nodig hun robuustheid te vergroten, zodat kansen voor inwoners en bedrijven in Zuid-Holland optimaal benut worden. Het gaat daarbij om samenwerking met individuele gemeenten, samenwerking met gemeenten verenigd in regio's en om belangenbehartiging richting Rijk, en binnen en buiten Europa. Het samenwerkingsinstrumentarium bestaat uit het uitnodigen en vragen, uitdagen, stimuleren en inspireren en regie voeren.
Het uitoefenen van toezicht is een tweede instrument dat de provincie inzet. De robuustheid van de bestuursorganen wordt zo beoordeeld waarna indien nodig verbetering ingezet wordt.

De provincie kan het wettelijk instrumentarium op basis van de Wet Algemene regels herindeling (Arhi) inzetten als een mogelijke resultante van een samenwerkingsproces.

De provincie is slagvaardig als ze beschikt over adequaat instrumentarium, dat toegespitst is op de omgeving waarbinnen zij opereert. De bestuurlijke en ambtelijke organisatie z jn onderdeel van dit instrumentarium, evenals de faciliteiten die de organisatie in kan zetten om haar doelen te bereiken.
Transparantie vergroten vraagt aanpassing van houding, werkprocessen en (ICT)middelen. Langs vier lijnen kan transparantie worden vergroot: open data, open overheid, open spending en open contact en aanpak.

Taak 4.1.1 Versterken van bestuurlijke samenwerking (inclusief Arhi)
De provincie heeft een bovenlokale systeemverantwoordel jkheid voor het functioneren van het openbaar bestuur in Zuid-Holland. Vanuit die verantwoordelijkheid zet de provincie zich actief in voor krachtige, slagvaardige en robuuste gemeenten die de lokale taken en regionale opgaven goed kunnen oppakken. De provincie respecteert de positie van de gemeente als eerste overheid en geeft hen de ruimte om haar taken op te pakken. Indien nodig voert de provincie de regie om samen met de betrokken gemeenten de bestuurskracht op orde te houden.
Gemeenten hebben belangen die hun gemeentegrens overstijgen. Het is de verantwoordelijkheid van een gemeente dat deze belangen goed worden behartigd. Als in een bepaalde regio opgaven en kansen voor inwoners, instellingen en bedrijven worden gemist, gaat de provincie hierover het gesprek aan. De provincie maakt in regionaal verband afspraken met gemeenten over hoe zij intergemeentelijke samenwerking en/of samenvoeging zelf inhoud en vorm wil geven. De provincie verwacht dat aan deze afspraken actief invulling wordt gegeven en toetst deze afspraken aan procesvoortgang en samenhang. Het belang van de inwoners, instellingen en bedrijven in de gemeenten staat hierbij voorop.
De gemeenten in Zuid-Holland werken samen in regio's. Door samenwerking worden inhoudelijke doelen eerder of beter bereikt en worden ook investeringen effectiever ingezet. De provincie participeert in de Zuidvleugel en werkt intensief samen met andere regio's. Krachtenbundeling van steden is daarbij, met name voor de internationale concurrentiepositie, een belangrijk uitgangspunt. Een PROVINCIE ZUID-HOLLAND-visie op kwaliteit lokaal bestuur zal in 2015 voor de Staten worden opgesteld.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
4.1.1.1	Aanpak (afspraken en proces) per prioritair gebied vastgesteld en uitgevoerd	N.v.t.	Voorbereiding en vaststelling (GS)	Uitgevoerd	Uitgevoerd	Uitgevoerd
4.1.1.2	Tussenrapportage aan PS uitgebracht	N.v.t.	1e	2e	3e	4e

Taak 4.1.2 Risicogericht uitvoeren van interbestuurlijk toezicht
De provincie vindt het belangrijk om een beeld te hebben van de gemeentelijke taakbehartiging voor de meest risicovolle domeinen bij wettelijke taken die zij in medebewind uitvoeren. Gemeenten stellen jaarlijks hun Interbestuurl jk Toezicht (IBT) rapportage op met toezichtsinformatie voor financiën, ruimtelijke ordening, omgevingsrecht (inclusief externe veiligheid), monumentenzorg, informatie- en archiefbeheer en huisvesting van vergunninghouders. De gemeenteraad van elke gemeente stelt de IBT rapportage vast als onderdeel van de jaarstukken en geeft voor elk domein een oordeel met behulp van de scores "groen", "oranje" of "rood".
Vervolgens stelt de provincie de Rapportage Interbestuurlijk Toezicht op (voorheen 'Staat van de gemeenten'), die voor alle zestig gemeenten een totaalbeeld bevat, inclusief de provinciale IBT-beoordeling. De inzet van gemeenten en provincie is gericht op een zo "groen" mogelijk totaalbeeld, waar gemeenten hun wettelijke taken goed op orde hebben en de provincie als (verticale) toezichthouder meer op afstand kan blijven. In 2015 heeft de provincie op een actieve wijze in samenwerking met gemeenten invulling gegeven aan het IBT, waarbij een totaalbeeld voor alle gemeenten is opgesteld, inclusief een provinciale beoordeling voor de zes domeinen. 2015 was voor zowel de provincie als gemeenten een leerjaar. Naar aanleiding van een in 2015 uitgevoerde evaluatie

IBT en de opgedane leerervaringen is een nota 'Evaluatie en doorontwikkeling IBT' opgesteld. In nauw overleg met gemeenten is gewerkt aan een verbeterslag voor de IBT-indicatoren. Opzet is om met ingang van 2016 aan de slag te gaan met deze nieuwe set van indicatoren.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016 (= nulsituatie)	2017	2018	2019
4.1.2.1	Percentage gemeenten met score:					
	• 0-2 keer 'groen'	PM	PM	PM	PM	PM
	• 3 of 4 keer 'groen'	PM	PM	PM	PM	PM
	• 5 of 6 keer 'groen'	PM	PM	PM	PM	100% (= 60 gemeenten)

Toelichting

4.1.2.1: De nulmeting en streefwaarden voor deze prestatie-indicator zijn nog niet bekend, aangezien het in 2015 opgestelde IBT- totaalbeeld daarvoor niet goed bruikbaar is. Provincie en gemeenten werken in 2015 aan een verbeterslag in het kader van de doorontwikkeling van IBT. Opzet is de nieuwe verbeterde set met IBT-indicatoren voor het eerst in 2016 te hanteren, waarbij in augustus 2016 een provinciale beoordeling IBT en een totaalbeeld voor alle gemeenten volgt (=de nulsituatie). Op basis van de nulmeting in 2016 worden de streefwaarden voor 2017, 2018 en 2019 bepaald. Deze prestatie-indicatoren worden b j de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 4.1.3 Risicogericht uitvoeren van financieel toezicht

Met het financiële toezicht op de gemeenten wil de provincie bijdragen aan een gezonde financiële situatie bij gemeenten. Daardoor kan een gemeente voortbestaan zonder een beroep te hoeven doen op middelen van de collectiviteit van de gemeenten (via art. 12 van de Financiële Verhoudingswet). Op basis van risicoanalyses voert de provincie jaarlijks gesprekken met gemeenten; daarnaast beoordeelt de provincie plannings- en verantwoordingsdocumenten zodat een actueel oordeel bestaat over de gemeentelijke financiële positie. Waar zinvol worden, naast maatwerk per gemeente, aan de gemeenten ontw kkelingen in kaders, regelgeving en generieke risico's vroegtijdig gecommuniceerd. Waar nodig, wordt bij gemeenten die in de gevarenzone (dreigen) terecht te komen tijdig geïntervenieerd, zodanig dat ze hun preventieve toezichtstatus behouden c.q. zo snel mogelijk weer verkrijgen.

Naast het toezicht op de zestig gemeenten wordt er ook toezicht gehouden op zeventig gemeenschappelijke regelingen en de vijf waterschappen.
Aandachtsgebieden waar vooral de aandacht naar uitgaat, zijn: bezuinigingen, grondexploitaties, weerstandsvermogen, onderhoud kapitaalgoederen en de kosten van het sociaal domein.
Het financieel toezicht wordt door de provincie zelf uitgevoerd waarbij wel steeds meer de samenwerking met de andere provincies gezocht wordt voor zaken als kennisdeling, eenduidige communicatie en de toepassing van instrumenten en technieken.

Taak 4.1.4 Risicogericht toezicht houden op het archief- en informatiebeheer van gemeenten, waterschappen en provinciale organen

De provincie houdt toezicht op het archief- en informatiebeheer van 60 gemeenten, 4 waterschappen en de gemeenschappelijke regelingen waaraan zij deelnemen en hanteert hierbij de bepalingen uit de Archiefwet 1995. Doel van het toezicht is dat de betrokken overheden hun informatiebeheer op orde kr jgen en houden en zo bijdragen aan een betrouwbare overheid. Na de inwerkingtreding van de Wet revitalisering generiek toezicht leggen de dagelijkse besturen verantwoording af aan de raad respectievelijk het algemeen bestuur en fungeert de provincie als toezichthouder op afstand. De betrokken overheidsorganen leggen schriftelijk verantwoording af op basis van het door GS vastgestelde Aanvullend Beleidskader Archieftoezicht en de met gemeenten gesloten

bestuursovereenkomsten. De provincie toetst op grond van de Archiefwet en let daarbij met name op het digitale aspect van archiveren vanwege de daarmee gepaard gaande risico's voor de werkprocessen van decentrale overheden. De uitkomsten van de toetsing maken deel uit van het interbestuurlijk toezicht door de provincie en worden opgenomen in de 'Rapportage interbestuurlijk toezicht'. Het toezicht door de provincie berust op het provinciebreed vastgestelde Aanvullend Beleidskader Archieftoezicht. B j de uitvoering ervan werkt ze nauw samen met de andere provincies, met name in de Randstad, alsmede met de gemeenten, die het eerstelijnstoezicht uitvoeren.

Tegel jkert jd dient de provincie haar eigen, actuele en historische informatie op orde te hebben. De provincie houdt op grond van de Archiefwet intern toezicht op een goede en betrouwbare archief- en informatiefunctie. In het bijzonder het digitale aspect van het opslaan en archiveren van gegevens in de diverse applicaties noopt tot regelmatige toetsing vanwege de risico's die provinciale organen lopen bij het verloren gaan of niet terugvinden van bedrijfskritische informatie.
Tevens ziet de provincie toe op een tijdige overbrenging van analoog en digitaal archief naar de archiefbewaarplaats en een correct beheer ervan door het Nationaal Archief. De provincie zorgt er samen met het Nationaal Archief voor dat dit cultureel erfgoed een groter publieksbereik krijgt en de informatie van vandaag de dag voor het archief van de toekomst een plek krijgt in een zogenaamd 'e-depot' waar organisatie en geïnteresseerden het kunnen raadplegen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
4.1.4.1	Percentage gemeenten en waterschappen dat voldoet aan de bepalingen van de Archiefwet ('groen' kleurt in kader van het IBT)	10%	25%	40%	60%	75%
4.1.4.2	Aantal opvragingen van archiefstukken in Nationaal Archief	714	750	800	850	900

Taak 4.1.5 Uitvoeren van de algemene bestuurstaken (Provinciale Staten)
Het begrotingsjaar 2016 is het eerste volledige begrotingsjaar na de verkiezingen. Provinciale Staten bestaan op dit moment uit tien fracties. Provinciale Staten streven ernaar om als hoogste bestuursorgaan in Zuid-Holland laagdrempelig en transparant de controlerende, volksvertegenwoordigende en kaderstellende rol uit te voeren. Dat doen zij door zelf belangr jke provinciale thema's te agenderen en het college van Gedeputeerde Staten op hoofdlijnen aan te sturen bij de ontwikkeling van nieuw beleid. Provinciale Staten controleren verder de uitvoering van het door Gedeputeerde Staten gevoerde beleid. Speerpunt in 2016 is het versterken van de agenderende rol van Provinciale Staten. Dit doen fracties en Statenleden door onderwerpen op eigen initiatief te agenderen en door actief signalen op te pakken uit de maatschappij. Door geregeld de provincie in te gaan en op zorgvuldige w jze om te gaan met reacties van inwoners van Zuid-Holland, houden Provinciale Staten een vinger aan de pols bij de ontwikkelingen in de provincie. De invoering van een nieuwe vergaderstructuur voor de commissies bestaande uit een procedurevergadering en een overlegvergadering, ondersteunt de Staten in instrumentele zin bij de uitoefening van de agenderende rol. Naast uitoefening van de reguliere taken, zal in 2016 ook het accent liggen op ontmoetingen en gedachtewisselingen met onder andere gemeenteraden uit Zuid-Holland, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Zo staan werkbezoeken aan Den Haag en Rotterdam op de rol evenals een tweede raadsleden ontmoeting voor alle Zuid-Hollandse gemeenteraadsleden.

De Statengriffie ondersteunt Provinciale Staten in inhoudelijke, procedurele en facilitaire zin. Daartoe stelt de griffie jaarl jks een werkplan op, op basis waarvan zij Provinciale Staten ondersteunen.
In 2015 is gestart met een nieuw Stateninformatiesysteem (SIS). Het nieuwe SIS ondersteunt Provinciale Staten bij het papierloos vergaderen en stelt belangstellenden in de provinciale politiek beter in staat provinciale informatie op een eenvoudige manier te ontsluiten. In 2016 zullen de kinderziektes die het SIS na de start heeft gekend, moeten zijn opgelost en zal worden bezien hoe de gebruiksmogelijkheden van het SIS voor Statenleden

en burgers verder kan worden versterkt. Daarnaast worden Provinciale Staten ondersteund door onderzoeken van de Randstedelijke Rekenkamer. De Rekenkamer stelt daartoe jaarlijks een onderzoeksprogramma op. Verder hebben de Statenfracties eigen ondersteuning in de vorm van fractiemedewerkers.

Taak 4.1.6 Uitvoeren van de dagelijkse bestuurstaken (Gedeputeerde Staten)

Het college van Gedeputeerde Staten bestaat deze collegeperiode, naast de Commissaris van de Koning, uit vijf gedeputeerden. Gedeputeerde Staten geven uitvoering aan het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 'Zuid-Holland: slimmer, schoner en sterker'. Dit akkoord is verwerkt in de provinciale begroting.
In het declaratieregister van Gedeputeerde Staten, dat eens per kwartaal verschijnt, worden de bestuurskosten van Gedeputeerde Staten vermeld.

Taak 4.1.7 Adviseren en ondersteunen van het bestuur

Gedeputeerde Staten krijgen op strategisch, tactisch en operationeel niveau advies en ondersteuning. Kwaliteit en integraliteit van beleid en bestuur vormen daarbij het uitgangspunt. Voor het realiseren van de ambities van de provincie is een goede strategische bestuurl jke positionering van het bestuur in haar rol(len) binnen en buiten de provincie van belang, bijvoorbeeld in de Tweede en Eerste Kamer, maar ook in Europa. Door samenwerking met andere partijen in Nederland en daarbuiten wordt tijdig ingezet om relevante wet- en regelgeving te beïnvloeden en kansen die Europa biedt te benutten.
De Commissaris van de Koning (CdK) krijgt ondersteuning en advies bij de uitvoering van zijn taken als rijksorgaan. Dit betreft met name de benoeming van waarnemend burgemeesters, de selectie van nieuwe burgemeesters en het voeren van evaluatiegesprekken met burgemeesters. Daarnaast wordt de CdK ondersteund b j het adviseren en bemiddelen bij verstoorde bestuurlijke verhoudingen en de beoordeling van aanvragen voor Koninklijke onderscheidingen en predicaten.
De CdK is qualitate qua voorzitter van de nationale Stichting Carnegie Heldenfonds. De stichting moedigt goed burgerschap aan door mensen te belonen die vaak met gevaar voor eigen leven een medemens in nood hebben gered. De ondersteuning bestaat uit het jaarlijks organiseren van de nationale heldendag en zal in 2016 daarnaast eigentijdse initiatieven ontplooien.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
4.1.7.1	Bedrag (€ mln, cumulatief) dat is benut binnen EU subsidieprogramma's (Kansen voor WestII, POP3, Interreg en overige) in de periode 2014-2023 (de Europese begrotingsperiode loopt van 2014 tot 2020, projectgeld mag tot en met 2023 uitgegeven worden)		0	17,5	55,3	120

Taak 4.1.8 Transparantie overheid vergroten

De provincie wil in Nederland voorop lopen in het transparant maken van de provincie (open overheid, open spending en open data) en investeren daartoe in onze ICT-infrastructuur en werkprocessen die een grotere transparantie mogelijk maken. Op basis van een verkenning van de behoefte van externen, en initiatieven van binnen en buiten de provincie, is eind 2015 een programmaplan vastgesteld met daarin ambitie, doelen en scope. De uitvoering van de deelprojecten uit het plan start in 2015. De samenwerking met de Haagse Hogeschool en andere kennisinstituten wordt geïntensiveerd. De inzet op de websites 'Waar staat je provincie' en 'De Staat van Zuid-Holland' zet de provincie voort.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur						
Lasten	23.946	23.275	25.880	25.277	24.899	24.312
Baten	1.397	756	756	756	756	756
Totaal saldo van baten en lasten	**-22.550**	**-22.519**	**-25.123**	**-24.521**	**-24.143**	**-23.556**
Programmareserves						
2014 DP Bestuurlijke samenwerking		100	0	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**0**	**100**	**0**	**0**	**0**	**0**
2014 DP Bestuurlijke samenwerking	100	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**100**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-22.650**	**-22.419**	**-25.123**	**-24.521**	**-24.143**	**-23.556**

Toelichting meerjarenraming
In het Hoofdlijnenakkoord worden middelen ter beschikking gesteld voor het transparant maken van de provincie (open overheid, open spending en open data) en investeren daartoe in onze ICT-infrastructuur en werkprocessen die een grotere transparantie mogelijk maken (totaal incidenteel € 5 mln). In totaal leidt dit in 2016 en 2017 tot hogere lasten van € 1,3 mln, en in 2018 en 2019 tot hogere lasten van € 1,2 mln.

Voor 2015 tot en met 2018 is jaarlijks een raming van € 0,2 mln opgenomen voor het voortzetten van het intensiveren van het financieel toezicht op gemeenten. Dit om te voorkomen dat meer gemeenten onder preventief financieel toezicht komen te vallen.

Voor 2015 tot en met 2018 is jaarlijks een raming van € 0,1 mln opgenomen voor stimulering van intensievere samenwerking tussen gemeenten.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een stijging van de lasten met € 0,9 mln in 2016 naar € 25,9 mln. In de periode tot 2019 dalen de lasten jaarlijks tot € 24,9 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De daling wordt verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Waarborgen van basisvoorzieningen cultuurparticipatie (Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie, Stichting Educatieve Orkestprojecten (SEOP) en onderhouden van regionale cultuurnetwerkers (tot 2017)
- Ondersteunen van bibliotheken

De provincie wil de huidige culturele basisvoorzieningen (Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie, Stichting Educatieve Orkestprojecten (SEOP)) waarborgen en daarom continueert zij deze periode haar bijdragen aan deze voorzieningen. Belangrijke doelgroepen van de provinciale culturele basisvoorzieningen zijn de gemeenten en het onderwijs in Zuid-Holland. De regionale cultuurnetwerkers in 8 regio's worden gesubsidieerd teneinde een goed cultuur aanbod te verzorgen (tot 2017).
Op basis van de B bliotheekwet worden de gemeentelijke bibliotheken tweedelijns ondersteuning geboden via de Provinciale Service Organisatie (PSO) ProBiblio.

Trends en ontwikkelingen
De provincie continueert de subsidie aan de huidige basisvoorzieningen cultuurparticipatie. Conform de vastgestelde beleidsvisie Cultuur en Erfgoed eindigt vanaf 2017 de subsidie aan de regionale cultuurnetwerkers. Ook de ondersteuning van het bibliothekennetwerk blijft gesubsidieerd. Met de nieuwe bibliotheekwet per 1 januari 2015 worden onder andere landelijke digitale bibliotheken versterkt en gemeenten gestimuleerd om keuzes te maken in de uitvoeringsvorm van bibliotheekfuncties.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie
Volgens het profiel dat provincies met het Rijk en andere overheden hebben vastgesteld hebben 'provincies b j cultuurparticipatie een rol in de tweedelijns ondersteuning, in het bevorderen van de kwaliteit (consulenten) en in de regionale spreiding (toegankel jkheid)'. De provincie Zuid-Holland beschouwt cultuurparticipatie primair de verantwoordelijkheid van gemeenten. Door tweedelijns ondersteuning te bieden kan een beperkte basisvoorziening in stand worden gehouden.
Bibliotheken zijn eveneens het primaire domein van gemeenten. Wij financieren tweedelijns ondersteuning voor de bibliotheken in Zuid-Holland. Met de nieuwe bibliotheekwet is het stelsel toekomstbestendig gemaakt door onder andere innovatieve dienstverlening.

Taak 4.2.1 Ondersteunen van cultuurparticipatie
De provincie houdt een beperkte basisvoorziening in stand, die gemeenten tweedelijns ondersteuning biedt bij de uitvoering van hun taak op gebied van cultuurparticipatie. Deze basisvoorziening bestaat uit vier instellingen: Kunstgebouw, PopUnie, Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland, Stichting Educatieve Orkest Projecten (SEOP) en acht regionale cultuurnetwerken (waarvan de subsidieregeling loopt tot en met 2016). Deze basisvoorziening richt zich vooral op kinderen en jongeren met als doel hun actieve en passieve deelname aan cultuur.
Met deze basisvoorziening wordt de 'onderbouw' van de dienstverlening aan gemeenten geborgd. De gemeenten nemen zelf de 'bovenbouw' af. De basisvoorziening wordt inhoudelijk dan ook vooral door gemeenten aangestuurd. Zij moeten zelf actief hun behoeften verwoorden en met de instellingen prestatieafspraken maken en afrekenen. De provincie behoudt een minimale financiële - en systeemverantwoordelijkheid.

Taak 4.2.2 Ondersteunen van bibliotheken

De provincie Zuid-Holland heeft op basis van de B bliotheekwet de taak om de gemeentelijke bibliotheken tweedel jns ondersteuning te bieden met de Provinciale Service Organisatie (PSO) ProBiblio. ProBiblio helpt bibliotheken onder andere bij hun nieuwe rol in het digitale tijdperk. Het biedt tevens een platform voor kwaliteitsverbetering en innovatie, zodat het wiel niet op verschillende plekken hoeft te worden uitgevonden. Daarnaast opereert ProBiblio als shared service center, bevordert de professionalisering en ondersteunt de netwerkvorming.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken						
Lasten	8.049	7.915	8.475	8.513	8.497	8.488
Baten	49	57	57	57	57	57
Totaal saldo van baten en lasten	**-8.000**	**-7.859**	**-8.419**	**-8.457**	**-8.440**	**-8.432**
Resultaat	**-8.000**	**-7.859**	**-8.419**	**-8.457**	**-8.440**	**-8.432**

Toelichting meerjarenraming

In 2015 en 2016 is sprake van incidentele lasten voor het onderhouden van regionale cultuurnetwerkers (€ 0,2 mln). In de begroting 2015 werd al uit gegaan van beëindiging van dit budget in 2017.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een stijging van de lasten met € 0,5 mln in 2016 naar € 1,5 mln. In de periode tot 2019 stijgen de lasten naar € 1,8 mln. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De stijging wordt verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 4-3 Borgen kennis sociaal domein en afbouw subsidies maatschappelijke participatie

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Kennis van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen in Zuid-Holland ten behoeve van provinciale kerntaken borgen
- Regionale kennishuishouding waarborgen
- Afbouw van subsidies voor maatschappelijke participatie

De provincie wil inzicht en kennis op het gebied van het sociale terrein en maatschappelijke ontwikkelingen borgen voor de uitvoering van onze kerntaken. De provincie gaat gelijktijdig met het afbouwen van de subsidies voor maatschappelijke participatie op zoek naar een invulling van deze kennisbehoefte.

Trends en ontwikkelingen
Zorg- en welzijnstaken zijn door de decentralisaties bij de gemeenten belegd. De provincie bouwt haar ondersteuningstaak af terwijl regio's en gemeenten werken aan de transformatie in het sociale domein.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie
De zeven provinciale kerntaken kunnen niet goed worden uitgevoerd zonder actuele kennis en ontwikkelingen op het gebied van het sociale domein en de maatschappij. Informatie en kennis dienen te worden verzameld en gedeeld zodat de provincie, regio's en gemeenten een compleet beeld hebben van wat er speelt: Wat gaat goed en wat niet goed? Waar en hoe kan de provincie aan oplossingen van maatschappelijke vraagstukken bijdragen?

Taak 4.3.1 Borgen van kennis over het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen
Deze taak komt voort uit het Hoofdl jnenakkoord en wordt in 2015 ontwikkeld. Kennis van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen is van toegevoegde waarde voor een goede uitvoering van de zeven provinciale kerntaken. Zuid-Holland denkt in eerste instantie aan het ontwikkelen van een advies-, kennis- en platformfunctie waar de provincie zelf gebruik van kan maken, maar ook regio's en gemeenten.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)
De prestatie-indicator is in ontwikkeling en wordt bij de Voorjaarsnota 2016 opgenomen inclusief nulmeting en streefwaarden.

Taak 4.3.2 Afbouwen van subsidies voor maatschappelijke participatie
Vanaf 2015 heeft de provincie geen formele taak meer in het sociale domein. Zorg- en welzijnstaken op het gebied van maatschappelijke participatie zijn na de decentralisatie bij gemeenten belegd. Om die reden bouwt de provincie haar subsidie aan de steunfuncties, de instellingen voor maatschappelijke participatie, binnen deze periode af.
De steunfuncties maatschappelijke participatie worden uitgevoerd door het Tympaan instituut, Jeugd Samenleving en Ontwikkeling (JSO) en Zorgbelang. De provinciale subsidie aan deze instellingen bedraagt in 2016 nog 100%, in 2017 50% en staat in 2018 op nihil.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 4-3 Borgen kennis sociaal domein en afbouw subsidies maatschappelijke participatie						
Lasten	12.191	11.677	10.288	6.331	2.353	2.351
Resultaat	**-12.191**	**-11.677**	**-10.288**	**-6.331**	**-2.353**	**-2.351**

Toelichting meerjarenraming
Zorg- en welzijnstaken zijn na de decentralisaties bij de gemeenten belegd. In het Hoofdlijnenakkoord wordt de subsidie aan instellingen op het gebied van maatschappelijke participatie binnen deze programmaperiode afgebouwd. Dit leidt tot een verlaging van de lasten die in de programmaperiode oploopt en vanaf 2018 structureel € 10,5 mln per jaar bedraagt (in totaal in de periode € 29,7 mln).

Gelijktijdig met het afbouwen van de subsidies voor maatschappelijke participatie wordt in het Hoofdlijnenakkoord vanaf 2016 structureel € 1,7 mln beschikbaar gesteld voor de borging van de kennis op het gebied van het sociale domein en maatschappel jke ontw kkelingen.

De begrote lonen en indirecte kosten zijn via de kostenverdeling verdeeld over de doelen binnen de programma's. Voor dit doel heeft dit geleid tot een daling van de lasten met € 0,8 mln in 2016 naar € 0,5 mln. In de periode tot 2019 stijgen de lasten jaarlijks tot € 0,7 mln in 2019. De totale te verdelen kosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De daling in 2016 wordt verklaard door herverdeling tussen programma's en doelen.

DOEL 4-4 Afbouw taken jeugdzorg

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Overdracht naar gemeenten van provinciale jeugdzorgtaken

Bij de invoering van de Jeugdwet zijn de provinciale taken van de jeugdzorg met ingang van 1 januari 2015 overgedragen aan de gemeenten, met uitzondering van de afwikkelingstaken. Deze omvatten een afwikkeling van de subsidierelaties, de bezwaar- en beroepsprocedures en eventuele claims op frictiekosten met betrekking tot deze afwikkeling.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Zorg- en welzijnstaken zijn na de decentralisatie bij gemeenten belegd. Om die reden bouwen wij onze subsidie aan de steunfuncties af.

Met de aanname van de Jeugdwet op 18 februari 2014 door de Eerste Kamer zijn de taken op het gebied van de Jeugdzorg per 1 januari 2015 neergelegd bij de gemeenten. De provincie heeft zorg gedragen voor de transitie van de taken op het gebied van de jeugdzorg naar de gemeenten en blijft zich ook na deze datum inspannen voor de afwikkeling van deze taken.

Taak 4.4.1 Overdracht naar gemeenten van provinciale jeugdzorgtaken

Teneinde de resterende deeltaken af te wikkelen is er in 2015 en 2016 nog inzet van provinciaal personeel nodig. Per 1 januari 2017 is deze inspanning beëindigd.

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 4-4 Afbouw taken jeugdzorg						
Lasten	133.002	9.427	464	0	0	0
Baten	121.469	0	0	0	0	0
Totaal saldo van baten en lasten	**-11.553**	**-9.427**	**-464**	**0**	**0**	**0**
Programmareserves						
2015 DP Afbouw jeugdzorgg	0	0	464	0	0	0
Bestr jd wachtl jsten in de jeugdzorg	0	1000	0	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**0**	**1000**	**464**	**0**	**0**	**0**
Resultaat	**-11.533**	**-8.427**	**0**	**0**	**0**	**0**

Toelichting meerjarenraming

De provinciale taken op basis van de Wet op de jeugdzorg (Wjz) vervallen b j invoering van de Jeugdwet per 1 januari 2015 met uitzondering van de afwikkelingstaken. De doeluitkering jeugdzorg is beëindigd per 1 januari 2015. Daarom is vanaf 2015 sprake van lagere baten en de lasten. De nog resterende lastenramingen in 2015 en 2016 betreffen de afwikkeling van de jeugdzorgtaken.

Voor 2016 betreft dit de in de Najaarsnota 2015 doorgeschoven prestatie voor de afbouw van de personele formatie na de overdracht van jeugdzorgtaken naar gemeenten.

Programma 5 Middelen

Dit programma bevat het volgende doel, welke hierna wordt toegelicht:
Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding

Exploitatie (bedragen x € 1.000)	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Programma 5 Middelen				
Lasten	35.809	39.042	46.617	49.458
Baten	602.199	590.783	590.211	594.755
Totaal saldo van baten en lasten	**566.391**	**551.741**	**543.594**	**545.296**
Bijdrage uit reserve	26.398	8.736	1.924	15.283
Storting in reserve	3.507	4.149	3.608	13.468
Resultaat	**589.281**	**556.328**	**541.911**	**547.111**

Incidentele baten en lasten (bedragen x € 1.000)	Raming 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Programma 5 Middelen				
Lasten	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0
Totaal saldo van baten en lasten	0	0	0	0
B jdrage uit reserve	26.398	8.736	1.924	15.283
Storting in reserve	3.507	4.149	3.608	13.468
Resultaat	**22.890**	**4.587**	**-1.683**	**1.815**

DOEL 5-1 Financieel gezonde huishouding

Wat willen we bereiken?

- Financieel gezonde huishouding
- Een belastingdruk voor de burger die past bij het provinciale voorzieningenniveau

De provincie streeft naar een financieel gezonde huishouding. Dit is van belang voor de rechtmatigheid van het provinciale handelen en voor de maatschappelijke legitimiteit van de provincie. De provincie werkt immers direct dan wel indirect (via het Rijk) met belastinggeld van burgers en bedrijven.

Een financieel gezonde huishouding komt in de eerste plaats tot uitdrukking in een sluitende begroting, waarin baten en lasten meerjarig met elkaar in evenwicht zijn. In de tweede plaats moet de provincie beschikken over voldoende weerstandscapaciteit. Deze is nodig om financiële consequenties van (niet-begrote) risico's op te kunnen vangen.

De provincie streeft naar een belastingdruk die past bij het provinciale voorzieningenniveau. De opcenten op de Motorrijtuigenbelasting is veruit de belangrijkste belastingheffing van de provincie. Provinciale Staten stellen jaarlijks het opcententarief vast. Dit tarief is gebonden aan een wettelijk maximum, dat jaarlijks door het Rijk (op basis van de inflatieontw kkelingen) wordt aangepast. Beleidslijn van het college is om het tarief blijvend te verlagen, zodat de relatieve lastendruk voor inwoners van Zuid-Holland afneemt.

Trends en ontwikkelingen
De belangrijkste inkomstenbron van de provincie bestaat uit belastingen (opcenten Motorrijtuigenbelasting). Naast het door de provincie vastgesteld opcententarief zijn de werkel jke inkomsten uit de opcenten Motorrijtuigenbelasting afhankelijk van externe factoren, zoals de ontwikkeling van het wagenpark in Zuid-Holland. Zie voor een nadere toelichting de paragraaf Lokale Heffingen.

Naast de opcenten vormt de uitkering uit het Provinciefonds het belangrijkste deel van de inkomsten van de provincie. Het Provinciefonds is via het zogeheten accres gekoppeld aan de ontwikkeling van de rijksuitgaven. Verder hebben de onderschrijding van plafond van het BTW compensatiefonds en diverse ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven, zoals wijziging van het peiljaar van de eigen inkomsten uit de opcenten Motorrijtuigenbelasting, invloed op de hoogte van de uitkering.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
5.1.a	Weerstandsvermogen (> 2.0)		≥ 2,0	≥ 2,0	≥ 2,0	≥ 2,0

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Taak 5.1.1 Behoedzaam ramen en adequaat uitvoeren financieel-strategisch beleid
Voor een financieel gezonde huishouding voert de provincie haar financieel-strategisch beleid adequaat uit. Belangrijk onderdeel hiervan is het zogeheten 'behoedzaam ramen'. Dit houdt in dat baten alleen worden begroot voor zover realisatie ervan zeker is en lasten alleen worden opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat zij zullen optreden.[1]

1 Deze beleidslijn volgt uit het BBV waarin eisen worden gesteld aan de informa ievoorziening bij begroting en jaarrekening. Het gaat hierbij met name om eisen met betrekking tot betrouwbaarheid, toerekenbaarheid en voorzichtigheid (zie: 'Begroten en verantwoorden, deel 3: nadere informatie', ministerie van BZK, 2003 - pagina 24).

Door behoedzaam te ramen ontstaat het meest getrouwe beeld van de financiële positie van de provincie. Prioriteiten in het financieel strategisch beleid zijn:

- goede kwaliteit van de ramingen (uitgedrukt in norm voor budgetuitputting);
- dekking structurele lasten door structurele baten (ter voorkoming van toekomstige 'gaten' op de begroting).

Met betrekking tot het uitvoeren van financieel-strategisch beleid is in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 het volgende opgenomen:

- Voor alle begrotingsprogramma's geldt in beginsel dat tegenvallers binnen het eigen doel of programma worden opgevangen.
- Specifiek voor groen (NNN en UPG) en mobiliteit (infrastructuur en openbaar vervoer) geldt het principe van een 'gesloten systeem': meevallers blijven voor betreffende doelen en programma's beschikbaar. Nadelen worden ook binnen betreffende doelen en programma's opgevangen.
- Alle budgetten volgen de nullijn en worden niet voor inflatie gecorrigeerd. Prijsontwikkelingen worden binnen de betreffende doelen en programma's opgevangen. Als de inflatie (substantieel) hoger wordt dan tot op heden voorzien, wordt dit opgevangen binnen de ontwikkeling van het accres van het Provinciefonds. In alle andere gevallen zal tot een integrale afweging binnen het financieel kader worden overgegaan.
- Gedurende vier jaar worden alle begrotingsposten getoetst in hoeverre deze posten een wezenlijke b jdrage leveren aan de afspraken uit het Hoofdlijnenakkoord. Budgetten die op basis van deze toetsing vrij kunnen vallen, kunnen in eerste instantie weer binnen betreffend doel / programma worden ingezet en maken anders deel uit van de integrale budgettaire afweging.
- Daar waar op basis van het Hoofdlijnenakkoord of gedurende de aankomende vier jaar taken worden verminderd of afgebouwd, worden ook de daarmee samenhangende personele inzet en organisatorische kosten afgebouwd. Bij de begroting wordt daar jaarlijks inzicht in gegeven. Budgetten die op basis hiervan vr jvallen, worden in eerste instantie gebruikt om (budgettaire) knelpunten binnen het domein van personeel en organisatie op te lossen en maken anders deel uit van de integrale budgettaire afweging.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
5.1.1 1	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95 % en 100 %	Jaarrekening 2014 96 %				
	- Programma 1	100 %	95-100	95-100	95-100	95-100
	- Programma 2	97 %	95-100	95-100	95-100	95-100
	- Programma 3	83 %	95-100	95-100	95-100	95-100
	- Programma 4	99 %	95-100	95-100	95-100	95-100
	- Programma 5	80 %	95-100	95-100	95-100	95-100
5.1.1.2	Percentage structurele lasten dat in de begroting wordt gedekt door structurele baten (duurzaam en reëel begrotingsevenwicht)	Begroting 2015 100	100	100	100	100

Taak 5.1.2 Heffen van opcenten Motorrijtuigenbelasting

Provinciale Staten stellen jaarlijks het opcententarief vast. De opcenten op de Motorrijtuigenbelasting worden per 2016 blijvend verlaagd van 95 naar 92 opcenten. Dit is opgenomen in het Hoofdlijnenakkoord. Op de opcenten wordt geen inflatiecorrectie toegepast.

Bij het ramen van de inkomsten uit de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting wordt rekening gehouden met ontwikkelingen in het wagenpark. Hierbij gaat het zowel om volume (aantallen auto's en motoren) als gewicht.

Deze variabelen zijn van invloed op de omvang van de inkomsten.
Bij de raming wordt rekening gehouden met een behoedzaamheidsmarge van 1% om beperkte afwijkingen in volume, gewicht, betaalgedrag en dergelijke op te kunnen vangen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2016	2017	2018	2019
5.1.2.1	Jaarlijks tarief van de opcenten	95 (2015)	92	92	92	92

Wat mag dat kosten voor het doel?

Exploitatie (bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
DOEL 5-1 Financieel gezonde huishouding						
Lasten	9.370	37.197	35.809	39.042	46.617	49.458
Baten	556.057	520.473	602.199	590.783	590.211	594.755
Totaal saldo van baten en lasten	**546.687**	**483.277**	**566.391**	**551.741**	**543.594**	**545.296**
Programmareserves						
Hof van Delfland-Glastuinbouw	46	0	0	0	0	0
Ontwikkelingsplan Water	32	0	0	0	0	0
2014 DP Inzicht en benchmarking	0	350	0	0	0	0
2015 DP Trainees	0	0	470	0	0	0
Algemene reserve	13.640	14.456	25.502	8.620	1.924	13.800
Collectief particulier opdrachtgever	9	0	0	0	0	0
Egalisatie kapitaallasten Nota IWA Bedrijfsvoering	0	0	0	0	0	1.483
Frictiekosten algemeen	2.127	1.658	79	0	0	0
Frictiekosten RUD	1.000	0	0	0	0	0
Reserve Jonge ambtenaren	0	0	300	116	0	0
Transitie subsidie	1.100	47	47	0	0	0
+ Bijdrage uit reserve	**17.953**	**16.511**	**26.398**	**8.736**	**1.924**	**15.283**
2014 DP Inzicht en benchmarking	350	0	0	0	0	0
Algemene reserve	13.090	68	0	65	0	10.218
Egalisatie kapitaallasten Nota IWA Bedrijfsvoering	0	142	257	834	358	0
Frictiekosten algemeen	2.500	2.500	0	0	0	0
Reserve apparaatslasten DLG	0	2.708	3.250	3.250	3.250	3.250
Transitie subsidie	94	0	0	0	0	0
- Storting in reserve	**16.034**	**5.419**	**3.507**	**4.149**	**3.608**	**13.468**
Resultaat	**548.606**	**494.369**	**589.281**	**556.328**	**541.911**	**547.111**

Toelichting meerjarenraming

Provinciefonds

Algemene uitkering

In de cijfers van het Hoofdlijnenakkoord is op basis van de Septembercirculaire 2014 uitgegaan van een structureel nadelige ontwikkeling van de algemene uitkering van - € 1 mln (veroorzaakt doordat het Rijk in 2016 een lagere onderschr jding van het plafond van het BTW-compensatiefonds verwacht).
Uit de Meicirculaire 2015 blijkt dat hierboven op sprake is van een structureel nadelige ontwikkeling van - € 1,4 mln. Dit is het gevolg van een lager accres in 2014 / 2015 (dat structureel doorwerkt) en diverse ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven (zoals de wijziging van het peiljaar inzake de eigen inkomsten uit de opcenten MRB).

Decentralisatie-uitkeringen

Op basis van de Meicirculaire 2015 vinden er de volgende bijstellingen plaats in de decentralisatie- en integratie-uitkeringen:

- Tot en met 2020 ontvangt de provincie jaarlijks een bedrag van € 4,1 mln voor uitvoering van het convenant ‘bodem en ondergrond’ (op 17 maart 2015 vastgesteld door Rijk, VNG, IPO en UvW).
- De decentralisatie-uitkeringen voor natuur en DLG zijn met ingang van 2016 samengevoegd tot één uitkering. De omvang van deze uitkering neemt toe met € 0,2 mln in zowel 2016 als 2017 en € 0,1 mln met ingang van 2018.
- BRZO-inrichtingen (Besluit Risico Zware Ongevallen 1999) en RIE-4-installaties (Richtlijn Industriële Emissies-categorie 4).
  Provincies nemen vanaf 1 januari 2016 van gemeenten het bevoegd gezag over voor alle BRZO-inrichtingen en RIE-4-installaties). De Septembercirculaire Provinciefonds 2015 meldt de bijbehorende overheveling van middelen van het Gemeentefonds naar het Provinciefonds. Onze provincie ontvangt in 2016 € 2,7 mln en vanaf 2017 structureel € 2,6 mln.
- Programma impuls omgevingsveiligheid 2015-2018
  In de Septembercirculaire Provinciefonds 2015 is het bedrag Impuls omgevingsveiligheid voor 2016 opgenomen. Onze provincie ontvangt € 15,3 mln over dit jaar. Dit bedrag is aan de lastenkant bij doel 1.6 toegevoegd.
- Met ingang van 2016 maken de voor provincies bestemde middelen uit de brede doeluitkering verkeer & vervoer (BDU) onderdeel uit van het Provinciefonds. De overheveling naar het Provinciefonds vloeit voort uit de wet afschaffing plusregio’s. Daarbij is gemeld dat ter voorkoming van herverdeeleffecten het beschikbare budget de eerste jaren zal worden toegekend via een decentralisatie-uitkering op basis van de bestaande verdeling van de BDU-middelen en dat zal worden bezien hoe verdere integratie van deze middelen in de systematiek van het Provinciefonds tot stand kan komen.
- In de Meicirculaire 2015 zijn de volgende baten opgenomen voor verkeer & vervoer (dit betreft zowel de decentralisatie-uitkering voor verkeer & vervoer als ook de incidentele bijdrage aan projecten die met ingang van 2016 ook via het Provinciefonds verloopt).

Decentralisatie-uitkering BDU zoals opgenomen in de Meicirculaire 2015

(bedragen x € 1 mln)	2016	2017	2018	2019	2020
Decentralisatie-uitkering verkeer & vervoer	93,1	93,1	93,7	93,6	93,5
Projecten verkeer & vervoer	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Totaal	95,0	95,0	95,6	95,5	95,4

Op basis van de Septembercirculaire 2015 zijn er twee mutaties alsnog meegenomen in de Begroting 2016: *BRZO-inrichtingen (Besluit Risico Zware Ongevallen 1999) en RIE-4-installaties (Richtlijn Industriële Emissies-categorie 4).* Provincies nemen vanaf 1 januari 2016 van gemeenten het bevoegd gezag over voor alle BRZO-inrichtingen en RIE-4-installaties. Onze provincie ontvangt conform de Septembercirculaire 2015 in 2016 € 2,7 mln en vanaf 2017 structureel € 2,6 mln.

Programma impuls omgevingsveiligheid 2015-2018

De provincie ontvangt conform de Septembercirculaire 2015 voor Impuls omgevingsveiligheid voor 2016 € 15,3 mln. Het programma loopt door tot 2018. De decentralisatie-uitkering voor de jaren na 2016 worden in 2016 gepubliceerd.

Paragrafen

Paragraaf Lokale heffingen

Inleiding

De Paragraaf Lokale heffingen bevat informatie over de heffingen die Zuid-Holland oplegt op basis van door Provinciale Staten vastgestelde verordeningen. Het gaat hierbij achtereenvolgens om de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting, Precariobelasting, Legesverordening Omgevingsrecht (Wabo) en de heffing voor Grondwaterbeheer. De opbrengsten uit de opcenten en precario dienen als algemeen dekkingsmiddel; de inkomsten uit de overige twee heffingen dienen als dekkingsmiddel voor de uitvoering van specifieke activiteiten. De provincie heeft geen beleid voor het kwijtschelden van opgelegde heffingen.

Meerjarenraming

Opbrengsten (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Opcenten Motorr jtuigenbelasting	327.677	330.000	323.000	325.000	326.000	329.000
Uitvoering Wabo	1.580	2.700	2.107	2.107	2.107	2.107
Precario en leges	1.431	1.050	1.050	1.050	1.050	1.050
Algemeen grondwaterbeheer	1.308	1.370	1.370	1.370	1.370	1.370
Totaal Baten	**331.996**	**335.120**	**327.527**	**329.527**	**330.527**	**333.527**

Toelichting op de heffingen

Verordening op de heffing van de opcenten op de hoofdsom van de Motorrijtuigenbelasting
Het belastinggebied van de provincies is ten aanzien van algemene belastingen beperkt tot de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting en Precariobelasting. De opcenten genereren de grootste opbrengst. Het tarief voor de opcenten wordt door Provinciale Staten vastgesteld. Het tarief mag het wettelijk maximum niet overschr jden. Dit maximum is, via de Septembercirculaire Provinciefonds, voor 2016 vastgesteld op 110,6 (vergelijk 2015 110,1).

In het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 is voorgesteld om het tarief van de opcenten in 2016 met 3 opcenten te verlagen ten opzichte van 2015. Dit betekent dat nu een tarief wordt gehanteerd van 92 opcenten. Dit tarief geldt voor de gehele collegeperiode (2016 – 2019). Als gevolg hiervan neemt de lastendruk voor de automobilist in Zuid-Holland af.

Door de verlaging van het tarief nemen de opbrengsten met € 10 mln af ten opzichte van de ramingen in de Begroting 2015. Dit is opgenomen in het financieel kader van het Hoofdlijnenakkoord.

Naast het tarief is de opbrengst afhankelijk van wettelijke maatregelen (bijvoorbeeld vrijstellingen energiezuinige auto's), de ontwikkeling van het wagenpark en het betaalgedrag van de automobilist.
Van de belastingdienst wordt 2 maal per jaar (per 1 juli en per 1 december) een wagenparkoverzicht ontvangen. Het overzicht per 1 juli is de basis voor de raming in de begroting.

Voor 2016 is rekening gehouden met een ontwikkeling van het wagenpark met 0,67%. Dit is in overeenstemming met de groei van het wagenpark in 2015 (per juli). Op grond van de ontwikkeling van de economie en de verwachtingen van brancheorganisaties is voor 2016 uitgegaan van dit percentage.
Voor de jaren 2017 – 2019 is een groeipercentage gebruikt van 0,5%. Dit is conform het uitgangspunt in de (meerjaren-)begroting 2015.

In de raming wordt rekening gehouden met een behoedzaamheid van 1% vanwege onzekerheden in de realisatie van de geschetste ontwikkeling en het betaalgedrag van de automobilist. De inning gebeurt door de belastingdienst en de afrekening gebeurt op basis van werkelijke ontvangsten. De belastingdienst verstrekt maandelijks overzichten van de werkelijke ontvangsten. Deze worden gebruikt voor monitoring van de raming en bij de najaarsnota wordt beoordeeld of de behoedzaamheidsmarge kan vrijvallen.

Verordening Precariobelasting Zuid-Holland
De provincie heft Precariobelasting 'voor het hebben van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde provinciale grond'. In de bij de Verordening Precariobelasting behorende tarieventabel zijn de belastbare feiten en tarieven opgenomen. In 2015 zijn de tarieven voor de Precariobelasting niet geïndexeerd. Voor 2016 wordt voorgesteld om de tarieven wederom niet te indexeren.

Legesverordening Omgevingsrecht (Wabo)
Met de inwerkingtreding van de Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht) per 1 oktober 2010 heft de provincie leges voor het in behandeling nemen van aanvragen voor een omgevingsvergunning. De provincie is bevoegd gezag voor het milieudeel (IPPC/BRZO) en voor de zogeheten BRIKS-taken[2]. De uitvoering van het bevoegd gezag ligt bij de omgevingsdiensten. De provincie int voor de aanvragen BRIKS de leges, die hiervoor de kosten gedeeltelijk moeten dekken. De Wabo legesverordening is benoemd als Legesverordening Omgevingsrecht provincie Zuid-Holland 2013.

Heffingsverordening Grondwaterbeheer Zuid-Holland
Op grond van de Waterwet en de Heffingsverordening Grondwaterbeheer Zuid-Holland heft de provincie een belasting per kubieke meter onttrokken grondwater. Het tarief van de heffing is zodanig vastgesteld dat de opbrengst de gemaakte kosten niet te boven gaat. Het tarief bedraagt € 0,0113 per kubieke meter onttrokken hoeveelheid water.

Lokale lastendruk

De lokale lastendruk wordt voor veruit het grootste deel bepaald door de opcentenheffing.
In onderstaande tabel staat de lokale lastendruk (als gemiddelde belastingsom per auto) weergegeven.

Tabel gemiddelde lastendruk per auto door heffing opcenten

Jaar (bedragen in €)	2013	2014	2015	2016
Gemiddelde lastendruk per auto door opcentenheffing	239	227	231	227

De gemiddelde lastendruk is ten opzichte van 2015 met ongeveer 2% gedaald door de combinatie van de tariefsverlaging en areaalontwikkeling.

[2] IPPC staat voor Integrated Prevention and Control, BRZO staat voor Besluit Risico Zware Ongevallen. Briks staat voor Bouw, Reclame, Inrit, Kap en Sloop.

Paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing

1. Inleiding

In de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing gaat het om de vraag in welke mate de financiële positie van de provincie toereikend is om de financiële gevolgen van risico's op te kunnen vangen. Hierbij gaat het om risico's die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie (zoals bijvoorbeeld een korting op het Provinciefonds).
De financiële omvang van deze risico's worden afgezet tegen de zogenaamde weerstandscapaciteit. Dat zijn de middelen die de provincie beschikbaar heeft of kan maken om zo nodig de financiële gevolgen van risico's op te vangen (zoals bijvoorbeeld de algemene reserve).

Deze paragraaf geeft aanvullend op de informatie over risico's en weerstandscapaciteit informatie over de stand van een vijftal financiële kengetallen, die eveneens inzicht bieden in de financiële positie van de provincie.
Met ingang van de Begroting 2016 dienen decentrale overheden deze op te nemen in hun paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing. Het Rijk heeft hiertoe het BBV gewijzigd.
Het gaat om de volgende vijf kengetallen: netto schuld quote, solvabiliteitsratio, kengetal grondexploitatie, opcententarief / landel jke gemiddelde.

Leeswijzer
De paragraaf is als volgt opgebouwd:
- Overzicht van de beleidskaders die relevant zijn voor de paragraaf
- Samenvattend beeld van risico's, weerstandscapaciteit en financiële kengetallen
- Overzicht van risico's

2. Relevante beleidskaders

Kaders voor de paragraaf zijn afkomstig uit:
- Het Besluit Begroten en Verantwoorden (BBV): dit zijn regels vanuit het Rijk voor decentrale overheden;
- De Financiële verordening (eigen beleid, door PS vastgesteld);
- De beleidsnota weerstandsvermogen en risicomanagement (idem).

BBV
Het BBV omschrijft het weerstandsvermogen als "de relatie tussen de weerstandscapaciteit […] en alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie". De paragraaf moet deel uitmaken van zowel de begroting als de jaarrekening en tenminste informatie bevatten over de weerstandscapaciteit, relevante risico's en het beleid omtrent weerstandscapaciteit en risico's.

Financiële verordening / beleidsnota weerstandsvermogen en risicomanagement
De Financiële verordening schrijft voor dat Provinciale Staten tenminste eenmaal in de vier jaar beleid vaststellen omtrent weerstandsvermogen en risicomanagement. De huidige beleidsnota is in mei 2012 door Provinciale Staten vastgesteld en dient dus in 2016 te worden herzien.
De beleidsnota weerstandsvermogen en risicomanagement bevat onder andere beleidsregels inzake:
- Het gebru k van een standaard methodiek voor identificatie en beheersing van risico's;
- De samenstelling van de weerstandscapaciteit;
- De w jze waarop een beroep kan worden gedaan op de weerstandscapaciteit (alvorens een beroep kan worden gedaan op algemene middelen, dient eerst binnen het betreffende doel / programma een oplossing te worden gezocht); risico's die niet (tijdig en volledig) waren aangemeld voor de paragraaf dienen per definitie binnen het betreffende doel / programma te worden opgelost;
- Een streefwaarde voor de omvang van het weerstandsvermogen.

3. Samenvattend beeld

Het provinciale beleid maakt een onderscheid tussen structurele en incidentele weerstandscapaciteit:

- Structurele weerstandscapaciteit is bedoeld om structurele, financiële gevolgen op te vangen van eenmalige gebeurtenissen (bijvoorbeeld een korting op het Provinciefonds) en van gebeurtenissen die incidentele, financiële gevolgen hebben maar zich wel jaarlijks kunnen voordoen;
- Incidentele weerstandscapaciteit is bedoeld om de incidentele, financiële gevolgen op te vangen van eenmalige gebeurtenissen (b jvoorbeeld risico van afwaardering aandelenkapitaal).

Structurele weerstandscapaciteit

De structurele weerstandscapaciteit bestaat uit:

- De post onvoorzien binnen programma Middelen;
- Het structurele deel van het begrotingssaldo;
- De onbenutte belastingcapaciteit.

In onderstaande tabel staat de omvang van de structurele weerstandscapaciteit weergegeven stand Begroting 2016.

Structurele weerstandscapaciteit (bedragen x € 1 mln)	Bedrag
Post onvoorzien 1)	0,5
Begrotingssaldo 2)	0,0
Onbenutte belastingcapaciteit 3)	65,3
Totaal	**65,8**

1) Dit is een structurele post in programma middelen om onvoorziene ontwikkelingen op te kunnen vangen.
2) Hiervoor is het gemiddelde begrotingssaldo in de jaren 2016-2019 genomen.
3) De onbenutte belastingcapaciteit is het verschil tussen de inkomsten uit de opcenten MRB bij het door PS vastgestelde opcententarief (92 opcenten) en de inkomsten zoals die zouden zijn als het wettelijk maximaal toegestane tarief zou worden geheven (110,6 opcenten in 2016). Het wettelijk maximum wordt jaarl jks (vermeerderd met de ontwikkeling van de inflatie) vastgesteld door het Rijk.

Er is een bedrag van € 65,8 mln beschikbaar aan structurele weerstandscapaciteit. Deze bestaat hoofdzakelijk uit de onbenutte belastingcapaciteit. De omvang van de structurele risico's is € 14,2 mln.
De structurele weerstandscapaciteit is dus ruim voldoende om deze financiële gevolgen op te vangen. Tegenover elke euro aan structurele risico's staat dus circa 4,50 euro aan structurele weerstandscapaciteit.

Incidentele weerstandscapaciteit

De incidentele weerstandscapaciteit bestaat uit:

- De algemene reserve (voor zover juridisch niet beklemd);
- De programmareserves (idem);

In onderstaande tabel staat de omvang van de incidentele weerstandscapaciteit weergegeven stand Begroting 2016.

Incidentele weerstandscapaciteit (bedragen x € 1 mln)	Totaalstand minus juridisch verplicht
Algemene reserve (buffer weerstandscapaciteit) 1)	51,1
Programmareserves (niet juridisch beklemd) 2)	346,5
Totaal	397,6

1. Hierbij wordt uitgegaan van de gemiddelde stand van de algemene reserve in de periode 2016-2019.
2. Hierbij wordt uitgegaan van de stand van de programmareserves tot en met 2015 (stand najaarsnota); niet juridisch beklemd kan betekenen dat deze middelen wel bestuurlijk beklemd zijn.

Er is een bedrag van € 397,6 mln beschikbaar aan incidentele weerstandscapaciteit (dit bestaat hoofdzakelijk uit het juridisch niet-verplichte deel van de programmareserves). De incidentele, financiële gevolgen van risico's bedragen € 30,1 mln. De incidentele weerstandscapaciteit is dus ruim voldoende om de incidentele, financiële gevolgen van risico's op te vangen. Tegenover elke euro aan incidentele risico's staat een bedrag van circa 13 euro aan incidentele weerstandscapaciteit.

Financiële kengetallen

Met ingang van de Begroting 2016 nemen decentrale overheden op grond van het BBV in hun paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing een zestal financiële kengetallen op. De stand van zaken van deze kengetallen geven tezamen met het weerstandsvermogen inzicht in de financiële positie.

Het gaat om de volgende financiële kengetallen:

- netto schuldquote
- netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen
- solvabiliteitsratio
- grondexploitatie
- structurele exploitatieruimte
- belastingcapaciteit

Het BBV bevat geen normen voor deze kengetallen. De wijze waarop deze kengetallen meewegen in de beoordeling van de financiële positie is een zaak van PS en maakt dus geen onderdeel uit van het toezicht door het ministerie van Binnenlandse Zaken.

In onderstaande tabel zijn de uitkomsten van de zes kengetallen opgenomen 1):

	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Netto schuldquote	56,0%	78,7%	115,1%
Netto schulquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	55,9%	78,7%	115,1%
Solvabiliteitsratio	27,5%	26,0%	26,7%
Grondexploitatie	10,8 %	13,2 %	14,4 %
Structurele exploitatieruimte	13,5 %	10,9%	7,9%
Belastingcapaciteit (tarief PZH t.o.v. gemiddelde)	117,9%	116,9%	111,9%

1) Zie ook de Regeling van de ministerie van Bzk tot vaststelling van de wijze waarop kengetallen worden vastgesteld en opgenomen in de begroting. Hierin wordt beschreven welke informa ie dient te worden opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing. Bij de (gecorrigeerde) schuldquote is evenals bij de solvabiliteitsra io voor het jaar 2015 uitgegaan van de stand van de gewijzigde begro ing (Najaarsnota 2015); voor de grondexploitatie is voor bepaling van de grondposi ie uitgegaan van de balans uit de Jaarrekening 2014.

Uit de tabel blijkt dat de netto schuldquote en het kengetal inzake grondexploitatie toenemen.
Dit komt door een afname van de begrote baten. De netto schuldenlast neemt in deze periode juist af. Op basis van de inzichten uit de meerjarenbegroting is de verwachting dat de netto schuldquote na 2016 stijgt door een toename van de netto schuld.
De solvabiliteitsratio blijft nagenoeg gelijk. Op basis van de inzichten uit de meerjarenbegroting is de verwachting dat de ratio na 2016 daalt door een afname van het eigen vermogen (inzet reserves) en een toename van het vreemde vermogen (meer schuld).
De structurele exploitatieruimte en belastingcapaciteit geven ruimte om stijgende lasten op te vangen.
Voor de belastingcapaciteit geldt dat provincie Zuid-Holland weliswaar boven het gemiddelde zit van alle provincies, maar nog wel (circa 15%) onder het door het Rijk vastgestelde wettelijk maximum.
Voor de structurele exploitatieruimte geldt dat deze positief is, maar wel in omvang aan het afnemen is.

Korte toelichting op de kengetallen

- Netto schuldquote
  Dit kengetal geeft een indicatie van de druk van schuldenlast (rente / aflossing) op de eigen middelen.
  De quote wordt berekend door de netto schuld te delen door het totaal aan jaarlijkse baten.
  De gecorrigeerde schuldquote wordt vervolgens berekend door ook rekening te houden met aan derden verstrekte leningen.
- Solvabiliteitsratio
  Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de provincie aan haar financiële verplichtingen kan voldoen. Hiertoe wordt de omvang van het eigen vermogen gerelateerd aan de totale omvang van het vermogen (dus het eigen en het vreemde vermogen).
- Grondexploitatie
  Dit kengetal geeft aan hoe groot de grondpositie is (de totale waarde van de gronden in eigendom bij de provincie) in relatie tot het totaal aan jaarlijkse baten. De provincie kan namel jk risico's lopen inzake de waardeontwikkeling van gronden die op de balans staan.
- Structurele exploitatieruimte
  Dit kengetal geeft weer hoeveel structurele ruimte er is om de eigen lasten te dragen, ook als bijvoorbeeld de baten afnemen of lasten in de toekomst gaan toenemen.
  De ruimte wordt berekend door het structurele saldo (verschil tussen structurele baten en lasten) te delen door het totaal aan jaarlijkse baten.
- Belastingcapaciteit
  Met het vaststellen van het opcententarief bepalen PS hoeveel extra ruimte er is om eigen lasten te dragen.
  Met het kengetal uit het BBV wordt het provinciale tarief gerelateerd aan het gemiddelde tarief van alle provincies tezamen. Dat is wat anders dan de feitelijke onbenutte belastingcapaciteit.
  Dat is namelijk het verschil tussen het tarief dat de provincie Zuid-Holland heft en het door het Rijk wettelijk bepaalde maximum. Deze onbenutte belastingcapaciteit is opgenomen als structurele weerstandscapaciteit in de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing.

4. Overzicht risico's

Voor zowel de begroting als de jaarrekening vindt er een inventarisatie plaats van voor de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing relevante risico's. Het gaat hierbij om risico's die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie.
In onderstaande tabel staat aangegeven welke risico's naar verwachting in de komende jaren spelen. Vervolgens wordt elk risico afzonderlijk toegelicht.

In deze begroting is het volgende risico toegevoegd aan de paragraaf:

- Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten in het areaal (risico 27)
- Ontwikkelingen bezuinigingen regionale omroepen (risico 33).
  In de Jaarrekening 2014 was dit het risico komen te vervallen.

In deze begroting is het volgende risico komen te vervallen:

- Meerkosten als gevolg van bezwijken oeverconstructies aan provinciale vaarwegen (dit risico is onderdeel van het nieuwe risico 'meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten in het areaal').

In onderstaande tabel staan de risico's die zijn geïnventariseerd voor de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing. Per risico wordt aangegeven wat de financiële gevolgen zijn, of deze structureel (s) of incidenteel (i) van aard z jn en op welk begrotingsdoel het risico betrekking heeft. De financiële gevolgen (netto effect) worden berekend door de maximale schade te vermenigvuldigen met de kans van optreden van het risico.

Tabel 1: informatie over risico's (bedragen x 1 mln)

			Max. Schade	Kans van optreden	Netto effect (s) in €	Netto effect (i) in €	Begrotings-doel (1)
1.	Lagere uitkering Provinciefonds	s	> 20,0	25-50%	7,5		5.1
2.	Lagere opbrengsten MRB	s	3,3	0-25%	0,4		5.1
3.	Schadeclaims vergunningverlening voor ontgrondingen	s	10,0	0-25%	1.3		1.6
4.	Gevolgen waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas	i	17,0	0-25%		2,1	3.5
5.	Financiële risico's ontw kkelopgave EHS / UPG	i/s	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	1.3 / 1.4
6.	Afvalverwerkende en BRZO/IPPC-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen	i	15,0	0-25%		1,9	1.6
7.	Garantstelling contract personenvervoer over water	i	6,1	0-25%		0,8	2.3
8.	Risico deelname GR Midden-Delfland	i	9,6	25-50%		3,6	1.3
9.	Deelname Ontw kkelingsmaatschappij Nieuw Westland	i	1,4	75-100%		1,2	3.1
10.	Betwisten subsidiabiliteit EU-subsidies	i	17,4	0-25%		2,2	3.1
11.	Niet tot uitvoering komende infrastructurele projecten	i	11,1	0-25%		1,4	2.2
12.	Renterisico	s	2,0	25-50%	0,8		5.1
13.	Omgevingsrisico's vergunningverlening en handhaving	s	5,0	0-25%	0,6		1.6
14.	Maatregelen Rijk EMU-tekort	i	100,0	0-25%		12,5	5.1
15.	Onvoldoende middelen voor nazorg gesloten stortlocaties (nog niet overgedragen stortplaatsen)	i	21,2	≈ 0		0,0	1.7
16.	Meerkosten PMR 750 ha	i	15,3	≈ 0		0,0	1.3
17.	Deelname risico ROM-D Capital BV	i	10,0	0-25%		1,3	3.1
18.	Deelname risico InnovationQuarter	i	10,0	0-25%		1,3	3.1
19.	Geen aflossing gegarandeerde leningen derden	i	3,1	≈ 0		0,0	5.1
20.	Onvoldoende solvabiliteit / liquiditeit regionale omroepen	i	0,5	≈ 0		0,0	4.3
21.	Herinrichting Meeslouwerplas	i	4,4	0-25%		0,6	1.2
22.	Noodzakelijk beroep aansprakel jkheidsverzekering	i	3,0	25-50%		1,1	1 t/m 5 + BV
23.	Afschaffen forfaitaire index BDU	s	1,4	75-100%	1,2		2.3
24.	Derde Merwedehaven	i	n.t.b.	0-25%		n.t.b.	1.6
25.	Inlenersaansprakelijkheidsrisico	s	0,3	0-25%		0,0	1 t/m 5 + BV
26.	Doorlevering gronden TBO's	i	n.t.b.	n.t.b.		n.t.b.	1.3
27.	Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten in het areaal	s	n.t.b.	n.t.b.	PM		2.1

			Max. Schade	Kans van optreden	Netto effect (s) in €	Netto effect (i) in €	Begrotings-doel (1)
28.	Ontwikkeling loonkosten (stijging werkgeverslasten en CAO)	s	2,7	75-100%	2,4		1 t/m 5 + BV
29.	Risico's regeling IndividueelKeuzeBudget (IKB)	s	1,4	n.t.b.	n.t.b.		1 t/m 5 + BV
30.	Uitbetalen obligaties uitgegeven in 1957 en 1959	i	0,4	0-25%		0,0	5,1
31.	Sloopkosten voormalige provinciale bescherming bevolking (BB) bunker	i	0,5	≈ 0	0,0	0,0	1.3
32.	Restitutie ontgrondingheffing	i	0,1	50-75%		0,1	1.6
33	Ontwikkeling bezuiniging op regionale omroepen	i	2,0	≈ 0		0,0	4.3
	Totaal				***14,2***	***30,1***	

1) BV staat voor 'bedrijfsvoering'

1.	**Lagere uitkering Provinciefonds**
Omschrijving	Risico is dat de inkomsten uit het Provinciefonds afwijken van wat in de begroting geraamd is, door: • ontwikkelingen in het accres (het fonds is via het zogeheten accres gekoppeld aan de ontwikkeling van de netto gecorrigeerde rijksuitgaven); • ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven (bijvoorbeeld aantal inwoners / woonruimten); • effecten van taakmutaties (bijvoorbeeld bij nieuwe taken voor provincies of bij overheveling van taken en bijbehorende middelen aan gemeenten); • effecten van onder- en overschrijdingen van het plafond van het BTW-compensatiefonds; • de mogelijkheid van een eenzijdige korting door een nieuw kabinet.
Impact	Kleine ontwikkelingen (in accres, verdeelmaatstaven, taken, BCF) kunnen naar verwachting worden opgevangen binnen de behoedzaamheidsmarge, die provincie Zuid-Holland hanteert bij het ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds (€ 2 mln). De volgende ontwikkelingen kunnen (mogelijk) een grotere impact hebben: • accres: de afgelopen jaren (recent nog in de Meicirculaire 2015) heeft het Rijk (lopende en/of na afloop van het begrotingsjaar) het accres naar beneden bijgesteld; • taakmutaties: het Rijk wil bezien hoe middelen voor groen en verkeer & vervoer (voor provincie Zuid-Holland > € 100 mln) geïntegreerd kunnen worden met de systematiek van het Provinciefonds; dit kan leiden tot (voor- danwel nadelige) herverdeeleffecten; • generieke korting: een nieuw kabinet kan ervoor kiezen een nieuwe, generieke korting door te voeren op het Provinciefonds (in 2012 was de omvang van de generieke korting voor Provincie Zuid-Holland ruim € 20 mln). Gezien de dynamiek in het Provinciefonds de laatste jaren is de kans op afwijkingen van meer dan € 2 mln in het Provinciefonds reëel. Voor de maximale impact van dit risico wordt c jfermatig aangesloten bij de omvang van de generieke korting in 2012.
Maatregelen	• op de voet volgen van ontwikkelingen (circulaires / rijksbegroting); • betrokkenheid via het IPO bij onder andere verdeelvraagstukken; • hanteren behoedzaamheid bij het ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds (€ 2 mln).
Status	De commissie Janssen komt naar verwachting eind 2015 in opdracht van het IPO bestuur met een advies over een transparanter verdeelmodel van het Provinciefonds. Aanleiding hiervoor is mede de toevoeging van middelen voor groen en verkeer & vervoer, waardoor de omvang van het Provinciefonds meer dan verdubbelt.

2.	**Lagere opbrengsten Motorrijtuigenbelasting (MRB)**
Omschrijving	Risico is dat de inkomsten uit de opcenten lager uitvallen dan geraamd. Bepalend voor de omvang van de inkomsten zijn het aantal belastingplichtige auto's, het gemiddelde gewicht en het betaalgedrag van de belastingplichtigen. Deze variabelen z jn weer afhankelijk van macro-economische factoren (zoals de koopkracht van gezinnen), maatschappelijke ontwikkelingen (veranderende voorkeuren) en wet- en regelgeving (mate waarin sprake is van vrijstellingen).
Impact	De onzekerheid in de omvang van de inkomsten door exogene ontwikkelingen is relatief beperkt. In de raming wordt rekening gehouden met een behoedzaamheid van 1% van de geraamde inkomsten (1% staat voor een bedrag van € 3,3 mln structureel). De afgelopen jaren is deze marge ruim voldoende gebleken om nadelige ontw kkelingen in de inkomsten op te vangen. De kans op een grotere impact dan deze 1% wordt dan vooralsnog ook als zeer beperkt beschouwd. Dat zou dan echt moeten komen door nieuwe wetgeving (v.b. de invoering van vrijstellingen die de afgelopen jaren juist zijn teruggedraaid) of economische ontwikkelingen (v.b. nieuwe crisis) die leiden tot een afname van het aantal belastingplichtige auto's. Bij de bepaling van de impact van dit risico wordt uitgegaan van een extra afname van 1% (bovenop de 1% waar al door het behoedzaam ramen rekening mee is gehouden) met een zeer lage kans van optreden (0-25%).
Maatregelen	• Ontwikkelingen in het wagenpark worden op de voet gevolgd (op basis van de gegevens van de belastingdienst per 1 januari en 1 juli van het kalenderjaar; • Maandelijks rapporteert de belastingdienst over de werkelijk ontvangen inkomsten; • Bij het ramen van de inkomsten wordt een behoedzaamheidsmarge gehanteerd van 1% (dit staat gelijk aan € 3,3 mln).
Status	De raming voor de Begroting 2016 is gebaseerd op het wagenparkoverzicht van de belastingdienst per 1 juli 2015 en het opcententarief (conform het Hoofdlijnenakkoord 92 opcenten).

3.	**Schadeclaims vergunningverlening voor ontgrondingen**
Omschrijving	In de Ontgrondingenwet is een regeling voor nadeelcompensatie opgenomen. Nadeelcompensatie houdt in dat de overheid aan belanghebbenden de schade vergoedt die zij ondervinden van een op zichzelf rechtmatig overheidsbesluit. De regeling in de Ontgrondingenwet houdt in dat de provincie aan de aanvrager van de vergunning of aan andere belanghebbenden de schade moet vergoeden die deze lijden als gevolg van een ontgrondingsvergunning, indien deze schade redel jkerwijs niet voor hun rekening hoort te blijven. Ook buiten het geval van nadeelcompensatie is het mogelijk dat de provincie wordt geconfronteerd met een claim van schade die is ontstaan als gevolg van een vergunde ontgronding. In het bijzonder bij grote actuele ontgrondingen, zoals zandwinningen, is het risico op schade aan de omgeving reëel aanwezig.
Impact	Per geval kan de schadeclaim hoog zijn. Dit wordt beïnvloed door de aard en de omvang van de ontgronding en het karakter van de omgeving. Voor een grote zandwinning moet de omvang van de mogelijk te vergoeden schade worden gesteld op circa € 10 mln.
Maatregelen	De vergunningverlening is sinds 1 januari 2013 ondergebracht bij Omgevingsdienst Haaglanden; toezicht en handhaving gebeuren door de omgevingsdienst waarbinnen de desbetreffende ontgronding plaatsvindt. Beperking van dit risico door de provincie vergt adequaat toezicht op een zorgvuldige uitvoering van deze taken door de omgevingsdienst.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. In 2014 heeft de Raad van State een vordering in verband met ambtshalve wijziging ontgrondingenvergunning Zevenhuizerplas afgewezen. In augustus 2015 is er een dagvaarding gekomen voor de stilligschade claim in relatie met deze ambtshalve wijziging. De mogelijkheid tot claims voor deze ambtshalve wijziging verjaart in 2016.

4.	**Gevolgen waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas**
Omschrijving	De provincie neemt voor 40% deel aan de Gemeenschappelijke Regeling (GR) Grondbank Rotterdam Zoetermeer Gouda (RZG) Zuidplas. Deze gronden zullen ten behoeve van de beoogde gebiedsontw kkeling worden verkocht. De ontwikkeling zal geleidelijk plaatsvinden over een langere periode. De bezittingen van de Grondbank liggen voor een aanzienlijk deel in de deelgebieden die pas na 2025 aan de orde zal komen. De opbrengst van de verkoop is onzeker, het risico bestaat dat de daadwerkelijke waarde van de bij de Grondbank in eigendom zijnde grond lager is dan de boekwaarde, maar het is ook goed mogel jk dat de verkoop leidt tot een hogere opbrengst dan de boekwaarden. Omdat de boekwaarden van alle gronden nu hoger is dan de taxatiewaarde heeft de Grondbank een negatieve algemene reserve. Dit is toegestaan mits er voldoende perspectief is op herstel. Op grond van de in opdracht van de Grondbank uitgevoerde berekeningen is geconstateerd dat dit perspectief er (deels) is. De onzekerheden en afhankelijkheden zijn echter zeer groot. Nieuwe ontwikkelingen in de Zuidplas kunnen overigens op termijn zowel een positief als een negatief effect hebben op de waardeontwikkeling van de gronden. Ook kan aanpassing van het provinciaal ruimtelijk beleid ertoe leiden dat op deelgebieden bepaalde ontwikkelingen niet meer wenselijk zijn. Dit kan leiden tot verminderde opbrengst bij verkoop.
Impact	Per 1 januari 2015 bezit de Grondbank circa 301 ha grond met een boekwaarde van circa € 97 mln. De provincie is voor 40% risicodragend. De GR Grondbank blijft in ieder geval tot 1 januari 2020 bestaan. Bij de berekening van de maximale waardedaling wordt uitgegaan van een situatie waarin de waarde van de grond daalt tot agrarische waarde. Deze maximale waardedaling is aanvullend op het bedrag waarvoor al een voorziening is getroffen.
Maatregelen	1. Elk jaar wordt 1/3 deel van de gronden opnieuw getaxeerd door een onafhankelijke taxateur. De uitkomst wordt geëxtrapoleerd naar het totale grondbezit. Eventuele waardedalingen of -stijgingen worden verrekend met de deelnemers. Op grond van de eind 2014 uitgevoerde taxaties is geconstateerd dat de marktwaarde € 30 mln lager lag dan de boekwaarde. Dit bedrag is ten opzichte van eind 2013 niet gewijzigd. Bij de Grondbank is daardoor sprake van een negatieve algemene reserve van € 30 mln; de provincie heeft hiertoe bij Jaarrekening 2011 een verliesvoorziening getroffen van € 12 mln (op basis van het provinciale aandeel in het risicodragend deel). 2. Het bestuur van de Grondbank stelt periodiek een UitnamestrategieKader vast. Hierin zijn onder andere het beleid voor gronduitgifte, het beheer en de stimulering van gebiedsontwikkeling vastgelegd. In 2016 zal een nieuw Uniform SubsidieKader (USK) worden vastgesteld. 3. Het risico kan daarnaast beheerst worden door het in ontwikkeling brengen van gronden op basis van de afspraken die de samenwerkende partijen daarover maken. 4. Gronden op basis van het ruimtelijk beleid niet in aanmerking komen voor verdere ontwikkeling worden door de Grondbank afgestoten. 5. Het USK uitvoeren zoals beheer van gronden met doel waardebehoud en het proactief reageren op de vraag uit de markt. Vanaf 2012 worden de rente- en organisatiekosten niet meer aan de boekwaarde toegerekend, maar verwerkt in de deelnemersbijdrage. Hiertoe neemt de boekwaarde niet verder toe.
Status	In de Visie Ruimte en Mobiliteit is de Zuidplaspolder als gewenste locatie voor het opvangen van de bovenregionale behoefte aan bedrijventerreinen en aan landelijke en dorpse woonmilieus herbevestigd. Daardoor blijft ontwikkeling op het grootste deel van de gronden van de Grondbank voor het oorspronkelijke doel mogelijk. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft in haar rol als toezichthouder op de GR Grondbank aangegeven dat ze ervan uitgaat dat uiterlijk in 2018 de negatieve algemene reserve weer positief is om de risico's van de Grondbank te kunnen opvangen. De invoering van Vennootschapsbelasting voor overheidsorganisaties kan in de toekomst voor de Grondbank financiële consequenties hebben.

5.	**Financiële risico's ontwikkelopgave EHS / recreatiegebieden**
Omschrijving	Risico is dat de provincie niet tijdig voldoende middelen beschikbaar heeft om de ontwikkelopgave voor het Natuurnetwerk Nederland (voorheen EHS) te kunnen realiseren. Voor de provincie geldt een inspanningsverplichting met betrekking tot de realisatie van de NNN. Na het Decentralisatieakkoord natuur (eind 2011 afgesloten tussen R jk en provincies) heeft Zuid-Holland de NNN herijkt. Prioriteit van de herijkte NNN ligt (gezien de omvang van de beschikbare middelen) bij het aanleggen en beheren van natuurgebieden, waarbij sprake is van noodzakelijkheid voor het behalen van internationale verplichtingen. Voor de periode 2011 tot en met 2027 is een bedrag van € 257,8 mln beschikbaar voor verwerving en inrichting. Het aandeel van Zuid-Holland in de middelen die provincies uit het Provinciefonds ontvangen op basis van het Natuurpact 2013 is bepaald op basis van het advies van Janssen 2. De ontwikkelopgave NNN is in januari 2014 door Provinciale Staten via de uitvoeringsstrategie EHS vastgesteld en in december 2013 via een wijziging van de Provinciale Structuurvisie planologisch vastgelegd. Deze besluiten vormen de basis voor het provinciale beleid voor NNN. De uitvoering van de NNN wordt gedekt met (via het Provinciefonds) gedecentraliseerde middelen, beschikbare ruilgronden, overige provinciale middelen en bijdragen van regionale gebiedspartijen. Naast risico's op het gebied van NNN speelt nog een risico op het terrein van recreatie en de bufferzone gronden (300 ha binnen begrenzing), die buiten de afspraken met EZ bl jven vanwege eigendom bij het ministerie I&M.
Impact	De impact van het risico heeft betrekking op het (tijdig en in voldoende mate) beschikbaar komen van: 1. Middelen voor de ontw kkelopgave NNN: middelen via het Provinciefonds komen later besch kbaar dan eerder voorzien; de bijdrage over 2014 en 2015 valt lager uit, wat in 2016 en 2017 wordt gecompenseerd door een hogere bijdrage. De opbrengst van grond voor grond blijft achter b j de prognose, als gevolg van lagere grondprijzen en de mogelijkheid om de grond volgens de planning te kunnen verkopen onder invloed van interne en externe invloeden en belangen; 2. Middelen voor het natuurbeheer: afgesproken is dat het Rijk voor 2/3 (via het Provinciefonds) bijdraagt aan de beheerlasten en de provincies voor 1/3 deel; in verband met het beheer kan er een tekort ontstaan dat oploopt tot € 3,5 mln. Conform bestaande afspraken dient de dekking hiervoor eerst binnen het bestaande programma gevonden te worden. Voor een bedrag van circa € 1,5 mln kan dekking worden gevonden, voor het resterende bedrag van € 2 mln structureel dient voor de langere termijn (na 2017) een oplossing te worden gevonden; 3. Voor een aantal beheermaatregelen (zoals faunabeheer, Programmatische Aanpak Stikstof, uitvoeringskosten beheersubsidies en uitvoering Natuurbeschermingswet) loopt de provincie het risico van incidentele tegenvallers. Daarbij komt dat nog niet duidelijk is of er voldoende EU-middelen beschikbaar z jn voor de additionele taak agrarisch natuurbeheer. De subsidieperiode 2015-2021 (POP3) is rond de jaarwisseling 2014 vastgesteld.
Maatregelen	De volgende beheersmaatregelen zijn/worden genomen: • Conform de Uitvoeringsstrategie EHS geldt het uitgangspunt dat doelen en middelen in balans dienen te zijn, dit geldt inclusief het beheer van nieuwe natuurgebieden; in de realisatiestrategie NNN worden drie fasen onderscheiden (2013-2016, 2017-2021 en 2021-2027) met elk een eigen ijkpunt met als doel weloverwogen keuzes te kunnen maken ten aanzien van de inzet van middelen in relatie tot de beschikbaarheid ervan en de programmering. Provinciale Staten hebben bij besluit tot de vaststelling van de Uitvoeringsstrategie EHS 2013, het geld van € 75 mln voor de periode 2013 - 2016 beschikbaar gesteld. Ten aanzien van de grond-voor-grond opbrengsten zal een actief beleid worden gevoerd om alle gronden tijdig vrij te spelen voor de verkoop, zodat de geplande opbrengst kan worden gerealiseerd; medio 2015 is de grondprijs gunstig en vormt dit geen drukkende factor op de opbrengst; • In het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 zijn structurele middelen beschikbaar gesteld waarmee de toename van de beheerlasten na realisatie van de NNN-opgave in de periode t/m 2021 gedekt is.

	Gecontinueerd worden de maatregelen om de uitvoeringslasten van subsidieverlening te verlagen. Hiermee is het risico van onvoldoende middelen voor beheer gereduceerd tot nihil; • De genoemde incidentele risico's kunnen worden beperkt door heldere afspraken te maken met partijen, waarbij eventueel in nieuwe overeenkomsten taakstellende budgetten worden afgesproken. Dit geldt eveneens voor de EU-middelen voor agrarisch natuurbeheer. Nieuwe overeenkomsten worden voorbereid. Wanneer de bijdragen van regionale partijen in de periode 2013-2016 achterblijven, zal de programmering voor de periode 2017-2021 worden aangepast.
Status	Voor de Begroting 2015 is nog een risico benoemd van € 11,5 mln ten aanzien van de verwerving door de provincie van een areaal zogenoemde 'bufferzonegronden' van het Rijk ten behoeve van de provinciale opgave. Inmiddels is dit risico vervallen, omdat GS met het Rijk overeengekomen zijn om de benodigde gronden aan te kopen voor een bedrag van € 4 mln en het overnemen van een rijksverplichting voor maximaal € 1mln, ten behoeve van de recreatieopgave. In 2016 wordt voor de NNN de nieuwe programmaperiode 2017 – 2021 uitgewerkt en vastgesteld. Hierin zal ook een analyse zitten over de risico's voor deze periode. De voortgang in de periode t/m 2014 geven geen reden voor bijstelling van het risico.

6.	**BRZO en/of RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen**
Omschrijving	De provincie is bevoegd gezag voor de vergunningverlening aan BRZO en/of RIE (Besluit risico zware ongevallen / richtlijn industriële emissies) bedrijven. Ingeval van een faillissement en/of calamiteiten (zoals brand) kan de situatie ontstaan dat een bedrijf niet meer aan zijn vergunningplicht kan voldoen. Hierbij kan sprake zijn van gevolgschade. Bij gevolgschade kan gedacht worden aan de kosten van verwijdering van (afval)stoffen of sanering. Indien een bedrijf niet meer aan zijn vergunningplicht kan voldoen betekent dit niet automatisch dat de provincie verantwoordelijk is voor de ontstane schade. In eerste instantie zal gekeken worden naar de vergunninghouder en zijn verzekering. Indien de vergunninghouder failliet is en er onvoldoende middelen in de boedel aanwezig zijn, komen de eigenaren van de grond en opstallen in beeld. Indien er dan restkosten overblijven waarvoor geen juridisch aan te spreken verantwoordelijke is, kan de provincie er vanuit haar maatschappel jke verantwoordelijkheid voor kiezen (een deel) van deze kosten voor haar rekening te nemen.
Impact	Op basis van het provinciale bedrijvenbestand wordt de maximale schade voor de provincie ingeschat op € 15 mln. (circa € 0,05 mln per bedrijf). Het bedrag per inrichting is een gemiddelde. Het totale bedrag is gebaseerd op de verantwoorde aanname dat een grootschalige calamiteit zich slechts zelden voordoet en dan alleen bij een enkele inrichting.
Maatregelen	De omgevingsdiensten voeren het toezicht op de betreffende bedrijven uit conform de nota VTH. • Door goed toezicht te houden en scherp te handhaven op naleving van de voorschriften voor omvang en soorten (afval)stoffen, wordt het risico beperkt tot de vergunde (afval)stoffen. • De BRZO/RIE-bedrijven worden periodiek gecontroleerd op de wijze van opslag van de (gevaarlijke) stoffen. De omgevingsdiensten voeren regelmatig en frequent overleg met de portefeuillehouders vergunningverlening, en toezicht & handhaving over uitvoeringsdilemma's en beoogde handhavingsbesluiten. Op grond van de provinciale mandaatbesluiten moeten de directeuren van de omgevingsdiensten informatie verschaffen aan- en overleg voeren met de portefeuillehouder indien de uitoefening van een gemandateerde bevoegdheid naar verwachting politieke en maatschappelijke gevolgen kan hebben of indien een besluit tot consequentie kan hebben dat de provincie of Gedeputeerde Staten aansprakelijk worden gesteld of anderszins aangesproken worden.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. Door de wijze waarop toezicht wordt gehouden en het feit dat het risico zich afgelopen jaren niet heeft voorgedaan, wordt de kans van optreden als klein ingeschat.

7.	**Garantstelling Contract Personenvervoer over Water (POW)**
Omschrijving	Het Contract Personenvervoer over Water (POW) betreft een vervoersdienst tussen Dordrecht en Rotterdam en binnen de Drechtsteden. Dit contract loopt van 1 januari 2010 tot 1 januari 2022. Hierin is opgenomen dat de in te zetten schepen aan het einde van de contractperiode overgaan naar de nieuwe vervoerder tegen het voorgeschreven restant van de boekwaarde van € 2,9 mln ultimo 2021. Tegenover de vreemdvermogenverstrekker staat de provincie garant voor het verschil tussen de opbrengst en de boekwaarde van de schepen bij tussentijdse beëindiging vanwege betalingsproblemen van de vervoerder. Deze garantstelling is in 2015 nog eens bevestigd waarbij de boekwaarde ultimo 2021 is verlaagd van € 3 mln naar € 2,9 mln in verband met de verkoop van een schip dat onderdeel uitmaakte van de garantstelling. Daarnaast heeft een wijziging van de financieringsovereenkomst tussen de vervoerder en de vreemdvermogenverstrekker plaats gevonden in verband met de aanschaf van een nieuw schip voor de Pilot Spits- en Daldienst Waterbus 2015-2017. Dit nieuwe schip maakt op dit moment echter geen onderdeel uit van de garantstelling vanwege het tijdelijke karakter van de inzet.
Impact	Maximale impact van het risico op basis van stand ultimo 2015 is € 6,1 mln.
Maatregelen	In de aanbestedingsleidraad zijn door de provincie diverse aanvullende maatregelen opgenomen die de kans op een succesvolle exploitatie van POW vergroten.
Status	Het contract is ingegaan per 1 januari 2010.

8.	**Risico deelname gemeenschappelijke regelingen: GR Midden-Delfland**
Omschrijving	De provincie loopt b j alle gemeenschappelijke regelingen (GR) financiële risico's, omdat zij naar rato van de deelneming kan worden aangesproken op financiële tekorten. Deze tekorten kunnen ontstaan op het moment dat het weerstandsvermogen van de betreffende regeling van onvoldoende omvang is om de financiële risico's af te dekken. B j het recreatieschap Midden-Delfland speelt het volgende. Het Rijk heeft aangegeven uit te willen treden uit deze GR. Vanuit de GR is de uittreedvergoeding in 2012 berekend op € 50 mln in geval het (uitvoerings)beleid niet kan worden bijgesteld. Tegen deze vergoeding heeft het R jk formeel bij de rechtbank beroep aangetekend. De Rechtbank heeft zich in de uitspraak geschaard achter de noodzaak het beleid te herijken en heeft de beslissing op bezwaar van het Recreatieschap vernietigd. Tegen deze uitspraak is het Recreatieschap in hoger beroep gegaan bij de Raad van State. Eind 2014 heeft naar aanleiding van deze beroepsprocedure onderzoek plaatsgevonden naar de mogelijkheden om het beleid bij te stellen; naar aanleiding van dit onderzoek is de uittreedvergoeding bijgesteld naar € 30 mln. Deze beroepsprocedure is medio 2015 afgerond, waarbij de rechter heeft bepaald dat voor de berekening van een uittreedvergoeding een overgangsperiode van 5 jaar dient te worden gehanteerd. Er manifesteert zich een risico nu de nog definitief overeen te komen uittreedvergoeding onvoldoende lijkt om te kunnen voorzien in het huidige uitgavenpatroon. Dit is aan de orde indien de GR niet in staat blijkt te zijn om de structurele uitgaven zodanig te beperken, dat de financiële gevolgen hiervan binnen de eigen begroting kunnen worden opgevangen.
Impact	Voor Zuid-Holland is de maximale impact € 9,6 mln (dat is het bijgestelde bedrag van € 30 mln naar rato van de deelname van Zuid-Holland in deze GR). De kans van optreden wordt ingeschat als middelhoog.
Maatregelen	In maart 2015 heeft het schap besloten een onderzoek uit te laten voeren naar een aantal mogelijke toekomstscenario's voor het schap. Bovengeschetst risico wordt in dit onderzoek meegenomen. Daarnaast heeft het schap besloten tot teruggave van gronden die in beheer zijn bij het schap, maar vol eigendom zijn van Staatsbosbeheer; dit leidt tot kostenreductie. Ook zijn stappen gezet om uitgaven zo veel mogelijk te beperken en het verdienpotentieel maximaal te benutten.
Status	Door het Rijk is een juridische procedure gestart tegen het besluit van de Midden-Delflandraad. Op 14 april 2014 heeft de Rechtbank uitspraak gedaan. Tegen deze uitspraak heeft het Recreatieschap Midden-Delfland op 26 mei 2014 hoger beroep ingesteld. Op 15 april 2015 heeft de Raad van State uitspraak gedaan over de hoogte van de (bijgestelde) uittreedvergoeding. Het Recreatieschap en het Rijk treden hiertoe in onderhandeling.

9.	**Deelname risico Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland (ONW)**
Omschrijving	De provincie Zuid-Holland neemt deel in de Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland (ONW), een publiek-private samenwerking, waarin verder de gemeente Westland, het Hoogheemraadschap Westland en BNG Gebiedsontwikkeling participeren. De ONW is bedoeld als instrument om de ambities van het Integraal Ontwikkelingsprogramma Westland (IOPW) te realiseren, waaronder een aantal woningbouwlocaties. Ten gevolge van de kredietcrisis staan de resultaten onder druk en beperkt ONW zich meer en meer tot slechts het realiseren van de woningbouwlocaties. De risico's zijn aanzienlijk met name omdat al grote grondposities zijn ingenomen, deels ondergebracht bij de gemeente Westland, deels rechtstreeks bij de ONW.
Impact	Uittreden kan grote financiële consequenties hebben die op kunnen lopen tot de omvang van het aandelenkapitaal van Zuid-Holland. Dit is een bedrag van € 1,4 mln (het volledige bedrag is inmiddels volgestort).
Maatregelen	In 2015 is de samenwerkingsstructuur vereenvoudigd en z jn afspraken gemaakt om de financiële positie van het samenwerkingsverband te verbeteren. De provincie is in haar rol in de Holding teruggetreden. Opzegging van de deelname in de CV is geen optie. De provincie blijft aandeelhouder in de CV. Er is geen aanleiding om uit te treden en daarmee het verlies volledig te nemen. Gezien de huidige markt voor woningbouw is sprake van een hoog risicoprofiel met betrekking tot de waardeontwikkeling van het aandelenkapitaal. De omvang is moeilijk in te schatten omdat de ontwikkeling nog vele jaren zal lopen. Het provinciale risico blijft na de genomen maatregelen maximaal € 1,4 mln.
Status	Zie maatregelen.

10.	**De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten**
Omschrijving	De provincie loopt b j Europese projecten (voor de onderdelen waarvoor zij eindverantwoordelijk is) het risico dat uitgaven achteraf als niet-subsidiabel worden aangemerkt, omdat niet voldaan is aan administratieve eisen. Dit blijkt bij toetsing van uitgaven op basis van voortgangs- en eindrapportages. Het maximale risico is het relatieve aandeel van de Europese subsidie in de gemaakte en nog niet gecontroleerde en gecertificeerde uitgaven. Daarnaast bestaat bij een afgesloten Europees subsidieproject het risico dat achteraf uitgaven ten behoeve van het project niet-subsidiabel worden geacht naar aanleiding van een controle. Subsidies kunnen dan, zelfs vijf jaar na afsluiting van het subsidieprogramma, worden teruggevorderd. Het teruggevorderde bedrag kan oplopen tot 50% van de totale omvang van de projectkosten.
Impact	Voor de projecten tot en met 2023 geldt dat er op dit moment nog geen projecten in uitvoering zijn. De risico's betreffen gemaakte en nog niet gecontroleerde en gecertificeerde uitgaven De maximale impact kan daarom nog niet worden ingeschat. Het risico dat er achteraf uitgaven worden betwist betreft alle Europese financiering die Zuid-Holland in de vorige periode (2007-2013) en de huidige periode (2013-2023) heeft ontvangen voor Kansen voor West, Interreg en het Zevende Kaderprogramma. Het betreft een bedrag van € 17,4 mln.
Maatregelen	• Bewaking van de subsidiabiliteit van uitgaven door goede projectvoorbereiding en -selectie. • Voortdurende bewaking van de procedures voor het indienen van tussentijdse declaraties. • Zorgdragen voor een goede archivering van al afgerekende projecten naar de maatstaven van de Europese Commissie.
Status	In de periode 2007 tot en met 2013 zijn 10 projecten van de provincie uitgevoerd. Voor de nu lopende periode (2014-2023) zijn nog geen projecten in uitvoering. Het steunpunt subsidies van de provincie bewaakt op actieve wijze dat voldaan wordt aan de eisen van de Europese Unie.

11.	Niet tot uitvoering komen grote infrastructurele projecten
Omschrijving	De plan- en voorbereidingskosten van projecten groter dan € 1 mln uit het meerjarenprogramma Investeringen Provinciale Infrastructuur (MPI) worden op basis van het Besluit Begroten en Verantwoorden provincies en gemeenten (BBV, art. 60) geactiveerd en in vijf jaar afgeschreven. Indien projecten onverhoopt niet worden gerealiseerd, dienen de gemaakte plan- en voorbereidingskosten te worden afgewaardeerd en komen dan in één keer ten laste van de exploitatie.
Impact	De vele partijen, de vaak uiteenlopende belangen, de grote mate van complexiteit, de forse investeringen, maar ook de regelgeving op het gebied van onder andere luchtkwaliteit, geven een mate van onzekerheid aan deze grote projecten, waarvan de totale plan- en voorbereidingskosten vele miljoenen bedragen. Hier staat als financieel voordeel tegenover dat er geen kapitaallasten optreden, noch vanwege plan- en voorbereidingskosten, noch vanwege de realisatie van het project. De boekwaarde en de onderhandenwerkpositie van deze plan- en voorbereidingskosten bedraagt ultimo 2014 € 11,1 mln.
Maatregelen	Door met de provincie en alle betrokken partijen bestuursovereenkomsten aan te gaan waarbij ook afspraken gemaakt worden over de gang van zaken bij ernstige vertragingen of het niet realiseren van het project, worden zekerheden verkregen. Als het risico zich voordoet zal het worden opgevangen binnen de reserves met betrekking tot infrastructuur.
Status	Is een doorlopend risico, omdat zich jaarlijks projecten in de plan- en voorbereidingsfase bevinden.

12.	Renterisico
Omschrijving	De provincie trekt langlopende leningen aan om in de eigen financieringsbehoefte te voorzien. De financieringsbehoefte zal de komende jaren naar verwachting toenemen door de afloop van bestaande leningen, de omvang van voorgenomen investeringen en de afname van eigen financieringsmiddelen (door de geraamde benutting van reserves en voorzieningen). De jaarlijkse kosten van de financieringsbehoefte (rentelasten) worden bepaald door de omvang van de bestaande leningenportefeuille, de financieringsbehoefte als gevolg van voorgenomen investeringen en de van toepassing zijnde rentetarieven.
Impact	De afgelopen jaren waren voldoende liquiditeiten beschikbaar zodat het niet nodig was om op de kapitaalmarkt leningen aan te trekken. Gezien de voorgenomen investeringen van Zuid-Holland zal er naar verwachting eind 2016 weer een financieringsbehoefte ontstaan. Doordat er op de middellange termijn een grote financieringsbehoefte is stijgt het renterisico voor de provincie Zuid-Holland. Bij een netto jaarlijkse financieringsbehoefte van circa € 200 mln en een stijging van de rente van 1% bedraagt de toename van de rentelasten jaarlijks structureel circa € 2 mln.
Maatregelen	Via het zogeheten renteomslagpercentage worden de rentelasten toegerekend aan de programma's waarvoor sprake is van een financieringsbehoefte. Het renteomslagpercentage wordt berekend op basis van de uitgangspunten van de door Provinciale Staten vastgestelde beleidsnota kostprijs- en renteberekening. Verder wordt de financieringsbehoefte periodiek meerjarig bepaald en wordt beoordeeld of incidenteel dan wel structureel tot afdekking van het renterisico dient te worden overgegaan.
Status	Zie omschrijving.

13.	Omgevingsrisico's vergunningverlening en handhaving
Omschrijving	Vergunningverlening en handhaving kennen altijd omgevingsrisico's. Het is een politiek gevoelig beleidsveld. De betrokkenheid van burgers en externe part jen en daarmee de beïnvloeding van externen bij de uitvoering van de werkzaamheden is groot. In het kader van de besluitvorming lopen de omgevingsdiensten dan wel de provincie dan ook altijd juridische risico's. Tegen menig besluit wordt bezwaar dan wel beroep aangetekend. Verder kunnen claims als gevolg van economische, milieu- of gezondheidsschade leiden tot extra kosten voor de provincie. Daarnaast kunnen kosten ontstaan als gevolg van handhavingsbesluiten als bestuursdwang. Het nemen van bestuurlijk gecalculeerde risico's is

	een onderdeel van het vergunningverlenings- en toezicht- en handhavingsbeleid. De omgevingsdiensten voeren dit beleid uit namens de provincie.
Impact	Het terugbetalen van eventuele proceskosten, evenals schadeclaims alsmede onvoorziene kosten als gevolg van handhavingsbesluiten, is een financieel risico. De kosten voor bestuursdwang kunnen in principe verhaald worden op het bedrijf, het risico bestaat dat dit niet (meer) mogelijk is. Er wordt uitgegaan van maximaal € 5 mln op jaarbasis.
Maatregelen	De vergunningverlening, toezicht en handhaving is ondergebracht bij de omgevingsdiensten. De provincie ziet erop toe dat de omgevingsdiensten de provinciale beleidskaders (Nota VTH 2014-2017) uitvoeren en voldoen aan de vigerende kwaliteitscriteria.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. In deze paragraaf wordt het risico met betrekking tot de Derde Merwedehaven separaat toegelicht (als niet-kwantificeerbaar risico).

14.	**Maatregelen Rijk in verband met EMU-tekort**
Omschrijving	Op grond van de wet houdbare overheidsfinanciën (HOF) leveren decentrale overheden een gelijkwaardige inspanning aan de beheersing van het EMU-saldo. Dit saldo is het totaal van inkomsten minus uitgaven van het Rijk, sociale fondsen en decentrale overheden tezamen. Bij een nadelig saldo is sprake van een tekort. In beginsel leiden investeringen en onttrekkingen uit de reserves bij decentrale overheden tot een tekort. Dit zijn namelijk uitgaven waar geen lopende inkomsten tegenover staan. Voor de Nederlandse overheid als geheel geldt dat het EMU-tekort maximaal -3% mag bedragen van het bruto binnenlands product (bbp). Het tekort voor decentrale overheden is in onderling overleg met het R jk gemaximeerd op -0,5% bbp. Deze tekortnorm voor decentrale overheden is door het Rijk verder uitgesplitst in een norm voor provincies, gemeenten en waterschappen afzonderlijk. Tot slot is deze 'tekortnorm' weer uitgesplitst naar een referentiewaarde per individuele organisatie. De wet HOF geeft het Rijk de mogelijkheid maatregelen te treffen als decentrale overheden hun gezamenlijke norm overschrijden en er meerjarig geen zicht is op verbetering. Maatregelen kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op het faseren van investeringen, of als ultimum remedium op het korten van het Gemeente- en/of Provinciefonds.
Impact	De maximale impact staat gelijk aan de omvang van de algemene uitkering uit het Provinciefonds (voor de provincie Zuid-Holland is dat momenteel circa € 100 mln). De kans van optreden is vooralsnog beperkt. Dit komt doordat Rijk en decentrale overheden hebben afgesproken dat er gedurende de huidige kabinetsperiode geen sancties worden opgelegd. Verder heeft de Minister van Financiën bij de behandeling van het wetsvoorstel meerdere keren toegezegd dat de wet niet ten koste zal gaan van investeringen door decentrale overheden. De volgende ontwikkelingen zijn de komende jaren van invloed op de kans van optreden / impact: • Het R jk is voornemens de tekortnorm voor decentrale overheden aan te scherpen naar -0,4% bbp in 2016 en -0,3% bbp in 2017. Dit is een forse verlaging van de huidige tekortnorm (-0,5% bbp). • Een nieuw kabinet heeft weer de mogelijkheid sancties op te leggen b j een dreigende, meerjarige overschr jding van de norm voor decentrale overheden. • De BDU verkeer en vervoer is met ingang van 2016 als decentralisatieuitkering aan de algemene uitkering van het Provinciefonds toegevoegd. Mogelijk wordt ook de decentralisatieuitkering voor groen toegevoegd. Dit betekent meer dan een verdubbeling van de omvang van de algemene uitkering.
Maatregelen	• In het najaar van 2015 vindt bestuurlijk overleg plaats tussen Rijk en decentrale overheden (VNG, IPO, UvW) over de vraag of het mogelijk en verantwoord is de norm voor decentrale overheden aan te scherpen. • Provincies voeren momenteel een aantal pilots uit met als doel de betrouwbaarheid van hun ramingen te verbeteren, zodat er zo nodig beter gestuurd kan worden op de uitkomsten.

Status	Het CBS verwacht (op basis van informatie van decentrale overheden zelf) dat decentrale overheden in 2015 niet binnen de tekortnorm van -0,5% bbp bl jven (CBS, februari 2015). Voor 2016 verwacht het CBS een verbetering van het EMU-saldo tot ruim binnen de voorgeschreven norm. Nieuwe cijfers van het CBS op basis van de begrotingen 2016 van decentrale overheden zullen echter zeer waarschijnlijk weer een ander beeld geven. De provincie Zuid-Holland verwacht in 2016 een EMU-tekort van - € 202,7 mln en in 2017 van - € 278,6 mln. De referentiewaarde voor Zuid-Holland bedroeg in 2015 - € 75,2 mln. De referentiewaarde voor 2016 is nog niet bekend. Het EMU-tekort van Zuid-Holland valt dus in 2016 en 2017 veel hoger uit dan de referentiewaarde zoals die in 2015 was.

15.	**Onvoldoende middelen voor nazorg gesloten stortlocaties**
Omschrijving	Met ingang van 1 april 1998 zijn provincies verantwoordel jk voor de eeuwigdurende nazorg van provinciale stortplaatsen, waarop na 1 september 1996 nog afvalstoffen zijn of worden gestort. Het Fonds Nazorg gesloten stortlocaties is ingesteld voor het beheer van het vermogen, dat beschikbaar dient te zijn om de kosten van eeuwigdurende nazorg te dekken. Als een stortplaats zich nog in de exploitatiefase bevindt dan worden aan de exploitant heffingen opgelegd totdat het definitieve doelvermogen is bereikt. In deze fase loopt de provincie een *debiteurenrisico* (de exploitant is niet in staat om de opgelegde heffingen te betalen). Na sluiting van de stortplaats loopt de provincie het risico dat de nazorgkosten gedeeltelijk moeten worden betaald uit provinciale middelen door: • Een afwijkende ontwikkeling van de rendementen, waardoor de heffingen te laag zijn en er onvoldoende vermogen wordt opgebouwd; periodiek laat Zuid-Holland onderzoeken of de rekenrente in lijn is met de feitelijke / verwachte vermogensontwikkeling (de rekenrente dient als basis voor de aan de exploitanten op te leggen heffingen); • Technische onvolkomenheden als gevolg van falende voorzieningen; • Een toe- of afname van de nazorgkosten als gevolg van prijsontwikkelingen en gewijzigde milieueisen.
Impact	Uit een eind 2012 uitgevoerde studie is gebleken dat de rendementsverwachting achterblijft bij eerdere ramingen. Op basis hiervan heeft het bestuur van het Fonds besloten de rekenrente te verlagen. Als gevolg van de lagere rekenrente zijn de doelvermogens gestegen. Deze stijging wordt voor nog niet overgedragen stortplaatsen bereikt door een verhoging van de heffingen (vastgelegd in de tarieventabellen die worden vastgesteld bij de begroting van het Fonds Nazorg) en voor de inmiddels aan de provincie overgedragen stortplaatsen door het treffen van een voorziening. Deze voorziening heeft per ultimo 2014 een stand van € 8,3 mln. De risico's worden op deze wijze beheerst en de kans dat alsnog een beroep moet worden gedaan op provinciale middelen wordt vooralsnog dan ook ingeschat als nihil. Wel kan de provincie mogelijk een *debiteurenrisico* lopen als gevolg van de verhoging van de heffingen. De kans hierop wordt echter vooralsnog als nihil ingeschat. De maximale impact ten aanzien van de nog niet overgedragen stortplaatsen wordt ingeschat op € 21,2 mln (dit betreft een situatie waarin de provincie de financiële verantwoordelijkheid voor de exploitatie over zou moeten nemen).
Maatregelen	De genomen maatregelen z jn het treffen van een voorziening en het verhogen van de heffingen (zie impact). Daarnaast wordt het risico gemonitord door het periodiek onderzoeken van de langere termijn rendementsverwachting. Tot slot worden periodiek de nazorgplannen geactualiseerd met als doel te kunnen bepalen of het doelvermogen nog toereikend is. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om technische onvolkomenheden, prijsontwikkelingen of gewijzigde milieueisen. Actuele ontwikkelingen ten aanzien van de risico's worden opgenomen in deze paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing.

Status	Er is bestuurl jk overleg geweest over de aanpassing van de rekenrente. Enkele stortplaatsexploitanten hebben gebruikgemaakt van de juridische mogelijkheid om een bezwaar-/beroepsprocedure te starten tegen de opgelegde aanslag; deze procedure loopt, maar is van de enkelvoudige kamer doorgeschoven naar de meervoudige kamer en er is nog geen zittingsdatum bepaald.

16.	**Risico's PMR - 750 ha natuur en recreatie**
Omschrijving	De uitvoeringskosten uitwerkingsovereenkomst PMR: risico's zijn gelegen in de beheersing van de uitvoering van het project.
Impact	De impact van dit risico hangt af van de mate waarin zich onvoorziene omstandigheden voordoen. Op basis van een inschatting van de financiële risico's wordt de omvang van de post onvoorzien periodiek bijgesteld.
Maatregelen	De provincie voert het PMR-project 'Buijtenland van Rhoon' voor eigen rekening en risico uit. Hiervoor is een taakstellend budget beschikbaar. De financiering van het project is gedekt door de gezamenlijke PMR-partners en vastgelegd in de UWO PMR 750 ha. De bijdrage van Zuid-Holland bedraagt € 9 mln, de stadsregio Rotterdam draagt € 18 mln bij en het Rijk € 112 mln. In geval van onvoorziene omstandigheden (zoals excessieve grondprijsstijgingen) kan de provincie in overleg treden met het Rijk (op grond van art. 12 van de UWO). Om de financiële risico's goed te beheersen wordt risicomanagement toegepast. Met behulp van een (financiële) business case is inzichtelijk gemaakt wat mogelijke meerkosten zouden kunnen zijn als deze risico's zich voordoen. De verwachtingswaarde van mogelijke meerkosten, volgend uit het financieel risicoprofiel, vormt de onderbouwing van deze post in de business case van het project (over de gehele loopt jd tot en met 2021). De totale omvang van het risico bedraagt € 15,3 mln. Mocht de verwachtingswaarde stijgen dan zal de omvang van het risico daarop worden aangepast. Mocht uit nieuwe ontwikkelingen blijken dat het taakstellend budget overschreden wordt, dan dienen er beheersmaatregelen getroffen te worden (zoals besparen op andere kostenposten of zoeken van andere geldbronnen).
Status	Het project zit in de uitvoeringsfase en loopt tot en met 2021. Eind 2013 is een motie door de Tweede Kamer aangenomen met als doel te zoeken naar meer draagvlak voor de plannen. Met instemming van het Rijk (staatssecretaris Dijksma) heeft oud-minister Cees Veerman in juni 2014 geadviseerd het plan inhoudelijk bij te stellen (minder natte natuur). De (ruimtelijke) kaders (PKB, BP) en hoofddoelen blijven intact. Ook stelt hij voor een (nog in te stellen) gebiedscoöperatie het plan te laten uitvoeren. Zijn advies heeft breed draagvlak bij de betrokken overheden (inclusief gemeente). In de tweede helft van 2015 gaat de commissie aan de slag om de gebiedscoöperatie vorm te geven. In de loop van 2016 komt er meer duidelijkheid. Het ligt in de rede dat aan de gebiedscoöperatie een taakstellend budget wordt meegegeven.

17.	**Deelnamerisico ROM-D Capital BV**
Omschrijving	De provincie neemt met € 10 mln deel in ROM-D Capital BV, het publiek investeringsfonds van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden. Besluitvorming hierover is in 2012 afgerond. De daadwerkelijke storting van dit bedrag is eind december 2012 gebeurd. Door deze kapitaalinbreng heeft de provincie aandelen in ROM-D Capital verworven. Het financiële risico voor de provincie is gelegen in waardevermindering van de aandelen. ROM-D Capital BV heeft (op termijn) een revolverend karakter. Dit houdt in dat het initiële vermogen ten minste in stand dient te blijven. Er worden alleen projecten gefinancierd waarvan op basis van een business case kan worden aangetoond dat deze op termijn winst of meerwaarde genereren. Om continuïteit te waarborgen en het weerstandsvermogen te versterken wordt op de lange termijn een gematigd (gemiddeld) rendement op de projecten nagestreefd van 3%. Gerealiseerde rendementen blijven binnen de vennootschap beschikbaar. Kerntaak van de ROM-D is het ontwikkelen en herstructureren van bedrijventerreinen. De andere deelnemers in ROM-D Capital BV zijn naast de provincie de Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden en de gemeente Dordrecht.

Impact	ROM-D Capital BV stelt werkkapitaal beschikbaar aan werkmaatschappijen (de CV's). ROM-D Capital BV zal in het algemeen geen (extra) zekerheidstelling vragen en accepteert daarmee een hoger risicoprofiel dan private marktpartijen. Binnen de projectportefeuille wordt het vereveningsprincipe gehanteerd: winsten en verliezen op de projecten worden gesaldeerd. Het maximale risico voor de provincie is dat de aan een of meer CV's door ROM-D Capital beschikbaar gestelde gelden (deels) verloren gaan. Het maximale risico is gelijk aan het gestorte aandelenkapitaal in ROM-D Capital BV (€ 10 mln).
Maatregelen	Tot de beheersmaatregelen die zijn getroffen om de risico's zoveel mogelijk te beperken, behoort onder andere het in Drechtstedenverband vastgelegde uitgangspunt dat projecten budgettair neutraal overgaan van de betreffende gemeente naar ROM-D. Het risico voor ROM-D is dus in beginsel beperkt. Voor een aantal van deze projecten zal aan ROM-D Capital BV worden gevraagd om een bijdrage in het werkkapitaal. Dan bepaalt de provincie als aandeelhouder in ROM-D Capital BV mee waarvoor de middelen zullen worden ingezet. De aandeelhouders besluiten naar aanleiding van een advies van een onafhankelijk Investment-committee, dat weer adviseert op basis van een sluitende business case. Verder wordt de financiële stand van zaken periodiek beoordeeld op basis van de jaarrekening van de ROM-D (deze wordt vastgesteld door de aandeelhouders van de ROM-D, waaronder ook Zuid-Holland). Om het risico van waardedaling van de aandelen af te dekken is een reserve voor waarderingsverschillen gevormd.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico dat mede gerelateerd is aan economische ontw kkelingen. In ROM-D Capital bevinden zich in 2014 vijf projecten, met uiteenlopende rendementen. In het accountantsverslag 2014 is voor 2014 evenals voor 2013 opnieuw een negatieve waardeontwikkeling geconstateerd van de aandelen. Oorzaak van de waardedaling is de afwaardering van de grondwaarde. Gebleken is dat de uitgifte van terreinen, tegen de gevraagde prijs, onvoldoende verloopt. Bij een vertraagde uitgifte nemen de rentekosten toe ten opzichte van de raming terwijl de bedrijfsvoeringskosten relatief hoog zijn. Dit brengt met zich mee dat de waarde van de provinciale deelnemingen in de ROM-D in 2014 (verder) in waarde zijn gedaald. Het is nog te vroeg om te spreken van een structurele waardedaling, maar het heeft wel onze aandacht. Op dit moment heeft onze deelneming in de ROM-D een waarde van € 8,5 mln. Om waardevermindering op te vangen is er tot nu toe een risicoreserve voor de ROM-D van € 1,1 mln opgebouwd.

18.	**Deelnamerisico InnovationQuarter**
Omschrijving	De provincie neemt, samen met het ministerie van Economische Zaken, de gemeenten Rotterdam, Den Haag, Delft, Leiden, Westland en de Zuid-Hollandse universiteiten en medische centra deel in InnovationQuarter. De organisatie bestaat uit twee entiteiten: de ROM InnovationQuarter B.V. en de Participatiemaatschappij InnovationQuarter BV. De Participatiemaatschappij BV is een 100% dochter van de ROM BV. Het kapitaal dat door de aandeelhouders in de ROM InnovationQuarter BV is gestort, wordt volledig aangewend voor het (revolverende) participatiefonds. De provincie heeft de storting in de eerste fase van € 10 mln in december 2013 verricht. In de tweede fase is een storting voorzien van € 15 mln (naar verwachting in 2016). De provincie verkrijgt door haar kapitaalinbreng aandelen in de ROM InnovationQuarter BV. Voorwaarde voor deelneming in de ROM BV is dat de provincie nooit meer kosten zal maken dan de investering groot is. Om dit te beheersen zal de provincie conform staand beleid geen meerderheid van de aandelen bezitten (maximaal 49,99%). Het startkapitaal van de ROM BV bedraagt € 27,7 mln. Daarvan is de provincie voor 36,1% aandeelhouder (€ 10 mln). Waardevermindering van de aandelen is een risico voor de provincie.
Impact	Het maximale risico is € 10 mln per 2020.

Maatregelen	In de beginfase zullen de kosten van de Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V. niet gedekt kunnen worden door de opbrengsten, omdat in deze opbouwperiode rendement uit investeringen nog beperkt zal zijn. Het uitgangspunt is dat het fonds in meerjarig perspectief revolverend moet zijn. Daarbij is in de aandeelhoudersinstructie (die doorwerkt via de Statuten) een termijn van 7 jaar afgesproken (2020) met een tussentijdse evaluatie in 2016. De aandeelhouders van InnovationQuarter hebben als eis gesteld dat de Participatiemaatschappij van InnovationQuarter in meerjarig perspectief de koopkracht van het vermogen in stand moet houden. Dat betekent concreet dat over een meerjarenperspectief het rendement zodanig moet zijn dat, na aftrek van apparaatskosten van de Participatiemaatschappij, (tenminste) de inflatie 'verdiend' moet zijn. Daarmee zal de waarde van de aandelen ook in stand worden gehouden. Dit is in de praktijk een ambitieuze doelstelling. Door professioneel fonds- en investeringsmanagement zullen de risico's zo goed als mogelijk worden ingezet en worden beheerst. Ook bevat de aandeelhoudersinstructie een bepaling dat een deel van het kapitaal in het participatiefonds buiten de primaire doelgroep geïnvesteerd mag worden, bijvoorbeeld om MBO / MBI's (Management Buy Outs / Ins) te financieren. Deze investeringen hebben een lager risicoprofiel en daarmee meer zekerheid op rendement. In principe worden de investeringen in de jaarrekening (en periodieke rapportages) van InnovationQuarter gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Daarnaast wordt periodiek beoordeeld door InnovationQuarter of er aanwijzingen z jn dat een investering aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt een voorziening vastgesteld. De voorziening wordt bepaald op basis van de International Private Equity and Venture Capital Investor Reporting Guidelines (IPEV). De kosten van de voorziening wordt direct als een last verwerkt in de winst- en verliesrekening. Overigens heeft de waardering tegen verkr jgingsprijs (of lagere waarde) tot gevolg dat ongerealiseerde waardestijgingen niet in de cijfers tot uitdrukking komt. De ambitie van InnovationQuarter is dat in de toekomst in de jaarrekening informatie wordt opgenomen van de ongerealiseerde waardestijgingen omdat het uiteindelijk rendement pas zichtbaar is na een periode van 7 à 8 jaar vanaf het moment deelname. Met bovenstaande zal door InnovationQuarter periodiek inzicht worden gegeven in de waardeontwikkeling van de investeringen van InnovationQuarter en daarmee ook de waarde van de aandelen van InnovationQuarter zelf. Om het risico van waardedaling van de aandelen af te dekken heeft de provincie een reserve voor waarderingsverschillen gevormd. De reserve wordt verder opgebouwd tot een maximale omvang van 40% van het feitelijk verstrekte kapitaal.
Status	Het betreft hier een doorlopend hoog risico. De kans van optreden wordt vooralsnog laag ingeschat door de genomen beheersmaatregelen. Om waardevermindering op te vangen is er op dit moment een reserve voor IQ van € 4,7 mln. Een deel van de middelen in het participatiefonds zijn geïnvesteerd via leningen en deelnemingen. In 2016 is de 2^{e} storting van € 15 mln voorzien. Een eventueel risico zal pas over een aantal jaren daadwerkelijk effectief worden, omdat dan duidelijk zal zijn of de bedrijven waarin is geïnvesteerd inderdaad succesvol zijn of niet en ook dan pas de opgebouwde negatieve reserve wordt verrekend met de (positieve) opbrengsten.

19.	**Geen aflossing gegarandeerde leningen derden**
Omschrijving	De provincie Zuid-Holland staat in een aantal gevallen garant voor de rente en aflossing van door derden afgesloten geldleningen. Het betreft garantstellingen op het terrein van de gezondheidszorg. Er is sprake van een geleidelijke afbouw van de portefeuille gewaarborgde geldleningen vanwege de aflossing van de geldleningen en vanwege tussentijdse conversies van leningen waarbij de provinciale borgstelling komt te vervallen.
Impact	De te lopen maximale schade bedraagt eind 2015 € 3,1 mln. Voor een groot deel van dit bedrag zijn hypothecaire zekerheden bedongen die kunnen worden uitgewonnen indien de provincie als borg wordt aangesproken. De kans van optreden van dit risico wordt dan ook ingeschat als nihil. Het uitwinnen van

	deze zekerheden kan echter leiden tot ernstige maatschappelijke gevolgen b j zorginstellingen. In dat geval zou kunnen worden besloten de gestelde zekerheden niet aan te spreken.
Maatregelen	Er worden geen nieuwe garanties meer verstrekt aan zorginstellingen. 100% van door de provincie gewaarborgde instellingen is aangesloten bij het Waarborgfonds voor de zorgsector.
Status	De komende jaren worden de garantstellingen verder afgebouwd. Naar verwachting zijn alle garanties in 2024 volledig afgebouwd.

20.	**Onvoldoende solvabiliteit / liquiditeit regionale omroepen**
Omschrijving	De provincie Zuid-Holland heeft aan Omroep West en RTV Rijnmond in 2004 een achtergestelde lening verstrekt. Omdat het hier achtergestelde leningen betreft, bestaat er een zeker risico dat de leningen niet (geheel) zullen worden terugbetaald in geval van faillissement van een of beide omroepen. De financiële positie van de twee regionale omroepen is de laatste jaren structureel gezond. Ook de liquiditeit is niet langer een knelpunt. De lening aan Omroep West bedroeg € 4,5 mln en aan RTV Rijnmond € 2,5 mln. In de leningovereenkomst van Omroep West is opgenomen dat de lening vanaf 2007 wordt afgelost in tien jaarlijkse termijnen, waarbij de eerste twee termijnen minimaal € 0,3 mln per jaar bedragen en de daarop volgende termijnen minimaal € 0,5 mln per jaar. In de leningovereenkomst van RTV Rijnmond is opgenomen dat de lening wordt afgelost vanaf 2008 (eveneens in tien jaarlijkse termijnen van ten minste € 0,3 mln).
Impact	Voor Omroep West is, na de ontvangen jaartermijn 2015 (€ 0,5 mln), de stand van de lening € 0,2 mln. Dit is de resterende aflossingstermijn per 1 juli 2016. Voor RTV Rijnmond, na de ontvangen jaartermijn 2015 (€ 0,3 mln), de stand van de lening € 0,3 mln. De resterende aflossingstermijnen zijn per 1 juli 2016 en per 1 juli 2017. De maximale impact (openstaande schuld) bedraagt ultimo 2015 € 0,52 mln (waarvan € 0,25 mln voor Omroep West en € 0,28 mln voor RTV R jnmond).
Maatregelen	De financiële positie en liquiditeitspositie van de regionale omroepen worden door middel van periodieke rapportages gemonitord.
Status	Als gevolg van recentralisatie van de zorgplicht voor de regionale omroepen door het Rijk is de subsidierelatie met de beide regionale omroepen West en Rijnmond per 1 januari 2014 beëindigd. De recentralisatie heeft geen juridische consequenties voor de status van de leningovereenkomst. Gelet op de financiële positie van beide instellingen wordt verwacht dat de leningen volledig zullen worden afgelost.

21.	**Herinrichting Meeslouwerplas**
Omschrijving	Op 26 augustus 2009 is de 'Basisovereenkomst' tussen BAM Wegen regio west BV en de provincie Zuid-Holland ondertekend. De basisovereenkomst heeft betrekking op de volgende zes projecten, samen 'het Werk' genoemd en in het vervolg als project Meeslouwerplas aangeduid: • Het verondiepen van de Meeslouwerplas (c.q. het herstel van de instabiele oevers); • Het herinrichten van de oevers; • Het realiseren van het krekengebied; • Het verduurzamen van de eilanden tussen Meeslouwerplas en de recreatieplas; • Het realiseren van twee geluidwerende voorzieningen; • Bouw nieuwe brug ter vervanging van de Bailey-brug. De ondertekening van de basisovereenkomst in augustus 2009 vormde de officiële start voor de uitvoeringsfase. Voor de doorlooptijd van het project wordt uitgegaan van tien jaar. De belangrijkste risico's van het project herinrichting Meeslouwerplas zijn: • Het project levert niet genoeg geld op; • Er komt binnen de termijn van tien jaar onvoldoende kwalitatief goede grond beschikbaar; • BAM stopt met de uitvoering van het project; • Het verondiepingswerk loopt vertraging op als gevolg van minder aanbod van bagger en grond.

Impact	Indien deze risico's werkelijkheid worden kan dat de volgende consequenties hebben: • In de worst-casesituatie wordt de voorinvestering van de provincie in de ophaalbrug en de compensatie van Recreatiecentrum Vlietlanden van in totaal € 1,8 mln niet terugverdiend en moet de provincie met andere maatregelen de oeververeiligheid realiseren; • Daarnaast is het mogelijk dat het project niet de afgesproken financiële opbrengst voor Provincie Zuid-Holland oplevert (€ 2,6 mln + indexering) waardoor geen verdere investeringen in de recreatieve en ecologische kwaliteit van het gebied kunnen worden gedaan.
Maatregelen	In het kader van de basisovereenkomst met de BAM is de BAM aangesproken op het nakomen van gemaakte afspraken. Dit moet leiden tot herbevestiging van deze afspraken, inclusief planning en provinciale opbrengsten van het verondiepingsproject. Totdat hierover duidelijkheid is, doet de provincie geen verdere investeringen in het project.

22.	**Noodzakelijk beroep op aansprakelijkheidsverzekering**
Omschrijving	De provincie heeft een aansprakel jkheidsverzekering gesloten bij Centraal Beheer/Achmea voor vermogensschade en voor personen- en zaakschade. De aansprakelijkheidsverzekering wordt elk jaar stilzwijgend verlengd met een term jn van één jaar. De verzekerde som voor vermogensschade bedraagt € 2,5 mln per schadegeval (totaal per jaar: maximaal € 5 mln, eigen risico is € 12.500 per schadegeval). De verzekerde som voor personen- en zaakschade bedraagt € 5 mln per schadegeval (totaal per jaar: maximaal € 10 mln, eigen risico: € 5.000 per schadegeval).
Impact	De provincie kan te maken krijgen met een toegenomen claimbewustheid van burgers en het bedrijfsleven; belanghebbende partijen weten steeds beter de schade op de overheid te verhalen. Het risicoprofiel van de provincie is gunstig. Het aantal claims is beperkt. De hoogte van het meerjarig claimbedrag vertoont geen substantiële stijging. De omvang van de claims is voor het merendeel lager dan € 100.000. De claims hebben in de meeste gevallen betrekking op materiële risico's. Overschrijding van de dekking heeft niet plaatsgevonden. Per claim wordt beoordeeld of deze onder de voorwaarden van de aansprakel jkheidsverzekering valt.
Maatregelen	Het provinciale verzekeringsbeleid is vastgesteld. Adequate besluitvormingsprocedures, juridische controle, functiescheiding en interne controlemaatregelen maken deel uit van dit beleid.
Status	Ultimo 2015 is sprake van een bedrag van circa € 3 mln aan bij de provincie ingediende, nog niet afgehandelde claims. Omdat deze claims nog niet zijn afgehandeld, is nog niet definitief bekend in we ke mate zij onder de dekking van de aansprakelijkheidsverzekering vallen.

23.	**Indexatiekloof Openbaar Vervoer**
Omschrijving	De provincie is opdrachtgever voor Openbaar Vervoer (OV) in Zuid-Holland. Door de introductie in 2013 van de Landelijke Bijdrage Index (LBI) in combinatie met het besluit van I&M om vanaf 2014 geen forfaitaire index meer toe te kennen aan de Brede Doeluitkering (BDU) voor de decentrale overheden is er een structurele indexatiekloof ontstaan tussen baten en lasten voor OV. Vanaf 2016 bestaat de rijksbijdrage BDU niet meer voor provincies. De rijksbijdrage voor mobiliteit komt vanaf 2016 via het Provinciefonds binnen als decentralisatie uitkering en zal later onderdeel gaan uitmaken van de algemene uitkering. Onzeker is of de fluctuaties in het accrès zullen zorgen voor oplossing van dit probleem. De l jn van de huidige coalitie is geen indexering van budgetten toe te passen zodat bij ongewijzigd beleid aan de uitgavenkant de indexatiekloof steeds groter zal worden.
Impact	Bij alle Zuid-Hollandse concessies en contracten in het kader van openbaar vervoer is contractueel afgesproken te indexeren. De recenter verleende concessies worden geïndexeerd conform de LBI. De indexatiekloof die is ontstaan is structureel en oplopend. Vanaf 2018 ontstaat een structureel tekort wat incidenteel kan worden opgevangen maar vanaf 2021 is dat niet meer mogelijk bij gelijkblijvende inkomsten (dus zonder indexatie) en een indexpercentage van 2 % voor de LBI (gebaseerd op de laatst bekende index die is gebruikt voor de begrotingscijfers Mobiliteit voor 2016).

Maatregelen	Ontstane tekorten kunnen nog tot medio 2021 worden gedekt binnen de Reserve Mobiliteit en de OVP BDU. Als deze middelen op langere termijn ontoereikend blijken te zijn dan zullen maatregelen genomen moeten worden om in het tekort te voorzien. Denkbare maatregelen (al dan niet in combinatie te nemen) zijn: aanvullende dekking organiseren, lopende en toekomstige contracten bijstellen en het voorzieningenniveau aanpassen. Een geschikt moment hiervoor kan zijn de aanbesteding van de concessie DAV, medio 2018.
Status	De verwachting voor 2016 is een overschot van € 4,5 mln wat beschikbaar gehouden wordt voor de dekking van de tekorten die vanaf 2018 een rol gaan spelen.

24.	**Derde Merwedehaven**
Omschrijving	In februari 2011 heeft de provincie een grotere hoeveelheid gestort asbesthoudend materiaal in de Derde Merwedehaven gerapporteerd (ten opzichte van februari 2010). Naar aanleiding van aangifte door de Stichting Derde Merwedehaven is een strafrechtelijk onderzoek gestart. De uitkomst is inmiddels bekend: Zuid-Holland en anderen zullen strafrechtelijk niet vervolgd worden. Er kunnen echter wel aansprakel jkheidsrisico's volgen uit mogelijk gelopen gezondheidsklachten.
Impact	Eventuele aansprakelijkheidsclaims kunnen financiële gevolgen hebben (de kans van optreden van deze claims wordt, gezien het feit dat de provincie of haar bestuurders en/of medewerkers niet als verdachte betrokken zijn, beperkt geacht).
Maatregelen	Als resultaat van bestuurlijk overleg worden de volgende acties uitgevoerd: er wordt structureel/intensief ingezet op communicatie met de omgeving; de stortactiviteiten zijn met ingang van 31 januari 2012 gestopt, maar de afwerking van de stortplaats dient nog plaats te vinden; het voorterrein doet nog dienst als bedrijventerrein.
Status	In 2023 wordt de stortplaats overgedragen aan de provincie.

25.	**Inlenersaansprakelijkheidsrisico**
Omschrijving	De inlenersaansprakelijkheid is gebaseerd op art. 34 van de Invorderingswet. Deze houdt in dat in sommige gevallen de inlener van personeel aansprakelijk kan zijn voor de loon- en omzetbelasting die door de uitlener (bijvoorbeeld een uitzendbureau) niet is afgedragen. Mocht bijvoorbeeld in geval van een faillissement het uitleenbedrijf nog een schuld hebben aan de Belastingdienst, dan kan de fiscus dat bedrag verhalen op bedrijven of instellingen waar het uitgeleend personeel heeft gewerkt. De inlenersaansprakelijkheid geldt niet bij diensten die een ZZP'er voor Zuid-Holland verricht, zonder dat er een andere organisatie (zoals een uitzendbureau) tussen zit.
Impact	In de Aanbestedingswet 2012 is een beperking opgenomen voor eisen aangaande financiële zekerheid. Door deze beperking kan sprake zijn van een licht verhoogd risico ten opzichte van eerdere omstandigheden. Tot op heden zijn bij de provincie geen claims opgelegd met betrekking tot de inlenersaansprakelijkheid. Met ingang van 1 juli 2015 en ingaande 2016 is de nieuwe wet Aanpak schijnconstructies van toepassing. Deze wet regelt dat een werknemer, indien hij niet betaald wordt volgens de wet, verhaal kan halen hogerop in de keten. Dit kan bij grotere bouwprojecten ook gevolgen hebben voor provincie Zuid-Holland. De leveranciers waar provincie Zuid-Holland meewerkt, worden regelmatig gescreend, maar niet elke branche kent een certificeringssysteem. Daarnaast moet een ieder zich aan de wet houden. Een restrisico blijft echter altijd aanwezig, omdat onze leveranciers / aannemers weer met onderleveranciers / aannemers werken. Daarnaast zijn er zeer veel losse arbeidsverbanden die ook nog inhoudelijk sterk kunnen verschillen. In eerste instantie ligt het risico bij onze leverancier maar als deze om diverse redenen failleert, bestaat er een risico voor de provincie. Voor de bepaling van het risico wordt uitgegaan van een maximale schade van 1% van de totale inleen per jaar (1% van € 25 mln is € 0,25 mln) en een zeer lage kans van optreden van 0-25%.

Maatregelen	De aansprakelijkheid is niet voor 100% af te dekken. Wel worden de volgende maatregelen genomen om het risico te beheersen: • Werken met erkende en/of gecertificeerde bedrijven; • Sluiten van goede raamcontracten waarbij bijvoorbeeld ook gekeken wordt naar de liquiditeitspositie van betreffende ondernemingen; • Hanteren van uitsluitend de provinciale inkoopvoorwaarden; • Tools voor screening van bedrijven. Vooralsnog wordt er geen depotstelsel ingevoerd als maatregel om het risico te beheersen. Redenen hiervoor zijn de forse administratieve lasten van deze maatregel in relatie tot het te verwachten effect van de hierboven genoemde maatregelen.
Status	Er zijn in de afgelopen jaren geen claims ontvangen met betrekking tot inlenersaansprakelijkheid.

26.	**Doorlevering gronden aan TBO's**
Omschrijving	De Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters (VGG) heeft een klacht ingediend bij de Europese Commissie met als strekking dat de subsidies die eerder zijn verstrekt in het kader van de grondverwerving door terreinbeherende organisaties (de landelijke subsidieregeling PNB en voorgangers en zijn provinciale tegenhangers) in strijd zou zijn met de EU-regelgeving inzake staatssteun. Voor Zuid-Holland gaat het om subsidies die verstrekt zijn aan het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten. De Europese Commissie zal naar alle waarsch jnlijkheid pas over enkele jaren uitspraak doen.
Impact	Als de Europese Commissie oordeelt dat sprake is van onverenigbare staatssteun, dan zal geëist worden dat het Rijk (naar nationaal recht) een bedrag terugvordert dat kan variëren van circa € 0,2 mld (bij geoorloofde staatssteun) tot € 1,2 mld (bij ongeoorloofde staatssteun). Deze bedragen zijn inclusief gederfde rente. De uiteindel jke omvang is afhankelijk van de uitspraak van de Europese Commissie. Het Rijk zal deze vordering mogelijk deels neerleggen bij de provincies (als uitvoerders van de provinciale regelingen en sinds 2007 ook van de PNB-regeling). Het is niet bekend hoe de vordering verdeeld zal worden over de provincies. Rijk en de provincies kunnen het ‘steunbedrag’ vorderen bij de TBO’s. Dit zal grote financiële maar ook beleidsmatige consequenties hebben voor de continuïteit en kwaliteit van de taakuitoefening op het gebied van natuurbeheer.
Maatregelen	Conform de vastgestelde Nota Beheer EHS (2013) verkoopt de provincie Zuid-Holland natuurgronden tegen een marktconforme pr js, voor zover de provincie deze zelf in eigendom heeft of krijgt. Anders gebeurt de verwerving direct door de terreinbeheerder zelf, met een latere subsidie voor afwaardering op basis van een door de Europese Commissie goedgekeurde subsidieregeling. In beide gevallen wordt voor toekomstige situaties voldaan aan de EU-richtlijnen inzake staatssteun.
Status	De Europese Commissie (EC) is een onderzoek gestart. Het ministerie van Economische Zaken is verantwoordelijk voor de landelijke reactie naar de EC. Naar aanleiding van de behandeling van de klacht heeft het Interprovinciaal Overleg (IPO) samen met de beheerders nieuw beleid ontwikkeld dat regelt dat de provincie alle gronden binnen de EHS middels een openbare procedure verkoopt tegen natuurwaarde op basis van de getaxeerde waarde. In bepaalde gevallen z jn uitzonderingen mogelijk. Het nieuwe beleid betekent dat een ieder conform de wens van de vereniging nu voor eigendom en beheer van de restantopgave van de EHS in aanmerking komt. Inmiddels heeft de provincie de VGG een brief gestuurd waarin het beleid van de provincie is uiteengezet. De Vereniging heeft ingestemd met het beleid van de provincie Zuid-Holland. B j twijfelgevallen wordt de provinciale gesprekspartner Hollands Particulier Grondbezit (HPG) betrokken.

27.	**Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten in het areaal**
Omschrijving	Het risico kan als volgt worden omschreven: Schades met grote financiële gevolgen door bijzondere incidenten in het areaal. Mogelijke voorbeelden zijn grote schades door bijvoorbeeld aanvaringen (die verzekeringsmaxima te boven gaan) of schade aan derden als gevolg van bezwijken van oeverconstructies.
Impact	Bij b jvoorbeeld incidenten met grote schade, waarbij de kosten het maximaal verzekerde bedrag te boven gaan. Bij het bezwijken van oeverconstructies kunnen derden schade oplopen aan hun bouwwerken die zich op de oevers bevinden. De ontstane schade kan niet uit het reguliere onderhoudsbudget worden bekostigd (de herstelwerkzaamheden aan het areaal zelf zullen wel zoveel mogelijk uit reguliere budgetten worden bekostigd).
Maatregelen	Het is vrijwel onmogelijk om gesteld te staan voor onverwachte incidenten of om hier een inschatting van kosten voor te maken. Wel zal in het najaar 2015 worden gekeken of de risico's voldoende worden afgedekt en welke afwegingen hierin z jn te maken.
Status	-

28.	**Ontwikkeling loonkosten (stijging werkgeverslasten en CAO)**
Omschrijving	De kans bestaat dat de loonkosten stijgen als gevolg van exogene factoren. Het betreffen w jzigingen in de percentages van de pensioenpremie en wijzigingen in diverse grondslagen en premies, bijvoorbeeld met betrekking tot WAO/WIA, zorgverzekeringswet, werkgeversbijdrage IPAP en levensloop. De provincie is verplicht deze wettelijke percentages toe te passen. In de afgelopen jaren schommelde het percentage voor de stijging van de werkgeverslasten tussen de 1,5% en 2%. Afspraken over een eventuele nieuwe CAO zullen eveneens een kostenverhogend effect hebben op de loonkosten.
Impact	Uitgaande van 1,5% stijging werkgeverslasten bedraagt het financiële risico, op basis van het totaal aan vaste loonkosten 2016, € 1,6 mln. Uitgaande van een structurele loonstijging van 1% (dit is gel jk aan de huidige inflatie) bedraagt het financiële risico van een nieuwe CAO € 1,1 mln.
Maatregelen	Uitvoering geven aan motie 390 (Démoed). In deze bij Begroting 2013 ingediende motie is Gedeputeerde Staten verzocht om in het vervolg niet-voorziene hogere loonkosten ten laste te laten komen van de desbetreffende programma's. Daarnaast vermeldt het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 dat indien de inflatie (substantieel) hoger wordt dan tot op heden voorzien een en ander opgevangen dient te worden binnen de ontwikkeling van het accres van het Provinciefonds.
Status	Voor wat betreft de stijging van de werkgeverslasten is het een jaarlijks terugkerend, exogeen risico. De loonstijging als gevolg van CAO-afspraken is afhankelijk van de looptijd.

29.	**Risico's regeling Individueel Keuzebudget (IKB), bovenwettelijke verlofdagen**
Omschrijving	De hoogte van de loonkosten kunnen worden beïnvloed door de invoering van het Individueel Keuzebudget.
Impact	De impact van het risico wordt bepaald door de wijze waarop de medewerkers gebruik gaan maken van de mogelijkheden van het IKB. De bovenwettelijke verlofuren worden toegevoegd aan de regeling en worden in principe uitbetaald. De medewerkers kunnen verlofuren kopen. Aangezien 2015 het eerste jaar van de regeling IKB was zijn er nog geen ervaringsgegevens beschikbaar over het aantal medewerkers dat gebruik heeft gemaakt van dit recht. Dit zal dan leiden tot een stijging van de loonkosten. De totale waarde van de voormalige bovenwettelijke verlofuren die vanaf 2015 zijn uitbetaald bedroeg € 1,4 mln.
Maatregelen	De regeling zal worden gemonitord op gebruik. Zo nodig wordt bij voorjaars- en najaarsnota een correctie op de loonkostenbudgetten voorgesteld.
Status	Het IKB is ingegaan op 1 januari 2015.

30.	**Uitbetalen obligaties uitgegeven in 1957 en 1959**
Omschrijving	In 1957 en 1959 heeft de provincie Zuid-Holland obligaties uitgegeven. In de periode van 30 jaar na uitgifte was de provincie verplicht om rentecoupons te vergoeden. Dit is inmiddels niet meer actueel. Daarnaast kunnen de eigenaren van de obligaties aanspraak maken op de hoofdsom. Hieraan is geen maximale termijn gekoppeld. De gemiddelde hoofdsom van een obligatie wordt ingeschat op € 57,-. Het aantal uitgegeven obligaties bedraagt circa 8.000. In totaal gaat het dus om een bedrag van € 0,5 mln.
Impact	Verzoeken tot uitkering van de hoofdsom worden sporadisch ontvangen. Dat zou kunnen betekenen dat van veruit de meeste obligaties de hoofdsom is uitgekeerd. Dat kan echter niet met zekerheid worden gezegd, omdat niet bekend is van hoeveel obligaties de hoofdsom inmiddels is verzilverd. Veelal gaat het om erfgenamen die uit de inboedel van de overledenen aanspraak kunnen maken op verzilvering. In de periode 2007-2015 is een bedrag op de coupons van € 19.377 uitgekeerd. De maximale schade is berekend door het maximaal openstaande bedrag te verminderen met de in 2007-2015 uitgekeerde coupons en de voorziening premieleningen die is ingesteld om de verzilvering te kunnen dekken.
Maatregelen	Er is een voorziening voor de premieleningen 1957 en 1959. Stand voorziening ultimo 2015 op basis van de huidige cijfers bedraagt € 73.652.
Status	Verzoeken tot uitbetalingen worden in behandeling genomen.

31.	**Sloopkosten voormalige provinciale bescherming bevolking (BB) bunker**
Omschrijving	De provincie huurde tot 1999 van Staatsbosbeheer in de Coepelduinen in Noordwijk een bunker voor haar rol in de civiele verdediging (bescherming bevolking). De bunker is toen afgedekt, waarbij het ondergrondse deel in stand is gelaten. De provincie heeft zich verplicht dit deel op haar kosten te verwijderen, indien nieuwe regelgeving dit vereist.
Impact	De sloopkosten worden geraamd op € 0,5 mln.
Maatregelen	Niet van toepassing.
Status	Het risico dat alsnog het ondergrondse deel van de bunker moet worden verwijderd, is gering.

32.	**Restitutie ontgrondingheffing**
Omschrijving	Tot 1 januari 2009 werd aan de houders van vergunningen voor ontgrondingen een heffing opgelegd. De heffing was gebaseerd op de Ontgrondingenwet en de Heffingsverordening Ontgrondingen Zuid-Holland. Als gevolg van de wijzigingen van de Ontgrondingenwet is een aantal heffingsgrondslagen komen te vervallen en is ervoor gekozen geen nieuwe heffingsverordening vast te stellen. De heffing werd opgelegd over de hoeveelheid oppervlaktedelfstoffen waarvoor vergunningen waren verleend. Op grond van art. 21f van de Ontgrondingenwet vindt op verzoek van heffingsplichtige teruggaaf van de heffing plaats als de vergunning wordt ingetrokken of in die zin wordt gewijzigd dat de toegestane hoeveelheid stoffen wordt verminderd. Er is nog een aantal winplaatsen in bedrijf waarvoor een heffing is opgelegd en betaald. Het is niet uitgesloten dat deze winplaatsen, om verschillende redenen, uiteindelijk minder stoffen zullen opleveren dan vergund. Na intrekking of wijziging van de vergunning, kan de heffingsplichtige aanspraak maken op teruggave van een deel van de betaalde heffing.
Impact	Er is per 1 januari 2015 één zandwinning in bedrijf waarvoor een heffing is opgelegd. De opgelegde heffing betreft circa € 0,09 mln. Bij teruggave van een deel van de heffing zal het naar verwachting gaan om een bedrag in de orde van maximaal € 0,09 mln.
Maatregelen	Bestaande vergunningen: Eén. Toelichting: De vergunde hoeveelheid grondstoffen is een maximum. De vergunning houdt niet de verplichting in deze hoeveelheid stoffen daadwerkelijk te winnen. Indien de vergunninghouder verzoekt de vergunning in te trekken of de vergunde hoeveelheid te verminderen, moet dat verzoek op grond van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur worden ingewilligd. Nieuwe vergunningen: Geen. Toelichting: Sinds 1 januari 2009 worden geen ontgrondingenheffingen meer opgelegd.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico.

33.	**Ontwikkelingen bezuiniging op regionale omroepen**
Omschrijving	Door de regionale omroepen RTV Rijnmond en Omroep West is er beroep ingesteld tegen het besluit van GS om de boekjaarsubsidies met ingang van 1 januari 2013 met € 1 mln (per regionale omroep) te verlagen. Dit besluit maakt deel uit van een breder pakket van bezuinigingsmaatregelen. De omroepen hebben bezwaar aangetekend. Dit bezwaar is ongegrond verklaard en vervolgens hebben de omroepen beroep aangetekend bij de bestuursrechter. Eind augustus 2015 zal er een zitting zijn over deze zaak. Bij een positieve uitspraak voor de provincie is het mogelijk dat de omroepen naar de Raad van State gaan. De inschatting op dit moment is dat er medio 2016 meer duidelijkheid is over de afloop van deze zaak. Ondanks dat de kans op nihil wordt geschat dat er een beroep moet worden gedaan op de weerstandscapaciteit is er wel een risicoreservering gemaakt.
Impact	De kans dat er een beroep gedaan moet worden gedaan op de weerstandscapaciteit wordt ingeschat op zeer minimaal.
Maatregelen	Zorgvuldige onderbouwing van het besluit; juridische ondersteuning.
Status	Zie omschrijving.

Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen

Provinciale infrastructuur, wegen en vaarwegen

De provincie is eigenaar en beheerder van de provinciale infrastructuur. Deze infrastructuur bestaat uit de volgende objecten:

Wegen (525 km)

• Verhardingen	Rijbanen (450 ha), rotondes (54 ha), kruisingen (55 ha), parallelwegen (63 ha), fiets- en voetpaden (131 ha)
• Vaste kunstwerken	Vaste bruggen (230), viaducten (59), tunnels (92), duikers (167)
• Bermen en groen	Grasbermen (1.080 ha), bomen (37.000), beplanting (110 ha), bermsloten (160 ha)
• Verkeer- en vervoervoorzieningen	Verkeersborden (38.000), verkeersregelinstallaties (122), verkeersmonitoring, route-informatie

Vaarwegen (141 km inclusief vaarweg door open water)

• Oevers	Damwanden met deksloof (75 km), zetsteenglooiingen (140 km), oevers met stads uiterl jk (20 km), natuurvriendelijke oevers (2 km)
• Beweegbare kunstwerken	Beweegbare bruggen (67), sluizen (6)
• Vaarwegbodems	Vaarwegbodems (611 ha)
• Nautische voorzieningen	Brugbediening, remmingswerken (58), wachtplaatsen (348)

Bedrijfsvoering	Gladheidsbestrijding, gebouwen en steunpunten, voer- en vaartuigen, juridisch beheer en overige bedrijfsvoering

Bron: areaalgegevens provincie, telling 1 januari 2014

Beleidskader

In de Nota Onderhoud kapitaalgoederen 2012-2015 (deel infrastructuur Wegen en Vaarwegen) is het beleidskader vastgelegd voor de inrichting van het onderhoud en het beoogde onderhoudsniveau van de provinciale wegen en vaarwegen, inclusief civiele kunstwerken. Uitvoering van dit beleidskader leidt tot een bestendige situatie waarin de infrastructuur wordt onderhouden conform vastgestelde functionaliteit en kwaliteit tegen minimale kosten. Het provinciale beleid voor het beheer en onderhoud is uitgewerkt in het Beheerplan Wegen en Vaarwegen 2012-2015. Het maatschappelijk belang van de infrastructuur staat hierin centraal. Vanuit de functie van de infrastructuur wordt bepaald of beheer en onderhoud noodzakelijk is. Ook vindt de uitvoering van maatregelen op een traject zo veel mogelijk geclusterd plaats en wordt afgestemd met andere beheerders om de hinder voor de gebruiker te beperken en de beschikbaarheid te maximaliseren. Dit resulteert in een systematiek met planmatig onderhoud en een structurele, integrale en trajectgewijze aanpak. Hierbij wordt uitgegaan van een basiskwaliteitsniveau: een sober en doelmatig minimaal niveau, waarbij wordt voldaan aan wet- en regelgeving en vastgesteld provinciaal beleid.

In 2015 is het Meerjarenprogramma Onderhoud (MPO), dat vorig jaar voor het eerst is opgesteld, samen gegaan met het Meerjarenprogramma Provinciale Infrastructuur (MPI). Het geïntegreerde MPOI geeft een compleet beeld van de voorziene uitgaven voor de bestaande en geplande provinciale infrastructuur over een termijn van 30 jaar. De totale budgetbehoefte is berekend op een basiskwaliteitsniveau en op basis van de huidige functie van de infrastructuurobjecten. De kosten voor het beheer van het provinciale netwerk zijn bepaald voor de hele levensduur, het ‘eeuwigdurend onderhoud’ (ontwerplevensduur), waarbij dagelijks beheer en onderhoud, grootschalig onderhoud en vervangingen zijn meegenomen.

Grootschalig onderhoud en vervangingen worden alleen uitgevoerd als dat aantoonbaar nodig is. Daarvoor worden periodieke inspecties en conditiemetingen uitgevoerd en wordt in trajectstudies nader onderzoek gedaan. Voor een termijn van drie jaar vooruit worden de noodzakelijke projecten gedefinieerd. De werkelijke jaarlijkse budgetbehoefte vertoont hierdoor afwijkingen (pieken en dalen) van de gemiddelde budgetbehoefte gebaseerd op normkosten. De normkosten gaan immers uit van een perfect gel jkmatige leeftijdsopbouw, onderhoudsstaat en onderhoudsbehoefte van het areaal. Het programmamanagement is erop gericht de som van de kosten van alle projecten binnen de toegekende dekkingsbronnen te houden. Het programmamanagement brengt een rangorde naar prioriteit aan tussen projecten en in maatregelen binnen projecten. Door bij pieken in de budgetbehoefte alleen uitvoering te geven aan maatregelen en projecten met een hoge prioriteit worden de lasten in de tijd gespreid en wordt de werkelijke budgetbehoefte afgevlakt naar het niveau van de gemiddelde normkosten zonder dat hiermee achterstanden in onderhoud ontstaan en de functionele kwaliteit onder het afgesproken niveau komt. Echter, tegenvallers bij de uitvoering en samenwerking en afstemming met andere partijen (wegbeheerders) kunnen tot vertraging leiden en daarmee tot het doorschuiven van het budget. Gezien dit grillige patroon bestaat er behoefte aan het kunnen egaliseren van de jaarl jkse budgetten. Bij de vaststelling van de uitbreiding van het procedureel kader voor nieuwbouw, beheer en onderhoud van provinciale infrastructuur (juni 2014) is besloten op basis van het Meerjarenprogramma Onderhoud de mogelijkheden na te gaan om in de provinciale begroting van 2016 een voorziening voor onderhoud te vormen om deze schommelingen op te vangen. Aangezien eind 2015 / begin 2016 de budgetbehoefte voor beheer wordt herzien, wordt de overweging daarin meegenomen.

Sinds 2007 worden alle wegtrajecten volgens de cyclus van planmatig onderhoud aangepakt. Met de trajectgewijze aanpak is niet alleen een inhaalslag gemaakt met het onderhoud van de verhardingen, maar ook de bijbehorende kunstwerken. In 2016 heeft het programma Wegen de eerste volledige cyclus afgerond. Al het areaal is volledig geïnspecteerd en naar het gewenste onderhoudsniveau gebracht. Bij de vaarwegen is de vervanging en het onderhoud van slechte oevers (op basis van conditiemeting 2011, conform NEN2767) versneld uitgevoerd. Uit onderzoek blijkt ook de kwaliteit van de vaste en beweegbare civiele kunstwerken beter dan in 2010 werd voorzien bij het opstellen van de Nota Budgetbehoefte 2012-2015.
Het groot onderhoud bij kunstwerken is gericht op verlenging van de levensduur waarmee vervanging kan worden uitgesteld. Vervanging wordt zo veel als mogelijk gecombineerd met functionele verbeteringen, die als ambitie worden meegenomen in het Meerjarenprogramma Provinciale Infrastructuur (MPI).

Meerjarenonderhoudsplan, MPO Wegen en Vaarwegen 2016-2025
Op basis van de systematiek van planmatig onderhoud met een structurele integrale, trajectgewijze aanpak zijn 128 trajecten gedefinieerd (op basis van impact op de omgeving, complexiteit en doelmatigheid): 10 vaarweg-trajecten en 118 wegtrajecten. De beheercyclus is voor wegen eens in de zes jaar en voor vaarwegen eens in de tien jaar. In trajectstudies wordt gericht onderzoek gedaan om de noodzakel jke maatregelen te bepalen. De meeste projecten zijn meerjarig gepland. Het MPO Wegen en Vaarwegen is onderdeel van het geïntegreerde MPOI en wordt jaarlijks geactualiseerd.

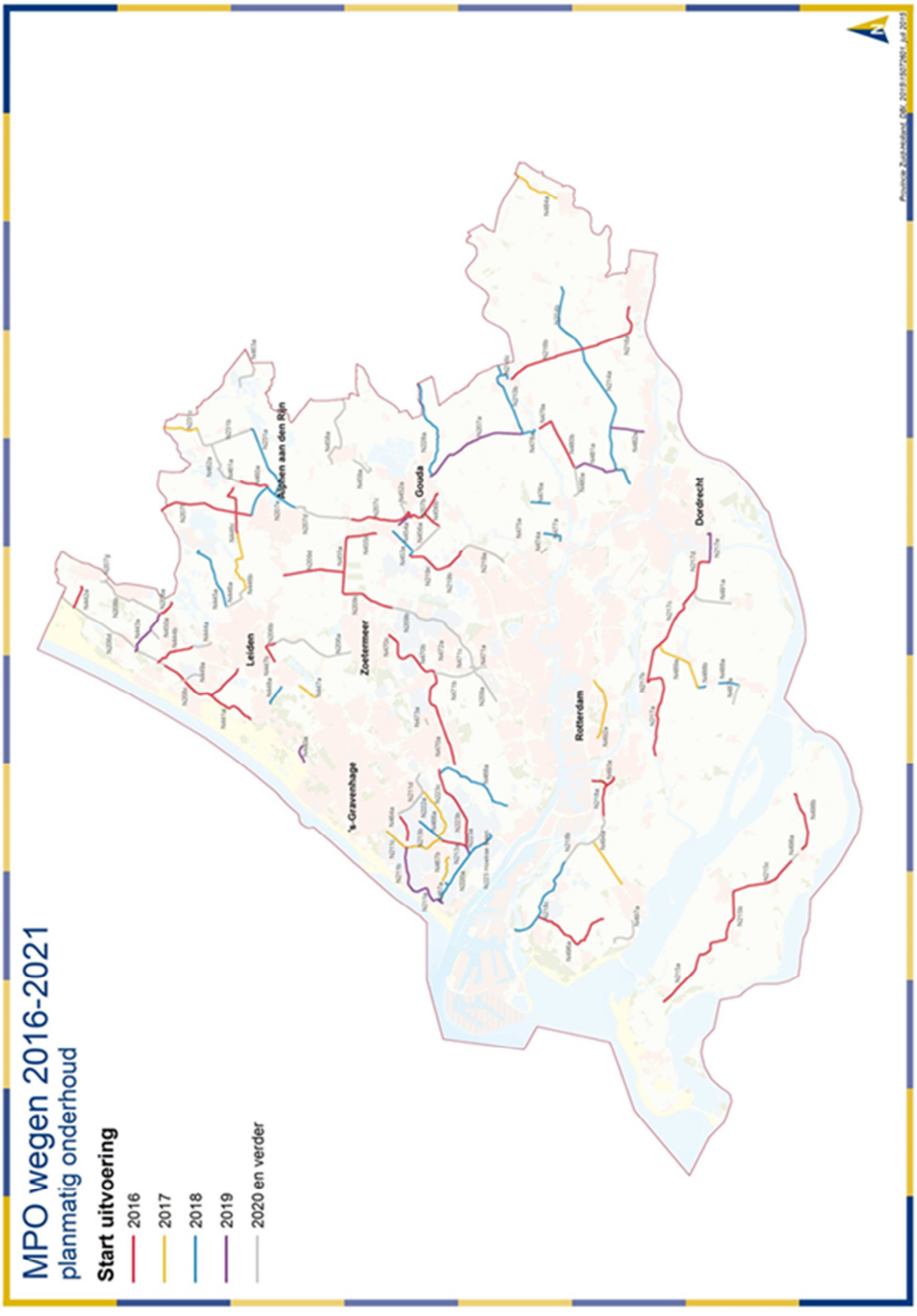
MPO wegen 2016-2021
planmatig onderhoud
Start uitvoering
2016
2017
2018
2019
2020 en verder
Alphen aan den Rijn
Gouda
Leiden
Zoetermeer
's-Gravenhage
Rotterdam
Dordrecht

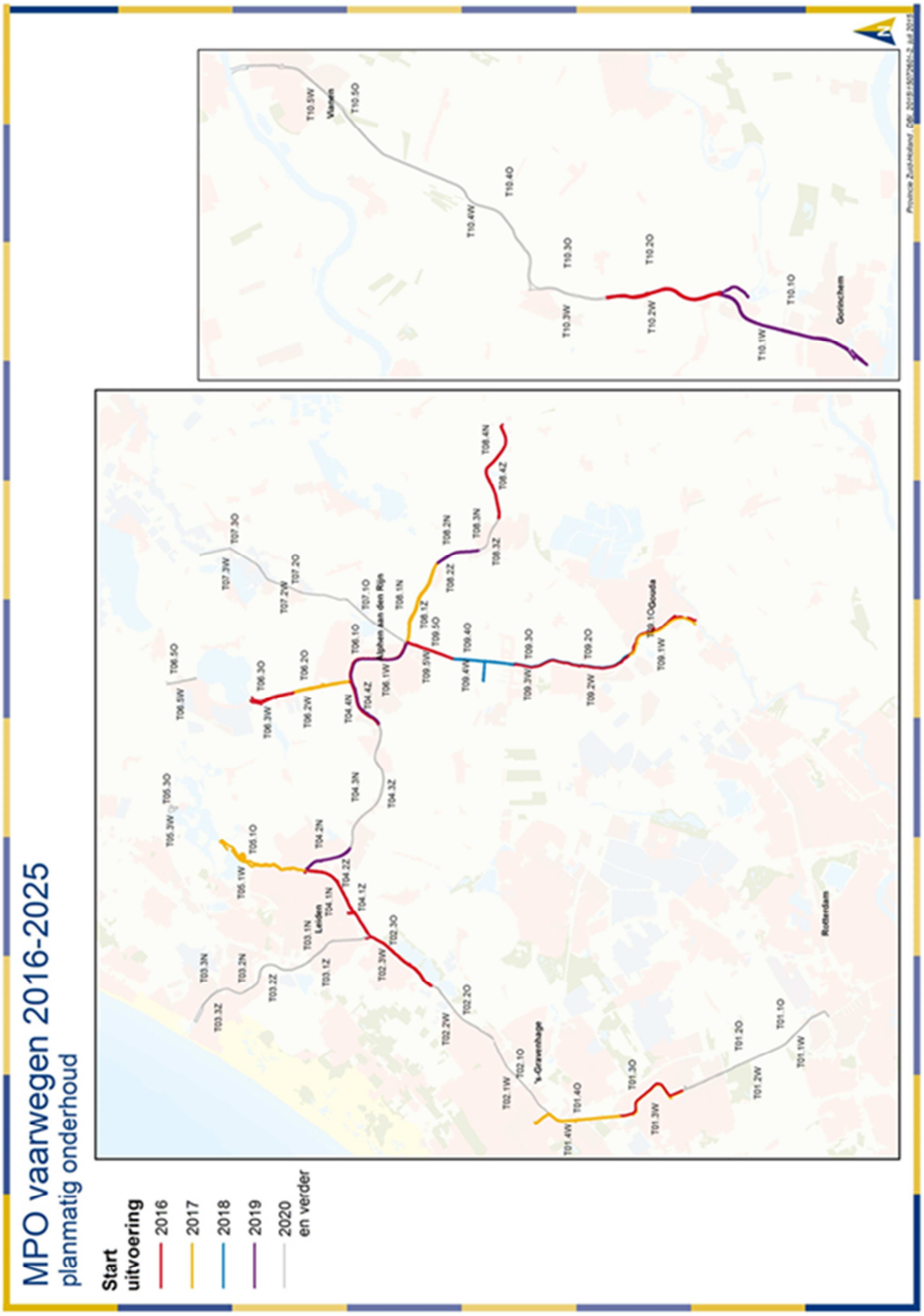
MPO vaarwegen 2016-2025
planmatig onderhoud
Start uitvoering
2016
2017
2018
2019
2020 en verder
Leiden
Alphen aan den Rijn
Gouda
Rotterdam
's-Gravenhage
Vianen
Gorinchem

Financieel

De kosten voor beheer en onderhoud van wegen en vaarwegen worden in de begroting geraamd in doel 2-1, taak 2.1.1 en 2.1.2. De hiervoor meerjarig beschikbare materiële middelen z jn in onderstaande tabel weergegeven. De budgetten voor functionele verbeteringen aan bestaande infrastructuur zijn opgenomen in het MPI, doel 2-1, taak 2.1.4 en taak 2.1.5.

Meerjarig netto exploitatiebudget en investeringen voor beheer en onderhoud wegen en vaarwegen (exclusief kapitaal- en apparaatslasten)

(bedragen x € 1.000)	2016	2017	2018	2019
Dagelijks beheer en onderhoud	26.350	26.377	27.641	27.794
Planmatig onderhoud	33.356	33.929	34.965	37.712
Totaal exploitatie uitgaven	**59.706**	**60.306**	**62.606**	**65.506**
Planmatig onderhoud (investeringen in jaar activeren)*	**39.543**	**73.996**	**65.661**	**45.293**

**Het grillige activeringspatroon ontstaat door de gekozen activeringssystematiek met een aanloopfase in 2014 tot en met 2016. Het programmamanagement is erop gericht de som van de kosten van alle projecten binnen de voor het programma beschikbare middelen te realiseren.*

Recreatiegebieden

Algemeen

In Zuid-Holland ligt ongeveer 8.500 ha openbaar buiten-stedelijk recreatiegebied. Veel van deze gebieden worden beheerd door natuur- en recreatieschappen. Daarnaast heeft de provincie een deel van de recreatiegebieden in eigendom en beheer, de zogenaamde Provinciale Recreatiegebieden (PRG's). De PRG's beslaan, conform de Nota Uitgangspunten Overdracht PRG's (2013), 670 ha verspreid over 26 gebieden. Deze PRG's liggen in de meeste gevallen dicht bij het grootstedelijke gebied. Hierdoor hebben de gebieden bij de inrichting over het algemeen een intensief karakter gekregen. De intensieve inrichting vertaalt zich in relatief hoge onderhoudskosten per hectare.

Beleid

De door Provinciale Staten vastgestelde Beleidsnota Onderhoud kapitaalgoederen (onderdeel recreatie) vormt het beleidskader voor de rol, functie en het prijs-, kwaliteits- en onderhoudsniveau van de provinciale recreatiegebieden (PRG's). Uitvoering van dit beleidskader moet leiden tot een bestendige situatie waarin deze kapitaalgoederen goed worden onderhouden en de functionele kwaliteit ervan wordt gewaarborgd. Als zodanig wordt voorkomen dat er achterstallig onderhoud optreedt waardoor er extra kosten moeten worden gemaakt om dit in te lopen of dat er door achterstallig onderhoud schadeclaims ontstaan.

In het Hoofdlijnenakkoord 2011-2015 hebben Gedeputeerde Staten te kennen gegeven dat het beheer van recreatiegebieden efficiënter kan worden georganiseerd en besloten het beheer van de PRG's over te dragen aan gemeenten of private partijen. Deze ingezette lijn is stilzwijgend doorgetrokken in het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019. Vanuit de afdeling Water en Groen wordt gewerkt aan de overdracht van de PRG's 2014-2017. De overdracht van PRG's wordt in een breder kader geplaatst van besprekingen over het verhogen van de recreatieve kwaliteit in regionale groengebieden.

In 2014 en 2015 zijn zeven (vier in 2014 en drie in 2015) gebieden daadwerkel jk overgedragen, waaronder de Klinkenbergerplas en het Ghoybos. Verder zijn er diverse PRG-overdrachten bij Leiden en Haaglanden in de besluitvormingsfase. In de tweede helft van 2015 zijn ook voorbereidingen getroffen voor de overdracht van provinciale recreatiegebieden in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. De feitelijke overdracht van de PRG's in deze regio vindt naar verwachting plaats in 2016 en 2017.

Meerjarenplan

De afgelopen jaren werd in de gebieden, door middel van een planmatige aanpak van het beheer en onderhoud, een constante kwaliteit nagestreefd. Dit heeft geresulteerd in het door Gedeputeerde Staten vastgestelde Meerjaren Programma Provinciale Recreatiegebieden 2008-2013 (De basis op orde). Deze is niet meer geactualiseerd, vanwege de voorgenomen overdracht van de recreatiegebieden aan andere partijen. Wel is voor het Vlietland, als grootste PRG, die op middellange termijn zal worden overgedragen, een beheerplan inclusief meerjarenonderhoudsplan opgesteld. De kosten worden gedekt vanuit het reguliere budget.

Het terreinbeheermodel (TBM) is de basis waarop de kosten van het beheer zijn berekend. Er wordt beheerd op het niveau van Schoon, Heel en Veilig. Voor de PRG's, die voorlopig nog in eigendom blijven, wordt jaarlijks bekeken we ke noodzakelijke onderhoudsactiviteiten en investeringen in het volgende jaar moeten worden gepleegd. Deze werkwijze geeft ook een meerjarendoorkijk, waardoor geanticipeerd kan worden op een eventuele integrale heroverweging van functies, doelen en middelen voor de PRG's.

Voor Vervangingsinvesteringen zijn geen voorzieningen getroffen.

Financiële aspecten

Het beleid is gericht op structureel beheer, waarbij in de jaarl jkse lasten naast het reguliere onderhoud ook rekening wordt gehouden met groot onderhoud en vervangingsinvesteringen.

Meerjarig lastenbudget onderhoud provinciale recreatiegebieden

(bedragen x € 1.000)	2016	2017	2018	2019
Onderhoud provinciale recreatiegebieden (regulier + groot onderhoud)	1.687	1.687	1.687	1.687
Vervangingsinvesteringen	0	0	0	0

De afkoopsommen voor beheer en onderhoud, zoals die aan gebiedspartijen worden verstrekt bij de overdracht van PRG's, worden gefinancierd uit het Uitvoeringsprogramma Groen. De door overdracht van PRG's bereikte jaarlijkse besparing op onderhoud en beheer PRG's zal, wanneer geëffectueerd, worden ingezet als dekking voor de overeengekomen jaarlijkse provinciale beheerbijdragen aan nieuw ingerichte recreatiegebieden zoals Bentwoud, Duivenvoorde Corridor, Ruyven en Bieslandse Bos.

Gebouwen

Algemeen

De provincie Zuid-Holland heeft verschillende soorten gebouwen in beheer en onderhoud. Een deel van de gebouwen is eigendom en een deel is gehuurd. Het betreft kantoorpanden op de locaties Den Haag, Dordrecht en Schiedam, evenals bedieningscentrales, brug- en sluiswachtershuisjes, dienstwoningen, depots / werven en molens.

Beleid

Provinciale Staten hebben in 2011 de Nota Onderhoud kapitaalgoederen, onderdeel Gebouwen 2012-2015, vastgesteld. Beleidsuitgangspunt was hierb j dat een sober en doelmatig kwaliteitsniveau conform NEN-normering op het wettelijk minimum, conditieniveau 3 wordt gehanteerd. In uitwerking op deze nota hebben Gedeputeerde Staten in 2012 het Beheerplan Gebouwen 2013-2016 voor planmatig beheer en onderhoud vastgesteld. Een belangrijk onderdeel is het inzichtelijk hebben van een meerjarenonderhoudsplan. Het 'Beheerplan Gebouwen' wordt elke vier jaar geactualiseerd.

In 2010 is besloten om het provinciehuis aan te passen naar de moderne eisen van deze tijd. De vastgestelde Strategische HuisvestingsVisie (SHV) 2010-2014 heeft dan ook als doel om de medewerkers te ondersteunen onder meer op het gebied van resultaatgericht werken en flexibiliteit. Een nieuwe inrichting van de bouwdelen A en B door middel van een flexibel kantoorconcept is vastgesteld in samenhang met een digitale infrastructuur (onder andere plaats onafhankelijke PC, telefoon en Wi-Fi) en het Nieuwe Werken (houding en gedrag). Uitwerking van het Bestuursgebouw (bouwdeel C) vindt op een later moment plaats.

Meerjarenplan

Het beheer en onderhoud van de gebouwen is vooral gericht op functionaliteit, het garanderen van veiligheid en het op peil houden van de staat van onderhoud van de gebouwen. Vanwege de samenloop met de SHV is in 2014 een 'nulmeting' voor het onderhoud van het provinciehuis gedaan. Doelstelling van deze nulmeting was de huidige en gewenste staat (conditie) van de gebouwen te bepalen en een prognose te maken in welk jaar de bouwkundige en installatietechnische elementen vervangen en/of gerenoveerd moeten worden.
In 2015 is het Meerjarenonderhoudsplan 2016 - 2030 (MJOP) vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Dit MJOP gaat uit van een lange termijn visie investeringsprogramma tot en met 2030 en heeft betrekking op alle bouwdelen van het provinciehuis in Den Haag.

In 2015 zijn de bouwdelen A en B conform het SHV opgeleverd. In 2015 is het beleid met betrekking tot de bouwdelen C en D voorbereid en voorgelegd aan Provinciale Staten. In 2016 wordt uitvoering gegeven aan dit beleid waarbij de prioriteit ligt op bouwdeel C. De verbouwing van de bouwdelen C en D zal integraal en in samenhang uitgevoerd worden, waarbij zowel het investerings- en exploitatiebudget efficiënt wordt ingezet.
De planning is dat deze verbouwing duurt tot en met 2017.

Financiële aspecten

De kosten van de investeringen in groot onderhoud worden als volgt verdeeld:

- De vervangingsinvesteringen op basis van het SHV 2010-2014 worden deels gerealiseerd in de periode t/m 2017. Hiervoor is nog een investeringskrediet beschikbaar ter grootte van € 8,5 mln; deze wordt vanaf 2018 geactiveerd.
- De vervangingsinvesteringen op basis van het MJOP 2016-2030, ter grootte van € 12,7 mln worden voor de periode 2016 -2018 vanaf 2019 geactiveerd.

De kosten voor groot en klein onderhoud moeten in de jaarlijkse vastgoedexploitatie worden opgenomen conform het BBV; hier wordt wel de mogelijkheid van een voorziening open gehouden. Omdat de jaarlijkse exploitatielasten voor huisvesting hebben geleid tot pieken, is bij de vaststelling van het MJOP in 2015 ook de voorziening Groot onderhoud MJOP gebouwen ingesteld. Hier wordt vanuit de exploitatielasten jaarlijks een dotatie van € 1 mln aan de voorziening gedaan, met een eenmalige startdotatie van € 3,9 mln. Dit is budgettair verwerkt in het Hoofdlijnenakkoord.

Meerjarig lastenbudget onderhoud provinciale gebouwen

(bedragen x € 1.000)	2016	2017	2018	2019
Investeringen gebouwen project SHV programma 5	0	8.445	0	0
Investeringen onderhoud gebouwen MJOP programma 5	4.269	3.916	4.631	0
Totaal	**4.269**	**12.361**	**4.631**	**0**

Meerjarig lastenbudget onderhoud provinciale gebouwen

(bedragen x € 1.000)	2016	2017	2018	2019
Exploitatie regulier onderhoud gebouwen MJOP / Voorziening programma 5	4.530	1.000	1.000	1.000
Exploitatie regulier onderhoud gebouwen programma 5	150	150	150	150
Exploitatie regulier onderhoud gebouwen programma 2	185	185	185	185
Totaal	**4.865**	**1.335**	**1.335**	**1.335**

Paragraaf Financiering

Inleiding

De financieringsparagraaf in de begroting is een belangrijk instrument voor het transparant maken en daarmee voor het sturen, beheersen en controleren van de financieringsfunctie. Het Treasurystatuut en de Financiële Verordening zijn een leidraad voor de inrichting van de financieringsfunctie. Bij de inrichting van de financieringsfunctie staan beheersing van het rente-, debiteuren- en liquiditeitenrisico centraal.

De paragraaf geeft aan hoe de provincie Zuid-Holland haar activiteiten financiert, wat de gevolgen hiervan zijn voor de begroting (lees rentelasten) en welke risico's er worden gelopen. Verder wordt aangegeven binnen welke wettelijke kaders de provincie Zuid-Holland op dit taakgebied haar werk moet doen.

Ontwikkelingen

De activiteiten van de provincie Zuid-Holland worden gefinancierd uit 3 bronnen, allereerst uit het eigen vermogen (voornamelijk de reserves), verder uit het werkkapitaal en als laatste uit het (aantrekken) van vreemd vermogen. De verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen is aan het verschuiven. Dit komt doordat reserves in de komende jaren steeds meer zullen worden ingezet voor de beleidsdoelen, waardoor het eigen vermogen zal gaan dalen. Daarnaast zal de provincie in de komende jaren extra financiering nodig hebben voor de geplande investeringen. Doordat het eigen vermogen daalt, moet dit gefinancierd worden met vreemd vermogen. Consequentie hiervan is dat de rentekosten een steeds groter deel van de totale kosten zullen uitmaken. Het verwachte financieringstekort in de komende jaren zorgt ervoor dat de ontwikkeling van de marktrente een belangrijke risicofactor is/wordt. Op dit moment zijn de rentestanden op de kapitaalmarkt lager dan het renteomslagpercentage maar een eventuele stijging van de toekomstige rentestand kan gevolgen hebben voor de provinciale begroting.

Financieringsbehoefte

Op basis van de liquiditeitsprognose zal het overschot aan liquide middelen in 2016 omslaan in een tekort. Hierdoor is het noodzakelijk dat er nieuwe externe financieringsmiddelen worden aangetrokken. Dit zal ook in de jaren daarna het geval zijn. Hieronder ziet u hoe de stand van de langlopende leningen zich (heeft) ontwikkeld.

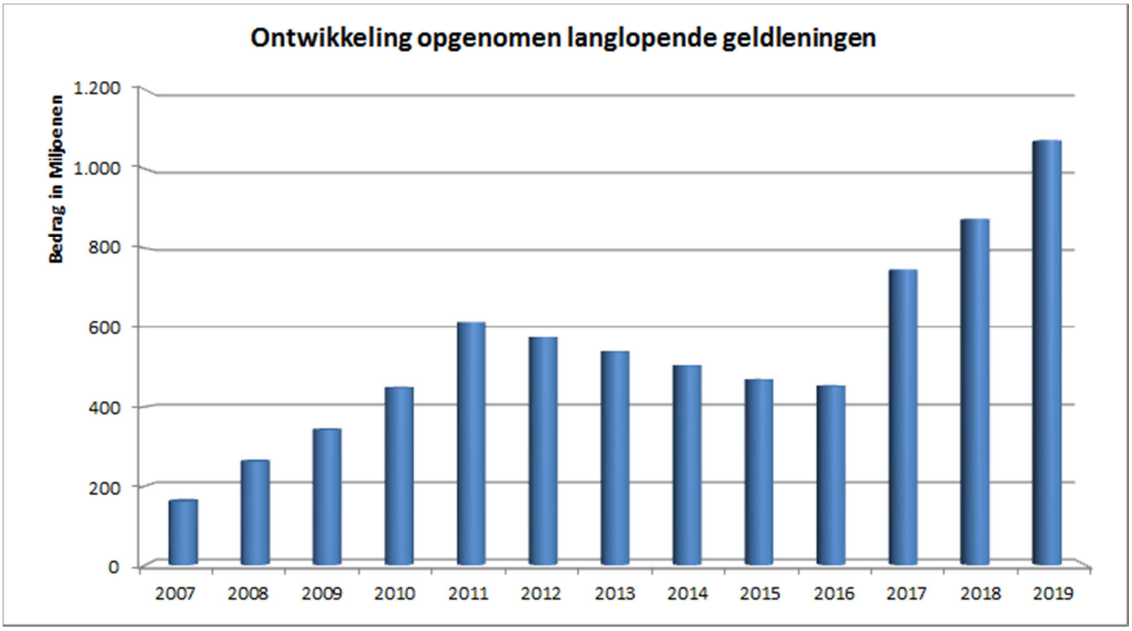

De provincie Zuid-Holland heeft in de jaren 2007 en 2008 enkele langlopende leningen (waarvan sommigen met uitgestelde stortingen) aangetrokken om een gedeelte van de verwachte toekomstige investeringen te financieren. De laatste storting van deze leningen vond plaats in 2012. Doordat deze leningen grotendeels lineair worden afgelost is er tussen de jaren 2012 en 2016 een daling te zien. Op basis van de huidige liquiditeitsprognose moet vanaf eind 2016 jaarlijks nieuwe leningen worden aangetrokken, hierdoor stijgt de stand van de langlopende leningen op de balans naar meer dan € 1000 mln eind 2019.

Door deze ontw kkeling zal het aandeel langlopende schuld op de balans stijgen.

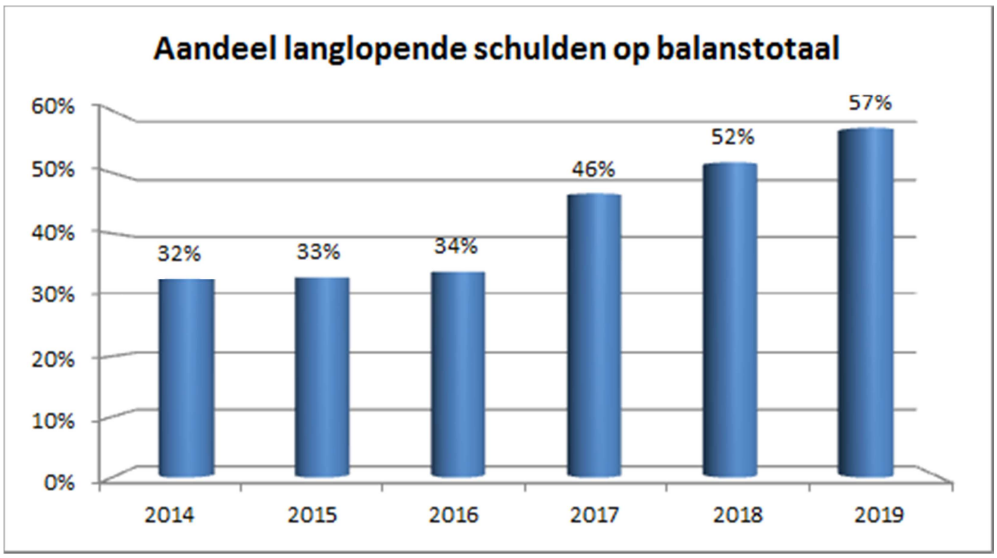

Rente

Het aandeel van de schuld op de balans neemt toe, hierdoor zullen ook de rentelasten toenemen. De totale rentekosten bedragen in 2016 in totaal 3,2% van de totale inkomsten van de begroting. Dit percentage stijgt in de jaren daarna tot 5% in 2019.

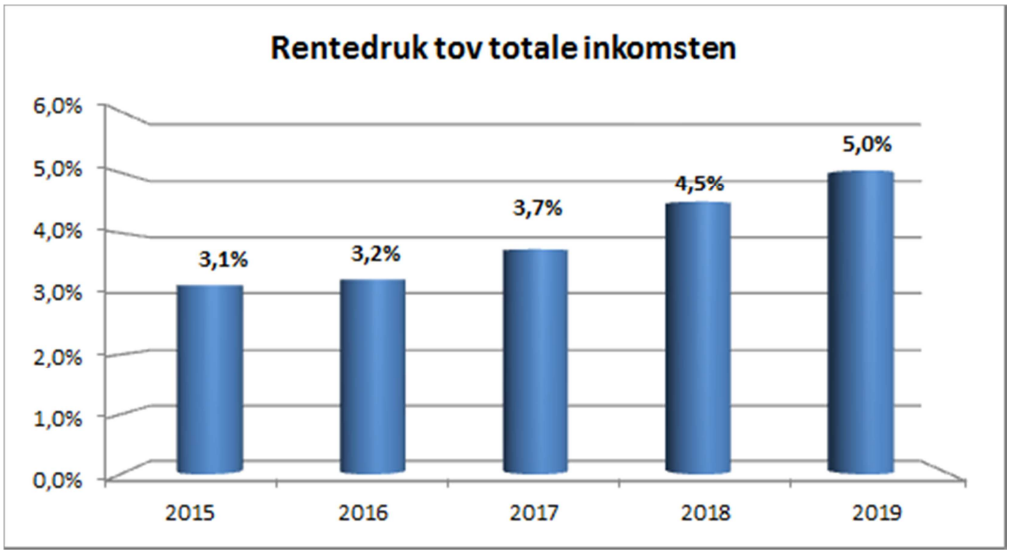

Voor de bepaling van dit percentage is uitgegaan van de te betalen rente op al bestaande leningen en de verwachte rente op de nieuw aan te trekken leningen op basis van de kasstroomgegevens uit deze meerjarenbegroting en de verwachtingen van de toekomstige rentetarieven op de kapitaalmarkt.

Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is een door de Wet financiering decentrale overheden (wet Fido) voorgeschreven sturings- en verantwoordingsinstrument ter beperking van het renterisico op de korte schuld met een rentetypische looptijd van korter dan een jaar.

Als grondslag van de wettelijk toegestane omvang van de kasgeldlimiet wordt de omvang van de jaarbegroting per 1 januari voor het gehele begrotingsjaar aangehouden. Voorts wordt de omvang van de kasgeldlimiet, z jnde 7%, vastgesteld bij ministeriële regeling. Tenslotte wordt het aldus berekende bedrag getoetst aan de werkelijke omvang van de kasgeldlimiet. Indien de werkelijke omvang lager is dan de wettelijk toegestane omvang, is er sprake van ruimte; indien de werkelijke omvang hoger is, dan is er sprake van overschrijding. Op basis van de huidige cijfers voldoet de provincie aan de kasgeldlimietnorm.

Voor het bepalen van de kasgeldlimiet dienen leningen met een oorspronkelijke looptijd van korter dan een jaar in beschouwing te worden genomen.

Kasgeldlimiet 2016

Kasgeldlimiet (bedragen x € 1.000)		Q1	Q2	Q3	Q4
1	Toegestane kasgeldlimiet				
	In % van de grondslag	7%	7%	7%	7%
	In bedrag	50.001	50.001	50.001	50.001
2	Vlottende schuld	-	-	-	-
3	Vlottende middelen	-208.073	-161.280	-114.488	-67.695
Toets kasgeldlimiet					
4	Netto vlottende schuld (+)/ Overschot vlottende middelen (-) (2 - 3)	-208.073	-161.280	-114.488	-67.695
5	**Ruimte (+)/Overschrijding (-)**	**258.074**	**211.281**	**164.489**	**117.696**

Renterisico

Het renterisico op de vaste schuld wordt berekend door te bepalen welk deel van de langlopende leningen in enig jaar moet worden geherfinancierd. De wet stelt criteria voor de berekening van het risico op de vaste schulden, zoals deze zijn vastgelegd in de definitie van de renterisiconorm. Door middel van deze norm wordt een kader gesteld waarmee een zodanige opbouw van de langlopende leningen wordt bereikt, dat het renterisico uit hoofde van renteaanpassing en herfinanciering van leningen in voldoende mate wordt beperkt.

Bij de afweging om over te gaan tot het afdekken van het renterisico zullen de jaarlijks bij voorjaarsnota bijgestelde inzichten ten aanzien van onderuitputting van de begroting worden betrokken. Afgaande op het gerealiseerde investeringsverloop zal in het begrotingsjaar overgegaan worden tot het aangaan van aanvullende leningen ter afdekking van het renterisico.

Renterisiconorm 2016

Renterisico op de vaste schuld (bedragen x € 1 000)		2016	2017	2018	2019
1a	Renteherziening op vaste schuld o/g	0	0	0	0
1b	Renteherziening op vaste schuld u/g	0	0	0	0
2	Renteherziening op vaste schuld (1a-1b)	0	0	0	0
3a	Nieuw aangetrokken schuld	18.463	327.539	174.776	260.536
3b	Nieuw uitgezette lange leningen	0	0	0	0
4	Netto nieuw aangetrokken vaste schuld (3a-3b)	18.463	327.539	174.776	260.536
5	Betaalde aflossingen	34.158	34.774	46.286	51.729
6	Herfinanciering (laagste van 4 en 5)	18.463	34.774	46.286	51.729
7	Renterisico op de vaste schuld (2+6)	18.463	34.774	46.286	51.729
Renterisiconorm					
8	Stand van de vaste schuld per 1 januari	469.870	454.174	746.939	875.429
9	Het bij ministeriële regeling vastgesteld %	20%	20%	20%	20%
Toets renterisiconorm					
10	Renterisiconorm (op basis van begrotingstotaal)	142.859	132.641	135.543	128.478
7	Renterisico op de vaste schuld	18.463	34.774	46.286	51.729
11	**Ruimte (+)/Overschrijding (-) (10-7)**	**124.396**	**97.867**	**89.257**	**76.749**

Rentebaten en -lasten

In 2016 bedragen de renteverplichtingen uit hoofde van afgesloten vaste leningen € 21,1 mln. De tijdelijke liquiditeitsoverschotten leiden in 2016 naar verwachting tot renteopbrengsten van < € 0,1 mln. De structureel beschikbare korte termijn-liquiditeiten zullen gedurende 2016 afnemen en omslaan in een tekort.

Kredietrisico

Conform de Wet Fido dienen uitzettingen uit hoofde van de treasury-taak te worden verricht conform de bepalingen van het verplicht schatkistbankieren bij het ministerie van Financiën. Het kredietrisico dat hiermee samenhangt, is gelijk aan het risico op de Nederlandse staat.

Kredietverlening uit hoofde van publieke taak

In februari 2004 is door Provinciale Staten besloten tot het verstrekken van een renteloze achtergestelde geldlening ad € 4,5 mln aan de regionale omroep RTV West, alsmede een renteloze achtergestelde geldlening ad € 2,5 mln aan de regionale omroep RTV Rijnmond (Statenbesluit 5403). De standen ultimo 2015 belopen respectievelijk € 0,2 mln en € 0,3 mln.

Het betreft hier geen leningen die zijn verstrekt uit hoofde van de treasury, maar deze zijn verstrekt ten behoeve van de uitoefening van de publieke taak, te weten het reddingsplan regionale omroepen.

Externe ontwikkelingen

Schatkistbankieren

Door wijziging van de Wet Financiering Decentrale Overheden (Fido) zijn decentrale overheden verplicht om overtollige liquide middelen tegen marktconforme rente (zijnde de rente waartegen de Nederlandse staat zichzelf financiert op de geld -en kapitaalmarkten) in de schatkist aan te houden. Deze regeling trad per 31 december 2013 in werking. De provincie Zuid-Holland heeft sinds de introductie aanzienlijke bedragen in de schatkist aangehouden. Naar aanleiding van deze begroting is het de verwachting dat Zuid-Holland eind 2016 geen overtollige liquide middelen meer in de schatkist heeft.

Rentevisie

De tarieven in de geld- en kapitaalmarkt bevinden zich nog steeds op een historisch laag niveau. De kwantitatieve verruiming door de Europese Centrale Bank (ECB) zorgt voor een neerwaartse druk van de lange rente. Doordat de economische cijfers voor de eurozone zijn verbeterd kan de inflatie geleidelijk oplopen. Hierdoor zal de ECB waarschijnlijk in september 2016 haar opkoopprogramma beëindigen. De verwachting is dat vooruitlopend hierop de lange rente zal stijgen. De 10-jaars tarieven zullen naar het zich laat aanzien een stijging van circa 0,5% vertonen.

Paragraaf Bedrijfsvoering

Doel 1: De omvang en kwaliteit van de organisatie van de provincie Zuid-Holland moet in overeenstemming zijn met het door ons voorgestane takenpakket. Wij werken aan een innovatieve, lerende en op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is.

Gegeven het lopende proces van doorvertalen / concretiseren van doelen en indicatoren vanuit de beleidsprogramma's kan vanuit deze paragraaf nog geen volledig beeld worden gegeven over de gewenste doorvertaling naar taken / indicatoren. Genoemde uitwerking vindt plaats in opmaat naar de Voorjaarsnota 2016. Gegeven het genoemde doel zullen de onderdelen innovatief, lerend, effectief en efficiënt nader worden geconcretiseerd, rekening houdend met de inhoud van de beleidsprogramma's.

Daarnaast is er aandacht voor diversiteit in het personeelsbestand. Diversiteit draagt bij aan de ontwikkeling en het behoud van een permanent veerkrachtige organisatie, met aandacht voor kwaliteit, vitaliteit en flexibiliteit van het personeel. Ook wordt een bijdrage geleverd aan het bevorderen van maatschappelijk verantwoord ondernemen en wordt met de uitvoering van de Participatiewet bijgedragen aan het verminderen van maatschappelijke achterstand voor mensen met een achterstand op de arbeidsmarkt.

Taken bij doel 1	(Effect)indicator	Nulmeting jaarrekening 2014	2016	2017	2018	2019
1. Werken aan een op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is	1.1 Percentage bedrijfsvoering	32	29	29	29	29
2. Kwaliteit dienstverlening in overeenstemming met takenpakket	2.1 Klanttevredenheid gemeten in IPO-verband externe dienstverlening	6,8	7		7	
	2.2 Kwaliteit dienstverlening gemeten in IPO-verband op 5-puntsschaal	3,6	3,5		3,5	
	2.3 Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %	85	85	PM	PM	PM

1.1 Percentage bedrijfsvoering
Met ingang van 2016 wordt gestuurd op het percentage bedrijfsvoering. Uit een benchmark uit 2014 komt naar voren dat de door de provincie tot en met 2015 gehanteerde definitie afwijkt van andere (overheids-)organisaties. Voor komende periode wordt aangesloten bij de vanuit de benchmark gehanteerde definitie. Het percentage bedrijfsvoering wordt hiermee meer vergelijkbaar met andere (overheids-)organisaties en op een stabiel niveau van 29% of lager behouden.

2.1 en 2.2 Klanttevredenheid en Kwaliteit Dienstverlening
De aanbevelingen uit het Klanttevredenheidsonderzoek uit 2014 zijn ten uitvoer gebracht. De eerste meting van de resultaten zal in 2016 plaatsvinden.

2.3 Percentage afhandeling facturen binnen 30 dagen
De prestatie-indicator voor het betaalgedrag van de provincie Zuid-Holland is het percentage facturen betaald binnen 30 dagen. Als norm voor 2016 wordt het percentage van 85% voorgesteld, conform het percentage voor 2015. De maatregelen die in 2015 zijn doorgevoerd in het factuurafhandelingsproces en het financiële systeem, moeten er in resulteren dat de norm van 85% wordt gehaald.

Omvang Formatie en budgettair kader loonkosten

	2015	2016	2017	2018	2019
Formatie	1.620	1.589	1.582	1.582	1.579
Budgettair kader loonkosten (x € 1 mln)	114,6	115,3	114,6	114,3	113,8

De personele formatie van de provincie Zuid-Holland is afgestemd op het takenpakket van de provincie, zoals dat is vastgesteld door het bestuur (Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten). Deze afstemming is tot stand gekomen in de vorige bestuursperiode.

De formatie voor 2016 van de provincie Zuid-Holland is ten opzichte van 2015 met 31 fte afgenomen als gevolg van de decentralisatie Jeugdzorg, de afbouw als gevolg van de vorming van de regionale uitvoeringsdiensten en de afbouw van de formatie DLG conform inpassingsplan. In de formatiecijfers is nog niet het volledige effect van de taakstelling uit het programma Focus met Ambitie verwerkt (G.Z-H). Het budgettair effect van deze taakstelling is wel verwerkt in het budgettair kader voor de loonkosten.

De hoogte van het budgettair kader voor de loonkosten bestaat uit de vaste, variabele en gedifferentieerde loonkosten en is bepaald conform de afspraken hierover in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019. Dit houdt in dat het budget van 2015 is verhoogd met de effecten van de CAO 2012-2015 en is aangepast aan de eerder door Provinciale Staten vastgestelde formatie-ontwikkelingen.

Doel 2: De provincie voert een duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid

Taken bij doel 2	(Effect)indicator	Nulmeting (jaarrek. 2014)	2016	2017	2018	2019
1. Bij het voeren van een duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid gaat PROVINCIE ZUID-HOLLAND verder dan alleen het oorspronkelijke uitgangspunt, te weten: de minimumeisen. Ten behoeve van de implementatieactiviteiten in de eigen organisatie zal duurzaamheid namelijk worden meegenomen vanaf de studiefase en planvorming en is er meer afstemming met de markt om innovaties te stimuleren.	1.1 Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen	100	100	100	100	100

Toelichting op indicatoren

1.1 Duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid
Duurzaamheid is een regulier onderdeel van de bedrijfsvoering. In 2009 is de deelnameverklaring Duurzaam Inkopen ondertekend, met als uitgangspunt 100% duurzaamheid in alle nieuwe inkoop- en aanbestedingstrajecten volgens de minimumeisen uit de duurzaamheidcriteria van expertisecentrum PIANOO[3]. De provincie stuurt bij duurzaam inkopen op o.a. economische, sociaal-culturele en ecologische aspecten zoals:

3 http://www pianoo.nl/themas/duurzaam-inkopen

- Zoveel mogelijk kansen creëren voor het Midden- en Kleinbedrijf (MKB):
  Op basis van de ambitie van het college, wordt onderzocht hoe het gebruik van lokaal geproduceerde producten en de inzet van het MKB kan bijdragen aan het verduurzamen van de inkoop.
  Ook de nieuwe Aanbestedingswet biedt instrumenten. Zo moet samenvoegen van opdrachten gemotiveerd worden, opdrachten moeten zo veel mogelijk in percelen verdeeld worden en er moeten proportionele eisen gesteld worden.

- Innovatie:
  Innovatiegericht inkopen wordt gestimuleerd, teneinde creativiteit in de markt aan te moedigen met meer functionele specificatie in aanbestedingsdocumenten.
  - Green deal duurzaam Grond- Weg- en Waterbouw (GWW)
    Voor het inkopen van werken is samen met de markt, kennisinstituten en de overheid de Aanpak Duurzaam Grond Weg en Waterbouw (GWW) ontwikkelt. In 2014 is het convenant Duurzaam GWW ondertekend. De kern van de Aanpak Duurzaam GWW is het meewegen van duurzaamheidsaspecten vanaf een vroege planfase, met een focus op de hele levenscyclus van de aan te leggen infrastructuur of object(en) (inclusief beheer en onderhoud). Zodat in elk project een goede afweging wordt gemaakt tussen People, Planet en Profit. Een gezamenlijk instrumentarium is ontwikkeld om duurzaamheid op uniforme wijze te toetsen en innovatie te stimuleren. De Aanpak heeft een link met het programma Energietransitie.

    De Aanpak Duurzaam GWW is uitgangspunt binnen de aanbesteding raamovereenkomst ingenieursdiensten. Door vroegtijdig duurzaamheidskansen mee te nemen krijgen innovatie en energietransitie een kans.

  - Stimuleren van circulair inkopen / verkennen rol launching customer
    De mogelijkheden van duurzaam innovatief inkopen voor de stimulering van circulair inkopen en verkennen van de rol van launching customer worden verder onderzocht. Hierbij wordt aangehaakt bij de partijen die aangesloten zijn bij de green deal Circulair Inkopen. B j circulair inkopen worden afspraken gemaakt dat de in te kopen producten na gebruik weer opnieuw zullen worden verwerkt. In de ontwerpfase van producten en systemen dient de verlenging van de levensduur centraal te staan en reststromen opnieuw kunnen worden gebruikt en afval niet wordt afgewenteld op mens en milieu.

- Eerl jke arbeidsvoorwaarden en integriteit
  De provincie geeft b j aanbestedingen aan dat aan wet- en regelgeving voldaan dient te worden. In het kader van eerl jke arbeidsvoorwaarden wordt een passage opgenomen over het hanteren van eerlijke arbeidsvoorwaarden, conform de geldende wet- en regelgeving. Daarnaast kan, onder andere met het oog op eerlijke arbeidsvoorwaarden, gericht onderzoek worden gedaan naar leveranciers middels BIBOB (Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur) en andere daartoe geëigende organisaties.

Paragraaf Verbonden Partijen

Inleiding
Verbonden partijen zijn privaat- of publiekrechtelijke organisaties, waarin de provincie een bestuurlijk en financieel belang heeft. Het aangaan van banden met (verbonden) partijen komt voort uit het publiek belang. Voorbeelden van verbonden partijen zijn deelnemingen in vennootschappen (NV, BV), verenigingen, stichtingen en gemeenschappelijke regelingen (GR). Het beleidskader deelnemingen is vastgelegd in de Beleidsnota Verbonden Partijen 2013-2016.

Vanwege de bestuurlijke, beleidsmatige en/of financiële belangen en mogelijke risico's dient op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) en de Wet gemeenschappelijke regeling de paragraaf Verbonden Partijen opgenomen te worden in de begroting en rekening. Naast de wettelijk verplichte informatie is per verbonden partij aangegeven wie de vertegenwoordigende gedeputeerde is en we ke rol hij of zij vervult (opdrachtgever of eigenaar).

Register verbonden partijen
Alvorens het analyseoverzicht en het register van de verbonden partijen weer te geven, volgt eerst een aantal definities die gebruikt z jn voor het cijfermateriaal. Deze definities zijn opgenomen omdat vooruitlopende op de aanpassing van het BBV een aantal nieuwe kengetallen bij de individuele verbonden partijen z jn opgenomen.

Verbonden partij
Verbonden partijen zijn privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisaties waarin de provincie een bestuurl jk en financieel belang heeft (art. 1 BBV). Een bestuurlijk belang houdt in dat de provincie op enigerlei wijze zeggenschap heeft. Een financieel belang betekent dat de provincie financiële middelen ter besch kking heeft gesteld, die ze kwijt is in geval van faillissement van de organisatie.

Een verbonden partij kan een deelneming zijn in de zin van art. 379, boek 2 BW, dat wil zeggen een participatie in een kapitaalvennootschap, maar het kan ook een deelneming in een vereniging, stichting, gemeenschappelijke regeling of andere publiek- en privaatrechtel jke rechtsvormen betreffen.

Omzet
Het totaal aan alle (incidentele) baten van de verbonden partij.

Resultaat
Betreft resultaat na bestemming.

Provinciale deelnemersbijdrage
De jaarlijkse deelnemersbijdrage ten behoeve van de uitvoering van provinciale taken en/of ter dekking van het (exploitatie)tekort van de verbonden partij.

Waardering aandelenpakket
Het aandelenbezit van de provincie wordt aangemerkt als deelneming (art. 1, lid e, BBV) en tevens als verbonden partij (art.1, lid b, BBV). Waardering gebeurt tegen verkrijgingsprijs (art. 63 lid 1, BBV).
Ingeval sprake is van een duurzame waardevermindering gebeurt waardering tegen de (lagere) marktwaarde (art. 65, lid 2, BBV). Voor de beoordeling of sprake is van een duurzame waardevermindering kunnen diverse indicatoren worden gehanteerd. Ingeval van een going concern worden de intrinsieke waarde van de aandelen of de marktwaarde over meerdere jaren in ogenschouw genomen en afgezet tegen reeds bekende toekomstige ontwikkelingen.

Intrinsieke waarde van het aandelenkapitaal
De intrinsieke waarde van het provinciaal aandeel wordt berekend door de totale intrinsieke waarde van het gestorte aandelenkapitaal te delen door het aantal aandelen dat de provincie bezit.

Eigen vermogen
Onder eigen vermogen wordt verstaan de algemene reserves en de verschillende bestemmingsreserves.

Vreemd vermogen
Onder vreemd vermogen wordt verstaan leningen en/of waarborgen.

Algemene reserve
Een reserve die onderdeel uitmaakt van het eigen vermogen en als belangrijkste functie heeft het vormen van een buffer voor financiële tegenvallers.

Overige reserve
Een reserve die onderdeel uitmaakt van het eigen vermogen en waaraan het bestuur een bepaalde bestemming heeft gegeven (bestemmingsreserve). Deze reserves dienen om ongewenste financiële schommelingen op te vangen.

Beschreven risico's
Risico's zoals door verbonden partijen zijn opgenomen in de risicoparagraaf van de desbetreffende verbonden partij.

Weerstandsvermogen
De beschikbare weerstandscapaciteit gedeeld door de financiële omvang van de geïdentificeerde risico's. Hieruit volgt een kengetal waarmee tot uitdrukking wordt gebracht in welke mate de verbonden partijen in staat zijn om de financiële gevolgen van risico's op te vangen. Een weerstandsvermogen van 1 wordt als voldoende beschouwd.

Gronden – en terreinen
Gronden- en terreinen in eigendom van de verbonden partij en die tegen de boekwaarde staan opgenomen op de balans (materiële vaste activa).

Wijzigingen

- De beleidsnota verbonden partijen 2013-2016 zal uiterlijk in 2016 worden geactualiseerd;
- Bij deze actualisatie zal rekening worden gehouden met de specifieke wensen van PS om (meer) sturing op verbonden partijen te houden en de aanbevelingen opgenomen in het rapport van de Randstedel jke Rekenkamer inzake 'Beleid en praktijk met betrekking tot verbonden partijen';
- Naar verwachting zal het aantal provinciale verbonden partijen in 2016 niet afnemen. Wel zullen in de loop van 2016 voorbereidende handelingen worden ondernomen om de provinciale deelname in de natuur- en recreatieschappen te gaan beëindigen in de periode 2017/2018;
- De financiële inbreng bij de provinciale verbonden partijen zal naar verwachting in 2016 verder stijgen. Bij het InnovationQuarter wordt een 2e kapitaalstorting voorzien van € 15 mln. Bij de omgevingsdiensten zullen gemeentelijke (BRZO-)taken met bijbehorend budget worden overgeheveld naar de provincie. Deze overgang zal waarschijnlijk in 2016 worden geëffectueerd;
- Tot slot is het mogelijk dat één of meerdere nieuwe provinciale verbonden partijen worden opgericht in de loop van 2016. De aard en omvang is nog onderwerp van discussie onder meer over de wijze waarop en via welke samenwerkingsvormen provinciale middelen voor het Energiefonds, Verenfonds en de Vervoersautoriteit ter beschikking zullen worden gesteld.

Verbonden partijen	Ultimo 2013 *	Ultimo 2014 *	Ultimo 2015 *	Ultimo 2016 *	Verschil en toelichting (bedragen zijn x € 1 mln. en afgerond op 1 decimaal)
Aantal partijen	35	31	27	27	
Totaal bedrag	€ 91,1	€ 110,8	€ 105,8	€ 103,8	De totale provinciale bijdrage is met € 2 mln edaald.
Programma 1 Natuur - en recreatieschappen (voorheen Groen en Water)**	€ 5,4	€ 5,1	€ 4,9	€ 4,9	De provinciale bijdrage is gelijk gebleven. Dit is in l jn met de provinciale kaderbrief 2016, waarin staat dat de deelnemersb jdrage aan de Natuur- en recreatieschappen niet mag st jgen, tenzij andere bestuurlijke afspraken daarover zijn gemaakt.
Programma 2 Omgevings-diensten, wegschap Dordtse Kil, SMLA (voorheen Mobiliteit en Milieu)**	€ 43,2	€ 43,4	€ 38,0	€ 36,5	De deelnemersbijdrage aan de omgevingsdiensten is met € 1,5 mln gedaald. Dit komt omdat nog niet alle aanvullende opdrachten voor 2016 zijn verwerkt.
Programma 3 Ontwikkelingsmaatschapp j Het Nieuwe Westland, IQ, Rom-D, Proav N.V., Warmtebedr jf Grondbank RZG Zuidplas (voorheen Ruimte, Wonen en Economie)**	€ 12,2 € 1,9	€ 30,2 € 1,9	€ 29,1 € 1,7	€ 25,9 € 1,6	De intrinsieke waarde van de diverse aandelenpak-ketten is gedaald. Zo z jn de aandelen in de ROM-D met bijna € 1,5 mln en de aandelen in de Proav N.V. met circa € 1,2 mln in waarde gedaald. Vanaf de Begroting 2016 zijn de omgevingsdiensten opgenomen bij doel 1.6. Dit is in deze cijfers nog niet aangepast.
Programma 4 IPO, Regio Randstad, Huis van de Nederlandse Provincies (voorheen Bestuur en Samenleving)**	€ 1,2	€ 1,2	€ 1,2	€ 1,2	De totale b jdrage is niet gew jzigd.
Programma 5 BNG, Waterschapsbank, Delta N.V. (voorheen Middelen)**	€ 27,4	€ 29,0	€ 32,0	€ 34,2	De intrinsieke waarde van de aandelen BNG zijn met ruim € 2 mln gestegen door toename van het eigen vermogen.

* De deelnemersbijdrage ul imo 2013/2014/2015/2016 in dit overzicht is gebaseerd op de begrotingen van de gemeenschappelijke regelingen van het betreffende jaar. De intrinsieke waarde ultimo 2013/2014/2015/2016 is gebaseerd op de jaarrekeningen van de betreffende NV/BV/CV's 2010/2011/2012/2013. De reden hiervan is dat bij het opstellen van de provinciale begroting recentere jaarrekeningen van deze private partijen nog niet in alle gevallen beschikbaar zijn (in de paragraaf om die reden aangegeven met n.n.t.b: nog nader te bepalen).

** De programma-indeling van de begroting is per 2016 gewijzigd i.v.m. het Hoofdlijnenakkoord van het nieuwe college van GS.

Voorzieningen en reserveringen

In verband met de verslechterde financiële situatie of vooruitzichten zijn bij enkele verbonden partijen voorzieningen getroffen en/of reserveringen gedaan om de financiële gevolgen in de toekomst af te dekken.

De volgende (bijgestelde)voorzieningen / reserveringen zijn getroffen:

Voorziening (bedragen zijn x € 1 mln. en afgerond op 1 decimaal)	2012	2013	2014	2015
Beheer Grondwateronttrekking Delft Noord	0,9	0,2	0	0
Warmtebedr jf Rotterdam	1,6	1,7	1,7	1,7
RZG Zuidplas	12	12	12	12
Totaal	**14,5**	**13,9**	**13,7**	**13,7**

Reservering	2012	2013	2014	2015
InnovationQuarter (ROM-Zuidvleugel)	0	1,1	2,2	4,7
ROM-D	0	0	1,1	1,1
Totaal	**0**	**1,1**	**3,3**	**5,8**

1. Groen, Waterrijk en Schoon

Natuur- en recreatieschappen

Algemeen

Er zijn in Zuid-Holland in 2016 nog acht provinciale natuur- en/of recreatieschappen en een Koepelschap. In samenwerking met het Koepelschap of onderling, zorgen deze organisaties voor een duurzaam beheer van bestaande groengebieden en het instandhouden van het buitenstedel jk groen. Daarbij wordt de balans gezocht tussen recreatie, toerisme en natuur.

Hieronder volgt de visie, rechtsvorm en doel, bestuurlijk belang, activiteiten en bevoegdheden van de natuur- en/of recreatieschappen. Onder het specifieke deel wordt specifiek ingegaan op de individuele schappen.

Visie en beleidsvoornemens	Ten behoeve van het in stand houden en ontwikkelen van recreatieve groengebieden in Zuid-Holland, neemt de provincie in acht natuur- en recreatieschappen deel. Daarbij fungeert het Koepelschap Buitenstedelijk Groen als “koepel” voor zeven recreatieschappen in de regio groot Rijnmond, waarbij een evenwichtige ontwikkeling en instandhouding van het buitenstedelijk groen wordt voorgestaan. Verder levert de provincie Zuid-Holland door participatie in (natuur- en) recreatieschappen een bijdrage aan het duurzaam beheer van bestaande groengebieden. De provincie heeft medio 2015 kenbaar gemaakt haar deelname in de natuur- en recreatieschappen te gaan beëindigen. Dit omdat de uitvoering van het beheer van recreatiegebieden geen provinciale rol (meer) is. De provincie blijft wel verantwoordelijk voor het behoud en de realisatie van voldoende recreatiemogelijkheden. Het totale budget van de provincie voor recreatiegebieden blijft daarom beschikbaar. Over de besteding van de middelen zullen afspraken met de betrokken partijen worden gemaakt. Uiterlijk december 2015 zullen naar verwachting de schappen IJsselmonde, Rottemeren, Voorne-Putten-Rozenburg, Midden-Delfland, Dobbeplas en het Koepelschap een brief ontvangen met de aankondiging dat de provincie naar verwachting per 1/1/2017 uittreedt. Deze uittreeddatum is afhankelijk van de uitkomsten van de in 2015 opgestarte onderzoeken naar de toekomst van de schappen in de Grootstedel jke regio. Verder is de provincie voorstander om de datum voor uittreden uit de (nieuwe) schappen Groenalliantie en Zuidwestelijke Delta naar bevind van zaken te bepalen, maar wel hierover deze collegeperiode te besluiten. Hetzelfde geldt voor het Parkschap de Biesbosch.
Rechtsvorm en doel	De (natuur- en) recreatieschappen zijn alle rechtspersoonlijkheid bezittend openbaar lichamen, opgericht met het doel een bijdrage te leveren aan het beheer en onderhoud van regionale recreatiegebieden.
Bestuurlijk belang	De natuur- en recreatieschappen hebben tot taak binnen hun gebied, in onderlinge samenhang: • Het behartigen van de bovengemeentelijke belangen van de openluchtrecreatie; • Het behartigen van de belangen van de natuurbescherming; • Het bewaren en bevorderen van de natuur - en landschapsschoon; • De zorg voor de toeristische waarden.

Activiteiten	• Ruimtelijke inrichting van het gebied; • Het verwerven en/of overnemen van eigendom, beheer en onderhoud van binnen het gebied aanwezige van belang zijnde werken en inrichtingen; • Het onderhouden en exploiteren van gronden; • Adviseren en overleg voeren over de kwaliteit van water en onderwaterbodem.
Bevoegdheden	Binnen de regeling ten aanzien van de belangenbehartiging waarvoor zij is getroffen en het gebied waarvoor zij geldt, kunnen bevoegdheden van regeling en bestuur worden overgedragen en toegekend, binnen de grens van art. 54 van de Wet gemeenschappelijke regeling.

Natuur- en / of recreatieschappen

Specifiek deel

Naam	**Recreatieschap Dobbeplas**			
Postadres	Postbus 341, 3100 AH Schiedam			
Bezoekadres	Overschieseweg 204, 3112 NB Schiedam			
E-mailadres	gzh@pzh.nl			
Telefoonnummer	010-298 10 10			
Vestigingsplaats	Schiedam			
Bestuurders en stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 2 stemmen=* *4/8e stemaandeel*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) J.F. Weber (vakgedeputeerde)		R. van der Sande	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
4 x 1 stemmen	Gemeente Pijnacker-Nootdorp			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 298.427	Jaarrekening 2012	€ 269.453
	Begroting 2013	€ 247.968	Jaarrekening 2013	€ 262.098
	Begroting 2014	€ 270.058	Jaarrekening 2014	€ 270.058
	Begroting 2015	€ 271.645		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 372.736	
	Totale deelnemersbijdrage		€ 336.962	
	PZH bijdrage = 80% (van het exploitatietekort)		€ 269.570	
	P jnacker-Nootdorp = 20%		€ 67.392	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 227.805	€ 0	€ 77.354
2011	€ 307.312	€ 0	€ - 499
2012	€ 417.372	€ 0	€ 3.658
2013	€ 440.666	€ 0	€ 21.370
2014	€ 643.981	€ 0	€ 226.809

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 99.364	€ 319.932	€ 20.000	21	n.v.t.
2014	€ 104.641	€ 312.531	€ 7.100	58	94 ha

Naam	**Recreatieschap IJsselmonde**			
Postadres	Postbus 341, 3100 AH Schiedam			
Bezoekadres	Overschieseweg 204, 3112 NB Schiedam			
E-mailadres	gzh@pzh.nl			
Telefoonnummer	010-298 10 10			
Vestigingsplaats	Schiedam			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagel jks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 1 stem =* *2/14e stemaandeel*	R.A. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) A.W. Bom-Lemstra (vakgedeputeerde)		A.W. Bom-Lemstra	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
Alle gemeenten hebben ieder 2 x 1 stem	Gemeente Rotterdam Gemeente A brandswaard Gemeente Barendrecht		Gemeente Ridderkerk Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht Gemeente Zwijndrecht	
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 630.333	Jaarrekening 2012	€ 630.333
	Begroting 2013	€ 607.831	Jaarrekening 2013	€ 607.831
	Begroting 2014	€ 606.863	Jaarrekening 2014	€ 530.973
	Begroting 2015	€ 560.651		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 3.544.755	
	Totale deelnemersbijdragen		€ 2.803.255	
	PZH b jdrage = 20% (van het exploitatietekort)		€ 560.651	
	Rotterdam = 45%		€ 1.261.465	
	Albrandswaard Barendrecht Hendrik-Ido-Ambacht totaal = 35% Ridderkerk Zwijndrecht		€ 981.139	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 2.517.233	€ 2.557.426	€ 171.930
2011	€ 3.406.191	€ 2.257.873	€ 279.207
2012	€ 3.768.938	€ 1.958.315	€ 242.076
2013	€ 4.497.773	€ 1.666.757	€ 516.401
2014	€ 4.720.053	€ 1.359.198	€ - 52.319

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 1.921.002	€ 2.060.371	€ 146.730	27	1.638.547
2014	€ 1.504.568	€ 3.267.804	€ 174.080	27	1.638.547

Naam	**Koepelschap Buitenstedelijk Groen**			
Postadres	Postbus 341, 3100 AH Schiedam			
Bezoekadres	Overschieseweg 204, 3112 NB Schiedam			
E-mailadres	gzh@pzh.nl			
Telefoonnummer	010-298 10 10			
Vestigingsplaats	Schiedam			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur	Dagelijks bestuur		
Algemeen bestuur *2 x 1 stem =* *2/19e stemaandeel*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) J.F. Weber (vakgedeputeerde)	J.F. Weber		
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
2 x 1 stem	Gemeente Rotterdam (Samengevoegd met Rozenburg. Maar GR is nog niet aangepast)			
Iedere gemeente *1 x 1 stem*	Gemeente Albrandswaard Gemeente Barendrecht (Samengevoegd met gemeente Sp jkenisse tot een gemeente Nissewaard. GR moet nog aangepast worden) Gemeente Brielle Gemeente Capelle aan den IJssel Gemeente Hendr k-Ido-Ambacht Gemeente Hellevoetsluis	Gemeente Krimpen aan den IJssel Gemeente Maassluis Gemeente Ridderkerk Gemeente Schiedam Gemeente Vlaardingen Gemeente Westvoorne Gemeente Zwijndrecht		
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 222.863	Jaarrekening 2012	€ 222.863
	Begroting 2013	€ 213.726	Jaarrekening 2013	€ 213.726
	Begroting 2014	€ 213.512	Jaarrekening 2014	€ 213.512
	Begroting 2015	€ 214.600		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016			
	Totale baten begroting (omzet) Totale deelnemersbijdragen PZH bijdrage = 50% (van het exploitatietekort) Gemeenten = 50%	€ 426.400 € 426.400 € 213.200 € 213.200		
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 137.822	€ 0	€ 25.686
2011	€ 262.281	€ 0	€ 16.929
2012	€ 283.736	€ 0	€ 44.651
2013	€ 300.709	€ 0	€ 20.460
2014	€ 242.962	€ 0	€ 30.487

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 217.266	€ 62.983	€ 7.600	37	n.v.t.
2014	€ 203.957	€ 8.518	€ 7.600	28	n.v.t.

Naam	**Recreatieschap Midden-Delfland**			
Postadres	Postbus 341, 3100 AH Schiedam			
Bezoekadres	Overschieseweg 204, 3112 NB Schiedam			
E-mailadres	gzh@pzh.nl			
Telefoonnummer	010-298 10 10			
Vestigingsplaats	Schiedam			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 1 stem =* *2/12e stemaandeel*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) J.F. Weber (vakgedeputeerde)		J.F. Weber	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
2 x 1 stem	Gemeente Delft Gemeente Vlaardingen Gemeente Midden-Delfland			
Alle gemeenten *1 x 1 stem*	Gemeente Schiedam Gemeente Westland Gemeente Maassluis Gemeente Rotterdam			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 549.763	Jaarrekening 2012	€ 549.763
	Begroting 2013	€ 541.382	Jaarrekening 2013	€ 541.382
	Begroting 2014	€ 562.242	Jaarrekening 2014	€ 562.242
	Begroting 2015	€ 609.488		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 4.138.656	
	Totale deelnemersbijdragen		€ 3.482.567	
	PZH bijdrage = 17,6 % (van het resterende exploitatietekort na aftrek van de b jdrage van LNV en gemeente Westland)		€ 613.227	
	Gemeenten = 37,4 %		€ 1.301.358	
	Ministerie LNV = 45 % (Uitgetreden, procedure over de afkoopsom loopt nog)		€ 1.556.296	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 9.970.275	€ 267.500	€ 297.256
2011	€ 9.193.553	€ 229.287	€ - 9.380
2012	€ 8.503.990	€ 193.073	€ - 100.065
2013	€ 8.292.728	€ 154.857	€ 273.391
2014	€ 13.663.938	€ 123.643	€ 5.598.592

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 997.317	€ 7.022.020	€ 138.676	58	Geen boekwaarde
2014	€ 1.073.020	€ 6.992.326	€ 15.149.667	0.5	Geen boekwaarde

Naam	**Recreatieschap Rottemeren**			
Postadres	Postbus 341, 3100 AH Schiedam			
Bezoekadres	Overschieseweg 204, 3112 NB Schiedam			
E-mailadres	gzh@pzh.nl			
Telefoonnummer	010-298 10 10			
Vestigingsplaats	Schiedam			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 1 stem=* *2/8e stemaandeel*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) R.A. Janssen (vakgedeputeerde) J.F. Weber		R.A. Janssen	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
Ieder gemeente *2 x 1 stem*	Gemeente Rotterdam Gemeente Lansingerland Gemeente Zuidplas			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 503.529	Jaarrekening 2012	€ 503.529
	Begroting 2013	€ 522.618	Jaarrekening 2013	€ 522.618
	Begroting 2014	€ 563.919	Jaarrekening 2014	€ 525.519
	Begroting 2015	€ 568.990		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2015			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 4.736.006	
	Totale deelnemersbijdragen		€ 3.731.243	
	PZH bijdrage = 16% (van het exploitatietekort)		€ 596.999	
	Rotterdam = 75%		€ 2.798.432	
	Lansingerland = 5%		€ 186.562	
	Zuidplas = 4%		€ 149.250	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 19.001.970	€ 3.193	€ 1.049.152
2011	€ 17.407.087	€ 7.693	€ 197.855
2012	€ 16.292.903	€ 6.693	€ 385.114
2013	€ 15.585.534	€ 500	€ 166.850
2014	€ 16.655.768	€ 0	€ 3.261.356

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 1.528.081	€ 13.890.603	€ 511.150	30	€ 2.702.219
2014	€ 1.537.852	€ 11.856.560	€ 300.750	51	€ 2.702.219

Naam	**Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg**			
Postadres	Postbus 341, 3100 AH Schiedam			
Bezoekadres	Overschieseweg 204, 3112 NB Schiedam			
E-mailadres	gzh@pzh.nl			
Telefoonnummer	010-298 10 10			
Vestigingsplaats	Schiedam			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 1 stem =* *2/14e stemaandeel*	F. Vermeulen (vakgedeputeerde) R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde)		F. Vermeulen	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
Iedere gemeente *2 x 1 stem*	Gemeente Rotterdam Gemeente Spijkenisse Gemeente Bernisse		Gemeente Brielle Gemeente Hellevoetsluis Gemeente Westvoorne	
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 387.742	Jaarrekening 2012	€ 387.742
	Begroting 2013	€ 367.154	Jaarrekening 2013	€ 367.154
	Begroting 2014	€ 363.837	Jaarrekening 2014	€ 363.837
	Begroting 2015	€ 380.656		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 3.472.092	
	Totale deelnemersbijdragen		€ 2.413.491	
	PZH bijdrage = 15% (van het exploitatietekort)		€ 378.183	
	Rotterdam = 52,62%		€ 1.206.746	
	Overige gemeenten = 32,38%		€ 781.488	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 4.224.106	€ 3.420.627	€ 230.170
2011	€ 3.764.599	€ 3.205.824	€ 216.925
2012	€ 3.339.608	€ 2.983.890	€ 169.813
2013	€ 2.735.215	€ 2.767.982	€ 109.583
2014	€ 4.903.093	€ 2.587.725	€ 2.945.510

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 936.679	€ 1.688.953	€ 265.345	10	€ 1.064.445
2014	€ 1.588.740	€ 368.843	€ 177.321	11	€ 1.064.450

Naam	**Parkschap Nationaal Park De Biesbosch**			
Postadres	Postbus 8, 3300 AA Dordrecht			
Bezoekadres				
E-mailadres	info.biesbosch@dordrecht.nl			
Telefoonnummer	078-7704138			
Vestigingsplaats	Dordrecht			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur 1 x 1 stem = 1/3e stemaandeel (compartiment ZH)	J.F. Weber (eigenaar-gedeputeerde)		J.F. Weber	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
1 x 1 stem *1 x 1 stem*	Dordrecht Sliedrecht			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 397.549	Jaarrekening 2012	€ 397.547
	Begroting 2013	€ 405.113	Jaarrekening 2013	€ 405.113
	Begroting 2014 Begrotingswijziging	€ 407.180 + € 23.500 extra	Jaarrekening 2014	
	Begroting 2015	€ 405.825		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 2.815.374	
	Totale deelnemersbijdragen met verdeelsleutel voor de compartimenten Hollandschap en Brabantschap.		€ 1.617.607	
	PZH bijdrage = 25% (van het exploitatietekort)		€ 401.722	
	Dordrecht = 87,5% van het restant		€ 971.438	
	Sliedrecht = 12,5% van het restant		€ 142.775	
	Voor compartiment bestuursondersteuning dragen 2 provincies 25% bij en het restant wordt gedragen door gemeenten.			
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 518.361	€ 1.450.923	€ - 9.346
2011	€ 769.414	€ 1.239.859	€ 19.441
2012	€ 675.157	€ 1.028.795	€ 94.257
2013	€ 680.006	€ 817.731	€ 4.850
2014	€ 740.863	€ 606.667	€ 178.000

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 364.376	€ 315.629	--	--	€ 302.425
2014	€ 514.181	€ 226.683	Risico's nog niet financieel vertaald	Kan pas worden bepaald als risico's financieel zijn vertaald	€ 207.510

Naam	**Natuur- en recreatieschap Zuidwestelijke Delta (Per 1 juli 2014)**			
Postadres	Postbus 341, 3100 AH Schiedam			
Bezoekadres	Overschieseweg 204, 3112 NB Schiedam			
E-mailadres	gzh@pzh.nl			
Telefoonnummer	010-298 10 10			
Vestigingsplaats	Schiedam			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur 1 stem	J.F. Weber (vakgedeputeerde)		J.F. Weber	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
Ieder 1 stem	Provincie Zuid-Holland Provincie Zeeland Gemeente Nissewaard		Gemeente Cromstr jen Gemeente Goeree-Overflakkee Gemeente Hellevoetsluis Gemeente Schouwen-Duiveland	
	Begroting 2014	Nog niet vastgesteld	Jaarrekening 2014	
	Begroting 2015	€ 358.721		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 4.293.406	
	Totale deelnemersbijdrage		€ 766.788	
	PZH bijdrage = 45 % (van het exploitatietekort)		€ 338.175	
	Provincie Zeeland		€ 108.717	
	Gemeenten		€ 319.896	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
2014	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Naam	**Natuur- en recreatieschap Groenalliantie Midden Holland e.o. (Per 1 mei 2014)**				
Postadres	Postbus 341, 3100 AH Schiedam				
Bezoekadres	Overschieseweg 204, 3112 NB Schiedam				
E-mailadres	gzh@pzh.nl				
Telefoonnummer	010-298 10 10				
Vestigingsplaats	Schiedam				
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**				
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur		
Algemeen bestuur *3 stem* *3/11e stemaandeel*	R. van der Sande (vakgedeputeerde)		R. van der Sande		
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**				
Ieder 1 stem	Gemeente Alphen aan den Rijn Gemeente Bodegraven-Reeuwijk Gemeente Gouda Gemeente Krimpen aan den IJssel		Gemeente Krimpenerwaard Gemeente Waddinxveen.		
	Begroting 2014	n.v.t.	Jaarrekening 2014		
	Begroting 2015	€ 1.549.017			
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016				
	Totale baten begroting (omzet) Totale deelnemersbijdrage PZH bijdrage = 48% (van het exploitatietekort) Gemeenten Werkgebied Reeuwijkse Plassen (GR art.33): De bijdrage van de provincie wordt bepaald op 13,5% van het nadelig exploitatiesaldo te vermeerderen met een bedrag van € 100.000 (prijspeil 2013), waarbij de totale bijdrage nimmer meer zal bedragen dan € 275.000 (prijspeil 2013).		€ 3.572.992 € 3.289.592 € 1.553.560 € 1.736.032		
	Gebaseerd op de jaarrekeningen				

	Eigen vermogen		Vreemd vermogen		Resultaat na bestemming
	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
2014	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Regionale omgevingsdiensten

Algemeen

Er zijn in Zuid-Holland vijf regionale omgevingsdiensten opgericht die de deelnemende gemeenten en de provincie ondersteunen en adviseren bij de uitvoering van taken op het gebied van omgevingsrecht, vergunningverlening, toezicht en handhaving op grond van de in art. 5.1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht genoemde wetten.
Hieronder volgt de visie, rechtsvorm en doel, bestuurlijk belang, activiteiten en bevoegdheden van de omgevingsdiensten. Onder het algemene deel wordt specifiek ingegaan op de individuele omgevingsdiensten.

Visie en beleidsvoornemens	De provincie Zuid-Holland heeft van het R jk de regierol gekregen om samen met gemeenten en bestaande milieudiensten vijf regionale omgevingsdiensten op te richten. Deze omgevingsdiensten houden zich bezig met de uitvoering van complexe en bovengemeentelijke milieutaken en hebben tot doel de kwaliteit van de dienstverlening aan burgers en bedrijven te verbeteren. De provincie blijft wel verantwoordelijk voor een integrale beleidsontwikkeling op het gebied van milieu en bodem. De provincie voert de regie op de beleidsuitvoering door beleidsprogrammering en monitoring. De omgevingsdiensten voeren wettelijke, provinciale milieutaken uit en geven invulling op het milieuterrein aan het Hoofdlijnenakkoord 2011-2015 van het college van Gedeputeerde Staten “Zuid-Holland verbindt en geeft ruimte”. De in programma 2 Mobiliteit en Milieu van de begroting 2014 opgenomen prioriteiten en doelen vormen het uitgangspunt bij het opstellen van het provinciaal werkplannen 2014 van de omgevingsdiensten. Daarbij beperkt de overheid zich steeds meer tot kerntaken en wil deze taken beter uitvoeren: eenvoudiger, efficiënter, effectiever. Vanuit deze visie opereren ook de omgevingsdiensten.	
Rechtsvorm en doel	De omgevingsdiensten zijn rechtspersoonlijkheid bezittend openbaar lichamen, opgericht met het doel het ondersteunen van de deelnemers b j de uitvoering van hun taken op het gebied van het omgevingsrecht, alsmede de taken op het terrein van vergunningverlening, handhaving en toezicht op grond van de in art. 5.1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht genoemde wetten.	
Bestuurlijk belang	De omgevingsdiensten voeren (provinciale en gemeentelijke) wettelijke taken uit binnen het omgevingsrecht en op het gebied van omgevingsbeheer, behandelt klachten van burgers en meldingen van bedrijven en ondersteunt de provincie als opdrachtgever op duurzame ruimtelijke ontwikkeling en -beheer. Daarnaast voert zij incidentele en additionele opdrachten uit voor de provincie.	
Activiteiten	Structurele taken: • Reguliere (milieu)taken; • RUD taken; • Toezicht indirecte lozingen; • Werkzaamheden i.h.k. van Besluit; • Brandveilig gebruik Gebouwen.	Aanvullende taken: • Regie uitvoering Wabo –taken op gebied bouwen, reclame, inritten, kappen en slopen (Briks); • Briks-adviezen gemeenten.
Bevoegdheden	Het namens Gedeputeerde Staten en voor zover daartoe mandaat is verleend uitvoeren van taken en bevoegdheden in het kader van vergunningverlening, toezicht en handhaving en de uitvoering van programma’s en projecten met inachtneming van met de provincie overeengekomen beleid op het gebied van de fysieke leefomgeving. Het gaat daarbij onder andere om de uitvoering van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en de in die wet in art. 5.1 genoemde wetten, Wet milieubeheer en de	

	daarbij behorende uitvoeringsbesluiten, Provinciewet, Algemene wet bestuursrecht, Wet geluidhinder, Luchtvaartwet, Wet bodembescherming, Waterwet (grondwater), Flora en Faunawet, Vuurwerkbesluit, Besluit bodemkwaliteit en Provinciale verordening bescherming landschap en natuur.

Specifiek deel

Naam	**DCMR Milieudienst Rijnmond**			
Postadres	Postbus 843, 3100 AV Schiedam			
Bezoekadres	Parallelweg 1, 3112 NA Schiedam			
E-mailadres	info@dcmr.nl			
Telefoonnummer	010-2468000			
Vestigingsplaats	Schiedam			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *3 x 30 stemmen =* *90/240e stemaandeel* *(37,5%)* *Vast stemaandeel staat in GR*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) R.A. Janssen (vakgedeputeerde) F. Vermeulen		R.A. Janssen R. van der Sande	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
2 x 45 stemmen = 90 *37,5% stemaandeel*	Rotterdam			
Ieder 1x4 stemmen = *15x4 = 60* *totaal 25% stemaandeel*	Albrandswaard Barendrecht Bernisse Brielle Capelle aan den IJssel Goeree-Overflakkee Hellevoetsluis Krimpen aan den IJssel		Lansingerland Maassluis Ridderkerk Schiedam Spijkenisse Vlaardingen Westvoorne	
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 18.436.204	Jaarrekening 2012	€ 21.603.634
	Begroting 2013	€ 20.896.854	Jaarrekening 2013	€ 22.150.173
	Begroting 2014	€ 21.155.397	Jaarrekening 2014	€ 19.088.837
	Begroting 2015	€ 18.554.416		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016 / opdrachtbrief 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 54.700.574	
	Totale deelnemersbijdrage		€ 46.700.987	
	PZH bijdrage = 41% (van de begroting van DCMR)		€ 19.035.078	
	Rotterdam = 39%		€ 17.826.767	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 10.336.209	€ 8.119.002	€ 4.958.557
2011	€ 9.914.402	€ 0	€ 1.603.193
2012	€ 9.456.866	€ 0	€ 373.943
2013	€ 9.027.533	€ 0	€ 1.317.727
2014	€ 8.031.282	€ 0	€ 1.280.257

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 1.607.668	€ 6.102.138	Nog niet bepaald	--	n.v.t.
2014	€ 1.739.347	€ 5.011.678	Nog niet bepaald	--	n.v.t.

Naam	**Regionale uitvoeringsdienst (RUD) Zuid-Holland Zuid**			
Postadres	Postbus 550, 3300 AN Dordrecht			
Bezoekadres	Noordend jk 250, 3311 RR Dordrecht			
E-mailadres	algemeen@ozhz.nl			
Telefoonnummer	078-7708585			
Vestigingsplaats	Dordrecht			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur 32,4% stemaandeel (gewogen op basis van jaaromzet jaarrekening)	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) R.A. Janssen (vz) (vakgedeputeerde) Procedureel voorzitter (geen stem)		R.A. Janssen	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
27,8%	Dordrecht		1 lid voor DB	
5,2% *2,2%* *2,6%* *2,3%* *3,7%*	Alblasserdam Hendrik-Ido-Ambacht Papendrecht Sliedrecht Zw jndrecht		gezamenlijk 1 lid voor DB	
2,5% *1,1%* *0,9%* *1,6%* *0,8%*	Binnenmaas Cromstr jen Korendijk Oud-Be jerland Str jen		gezamenlijk 1 lid voor DB	
1,8% *2,8%* *3,4%* *2,4%* *4,6%* *1,7%*	Giessenlanden Gorinchem Molenwaard Hardinxveld-Giessendam Leerdam Zederik		gezamenlijk 1 lid voor DB	
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 7.721.000	Jaarrekening 2012	€ 8.251.337
	Begroting 2013	€ 8.520.912	Jaarrekening 2013	€ 8.961.076
	Begroting 2014	€ 7.523.691	Jaarrekening 2014	€ 5.977.970
	Begroting 2015	€ 6.101.662		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016 / opdrachtbrief 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 21.637.328	
	Totale deelnemersbijdrage		€ 21.635.315	
	PZH bijdrage = 26% (van de begroting van OZHZ)		€ 5.526.374	
	Dordrecht = 24%		€ 5.166.350	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 15.606	€ 0	€ 0
2011	€ - 294.566	€ 2.500.000	€ 1.149.000
2012	€ 229.227	€ 2.500.000	€ 830.031
2013	€ 934.446	€ 0	€ 928.502
2014	€ 1.019.341	€ 0	€ 392.219

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ -2.024.741	€ 2.030.685	€ 1.138.000	0	n.v.t.
2014	€ 354.763	€ 272.359	€ 1.098.000	0.5	n.v.t.

Naam	**Omgevingsdienst West-Holland**			
Postadres	Postbus 159, 2300 AD Leiden			
Bezoekadres	Schipholweg 128, 2316 XD Leiden			
E-mailadres	info@odwh.nl			
Telefoonnummer	071-4083100			
Vestigingsplaats	Leiden			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur 2 x 40 stemmen= 19% stemaandeel (gewogen op basis van inkomsten begroting 2015)	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) R.A. Janssen (vakgedeputeerde)		R.A. Janssen	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
19% = *gelijk provincie*	Leiden		19% = *gelijk provincie*	
18%	Alphen aan den Rijn			
4%	Hillegom			
6%	Kaag en Braassem			
4%	Leiderdorp			
4%	Lisse			
6%	Nieuwkoop			
6%	Noordw jk			
3%	Oegstgeest			
5%	Teylingen			
3%	Zoeterwoude			
3 %	Katwijk (treed in per 1-7-2015)			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 1.676.759	Jaarrekening 2012	€ 1.801.393
	Begroting 2013	€ 3.599.100	Jaarrekening 2013	€ 3.663.647
	Begroting 2014	€ 3.663.700	Jaarrekening 2014	€ 3.031.260
	Begroting 2015	€ 2.912.100		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016 / opdrachtbrief 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 11.493.100	
	Totale deelnemersbijdrage		€ 11.318.300	
	PZH bijdrage = 26% (van de begroting van ODWH)		€ 2.911.750	
	Leiden = 24%		€ 2.617.200	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 188.869	€ 0	€ 0
2011	€ 149.341	€ 0	€ - 51.415
2012	€ 1.172.710	€ 0	€ 373.306
2013	€ 1.269.722	€ 0	€ 109.502
2014	€ 1.371.818	€ 0	€ 88.028

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 600.373	€ 427.688	€ 739.453	1,5	n.v.t.
2014	€ 931.141	€ 352.649			n.v.t.

Naam	**Omgevingsdienst Midden-Holland**			
Postadres	Postbus 45, 2800 AA Gouda			
Bezoekadres	Thorbeckelaan 5, 2805 CA Gouda			
E-mailadres	info@odmh.nl			
Telefoonnummer	0182-545700			
Vestigingsplaats	Gouda			
Bestuurders en stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 7 stemmen = 14 stemmen* *22% stemaandeel* *(gewogen naar budget begroting, 1 stem per € 250.000, -)*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) R.A. Janssen (vakgedeputeerde)		R.A. Janssen, plv. voorzitter	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
11 stemmen = 17% *9 stemmen = 14%* *9 stemmen = 14%* *6 stemmen = 10%* *5 stemmen = 8%* *11 stemmen = 17%*	Alphen aan den Rijn Bodegraven-Reeuwijk Gouda Krimpenerwaard Waddinxveen Zuidplas			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 1.746.792	Jaarrekening 2012	€ 2.342.139
	Begroting 2013	€ 3.493.583	Jaarrekening 2013	€ 3.901.653
	Begroting 2014	€ 4.038.178	Jaarrekening 2014	€ 3.583.104
	Begroting 2015	€ 3.659.127		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016 / opdrachtbrief 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 25.412.853	
	Totale deelnemersbijdrage		€ 16.064.182	
	PZH bijdrage = 19 % (van de begroting van ODMH)		€ 3.051.510	
	Alphen aan den Rijn = 17 %		€ 2.630.903	
	Gouda = 8 %		€ 1.251.227	
	Zuidplas = 8 %		€ 1.249.066	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 0	€ 0	€ 0
2011	€ 0	€ 0	€ 0
2012	€ 749.000	€ 525.000	€ 257.000
2013	€ 2.107.000	€ 0	€ 759.000
2014	€ 2.852.000	€ 0	€ 709.000

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 632.000	€ 715.000	€ 957.500	1,5	n.v.t.
2014	€ 958.000	€ 1.186.000	€ 1.097.500	2	n.v.t.

Naam	**Omgevingsdienst Haaglanden**			
Postadres	Postbus 14060, 2501 GB Den Haag			
Bezoekadres	Zuid-Hollandplein 1			
E-mailadres	info@odh.nl			
Telefoonnummer	(070) 21 899 00			
Vestigingsplaats	Den Haag			
Bestuurders en stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 25 stemmen =* *29% stemaandeel* *(50/200e)*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) R.A. Janssen (vakgedeputeerde)		R.A. Janssen	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
25 stemmen per lid, *Totaal 50 = 27%*	Den Haag 2 leden			
24 stemmen x 1 lid= 14% *24 stemmen x 1 lid = 8%* *24 stemmen x 1 lid = 8%* *8 stemmen x 1 lid = 4%* *8 stemmen x 1 lid = 4%* *4 stemmen x 1 lid = 2%* *4 stemmen x 1 lid = 2%* *4 stemmen x 1 lid = 2%*	Westland Zoetermeer Delft Pijnacker-Nootdorp Rijswijk Leidschendam-Voorburg Midden-Delfland Wassenaar			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 660.330	Jaarrekening 2012	€ 660.330
	Begroting 2013	€ 5.700.000	Jaarrekening 2013	€ 5.700.000
	Begroting 2014	€ 6.213.477	Jaarrekening 2014	€ 6.590.071
	Begroting 2015	€ 5.934.644		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016 / opdrachtbrief 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 19.277.300	
	Totale deelnemersb jdrage		€ 19.277.300	
	PZH bijdrage = 31% (van de begroting van de ODH)		€ 5.934.645	
	Den Haag = 29%		€ 5.596.379	
	Westland = 19%		€ 3.637.191	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 0	€ 0	€ 0
2011	€ 0	€ 0	€ 0
2012	€ 1.575.306	€ 0	€ 0
2013	€ 2.477.290	€ 0	€ 2.082.285
2014	€ 3.137.148	€ 0	€ 1.131.879

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 0	€ 395.005	900.000	2,3	n.v.t.
2014	€ 1.924.942	€ 80.327	€ 2.245.000	1	n.v.t.

Stichting Landelijk Meldpunt Afvalstoffen (SLMA)

Algemeen

In de logistieke keten van bedrijfsafvalstoffen en gevaarlijke stoffen z jn veel partijen actief. Het SLMA speelt een belangrijke rol bij het vergroten van het inzicht in de wijze waarop afvalstromen lopen en welke partijen daarbij betrokken zijn. Het SLMA is verantwoordelijk voor de registratie en het beheer van de meldingen van bedrijfs- en gevaarlijk afval in Nederland.

Hieronder volgt de visie, rechtsvorm en het doel, bestuurlijk belang en de activiteiten en bevoegdheden van het wegschap. Onder het algemene deel volgt het specifieke deel.

Visie en beleidsvoornemens	De SLMA is opgericht door de provincies en fungeert voor hen als dienstverlenende organisatie voor het registreren en distribueren van de meldgegevens. Op grond daarvan kan de provincie toezicht en handhaving probleemgericht aanpakken.
Rechtsvorm en doel	De stichting heeft ten doel het registreren en distribueren van meldgegevens. Hierbij wordt het inzicht in de wijze waarop afvalstromen lopen en welke partijen daarbij z jn betrokken vergroot. Het ministerie van I & M heeft besloten om per 1 januari 2013 de taken van de stichting onder te brengen bij een nieuwe unit leefomgeving bij Rijkswaterstaat. Het 4e kwartaal 2015 vindt een evaluatie plaats en zal de rechtsvorm opnieuw worden bezien.
Bestuurlijk belang	De provincie verkrijgt door de meldgegevens inzicht in afvalstoffen en betrokken partijen. Het toezicht en de handhaving kunnen zij hierop afstemmen en probleemgericht aanpakken.
Activiteiten	Meldingsplicht voor bedrijven op grond van de Wet milieubeheer. De SLMA heeft de uitvoering uitbesteed aan Agentschap NL en de automatisering (het systeem Amice) aan Logica.
Bevoegdheden	• Het verwerken van (schriftelijke) ontvangst- en afgiftemeldingen van bedrijfsafvalstoffen en gevaarlijke gevalstoffen; • Het verstrekken van verwerkingsnummers; • Het verstrekken en actualiseren van Amice-toegangsaccounts; • Het verwerken van aanvragen voor bedrijfsnummers; • Het doorvoeren van mutaties van gegevens in Amice; • Rappellering aan niet-melders voor alle provincies; • Het bewaken en verbeteren van de kwaliteit van de database met meldgegevens.

Specifiek deel

Naam	**Stichting Landelijk Meldpunt Afvalstoffen**			
Postadres	Postbus 93144, 2509 AC Den Haag			
Bezoekadres	Prinses Beatrixlaan 2, 2595 AL Den Haag			
E-mailadres	www.ima.nl			
Telefoonnummer	088-6025969			
Vestigingsplaats	Den Haag			
Bestuurders en stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
n.v.t.	R.A. Janssen in Raad van Toezicht			
Andere aandeelhouders en stemaandeel	**Gemeenten**			
n.v.t.	Alle provincies hebben GS lid in de Raad van Toezicht zitten.			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 334.054	Jaarrekening 2012	€ 334.054
	Begroting 2013	€ 292.593	Jaarrekening 2013	€ 288.568
	Begroting 2014	€ 276.210		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2014			
	Totale baten begroting (omzet) Bijdrage PZH 82% van het jaarlijks budget (circa € 2,2 mln) wordt door de provincies uit het Provinciefonds betaald. 18% van het jaarlijkse budget komt uit eigen middelen. De provinciale bijdrage wordt in stappen verlaagd en vanaf 2013 met 25%. Het ministerie van I & M heeft besloten om per 1 januari 2013 de taken van de stichting onder te brengen bij een nieuwe unit leefomgeving bij Rijkswaterstaat. Het 4e kwartaal 2015 vindt een evaluatie plaats en zal de rechtsvorm opnieuw worden bezien.			€ 2.137.073 € 276.210
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 3.339.526	€ 0	€ - 329.423
2011	€ 3.288.201	€ 0	€ - 51.325
2012	€ 3.320.427	€ 0	€ 32.226
2013	€ 2.904.412	€ 0	€ - 416.015

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ 1.060.987	€ 979.727			

2. Bereikbaar en Verbonden

Wegschap Tunnel Dordtse Kil

Algemeen

Het Wegschap Dordtse Kil beheert en exploiteert de toltunnel tussen Dordrecht en ’s-Gravendeel evenals de aansluitende wegen. De Kiltunnel is sinds 1 oktober 1977 de belangrijkste oeververbinding tussen de Hoeksche Waard en het Eiland van Dordrecht. De N217 leidt door de Kiltunnel en sluit aan de Dordtse zijde aan op de industrieterreinen, de A16 en de N3.

Hieronder volgt de visie, rechtsvorm en het doel, bestuurlijk belang en de activiteiten en bevoegdheden van het wegschap. Onder het algemene deel volgt het specifieke deel.

Visie en beleidsvoornemens	De Kiltunnel vormt een belangrijke schakel in de ontsluiting van het woon- en werkgebied van de betrokken gemeenten. Het wegschap draagt op deze w jze bij in het optimaliseren van weg-, vaarweg- en fietsinfrastructuur.
Rechtsvorm en doel	De gemeenschappelijke regeling Wegschap Tunnel Dordtse Kil is een rechtspersoonlijkheid bezittend openbaar lichaam, opgericht met het doel het beheren en exploiteren van een niet-openbare toltunnel en de aansluitende wegverbindingen.
Bestuurlijk belang	De toltunnel vormt een belangrijke schakel in de ontsluiting van het woon- en werkgebied van de gemeenten Dordrecht, Binnenmaas, Strijen en ‘s-Gravendeel. In het kader van de integrale bereikbaarheid draagt het wegschap bij in het optimaliseren van weg-, vaarweg- en fietsinfrastructuur.
Activiteiten	Het openbaar lichaam verwezenl jkt zijn taakstelling door: • De financiële middelen voor de aanleg, onderhoud en exploitatie bijeen te brengen; • De tunnel toegankelijk te stellen voor e ke verkeersdeelnemer die tegen betaling van de tunnel gebruik wil maken; • Het heffen van tolgelden tot zodanige bedragen dat een rendabele exploitatie van de tunnel gewaarborgd wordt.
Bevoegdheden	Binnen de regeling ten aanzien van de belangenbehartiging waarvoor zij is getroffen en het gebied waarvoor zij geldt, kunnen bevoegdheden van regeling en bestuur worden overgedragen en toegekend, binnen de grens van art. 54 van de Wet gemeenschappelijke regeling.

Specifiek deel

Naam	**Wegschap Dordtse Kil**			
Postadres	Postbus 348, 3300 AH Dordrecht			
Bezoekadres	Provincialeweg 43 nr. 102			
E-mailadres	info@kiltunnel.nl			
Telefoonnummer	078-6540849			
Vestigingsplaats	Dordrecht			
Bestuurders en Stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 3 stemmen=* *6/14e stemaandeel*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) F. Vermeulen (vakgedeputeerde)		F. Vermeulen	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
2 x 2 stemmen *2 x 1 stem* *2 x 1 stem*	Gemeente Dordrecht Gemeente Binnenmaas Gemeente Str jen			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 387.500	Jaarrekening 2012	€ 387.500
	Begroting 2013	€ 387.500	Jaarrekening 2013	€ 387.500
	Begroting 2014	€ 387.500	Jaarrekening 2014	€ 387.500
	Begroting 2015	€ 387.500		

Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016	
	Totale baten begroting (omzet)	€ 7.982.000
	Totale deelnemersbijdragen	€ 775.000
	PZH bijdrage = 50% (van het exploitatietekort)	€ 387.500
	Dordrecht = 42% garantenbijdrage	€ 325.500
	Binnenmaas = 6%	€ 46.500
	Str jen = 2%	€ 15.500

	Gebaseerd op de jaarrekeningen		
	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ -11.220.000	€ 52.983.000	€ 1.211.273
2011	€ -9.617.000	€ 49.412.000	€ 1.602.309
2012	€ -8.164.000	€ 46.378.000	€ 1.453.000
2013	€ -6.956.000	€ 43.879.000	€ 1.206.763
2014	€ -5.469.000	€ 39.709.000	€ 1.487.000

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	€ - 11.848.586	€ 3.685.446	0	0	€ 834.376
2014	€ - 6.956.377	--	€ 1.630.000	--	€ 733.999

3. Aantrekkelijk en Concurrerend

Algemeen

De provincie Zuid-Holland vervult een belangrijke rol als het gaat om de regionale economische ontwikkelingen in Zuid-Holland. Het verder uitbouwen van de regionale economie vindt plaats door:

- ‘nieuw-ontwikkeling’ van bedrijfsterreinen;
- herstructurering van de bestaande bedr jfsterreinen;
- woningbouwontwikkeling in de Zuidplaspolder;
- het beter benutten van het innovatiepotentieel van Zuid-Holland door het mogelijk maken van financiering van vernieuwende en snelgroeiende bedrijven, bevorderen van samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en de overheid en gerichte promotie en acquisitie;
- verbetering van de ruimtelijke kwaliteit inclusief het vergroten van de aantrekkingskracht van het vestigingsklimaat en een betere fysieke bereikbaarheid;
- herontwikkeling van saneringslocaties;
- (her)ontwikkeling van de voormalige afvalstortlocatie Derde Merwedehaven in de gemeente Dordrecht;
- versterken van de glastuinbouwcluster;
- herstructurering van de glastuinbouwgebieden.

Hieronder volgt de visie, rechtsvorm en het doel, bestuurlijk belang en de activiteiten en bevoegdheden van de (integrale) (glastuinbouw)ontwikkelingsmaatschappijen. Onder het algemene deel wordt specifiek ingegaan op de individuele projecten.

Visie en beleidsvoornemens	Regionale economische ontwikkelingen in Zuid-Holland worden versterkt en uitgebouwd door nieuw- en herontwikkeling van bedrijfs- en glastuinbouwterreinen, woningbouwontwikkeling in de Zuidplasolder, het beter benutten van het innovatiepotentieel van Zuid-Holland, bodemsanering, herontwikkeling van saneringslocaties, (her)ontwikkeling van de voormalige afvalstortlocatie Derde Merwedehaven.
Rechtsvorm en doel	De private rechtsvormen N.V., B.V. en C.V. worden ingezet om bedrijfs- en glastuinbouwterreinen te (her)ontw kkelen, de regionale economie te stimuleren en de aantrekkingskracht en de fysieke bereikbaarheid te optimaliseren. Daarnaast vindt via een stichtingsvorm bodemsanering en herontwikkeling van saneringslocaties plaats. De verhuur van de afvalstortlocatie Derde Merwedehaven verloopt door middel van een NV-constructie.
Bestuurlijk belang	Samenwerking tussen partijen vindt plaats door participatie in een publiek-private regionale ontwikkelingsmaatschappijen of stichtingsvorm, waarbij de ontwikkeling van een gebied voorop staat en uitvoering wordt gegeven aan gebieds- en/of locatieontwikkeling.
Activiteiten	• Herstructurering en nieuw-ontwikkeling bedrijventerreinen; • Structureren en organiseren van de toegang tot financiering voor startende en groeiende innovatieve technologiebedrijven en projecten; • Bodemsanering en herbestemming saneringslocaties; • Voorkomen maatschappelijke stagnatie als gevolg van bodemverontreiniging; • Verhuur van grond stortplaats; • (Projectmatige)ontwikkeling van voormalige glastuinbouwterreinen, waarbij de economische potenties zoveel mogelijk worden benut.
Bevoegdheden	Wet ruimtelijke ordening, uitvoeringsbesluiten en verordeningen.

Specifiek deel

Naam	**Holding Integraal Ontwikkeling Westland (IOPW) N.V.** **Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland B.V.** **Commanditaire Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland C.V.**
Postadres	Postbus 693, 2675 ZX Honselersdijk
Bezoekadres	Tiendweg 24, 2671 SB Naaldwijk
E-mailadres	info@onwbv.nl
Telefoonnummer	0174-639639
Vestigingsplaats	Naaldwijk
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**
13,66%	IOPW Holding N.V: AvA. : R. van der Sande Bestuur Holding N.V.: A. Bom
6,83%	Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland CV: Raad v. Vennoten: A. Bom
	ONW B.V.: A.v.A.: A. Bom
Andere deelnemers en aandeel	
Holding N.V. 50%	Provincie Zuid-Holland 13,7%, Westland 77,5%, HHR Delfland 9,1%
Holding N.V. 50%	50% BNG gebiedsontwikkeling
ONW C.V. 49,75%	Provincie Zuid-Holland 6,5%, Westland 38,4%, HHR Delfland 4,5%
ONW C.V. 49,75%	49,75 Bankpartijen
ONW B.V. 0,5%	Holding N.V. heeft via B.V. 0,5% aandeel in C.V.
Financieel Belang	13,7% in Holding IOPW N.V. Totale beheerskosten € 16.000: Provinciaal deel 13,7%. 6,5% in ONW CV = € 1.354.533 gestort kapitaal tot 1-1-2010 € 980.491. (2004: € 478.100 en 2007: € 375.000). Provincie Zuid-Holland heeft zich als aandeelhouder in 2002 voor 10 jaar verbonden voor max. € 22.689.010 bij te dragen c.q. garant te staan t.b.v. niet rendabele projecten. Daarvan is voor € 5.536.118 de locatie Vijverberg te Naaldwijk (door de provincie) aangekocht om de aanleg van de (verlengde) veilingroute mogelijk te maken. De restant aanspraak van € 17.152.892 is per 21 maart verlopen en daardoor niet meer opeisbaar.
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de jaarrekeningen.

Holding N.V.	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 102.661	€ 8.928	€ - 1.268	€ 0
2011	€ 108.328	€ 4.204	€ 5.667	€ 0
2012	€ 92.296	€ 4.633	€ -16.032	€ 0
2013	n.n.t.b	n.n.t.b.	n.n.t.b	n.n.t.b.
ONW CV	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 20.089.000	€ 17.653.000	€ 891.000	€ 0
2011	€ 16.579.000	€ 20.070.000	€ -3.510.000	€ 0
2012	€ 13.951.000	€ 19.838.000	€ -2.628.000	€ 0
2013	€ 17.138.000	€ 20.335.000	€ 690.000	€ 0
Holding N.V.	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 7.200	€ 14.269	€ 7.069	13,7%
2011	€ 7.200	€ 14.095	€ 6.895	13,7%
2012	€ 7.200	€ 14.873	€ 7.673	13,7%
2013	n.n.t.b	n.n.t.b.	n.n.t.b	13,7%
ONW CV	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 980.491	€ 1.303.148	€ 322.657	6,5%
2011	€ 980.491	€ 1.075.459	€ 94.968	6,5%
2012	€ 980.491	€ 904.984	€ - 75.507	6,5%
2013	€ 980.491	€ 1.171.101	€ 190.610	6,5%

Naam	**ROM-Drechtsteden**
Postadres	Postbus 310, 3300 AH Dordrecht
Bezoekadres	Noordendijk 250
E-mailadres	pvismans@rom-d.nl
Telefoonnummer	078-7702900
Vestigingsplaats	Dordrecht
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**
	Algemene vergadering Aandeelhouders
0,1% in Holding NV *5,2% in Kil III CV* *48,2 in Capital BV*	R. van der Sande (eigenaar – gedeputeerde) A. Bom (vakgedeputeerde)
	ROM-D is een publiek private samenwerking met een structuur van Holding NV - Beheer NV – CV – Capital BV. De zeggenschap als eigenaar loopt ook via die structuur. De overheidspartijen zitten in de Holding. De Holding is aandeelhouder in Beheer NV (dus niet rechtstreeks). CV is de uitvoeringsorganisatie en de aandeelhouders (vennoten) mogen daar geen beheersdaden doen. Dat mag alleen ROM-D Beheer. Capital BV is eind 2012 als revolving fund opgericht. Er zijn vier vergaderingen: AVA Holding, AVA Beheer, AvA Capital BV en Vennotenvergadering CV. Tot nu toe werden AVA Holding en Vennotenvergadering CV gecombineerd gehouden, en AVA Beheer apart. De bedoeling is om in de toekomst alles te combineren tot 1 vergadering. Er is een Raad van Commissarissen (zit PZH niet in) waar de zeggenschap ligt tezamen met de directie. Aandeelhouders kunnen alleen maar goed of afkeuren. In 2005/2006 is een evaluatie opgesteld door de Drechtsteden en de provincie en in 2009 zijn kaders vastgesteld voor de vernieuwde ROM-D. In 2010 is een nieuw bedrijfsplan opgesteld, waarbij rekening is gehouden met de overgang van het project Noordoevers naar de gemeente Dordrecht. Besluitvorming over de in het vooruitzicht gestelde € 10 mln kapitaalinjectie heeft bij voorjaarsnota in 2012 plaatsgevonden. De vernieuwde ROM-D Capital BV is eind 2012 mede door deze kapitaalinjectie van de provincie van start gegaan. In 2013 is de structuur van de ROM-D aangepast. Hierdoor zijn in 2013 onderlinge kapitaalsbelangen ontstaan tussen verschillende vennootschappen van de ROM-D groep. In 2013 zijn er daardoor meer en grotere onderlinge kapitaalsbelangen ontstaan. Daarnaast is een beheer N.V. in het leven geroepen en een CV projecten waarin de verschillende projecten zijn ondergebracht. Ten aanzien van deze bestuursstructuur zal worden gekeken of deze kan worden vereenvoudigd, zonder dat dit ten koste gaat van de inbreng en invloed van de provincie op het geheel. In deze twee NV's heeft de provincie geen direct belang. Door de financiële verschuivingen is het direct belang van de provincie in de Holding NV in 2013 gedaald van 8,5% naar 0,1% en is in het belang in de nieuwe ROM-D CV (Kil 3) gedaald ten opzichte van de opgeheven ROM-D CV van 14% naar 5,2%. Nog steeds wordt gewerkt aan de noodzakelijke verdere vernieuwing en versterking van ROM-D. GS hebben aangegeven dit, onder voorwaarden, te ondersteunen. Er is daarvoor een nieuw bedrijfsplan opgesteld.
Financieel Belang	
ROM-D Holding NV	PZH 0,1% (€ 3.858) van het gestort maatschappelijk kapitaal Gemeente Dordrecht 69% (€ 3.175.095) Gemeente Zwijndrecht 20% (€ 941.228) Gemeente Papendrecht 3,3% (€ 150.496) Gemeente Sliedrecht 2,8% (€ 127.819) Gemeente Hendrik Ido Ambacht 2,4% (€ 109.216) Gemeente Alblasserdam 2% (€ 93.517)

ROM-D Capital BV	PZH 48,2% (€ 10.000.000) van het gestort maatschappel jk kapitaal Gemeente Dordrecht 29,7% (€ 6.164.806) ROM-D Holding NV 22,1% (€ 4.573.847)			
ROM-D Kil lll CV	PZH 5,2% (€ 561.326) Commanditair Kapitaal Dordrecht 7,4% (€ 801.959) Commanditair Kapitaal Zw jndrecht 2,7% (€ 286.376) Commanditair Kapitaal Papendrecht 1,8% (€ 194.279) Commanditair Kapitaal Sliedrecht 1,5% (€ 163.247) Commanditair Kapitaal Hendrik Ido Ambacht 1,3% (€ 140.989) Commanditair Kapitaal A blasserdam 1,1% (€ 120.723) Commanditair Kapitaal BNG Gebiedsontwikkeling 10,5% (1.134.451) Commanditair Kapitaal ROM-D Beheer NV 0,4% (45.378) Commanditair Kapitaal OBR 5,2% (€ 561.155) Commanditair Kapitaal ROM-D Capital BV 62.9% (€ 6.793.369)			
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de jaarrekeningen			
ROM-D Holding NV	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 42.681	€ 20.000	€ - 313	€ 0
2011	€ 42.404	€ 20.000	€ - 277	€ 0
2012	€ 40.619	€ 21.500	€ - 1.785	€ 0
2013	€ 3.913.038	€ 4.557.197	€ - 1.834	€ 0
ROM-D Kill lll CV	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 13.717.093	€ 8.422.077	€ - 3.567.210	€ 0
2011	€ 11.808.154	€ 9.546.612	€ - 1.908.939	€ 0
2012	€ 9.463.726	€ 10.626.027	€ - 2.344.426	€ 0
2013	€ 7.630.707	€ 15.630.647	€ 194.265	€ 0
ROM-D Capital BV	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	n.v.t	n.v.t.	n.v.t	n.v.t.
2011	n.v.t	n.v.t.	n.v.t	n.v.t.
2012	€ 16.338	€ 10.001.500	€ - 1.662	€ 0
2013	€ 17.688.910	€ 1.057.397	€ 81.362	€ 0
Holding ROM-D NV	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 3.857	€ 3.627	€ - 230	8,5%
2011	€ 3.857	€ 3.604	€ - 253	8,5%
2012	€ 3.857	€ 3.452	€ - 405	8,5%
2013	€ 3.857	€ 3.280	€ - 577	8,5%
ROM-D CV	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 561.326	€ 756.756	€ 195.429	14%
2011	€ 561.326	€ 651.442	€ 90.115	14%
2012	€ 561.326	€ 360.627	€ - 200.699	14%
2013	€ 561.326	€ 396.484	€ - 164.842	14%
ROM-D Capital BV	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	n.v.t	n.v.t.	n.v.t	n.v.t.
2011	n.v.t	n.v.t.	n.v.t	n.v.t.
2012	€ 10.000.000 (31/12/2012 gestort)	€ 10.000.000	€ 0	36,1%
2013	€ 10.000.000	€ 8.529.440	€ - 1.470.560	36,1%

Naam	**InnovationQuarter (IQ)**
Postadres	WTC The Hague, Prinses Margrietplantsoen 32, 2595 BR Den Haag
Bezoekadres	WTC The Hague, Prinses Margrietplantsoen 32, 2595 BR Den Haag
E-mailadres	info@innovationquarter.nl
Telefoonnummer	088-474 7255
Vestigingsplaats	Den Haag
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**
AvA	A. Bom (eigenaar/vakgedeputeerde)
Andere deelnemers en aandeel	Ministerie van EZ Gemeente Rotterdam Gemeente Den Haag Gemeente Delft Gemeente Leiden Gemeente Westland TU Delft Universiteit Leiden Leids Universitair Medisch Centrum Erasmus Medisch Centrum
	De taken van IQ zijn: • Het stimuleren van de economische ontwikkeling in Zuid-Holland door te investeren in vernieuwende en snelgroeiende bedr jven. Om de investeringen in deze bedrijven te realiseren werkt InnovationQuarter samen met partners (financiering & participatie); • Het aantrekken en behouden van innovatieve bedrijven en investeringen naar / in de regio, die: o Sector / cluster versterkend zijn; o Leiden tot een toename in private R&D investeringen en/of o Leiden tot een toename in werkgelegenheid (marketing & acquisitie); • Het innovatiepotentieel van het innovatieve MKB in de topclusters van Zuid-Holland ontsluiten en versterken door het smeden van samenwerkingsverbanden tussen deze bedrijven onderling en met kennisinstellingen (ontwikkeling & innovatie). De inhoudelijke focus van IQ ligt b j de speerpunten Cleantech, Life Sciences & Health, Safety & Security, Horticulture en Smart Industry. De geografische focus ligt op de gehele provincie Zuid-Holland.
Financieel Belang PZH	Bijdrage PZH € 10.000.000
Financiele kengetallen	Totale bijdrage in participatiefonds bedraagt € 27.700.000 Bijdrage PZH € 10.000.000 Bijdrage ministerie EZ € 10.000.000 Bijdrage gemeenten en kennisinstellingen € 7.700.000

Naam	**Stichting Herontwikkeling Zellingwijk**	
Postadres	Dorpsstraat 87, 2831 AN Gouderak	
Bezoekadres	Dorpsstraat 87, 2831 AN Gouderak	
E-mailadres	harry.hermanns@zellingwijk.nl	
Telefoonnummer	0182-379924	
Vestigingsplaats	Gouderak	
Bestuurders en stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**	
	Bestuur	
	A. Bom	De directeur B jzondere Projecten vertegenwoordigt de provincie als bestuurder in de stichting (GS-besluit van 13 januari 2004).
Andere deelnemers en stemaandeel	De Gemeente Ouderkerk Staat der Nederlanden (Ministerie van I en M)	
	In 2012 wordt de sanering en herinrichting van de Zellingw jk afgerond. Medio 2012 is de oplevering	

	van de wijk gebeurd en zijn de huizen in de verkoop gegaan. In 2013 zijn de eerste woningen betrokken.
Financieel Belang	Financiering vanuit Wet bodembescherming op basis van de begroting en door middel van bevoorschotting. Omzet circa € 63 mln, waarvan € 43 mln WBB middelen. Overige middelen verkregen via derden. **Na afronding wordt de stichting geliquideerd.**
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de jaarrekening 2011 (Nog niet ontvangen)

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	n.n.t.b	n.n.t.b.	n.n.t.b.
2011	n.n.t.b	n.n.t.b.	n.n.t.b.
2012	n.n.t.b	n.n.t.b.	n.n.t.b.
2013	n.n.t.b	n.n.t.b.	n.n.t.b.

Naam	**Proav NV**	
Postadres	Postbus 30715, 2500 GS Den Haag	
Bezoekadres	Zuid-Hollandlaan 1, 2596 AW Den Haag	
E-mailadres		
Telefoonnummer	070-3426082	
Vestigingsplaats	Schiedam	
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**	
	Algemene vergadering Aandeelhouders	
AvA *100% aandeelhouder*	Voltallig GS R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) R.A. Janssen (vakgedeputeerde)	Uitoefening taken aandeelhouders gedelegeerd aan Statencommissie B. & M. Directietaken gemandateerd aan 1e en 2e rapporteur Financiën (vertegenwoordigende taken) en de directeur Bijzondere Projecten (procuratiehouder).
	Stortplaats is gesloten en er wordt gewerkt aan een gecombineerd plan dat de wijze beschrijft van eindafwerking, herinrichting en nazorg van de stortplaats.	
Andere deelnemers en aandeel	**De provincie is enig aandeelhouder**	
Financieel belang PZH en *Financiële kengetallen*	Opgecomen Landen B.V. is een 100% deelneming van Proav N.V. Gebaseerd op de jaarrekeningen	

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 9.241.091	€ 4.024.111	€ - 561.659	€ 0
2011	€ 7.557.084	€ 3.638.280	€ - 1.684.007	€ 0
2012	€ 6.950.575	€ 967.793	€ - 606.509	€ 0
2013	€ 5.736.619	€ 111.755	€ - 1.213.956	€ 0
	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 0	€ 9.241.091	€ 9.241.091	100%
2011	€ 0	€ 7.557.084	€ 7.557.084	100%
2012	€ 0	€ 6.950.575	€ 6.950.575	100%
2013	€ 0	€ 5.736.619	€ 5.736.619	100%

Grondbank RZG Zuidplas

Algemeen

De provincie Zuid-Holland vervult een belangrijke rol als het gaat om de regionale economische ontwikkelingen in Zuid-Holland. Het verder uitbouwen van de regionale economie vindt plaats door:

- 'nieuw-ontwikkeling' van bedrijfsterreinen;
- herstructurering van de bestaande bedr jfsterreinen;
- structureren en organiseren van de toegang tot financiering voor startende en groeiende innovatieve technologiebedrijven en projecten;
- verbetering van de ruimtelijke kwaliteit inclusief het vergroten de aantrekkingskracht van het vestigingsklimaat en een betere fysieke bereikbaarheid;
- herontwikkeling van saneringslocaties;
- storten van afval door het in verhuur geven van het terrein van de voormalige Derde Merwedehaven in de gemeente Dordrecht;
- versterken van de glastuinbouwcluster;
- herstructurering van de glastuinbouwgebieden;

programmering van ontwikkelingen, de strategische grondverwerving en uitnamen van gronden, de financiering, de kwaliteitsbewaking en het coördineren van de uitvoering van ruimtelijke projecten.

Hieronder volgt de visie, rechtsvorm en het doel, bestuurlijk belang en de activiteiten en bevoegdheden van de (integrale) gebiedsprojecten. Onder het algemene deel wordt specifiek ingegaan op de individuele projecten.

Visie en beleidsvoornemens	De nadruk b j de integrale en regionale gebiedsgerichte projecten ligt op de programmering, plannen en onderling afstemmen van activiteiten en projecten. Daarbij spelen de strategische ligging van gronden, de financiering, de kwaliteitsbewaking en de borging van de realisatiekracht een belangrijke rol. Door hieraan invulling te geven komen gewenste ontwikkelingen van de grond.
Rechtsvorm en doel	Ten behoeve van de realisatie van de Interregionale Regionale Programma's (IRP's) zijn gemeenschappelijke regelingen gevormd en zij ondersteunen het realiseren van de gebiedsontwikkeling. Zij hebben het doel in samenwerking met andere (publieke)partijen een integrale en regionale gebiedsontwikkeling te realiseren.
Bestuurlijk belang	Het binnen een aangegeven gebied, in onderlinge samenhang: • Programmeren, plannen en onderling afstemmen van ontwikkelingen en activiteiten; • Kwaliteitsbewaking en financiering plannen; • Realiseren van concrete projecten.
Activiteiten	• Ruimtelijke inrichting en vormgeving van het gebied; • Het gezamenlijk financieren van ontwikkelingen en plannen; • Adviseren en overleg voeren over concrete activiteiten.
Bevoegdheden	Binnen de regeling ten aanzien van de belangenbehartiging waarvoor zij is getroffen en het gebied waarvoor zij geldt, kunnen bevoegdheden van regeling en bestuur worden overgedragen en toegekend, binnen de grens van art. 54 van de Wet gemeenschappelijke regeling.

Naam	**GR Grondbank RZG Zuidplas**			
Postadres	Projectbureau Driehoek RZG Zuidplaspolder p/a provincie Zuid-Holland Postbus 90602 2509 LP Den Haag			
Bezoekadres	Zuid-Hollandplein 1, 2596 AW Den Haag			
E-mailadres	info@habbenjansen.nl			
Telefoonnummer	06-50203140 (C. Habben Janssen)			
Vestigingsplaats	Den Haag			
Bestuurders en stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
	Algemeen bestuur		Dagelijks bestuur	
Algemeen bestuur *2 x 8 stemmen =* *16/40e stemaandeel*	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde) A. Bom (vakgedeputeerde)		A. Bom	
Andere deelnemers en stemaandeel	**Gemeenten**			
2 x 8 stemmen *2 x 2 stemmen* *2 x 1 stem* *2 x 1 stem*	Gemeente Rotterdam Gemeente Zuidplas Gemeente Gouda Gemeente Waddinxveen			
Financieel belang PZH	Begroting 2012	€ 1.822.000	Jaarrekening 2012	€ 1.700.000
	Begroting 2013	€ 1.790.000	Jaarrekening 2013	€ 1.790.000
	Begroting 2014	€ 1.760.000	Jaarrekening 2014	€ 1.760.000
	Begroting 2015	€ 1.664.000		
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de begroting 2016			
	Totale baten begroting (omzet)		€ 7.930.000	
	Totale deelnemersbijdragen		€ 3.890.000	
	PZH bijdrage = 40%		€ 1.556.000	
	Rotterdam = 40%		€ 1.556.000	
	Zuidplas = 9%		€ 350.100	
	Gouda = 6%		€ 233.400	
	Waddinxveen = 5%		€ 194.500	
	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming
2010	€ 0	€ 105.300.000	€ 0
2011	€ 0	€ 114.100.000	€ - 28.000.000
2012	€ - 28.000.000	€ 105.100.000	€ - 2.000.000
2013	€ - 30.000.000	€ 95.500.000	€ 193.234
2014	€ - 30.000.000	€ 85.000.000	€ 547.145

	Algemene reserve	Overige reserve	Beschreven risico's	Weerstands-vermogen	Gronden en terreinen
2013	- € 30.000.000	€ 0	€ 30.000.000	0	€ 74.447.903
2014	-€ 30.000.000	€ 193.234	€ 30.000.000	0	€ 67.153.184

Warmtebedrijf Infra N.V.

Algemeen

De provincie Zuid-Holland is voor circa 10% aandeelhouder van het Warmtebedrijf Infra N.V. De provincie ondersteunt dit initiatief en levert zo haar bijdrage in de reductie van het broeikaseffect. In 2006 heeft de provincie € 2 mln als aandelenkapitaal geplaatst. In 2010 heeft een herstart plaatsgevonden en is het Warmtebedrijf gesplitst in Warmtebedrijf Infra en Warmtebedrijf Exploitatie.

Visie en beleidsvoornemens	Door middel van deelname aan het Warmtebedrijf Infra N.V. levert de provincie Zuid-Holland een b jdrage aan de nationale klimaatdoelstellingen door reductie van de broeikasgassen. Door het warmtebedrijf zal in de eindsituatie industriewarmte worden geleverd ten behoeve van circa 50.000 woning-equivalenten in Rotterdam. Dit leidt tot een emissiebeperking van 70-80 ton per jaar en een betere lokale luchtkwaliteit.
Rechtsvorm en doel	De vennootschap heeft ten doel het in eigendom houden en het beheren van infra-structuur behorende tot een warmtetransportsysteem in het kader van CO_2-emissie-beperking en verbetering van lokale luchtkwaliteit door benutting van warmte in plaats van gas.
Bestuurlijk belang	De provincie ondersteunt dit initiatief en levert zo haar bijdrage in de reductie van het broeikaseffect. Het warmtebedrijf is op 2 juli 2010 gesplitst in Warmtebedrijf Infra en Warmtebedrijf Exploitatie.
Activiteiten	De vennootschap Warmte Infra N.V. dat de aanleg en instandhouding, het beheer, onderhoud en de ontw kkelingen van een warmtetransportsysteem in de regio Rotterdam. In 2012 wordt een warmte-uitkoppeling bij AVR gerealiseerd en de aanleg van warmtetransportleidingen. De eerste warmtelevering zal plaatsvinden in 2012.
Bevoegdheden	• Het warmtetransportsysteem is exclusief in gebruik gegeven aan het Warmtebedrijf Exploitatie N.V.; • Het op instructie van het Exploitatiebedrijf aanleggen, verwerven, realiseren en in stand houden van nieuwe en bestaande infrastructuur; • Het aangaan en uitvoeren van gebruikersovereenkomsten; • De emissiereductie van CO_2 en NOX; • Het financieren en stellen van zekerheid voor schulden van zichzelf en anderen.

Specifiek deel

Naam	**Warmtebedrijf Infra N.V.**	
Postadres	Postbus 6575, t.a.v. S. Pistorius, 3002 AN Rotterdam	
Bezoekadres	Beursplein 37, Kamer 5.21, 3011 AA Rotterdam	
E-mailadres	s.pistorius@warmtebedrijfrotterdam.nl	
Telefoonnummer	010-2053753	
Vestigingsplaats	Rotterdam	
Bestuurders en stemaandeel	**Provincie Zuid-Holland**	
8% aandelen	J.F. Weber aandeelhouder in A.v.A.	Aandelen verpand en in onderpand gegeven b j Rabobank en BNG.
Andere aandeelhouders en stemaandeel	**Gemeenten**	
85% aandelen	Rotterdam. Kapitaalverstrekking in het kader van doorstart groot € 38 mln, waarvan € 10 mln tijdel jk. Tevens garantstelling voor € 100.000.000 t.b.v. Rabobank en BNG, om de nodige kredietfaciliteiten ter beschikking te laten stellen. Banken hebben pandrecht op de aandelen.	
5% aandelen	Woonbron	
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de jaarrekening 2013	
	Het warmtebedrijf is op 2 juli 2010 gesplitst in Warmtebedrijf Infra en Warmtebedr jf Exploitatie. Uitgekeerde bijdragen aan de provincie € 200.000. Getroffen voorziening € 1.800.000 - € 150.000 (intrinsieke waarde) = Huidige voorziening € 1.650.000. In de periode 2011/2012 heeft de gemeente Rotterdam extra kapitaal bijgestort ter versteviging van de balanspositie mede in verband met de aard en omvang van de aanlegkosten van het leidingennetwerk.	

	Gebaseerd op de jaarrekeningen			
	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 1.933.921	€ 2.043.237	€ - 1.196.204	€ 0
2011	€ 17.825.593	€ 2.804.628	€ 271.672	€ 0
2012	€ 35.336.838	€ 78.528.757	€ - 368.755	€ 0
2013	€ 34.862.581	€ 87.218.826	€ - 474.257	€ 0
	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 1.800.000	€ 154.714	€ - 1.645.286	8%
2011	€ 1.800.000	€ 114.714	€ - 1.685.286	8%
2012	€ 1.800.000	€ 136.447	€ - 1.663.552	8%
2013	€ 1.800.000	€ 106.947	€ - 1.693.053	8%

4. Bestuur en Samenleving

Algemeen

De provincie Zuid-Holland neemt binnen het programma Bestuur deel in een drietal interprovinciale samenwerkingsverbanden. Het voornaamste doel van deze deelnemingen is gezamenlijke belangenbehartiging op nationaal en Europees niveau.

Onderstaand volgen de visie, rechtsvorm en het doel, bestuurlijk belang en de activiteiten en bevoegdheden van deze samenwerkingsverbanden. In het specifieke deel wordt ingegaan op de drie afzonderlijke vormen van samenwerking.

Visie en beleidsvoornemens	De provincie Zuid-Holland neemt deel in een aantal samenwerkingsverbanden met andere provincies. Het voornaamste doel is gezamenlijke belangenbehartiging in de nationale en Europese besluitvormingsarena's.
Rechtsvorm en doel	Het IPO is een vereniging van de 12 Nederlandse provincies. De overige twee deelnemingen zijn samenwerkingsverbanden zonder formele juridische rechtsvorm, gebaseerd op bestuurlijke afspraken, beleidsstukken of overeenkomsten. Het doel van de drie samenwerkingsverbanden is belangenbehartiging en daarmee beïnvloeding van de besluitvorming op nationaal en Europees niveau. Het Huis van de Nederlandse Provincies (HNP) is een vereniging van 13 leden naar Belgisch recht, waarvan Zuid-Holland een van de leden is. De regio Randstadsamenwerking in Brussel is een informeel samenwerkingsverband bestendigd middels een Memorandum of Understanding (MoU) op 10 november 2011.
Bestuurlijk belang	De belangenbehartiging draagt bij aan de realisatie van de door de provincie Zuid-Holland geformuleerde belangen, afgeleid van de provinciale kerntaken en prioriteiten zoals neergelegd in het coalitieakkoord.
Activiteiten	• Standpuntbepaling; • Kennisdeling / ontw kkeling-Europese/ nationale Lobby; • Beïnvloeding/ belangenbehartiging; • Vertegenwoordiging.
Bevoegdheden	Het IPO fungeert als vertegenwoordigend orgaan van de 12 Nederlandse provincies en heeft een belangrijke, doch niet formeel vastgestelde adviesrol naar de nationale overheid alsook het bedrijfsleven en de (samenwerkende) gemeenten. De dagelijkse aansturing ligt in handen van de provincies via afvaardiging in het IPO-bestuur. Het Huis van de Nederlandse provincies faciliteert de provincies bij hun Brusselse activiteiten en adviseert het IPO-bestuur inzake Europese aangelegenheden. Ook voor de P4 geldt dat er sprake is van een signalerende en adviserende rol ten behoeve van Europese belangenbehartiging, lobby en beleidsbeïnvloeding in de Europese arena.

Specifiek deel

Naam	**Vereniging Interprovinciaal overleg**
Postadres	Postbus 16107, 2500 BC Den Haag
Bezoekadres	Muzenstraat 61, 2511 WB Den Haag
E-mailadres	communicatie@ipo.nl
Telefoonnummer	070-8881212
Vestigingsplaats	Den Haag
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**
	Bestuurslid
Bestuurslid	2 leden PS R. Janssen (vakgedeputeerde)
Andere deelnemers en aandeel	
	Overige 11 Nederlandse provincies.
Financieel Belang	Statuten van de vereniging bepalen dat de deelnemers de kosten van het IPO moeten voldoen.
Financiële kengetallen	In 2012 bedroeg de totale bijdrage van alle provincie € 7.432.000 waarvan de PZH b jdrage € 970.226 bedraagt.

Naam	**Regio Randstad in Brussel (P4)**
Postadres	--
Bezoekadres	Trierstraat 59-61, B-1040 Brussel
E-mailadres	regio.randstad@nl-prov.eu,
Telefoonnummer	0032-(0)27379955
Vestigingsplaats	Brussel
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**
	Bestuurslid
Bestuurslid	R. van der Sande
Andere deelnemers en aandeel	Overige drie provincies in de Randstad: Noord-Holland, Utrecht en Flevoland.
Financieel Belang PZH	De provincie Utrecht geldt als penvoerder van het samenwerkingsverband. Kostenverdeling via verdeelsleutel bestuursovereenkomst, waarbij het aandeel van de PZH 38,242% van de kosten is.
Financiële kengetallen	In 2012 bedroeg de PZH bijdrage € 236.000 inclusief aandeel Huis der Provincies = 38,242%

Naam	**Huis van de Nederlandse Provincies**
Postadres	--
Bezoekadres	Trierstraat 59-61, B-1040 Brussel
E-mailadres	hnp@nl-prov.eu
Telefoonnummer	0032-(0)27379957
Vestigingsplaats	Brussel
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**
	Bestuurslid
Bestuurslid	R. van der Sande
Andere deelnemers en aandeel	Overige provincies.
Financieel belang PZH	Statuten van de vereniging bepalen dat de deelnemers de kosten van het Huis der Nederlandse provincies voldoen.
Financiële kengetallen	In 2012 bedroeg de PZH bijdrage € 236.000 inclusief aandeel Europese samenwerking Randstadprovincies (P4) = 38,242%

5. Middelen

Algemeen

De provincie Zuid-Holland neemt deel in een aantal naamloze vennootschappen via een relatief klein aandelenpakket. Deze deelnemingen vallen onder de categorie overige verbonden partijen, waarbij niet wordt ingezet op een proactieve rol in de deelname.

Hieronder volgt de visie, rechtsvorm en het doel, bestuurlijk belang en de activiteiten en bevoegdheden van de overige deelnemingen. Onder het algemene deel wordt specifiek ingegaan op de individuele deelname.

Visie en beleidsvoornemens	De provincie neemt deel in twee banken met de hoogste kredietwaardigheid. Statutair is bepaald dat alle aandelen in het bezit dienen te zijn van publiekrechtelijke lichamen. De provincie neemt vanuit dit oogpunt deel in deze banken. Verder betreft het hier een deelname in een energie- en waterbedrijf. In maart 2011 is besloten tot vervreemding van deze aandelen. Hiertoe is het onderhandelingstraject gestart.
Rechtsvorm en doel	De banken hebben de vorm van een naamloze vennootschap, met als doel bank van en voor de overheid te zijn. Het energie - en waterbedrijf is ook een naamloze vennootschap die zich toelegt op de energievoorziening in brede zin.
Bestuurlijk belang	De deelname betreft een relatief klein aandelenpakket en wordt veelal vanuit het publieke belang en verantwoordelijkheid ingegeven.
Activiteiten	• Kredietverlening • Betalingsverkeer • Advisering • Energie- en waterlevering
Bevoegdheden	• Diverse bevoegdheden in het kader van financiële dienstverlening en kredietverstrekking gericht op de publieke sector • Het leveren van energie aan individuele burgers en bedrijven

Specifiek deel

Naam	**Delta NV**			
Postadres	Postbus 548, 4330 KA Middelburg			
Bezoekadres	Poelendaelesingel 10, 4335 JA Midde burg			
E-mailadres	info@delta.nl			
Telefoonnummer	0118-88200			
Vestigingsplaats	Den Haag			
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
5 aandelen en 8 bonusaandelen = Stemaandeel nihil	Algemene vergadering van Aandeelhouders			
A.v.A	R. van der Sande (eigenaar-gedeputeerde)			
Andere deelnemers en aandeel				
	Diverse deelnemers			
Financieel Belang PZH	PZH heeft 5 aandelen (niet volgestort) en 8 bonusaandelen = totaal 0,04% Aandelen zijn in het verleden om niet verkregen. In 2011 is € 22.251 dividend uitgekeerd. In maart 2011 is besloten de aandelen te vervreemden. De onderhandelingen hierover lopen nog.			
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de jaarrekeningen			
	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 0	€ 609.416	€ 322.657	0,0524%
2011	€ 0	€ 617.707	€ 617.707	0,0524%
2012	€ 0	€ 621.919	€ 621.919	0,0524%
2013	€ 0	n.n.t.b.	n.n.t.b	n.n.t.b
	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 1.183.000.000	€ 1.522.000.000	-€ 178.000.000	€ 22.251
2011	€ 1.180.000.000	€ 1.797.000.000	€ 83.000.000	€ 22.251
2012	€ 1.185.000.000	€ 1.993.000.000	€ 81.000.000	€ 17.801
2013	€ 1.213.000.000	€ 2.013.000.000	€ 75.000.000	€ 17.801

Naam	**N.V. Bank Nederlandse Gemeenten**			
Postadres	Postbus 30305, 2500 GH Den Haag			
Bezoekadres	Koninginnegracht 2, 2541 AA Den Haag			
E-mailadres	info@bng.nl			
Telefoonnummer	070-3750750			
Vestigingsplaats	Den Haag			
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
610.350 aandelen van € 2,50 = 1,1% Stemaandeel nihil	Algemene vergadering van Aandeelhouders			
AvA	R. van der Sande			
Andere deelnemers en aandeel				
	Diverse deelnemers			
Financieel Belang	PZH heeft 610.350 aandelen (volgestort) = totaal 1,1% aandeelhouder. Jaarlijks wordt dividend uitgekeerd.			
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de jaarrekeningen			

	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 141.806	€ 25.439.388	€ 25.297.582	1,096%
2011	€ 141.806	€ 26.855.400	€ 26.713.544	1,096%
2012	€ 141.806	€ 29.791.184	€ 29.649.377	1,096%
2013	€ 141.806	n.n.t.b.	n.n.t.b	1,096%
	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 2.259.000.000	€ 116.274.000.000	€ 257.000.000	€ 1.519.772
2011	€ 1.897.000.000	€ 134.563.000.000	€ 256.000.000	€ 1.403.805
2012	€ 2.752.000.000	€ 139.477.000.000	€ 332.000.000	€ 701.403
2013	€ 3.430.000.000	€ 127.753.000.000	€ 283.000.000	€ 909.422

Naam	**NWB NV**			
Postadres	Postbus 580, 2501 CN Den Haag			
Bezoekadres	Rooseveltplantsoen 3, 2517 KR Den Haag			
E-mailadres	info@nwbbank.com			
Telefoonnummer	070-4166266			
Vestigingsplaats	Den Haag			
Bestuurders en aandeel	**Provincie Zuid-Holland**			
33 A aandelen en 40 B aandelen = Stemaandeel nihil	Algemene vergadering van Aandeelhouders			
AvA	R. van der Sande			
Andere deelnemers en aandeel				
	Diverse deelnemers			
Financieel Belang	PZH heeft 33 aandelen A en 40 aandelen B = totaal < 0,1% Jaarl jks wordt dividend uitgekeerd.			
Financiële kengetallen	Gebaseerd op de jaarrekeningen			
	Nominale waarde	Intrinsieke waarde	Stille reserve	Belang PZH
2010	€ 4.538	€ 1.313.352	€ 1.308.814	0,53%
2011	€ 4.538	€ 1.493.068	€ 1.488.530	0,53%
2012	€ 4.538	€ 1.541.428	€ 1.536.890	0,53%
2013	€ 4.538	n.n.t.b.	n.n.t.b	0,53%
	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Resultaat na bestemming	Dividend PZH
2010	€ 1.135.000.000	n.n.t.b.	€ 91.000.000	€ 42.750
2011	€ 1.188.000.000	n.n.t.b.	€ 75.000.000	€ 24.582
2012	€ 1.226.000.000	n.n.t.b.	€ 40.000.000	€ 0
2013	€ 1.256.000.000	n.n.t.b.	€ 34.000.000	€ 0

Paragraaf Grondbeleid

Belang grondbeleid (functies) voor de provincie

Provinciale Staten hebben de basisprincipes van het provinciale grondbeleid vastgelegd in de Nota Grondbeleid 2013. Het provinciaal grondbeleid onderkent vier basisprincipes:

- grondbeleid is een middel om provinciale doelen te bereiken;
- grondbeleid is marktconform;
- grondbeleid wordt op een wijze uitgevoerd die de vastgoedmarkt niet verstoort;
- grondbeleid is gericht op het behoud van waarde.

Op een aantal terreinen is de provincie direct verantwoordelijk voor de realisatie van plannen:

- de aanleg van provinciale wegen, vaarwegen, fietspaden en openbaar vervoerverbindingen, ook wel de grijze doelen genoemd en
- de realisatie van Natuurnetwerk Nederland (voorheen ecologische hoofdstructuur) en recreatiegebieden, ook wel de groene doelen genoemd.

Voor wat betreft de realisatie van de groene doelen zal de provincie in 2016 zelf gronden aan- en verkopen en beheren. Tot en met 2013 werden deze taken in opdracht van de provincie uitgevoerd door de Dienst Landelijk Gebied (DLG) en het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL). Op basis van het Bestuursakkoord Grond (najaar 2013) zijn vanaf 2014 deze taken van DLG / BBL door de provincie overgenomen.

Er is een onderscheid in aanpak van het grondbeleid tussen grijze en groene doelen. Voor de realisatie van de grijze doelen dient de provincie over alle gronden te beschikken en voert de provincie een actief grondbeleid: verwerven en in het uiterste geval onteigenen.

Voor de groene doelen is de focus gericht op het betrekken van grondeigenaren bij de realisatie van deze doelen en krijgen eigenaren ruimte om zelf te realiseren, vrijwel altijd met inzet van de daartoe beschikbare subsidiemiddelen. Uiteindelijk zal ook hier actieve grondverwerving en onteigening aan de orde kunnen zijn. Een bijzonder onderdeel van het provinciaal groene grondbeleid betreft verkoop in het kader van het zogenaamde. ‘grond-voor-grond beginsel’: de financiering van de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) uit de verkoop (of ruil) van voormalig BBL-bezit dat buiten de begrenzing van het NNN of andere groene doelen ligt.

De provincie is verantwoordelijk voor de hoofdlijnen van de ruimtelijke ordening / ontw kkeling, dat is vastgelegd in de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM). Lokale overheden en regionale samenwerkingsverbanden zijn primair verantwoordelijk voor de realisatie, maar de provincie brengt part jen bij elkaar en bespreekt de gewenste ruimtelijke ontwikkeling en adviseert of denkt mee over de haalbaarheid en risicobeheersing van gebiedsontwikkelingsprojecten. Er worden maatregelen genomen door risico’s te verdelen tussen partners (benoemen van rollen en verantwoordel jkheden) en actief te sturen op de risico’s die de provincie toevallen. Bij opstelling van de business case wordt een risicomarge aangehouden (bijvoorbeeld Grond-voor-grond). Andere risico’s worden in de risicoparagraaf van de provinciale begroting (Grondbank Zuidplas en OntwikkelingsMaatschappij Nieuw Westland) opgenomen

De provincie heeft er voor gekozen om maar beperkt direct betrokken te zijn bij risicodragende ontwikkeling. Het betreft haar deelname in de Grondbank Zuidplas, de Regionale OntwikkelingsMaatschappij Drechtsteden (ROM-D) en de Ontwikkelingsmaatschappij Nieuw Westland.

Bij de uitvoering van het provinciaal grondbeleid worden de financiële consequenties en risico's in beeld gebracht. Dit vergt een gedegen kennis van markt en beleid. De provincie neemt maatregelen om risico's te beheersen. Door monitoring van de uitvoeringsplanning en –realisatie kan bijgestuurd worden op de risicofactoren. De provincie beschikt, net als andere overheden, over instrumenten, zoals onteigening of toepassing voorkeursrecht om plannen te realiseren en daarmee risico's te beheersen.

Uitvoering van het grondbeleid in 2016

Projecten

Op bijgaande kaart staan de belangrijkste projecten waaraan de provincie in 2016 een bijdrage zal leveren, verdeeld naar categorie.

Belangrijkste projecten 2016

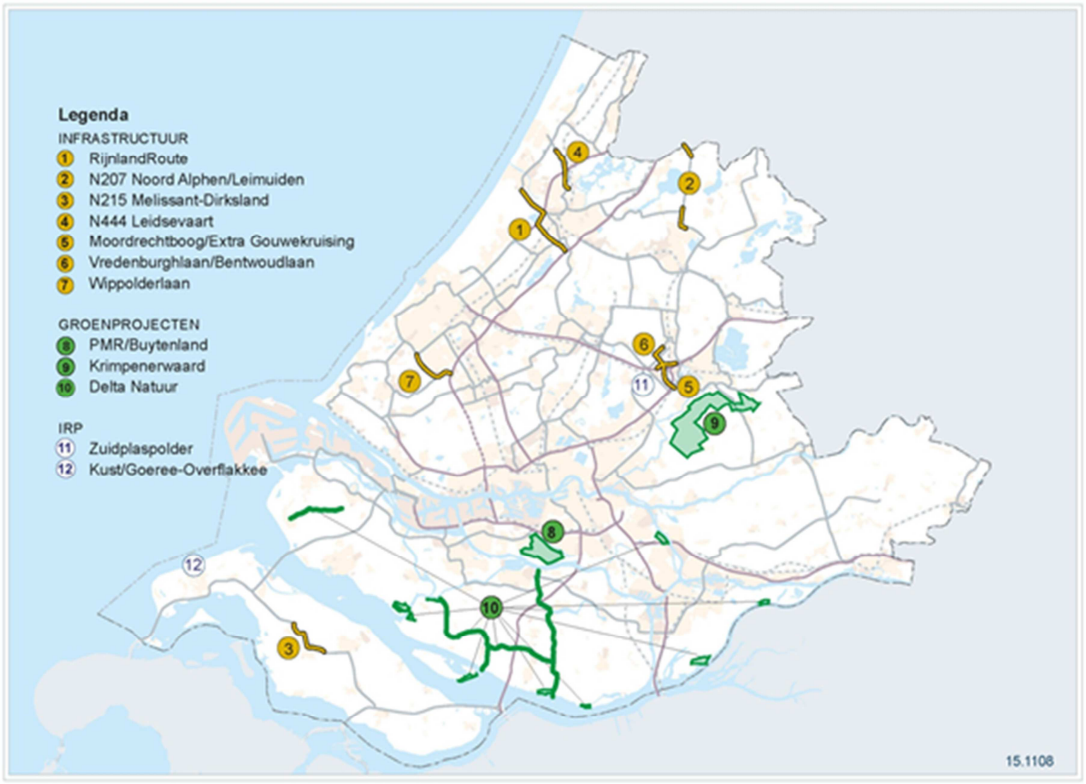

Bron: Cartografie provincie Zuid-Holland.

Vervoersprojecten

Ook in 2016 zal de RijnlandRoute het belangrijkste vervoersproject zijn. De provincie is in onderhandeling met alle eigenaren om de grond op minnelijke basis te verwerven. De procedure ter verkrijging van een onteigeningstitel loopt. De Koninklijke besluiten worden naar verwachting medio 2016 afgegeven. Ondertussen lopen de onderhandelingen door.

Daarnaast wordt voor crica 50 kleine en grote projecten in 2016 aangekocht; een paar belangrijke projecten zijn op bovenstaande kaart aangegeven.

Projecten Natuurnetwerk Nederland (NNN) en Recreatie om de Stad (RodS)

Ten behoeve van de beleidsrealisatie van natuur en recreatie zijn in 2016 grondtransacties noodzakelijk. Daarb j wordt onderscheid gemaakt in:

- Levering van gronden aan gemeenten in het kader van Recreatie om de Stad (RodS)
- Aankopen en doorlevering van gronden ten behoeve van de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN; voorheen Ecologische Hoofd Structuur EHS)

De levering van gronden in het kader van de RodS wordt in 2016 afgerond. De doorlevering van provinciale recreatiegebieden aan gemeenten wordt verder voortgezet.

De doorlevering van gronden ten behoeve van inrichting en beheer van natuurgebieden dient overeenkomstig het Hoofdlijnenakkoord 2015 - 2019 en Europese regelgeving gelijke kansen te bieden aan iedere geïnteresseerde partij (level playing field) op basis van marktconforme prijsvorming. Bij de selectie van de beste partij dient aan de beoordeling van de kwaliteit van het inrichtings- en beheerplan een zwaar gewicht te worden toegekend.

Gebiedsontwikkeling

Een aantal opgaven van de provincie is zo omvangrijk dat de provincie een veel intensievere samenwerking zoekt met de regio. Voor het Buijtenland van Rhoon heeft Commissie Veerman (oud-minister van Landbouw) advies gegeven leidend tot een meer organische ontwikkeling van het gebied waarbij gebiedspartijen (‘gebiedscorporatie’) voor ontwikkeling en realisatie verantwoordelijk zijn. Inmiddels heeft de provincie al een aanzienlijk deel van de gronden in eigendom verworven en de aankoop van gronden in het gebied wordt ook in 2016 voortgezet.

In Krimpenerwaard is met gemeente en hoogheemraadschap (in beginsel) afgesproken dat z j de gebiedsrealisatie ter hand nemen. Voor dit gebied zijn de vastgoedstrategie en business case opgesteld en geaccepteerd.

Met de gemeente Goeree-Overflakkee is afgesproken om agrarische gronden van de provincie in een periode van drie jaar te kopen ter realisatie van plannen in de noordrand van het eiland.

In de Zuidplas is de provincie met een belang van 40% aandeelhouder in de Grondbank Zuidplas.

Overdracht van gronden van BBL: Groene Grond

Overeenkomstig afspraken tussen Rijk en provincie(s) in de Bestuursovereenkomst Grond (2013) heeft de provincie het beschikkingsrecht gekregen over ruim 4.800 ha grond van het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL, categorieën BBL-nieuw en BBL-oud). In 2014 hebben de provincie Zuid-Holland en het Rijk de overdracht van het economische eigendom geregeld. De juridische eigendom wordt gefaseerd aan de provincie geleverd. Met het Rijk is in het Bestuursakkoord Natuur afgesproken dat de provincie gronden die niet voor de beleidsrealisatie nodig zijn, zal verkopen en de (netto) opbrengsten zal inzetten voor de afronding van het Natuurnetwerk Nederland. Deze verkopen vinden plaats onder de noemer Grond-voor-Grond.

Monitor Grond-voor-Grond

Sinds 2014 is de provincie in het kader van Grond-voor-Grond bezig met de planmatige verkoop van het overtollige BBL-bezit buiten het Natuurnetwerk Nederland of andere provinciale doelen conform de onderstaande planning (zie tabel onder punt 1). Deze planning is gebaseerd op de veronderstelling dat, zonder dat er sprake is van marktprijs-verstoring (zie tekst onder punt 3), jaarlijks circa 300 ha landbouwgrond kan worden verkocht. Daarnaast kunnen sommige gronden nog niet worden verkocht, omdat gestudeerd wordt op inzet van deze gronden ten behoeve van meegekoppelde belangen van partners met wie de provincie gebiedsontwikkeling mogelijk wil maken. De resultante is een planning van het op de markt zetten van de gronden in de periode tot 2027. Deze planning vormt de kern van de verantwoording over de realisatie van Grond-voor-Grond.

1. Realisatie en Prognose verkoop Grond-voor-Grond.
In juni 2014 heeft het college van Gedeputeerde Staten ingestemd met de notitie “Verkoop BBL oud bezit” waarin de verwachting van het te verkopen areaal tot 2027 is opgenomen. Deze prognose van de opbrengsten is opgenomen in de Begroting 2015, Begroting 2016 en in de Meerjarenraming 2016-2019.

In onderstaande tabel is de planning van de bruto verkoopopbrengsten opgenomen.

Jaar:	ha:	€:
2016	299	18,8 mln
2017	255	13,7 mln
2018	296	14,6 mln
2019	231	9,9 mln

Bij de jaarrekening zal beoordeeld worden of er redenen zijn de (planning van) de opbrengstrealisatie aan te passen, bijvoorbeeld omwille van de ontw kkeling op de agrarische markt of signalen van prijsverstoring ten gevolge van het handelen van de provincie. Via de reguliere planning en control producten zal de begroting zo nodig worden aangepast.

2. Waarderingsbeleid Grond-voor-Grond
De balanspositie van de Grond-voor-Grond gronden is verwerkt in de cijfers van de jaarrekening 2014 en is door de externe accountant van de provincie gecontroleerd en als correct beoordeeld.
Het verschil tussen de opbrengsten uit verkoop van de grond, minus risicofactor, minus boekwaarde verkochte grond en minus verkoopkosten is in de begroting opgenomen als dekkingsmiddel voor de realisatie van de Natuurnetwerk Nederland doelstellingen.

3. Marktprijsverstoring
De te verkopen gronden zijn allemaal in 2014 gewaardeerd en worden volgens het provinciale grondbeleid marktconform op de markt gezet. Tot op heden (medio 2015) w jken de verkoopopbrengsten marginaal af van de ramingen. Evenmin zijn er tekenen van marktverstoring.
De waardering van de gronden uit 2014 en de prognose van de verkoop vormt eveneens het uitgangspunt voor de komende monitoring. Om de effecten van het handelen van de provincie (en andere partijen) op de vastgoedmarkt inzichtelijk te maken, zal de ontwikkeling op de agrarische grondmarkt worden gevolgd aan de hand van de door het Kadaster beschikbaar gestelde informatie en analyses. Dit kan leiden tot aanpassing van de ramingen maar ook het afzettempo. Zoals eerder betoogd is daar tot op heden geen aanleiding voor, maar in de jaarrekening zal hierop worden teruggekomen.
Bekend is dat het Bureau Beheer Landbouwgronden zogenaamde Bufferzonegronden buiten de beleidscontour, in 2016 in de provincie Zuid-Holland op de (agrarische) markt zal brengen. Ook andere provincies brengen grond op de agrarische markt, maar uiteraard niet in onze provincie.

4.Tijdelijk Beheer
Het tijdelijke beheer van de in bezit zijnde gronden is vanaf 1 januari 2015 overgenomen door de provincie. In juli 2014 heeft het college van Gedeputeerde Staten het “Provinciaal beheerkader voor het tijdelijk beheer van de BBL-gronden” vastgesteld en volgens dat kader zijn alle gronden in één of meerjarige geliberaliseerde pacht uitgegeven tegen marktpr jzen. Dit tijdelijke beheer heeft betrekking op de te verkopen gronden, maar ook op de reeds ingerichte NNN gronden.
Voor 2016 worden de opbrengsten geraamd op € 1,3 mln en de kosten op € 0,8 mln. Als gevolg van de verkoop van het overtollige bezit en het “doorleveren” van ingerichte gronden aan de terrein beherende organisaties zullen de kosten en opbrengsten uit tijdelijk beheer de komende jaren geleidelijk afnemen.

Verbonden partijen met grondexploitaties

Provinciale deelnemingen hebben over het algemeen geen financiële risico's die afhankelijk zijn van toekomstige grondopbrengsten. Alleen in de Zuidplaspolder is daarvan sprake als gevolg van de deelname in de publieke grondbank Zuidplaspolder. Deze gemeenschappel jke regeling heeft gronden aangekocht voor de ontwikkeling van woningen, bedrijven en glastuinbouw. De provincie heeft in 2013 een voorziening getroffen in verband met de mogelijke verliezen op deze grondportefeuille.

Voorts neemt de provincie deel aan:

- De Regionale OntwikkelingsMaatschappij Drechtsteden (ROM-D).
- De Ontwikkelingsmaatschappij het Nieuwe Westland (ONW).

Beide participaties zijn publiek-private samenwerkingsverbanden. De provincie beoogt geen actieve bij ONW. Inmiddels heeft de provincie haar rol in de ONW namelijk beperkt tot die van stille vennoot en het risico is niet groter dan de omvang van het gestorte vermogen.

Strategisch bezit

Strategische aankopen worden gedaan als de provincie in de gelegenheid komt om onder gunstige voorwaarden grond aan te kopen die in de nabije toekomst nodig kunnen zijn voor uitvoering van provinciaal beleid. De provincie heeft daar tot op heden spaarzaam gebruik van gemaakt.

Beheer en verkoop verspreid provinciaal bezit

De provincie is eigenaar van een behoorlijk aantal verspreid liggende gronden van meestal beperkte omvang. Vaak zijn deze gronden meegekocht voor een provinciaal doel. Deze zogenaamde overhoeken zijn incourante onbebouwde percelen, die niet (meer) van belang zijn voor de uitvoering van een provinciaal project of provinciale dienst en waarvan behoud om strategische redenen niet aan de orde is. Deze gronden worden zoveel mogelijk verkocht. De netto-opbrengst uit verkoop voor 2016 is begroot op € 0,5 mln. Indien dat niet mogelijk blijkt, worden deze onbebouwde percelen in huur of pacht uitgegeven. Door een meer marktconform verhuurbeleid verwacht de provincie een lichte toename van de opbrengst uit verhuur.

Overige grondposities

De provincie is eigenaar van de ondergrond van provinciale wegen en vaarwegen en van het provinciehuis. Deze gronden zijn dus onlosmakelijk verbonden met de functie van het gebouwde dat zich daarop bevindt. Op de grond voor wegen en vaarwegen wordt afgeschreven in overeenstemming met het vigerende afschrijvingsregime van wegen of vaarwegen in respectievelijk 30 of 40 jaar. Op de ondergrond van het provinciehuis wordt niet afgeschreven (op het bouwwerk zelf wel). Er is geen risico verbonden aan deze geactiveerde grondposities.

Paragraaf Subsidies

In deze paragraaf staan de budgettaire grenzen voor de subsidieverstrekking vermeld, zoals die door Provinciale Staten zijn vastgesteld.

Subsidies 2016 en het Uniform Subsidie Kader (USK)

Voor activiteiten wordt op basis van een wettel jk voorschrift geregeld waarvoor subsidie wordt verstrekt. Hiertoe hebben Provinciale Staten een Algemene subsidieverordening vastgesteld. De Algemene subsidieverordening Zuid-Holland 2013 (Asv) is op 12 december 2012 door Provinciale Staten vastgesteld. Op 1 juli 2013 is deze in werking getreden.

In de Asv zijn de uitgangspunten van het Uniform Subsidie Kader (USK) opgenomen. Deze betreffen:

Uitgangspunten Uniform Subsidie Kader			
1	Uitvoerings- en verantwoordingsarrangementen: proportionaliteit en sturing op prestaties		
	Maatregel	*Hoogte subsidiebedrag*	*Verantwoording*
	Arrangement 1	Tot € 25.000	Desgevraagd verantwoording over de prestatie (doorgaans steekproefsgewijs)
	Arrangement 2	Vanaf € 25.000 tot € 125.000	Verantwoording over de prestatie (aanvullend steekproefsgewijs)
	Arrangement 3	Vanaf € 125.000	Verantwoording over de kosten en prestaties
2	Uniformering en vereenvoudiging van begrippen en subsidieprocessen		
3	Het opzetten en uitvoeren van een beleid om misbru k en oneigenlijk gebruik te voorkomen: verantwoord vertrouwen		

Voor de subsidieregelingen, die in de tabel boekjaar- en projectsubsidies 2016 zijn opgenomen zijn regels vastgesteld en is het USK van toepassing. Daar waar Europese financiering van subsidies dan wel staatssteun aan de orde is, die niet verleend kan worden onder de de-minimisvrijstellingsverordening, is het USK niet van toepassing. Voor deze subsidies < € 125.000 dient naast verantwoording over de prestaties ook verantwoording over de kosten plaats te vinden.

De basis voor de subsidieplafonds 2016

Op grond van art. 5 van de ASV stellen Provinciale Staten subsidieplafonds vast. Gedeputeerde Staten kunnen een door Provinciale Staten vastgesteld plafond onderverdelen in deelplafonds voor afzonderlijke onderdelen van de regels waarvoor het plafond is vastgesteld. Indien deelplafonds worden vastgesteld doen Gedeputeerde Staten daarvan mededeling aan Provinciale Staten. De subsidies worden vervolgens met inachtneming van de vastgestelde subsidieplafonds verstrekt.
Een aantal subsidieplafonds 2016 zijn gelijktijdig met de Voorjaarsnota 2015 door Provinciale Staten vastgesteld met statenvoordracht 6798 van 1 juli 2015. Bijstellingen en aanvullingen hierop zijn gelijktijdig met deze begroting vastgesteld (statenvoordracht 6836, dd. 11 november 2015).

Gevolgen van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 voor de subsidieplafonds 2016

Op basis van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 zijn de volgende subsidieplafonds b j de Voorjaarsnota 2015 aangepast:
Het begrotingssubsidie voor Stichting Biobased Delta komt met ingang van 2016 te vervallen. Deze organisatie kan vanaf 2016 een beroep doen op de subsidieregeling regionale netwerken topsectoren Zuid-Holland;
Het subsidieplafond voor de 1.6.51 Subsidieregeling sanering en bemiddeling verspreide glastuinbouw werd op nul gesteld.

In de Statenvoordracht 6836, dd. 11 november 2015 zijn de volgende subsidieplafonds 2016 aangepast:
De intensivering van extra € 10 mln op jaarbasis voor het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG) is in het subsidieplafond (en deelplafonds) voor 1.6.59 de Uitvoeringsregeling Groen Zuid-Holland 2014 verwerkt.

Of overige intensiveringen uit het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 uitmonden in subsidies en moeten leiden tot een subsidieplafond is nu nog onbekend. Hierover wordt indien van toepassing op een later moment besloten.

Tabellen met de subsidiebedragen 2016

De totale subsidieomvang voor begrotings-, boekjaar- en de projectsubsidies worden in de onderstaande tabellen samengevat. Een gedetailleerde toelichting bij de tabellen is opgenomen in de betreffende statenvoordrachten 6798 van 1 juli 2015 en 6836 van 11 november 2015. Hiernaar wordt kortheidshalve verwezen.

Begrotingssubsidies 2016 in vergelijking met 2015

Programma	Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2015	Maximaal te subsidiëren bedrag 2016
1	1.1	Gemeente Westland (toezichthouders en reddingsbrigade zandmotor)	341.198	341.198
1	1.3	Waterschap Rivierenland (2016: samenwerkingsovereenkomst Water en Groen)	150.000	2.000.000
1	1.4	Consulentschap IVN-Zuid-Holland	330.110	330.110
1	1.4	Samenwerkingsorgaan Hoeksche Waard	0	125.000
1	1.4	Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard	1.462.322	0
1	1.4	Staatsbosbeheer	0	1.500.000
1	1.5	Recreatieschap Midden Delfland	1.697.303	481.921
1	1.5	Faunabeheereenheid Zuid-Holland	300.000	300.000
1	1.5	Waterschap Hollandse Delta (akkerrandenbeheer en bodemdiversiteit)	250.000	0
1	1.5	Coöperatie Hoeve Biesland BA	139.422	139.422
1	1.5	Stichting Wandelnet	40.994	0
1	1.5	Stichting Landel jk Fietsplatform	35.894	0
1	1.6	Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland	125.000	0
2	2.2	Fietsersbond	42.731	42.731
2	2.2	Arriva NL (sociale veiligheid)	499.500	167.800
2	2.2	R jkswaterstaat (Sandelingenknoop)	350.000	0
2	2.2	R jkswaterstaat (Spitsstroken A15)	2.340.000	0
2	2.2	Connexxion Water (veerdienst Maassluis-Rozenburg)	134.741	89.632
2	2.2	Gemeente Gorinchem (uitvoering verennetwerk)	168.635	169.711
3	3.1	InnovationQuarter	1.000.000	1.000.000
3	3.1	Stichting Biobased Delta	200.000	0
3	3.6	Erfgoedhuis Zuid-Holland	1.675.273	1.675.273
3	3.6	Stichting Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland	203.700	203.700
3	3.6	Kunstgebouw	1.222.200	1.222.200
3	3.6	Zuid-Hollandse Popunie	127.313	127.313
3	3.6	Stichting Restauratie Opleidingsprojecten Zuid West	20.370	20.370
3	3.6	SKR/S.E.O.P.	30.555	30.555
3	3.6	Bevr jdingsfestival	23.648	23.648
4	4.2	Stichting Tympaan Instituut	1.675.040	1.675.040
4	4.2	Stichting Zorgbelang Zuid-Holland	2.387.193	2.387.193

Programma	Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag 2015	Maximaal te subsidiëren bedrag 2016
4	4.2	Stichting JSO	5.868.308	5.868.308
4	4.2	Probiblio	5.092.642	5.092.640
		Totalen	**27.934.092**	**25.013.765**

Toelichting op de tabel:

1. Conform het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 wordt voor lonen en prijzen voor 2016 geen prijscompensatie toegepast, alle budgetten volgen de nullijn en worden niet voor inflatie gecorrigeerd;
2. De kolom maximaal te subsidiëren bedragen 2015 is gebaseerd op de meest recente besluitvorming over de verstrekking van deze subsidies;
3. Uit de kolom maximaal te subsidiëren 2016 blijkt we ke organisaties op basis van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 in 2016 subsidie ontvangen.

Boekjaar- en projectsubsidies 2016

Subsidie-regeling nr.	Titel van de regeling	Doel	Totaal subsidieplafond 2015	Totaal subsidieplafond 2016
1.6.36	Subsidieregeling restauratie van rijksmonumenten 2013	3.6	1.514.381	1.440.000
1.6.42	Subsidieregeling Erfgoedl jnen	3.6	4.435.631	1.794.381
1.6.45	Subsidieregeling reizigersplatforms Zuid-Holland	2.2	80.000	80.000
1.6.46	Subsidieregeling molens Zuid-Holland 2013	3.6	400.000	350.000
1.6.47	Subsidieregeling planvorming bedr jventerreinen en Greenports Zuid-Holland	3.1	250.000	0
1.6.51	Subsidieregeling sanering en bemiddeling verspreide glastuinbouw 2013	1.5	200.000	0
1.6.53	Subsidieregeling cultuurnetwerkers Zuid-Holland 2013	3.6	176.000	176.000
1.6.59	Uitvoeringsregeling Groen (URG) Zuid-Holland 2014	1.5	28.735.450	23.684.000
1.6.63	Bevorderen intergemeentel jke samenwerking Zuid-Holland 2015	4.1	250.000	250.000
1.6.68	Subsidieregeling Natuur-en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016	1.5	8.243.999	35.700.001
1.6.69	Uitvoeringsregeling Plattelands Ontwikkelingsprogramma 2014-2020 Zuid-Holland	1.5	0	9.400.000
1.6.70	Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland	2.2	103.448.604	111.192.205
	Totaal		**147.734.065**	**184.066.587**

Ter toelichting dient de volgende opmerking:

1. Indien b j de subsidieverstrekking rangschikking aan de orde is, is dit vermeld in de betreffende subsidieregeling.
2. Het bij de 1.6.70 subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland vermelde bedrag voor het subsidieplafond 2015 betreft het “vergelijkbare” subsidieplafond voor de Uitvoeringsregeling Brede Doeluitkering Verkeer en Vervoer 2013.

Paragraaf EU-subsidies

Inleiding

De beleidsdoelen die de provincie heeft gesteld met het provinciale Uitvoeringsprogramma Groen, het economische clusterbeleid en duurzaam innovatiebeleid kunnen mede worden vormgegeven met steun vanuit Europese subsidieprogramma's. Daarom wordt ingezet op maximale benutting van middelen die besch kbaar zijn via Europese programma's om provinciale doelen te realiseren. Dit is vooral belangrijk nu de beleidsdoelen onder druk komen te staan door bezuinigingen vanuit het Rijk.

Er bestaan verschillende Europese subsidieprogramma's voor de lopende periode 2014-2020 die mogelijkheden bieden voor projecten op het grondgebied van Zuid-Holland. De uitdaging is deze mogelijkheden samen met partners binnen de provincie te verzilveren. De provincie speelt hierbij een actieve, sturende rol. Binnen diverse programma's heeft de provincie een rol in de besluitvorming over de toekenning van subsidies. Deze paragraaf biedt een overzicht van de middelen in de verschillende Europese subsidieprogramma's.
De programmaperiode 2014-2020 heeft een doorlooptijd t/m eind 2023. Dit is een direct gevolg van de n+3 regel, uitgaven gepland in 2020 moeten uiterlijk in 2023 zijn gedaan.

Europese subsidieprogramma's periode 2014-2020 (bedragen x € 1 mln)	
Kansen voor West II (EFRO)	33,8
Plattelandsontw kkelingsprogramma (POP3)	54,4
Interreg / Overig	31,8
Totaal	**120,0**

Realisatie

Aanvankelijk ligt de focus de komende jaren op het van de grond krijgen van voldoende projecten om 100% van het beschikbare budget te benutten, daarna is het van belang de voortgang van de projecten en de benutting (en uitputting) van de voor Zuid-Holland beschikbare budgetten goed te monitoren. Dit staat ook in directe relatie tot prestatie-indicator 4.1.7.a in programma 4 van de begroting: het bedrag (€ mln) dat is benut binnen EU subsidieprogramma's (Kansen voor West II, POP3, Interreg en overige) in de periode 2014-2023. Aan het einde van de programmaperiode in 2023 moet dus de volledige € 120 mln zijn gerealiseerd.

N+3

Tijdige realisatie van een voldoende hoog projectvolume is daarbij ook van groot belang om te voldoen aan de zogenaamde N+3 regel: elke jaartranche van de verschillende programma's (Kansen voor West II en POP3) moet uiterlijk drie jaar na afloop van dat jaar volledig zijn besteed. Deze N+3 regel geldt op programmaniveau en niet voor de provincie afzonderlijk. Toch monitoren we ook specifiek de opgave voor Zuid-Holland.

Rol provincie

De provincie is op drie manieren betrokken bij projecten: door zelf te participeren in een project als eindverantwoordelijke of als partner; door het verlenen van cofinanciering aan een project uit Zuid-Holland; door het begeleiden van projecten uit Zuid-Holland om succesvol gebruik te maken van de Europese subsidiemogelijkheden. Naar verwachting zullen vanaf eind 2015 de eerste Europese projecten binnen de lopende budgetperiode (2014-2020) in uitvoering komen. Deze projecten hebben een meerjarig karakter.

OP Kansen voor West (KvWII)

Binnen het Operationeel Programma Kansen voor West kunnen Europese subsidies worden aangevraagd door partijen binnen de vier Randstadprovincies voor projecten op het gebied van de kenniseconomie (Innovatie / Valorisatie MKB) en de koolstofarme economie. De provincie is actief betrokken bij de beoordeling en selectie van projecten die voor subsidie in aanmerking komen.
Vanwege het karakter van de N+3 regel hoeven pas eind 2017 de eerste uitgaven te worden verantwoord. Het programma is namelijk in 2014 gestart (2014+3=2017).

Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)

De Europese subsidies voor plattelandsontwikkeling (POP3) worden ingezet binnen de kaders van het provinciale Uitvoeringsprogramma Groen en zijn gericht op bevordering van het agrarisch ondernemerschap (concurrentiekracht en innovatie), duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen (inclusief water) en goede conditie van het platteland (biodiversiteit, natuur en landschap). De verdeling van de Europese subsidie verloopt via de provinciale Uitvoeringsregeling POP3.
Vanwege het karakter van de N+3 regel hoeven pas eind 2017 de eerste uitgaven te worden verantwoord. Het programma is namelijk in 2014 gestart (2014+3=2017).

Interreg

De provincie Zuid-Holland kan binnen vijf Interreg programma's projecten indienen (Interreg VA 2 Zeeën, Interreg VA Vlaanderen – Nederland, Interreg VB Noordzee, Interreg VB Noord West Europa en Interreg Europe). Binnen de Interreg programma's kunnen Europese subsidies worden aangevraagd voor projecten waarin partijen uit meerdere landen 'grensoverschrijdend' samenwerken. De programma's werken met periodieke oproepen voor indiening van projectvoorstellen - een soort tenders waarbinnen projectaanvragen kunnen worden ingediend. De provincie heeft in alle Interreg programma's een adviserende rol bij de beoordeling van projecten. Daar waar relevant wordt projectdeelname als (lead)partner door de provincie zelf gestimuleerd.

Overige Programma's

De provincie heeft als doelstelling om naast de gangbare programma's zoals EFRO, ook middelen te verwerven uit andere programma's, zoals Horizon 2020 en Life+.

Financiële Begroting

Inleiding

De Financiële Begroting is gebaseerd op het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV). De indeling van de Financiële Begroting is als volgt:

1. Overzicht baten en lasten
2. Toelichting baten en lasten
   - 2.1 Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd
   - 2.2 Indexering
   - 2.3 Rente
   - 2.4 Loonkosten
   - 2.5 Kostenverdeling
   - 2.6 Uitkering Provinciefonds
   - 2.7 Opcenten Motorrijtuigenbelasting
   - 2.8 Kapitaallasten
   - 2.9 Investeren, waarderen en afschrijven
   - 2.10 Verklaring verschillen Begroting na Voorjaarsnota 2015 - Begroting 2016
   - 2.11 Verklaring verschillen Jaarrekening 2014 - Begroting 2016
3. Algemene dekkingsmiddelen
4. Recapitulatie structureel en reëel begrotingsevenwicht
5. Uiteenzetting financiële positie
   - 5.1 Nieuw beleid
   - 5.2 Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen
   - 5.3 Verleende garanties en waarborgen
   - 5.4 Staat van reserves en voorzieningen
   - 5.5 Toelichting op de reserves en voorzieningen
     - 5.5.0 Algemene reserves
     - 5.5.1 Programmareserve 1
     - 5.5.2 Programmareserve 2
     - 5.5.3 Programmareserve 3
     - 5.5.4 Programmareserve 4
     - 5.5.5 Programmareserve 5
     - 5.5.6 Voorzieningen
   - 5.6 Staat van activa
   - 5.7 Investeringskredieten

1. Overzicht baten en lasten

(bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2014	Begroting 2015 na VJN	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Lasten						
Programma						
1 Groen, Waterrijk en Schoon	248.020	244.372	232.822	200.257	184.093	175.228
2 Bereikbaar en Verbonden	372.795	320.037	316.969	305.097	334.847	321.083
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	97.219	97.262	99.861	78.259	76.896	61.745
4 Bestuur en Samenleving	177.189	52.294	45.106	40.122	35.749	35.151
5 Middelen	9.370	37.197	35.809	39.042	46.617	49.458
Totaal Lasten	**904.592**	**751.162**	**730.567**	**662.776**	**678.202**	**642.665**
Baten						
Programma						
1 Groen, Waterrijk en Schoon	81.078	68.894	58.676	59.955	53.062	49.089
2 Bereikbaar en Verbonden	103.216	125.612	13.862	8.198	9.409	13.258
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	16.784	5.501	3.819	504	504	498
4 Bestuur en Samenleving	122.915	813	813	813	813	813
5 Middelen	556.057	520.473	602.199	590.783	590.211	594.755
Totaal Baten	**880.051**	**721.293**	**679.369**	**660.253**	**653.999**	**658.411**
Totaal saldo van baten en lasten	**-24.542**	**-29.869**	**-51.198**	**-2.523**	**-24.203**	**15.746**
Bijdrage uit reserve						
Programma						
1 Groen, Waterrijk en Schoon	29.007	45.674	45.126	14.748	14.692	9.354
2 Bereikbaar en Verbonden	177.387	34.054	123.405	110.776	128.580	108.824
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	20.627	29.876	25.502	12.399	15.084	105
4 Bestuur en Samenleving		1.100	464	0	0	0
5 Middelen	17.953	16.511	26.398	8.736	1.924	15.283
Totaal Bijdrage uit reserve	**244.975**	**127.216**	**220.896**	**146.660**	**160.280**	**133.566**
Storting in reserve						
Programma						
1 Groen, Waterrijk en Schoon	22.104	22.445	15.331	0	0	0
2 Bereikbaar en Verbonden	124.552	60.902	142.215	129.863	122.344	125.719
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	28.875	8.581	8.644	10.125	10.125	10.125
4 Bestuur en Samenleving	100	0	0	0	0	0
5 Middelen	16.034	5.419	3.507	4.149	3.608	13.468
Totaal Storting in reserve	**191.666**	**97.347**	**169.698**	**144.137**	**136.077**	**149.312**
Resultaat	**28.767**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

2. Toelichting baten en lasten

2.1 Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd

De basis voor de begroting en het meerjarenperspectief is het financieel perspectief tot en met de Voorjaarsnota 2015. De Begroting 2016 en de meerjarenraming 2016-2019 zijn opgebouwd op basis van de vastgestelde meerjarenraming 2015-2018, de Voorjaarsnota 2015, het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 en de Meicirculaire 2015. Voor de ontwikkeling van de financiële ruimte wordt verwezen naar het overzicht in het Budgettair kader aan het begin van dit boekwerk. Bij het opstellen van de begroting is verder onder andere rekening gehouden met de onderstaande uitgangspunten.

2.2 Indexering

Conform het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 volgen alle budgetten de nullijn en worden niet voor inflatie gecorrigeerd. Prijsontwikkelingen worden binnen de desbetreffende doelen en programma's opgevangen. Als de inflatie (substantieel) hoger wordt dan tot op heden voorzien, moet dit worden opgevangen binnen de ontwikkeling van het accres van het Provinciefonds. In alle andere gevallen wordt tot een integrale afweging binnen het financieel kader overgegaan. In deze begroting is geen sprake van een (substantieel) hogere inflatie.

2.3 Rente

De rentelasten vloeien voort uit de meerjarige ontwikkeling van de financieringsbehoefte en de (teruglopende) eigen financieringsmiddelen. Voor 2016 is b j de berekening van het te hanteren rentepercentage op investeringen rekening gehouden met de volgende vier rentepercentages:

Rentepercentage voor lang geld (10 jaar fixed)	1,45%
Prognose marktrente (10 jaar fixed)	2,72%
Feitelijke rentedruk	4,49%

De omrekening van deze percentages leidt tot een berekende rente van 2,67% (vergelijk Begroting 2015 2,94%).

2.4 Loonkosten (zie ook 2.5 Kostenverdeling)

De personele formatie van de provincie Zuid-Holland is afgestemd op het takenpakket van de provincie, zoals dat is vastgesteld door het bestuur (Provinciale- en Gedeputeerde Staten). Deze formatie is de basis van het loonkostenbudget. De loonkosten worden op basis van vaste normen in de begroting opgenomen. Voor iedere functieschaal is een normbedrag vastgesteld gebaseerd op 98% van het maximum van de functieschaal. Vervolgens wordt, rekening houdend met een vacatureruimte van minimaal 2%, het loonbudget bepaald op basis van 98% van de formatie x het normbedrag. Jaarlijks worden de bedragen bijgesteld met de gevolgen van CAO-stijgingen en het werkgeversaandeel van de premies.

Daarnaast hebben Provinciale Staten budget beschikbaar gesteld voor het geraamde tekort op de loonkosten als gevolg van de uitlooptoelagen en minplaatsingen (zie ook Kadernota 2013-2016). In 2016 gaat het om een bedrag van € 3,6 mln. Op termijn loopt dit bedrag verder terug tot € 3 mln in 2019. Na 2028 dalen de effecten onder de € 1 mln en na 2035 onder de € 0,1 mln. Bij deze cijfers is rekening gehouden met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd.

2.5 Kostenverdeling

Conform de beleidsnota Kostprijsberekening en renteberekening (Provinciale Staten besluit 6172 d.d. 28 april 2010) worden de apparaatslasten, op basis van de geraamde capaciteitsinzet op taken, toegerekend aan de programma’s. Apparaatslasten bestaan uit directe en indirecte lonen en materiële overhead.

De apparaatslasten zijn op basis van geraamde capaciteitsinzet als volgt aan de programma's toegerekend:

Kosten (bedragen x € 1 000)	Begroting 2015 (stand NJN)	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Totaal te verdelen	**144.426**	**148.217**	**143.098**	**144.184**	**142.092**
Verdeling naar programma					
1 Groen, Waterrijk en Schoon	22.760	32.384	31.626	31.327	31.197
2 Bere kbaar en Verbonden	55.572	53.223	51.283	50.590	49.899
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	26.832	27.124	26.193	25.851	25.693
4 Bestuur en Samenleving	29.860	19.141	18.622	18.344	18.002
5 Middelen	9.401	16.346	15.373	18.072	17.301
Totale verdeling	**144.426**	**148.217**	**143.098**	**144.184**	**142.092**

De afwijking tussen 2016 en 2015 van in totaal € 3,8 mln wordt voor het grootste gedeelte verklaard door de decentralisatie Jeugdzorg met ingang van 1 januari 2015 die is vertaald vanaf de Begroting 2016.

2.6 Uitkering Provinciefonds (Programma 5 Middelen, baten)
De meerjarenraming voor de uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de Meicirculaire 2015. Hierin zijn zowel de meerjarige ontwikkelingen aangegeven ten aanzien van de algemene uitkering als van decentralisatie-uitkeringen. Bij het ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds hanteert de provincie een reguliere behoedzaamheid van € 2 mln voor het opvangen van kleine afwijkingen in de algemene uitkering door ontwikkelingen in het accres, verdeelmaatstaven en taakmutaties.

2.7 Opcenten Motorrijtuigenbelasting (Programma 5 Middelen, baten)
Bij het ramen van de inkomsten uit de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting wordt rekening gehouden met ontwikkelingen in het wagenpark. Hierbij gaat het zowel om volume (aantallen auto's) als gewicht. Deze variabelen zijn van invloed op de inkomsten. Bij de raming wordt rekening gehouden met een behoedzaamheidsmarge van 1% om beperkte afwijkingen in volume, gewicht en dergelijke op te kunnen vangen.

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is ten aanzien van de opcenten opgenomen vanaf 2016 het tarief met 3 % (€ 10 mln) te verlagen en dat verder de nullijn wordt gehanteerd.

Voor 2016 is rekening gehouden met een ontwikkeling van het wagenpark met 0,67%. Dit is in overeenstemming met de groei van het wagenpark in 2015 (per juli). Op grond van de ontwikkeling van de economie en de verwachtingen van brancheorganisaties is voor 2016 uitgegaan van dit percentage. Voor de jaren 2017 – 2019 is een groeipercentage gebruikt van 0,5%. Dit is conform het uitgangspunt in de (meerjaren-)begroting 2015.

2.8 Kapitaallasten en bespaarde rente (diverse programma's)
De kapitaallasten bestaan uit rente en afschrijvingslasten. Bij dit onderdeel wordt nader ingegaan op::
A. Afschrijvingen
B. Toegerekende rente
C. Bespaarde rente

De ontwikkeling van de cijfers in de meerjarenraming zijn per programma in onderstaande tabellen weergegeven.

<u>Ad A. Afschrijvingen</u>
Provinciale Staten hebben op 1 december 2013 de herziene nota Investeringen, waarderingen en afschrijvingen (nota IWA 2014) vastgesteld, die met ingang van de Begroting 2015 is toegepast. Er wordt op de investeringen afgeschreven vanaf het jaar na afronding van de voorbereidings- of uitvoeringsfase van een project.

Ontwikkeling afschrijvingslasten 2016-2019, Begroting 2015, Begroting 2016

(bedragen x €1.000)	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Afschrijvingslasten Begroting 2015 (stand VJN)				
Programma				
1 Groen, Waterrijk en Schoon	322	364	302	394
2 Bereikbaar en Verbonden	42.333	46.163	51.442	54.364
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	120	237	237	237
5 Middelen	17	17	16	10
6 Bedrijfsvoering	8.034	8.847	10.604	10.777
Totaal Begroting 2015	**50.826**	**55.629**	**62.600**	**65.782**
Afschrijvingslasten Begroting 2016 (totaal)				
Programma				
1 Groen, Waterrijk en Schoon	322	364	302	394
2 Bereikbaar en Verbonden	43.644	47.388	53.968	60.677
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	120	230	230	230
5 Middelen	17	17	16	10
6 Bedrijfsvoering	8.971	9.740	11.498	10.814
Totaal Begroting 2016	**53.074**	**57.739**	**66.013**	**72.126**
Verschil Begroting 2015 - 2016	**-2.248**	**-2.110**	**-3.413**	**-6.344**

Ad B. Toegerekende rente

Toegerekende rente is de rente die de provincie 'mis loopt' omdat middelen zijn ingezet voor het realiseren van activa (bijvoorbeeld infrastructuur). Deze rentelasten worden toegerekend aan de gerealiseerde activa en aan het onderhanden werk. De wijze waarop de toegerekende rente wordt berekend is geregeld in de beleidsnota Kostprijs- en renteberekening.

De hoogte van de toegerekende rente wordt hoofdzakelijk beïnvloed door de geprognosticeerde jaarlijkse stand van de activa, het onderhanden werk en het rentepercentage. In 2015 was het berekende rentepercentage 2,94%, voor 2016 is het berekende rentepercentage 2,67%. De verlaging van de rente en de lagere geprognosticeerde stand van de activa zorgt voor een afname van de toegerekende rente met € 5,4 mln.

Ontwikkeling rentelasten (toegerekende rente) 2016-2019, Begroting 2015, Begroting 2016

(bedragen x €1.000)	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Toegerekende rente Begroting 2015 (stand VJN)				
Programma				
1 Groen, Waterr jk en Schoon	183	196	209	198
2 Bereikbaar en Verbonden	27.339	32.010	37.924	43.336
3 Aantrekkel jk en Concurrerend	155	225	218	211
4 Bestuur en Samenleving	0	0	0	0
5 Middelen	666	665	665	664
6 Bedrijfsvoering	5.162	5.276	5.396	5.336
Totaal Begroting 2015	**33.505**	**38.373**	**44.411**	**49.746**
Toegerekende rente Begroting 2016				
Programma				
1 Groen, Waterr jk en Schoon	163	188	186	170
2 Bereikbaar en Verbonden	22.279	25.851	32.883	35.372
3 Aantrekkel jk en Concurrerend	140	199	193	187
4 Bestuur en Samenleving	0	0	0	0
5 Middelen	594	594	593	593
6 Bedrijfsvoering	4.911	4.988	4.961	4.843
Totaal Begroting 2016	**28.088**	**31.820**	**38.816**	**41.164**
Verschil Begroting 2015 - 2016	**5.417**	**6.553**	**5.595**	**8.582**

Ad C. Bespaarde rente

Bespaarde rente is een baat die wordt verantwoord in programma 5, Middelen. De bespaarde rente is het verschil tussen de geraamde rentelasten van opgenomen geldleningen en de toegerekende rente aan de activa en onderhanden werk. De bespaarde rente neemt af met € 3,2 mln van € 10 mln naar € 6,8 mln.

Het moment waarop de provincie Zuid-Holland nieuwe leningen nodig heeft schuift steeds verder naar achteren, in de huidige begroting wordt uitgegaan van een financieringsbehoefte van € 18 mln eind 2016. Hierdoor dalen de verwachte rentelasten ten opzichte van de raming voor het Hoofdlijnenakkoord.

Voor de raming van de rentelasten is uitgegaan van een marktrente van 2,72% op toekomstig aan te trekken leningen. Dit komt overeen met het verwachte percentage zoals gebruikt in de Begroting 2015 en het financieel kader in het Hoofdlijnenakkoord. De huidige marktrente voor langlopende leningen (circa 1,8%) ligt een stuk lager. De verwachting is dat de lange rente in 2016 zal st jgen door de aantrekkende economie, st jgende inflatie en het aflopen van het opkoopprogramma van de ECB. Daarom wordt vanuit behoedzaamheidsoverwegingen het ‘oude’ percentage in de Begroting 2016 gehanteerd. Dit is vanuit historisch oogpunt nog steeds een laag percentage.

Ontwikkeling bespaarde rente 2016-2019, Begroting 2015, Begroting 2016

(bedragen x €1.000)		Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Bespaarde rente Begroting 2015 (stand VJN) *Programma*					
5 Middelen	Toegerekende rente	33.505	38.373	44.411	49.476
5 Middelen	Betaalde rente op leningen	-23.489	-27.423	-32.351	-36.665
Totaal begroting 2015		**10.016**	**10.950**	**12.060**	**13.081**
Bespaarde rente Begroting 2016 *Programma*					
5 Middelen	Toegerekende rente	28.088	31.820	38.816	41.164
5 Middelen	Betaalde rente op leningen	-21.343	-24.549	-29.428	-33.026
Totaal begroting 2016		**6.745**	**7.271**	**9.388**	**8.138**
Verschil 2015 - 2016		**3.271**	**3.679**	**2.672**	**4.943**

2.9 Investeren, waarderen en afschrijven

Investeringen en afschrijvingen voor 2016 en verder zijn opgenomen conform de beleidsuitgangspunten zoals opgenomen in de op 11 december 2013 door Provinciale Staten vastgestelde herziene beleidsnota Investeringen, waarderingen en afschrijvingen (nota IWA 2014). Zie ook bovenstaande toelichting op de kapitaallasten.

Zie paragraaf 5.7 voor een nadere toelichting op de investeringskredieten.

2.10 Verklaring verschillen Begroting 2015 na Voorjaarsnota - Begroting 2016

(bedragen x €1.000)	Begroting na wijziging 2015			Begroting 2016			Verschil		
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Programma 1									
DOEL 1-1	4.943	300	-4.643	4.829	492	-4.336	115	192	307
DOEL 1-2	14.707	1.443	-13.265	5.029	2.370	-2.659	9.678	928	10.605
DOEL 1-3	61.140	12.614	-48.526	48.556	11.445	-37.110	12.585	-1.169	11.416
DOEL 1-4	83.104	47.668	-35.437	95.131	40.578	-54.553	-12.027	-7.089	-19.116
DOEL 1-5	10.469	704	-9.765	8.984	1.379	-7.605	1.485	675	2.160
DOEL 1-6	70.007	6.165	-63.843	70.293	2.411	-67.882	-286	-3.754	-4.040
Subtotaal	***244.372***	***68.894***	***-175.479***	***232.822***	***58.676***	***-174.146***	***11.550***	***-10.218***	***1.333***
Programma 2									
DOEL 2-1	225.678	37.005	-188.674	221.196	13.050	-208.147	4.482	-23.955	-19.473
DOEL 2-2	94.359	88.608	-5.752	95.773	812	-94.961	-1.413	-87.796	-89.209
Subtotaal	***320.037***	***125.612***	***-194.425***	***316.969***	***13.862***	***-303.107***	***3.068***	***-111.750***	***-108.682***
Programma 3									
DOEL 3-1	14.202	0	-14.202	22.791	1.250	-21.541	-8.589	1.250	-7.339
DOEL 3-2	2.333	115	-2.218	2.698	115	-2.583	-365	0	-365
DOEL 3-3	25.381	1.634	-23.747	19.828	0	-19.828	5.553	-1.634	3.919
DOEL 3-4	2.637	0	-2.637	5.127	0	-5.127	-2.489	0	-2.489
DOEL 3-5	18.555	0	-18.555	16.750	0	-16.750	1.805	0	1.805
DOEL 3-6	14.650	7	-14.644	15.173	504	-14.669	-523	498	-25
DOEL 3-7	19.504	3.746	-15.758	17.494	1.950	-15.544	2.010	-1.796	214
Subtotaal	***97.262***	***5.501***	***-91.760***	***99.861***	***3.819***	***-96.042***	***-2.599***	***-1.682***	***-4.281***
Programma 4									
DOEL 4-1	23.275	756	-22.519	25.880	756	-25.123	-2.604	0	-2.604
DOEL 4-2	7.915	57	-7.859	8.475	57	-8.419	-560	0	-560
DOEL 4-3	11.677	0	-11.677	10.288	0	-10.288	1.389	0	1.389
DOEL 4-4	9.427	0	-9.427	464	0	-464	8.963	0	8.963
Subtotaal	***52.294***	***813***	***-51.481***	***45.106***	***813***	***-44.294***	***7.188***	***0***	***7.188***
Programma 5									
DOEL 5-1	37.197	520.473	483.277	35.809	602.199	566.391	1.388	81.726	83.114
Subtotaal	***37.197***	***520.473***	***483.277***	***35.809***	***602.199***	***566.391***	***1.388***	***81.726***	***83.114***
Resultaat voor bestemming	**751.162**	**721.293**	**-29.869**	**730.567**	**679.369**	**-51.198**	**20.595**	**-41.924**	**-21.329**

Conform het BBV is er een toelichting gemaakt op de aanmerkelijke verschillen tussen de geraamde bedragen van het begrotingsjaar 2016 en de geraamde bedragen van het vorig begrotingsjaar na wijziging (Begroting 2015 na Voorjaarsnota 2015). Voor de onderstaande tabellen geldt dat een bedrag met + een voordeel is en met een - teken een nadeel is.

Hieronder worden de aanmerkelijke verschillen per programma toegelicht.

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 1-1	*Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast*			
	Waterveiligheidsbeleid, subsidie Klimaatdijk Streefkerk	150	0	150
	EU-project FRAMES	-192	192	0
	Beëindiging Programma Zwakke Schakels Kust	373	0	373
	Apparaatslasten	-216	0	-216
Doel 1-2	*Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater*			
	Subsidies PlattelandsOntwikkelingsProgramma (POP3) Water	-1.000	1.000	0
	Afloop Watersynergiedprojecten	642	0	642
	Bijdrage PZH maatregelen getij Grevelingen / Vo kerak	10.000	0	10.000
	Afloop EU-project Raingain	145	-73	73
	Apparaatslasten	-109	0	-109
Doel 1-3	*Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap*			
	Uitvoeringsprogramma Groen (UPG)	5.662	800	6.462
	RodS projecten inclusief Balij / Bieslandse Bos en Bentwoud	4.954	-1.931	3.023
	Frictiekosten Toekomstig Beheer Recreatiegebieden	72	0	72
	Groenblauwe Slinger (GBS)	223	0	223
	Groenservice Zuid-Holland	33	0	33
	Apparaatslasten	1.193	0	1.193
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	448	-38	410
Doel 1-4	*Biodiversiteit op orde*			
	Natura2000 en beheermaatregelen PAS	145	242	387
	Programma Integrale Ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS)	-6.100	-1.750	-7.850
	Project Mainport Rotterdam (PMR)	8.723	-8.726	-3
	Subsidieregeling Natuur en Landschapsbeheer (SNL) inclusief POP3	-1.270	900	-370
	UPG Projecten waaronder Gouwe Wiericke, Krimpenerwaard en Deltanatuur	-8.722	-1.348	-10.070
	Grondtransacties en exploitatie-inkomsten verkoop Natuurgrond	-3.393	3.393	0
	Apparaatslasten	-968	0	-968
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-442	200	-242
Doel 1-5	*Sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw*			
	Nota Ruimte middelen voor projecten Greenports en Veenweidegebieden	4.630	0	4.630
	Uitvoerigsprogramma Groen (UPG) inclusief POP3	-1.040	440	-600
	EU-programma Leader+	-335	135	-200
	Apparaatslasten	-1.442	0	-1.442
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-327	100	-227
Doel 1-6	*Beter leefmilieu met minder hinder*			
	Impuls omgevingsveiligheid.	75	-481	-406
	BRZO-inrichtingen (Besluit Risico Zware Ongevallen 1999) en RIE-4-installaties (Richtlijn Industriële Emissies-categorie 4)	-2.737	0	-2.737

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
	SCR-katalysatoren Binnenvaart / Clinsh / ontgassende schepen. De subsidieregeling SCR-katalysatoren loopt in 2015 af.	3.750	-1.856	1.894
	Luchtkwaliteit NSL	-1.109	-149	-1.258
	Stelpost RUD	556	0	556
	Uitvoering Wabo	0	-893	-893
	Leren voor duurzame ontwikkeling	300	-300	0
	Apparaatslasten	-1.211	0	-1.211
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	89	-75	14
	Saldo	**11.550**	**-10.218**	**1.333**

Programma 2 Bere kbaar en Verbonden (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 2-1	*Kwaliteit bestaande provinciale infrastructuur op orde*			
	Bijstelling budgetten beheer areaal Kaderbesluit infra 2014 / kadernota 2015-2018	2.600	-8.036	-5.436
	Verkoop steunpunt Gnephoek	0	-1.200	-1.200
	Werkzaamheden onderhoud infra voor derden	-3.358	3.358	0
	Uitvoering MPI	-1.874	-18.077	-19.951
	BDU regionale en provinciale infrastructuur	7.327	0	7.327
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	575	0	575
	Apparaatslasten	495	0	495
	Kapitaallasten	-1.283	0	-1.283
Doel 2-2	*Vraag en aanbod openbaar vervoer in balans*			
	Exploitatie OV	9.403	0	9.403
	Versneld afschr jven HOV. In 2016 wordt voor de corridor Gouda - Alphen het VO+ vastgesteld. Op basis daarvan kan worden bepaald welke reeds geactiveerde delen van de RijnGouweLijn buiten de scope van het HOV-Net vallen en daardoor direct ten laste van de exploitatie moeten worden genomen.	-10.900	0	-10.900
	OV-beleid	894	-1.350	-456
	BDU bijdragen in provinciale infra. Een deel van de provinciale infra wordt gedekt uit de r jksbijdrage BDU. Omdat de rijksbijdrage is gewijzigd van een doeluitkering naar een decentralisatie-uitkering, wordt de ontvangen b jdrage in de reserve BDU gestort en wordt de bijdrage aan de provinciale infra gedekt door een bijdrage uit de reserve. Hierdoor maken de baten 2016 onderdeel uit van het resultaat na bestemming.	0	-86.057	-86.057
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	215	-388	-173
	Apparaatslasten	-948	0	-948
	Kapitaallasten	-78	0	-78
	Saldo	**3.068**	**-111.750**	**-108.682**

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 3-1	*Een groeiende, duurzame en innovatieve economie*			
	Initiatieven 2015 en Hoofdlijnenakkoord 15-19: regionale samenwerkingsverbanden, MKB	-1.500	0	-1.500
	Extra middelen overcommittering	-4.495	0	-4.495
	Activiteiten Ridderstee (uit OVP Voordelta)	-1.250	1.250	0

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
	Doorgeschoven prestatie Impulsprogramma	-250	0	-250
	IRP Goeree Overflakkee	354	0	354
	Subsidies clusterregeling economie (loopt af)	600	0	600
	Apparaatslasten	-2.203	0	-2.203
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	152	0	152
Doel 3-2	*Schone en toekomstbestendige energie*			
	Hoofdl jnenakkoord: regierol provinciale energieagenda	-1.300	0	-1.300
	Subsidies Mitigatie / energie (loopt af)	617	0	617
	Subsidies Greendeal Zonnepanelen	250	0	250
	Apparaatslasten	0	0	0
	Diverse aanpassingen van gringe omvang	68	0	68
Doel 3-3	*Beter benut bestaand bebouwd gebied*			
	Opstellen Provinciale ruimtelijke structuurvisie	250	0	250
	Aanpassen Deltapoort	721	-638	83
	Bijdrage Grondbank	162	0	162
	Kasritme Duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder	-327	0	-327
	Deelname in programma's	286	0	286
	Implementatie omgevingswet	-180	0	-180
	RO advisering	131	0	131
	Opruimen verspreid glas	-122	0	-122
	Kasritme ISV-2	995	-995	0
	Uitvoeren integrale ruimtel jke verkenningen en programma's	-239	0	-239
	Doorwerken DRM doel Beter benutten bestaand (bebouwd) gebied	-190	0	-190
	Voorbereiden omgevingsvisie	-201	0	-201
	Apparaatslasten	4.211	0	4.211
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	55	0	55
Doel 3-4	*Goede ruimtelijke kwaliteit*			
	Doorwerken VRM doel Goede ruimtelijke kwaliteit	-100	0	-100
	Apparaatslasten	-2.330	0	-2.330
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-59	0	-59
Doel 3-5	*Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans*			
	Doorwerken VRM doel Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans	-100	0	-100
	Bedr jventerreinen	-2.054	0	-2.054
	Apparaatslasten	4.422	0	4.422
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-463	0	-463
Doel 3-6	*Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed*			
	Hoofdl jnenakkoord: intensivering cultureel erfgoed	-1.500	0	-1.500
	Hoofdl jnenakkoord: opdrachten erfgoed en ruimte	0	498	498
	Rijksmonumenten en erfgoed, minder activiteiten voorzien	947	0	947
	Apparaatslasten	0	0	0
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	30	0	30
Doel 3-7	*Schone bodem en beter benutte bodem en ondergrond*			
	Aantal spoedlocaties gesaneerd	1.381	-1.781	-400
	Stichting Bodembeheer Krimpenerwaard	503	0	503

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
	Beleids- en onderzoeksagenda en uitvoeringsprogramma bodem	300	0	300
	Uitvoering nazorg RUD's	-800	0	-800
	Apparaatslasten	628	0	628
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-2	-15	-17
	Saldo	**-2.599**	**-1.682**	**-4.281**

Programma 4 Bestuur en Samenleving (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 4-1	*Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur*			
	Relatie provincie en regio's	200	0	200
	Hoofdl jnenakkoord: Transparante overheid	-1.300	0	-1.300
	Uitvoeren algemene bestuurstaken	400	0	400
	Apparaatslasten	-2.000	0	-2.000
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	96	0	96
Doel 4-2	*Totaal Cultuurparticipatie en bibliotheken*			
	Apparaatslasten	-560	0	-560
	Diverse aanpassingen van geringe omvang			
Doel 4-3	*Borgen van kennissociaal domein*			
	Afbouw Maatschappelijke participatie (Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)	2.300	0	2.300
	Borging kennis sociaal domein (Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)	-1.700	0	-1.700
	Apparaatslasten	+789	0	+789
	Diverse aanpassingen van geringe omvang			
Doel 4-4	*Afbouw taken jeugdzorg*			
	Afbouw Jeugdzorg (Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)	8.963	0	8.963
	Saldo	**7.188**	**0**	**7.188**

Programma 5 Middelen (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 5-1	*Financieel gezonde huishouding*			
	Ontwikkeling Provinciefonds	0	89.594	89.594
	Bespaarde rente	1.250	-1.218	32
	Dividend deelnemingen	0	350	350
	Kapitaallasten deelnemingen	-590	0	-590
	Effect te verdelen indirecte kosten	1.582	0	1.582
	Werkelijk onvoorzien	-250	0	-250
	Vrijval subsidie en materiële lasten	-500	0	-500
	Kapitaallasten overig	662	0	662
	Apparaatslasten	-766	0	-766
	Opcenten Motorrijtuigenbelasting	0	-7.000	-7.000
	Saldo	**1.388**	**81.726**	**83.114**

2.11 Verklaringen verschillen Jaarrekening 2014 - Begroting 2016

(bedragen x €1 000)	Jaarrekening 2014			Begroting 2016			Verschil		
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Programma 1									
DOEL 1-1	6.808	919	-5.888	4.829	492	-4.336	1.979	-427	1.552
DOEL 1-2	5.698	1.383	-4.316	5.029	2.370	-2.659	669	987	1.656
DOEL 1-3	66.569	11.298	-55.271	48.556	11.445	-37.110	18.013	147	18.160
DOEL 1-4	88.046	43.104	-44.942	95.131	40.578	-54.553	-7.085	-2.526	-9.611
DOEL 1-5	8.588	119	-8.469	8.984	1.379	-7.605	-396	1.260	864
DOEL 1-6	72.311	24.254	-48.056	70.293	2.411	-67.882	2.018	-21.844	-19.826
Subtotaal	***248.020***	***81.078***	***-166.942***	***232.822***	***58.676***	***-174.146***	***15.198***	***-22.402***	***-7.204***
Programma 2									
DOEL 2-1	288.278	25.857	-262.421	221.196	13.050	-208.147	67.081	-12.807	54.274
DOEL 2-2	84.517	77.359	-7.158	95.773	812	-94.961	-11.256	-76.547	-87.803
Subtotaal	***372.795***	***103.216***	***-269.578***	***316.969***	***13.862***	***-303.107***	***55.826***	***-89.355***	***-33.529***
Programma 3									
DOEL 3-1	11.319	3.197	-8.122	22.791	1.250	-21.541	-11.472	-1.947	-13.419
DOEL 3-2	2.620	8	-2.612	2.698	115	-2.583	-78	107	29
DOEL 3-3	35.365	10.796	-24.569	19.828	0	-19.828	15.537	-10.796	4.741
DOEL 3-4	1.353	0	-1.353	5.127	0	-5.127	-3.773	0	-3.773
DOEL 3-5	22.651	567	-22.084	16.750	0	-16.750	5.902	-567	5.335
DOEL 3-6	12.975	8	-12.967	15.173	504	-14.669	-2.199	497	-1.702
DOEL 3-7	10.935	2.209	-8.727	17.494	1.950	-15.544	-6.559	-259	-6.818
Subtotaal	***97.219***	***16.784***	***-80.435***	***99.861***	***3.819***	***-96.042***	***-2.642***	***-12.965***	***-15.607***
Programma 4									
DOEL 4-1	23.946	1.397	-22.550	25.880	756	-25.123	-1.933	-640	-2.574
DOEL 4-2	8.049	49	-8.000	8.475	57	-8.419	-426	8	-418
DOEL 4-3	12.191	0	-12.191	10.288	0	-10.288	1.903	0	1.903
DOEL 4-4	133.002	121.469	-11.533	464	0	-464	132.538	-121.469	11.069
Subtotaal	***177.189***	***122.915***	***-54.274***	***45.106***	***813***	***-44.294***	***132.082***	***-122.102***	***9.980***
Programma 5									
DOEL 5-1	9.370	556.057	546.687	35.809	602.199	566.391	-26.439	46.142	19.703
Subtotaal	***9.370***	***556.057***	***546.687***	***35.809***	***602.199***	***566.391***	***-26.439***	***46.142***	***19.703***
Resultaat voor bestemming	**904.592**	**880.051**	**-24.542**	**730.567**	**679.369**	**-51.198**	**174.025**	**-200.682**	**-26.656**

Conform het BBV wordt er een toelichting gegeven op de aanmerkelijke verschillen tussen Begroting 2016 en de Jaarrekening 2014. Voor de onderstaande tabellen geldt dat een bedrag met + een voordeel is en met een - teken een nadeel is.

Hieronder worden de aanmerkelijke verschillen per programma toegelicht.

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 1-1	*Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast*			
	Onderbesteding 2014 Waterveiligheidsbeleid	-256	0	-256
	EU-project FRAMES	-250	192	-57
	Beëindiging Programma Zwakke Schakels kust	1.379	0	1.379
	Project Zandmotor	378	-620	-242
	Apparaatslasten	1.108	0	1.108
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-380	0	-380
Doel 1-2	*Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater*			
	Subsidies PlattelandsOntwikkelingsProgramma (POP3) Water	-1.000	1.000	0
	Afloop Watersynergiedprojecten	638	0	638
	Apparaatslasten	451	0	451
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	581	-13	568
Doel 1-3	*Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap*			
	Uitvoeringsprogramma Groen (UPG)	-5.577	800	-4.777
	Frictiekosten Toekomstig Beheer Recreatiegebieden	484	0	484
	Alfoop project Hof van Delfland	408	-258	150
	RodS-projecten inclusief Balij / Bieslandse Bos en Bentwoud	7.536	384	7.920
	Afwaardering RodS-gronden 2014	14.781		14.781
	Groenservice Zuid-Holland	972	-865	107
	Apparaatslasten	-207	0	-207
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-385	86	-299
Doel 1-4	*Biodiversiteit op orde*			
	Natura2000 en beheermaatregelen PAS	-2.956	415	-2.541
	Programma Integrale Ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS)	10.461	300	10.761
	Project Mainport Rotterdam (PMR)	6.382	-6.348	34
	Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) inclusief POP3	-2.198	4.000	1.802
	UPG Projecten waaronder Projecten Gouwe Wiericke, Krimpenerwaard, Deltanatuur	-24.313	5.576	-18.737
	Afwaardering EHS gronden 2014	7.188	-7188	0
	Apparaatslasten	-1070	0	-1.070
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-579	720	141
Doel 1-5	*Sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw*			
	Nota Ruimte middelen voor projecten Greenports en Veenweidegebieden	6.052	0	6.052
	Afloop ILG subsidies Verspreid Glas	-2.260	0	-2.260
	Uitvoeringsprogramma Groen (UPG) inclusief POP3	-3.041	850	-2.191
	EU-programma Leader+	-500	300	-200
	Apparaatslasten	-871	0	-871
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	224	110	334

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 1-6	*Beter leefmilieu met minder hinder*			
	Impuls omgevingsveiligheid. Omdat de bijdrage van het Rijk voor de Impuls Omgevingsveiligheid voor 2016 nog niet is vastgesteld, is er nog geen uitvoeringsprogramma in de begroting geraamd.	-13.802	-1.206	-15.008
	BRZO-inrichtingen (Besluit Risico Zware Ongevallen 1999) en RIE-4-installaties (Richtlijn Industriële Emissies-categorie 4)	-2.737	0	-2.737
	Externe veiligheid	3.868	0	3.868
	SCR-katalysatoren Binnenvaart / Clinsh / Ontgassende schepen. De subsidieregeling SCR-katalysatoren loopt in 2015 af.	1.085	-1.352	-267
	Luchtkwaliteit NSL	16.318	-19.100	-2.782
	Stelpost RUD	-1.527	0	-1.527
	Beleidsuitvoering milieu	-458	-312	-770
	Leren voor duurzame ontwikkeling	195	-195	0
	Apparaatslasten	-401	0	-401
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-523	321	-202
	Saldo	**15.198**	**-22.402**	**-7.204**

Programma 2 Bere kbaar en Verbonden (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 2-1	*Kwaliteit bestaande provinciale infrastructuur op orde*			
	Werkzaamheden onderhoud infra voor derden	-3.147	3.147	0
	Bijstelling budgetten beheer areaal Kaderbesluit infra 2014 / kadernota 2015-2018	-5.500	0	-5.500
	MPI-projecten als onderdeel van uitvoering projecten MPO	-3.240	0	-3.240
	BDU bijdragen in provinciale infra. Een deel van de provinciale infra wordt gedekt uit de r jksbijdrage BDU. Omdat de rijksbijdrage is gewijzigd van een doeluitkering naar een decentralisatie-uitkering, wordt de ontvangen b jdrage in de reserve BDU gestort en wordt de bijdrage aan de provinciale infra gedekt door een bijdrage uit de reserve. Hierdoor maken de baten 2016 onderdeel uit van het resultaat na bestemming.	0	-16.358	-16.358
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	469	404	873
	Apparaatslasten	3.855	0	3.855
	Versnelde afschr jving ten laste van reserves	75.685	0	75.685
	Kapitaallasten	-1.040	0	-1.040
Doel 2-2	*Vraag en aanbod openbaar vervoer in balans*			
	BDU bijdragen in provinciale infra. Zie de toelichting bij Doel 2.1	0	-76.390	-76.390
	Versneld afschr jven HOV. In 2016 wordt voor de corridor Gouda - Alphen het VO+ vastgesteld. Op basis daarvan kan worden bepaald welke reeds geactiveerde delen van de RijnGouweLijn buiten de scope van het HOV-Net vallen en daardoor direct ten laste van de exploitatie moeten worden genomen.	-10.900	0	-10.900
	Onderhoud en vervanging veren	748	0	748
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	258	-158	100
	Apparaatslasten	-1.284	0	-1.284
	Kapitaallasten	-78	0	-78
	Saldo	**55.826**	**-89.355**	**-33.529**

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 3-1	*Een groeiende, duurzame en innovatieve economie*			
	Hoofdl jnenakkoord: ondersteunen regionale samenwerkingsverbanden economische clusters	-1.500	0	-1.500
	Hoofdl jnenakkoord: stimuleren innovatie MKB	-3.500	0	-3.500
	Extra middelen overcommittering	-2.891	0	-2.891
	Uitgestelde middelen schaalsprong	-2.500	0	-2.500
	Activiteiten Ridderstee, Voordelta	337	-337	0
	Doorgeschoven prestatie Impulsprogramma	-250	0	-250
	IRP Goeree-Overflakkee	-494	-113	-607
	Pieken in de Delta, EFRO (lopen af)	794	0	794
	Subsidies clusterregeling economie (loopt af)	1.380	-1.440	-60
	Apparaatslasten	-1.458	0	-1.458
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-1.390	-58	-1.448
Doel 3-2	*Duurzame energie*			
	Hoofdl jnenakkoord: regierol provinciale energieagenda	-1.300	0	-1.300
	Subsidies Mitigatie / energie (loopt af)	734	0	734
	Subsidies Greendeal Zonnepanelen	183	0	183
	Bureau Warmte / koude	21	115	136
	Apparaatslasten	286	0	286
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-2	-8	-10
Doel 3-3	*Beter benut bestaand bebouwd gebied*			
	Uitvoeren VRM	-147	0	-147
	Opstellen Provinciale ruimtelijke structuurvisie	129	0	129
	Projectmanagement Deltapoort	534	-286	248
	Gebiedsprofielen ruimtelijke kwaliteit	193	0	193
	Bijdrage Grondbank	258	0	258
	Kasritme Duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder (met ingang van 2015 geen IRP meer)	-5.205	-8.963	-14.168
	Oude R jnzone (met ingang van 2015 geen IRP meer)	4.077	0	4.077
	Uitvoering Wet ruimtelijke ordening	-158	-8	-166
	Implementatie omgevingswet	-200	0	-200
	Zuidvleugel Zuid (met ingang van 2015 geen IRP meer)	97	0	97
	Opruimen verspreid glas	1.680	0	1.680
	BLS Holland-R jnland	-313	0	-313
	Kasritme ISV-2	317	-317	0
	Kasritme ISV-3	12.878	-1.203	11.675
	Uitvoeren integrale ruimtel jke verkenningen en programma's	-1.299	0	-1.299
	Voorbereiden omgevingsvisie	-201	0	-201
	Doorwerking VRM doel Beter benut (bebouwd) gebied	-102	0	-102
	Apparaatslasten	2.924	0	2.924
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	75	-19	56
Doel 3-4	*Goede ruimtelijke kwaliteit*			
	Uitvoeringsprogramma Groen (UPG)	-842	0	-842
	Verbeteren en behouden landschappelijke kwaliteit	-368	0	-368
	Provinciale adviseur ruimtel jke kwaliteit	-51	0	-51
	Doorwerken VRM doel Goede ruimtelijke kwaliteit	-222	0	-222
	Apparaatslasten	-2.330	0	-2.330

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	39	0	39
Doel 3-5	*Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans*			
	Regionale woonvisie	-44	-20	-64
	Doorwerking VRM doel Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans	-100	0	-100
	Bedr jventerreinen, geen subsidies meer via FEZ middelen R jk	4.671	0	4.671
	Apparaatslasten	432	0	432
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	943	-547	396
Doel 3-6	*Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed*			
	Hoofdl jnenakkoord: intensivering cultureel erfgoed	-1.500	0	-1.500
	Opdrachten erfgoed en ruimte	-218	498	280
	Apparaatslasten	-763	0	-763
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	282	0	282
Doel 3-7	*Schone bodem en beter benutte bodem en ondergrond*			
	Aantal spoedlocaties gesaneerd	-8.178	-12	-8.190
	Nazorg stortplaatsen	-120	-247	-367
	Stichting Bodembeheer Krimpenerwaard	-150	0	-150
	Beleids- en onderzoeksagenda en uitvoeringsprogramma bodem	-214	0	-214
	Herontw kkeling Gasfabrieksterreinen	2.353	0	2.353
	Uitvoering nazorg RUD's	-1.247	0	-1.247
	Apparaatslasten	1.015	0	1.015
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-18	0	-18
	Saldo	**-2.642**	**-12.965**	**-15.607**

Programma 4 Bestuur en Samenleving (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 4-1	*Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur*			
	Wegvallen Zuidvleugel / stedenbaan	167	-251	-84
	Wegvallen overige baten		-390	-390
	Hoofdl jnenakkoord: Transparante overheid	-1.300	0	-1.300
	Apparaatslasten	-885	0	-885
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	85	0	85
Doel 4-2	*Totaal Cultuurparticipatie en bibliotheken*			
	Apparaatslasten	-338	0	-338
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-88	8	-80
Doel 4-3	*Borgen van kennissociaal domein*			
	Afbouw Maatschappelijke participatie (Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)	2.938	0	2.938
	Borging kennis sociaal domein (Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)	-1.700	0	-1.700
	Apparaatslasten	665	0	665
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	0	0	0
Doel 4-4	*Afbouw taken jeugdzorg*			
	Afbouw Jeugdzorg (Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)	132.538	-121.469	11.069
	Apparaatslasten	0	0	0
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	0	0	0
	Saldo	**132.082**	**-122.102**	**9.980**

Programma 5 Middelen (bedragen x € 1.000)				
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo
Doel 5-1	*Financieel gezonde huishouding*			
	Provinciefonds	0	29.407	29.407
	Precario en leges	0	-380	-380
	Rente geldleningen < 1 jaar	-14	-425	-439
	Rentebaten hypothecaire geldleningen	0	21	21
	Bespaarde rente	-21.343	22.875	1.532
	Verkoop verspreide eigendommen	73	145	218
	Verkoop voormalige dienstwoning	0	-199	-199
	Dividend deelnemingen	0	-94	-94
	Kapitaallasten deelnemingen	82	0	82
	Effect te verdelen indirecte kosten	-3.664	0	-3.664
	Werkelijk onvoorzien	-500	0	-500
	Overige baten	0	-372	-372
	Apparaatslasten	-742	0	-742
	Voorzieningen	51	-52	-1
	Niet verdeelde apparaatskosten	112	-100	12
	Opcenten Motorrijtuigenbelasting	0	-4.677	-4.677
	Diverse aanpassingen van geringe omvang	-494	-7	-501
	Saldo	**-26.439**	**46.142**	**19.703**

3. Algemene dekkingsmiddelen

Exploitatie bedragen (bedragen x € 1.000)	Begroting 2016	Raming 2017	Raming 2018	Raming 2019
Lokale heffingen (opcenten MRB en precario)	324.050	326.050	327.050	330.050
Provinciefonds	230.847	229.131	220.564	219.759
Dividend (deelnemingen)	700	700	700	700
Overige algemene dekkingsmiddelen	-7.199	-6.700	-7.280	-7.772
Totaal Algemene dekkingsmiddelen	**548.398**	**549.181**	**541.034**	**542.736**

Hieronder staat een toelichting per algemeen dekkingsmiddel.

Lokale heffingen

Door verlaging van het tarief conform het Hoofdlijnenakkoord, is het geraamde budget voor de Begroting 2016 lager ten opzichte van 2015. Naast het gehanteerde tarief is de opbrengst ook afhankelijk van wettelijke maatregelen (bijvoorbeeld vrijstellingen energiezuinige auto's), de ontwikkeling van het wagenpark en het betaalgedrag van de automobilist.
Van de belastingdienst wordt 2 maal per jaar (per 1 juli en per 1 december) een wagenparkoverzicht ontvangen. Het overzicht per 1 juli is de basis voor de raming in de begroting.

Voor 2016 is rekening gehouden met een ontwikkeling van het wagenpark met 0,67%. Dit is in overeenstemming met de groei van het wagenpark in 2015 (per juli). Op grond van de ontwikkeling van de economie en de verwachtingen van brancheorganisaties is voor 2016 uitgegaan van dit percentage.
Voor de jaren 2017 – 2019 is een groeipercentage gebruikt van 0,5%. Dit is conform het uitgangspunt in de (meerjaren-)begroting 2015.

Provinciefonds

Algemene uitkering

In de cijfers van het Hoofdlijnenakkoord is op basis van de Septembercirculaire 2014 uitgegaan van een structureel nadelige ontwikkeling van de algemene uitkering van - € 1 mln (veroorzaakt doordat het Rijk in 2016 een lagere onderschr jding van het plafond van het BTW-compensatiefonds verwacht). Uit de Meicirculaire 2015 blijkt dat sprake is van een structureel nadelige ontwikkeling van - € 1,4 mln. Dit is het gevolg van een lager accres in 2014 / 2015 (dat structureel doorwerkt) en diverse ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven (zoals de w jziging van het peiljaar inzake de eigen inkomsten uit de opcenten MRB).

In de periode 2016 daalt het Provinciefonds met circa € 11 mln. Dit wordt voornamelijk verklaard voornamelijk door:

- afname van de algemene uitkering door een in de tijd gezien oplopende korting op het Provinciefonds en de overheveling van VTH-taken naar gemeenten (- € 3,4 mln);
- afname van de decentralisatie-uitkering natuur (- € 7,3 mln)
- afloop van de decentralisatie-uitkering sterke regio's (- € 1 mln) toename van de decentralisatie-uitkering verkeer en vervoer (€ 0,6 mln)

Dit was overigens al verwerkt in de Begroting 2015 en is dus geen ontwikkeling. Het betreft de vergelijking tussen sec de cijfers 2016 met die van 2019.

Decentralisatie-uitkeringen

Op basis van de Meicirculaire 2015 vinden er de volgende bijstellingen plaats in de decentralisatie- en integratie-uitkeringen:

- Tot en met 2020 ontvangt de provincie jaarlijks een bedrag van € 4,1 mln voor uitvoering van het convenant 'bodem en ondergrond' (op 17 maart 2015 vastgesteld door Rijk, VNG, IPO en UvW).
- De decentralisatie-uitkeringen voor natuur en DLG zijn met ingang van 2016 samengevoegd tot één uitkering. De omvang van deze uitkering neemt toe met € 0,2 mln in zowel 2016 als 2017 en € 0,1 mln met ingang van 2018.
- Met ingang van 2016 maken de voor provincies bestemde middelen uit de brede doeluitkering verkeer & vervoer (BDU) onderdeel uit van het Provinciefonds. De overheveling naar het Provinciefonds vloeit voort uit de wet afschaffing plusregio's. Daarbij is gemeld dat ter voorkoming van herverdeeleffecten het beschikbare budget de eerste jaren zal worden toegekend via een decentralisatie-uitkering op basis van de bestaande verdeling van de BDU-middelen en dat zal worden bezien hoe verdere integratie van deze middelen in de systematiek van het Provinciefonds tot stand kan komen.
- In de Meicirculaire 2015 zijn de volgende baten opgenomen voor verkeer & vervoer (dit betreft zowel de decentralisatie-uitkering voor verkeer & vervoer als ook de incidentele bijdrage aan projecten die met ingang van 2016 ook via het Provinciefonds verloopt).

Decentralisatie-uitkering BDU zoals opgenomen in de Meicirculaire 2015 (bedragen x € 1 mln)

	2016	2017	2018	2019	2020
Decentralisatie-uitkering verkeer & vervoer	93,1	93,1	93,7	93,6	93,5
Projecten verkeer & vervoer	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Totaal	95,0	95,0	95,6	95,5	95,4

Overige algemene dekkingsmiddelen

Dit betreft onvoorzien, apparaatslasten en wijzigingen na het afsluiten van de kostenverdeelstaat.

4. Recapitulatie structureel en reëel begrotingsevenwicht

Op basis van onderstaand overzicht wordt aangetoond dat de Begroting 2016 en meerjarenraming 2017-2019, conform de uitgangspunten in het BBV, structureel en reëel in evenwicht zijn. Dit houdt in dat structurele lasten kunnen worden gedekt met structurele baten. Indien dit niet het geval zou zijn, zou de kans groot zijn dat er op term jn een begrotingstekort ontstaat. De huidige ramingen tonen aan dat dit risico op dit moment niet aan de orde is.

Het structureel en reëel begrotingsevenwicht wordt berekend door de totale lasten en baten te verminderen met de incidentele lasten en baten. Het saldo dat over blijft moet op termijn positief zijn (de structurele baten zijn dan groter dan de structurele lasten). In 2016 is dit saldo € 58,1 mln voordelig. Ook in de jaren 2017 tot en met 2019 is op basis van de ramingen sprake van een positief saldo.

Algemeen uitgangspunt is dat structurele lasten en baten die lasten en baten zijn die betrekking hebben op posten of beleid met een looptijd van meer dan drie jaar. De volgende zaken worden altijd aangemerkt als structurele lasten en baten:

- kapitaallasten (exclusief eenmalige afschrijving van geactiveerde investeringen met maatschappelijk nut);
- doorbelaste apparaatslasten, inclusief lonen;
- inkomsten opcenten Motorrijtuigenbelasting;
- algemene uitkering Provinciefonds.

Voor wat betreft het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is exact uitgegaan van hetgeen aan Structureel en Incidenteel is aangegeven bij het financieel kader bij dit akkoord (bijlage 1 van het Hoofdlijnenakkoord).

De volgende zaken worden altijd aangemerkt als incidentele lasten en baten:

- eenmalige bijdragen aan derden (inclusief bijzondere subsidies);
- bijzondere projecten en eenmalig beleid met een looptijd van maximaal drie jaar;
- lasten en baten met betrekking tot meerjarige tijdelijke geldstromen waarvan de eindigheid vastligt vanwege een Provinciale Staten besluit en/of een toekenningsbesluit, ook als de geldstroom (nog) langer is dan drie jaar;
- eenmalige afschrijving van geactiveerde investeringen met maatschappelijk nut;
- stortingen in en onttrekkingen uit reserves.

In het verleden werd alleen het criterium van drie jaar gehanteerd. Alle begrotingswijzigingen met een looptijd van meer dan drie jaar werden aangemerkt als structurele lasten en baten. Met ingang van de Voorjaarsnota 2014 zijn de criteria aangescherpt, mede naar aanleiding van de w jzigingen in het BBV van 2013. Bovenstaande criteria worden nu gehanteerd voor alle nieuwe begrotingswijzigingen, waardoor een steeds beter beeld ontstaat van het meerjarig begrotingsevenwicht.

Per programma zijn in deze paragraaf meerjarige overzichten opgenomen met de belangrijkste incidentele lasten en baten. Het hierbij gehanteerde criterium is: alle incidentele lasten en baten groter dan € 1 mln. Dit is exclusief toevoegingen en onttrekkingen aan programmareserves. Deze worden als incidenteel aangemerkt. Structurele bijdragen uit reserves kunnen voorkomen als structurele kapitaallasten worden gedekt uit daartoe gevormde reserves. De provincie heeft geen reserves waaruit structurele kapitaallasten worden gedekt.

	(bedragen x € 1.000)	Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
			waarvan			waarvan			waarvan			waarvan	
	Programma	totaal	incidenteel	structureel	totaal	incidenteel	structureel	totaal	incidenteel	structureel	totaal	incidenteel	structureel
	Lasten												
1	Groen, Waterrijk en Schoon	232.822	68.809	164.013	200.257	46.967	153.290	184.093	40.017	144.076	175.228	33.206	142.022
2	Bereikbaar en Verbonden	316.969	42.809	274.160	305.097	24.951	280.147	334.847	33.927	300.920	321.083	8.743	312.340
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	99.861	48.090	51.770	78.259	25.790	52.468	76.896	24.775	52.120	61.745	9.800	51.945
4	Bestuur en Samenleving	45.106	1.946	43.160	40.122	1.579	38.542	35.749	1.459	34.290	35.151	1.203	33.948
5	Middelen	35.809	0	35.809	39.042	0	39.042	46.617	0	46.617	49.458	0	49.458
	Totaal lasten (A)	730.567	161.654	568.913	662.777	99.287	563.490	678.202	100.178	578.024	642.665	52.952	589.713
	Baten												
1	Groen, Waterrijk en Schoon	58.676	37.099	21.577	59.955	35.629	24.327	53.062	28.735	24.327	49.089	24.262	24.827
2	Bereikbaar en Verbonden	13.862	11.444	2.418	8.198	5.769	2.429	9.409	6.969	2.440	13.258	10.806	2.452
3	Aantrekkelijk en Concurrerend	3.819	3.813	7	504	498	7	504	498	7	498	498	0
4	Bestuur en Samenleving	813	0	813	813	0	813	813	0	813	813	0	813
5	Middelen	602.199	0	602.199	590.783	0	590.783	590.211	0	590.211	594.755	0	594.755
	Totaal Baten (B)	679.369	52.356	627.013	660.253	41.896	618.357	653.999	36.202	617.797	658.411	35.566	622.846
	Totaal saldo van baten en lasten (C = B-/-A)	-51.198	-109.298	58.100	-2.524	-57.391	54.867	-24.203	-63.976	39.773	15.746	-17.386	33.133
	Stortingen in reserves (D)	169.698	169.698	0	144.137	144.137	0	136.077	136.077	0	149.312	149.312	0
	Onttrekkingen uit reserves (E)	220.896	220.896	0	146.660	146.660	0	160.280	160.280	0	133.566	133.566	0
	Geraamde resultaat (F = C-/-D+E)	0	-58.100	58.100	-1	-54.868	54.867	0	-39.773	39.773	0	-33.132	33.133
	Totaal structurele lasten en stortingen in reserves			568.913			563.490			578.024			589.713
	Totaal structurele baten en bijdrage uit reserves			627.013			618.357			617.797			622.846
	Structurele baten -/- structurele lasten			58.100			54.867			39.773			33.133

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon: Incidentele Baten (bedragen x € 1.000)					
Doel	Omschrijving	Bedrag 2016	Bedrag 2017	Bedrag 2018	Bedrag 2019
1-3	Ontwikkelopgave RodS en UPG	800	800	800	800
1-4	Ontwikkelopgave EHS en UPG	25.386	17.801	18.656	14.715
1-4	Natura2000 en beheermaatregelen PAS	720	267	130	0
1-4	IODS Midden Delfland	0	660	0	0
1-4	PMR/Midden-IJsselmonde	6.864	8.774	8.211	8.211
1-6	Gezonder en veiliger leefmilieu	2.016	5.669	32	0
-	Overige incidentele baten programma 1	1.313	1.658	906	536
Totaal		**37.099**	**35.629**	**28.735**	**24.262**

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon: Incidentele Lasten (bedragen x € 1.000)					
Doel	Omschrijving	Bedrag 2016	Bedrag 2017	Bedrag 2018	Bedrag 2019
1-3	Ontwikkelopgave RodS en UPG	13.171	11.282	11.282	6.928
1-4	Ontwikkelopgave EHS en UPG	26.471	17.849	18.565	14.715
1-4	Natura2000 en beheermaatregelen PAS	813	826	330	0
1-4	IODS Midden Delfland	10.781	6	6	6
1.4	Nota Ruimte Projecten Greenports en Veenweidegebieden	970	810	800	500
1-4	PMR/Midden-IJsselmonde	6.800	8.843	8.135	8.135
1-4	SNL Agrarsich Natuurbeheer	900	0	0	0
1-4	Uitvoeringsprogramma Groen (UPG)	1.200	0	0	0
1-5	Uitvoeringsprogramma Groen (UPG)	1.450	1.650	1.650	1.650
1-6	Gezonder en veiliger leefmilieu	2.016	5.669	32	0
-	Overige incidentele lasten programma 1	4.237	32	-783	1.272
Totaal		**68.809**	**46.967**	**40.017**	**33.206**

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden: Incidentele Baten (bedragen x € 1.000)					
Doel	Omschrijving	Bedrag 2016	Bedrag 2017	Bedrag 2018	Bedrag 2019
2-1	Werkzaamheden onderhoud infra voor derden	8.122	3.931	1.234	0
2-1	Exploitatiedeel MPI	3.322	1.838	5.734	10.806
Totaal		**11.444**	**5.769**	**6.969**	**10.806**

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden: Incidentele Lasten (bedragen x € 1.000)					
Doel	Omschrijving	Bedrag 2016	Bedrag 2017	Bedrag 2018	Bedrag 2019
2-1	Werkzaamheden onderhoud infra derden	8.122	3.931	1.235	0
2-1	Exploitatiedeel MPI	23.647	21.279	31.432	3.366
2-2	Een adequaat aanbod openbaar vervoer	11.040	-259	1.260	5.377
Totaal		**42.809**	**24.951**	**33.927**	**8.743**

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend: Incidentele Baten (bedragen x € 1.000)					
Doel	Omschrijving	Bedrag 2016	Bedrag 2017	Bedrag 2018	Bedrag 2019
3-1	Project Ridderstee (Voordelta)	1.250	0	0	0
3-2	Duurzame energie				
3-6	Opdrachten erfgoed en ruimte	498	498	498	498
3-7	B jstelling budgetten bodemsaneringsactiviteiten	1.950	0	0	0
-	Overige incidentele baten programma 3	115	0	0	0
Totaal		**3.813**	**498**	**498**	**498**

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend: Incidentele Lasten (bedragen x € 1.000)					
Doel	Omschrijving	Bedrag 2016	Bedrag 2017	Bedrag 2018	Bedrag 2019
3-1	Project Ridderstee (Voordelta)	1.250	0	0	0
3-1	Stimuleren innovatie MKB (Hoofdlijnenakkoord)	3.500	3.500	3.500	3.500
3-1	IRP Goeree-Overflakkee programma	1.526	288	0	0
3-2	Greendeal	0	1.472	0	0
3-2	Regierol energieagenda (Hoofdlijnenakkoord)	1.300	1.300	1.200	1.200
3-3	Opruimen verspreid glas	346	346	1.635	0
3-3	Zuidplaspolder	5.081	6.970	2.205	0
3-3	B jdrage exploitatielasten Grondbank RZG	1.502	0	0	0
3-5	Bedr jventerreinen	5.331	2.949	2.236	100
3-5	Hoeksche Waard	200	615	9.000	0
3-5	Schaalsprongprogramma	6.995	2.500	0	0
3-5	Regionale netwerken topsectoren (Hoofdlijnenakkoord)	1.500	1.500	1.500	1.500
3-6	Behoud en intensivering erfgoed (Hoofdlijnenakkoord)	3.500	3.500	3.500	3.500
3-6	Rijksmonumenten	1.400	0	0	0
3-7	Onttrekking reserve voor aanpak spoedlocaties	8.500	0	0	0
3-7	Bodemsaneringsactiviteiten	4.716	0	0	0
3-7	Herontw kkeling stortplaatsen	400	0	0	0
-	Overige incidentele lasten programma 3	1.043	850	0	0
Totaal		**48.090**	**25.790**	**24.775**	**9.800**

Programma 4 Bestuur en Samenleving: Incidentele Lasten (bedragen x € 1.000)					
Doel	Omschrijving	Bedrag 2016	Bedrag 2017	Bedrag 2018	Bedrag 2019
4-1	Transparante overheid	1.300	1.300	1.200	1.200
4-2	Verantwoorde afbouw taken samenleving	0	0	0	0
4-3	Maatschapp j	0	0	0	0
-	Overige incidentele lasten programma 4	646	279	259	3
Totaal		**1.946**	**1.579**	**1.459**	**1.203**

5. Uiteenzetting financiële positie

5.1 Nieuw beleid

In het onderstaande overzicht zijn de financiële gevolgen van het nieuwe beleid van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 in de Begroting 2016 opgenomen. De overige lasten en baten worden ingezet voor de uitvoering van bestaand beleid.

Nieuw beleid (bedragen x € 1.000)	Lasten 2016	Waarvan Nieuw beleid 2016	Baten 2016	Waarvan Nieuw beleid 2016
Exploitatie				
Programma's				
1 Groen, Waterrijk en Schoon	214.829	11.000	58.676	0
2 Bereikbaar en Verbonden	316.969	1.300	13.862	0
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	98.861	12.200	3.819	0
4 Bestuur en Samenleving	45.106	2.600	813	0
5 Middelen	35.809	0	584.206	-10.000
Totaal programma's (Resultaat voor bestemming)	**712.574**	**27.100**	**661.376**	**-10.000**

5.2 Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Dit overzicht geeft inzicht in de jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van een vergelijkbaar volume. De reden om dit overzicht op te nemen is dat deze verplichtingen niet in de balans worden opgenomen.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	2016	2017	2018	2019
Werkloosheidsuitkeringen	300	300	300	300
Totaal	**300**	**300**	**300**	**300**

5.3 Verleende garanties en waarborgen

Garantstellingen (bedragen x € 1 mln)	Ultimo 2015	Ultimo 2016
Zorginstellingen	3,1	2,6
Totaal	**3,1**	**2,6**

Zie paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing, onderdeel 'Geen aflossing gegarandeerde lenigen derden'.

5.4 Staat van reserves en voorzieningen 2016

Onderstaand overzicht is bedoeld om het meerjarige beeld van het verloop van de reserves (mutaties t/m Najaarsnota 2015) weer te geven.

Naam (bedragen x €1.000)	Saldo per 31-12-2014	Vermeerde-ringen 2015	Vermin-de-ringen 2015	Saldo per 1-1-2016	Vermeerde-ringen 2016	Vermin-de-ringen 2016	Saldo per 1-1-2017	Vermeerde-ringen 2017	Vermin-de-ringen 2017	Saldo per 1-1-2018	Vermeerde-ringen 2018	Vermin-de-ringen 2018	Saldo per 1-1-2019	Vermeerde-ringen 2019	Vermin-de-ringen 2019	Saldo per 1-1-2020
Reserves																
Algemene reserve	68.614	30.711	14.456	84.868	0	25.502	59.366	65	8.620	50.811	0	1.924	48 887	10.218	13 800	45.305
Totaal Algemene reserve	**68.614**	**30.711**	**14.456**	**84.868**	**0**	**25.502**	**59.366**	**65**	**8.620**	**50.811**	**0**	**1.924**	**48.887**	**10.218**	**13.800**	**45.305**
Programmareserve 1	190.154	41.037	44.151	187.041	18.581	48.893	156.728	3.250	18 356	141.622	3.250	19.733	125.140	3.250	12.757	115.633
Programmareserve 2	56 070	62.614	37.611	81.073	141.215	121.658	100.631	129.863	107.732	122.762	122.344	126.355	118.751	125.719	108.824	135.646
Programmareserve 3	97.174	26.819	29.829	94.163	9.644	25.507	78.300	10.125	15 234	73.191	10.125	15.666	67.650	10.125	100	77.675
Programmareserve 4	7 509	464	3.619	4.354	0	1.911	2.443	0	0	2.443	0	0	2.443	0	0	2.443
Programmareserve 5	9 217	3.678	2.808	10.087	257	992	9 353	834	116	10.071	358	0	10.429	0	1.483	8.946
Totaal Programmareserves	**360.123**	**134.612**	**118.018**	**376.717**	**169.698**	**198.961**	**347.454**	**144.072**	**141.437**	**350.089**	**136.077**	**161.753**	**324.412**	**139.094**	**123.163**	**340.343**
Totaal Reserves	**428.737**	**165.323**	**132.474**	**461.586**	**169.698**	**224.464**	**406.820**	**144.137**	**150.057**	**400.900**	**136.077**	**163.677**	**373.299**	**149.312**	**136.963**	**385.648**
Voorzieningen																
Voorziening Grondwaterheffing	4 355	0	323	4.032	0	289	3.743	0	303	3.440	0	55	3.385	0	54	3.331
Voorziening Dubieuze debiteuren	484	0	0	484	0	0	484	0	0	484	0	0	484	0	0	484
Voorziening Premieleningen	75	0	0	75	0	0	75	0	0	75	0	0	75	0	0	75
Voorziening Pensioenen GS	10 261	115	515	9.861	115	515	9.461	115	0	9.576	115	0	9.691	115	0	9.806
Voorziening Warmtebedrijf	1.693	0	0	1.693	0	0	1.693	0	0	1.693	0	0	1.693	0	0	1.693
Voorziening Grondbank RZG Zuidplas	12 000	0	0	12.000	0	0	12.000	0	0	12.000	0	0	12 000	0	0	12.000
Voorziening regionale.ontw.org Zuidplas	434	0	0	434	0	0	434	0	0	434	0	0	434	0	0	434
Voorziening Nazorg stortplaatsen	7 949	317	0	8.266	317	0	8 583	317	0	8.900	317	0	9.217	317	0	9.534
Voorz.Groot onderhoud MJOP gebouwen	0	0	0	0	4.530	0	4 530	1.000	0	5.530	1.000	0	6.530	1.000	0	7.530
Totaal	**37.251**	**432**	**838**	**36.845**	**4.962**	**804**	**41.004**	**1.432**	**303**	**42.132**	**1.432**	**55**	**43.509**	**1.432**	**54**	**44.888**
Totaal Voorzieningen	**37.251**	**432**	**838**	**36.845**	**4.962**	**804**	**41.004**	**1.432**	**303**	**42.132**	**1.432**	**55**	**43.509**	**1.432**	**54**	**44.888**
Totaal reserves en voorzieningen	**465.988**	**165.755**	**133.312**	**498.431**	**174.660**	**225.267**	**447.824**	**145.569**	**150.361**	**443.032**	**137.509**	**163.732**	**416.808**	**150.744**	**137.017**	**430.535**

5.5 Toelichting op de reserves en voorzieningen

De totale reserveomvang van de provincie Zuid-Holland bestaat uit de som van de algemene reserve en de bestemmingsreserves. Hieronder worden beide toegelicht.

5.5.0 Algemene reserves

Algemene reserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2016	Vermeerderingen 2016	Verminderingen 2016	Saldo per 1-1-2017
Algemene reserve	84.868	0	25.502	59.366

5.5.1 Programmareserve 1

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2016	Vermeerderingen 2016	Verminderingen 2016	Saldo per 1-1-2017
Programmareserve 1				
Groene ambities	75.467	0	4.302	71.165
Sanering glastuinbouw	2.547	0	500	2.047
Stimulering duurzame energie	1.041	0	87	954
Luchtkwaliteit (NSL)	3.698	0	1.850	1.848
Beheerplannen Natura 2000 / PAS	4.900	0	93	4.807
Vlietland	645	0	82	563
Decentralisatieakkoord natuur	71.393	0	10.824	60.569
Reserve apparaatslasten DLG	908	3.250	3.568	590
Reserve Natuurcompensatie	1.051	0	9	1.042
Ontw kkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoom	10.000	0	0	10.000
Reserve Omgevingsveiligheid	0	15.256	15.256	0
IODS	12.139	75	10.700	1.514
Programmamanagement Kustontwikkeling	464	0	100	364
Zandmotor	1.464	0	200	1.264
Frictiekosten RUD	1.323	0	1.323	0
Totaal Programmareserve 1	**187.041**	**18.581**	**48.893**	**156.728**

Onderwerp programmareserve:	**Groene ambities**
Inhoud en doel	Het onderdeel Groene ambities binnen programmareserve 1 is bestemd voor het provinciale aandeel in het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget 50% en financiële ruimte 50%
Looptijd	2027 (einde EHS-programma)
Toelichting vermindering	In 2016 wordt er € 2,7 mln onttrokken voor het realiseren en verbeteren van recreatieve groen- en watergebieden (RodS-projecten) in het kader van het UPG. Voor 2017 en 2018 gaat het om € 4 mln en € 2,5 mln in 2019. Ter dekking van subsidielasten van de subsidieregeling Uitvoeringsregeling Groen (URG) in het kader van grondgebonden landbouw wordt in 2016 € 1,2 mln onttrokken, als ook in 2017, 2018 en 2019. Voor subsidies in het kader van routestructuren en aansluiting stedelijk gebied wordt er in 2016 € 0,1 mln onttrokken. In de jaren 2017 en 2018 betreft dat € 5 mln en in 2019 € 2 mln. In 2017 wordt er € 0,15 mln onttrokken voor de begrotingssubsidie voor de Klimaatdijk Streefkerk. Meerjarig wordt er € 0,01 mln per jaar onttrokken voor de subsidie Boeren voor Natuur. Tot slot wordt voor 2016 € 0,3 mln onttrokken ten behoeve van het organiseren uittreden uit de recreatieschappen en afbouw Groenservice Zuid-Holland.

Onderwerp programmareserve:	**Sanering glastuinbouw**
Inhoud en doel	De programmareserve wordt aangewend voor planschades en saneringsactiviteiten verspreid liggende glastuinbouw.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte en programmabudget
Looptijd	2018
Toelichting vermindering	Ter dekking van meerjarige subsidieverplichtingen voor het opruimen van verspreid glas wordt in 2016 € 0,5 mln onttrokken aan de reserve. In 2017 en 2018 gaat het om respectievelijk € 0,4 mln en € 0,3 mln per jaar.

Onderwerp programmareserve:	**Stimulering duurzame energie**
Inhoud en doel	Specifiek worden hieruit de jaarlijkse metingen en inspecties gefinancierd die in het kader van de uitvoering van actieplannen Geluid voor provinciale wegen worden uitgevoerd om de mate van geluidreductie vast te stellen. Deze metingen hebben betrekking op de periode 2014 tot en met 2018. Daarnaast worden middelen gereserveerd voor incidentele projecten op het gebied van (integraal) strategisch milieubeleid, die voortvloeien uit (tussentijdse) evaluaties (zoals evaluatie RUD's en beleidsvisie) en herziening van beleid.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2018
Toelichting vermindering	Voor het project Monitoring stille wegdekken (2015-2018) wordt € 0,1 mln aan de reserve onttrokken.

Onderwerp programmareserve:	**Luchtkwaliteit (NSL)**
Inhoud en doel	De reserve wordt ingezet voor projecten ter verbetering van de luchtkwaliteit waardoor het mogelijk is te blijven voldoen aan de grenswaarden en daarmee ruimtelijke ontwikkeling mogelijk te maken. Deze projecten vormen onder andere onderdeel van het (nieuwe) provinciale actieprogramma luchtkwaliteit en het programma Integrale Aanpak Binnenvaart gericht op verduurzaming van de binnenvaartketen.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2017
Toelichting vermindering	Voor de uitvoering van de subsidieregeling uitbreiding sneldienst waterbus en de financiering van een 5-tal e-noses wordt € 1,9 mln aan de reserve onttrokken.

Onderwerp programmareserve:	**Beheerplannen Natura 2000 / PAS**
Inhoud en doel	Doel is het bekostigen van activiteiten, namelijk in het kader van Natura 2000 de uitvoering van de (met elkaar samenhangende) beheersplannen en -maatregelen Programmatische Aanpak Stikstof. Gelet op de planning van de activiteiten beheersplannen en -maatregelen wordt de looptijd verlengd tot en met 2020 (1^{e} beheerplanperiode). Conform de Decembercirculaire 2014 zijn er middelen vanuit het R jk besch kbaar gesteld voor dit doel.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2020

Toelichting vermindering	In 2016 en 2017 wordt er € 0,1 mln per jaar onttrokken voor Beheersmaatregelen Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) Natura 2000. In 2017 en 2018 wordt er respectievelijk € 0,5 mln en 0,2 mln onttrokken voor Natura 2000 beheerplannen.

Onderwerp programmareserve:	**Vlietland**
Inhoud en doel	Deze programmareserve is bedoeld voor het financieren van de (proces)kosten van het project Vlietland / Meeslouwerplas.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalige OVP Vlietland
Looptijd	2020
Toelichting vermindering	Ter dekking van de procesmiddelen voor de herinrichting Meeslouwersplas wordt € 0,08 mln onttrokken in de jaren 2016 tot een met 2018. In 2019 gaat het om € 0,2 mln.

Onderwerp programmareserve:	**Decentralisatieakkoord natuur**
Inhoud en doel	In 2011 is een akkoord gesloten tussen Rijk en provincies over de decentralisatie van het natuurbeleid. Hierbij zijn afspraken gemaakt over de afwikkeling ILG, realisatie herijkte EHS en het natuurbeheer. Voor de uitvoering van dit akkoord ontvangt de provincie via het Provinciefonds middelen (integratie-uitkering natuur). Via deze reserve worden deze middelen bestemd voor de uitvoering van het natuurakkoord en de aanvullend daarop gemaakte afspraken met het Rijk en in IPO-verband.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2027
Toelichting vermindering	In 2016 wordt voor RodS- projecten in het kader van het UPG in totaal € 8,8 mln onttrokken (onder andere voor Bentwoud en Balij / Bieslandse Bos). In 2017 tot en met 2019 betreft dit € 2 mln per jaar voor RodS- projecten. Daarnaast wordt er in 2016 € 0,5 mln voor projecten Nota Ruimte Greenports en € 0,5 mln voor Nota Ruimte Veenweiden onttrokken. Meerjarig wordt er € 0,8 mln voor Nota Ruimte Greenports onttrokken. Tevens wordt er incidenteel € 0,9 mln onttrokken voor SNL agrarisch Natuurbeheer.

Onderwerp programmareserve:	**Reserve apparaatslasten DLG**
Inhoud en doel	Met de reserve Apparaatslasten DLG worden de financiële effecten voor de provincie Zuid-Holland gevolgd die ontstaan als gevolg van de overkomst van de medewerkers van Dienst Landelijk Gebied (DLG). Deze reserve wordt gebruikt om de apparaatslasten te dekken van deze DLG-medewerkers. De reserve wordt gevoed uit de voor dit doel extra ontvangen gelden via het Provinciefonds. Deze gelden zijn in de periode tot 2021 onvoldoende zodat een tijdelijke overheveling uit de reserve Groene Ambities nodig is. In verband met de afnemende werkhoeveelheid wordt de formatie van deze voormalige DLG-medewerkers afgebouwd zodat de lasten gaan dalen. De daling vindt vooral plaats in de jaren 2021 en 2022. Naar verwachting is de bijdrage uit het Provinciefonds vanaf 2021 voldoende. In 2022 zal het voorgefinancierde bedrag uit de reserve Apparaatslasten DLG worden 'terugbetaald' aan de reserve Groene Ambities.
Functie	Egalisatie
Voeding	Financiële ruimte en deelreserve Groene ambities

Looptijd	2022
Toelichting vermeerdering	In 2016 wordt € 3,25 mln gestort.
Toelichting vermindering	In 2016 wordt € 3,57 mln onttrokken om de apparaatslasten te dekken van DLG-medewerkers.

Onderwerp programmareserve:	**Reserve Natuurcompensatie**
Inhoud en doel:	Als door aanleg van onder meer infrastructuur natuurwaarden verloren gaan dan moeten deze worden gecompenseerd volgens Provinciaal beleid. Dat geldt zowel voor Gedeputeerde Staten als voor andere initiatiefnemers. Compensatiemaatregelen voor herstel van natuurwaarden geschiedt vaak in de vorm van aanleg natuur of natuurbeheer. Reserve Natuurcompensatie dient ter dekking van de op basis van de Subsidieregeling Natuurcompensatie Zuid-Holland vastgestelde compensatiemaatregelen. Veel van deze maatregelen moeten nog gepland worden.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalig reserve NORAH / Voormalig reserve Zuidwestelijke Randweg Gouda-N207 / natuurcompensatie RijnlandRoute vanuit de programmareserve 2 (Egalisatiereserve exploitatieprojecten MPI).
Looptijd	2028
Toelichting vermindering	Jaarlijks wordt er € 0,01 mln onttrokken uit deze reserve voor het laten uitvoeren van natuurbeheer van de dotterbloemhooilanden.

Onderwerp programmareserve:	**Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak**
Inhoud en doel	De Provincie is voornemens € 10 mln bij te dragen in het door het Rijk en de regio op te richten fonds waaruit het ontw kkelingsperspectief van de ontwerp-Rijksstructuurvisie Grevelingen / Volkerak-Zoommeer wordt gefinancierd. Het gaat daarbij om maatregelen voor herstel van het getij op de Grevelingen en verzilting van het Volkerak-Zoommeer. Dit komt ook de ecologie en economie in het gebied ten goede. Het bestuurlijke overleg hierover en de uitwerking (waaronder de financiering) is nog gaande.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2019

Onderwerp programmareserve:	**Reserve Omgevingsveiligheid**
Inhoud en doel	Voor het landelijk programma Impuls omgevingsveiligheid wordt door middel van een decentralisatie-uitkering een bijdrage ontvangen van het ministerie van I&M. Het programma bestaat uit een aantal deelprogramma's van de gezamenlijke overheden. De provincie Zuid-Holland voert het secretariaat en is er verantwoordelijk voor dat alle uitvoerende partijen de beschikbare middelen in het kader van de Impuls ontvangen.
Functie	Spaar
Voeding	Decentralisatie-uitkering
Looptijd	2018
Toelichting vermeerdering	De bijdrage 2016 ad € 15,3 mln wordt in de reserve gestort.
Toelichting vermindering	Ter dekking van de geraamde lasten wordt € 15,3 mln aan de reserve onttrokken.

Onderwerp programmareserve:	**IODS**
Inhoud en doel	De integrale ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS) hangt samen met de verlenging van de Rijksweg A4 in deze regio. De provincie heeft een rol in de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in dit gebied, als de A4 verlengd wordt. De IODS-partners hebben afgesproken dat alle werkzaamheden gelijktijdig zullen aanvangen, in 2011. In de programmareserve zitten middelen voor de uitvoering van de versterking van de ruimtelijke kwaliteit die uit de programmareserve onttrokken worden.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2017
Toelichting vermeerdering	Op basis van het IODS convenant en de Bestuursovereenkomst IODS is door de provincie € 40 mln (prijspeil 2006) toegezegd. Het resterende bedrag in de reserve IODS is voor 2015 geïndexeerd op basis van de index voor Bruto Overheidsinvesteringen (IBOI) van het Centraal PlanBureau, waardoor voor 2016 een bedrag van € 0,08 mln wordt toegevoegd aan de reserve IODS.
Toelichting vermindering	In 2010 is de Uitvoeringsorganisatie IODS gestart samen met de andere IODS partijen. Vanaf dat jaar vinden ook de provinciale b jdragen voor het programma plaats. In 2016 wordt € 5,3 mln onttrokken voor bijdragen aan de projecten ter verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. In de reserve zit tevens de bijdrage van de provincie aan het Traject A4 Delft - Schiedam van € 25 mln (prijspeil 2006), hiervan is in 2014 € 20 mln betaald, het resterende bedrag ad € 5 mln zal in 2016 worden betaald. Daarnaast wordt er in 2016 € 0,4 mln onttrokken voor de Ecopassage de Schie.

Onderwerp programmareserve:	**Programmamanagement Kustontwikkeling**
Inhoud en doel	Ter dekking van uitvoeringskosten die op middellange en lange termijn worden voorzien voor de Kustprojecten.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2020
Toelichting vermindering	Voor lasten met betrekking tot de Zandmotor wordt jaarlijks € 0,1 mln onttrokken uit de reserve.

Onderwerp programmareserve:	**Zandmotor**
Inhoud en doel	Het kustprogramma van de provincie Zuid-Holland heeft tot doel om de kust veilig te maken voor huidige en komende generaties. Dit is in lijn met het advies van de commissie Veerman (Deltacommissie), waarin de Zandmotor is genoemd. Ter dekking van de provinciale bijdrage aan de aanleg van de Zandmotor is geld in de programmareserve opgenomen. Daarnaast is de provincie volgens de overeenkomsten die met Rijkswaterstaat zijn gesloten gehouden het natuurbeheer van de Zandmotor te regelen via opdrachtverlening aan Zuid-Hollands Landschap.
Functie	Spaar
Voeding	Deels door herschikking binnen het programma (Kust-onderdelen en reservering IRP's). Vanuit het innovatiebudget is € 1 mln beschikbaar gesteld. Daarnaast is € 1 mln uit de financiële ruimte beschikbaar gesteld (Najaarsnota 2010).

Looptijd	2020
Toelichting vermindering	Voor de verlening van de opdracht aan Zuid-Hollands Landschap voor beheer van de Zandmotor wordt in de periode 2013-2020 jaarlijks € 0,1 mln uit de reserve onttrokken. Daarnaast wordt er € 0,1 mln onttrokken voor met name monitoring en onderzoek.

Onderwerp programmareserve:	**Frictiekosten RUD algemeen**
Inhoud en doel	De gelden in deze programma reserve zijn bedoeld om de omgevingsdiensten in oprichting te bekostigen en, na oprichting, om de frictiekosten te betalen.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2016 (was 2014)
Toelichting vermindering	Een omgevingsdienst ontvangt in 2016 een incidenteel bedrag van € 0,5 mln voor materiele en sociaal plankosten. Daarnaast vindt in 2016 een herschikking van taken plaats als gevolg van overgang van de BRZO (besluit risico zware ongevallen) taken van gemeente naar de provincie. Ook gaat door gemeentelijke samenvoeging een gemeente over van omgevingsdienst. Deze ontwikkelingen leiden tot een verkleining van het takenpakket bij een paar omgevingsdiensten. De hieruit voortvloeiende frictiekosten komen voor rekening van de provincie. De omvang van deze incidentele kosten is nog onbekend.

5.5.2 Programmareserve 2

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2016	Vermeerderingen 2016	Verminderingen 2016	Saldo per 1-1-2017
Programmareserve 2				
Milieueisen openbaar vervoer	1.260	0	0	1.260
1%-regeling Kunst	222	0	13	209
Egalisatiereserve exploitatieprojecten MPI	10.602	17.159	15.264	12.497
R jnGouwel jn	10.900	0	10.900	0
Reserve bereikbaarheid	44.249	11.124	3.968	51.405
HOV-Net Zuid-Holland Noord	5.377	0	0	5.377
Kosten/risico bestuursdwang OD's	500	0	0	500
Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA	7.963	16.831	1.311	23.483
Mobiliteit	0	94.801	90.203	4.598
Revolverend Verenfonds	0	1.300	0	1.300
Totaal Programmareserve 2	**81.073**	**141.215**	**121.658**	**100.631**

Onderwerp programmareserve:	**Milieueisen openbaar vervoer**
Inhoud en doel	In de VRM is de ambitie opgenomen dat het openbaar vervoer binnen twee concessieperiodes (15-20 jaar) energieneutraal is. Ook is energietransitie een belangrijk speerpunt in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019. In dit kader wordt voorzien dat deze reserve nodig is bij de komende aanbesteding van de concessie Drechtsteden, Alblasserdam en Vijfherenlanden (DAV). De looptijd van deze reserve wordt verlengd tot 2018.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2018

Onderwerp programmareserve:	**1%-regeling Kunst**
Inhoud en doel	De 1%-regeling Publieke kunstprojecten is beëindigd. Van de zes projecten loopt alleen Buytenland nog in programma 1.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2018
Toelichting vermindering	In 2016 en 2017 wordt er respectievelijk € 0,01 en € 0,15 mln onttrokken (ten behoeve van programma 1) ter dekking van kosten voor het kunstproject in het Buytenland.

Onderwerp programmareserve:	**Egalisatiereserve exploitatieprojecten MPI (voorheen Reservering Integrale bereikbaarheid)**
Inhoud en doel	De programmareserve dient om vertragingen en versnellingen b j projecten op te vangen, waarbij de projecten binnen het totale projectbudget blijven, maar verschillen ontstaan in de kasritmes.
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Doorlopend
Toelichting vermeerdering	De storting in de reserve ad € 17,2 mln is als volgt opgebouwd: • € 11,1 mln structureel voor de uitvoering van projecten < € 1 mln; • € 6 mln structureel als uitvloeisel van de voormalige provinciale extra inzet voor het BDU-bestedingsplan; • € 0,1 mln incidenteel in verband met ontvangen bijdragen voor exploitatieprojecten.
Toelichting vermindering	Ten behoeve van de uitvoering van projecten < € 1 mln wordt in 2016 € 15,3 mln aan de reserve onttrokken.

Onderwerp programmareserve:	**RijnGouweLijn**
Inhoud en doel	Dit is een risicoreserve. Er zijn kosten gemaakt die mogelijk niet in de scope van het project HOV-Net Zuid-Holland passen. In dat geval moeten deze kosten in de exploitatie worden genomen waarvoor we deze reserve aanhouden. Dat zal blijken wanneer het Definitieve Ontwerp van het HOV-net Zuid-Holland is vastgesteld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2016
Toelichting vermindering	Het VO+ voor het spoor Alphen - Gouda wordt in 2016 vastgesteld. Voor deze spoorlijn is in het verleden, op basis van de oude scope van de RijnGouweLijn, het meest geactiveerd. De reservemiddelen worden nu ter begroting gebracht om een eventuele extra afschr jving voor reeds geactiveerde uitgaven die niet meer binnen de nieuwe scope passen in 1 keer af te schrijven.

Onderwerp programmareserve:	**Reserve bereikbaarheid (voorheen Egalisatiereserve bereikbaarheid)**
Inhoud en doel	Het doel van deze programmareserve is het kunnen opvangen van meevallers op de mobiliteitsprojecten en- programma's van Verkeer en Vervoer en DBI. De middelen kunnen dan tijdelijk als vrij besteedbaar deel worden gereserveerd voor nieuwe of andere bestaande bereikbaarheidsdoeleinden. Dit kunnen projecten zijn in het kader van Verkeer en vervoer (aanleg van nieuw) als in het kader van Beheer en onderhoud (zorg voor bestaand). De programmareserve is ingesteld als instrument om middelen voor mobiliteit te kunnen behouden voor mobiliteitsdoeleinden. Dit conform het Hoofdlijnenakkoord.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Doorlopend
Toelichting vermeerdering	De storting in de reserve ad € 11,1 mln is als volgt opgebouwd: • € 9,3 mln incidenteel door achtergebleven investeringen in mobiliteit in eerdere jaren, waardoor de kapitaallasten neerwaarts zijn bijgesteld; • € 1,4 mln incidenteel als gevolg van het opheffen van de reserves Kapitaallasten mobiliteit en Egalisatie kapitaallasten Kaderbesluit Infra 2014; • € 0,2 mln incidenteel als gevolg van de bijstelling van het contract voor de Waterbus; • € 0,2 mln incidenteel als gevolg van de herijking van de materiële budgetten.
Toelichting vermindering	In het Kaderbesluit 2015 zijn verrekeningen met deze reserve opgenomen om de fluctuaties in de kapitaal- en beheerlasten op te vangen. Voor 2016 betekent dit een bijdrage uit de reserve aan de algemene middelen van € 3,8 mln. Voor sociale veiligheid in het OV wordt € 0,2 mln uit de reserve ingezet.

Onderwerp programmareserve:	**HOV-Net Zuid-Holland Noord**
Inhoud en doel	Het HOV-Net is het uitvoeringsalternatief van de RijnGouwelijn. De middelen in de reserve zijn toegezegd voor no regret-maatregelen voor korte termijnoplossingen voor de corridor Leiden-Centraal-Leiden Lammenschans (PS 6549 januari 2013).
Functie	Spaar
Voeding	Vanuit de vrijvallende gelden voor OV (€ 5 mln in 2012)
Looptijd	2019

Onderwerp programmareserve:	**Kosten / risico bestuursdwang OD's**
Inhoud en doel	Dekken van niet voorziene handhavingskosten, bijvoorbeeld voor het opleggen van dwangsommen dan wel het uitoefenen van bestuursdwang of het uitvoeren van incidentele onvoorziene toezicht- en handhavingsacties. Dit kan ook betrekking hebben op soortgelijke bedrijven. Bij het opleggen van dwangsommen dan wel bestuursdwang zijn veelal extra (juridische) kosten gemoeid.
Functie	Egalisatie
Voeding	Baten opgelegde dwangsommen (of gedeelte daarvan)
Looptijd	Doorlopend

Onderwerp programmareserve:	**Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA**
Inhoud en doel	Als gevolg van de implementatie nota IWA (activeren na gereedmelding in plaats van jaarlijks activeren) dalen de kapitaallasten in de eerstkomende aren. Deze gereserveerde middelen kunnen in latere jaren worden ingezet om pieken in de toekomstige kapitaallasten af te dekken.
Functie	Egalisatie
Voeding	Uit de vrijvallende kapitaallasten mobiliteit
Looptijd	2044
Toelichting vermeerdering	De storting uit vrijvallende kapitaallasten bedraagt € 14,7 mln in 2016, € 12,7 mln in 2017 en € 7,2 mln in 2018.
Toelichting vermindering	Voor de Begroting 2016 en verder zijn de kapitaallasten opnieuw berekend. Om de stijgende kapitaallasten voor mobiliteit te dekken wordt € 1,3 mln aan de reserve onttrokken.

Onderwerp programmareserve:	**Mobiliteit**
Inhoud en doel	De brede doeluitkering (BDU) van het ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) is per 1-1-2016 opgegaan in een decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer als onderdeel van het Provinciefonds. Het niet bestede deel van deze middelen voor komende jaren worden in deze reserve opgenomen.
Functie	Spaar
Voeding	Decentralisatie Provinciefonds
Looptijd	2099
Toelichting vermeerdering	De decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer, ontvangen in het Provinciefonds, is gestort in deze reserve. De storting is € 94,8 mln.
Toelichting vermindering	Ten behoeve van de realisatie van het Bestedingsplan mobiliteit 2016 is een bedrag onttrokken van € 90,2 mln

Onderwerp programmareserve:	**Revolverend Verenfonds**
Inhoud en doel	Veerverbindingen voor forenzen en scholieren hebben een positieve invloed op de mobiliteit. Daarvoor zet de provincie een nieuw revolverend verenfonds op voor vernieuwing en groot onderhoud van de veren.
Functie	Buffer
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2019
Toelichting vermeerdering	Conform het coalitieakkoord is voor 2016 € 1,3 mln toegevoegd aan deze reserve.

5.5.3 Programmareserve 3

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2016	Vermeerderingen 2016	Verminderingen 2016	Saldo per 1-1-2017
Programmareserve 3				
Meerjarenplan Bodemsanering	34.709	4.325	11.866	27.168
Bedrijventerreinen	6.874	1.319	500	7.693
EFRO-middelen	31	0	0	31
Manden maken	815	0	200	615
Alternatieve locatie Hoeksche Waard	9.000	0	0	9.000
Coolport-middelen	6.175	1.000	1.760	5.415
Overcommittering OP-West	4.495	0	4.495	0
Economische agenda Zuidvleugel	5.293	0	0	5.293
Greendeal Zonnepanelen-asbest	1.472	0	0	1.472
InnovationQuarter (voorheen ROM Zuidvleugel)	4.700	0	0	4.700
Reserve ROM-D	1.100	0	0	1.100
Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder	14.445	0	5.370	9.075
2015 DP Impulsprogramma CVT	250	0	250	0
Samenwerkingsverbanden economie clusters	2.500	0	0	2.500
Duurzame exploitatie energiepotentieel in de Zuidplaspolder	113	0	0	113
Risicoreserve Energiefonds	0	3.000	0	3.000
Zuidvleugelfonds/onderdeel Driehoek RZG	137	0	0	137
Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	1.000	0	150	850
IRP Goeree-Overflakkee	1.054	0	916	138
Totaal Programmareserve 3	**94.163**	**9.644**	**25.507**	**78.300**

Onderwerp programmareserve:	**Meerjarenplan Bodemsanering**
Inhoud en doel	Via het Provinciefonds ontvangt de provincie een decentralisatie-uitkering voor de uitvoering van het meerjaren werkprogramma bodem 2010-2014. Het werkprogramma is een uitwerking van het Bodemconvenant dat met Rijk en gemeenten is overeengekomen. Met ingang van 2015 (tot en met 2020) ontvangt de provincie, als decentralisatie-uitkering via het Provinciefonds, middelen voor uitvoering van het convenant "Bodem en ondergrond" (op 17 maart 2015 door Rijk, VNG, IPO en UvW vastgesteld). Op landelijk niveau participeert de provincie in de voorbereiding van een nieuw bodemconvenant 2016-2020. Of hierna nog continuering van de decentralisatie-uitkering zal plaatsvinden is niet zeker. Met de programmareserve (Egalisatiereserve) kunnen verschillen in het kasritme over de looptijd van het werkprogramma worden opgevangen. Kasritmeverschillen kunnen ontstaan door versnellingen of vertragingen in de uitvoering van projecten en door verschillen in de uitgaven voor het werkprogramma en het vaste kasritme van inkomsten uit de decentralisatie-uitkering.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Doorlopend
Toelichting vermeerdering	In 2016 ontvangt provincie Zuid-Holland een bedrag van € 4,1 mln als onderdeel van de decentralisatie-uitkering.
Toelichting vermindering	In 2016 is een onttrekking geraamd van € 11,9 mln. Dit heeft onder andere betrekking op de Aanpak spoedlocaties en uitvoering nazorg RUD's.

Onderwerp programmareserve:	**Bedrijventerreinen**
Inhoud en doel	Het leveren van een bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid via het stimuleren van investeringen in de noodzakelijke ruimtel jke voorwaarden. De middelen in de programmareserve zijn bestemd voor de ontwikkeling van bedrijventerreinen door middel van uitgifte van meerjarige projectsubsidies met een looptijd van maximaal zeven jaar (met de mogelijkheid om met drie aar extra te verlengen).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2023. Alle beschikkingen hebben een standaard looptijd van zeven jaar met een optie tot verlenging van maximaal drie jaar. De aanvrager moet binnen tien jaar nadat de beschikking is afgegeven het project hebben afgerond. Op dit moment staan er mogelijk nog drie tender rondes / plafonds op de planning.
Toelichting vermeerdering	Dit betreft het programmabudget.
Toelichting vermindering	De ramingen van de verminderingen zijn gebaseerd op actuele informatie over de kasritmes van de uitgaven voor bedrijventerreinen.

Onderwerp programmareserve:	**EFRO-middelen**
Inhoud en doel	Het doel van het EFRO (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling) is versterking van concurrentiekracht door middel van kennisontwikkeling, innovatie en ondernemerschap in kansrijke clusters en versterking attractiviteit van de provincie. Het EFRO heeft een meerjarig karakter met een looptijd van 2007-2013.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2016 (indicatie was 2015).
Toelichting vermindering	Reserve is actief in afwachting van de eindafrekeningen van de gesubsidieerde projecten, mogelijk in combinatie met beoordeling door EU. Vermindering vindt op basis hiervan in 2016 plaats

Onderwerp programmareserve:	**Manden Maken**
Inhoud en doel	Deze programmareserve is ingesteld voor bekostiging van ontsluitende infrastructuur van de Stork JSF-fabriek voor de vestiging op de uiteindelijk te kiezen locatie op bedrijventerrein Polder Nieuwland te Papendrecht en Alblasserdam.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2017. De looptijd is in overeenstemming met de subsidieverlening 2013-2017.
Toelichting vermindering	In 2016 wordt volgens de subsidieverlening € 200.000 onttrokken en in 2017 € 615.000 zodat de reserve aan het einde van de periode op nul loopt.

Onderwerp programmareserve:	**Alternatieve locatie Hoeksche waard**
Inhoud en doel	De programmareserve is ingesteld voor het realiseren van 120 ha haven gerelateerd bedrijventerrein ten behoeve van de Rotterdamse regio en voor de versterking van de Rotterdamse haven.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget en financiële ruimte
Looptijd	2018

Onderwerp programmareserve:	**Coolport-middelen**
Inhoud en doel	De via het Provinciefonds ontvangen middelen worden gereserveerd voor de uitvoering van het project Coolport. Doel van dit project is om de Greenportbedrijven meer gebruik te laten maken van, in eerste instantie, de binnenvaartfaciliteiten van de Rotterdamse haven. Volgens de Havenvisie 2030 wordt de Coolport daarmee het verscentrum van Europa.
Functie	Spaar
Voeding	Decentralisatie € 3,2 mln in 2012, € 1,8 mln in 2013, € 1,7 mln in 2014, € 2,3 mln in 2015 en € 1 mln in 2016
Looptijd	2018
Toelichting vermeerdering	Via het Provinciefonds wordt in een aantal termijnen de bijdrage vanuit het Rijk voor dit project ontvangen. In 2016 wordt de laatste tranche ad € 1 mln ontvangen.
Toelichting vermindering	Het project wordt in een aantal jaren als onderdeel van het programma Kwaliteitsnet Goederenvervoer gerealiseerd.

Onderwerp programmareserve:	**Overcommittering OP-West**
Inhoud en doel	Deze reserve dient ter afdekking van het financiële risico als gevolg van de overcommittering en de financiële dekking van de bevoorschotting van de Management Autoriteit van het Landsdeel West ten behoeve van de overcommitteringsprojecten OP West. De mate waarin na de uiteindelijke afrekening van alle projecten een beroep gedaan moet worden op de gereserveerde middelen hangt af van het verschil tussen het extra toegekende budget en de daadwerkelijke vrijval die binnen de beschikte projecten zal plaatsvinden.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2016

Onderwerp programmareserve:	**Economische Agenda Zuidvleugel**
Inhoud en doel	De voor de uitvoering van de vastgestelde Beleidsvisie en Uitvoeringsprogramma Regionale Economie en Energie beschikbare middelen worden voor dit doel gereserveerd. Het betreft de provinciale cofinanciering van EFRO-projecten. De projectaanvragen worden eind 2012 verwacht en daarmee kr jgen de middelen 2012 in 2013 hun bestemming. Deze programmareserve zal voorzien in het kasritme van deze projecten. Voor de jaren 2014 en 2015 zijn in de visie ook middelen voor meerjarige cofinancieringprojecten gereserveerd. Deze programmareserve zal ook in die jaren worden benut.
Functie	Spaar
Voeding	Programma Ruimte, Wonen en Economie (€ 5,2 mln in 2012 en € 2,7 mln in 2013)
Looptijd	2020

Onderwerp programmareserve:	**Greendeal Zonnepanelen-asbest**
Inhoud en doel	Met het ministerie van Infrastructuur en Milieu is het convenant ‘asbestdak eraf, zonnepanelen erop’ aangegaan, waarin de provincie met behulp van rijksgeld zorg draagt voor de uitvoeringsregeling om asbestdaken bij agrarische ondernemers te saneren, in die gevallen waarin zonnepanelen op de betreffende daken wordt geplaatst.
Functie	Spaar
Voeding	Rijksbijdrage
Looptijd	2017

Onderwerp programmareserve:	**InnovationQuarter**
Inhoud en doel	Deze programmareserve is ingesteld met het oog op de kapitaalinbreng van de provincie Zuid-Holland in het Participatiefonds ROM Zuidvleugel BV. Deze middelen worden later benut voor het treffen van een voorziening om het risico van de waardedaling van het provinciale aandelenbezit in het Participatiefonds af te dekken.
Functie	Buffer
Voeding	Programmabudget (herallocatie middelen Economie van in totaal € 3,3 mln (2013 tot en met 2015))
Looptijd	Vermoedelijke einddatum 2016; wordt definitief bepaald na de volstorting van het Participatiefonds.

Onderwerp programmareserve:	**ROM-D**
Inhoud en doel	Afdekken eventuele waardedaling van de aandelen die provincie Zuid-Holland heeft in het samenwerkingsverband Regionale OntwikkelingsMaatschapp j Drechtsteden (ROM-D).
Functie	Buffer
Voeding	Reserve transitie subsidies
Looptijd	Nog onbekend, is afhankelijk van ontwikkelingen.

Onderwerp programmareserve:	**Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder**
Inhoud en doel	Betreft de inzet van de Nota Ruimte-middelen ten behoeve van het Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder.
Functie	Spaar
Voeding	De bestemmingsreserve wordt gevoed door het restant van de aan het ROZ toegekende Nota Ruimte-middelen en de aan de provincie gedecentraliseerde middelen naar aanleiding van de Nota Ruimte.
Looptijd	2020
Toelichting vermindering	In 2016 worden uitgaven verwacht voor de Groene Waterparel.

Onderwerp programmareserve:	**2015 DP Impulsprogramma CVT**
Inhoud en doel	Van budget 2015 voor toerisme en recreatie wordt middelen doorgeschoven naar 2016. Het gaat dan bijvoorbeeld om de afronding van activiteiten als het haalbaarheidsonderzoek openen havensluis Gouda, de haalbaarheidsstudie investeringskracht Alblasserwaard (DRA), en het adviseren over beleidsontwikkeling waterrecreatie. Mede als gevolg van de verkiezingen en het Hoofdlijnenakkoord zijn de activiteiten 2015 teruggebracht in afwachting van keuzes voor nieuwe accenten binnen dit onderwerp. Het genoemde budget zal in 2015 daarom uitgesteld worden, en pas in 2016 weer worden ingezet.
Functie	Doorgeschoven prestatie
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2016
Toelichting vermindering	Van budget 2015 voor toerisme en recreatie wordt in totaal € 0,3 mln doorgeschoven naar 2016. Het gaat dan bijvoorbeeld om de afronding van activiteiten als het haalbaarheidsonderzoek openen havensluis Gouda, de haalbaarheidsstudie investeringskracht Alblasserwaard (DRA), en het adviseren over beleidsontwikkeling waterrecreatie. Mede als gevolg van de verkiezingen en het Hoofdl jnenakkoord zijn de activiteiten 2015 teruggebracht in afwachting van keuzes voor nieuwe accenten binnen dit onderwerp. In 2016 wordt het budget weer ingezet en loopt de reserve weer op nul.

Onderwerp programmareserve:	**Samenwerkingsverbanden economie clusters**
Inhoud en doel	Doel is om samenwerkingsverbanden te ondersteunen tussen de publieke en private partijen met groeipotentie.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	doorlopend

Onderwerp programmareserve:	**Duurzame exploitatie energiepotentieel in de Zuidplaspolder**
Inhoud en doel	Betreft middelen voor verdere uitwerking convenant ‘Duurzame exploitatie energiepotentieel Zuidplaspolder-Noord”. Deze taak zijn overgedragen aan de provincie na opheffing van de Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplaspolder (ROZ)
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2020

Onderwerp programmareserve:	**Zuidvleugelfonds / onderdeel Driehoek RZG**
Inhoud en doel	De ontwikkeling van de Zuidplas is van belang voor de verdere versterking van de Zuidvleugel. De komende jaren zal de programmareserve onttrokken worden voor de ontwikkeling van met name de Driehoek RZG (Rotterdam-Zoetermeer-Gouda).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Wordt bepaald na besluitvorming over uitkomsten verkenning.

Onderwerp programmareserve:	**IRP Goeree-Overflakkee**
Inhoud en doel	Het doel van deze reserve betreft het realiseren van projecten die een rechtstreeks verband hebben met Goeree-Overflakkee.
Functie	Spaar
Voeding	Eenmalig, uit reserve IRP Delflandse kust
Looptijd	Einddatum 2018
Toelichting vermindering	In 2016 vindt er een onttrekking plaats van € 916.000,- ter dekking van de kosten.

Onderwerp programmareserve:	**Risicoreserve Energiefonds**
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019, is de oprichting van een risicoreserve Energiefonds verwoord. Voor nieuwe ambities en technieken die nodig zijn voor de energietransitie is een energiefonds in het leven geroepen ter grootte van € 100 mln. Daarbij worden deelnemingen en participaties geselecteerd op rendement. Voor dit fonds wordt tevens een risicoreserve aangelegd van € 25 mln, ter afdekking van het financieel risico dat de provincie loopt in de deelnemingen en participaties. De middelen voor dit laatste aspect worden vrijgemaakt en worden gestort in een aparte reserve.
Functie	Buffer
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2020

Onderwerp programmareserve:	**Bedrijventerreinen: IRP Oude Rijnzone**
Inhoud en doel	Doel van het project Oude Rijnzone is het realiseren van een samenhangende ontwikkeling en integrale uitvoering van werken, wonen, infrastructuur, recreatieve en groen-blauwe structuur, gericht op duurzame ruimtelijke ontwikkeling van het gebied de Oude Rijnzone als onderdeel van het Groene Hart. De middelen in de reserve zijn specifiek ter dekking van de (nog af te geven) Uitvoeringssubsidies Herstructurering Bedrijventerreinen in de Oude Rijnzone (Rijnhaven, Hoogewaard, Broekvelden).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2020

5.5.4 Programmareserve 4

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2016	Vermeerderingen 2016	Verminderingen 2016	Saldo per 1-1-2017
Programmareserve 4				
Restauratie rijksmonumenten en erfgoed	1.793	0	1.400	393
DP Afbouw Jeugdzorg	464	0	464	0
Transitie subsidie	2.097	0	47	2.050
Totaal Programmareserve 4	**4.354**	**0**	**1.911**	**2.443**

Onderwerp programmareserve:	**Restauratie rijksmonumenten en erfgoed**
Inhoud en doel	De programmareserve is bedoeld voor de uitvoering door de provincie van het gedecentraliseerde restauratiebeleid van rijksmonumenten. De middelen worden ingezet voor subsidieverlening en de matchingsafspraken met betrekking tot het ruimtelijk beleid voor het erfgoed. Vanwege het meerjarige karakter van de subsidies loopt het uitgavenpatroon niet synchroon met het vaste kasritme van de decentralisatie-uitkering.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Onbepaald
Toelichting vermindering	De uitgaven in 2016 bedragen, op basis van actuele informatie over de subsidieverleningen en het b jbehorende kasritme, € 1,4 mln. De huidige stand van de reserve laat een dergelijke vermindering toe.

Onderwerp programmareserve:	**DP Afbouw Jeugdzorg**
Inhoud en doel	Met de doorgeschoven prestatie wordt een gedeelte van de formatie doorgeschoven van 2015 naar 2016. De afbouw van de personele formatie / bezetting in verband met overdracht van jeugdzorgtaken naar gemeenten verloopt volgens plan.
Functie	Doorgeschoven prestatie
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2016
Toelichting vermindering	Met de doorgeschoven prestatie bij de Najaarsnota 2015 wordt een gedeelte van de formatie doorgeschoven van 2015 naar 2016. De afbouw van de personele formatie / bezetting in verband met overdracht van jeugdzorgtaken naar gemeenten verloopt volgens plan. In 2016 wordt het bedrag daarom weer onttrokken uit de reserve.

Onderwerp programmareserve:	**Transitie subsidie**
Inhoud en doel	Een deel van het teveel bezuinigde budget bezuinigingen op subsidies is ingezet voor de vorming van een behoedzaamheidsbuffer met het oog op de onzekerheid over de werkelijk te realiseren bezuiniging van de subsidies, alsmede ter dekking van voor rekening van de provincie komende extra kosten als gevolg van het transitieproces. Zodra er duidelijkheid is over lopende rechtzaken kunnen middelen worden onttrokken danwel de reserve worden herbestemd. Hier is op dit moment nog geen duidelijkheid over.
Functie	Spaar
Voeding	Programma Middelen (€ 3,2 mln in 2012)
Looptijd	2016
Toelichting vermindering	In 2016 wordt € 0,05 mln onttrokken wegens kosten basisvoorziening cultuurparticipatie.

5.5.5 Programmareserve 5

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2016	Vermeerderingen 2016	Verminderingen 2016	Saldo per 1-1-2017
Programmareserve 5				
Frictiekosten Algemeen	9.059	0	222	8.837
Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA Bedrijfsvoering	142	257	0	400
Reserve Jonge ambtenaren	416	0	300	116
Reserve DP 2015 Trainees	470	0	470	0
Totaal Programmareserve 5	**10.087**	**257**	**992**	**9.353**

Onderwerp programmareserve:	**Frictiekosten Algemeen**
Inhoud en doel	Om aan de benodigde frictiekosten bij de taakstelling Focus met Ambitie (FmA) en het eerdere Organisatie van de Toekomst (OvT)-traject te kunnen voldoen is bij Najaarsnota 2012 de reserve Frictie algemeen gevormd. De middelen voor OvT-traject zijn in ieder geval beschikbaar t/m 2018, voor het deel FmA gereserveerd is de looptijd nog niet bekend. Door middel van deze reserve kunnen fricties integraal worden opgelost. De beschikbare middelen kunnen binnen de kaders flexibel worden ingezet.
Functie	Spaar
Voeding	Programma Middelen
Looptijd	Nog niet bekend
Toelichting vermeerdering	Geen
Toelichting vermindering	Het bedrag van de onttrekking uit reserve voor frictiekosten 2016 is afhankelijk van gebruikmaking van de regelingen (FmA). Verder wordt voor 2016 € 0,1 mln onttrokken ten behoeve van het organiseren uittreden uit de recreatieschappen en afbouw Groenservice Zuid-Holland

Onderwerp programmareserve:	**Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA Bedrijfsvoering**
Inhoud en doel	Opvangen van de effecten van het verschuiven van kasritmes van de investeringen op de berekende kapitaallasten. Deze reserve is ingesteld voor afwijkingen op gebied van bedrijfsvoering op basis van de nota IWA (2013).
Functie	Egalisatie
Voeding	Vrijval kapitaallasten
Looptijd	2044
Toelichting vermeerdering	In 2016 zijn de kapitaallasten lager dan in 2015 geraamd door uitstel van oorspronkelijk in 2015 te activeren projecten huisvesting en informatisering. Het surplus wordt toegevoegd aan de egalisatiereserve.

Onderwerp programmareserve:	**Reserve Jonge ambtenaren**
Inhoud en doel	Eind 2014 is in het Georganiseerd Overleg een besluit genomen dat 50% van het budget gedifferentieerd belonen 2014, te weten € 0,6 mln beschikbaar wordt gesteld voor het aantrekken van jonge ambtenaren. Dit is daarmee bestuurlijk beklemd. Deze middelen zijn in de Voorjaarsnota 2015 beschikbaar gekomen en dienen de komende jaren beschikbaar te blijven voor het aantrekken van Jonge Ambtenaren. In de Najaarsnota 2015 is deze reserve ingesteld, in 2016 komt het beleid, waarna meer duidelijkheid komt over de uitnutting van deze reserve.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2017

Toelichting vermindering	De uitnutting van de reserve wordt ingezet ten behoeve van het aantrekken van jonge ambtenaren.

Onderwerp programmareserve:	**Reserve DP2015 Trainees**
Inhoud en doel	Op 15 oktober 2014 is een nieuwe groep van 12 trainees gestart bij de provincie Zuid-Holland. Bij Jaarrekening 2014 zijn de middelen voor de traineepool beklemd voor 2015 en 2016. Bij Voorjaarsnota 2015 zijn deze middelen beschikbaar gesteld (€ 1,1 mln), waarbij in de toelichting is opgenomen dat deze bestaat uit € 0,6 mln voor 2015 en € 0,5 mln voor 2016. Deze doorgeschoven prestatie is de technische afhandeling van het bij voorjaarsnota genomen besluit. De doorgeschoven prestatie zoals voorgesteld in de Najaarsnota 2015 is in deze begroting volledig in exploitatie gezet.
Functie	Doorgeschoven prestatie
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2016
Toelichting vermindering	De middelen zijn volledig bestemd voor 2016 en in de begroting verwerkt.

5.5.7 Voorzieningen

Onderwerp voorziening:	**Dubieuze debiteuren**
Inhoud en doel	De voorziening heeft als doel om verwachte verliezen ten aanzien van dubieuze debiteuren af te dekken.
Toelichting algemeen	De verwachting is dat, op basis van de huidige debiteurensaldi, er geen dotatie aan de voorziening hoeft plaats te vinden.

Onderwerp voorziening:	**Grondbank RZG Zuidplas**
Inhoud en doel	De provincie is voor 40% deelnemer in de GR Grondbank RZG. Per 31 december 2011 zijn de gronden in het bezit van de Grondbank met € 30 mln afgewaardeerd waardoor een tijdelijk negatief eigen vermogen bij de GR is ontstaan. BZK (toetsbrief begroting Grondbank 2015) gaat er vanuit dat in 2018 het t jdelijk negatief eigen vermogen weer positief en toereikend zal zijn om de in de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing geïnventariseerde risico's te kunnen opvangen. Voor het tijdelijk negatief eigen vermogen heeft de provincie bij Jaarrekening 2011 een voorziening van € 12 mln getroffen.

Onderwerp voorziening:	**Grondwaterheffing**
Inhoud en doel	De voorziening is bij Jaarrekening 2004 gevormd voor het saldo van ontvangen heffingen en gemaakte kosten. Deze voorziening heeft zowel een egalisatiefunctie als een functie om mogel jke toekomstige schadeclaims te kunnen dekken.
Toelichting vermindering	In 2016 wordt er € 0,3 mln onttrokken uit de Voorziening Grondwaterheffing, dit betreft voor € 0,2 mln kosten met betrekking tot instandhoudingsmaatregelen in de Natura 2000 gebieden en voor € 0,06 mln de bijdrage van de provincie Zuid-Holland aan lening aan de GR Grondwateronttrekking Delft Noord voor investeringen.

Onderwerp voorziening:	**Nazorg stortplaatsen**
Inhoud en doel	Met ingang van 1 april 1998 zijn provincies verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van provinciale stortplaatsen. Daartoe is het provinciaal Fonds Nazorg gesloten Stortplaatsen Zuid-Holland ingesteld. Zij beheert het vermogen dat beschikbaar dient te zijn om de kosten van eeuwigdurende nazorg te dekken. Dit vermogen wordt in eerste instantie b jeengebracht door de stortplaats-exploitanten via heffingen. De rendementen uit dit vermogen dienen toere kend te zijn om de eeuwigdurende nazorg te kunnen dekken. Om deze risico's van een mogelijk dekkingstekort voor de gesloten stortplaatsen, waarvoor voor de provincie een zorgplicht geldt, af te dekken, heeft de provincie bij Jaarrekening 2012 een voorziening Nazorg gesloten stortplaatsen gecreëerd.

Onderwerp voorziening:	**Pensioenen GS**
Inhoud en doel	Deze voorziening is ingesteld om aan de pensioenverplichtingen van de GS-leden te kunnen voldoen.
Toelichting vermeerdering	Voor de huidige GS-leden wordt aan het eind van het jaar berekend welk bedrag er in de voorziening gestort wordt voor opbouw van de pensioenen. Het exacte bedrag wordt bij jaarrekening bekend.
Toelichting vermindering	Voor gepensioneerde GS-leden wordt een bedrag van € 0,5 mln aan pensioenverplichtingen geraamd.

Onderwerp voorziening:	**Premieleningen**
Inhoud en doel	De voorziening heeft als doel het uitbetalen van obligaties en het verzilveren van coupons van de uitgelote premieleningen 1957 en 1959.

Onderwerp voorziening:	**Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplas (ROZ)**
Inhoud en doel	De provincie is voor 40% deelnemer in de ROZ. De ROZ ontvangt van alle deelnemers een jaarl jkse bijdrage voor de uitvoering van de activiteiten. Uitgangspunt daarbij is dat deze bijdragen op enig moment worden terugbetaald uit de opbrengsten van de gebiedsontw kkeling. Gelet op de huidige gebiedsontw kkelingen in de Zuidplas wordt dit uitgangspunt niet meer als reëel gezien.

Onderwerp voorziening:	**Warmtebedrijf**
Inhoud en doel	De provincie Zuid-Holland is voor 9,52% aandeelhouder van het Warmtebedr jf Infra NV (WbR). Bij de start van het Warmtebedrijf heeft de provincie in 2006 in totaal € 2 mln aandelenkapitaal geplaatst. De slechte financiële situatie bij het Warmtebedrijf is een aantal jaren geleden bij de provincie aanleiding geweest om een voorziening te treffen van € 1,8 mln. Dit bedrag is gelijk aan het aankoopbedrag van de aandelen (€ 2 mln) minus reeds uitgekeerde bedragen aan de provincie (€ 0,2 mln). De provincie ging er dus toen van uit dat zij het ingelegde geld kwijt zou zijn. De intrinsieke waarde van de provinciale aandelen is door de provincie begin 2012 bij Jaarrekening 2011 bepaald op € 0,2 mln. Deze waarde is bij jaarrekening in mindering gebracht op de huidige voorziening van € 1,8 mln die in de begroting staat opgenomen. Dat betekent dat de voorziening Warmtebedrijf Rotterdam is verlaagd naar € 1,7 mln en de verkoopwaarde van de aandelen bij verkoop maximaal € 0,2 mln bedraagt.

Onderwerp voorziening:	**Groot onderhoud MJOP gebouwen**
Inhoud en doel	De kosten van groot onderhoud op de gebouwen werden voorheen als investeringen aangemerkt en dan ook geactiveerd. Als gevolg van regelgeving van het BBV en de Nota Investeringen, Waardering en Afschrijvingen (IWA) is in 2015 een gedeelte van de kosten die betrekking hebben op klein en groot onderhoud in exploitatie genomen. Deze exploitatiekosten fluctueren jaarlijks en daarom is in de nota beheer en kapitaallasten MJOP, vastgesteld door Gedeputeerde Staten op 7 juli 2015 door, opgenomen dat een voorziening Groot onderhoud MJOP gebouwen wordt ingesteld om de exploitatiekosten over de periode 2016 - 2030 te egaliseren. Aan de voorziening wordt jaarlijks een dotatie van € 1 mln toegevoegd met bij aanvang in 2016 een eenmalige dotatie van € 3,8 mln. Periodiek wordt het MJOP voor provinciale gebouwen geactualiseerd. Op basis van deze informatie kan het jaarlijkse bedrag voor dotatie aan de voorzieningen worden aangepast.
Toelichting vermeerdering	Aan de voorziening wordt jaarlijks een dotatie van € 1 mln toegevoegd met bij aanvang in 2016 een eenmalige extra dotatie van € 3,8 mln.

5.6 Staat van activa

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen in € 1.000)	Boek-waarde per 01-01 2015	Investe-ringen 2015	Investe-ringsbij-dragen 2015	Totaal kapitaal-lasten 2015	Boek-waarde per 01-01 2016	Investe-ringen 2016	Investe-ring bij-dragen 2016	Totaal kapitaal-lasten 2016	Boek-waarde per 01-01 2017	Investe-ringen 2017	Investe-ringsbij-dragen 2017	Totaal kapitaal-lasten 2017	Boek-waarde per 01-01 2018	Investe-ringen 2018	Investe-ringsbij-dragen 2018	Totaal kapitaal-lasten 2018	Boek-waarde per 01-01 2019	Investe-ringen 2019	Investe-ringsbij-dragen 2019	Totaal kapitaal-lasten 2019	Boek-waarde per 01-01 2020
Immateriële vaste activa																					
Kosten onderzoek en ontwikkeling activa																					
O&O Wegen	6.850	7.168	-	3.145	11.034	3.163	-	3.460	10.992	2.162	-	3.756	9.647	1.985	-	3.231	8.622	3 226	-	3 226	8.814
O&O Rijwielpaden	86	16	-	63	41	-	-	21	20	-	-	8	13	-	-	7	6	-	-	3	3
O&O Vaarwegen	592	5.333	-	466	5.470	2.715	-	1 252	7.066	1.314	-	1.808	6.741	2.276	-	2.058	7.116	2.150	-	2 515	6.912
Subtotaal kosten onderzoek en ontwikkeling activa	**7.528**	**12.517**	**-**	**3.674**	**16.545**	**5.878**	**-**	**4.733**	**18.078**	**3.476**	**-**	**5.572**	**16.401**	**4.261**	**-**	**5.296**	**15.744**	**5.376**	**-**	**5.744**	**15.729**
Totaal immateriële vaste activa	**7.528**	**12.517**	**-**	**3.674**	**16.545**	**5.878**	**-**	**4.733**	**18.078**	**3.476**	**-**	**5.572**	**16.401**	**4.261**	**-**	**5.296**	**15.744**	**5.376**	**-**	**5.744**	**15.729**
Materiële vaste activa																					
Investeringen met economisch nut																					
Automatisering concern	931	390	-	688	651	390	-	290	765	390	-	375	796	390	-	412	790	390	-	411	785
Beheerssysteem infrastructuur	6	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dienstvaartuigen	151	-	-	11	145	-	-	10	139	-	-	10	133	-	-	10	126	-	-	10	120
Gladheidsbestrijding	307	540	-	96	759	338	-	207	907	575	-	265	1.238	1.085	-	388	1.964	-	-	554	1.456
Informatieplan	4.898	7.237	-	2.793	9.450	4 300	-	4.165	9.789	4.300	-	4.716	9.579	4.300	-	5.470	8.600	4 300	-	4.477	8.600
Landschapszorg	59	-	-	5	56	-	-	4	53	-	-	4	50	-	-	5	47	-	-	5	43
Meubilair en inventaris	558	-	-	147	426	-	-	136	299	-	-	91	215	700	-	88	832	-	-	173	679
Onderkomen muskusrattenvangers	132	-	-	21	115	-	-	20	98	-	-	20	81	-	-	18	65	-	-	12	55
Provinciehuis grond	30.000	-	-	1.380	30.000	-	-	1 380	30.000	-	-	1.380	30.000	-	-	1.380	30.000	-	-	1 380	30.000
Provinciehuis installaties	4.682	-	-	722	3.974	3 552	-	718	6.820	3.916	-	944	9.895	3.931	-	1.267	12.756	-	-	1.617	11.427
Provinciehuis pand	59.934	-	-	5.642	57.353	-	-	5 514	54.771	-	-	5.387	52.189	-	-	5.259	49.608	-	-	5.132	47.026
Rijdend en rollend materieel	597	1.187	-	120	1.680	717	-	215	2.225	-	-	301	1.980	-	-	262	1.769	-	-	254	1.559
Steunpunten	9.225	327	-	1.072	8.740	-	-	1 048	7.916	-	-	1.026	7.091	-	-	1.004	6.267	-	-	948	5.476
Verbouwingen	3.301	6.219	-	650	8.960	-	-	1 372	7.813	8.445	-	1.314	15.139	-	-	2.259	13.261	-	-	2.177	11.415
Voorfinanciering grondverwerving	50	-	-	1	50	-	-	1	50	-	-	1	50	-	-	1	50	-	-	1	50
Werken van beeldende kunst	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Subtotaal investeringen met economisch nut	**114.831**	**15.900**	**-**	**13.354**	**122.359**	**9.297**	**-**	**15.080**	**121.645**	**17.626**	**-**	**15.834**	**128.436**	**10.406**	**-**	**17.823**	**126.135**	**4.690**	**-**	**17.151**	**118.691**

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen in € 1.000)	Boek-waarde per 01-01 2015	Investe-ringen 2015	Investe-ringsbij-dragen 2015	Totaal kapitaal-lasten 2015	Boek-waarde per 01-01 2016	Investe-ringen 2016	Investe-ring bij-dragen 2016	Totaal kapitaal-lasten 2016	Boek-waarde per 01-01 2017	Investe-ringen 2017	Investe-ringsbij-dragen 2017	Totaal kapitaal-lasten 2017	Boek-waarde per 01-01 2018	Investe-ringen 2018	Investe-ringsbij-dragen 2018	Totaal kapitaal-lasten 2018	Boek-waarde per 01-01 2019	Investe-ringen 2019	Investe-ringsbij-dragen 2019	Totaal kapitaal-lasten 2019	Boek-waarde per 01-01 2020
Investeringen met maatschappelijk nut																					
Delftse Schie	94	-	-	9	87	-	-	8	81	-	-	8	75	-	-	8	69	-	-	8	62
Openbaar vervoer	15.751	814	-	1.403	15.612	61.676	36.137	1 385	40.171	12.488	-	2.862	50.847	90.330	62.985	3.569	75.953	38.607	-	5.140	111.410
Provinciale wegen	246 973	62.934	35.492	24.068	257.379	80.650	41.653	24 059	278.997	205.717	91.552	25.313	375.098	97.797	7.300	31.150	444.219	36.549	-	35 320	457.039
Recreatie eigen beheer	4.543	-	-	405	4.267	6.666	-	383	10.661	-	-	717	10.224	-	-	583	9.910	-	-	666	9.504
Rijwielpaden	44.975	6.086	-1.152	4.374	49.119	1.423	559	4 538	46.717	12.175	5.188	4.395	50.517	4.804	4.000	4.655	47.974	-	-	4.481	44.734
Vaarwegen	194.661	19.919	2.819	11.789	205.613	24.268	872	11 952	222.466	50.735	655	12.948	265.451	39.384	2.611	15.277	293.933	37.254	10.709	16 884	311.328
Vaarwegen objec bediening	2.126	-	-	367	1.817	-	-	371	1.491	-	-	279	1.249	-	-	261	1.018	-	-	255	787
Verkeersveiligheid	173.697	12.416	2.193	12.167	176.762	31.942	3.352	12.125	197.853	39.063	1 258	13.625	227.211	78.913	14.497	15.598	281.978	32.491	3.749	19.140	298.963
Subtotaal investeringen met maatschappelijk nut	**682.820**	**102.169**	**39.352**	**54.582**	**710.656**	**206.625**	**82.573**	**54.821**	**798.437**	**320.178**	**98.653**	**60.147**	**980.672**	**311.228**	**91.393**	**71.101**	**1.155.054**	**144.901**	**14.458**	**81.894**	**1.233.827**
Totaal materiële vaste activa	**797.651**	**118.069**	**39.352**	**67.936**	**833.015**	**215.922**	**82.573**	**69.901**	**920.082**	**337.804**	**98.653**	**75.981**	**1.109.108**	**321.634**	**91.393**	**88.924**	**1.281.189**	**149.591**	**14.458**	**99.045**	**1.352.518**
Financiële vaste activa																					
NV BNG	142	-	-	4	142	-	-	4	142	-	-	4	142	-	-	4	142	-	-	4	142
NV NWB	5	-	-	-	5	-	-	-	5	-	-	-	5	-	-	-	5	-	-	-	5
Holding IOPW NV	7	-	-	-	7	-	-	-	7	-	-	-	7	-	-	-	7	-	-	-	7
Warmtebedrijf NV	1.800	-	-	48	1.800	-	-	48	1.800	-	-	48	1.800	-	-	48	1.800	-	-	48	1.800
Voorziening Warmtebedrijf NV	-1.693	-	-	-45	-1.693	-	-	-45	-1.693	-	-	-45	-1.693	-	-	-45	-1.693	-	-	-45	-1.693
R.O M. Drechtsteden Capital BV	10.000	-	-	267	10.000	-	-	267	10.000	-	-	267	10.000	-	-	267	10.000	-	-	267	10.000
R.O M. Drechtsteden Holding NV	4	-	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	4
R.O M. Drechtsteden Beheer NV	2	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	2
R.O M. Drechtsteden	561	-	-	15	561	-	-	15	561	-	-	15	561	-	-	15	561	-	-	15	561
Innova ionQuarter (R.O.M. Zuidvleugel)	10.000	-	-	267	10.000	-	-	267	10.000	-	-	267	10.000	-	-	267	10.000	-	-	267	10.000
Ontwikkelingsmaatschappij Het nieuwe Westland CV	1.203	-	-	32	1.203	-	-	32	1.203	-	-	32	1.203	-	-	32	1.203	-	-	32	1.203
Zuidplaspolder	499	-	-	13	499	-	-	13	499	-	-	13	499	-	-	13	499	-	-	13	499
Voorziening Zuidplaspolder	-434	-	-	-12	-434	-	-	-12	-434	-	-	-12	-434	-	-	-12	-434	-	-	-12	-434
Geldleningen verstrekt aan personeel en derden	31.283	-	-	-	31.283	-	-	-	31.283	-	-	-	31.283	-	-	-	31.283	-	-	-	31.283

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen in € 1.000)	Boek-waarde per 01-01 2015	Investe-ringen 2015	Investe-ringsbij-dragen 2015	Totaal kapitaal-lasten 2015	Boek-waarde per 01-01 2016	Investe-ringen 2016	Investe-ring bij-dragen 2016	Totaal kapitaal-lasten 2016	Boek-waarde per 01-01 2017	Investe-ringen 2017	Investe-ringsbij-dragen 2017	Totaal kapitaal-lasten 2017	Boek-waarde per 01-01 2018	Investe-ringen 2018	Investe-ringsbij-dragen 2018	Totaal kapitaal-lasten 2018	Boek-waarde per 01-01 2019	Investe-ringen 2019	Investe-ringsbij-dragen 2019	Totaal kapitaal-lasten 2019	Boek-waarde per 01-01 2020
Doorstroming OV	14.741	-	-	913	14.255	-	-	866	13.769	-	-	853	13.283	-	-	840	12.798	-	-	827	12.312
Bijdrage activa derden Wegen	18.243	3.600	-	1.189	21.181	-	-	1 337	20.400	-	-	1.317	19.618	-	-	1.296	18.837	-	-	1 275	18.055
Bijdrage ac iva derden Rijwielpaden	28.463	3.893	299	1.882	30.998	439	-	1 992	30.258	14.427	227	1.987	43.264	-	-	2.802	41.597	-	-	2.757	39.930
Totaal financiële vaste activa	**114.826**	**7.493**	**299**	**4.573**	**119.813**	**439**	**-**	**4.784**	**117.806**	**14.427**	**227**	**4.746**	**129.544**	**-**	**-**	**5.527**	**126.611**	**-**	**-**	**5.448**	**123.676**
Totaal	**920.005**	**138.079**	**39.651**	**76.183**	**969.373**	**222.239**	**82.573**	**79.418**	**1.055.966**	**355.707**	**98.880**	**86.299**	**1.255.053**	**325.895**	**91.393**	**99.747**	**1.423.544**	**154.967**	**14.458**	**110.237**	**1.491.923**

5.7 Investeringskredieten

De herziene Nota Investeren, Waarderen en Afschrijven (Nota IWA) die in 2013 door Provinciale Staten (PS) is vastgesteld, heeft geleid tot een stelselwijziging voor het vaststellen van investeringskredieten. Met ingang van 2014 stellen PS investeringskredieten vast voor de hele looptijd van het project, met onderscheid naar budget voor de voorbereidingsfase en voor de uitvoeringsfase. PS sturen hierdoor niet meer op jaarbudgetten, maar op meerjarige investeringskredieten.

In beleidsuitgangspunt 11 van deze nota is opgenomen dat gestart wordt met afschrijven op activa met maatschappelijk nut in het jaar nadat de uitvoering van een project technisch gereed is. Voor de praktische invulling is in 2014 gekozen voor het moment van proces-verbaal van opneming. In de Verzamelwijziging 2014 en de Begroting 2015 is ten aanzien van de activeringsmomenten hiermee gerekend.

Op basis van de ervaringen afgelopen jaren, is gebleken dat het moment van proces-verbaal van opneming, niet voldoet. Na dit moment blijken er nog relatief veel kosten op de projecten te drukken. Dit brengt de nodige administratieve werkzaamheden mee. Uit onderzoek is gebleken dat het moment van proces-verbaal van einde onderhoudstermijn beter aansluit bij het aspect technisch gereed en bij de administratieve afronding van de projecten. Alleen in uitzonderingsgevallen zullen er nog nagekomen kosten z jn, b jvoorbeeld nadeelcompensatie of disputen met aannemers.

In het onderstaand overzicht zijn de investeringskredieten opgenomen voor projecten die in 2016 en volgende jaren zullen worden afgerond. Mogelijk zijn een klein deel van deze projecten eerder opgenomen geweest in de Verzamelwijziging 2014. Reden voor het nogmaals opnemen van deze projecten is, zoals in de disclaimer b j de Verzamelwijzing 2014 gemeld, dat onjuistheden en/of onvolledigheden zijn geconstateerd. Met het vaststellen van dit overzicht investeringskredieten wordt een beginpositie gecreëerd.

In deze investeringskredieten is nog geen rekening gehouden met de indexering. Omdat er wel sprake is van prijsontwikkelingen vindt bij de voorjaarsnota een herschikking van kredieten plaats.

						Δ Investeringskrediet x € 1.000		Δ Jaar gereed*	
Pgr	Doel	Projectnr.	Projectnaam	Fase V/U	Toelichting wijziging	Was	Wordt	Was	Wordt
1	1.3	D000301A	Herinrichting Meeslouwerplas	U			-1.410		2020
		F004119	Project inrichting Vlietland erfpachtcontrole	U			2.266		2016
	1.4	B199054A	Programma IODS: A4-Midden Delfland	U			1.828		2017
2	2.1	B100055	Parallelstructuur A12 / Moordrechtboog	U			98.595		2017
		B100055A	Parallelstructuur A12 geluidsscherm Triangel	U			911		2020
		B100631	Rijnlandroute *	U			278.100		2023
		B120643	N206 Duinpolderweg	U			28.963		2025
		B120728	N207 - OTA N207/RW11 1e en 2e fase	U			1.465		2016
		B120756	N207-Corridor, aanleg Bentwoudlaan en Vredenburghlaan				24.387		
			Aanpassing rotonde Bredeweg N456/N219	U					2016
			N207 Corridor aanleg Vredenburglaan	U					2018
			N207-Corridor: Bentwoudlaan fase 1	U					2020
		B120761	N207 Quickscan N207-zuid	V			500		2016

						Δ Investeringskrediet x € 1.000		Δ Jaar gereed*	
Pgr	Doel	Projectnr.	Projectnaam	Fase V/U	Toelichting wijziging	Was	Wordt	Was	Wordt
		B120762	N207 Verbetering doorstroming Passage Leimuiden	U			16.426		2018
		B121139	N211 Wippolderlaan	U			42.253		2022
		B121400	Ongelijkvloerse kruising N214/N216	V			582		2017
		B122234	N222 Verlengde Veilingroute (3in1)	U			23.047		2016
		B145605	N456 - Omlegging	U			9.596		2016
		B190012	HWN/OWN aansluiting A16/N3&N57/N218 index	U			16.847		2019
		B190013	HWN/OWN aansluiting A15/N3 bijdrage	U			13.299		2018
		B1999901	B490111 Energieopwekking vanuit groei bermgewas (Plant-E)	U			300		2016
		B200010	Ontwikkeling buscorridors: Alphen aan den Rijn - Schiphol	U			10.163		2018
		B200013	Ontwikkeling buscorridors: Noordw jk (Duin-Bollenstreek) - Schiphol				15.295		
			INFRA Noordwijk-Schiphol Fase 1	U					2016
			Ontwikkeling buscorridors (Coalitieakkoord) - Noordwijk - Schiphol, Maatregelen tweede fase oeververbinding Lisse-Liserbroek.	U					2020
		B210071	T100 - Merwede Lingel jn	U			10.168		2016
		B260000	HOV-Net Zuid-Holland Noord				145.545		
			HOV-Net Biosciencepark	U					2017
			Spoorcorridor Alphen-Gouda	U					2018
			RGL-O Voorziening bijdrage Leiden Hooigracht-Langegracht	U					2019
			Inframaatregelen Leiden Centraal - Leiden Lammeschans	U					2019
			HOV Leiden CS-Noordw jk	U					2020
			Spoorcorridor Leiden-Utrecht	U					2021
			R-NET algemeen	U					2023
			Beschikbaar voor verhoging RijnGouweL jn Oost RGL-O 3.	U					2023
		B264000	R-NET				10.668		
			HOV Alphen-Schiphol R-NET	U					2018
			HOV Gouda-Schoonhoven	U					2018
			HOV Leiden CS-Leiderdorp	U					2018
			HOV Noordwijk-Schiphol	U					2020
			HOV Rotterdam Zuidplein-Dirksland	U					2016
			R-NET algemeen	U					2025

						Δ Investeringskrediet x € 1.000		Δ Jaar gereed*	
Pgr	Doel	Projectnr.	Projectnaam	Fase V/U	Toelichting wijziging	Was	Wordt	Was	Wordt
			R-NET Uitrol productformule	U					2025
		B490011	Energietransitie				9.950		
			Energietransitie Fietsverbinding Vlietpolderplein	U					2016
			Energietransitie infrastructuur	U					2019
		B590010	COA HOV Drechtsteden	U			3.425		2019
		EN0000010	Functionele vervanging kunstwerken (via trajectaanpakken)	U			4.516		2019
		EN0000012	Maatregelen verkeersveiligheid trajecten 2012 ev				35.103		
			GO traject N206 a	U					2016
			GO traject N206 c	U					2016
			GO traject N216 a	U					2016
			GO traject N218 b	U					2016
			GO traject N491 a	U					2016
			Algemeen Verkeersveiligheid	U					2017
			GO traject N455 a	U					2017
			GO traject N498 b	U					2018
			GO traject N215 c	U					2020
			GO traject N214 b	U					2022
		EN2150501	N215 Melissant - Dirksland	U			6.425		2018
		EN2230001	Aanpassingen hoofdrijbaan N223 (Westland, Midden-Delfland)				4.249		
			N223 Duurzaam Veilig fase 3	V					2016
			N223 Rotonde Oostbuurtsewg-Noordlierweg	U					2016
		EN	Maatregelen verkeersveiligheid trajecten 2016 ev				16.425		
			GO traject N216 b	U					2017
			GO traject N496 a	U					2017
			GO traject N207 b	U					2018
			GO traject N211 c	U					2018
			GO traject N444 b	U					2018
			GO traject N489 a	U					2018
			PO traject N207 e	U					2018
			PO traject N446 b	U					2018
			Maatregelen verkeersveiligheid trajecten 2016 ev	U					2018
			PO traject N210 & N216 c	U					2019
			N470 a/b/c Energietransitie	U					2020
		EVW000601A	Realiseren vaarwegmanagement (Dynamisch Verkeersmanagement (DVM))	U			4.989		2017
		EVW010509	Bochtafsnijding Delftse Schie	U			10.845		2018

						Δ Investeringskrediet x € 1.000		Δ Jaar gereed*	
Pgr	Doel	Projectnr.	Projectnaam	Fase V/U	Toelichting wijziging	Was	Wordt	Was	Wordt
		EVW010802A	St.Sebastiaansbrug (inclusief afstandsbediening)	U			6.741		2019
		EVW081202	Vervangen Steekterbrug	U			22.762		2020
		EVW99901	VW Nog toe te delen investeringen	V			542		2018
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	V			370		2016
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	V			4.514		2016
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	V			2.894		2017
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	V			172		2018
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	V			600		2018
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	U			9.886		2016
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	U			35.029		2016
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	U			26.647		2017
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	U			71.103		2017
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	U			7.252		2018
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	U			62.114		2018
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	U			4.005		2019
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	U			13.847		2019
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	U			13.771		2020
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	U			25.468		2020
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	U			7.446		2021
		Diverse	Investeringsprojecten MPO	U			39.697		2021
		Diverse	MPI projecten < 10 mln bruto	U			228		2028
3	3.5	F003463	Hoekse Waard	U			4.400		2016
6	6.1	T002346 / T003565	Projecten I&A / BIS inrichten werkplekken	U			4.690		2016
		V000001 / V000002 / V000007	MJOP Huisvesting en verbouwingen (investeringsdeel)	U			4.269		2016
		V000001 / V000002	MJOP Huisvesting (investeringsdeel)	U			3.916		2017
		V000001	MJOP Huisvesting (investeringsdeel)	U			3.931		2018
		Diverse SHV	Strategische Huisvestingsvisie	U			8.445		2017

* Nadat het inpassingsplan voor de R jnlandRoute onherroepel jk is geworden, wordt het krediet boven de € 100 mln vr jgegeven.

Bijlagen

Bijlage 1 Voordracht

provincie ZUID HOLLAND

Besluit van Provinciale Staten

Vergaderdatum
November 2015

Nummer
6836

Onderwerp
Begroting 2016

1 Besluit

Provinciale Staten van Zuid-Holland,

Gelet op:
De artikelen 105, 143, 145, 193 t/m 195 van de Provinciewet en artikelen 7, 22 en 23 van het Besluit begroten en verantwoorden provincies en gemeenten (BBV).

Besluiten:

1) De Begroting 2016 vast te stellen.
2) De nieuwe investeringskredieten zoals opgenomen in paragraaf 5.7. van de Begroting 2016 vast te stellen.
3) De risicoreserve Verenfonds vast te stellen.
4) De bestemmingsreserve Mobiliteit vast te stellen.
5) De risicoreserve Energiefonds vast te stellen.
6) De verlenging van de reserve Meerjarenplan Bodemsanering (was tot na 2015) tot na 2020
7) De looptijd van de reserve Bereikbaarheid op doorlopend vast te stellen.

Den Haag, 11 november 2015

Provinciale Staten van Zuid-Holland,
griffier, voorzitter,

art 5 1-2e

2 Toelichting

Jaarlijks stellen PS vóór 15 november de begroting vast, conform Provinciewet en Besluit begroten en verantwoorden voor provincies en gemeenten (BBV). Met het vaststellen van de begroting autoriseren PS de doelen en de middelen die nodig zijn om deze doelen te realiseren voor het begrotingsjaar 2016 vast. GS geven aan op welke wijze zij invulling geven aan de realisatie van de doelen door het formuleren van taken.
De opgenomen meerjarige informatie (2017 tot en met 2019) wordt ter informatie aangeboden.

De begroting is opgebouwd uit de Bestuurlijke inleiding, Budgettair kader (met daarin opgenomen het meerjarenperspectief), Programmabegroting (met doelen, taken en middeleninzet), Paragrafen (met daarin opgenomen diverse programma overstijgende thema's) en de Financiële Begroting.

Provinciale Staten stellen bij begroting de nieuwe Investeringskredieten vast. Voor een overzicht van de investeringskredieten wordt verwezen naar paragraaf 5.7 van de Begroting (zie beslispunt 3-2). Bij de voorjaarsnota en najaarsnota wordt dit overzicht geactualiseerd op basis van de bijstellingen einddatum project. Omdat er sprake is van prijsontwikkelingen vindt bij de voorjaarsnota een herschikking van kredieten plaats.

Er zijn drie nieuwe onderwerpen aan de programmareserves toegevoegd, te weten:
a. Risicoreserve Verenfonds
b. Mobiliteit
c. Risicoreserve Energiefonds

Op landelijk niveau participeert de provincie in de voorbereiding van een nieuw bodemconvenant 2016-2020. De looptijd van de reserve meerjarenplan bodemsanering (was na 2015) en wordt daarom verlengd tot na 2020 en is gebaseerd op het werkprogramma.

De looptijd van de reserve bereikbaarheid wordt eveneens aangepast. Die wordt van "Na 2015" aangepast in "Doorlopend" omdat deze geen einddatum heeft.

Wat willen we bereiken?	In de begroting zijn de doelen opgenomen, die Zuid-Holland wil realiseren.
Wat gaan we daarvoor doen?	In de begroting zijn de taken opgenomen. Daarin wordt beschreven wat de provincie gaat doen om de doelen te bereiken.
Wat mag het kosten?	In de programma's is aangegeven welke middelen beschikbaar zijn voor het realiseren van de doelen. In de Financiële Begroting is dit nader toegelicht.

Den Haag, 29 september 2015

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
secretaris a.i., voorzitter,

drs. J.H. de Baas drs. J. Smit

Bijlage 2 Amendementen en moties

Er zijn geen amendementen.

MOTIE

Nummer:
M 573

Agendapunt : **Begroting 2016**
Voordrachtnr : **6836**
Onderwerp : Field Lab Innovatieve Fietspaden

==========

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen op 11 november 2016 ter behandeling van bovenvermeld agendapunt;

Overwegende:

- De kennis~~s~~innovatie in Zuid-Holland bijzonder is en getoond mag worden.
- Dat partijen waaronder MRDH, TU-Delft, TNO, ANWB een gemeenschappelijk belang hebben om tot innovaties in fietspaden te komen.
- Het ontwikkelen van nieuwe vindingen ook geholpen is met een logische plek om een en ander uit te proberen (launching customer of nog eerder in de ontwikkelketen).
- Nu er een herijking van het fietsplan wordt voorbereid, is het goed een stuk fietspad aan te wijzen waar innovaties getoond en geprobeerd kunnen worden.

~~Besluit:~~ Roepen het college op:

- In het herijkte fietsplan ruimte te maken voor ~~'~~ een fietspad/route ~~dat~~ die gebruikt kan worden als een field lab voor innovaties waar relevante partijen uit de Provincie tot commercieel te vermarkten innovaties kunnen komen.

Toelichting:
Er zijn al veel innovaties bekend die te maken hebben met fietsen en fietspaden; gedacht kan worden aan een energie-gevend fietspad, lantarenpalen die alleen aangaan als er een fietser aan komt, reflecterende belijning, lichtjes bij kruisingen of nog onbekende (in ontwikkeling zijnde) innovaties.

1. Anne Koning, PvdA
2. Marcel Ludema, VVD
3. Paul Breitbarth, D66
4. Berend Potjer, GroenLinks

art 5 1-2e

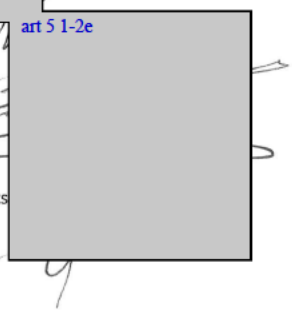

Nummer:
M 574

MOTIE

Agendapunt : **Begroting 2016**
Voordrachtnr : **6836**
Onderwerp : Thema fietsroutes

==========

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen op 11 november 2016 ter behandeling van bovenvermeld agendapunt;

Overwegende:

- Dat er verschillende redenen zijn voor Zuid-Hollanders om te fietsen tussen gemeentes en gebieden zoals woon-werk, school-werk en recreatie.
- Dat het benadrukken van bepaalde fietsroutes niet automatisch tot grote investeringen hoeft te leiden.
- Dat het op de mentale kaart krijgen van bepaalde fietsroutens door promotie en routering bijdraagt aan het gebruik van fietsroutes.
- Dat Zuid-Holland in de fietskwaliteitsmonitor maar 3 sterren kreeg en daarmee in de laagste categorie zit.

Besluit:

- In het herijkte fietsplan ruimte te maken voor een aantal duidelijke themaroutes, bijvoorbeeld routes langs bijvoorbeeld erfgoedlijnen , natuurgebieden, kenniscentra

1. Anne Koning
2. Marcel Ludema
3. Paul Breitbarth
4. Berend Potjer GroenLinks

art 5 1-2e

art 5 1-2e

In te vullen door de Statengriffier

M - 570

MOTIE

Titel motie	:	**Inlopen tekort sociale huurwoningen**
Datum PS	:	11 november 2015
Voordrachtnr.	:	6836
Onderwerp	:	Begroting 2016

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:

- In veel regio's blijkens de regionale woonvisies de slaagkans voor een sociale huurwoning afneemt;
- De druk op betaalbare woningen in de provincie verder zal toenemen met de komst van extra vluchtelingen;
- Extra inspanningen van de provincie nodig zijn om voor zowel statushouders, als voor Zuid-Hollandse woningzoekenden, voldoende sociale huurwoningen te realiseren;

Overwegende dat:

- De provincie haar programma Slim Ruimtegebruik inzet om het tekort aan sociale huurwoningen in onze provincie in te lopen;

Verzoeken het college:

- Uiterlijk in de Voorjaarsnota 2016 een actueel cijfermatig inzicht te verschaffen in de ontwikkeling van de slaagkansen voor sociale huurwoningen in de verschillende woningmarktregio's in Zuid-Holland.

en gaan over tot de orde van de dag!

1. Ron Hillebrand, PvdA
2. Naomie Matil,-Arean Bodano,
3. Berend Potjer, GroenLinks

art 5 1-2e

In te vullen door de Statengriffier

M - 579

MOTIE

Titel motie : **Opvang Vluchtelingen**

Datum PS : Woensdag 11 november 2015

Voordrachtnr. :

Onderwerp : Vaststelling begroting 2016

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp,

A. Constaterende:

- dat Nederland geconfronteerd wordt met een grote stroom vluchtelingen;
- de opvang van deze grote aantallen buitengewone inspanning vergt van alle betrokkenen;
- dat gemeenten in Zuid-Holland actief op zoek zijn naar en werken aan opvangmogelijkheden;
- de Commissaris van de Koning in de provincie Zuid-Holland in deze een actieve rol vervult, onder meer door de Zuid-Hollandse burgemeesters een platform te bieden voor informatie-uitwisseling en het bespreken van vragen en oplossingen;

B. Overwegende

- dat het Rijk zorgdraagt voor de opvang van vluchtelingen;
- dat die opvang wordt uitgevoerd door het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers op het grondgebied van en in samenspraak met gemeenten;
- dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de huisvesting van personen met een verblijfsvergunning en dat de Provincie de wettelijke taak heeft daarop toe te zien;
- dat de Commissaris van de Koning als rijksorgaan een eigenstandige, specifieke taak en verantwoordelijkheid heeft;
- dat er sprake is van een vraagstuk waar alle gemeenten en provincies zich verantwoordelijk voor moeten voelen;

C. Spreken uit

- dat de provincie Zuid-Holland – ondanks de beperkte formele bevoegdheden die een provincie heeft op dit terrein – zich betrokken voelt bij de problematiek rond de opvang van vluchtelingen en een actieve rol moet spelen om gemeenten daarbij te ondersteunen;
- dat de provincie Zuid-Holland een platform moet blijven bieden aan de bestuurders van de Zuid-Hollandse gemeenten voor informatie-uitwisseling en het oplossen van problemen;
- dat de provincie zich maximaal moet inspannen om eventuele belemmeringen bij de lokale opvang (bijvoorbeeld vigerende regelingen op gebied van ruimtelijke ordening) weg te nemen;
- dat de provincie Zuid-Holland waar mogelijk bij moet dragen aan een goede informatievoorziening aan de inwoners;

roepen het college van Gedeputeerde Staten op te handelen in lijn met deze uitspraken

en gaan over tot de orde van de dag

art 5 1-2e

1. Meindert Stolk
2. Tiemen Brill
3. Geertjan Wennek
4. Lies van Aelst

In te vullen door de Statengriffier

M - 579

MOTIE

art 5 1-2e

5. Ron Hillebrand
6. Huri Sahin
7. Servaas Stoop

M - 583

MOTIE VAN WAARDERING

Titel motie : Rol provincie bij vluchtelingenvraagstuk

Datum PS : 11 november 2015

Voordrachtnr.:

Onderwerp : Begrotingsdebat 2016

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:

- veel mensen in de wereld op de vlucht zijn;
- een deel van deze vluchtelingen ook naar Nederland en onze provincie komen;
- de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de Commissaris van de Koning als Rijksorgaan heeft verzocht om een verbindende rol te vervullen bij het vluchtelingenvraagstuk;

Overwegende dat:

- het vluchtelingenvraagstuk alleen vanuit een gedeelde bestuurlijke verantwoordelijkheid behandeld kan worden;
- alle bestuurslagen – rijk, provincies en gemeenten - bij dit vraagstuk een rol en de bijbehorende verantwoordelijkheid hebben;

Spreekt uit dat:

zij waardering hebben voor de wijze waarop de Commissaris van de Koning en het college van Gedeputeerde Staten invulling geven aan hun rol bij het vluchtelingenvraagstuk.

En gaan over tot de orde van de dag!

GroenLinks ....
Huri Sahin

art 5 1-2e

4.

In te vullen door de Statengriffier

M - 590

MOTIE

Titel motie	:	**Vast Internet op scholen, in bedrijven en thuis ook in buitengebieden**
Datum PS	:	11/11/15
Voordrachtnr.	:	6836
Onderwerp	:	Begroting 2016

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:
- Internet een basisbehoefte geworden is;
- De verschillen in internetbereikbaarheid en -snelheid tussen platteland en stad groot zijn en verder toenemen;
- Scholen meer en meer overgaan op digitale lesprogramma´s, die vragen om een vaste, stabiele verbinding;
- (Agrarische) Bedrijven meer en meer in hun in- en verkoop en in hun handling gebruik maken van internet, hetgeen in de buitengebieden ernstig wordt bemoeilijkt;
- Bewoners op het platteland verstoken zijn van vast internet;

Overwegende dat:
- Digitale lesprogramma´s mogelijk moeten zijn voor alle leerlingen in Zuid-Holland c.q. niet mag afhangen van het al dan niet hebben van snel internet;
- Snel internet nodig is voor economische groei én ondernemerschap stimuleert, wat ook nodig is in de buitengebieden, zowel recreatief als niet-recreatief;
- Bewoners in én buiten de stad behoefte hebben aan vast internet;
- Telecombedrijven actiever worden en meer mogelijk maken, maar er meer nodig is om tot een vast, stabiel internet voor iedereen te komen;
- Aansluitingen in dunner bevolkte gebieden duur zijn en daardoor niet of zeer moeizaam van de grond komen;
- Bewonersinitiatieven bijdragen aan meer snel internet in buitengebieden;
- (Lopende) bewonersinitiatieven ondersteuning nodig hebben;
- Veel van de provincies dergelijke initiatieven reeds ondersteunen

Spreken uit dat:
Het wenselijk is dat in heel Zuid-Holland scholen, (agrarische) bedrijven, instellingen en bewoners kunnen beschikken over vast internet;

Verzoeken het college:
In overleg met gemeenten/regio's, Rijk (en zonodig telecompartijen) initiatieven tot vast internet in heel Zuid-Holland te faciliteren en begin 2016 Provinciale Staten hierover te informeren

en gaan over tot de orde van de dag!

1. C.H. Schaapman (SGP & CU)
2. R. van Reist (SP)
3. F.A. Paymans

art 5 1-2e

In te vullen door de Statengriffier

M - 590

MOTIE

Titel motie	:	**Vast Internet op scholen, in bedrijven en thuis ook in buitengebieden**
Datum PS	:	11/11/15
Voordrachtnr.	:	6836
Onderwerp	:	Begroting 2016

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:
- Internet een basisbehoefte geworden is;
- De verschillen in internetbereikbaarheid en -snelheid tussen platteland en stad groot zijn en verder toenemen;
- Scholen meer en meer overgaan op digitale lesprogramma´s, die vragen om een vaste, stabiele verbinding;
- (Agrarische) Bedrijven meer en meer in hun in- en verkoop en in hun handling gebruik maken van internet, hetgeen in de buitengebieden ernstig wordt bemoeilijkt;
- Bewoners op het platteland verstoken zijn van vast internet;

Overwegende dat:
- Digitale lesprogramma´s mogelijk moeten zijn voor alle leerlingen in Zuid-Holland c.q. niet mag afhangen van het al dan niet hebben van snel internet;
- Snel internet nodig is voor economische groei én ondernemerschap stimuleert, wat ook nodig is in de buitengebieden, zowel recreatief als niet-recreatief;
- Bewoners in én buiten de stad behoefte hebben aan vast internet;
- Telecombedrijven actiever worden en meer mogelijk maken, maar er meer nodig is om tot een vast, stabiel internet voor iedereen te komen;
- Aansluitingen in dunner bevolkte gebieden duur zijn en daardoor niet of zeer moeizaam van de grond komen;
- Bewonersinitiatieven bijdragen aan meer snel internet in buitengebieden;
- (Lopende) bewonersinitiatieven ondersteuning nodig hebben;
- Veel van de provincies dergelijke initiatieven reeds ondersteunen

Spreken uit dat:
Het wenselijk is dat in heel Zuid-Holland scholen, (agrarische) bedrijven, instellingen en bewoners kunnen beschikken over vast internet;

Verzoeken het college:
In overleg met gemeenten/regio's, Rijk (en zonodig telecompartijen) initiatieven tot vast internet in heel Zuid-Holland te faciliteren en begin 2016 Provinciale Staten hierover te informeren

en gaan over tot de orde van de dag!

1. C.H. Schaapman (SGP & CU)
2. R. van Reist (SP)
3. F.A. Paymans

art 5 1-2e

In te vullen door de Statengriffier

M - 592

MOTIE

Titel motie	:	**Samen slimmer, schoner en sterker**
Datum PS	:	11/11/15
Voordrachtnr.	:	6836
Onderwerp	:	Begroting 2016

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:

- De komende periode wordt ingezet op het Slimmer, Schoner en Sterker maken van Provincie Zuid-Holland door een Energie- Agenda en een Energie-Fonds ter waarde van 100 miljoen;
- Zuid-Holland gevormd wordt door 3,6 miljoen inwoners, bedrijven en onderwijsinstellingen;

Overwegende dat:

- Er een gezamenlijke inzet nodig is om Zuid-Holland Slimmer, Schoner en Sterker te maken;
- er door burgers, bedrijven en onderwijsinstituten veel wordt geëxperimenteerd met nieuwe vormen van duurzame energie, die op termijn meer of minder kansrijk zullen blijken;
- de politiek niet altijd in staat is om op adequate wijze te beoordelen welke initiatieven op termijn kansrijk zullen blijken en daarom deel zouden moeten uitmaken van de provinciale energiemix;
- ervaringsdeskundigen, waaronder wetenschappers en ondernemers, betrokken zouden moeten worden bij het gezamenlijk slimmer, schoner en sterker maken van onze provincie en bij het formuleren van een realistische en praktisch uitvoerbare energie-agenda;

Verzoekt het college

met een voorstel te komen waarbij invulling wordt gegeven aan het principe van een onafhankelijke (externe) adviescommissie die, binnen een door hen op te stellen toetsingskader, Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten kan adviseren over kansrijke vormen van duurzame energie en het wegnemen van belemmeringen bij de invoer ervan.

1. Geertjan Wenneker (D66)
2. Janelle Bade (D66)
3. Paul Breitbarth (D66)
4. Marcel Ludema (VVD)
5. Ellen Verkoelen (CDA)
6. Anne
7. Robert

art 5 1-2e

art 5 1-2e

Gewijzigd (wns 8d) M-593

MOTIE

Titel motie : Kustbebouwing

Datum PS : 11 november 2015

Voordrachtnr.:

Onderwerp : Begrotingsdebat 2016

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:

- de ongeschonden kusten van de Zuidwestelijke Delta voor een unieke natuurbeleving zorgen;
- er plannen zijn om kustbebouwing te realiseren op de Zuid-Hollandse eilanden;
- de ruimtelijke kwaliteiten van de Zuid-Hollandse kust van grote betekenis zijn voor het woon- en leefklimaat en de toeristische aantrekkelijkheid;
- de verordening Ruimte geen specifieke randvoorwaarden stelt aan ruimtelijke ontwikkelingen op de stranden in de kustzone.

Overwegende dat:

- het de taak van de provincie is om de ruimtelijke kwaliteit te waarborgen;
- het de taak is van de provincie om kaders te stellen aan de ruimtelijke ontwikkeling waarbij balans wordt gezocht tussen natuurbelangen en economische belangen;
- deze kaders voor inwoners, bedrijven en overheden helder moeten zijn.

Verzoekt het college:

- een visie op te stellen op strand- en kustbebouwing en de daarbij horende kaderstelling en
- de huidige ontwikkelingen van kustbebouwing te stoppen totdat er een strand- en kustvisie is opgesteld.

En gaan over tot de orde van de dag!

art 5 1-2e

Huri Sahin, GroenLinks
Berend Potjer, GroenLinks
Robert Klumpes, GroenLinks

art 5 1-2e

art 5 1-2e

Partij voor de Dieren, Carla van Viegen

art 5 1-2e

art 5 1-2e

C.H. Schaapman SGP & CU

art 5 1-2e

2.

Gewijzigd (was 584)

MOTIE

Nummer: M 594

Geen jeugdloon in Zuid-Holland

Agendapunt : 2A
Voordrachtnr : 6836
Onderwerp : Begroting 2016

Provinciale Staten van Zuid-Holland, in vergadering bijeen op 11 november 2015 ter behandeling van bovenvermeld agendapunt;

Constaterende dat:

- Een achttienjarige die afhankelijk is van het minimumjeugdloon bij een volledige werkweek een inkomen verdient dat bijna 300 euro onder de armoedegrens ligt.
- Jongvolwassenen die het minimumjeugdloon verdienen hiermee dus nauwelijks een zelfstandig bestaan op kunnen bouwen.
- Jongvolwassenen in deze leeftijdscategorie in alle andere wettelijk rechten en plichten worden beschouwd als volwassene;
- Het minimum jeugdloon in de ons omringende landen aanzienlijk hoger ligt dan in Nederland;
- De strijd van onder meer Young & United, een beweging van werkende jongeren, voor een minimaal een regulier minimumloon voor jongvolwassenen vanaf 18 jaar op steeds meer maatschappelijke steun kan rekenen.

Overwegende dat:

- De gemeenteraden van Den Haag, Amsterdam en Zwolle al hebben verklaard hun steden 'jeugdloonvrij' te willen maken.
- Het Zuid-Holland zou sieren om op korte termijn dit goede voorbeeld te volgen: niet alleen omdat Zuid-Hollandse jongeren recht hebben op een eerlijk loon, maar ook omdat hiermee een krachtig signaal wordt afgegeven aan de landelijke politiek.

Verzoekt het college om:

- Te onderzoeken wat de financiële gevolgen zijn wanneer jongeren die werkzaam zijn voor de Provincie Zuid-Holland minimaal het regulier wettelijk minimumloon in plaats van het jeugdloon te ontvangen en de resultaten zo snel mogelijk en uiterlijk voor de Voorjaarsnota 2016 te presenteren aan Provinciale Staten
- Tevens de mogelijkheden te onderzoeken om, daar waar dat aanbestedingsrechtelijk mogelijk is, de voorwaarde te stellen aan leveranciers waar van de Provincie Zuid-Holland diensten afneemt dat zij 18-plussers geen jeugdloon, maar minimaal het regulier minimumloon betalen en ook deze resultaten zo snel mogelijk en uiterlijk te presenteren bij de Voorjaarsnota.

en gaan over tot de orde van de dag!

1. R. van Aelst (SP) art 5 1-2e

2. G. Wenneker (D66)
3. M. Stolk (CDA)
4. H. Sahin (GroenLinks)
5. R. Hillebrand (PvdA)
6. C. Schaapman (SGP en C
7. T. Brill
8 W.m Bosshart
9 Bart Canton (PvdD)

art 5 1-2e

art 5 1-2e

art 5 1-2e

art 5 1-2e

art 5 1-2e

En gaat over tot de orde van de dag.

Bijlage 3 Beklemming reserves in de Begroting 2016

In dit overzicht is uitgegaan van de stand van de programmareserves tot en met de Najaarsnota 2015;
Ten tijde van het opstellen van dit overzicht is de Najaarsnota nog niet vastgesteld;
Mutaties in de c jfers zijn daaro mogelijk en zullen verwerkt worden in de eerstvolgende actualisatie van dit overzicht, namelijk Jaarrekening 2015.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Algemene reserve	Algemene reserve	continue	68,6	14,5	28,8		1,9	84,8		77,1	7,7	In totaal is € 77,1 mln bestuurlijk beklemd: € 30 mln is als minimale omvang van de Algemene Reserve, conform de Beleidsnota Risicomanagement en Weerstandsvermogen 2012 (door PS vastgesteld op 30 mei 2012) en € 47,1 mln ter dekking van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019. Dit bedrag is voor de periode 2016 tot en met 2019 in de Begroting 2016 verwerkt.
Totaal Algemene reserve			68,6	14,5	28,8	0,0	1,9	84,8	0,0	77,1	7,7	
Programma reserve 1	Groene ambities	2027	71,7	2,2	0,2	-1,1	4,7	75,5	0,2	75,3	0,0	De reserve Groene Ambities is een belangrijke pijler in de financiering van het uitvoeringsprogramma Groen (UPG). Het betreft onder meer het nakomen van afspraken met de regionale partners over de afronding van de RodS, financiering lopende UPG-projecten, afkoop beheer recreatiegebieden en financiering aandeel provincie van de uitvoeringsstrategie EHS. In de Uitvoeringsstrategie EHS is de reserve tevens aangemerkt als buffer om een t jdelijk liquiditeitstekort van de programmering 2013 – 2016 op te vangen.
	Groene subsidies	2038	4,0	0,1	0,0	4,0	0,0	-0,0				Met de Najaarsnota 2015 is deze reserve opgeheven.
	Sanering glastuinbouw	2018	2,9	0,3	0,0	0,0	0,0	2,5	2,3	0,3	0,0	Voor de sanering van glastuinbouw z jn meerdere meerjarige subsidies verleend in 2014 en eerdere jaren, ten behoeve van de sanering en bemiddeling verspreide glastuinbouw waaronder Duivenvoorde corridor en sanering Deltapoort.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	Stimulering duurzame energie	2018	1,3	0,3	0,0	0,0	0,1	1,0	0,1		0,9	Het restant van deze reserve kan gebru kt worden voor dekking van het onderdeel energietransitie uit de Visie Ruimte en Mobiliteit.
	Reserve Omgevings-veiligheid	2018	0,0	14,7	14,7	0,0	0,0	-				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.
	2012 DP RodS projecten	2015	0,8	0,8	0,0	0,0	0,0	-				Deze reserve is opgeheven.
	Frictiekosten RUD	2016	2,2	0,9	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	1,3	0,0	Deze reserve dient ter dekking van de kosten die voortvloeien uit de oprichting van de OD-en. Het gaat om dekking van de lump sum voor de OD-en Haaglanden, West-Holland en Midden-Holland. De onttrekkingen zijn meerjarig geraamd in de Begroting 2014 en verder. De afspraken over de hoogte van de lump sum voor de eerste 3 jaar na oprichting van de OD zijn vastgelegd en verwerkt in de bedr jfsplannen van de OD-en. Zienswijze hierop zijn behandeld in PS.
	NORAH	2020	0,6	0,0	0,0	0,6	0,0	-0,0				Deze programmareserve, bedoeld voor natuurcompensatie Noordelijke Randweg Haagse regio (NORAH), is met de Najaarsnota 2015 opgeheven en toegevoegd aan de programmareserve 1 Natuurcompensatie
	Beheerplannen Natura 2000 en PAS	2020	0,0	0,0	4,9	0,0	0,0	4,9		4,9	0,0	Deze programmareserve is bedoeld voor het bekostigen van de Beheerplannen Natura 2000 en de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)
	Vlietland	2020	0,8	0,1	0,0	0,1	0,0	0,6		0,6	0,0	Deze programmareserve is bedoeld voor het financieren van de (proces)kosten van het project Provinciaal Recreatiegebied Vlietland / Meeslouwerplas.
	Raingain	2015	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,0				Met de Najaarsnota 2015 is deze reserve opgeheven.
	Natuurcompen-satie ZW randweg Gouda	2023	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	-0,0				Deze programmareserve is met de Najaarsnota 2015 opgeheven en toegevoegd aan de programmareserve 1 Natuurcompensatie.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	Decentralisatie-akkoord natuur	2027	82,3	19,4	0,0	-8,5	0,0	71,4	4,9	66,5	0,0	B j Jaarrekening 2013 is de OVP ILG gelden naar aanleiding van de accountantscontrole omgezet in de bestemmingsreserve decentralisatieakkoord natuur. Het betreft hier de ontvangen r jksmiddelen voor de uitvoering van de afspraken zoals gemaakt in het kader van de met het R jk afgesloten bestuursakkoord decentralisatie natuur en de afrondingsovereenkomst natuur.
	Reserve apparaatslasten DLG	2022	0,0	2,9	3,8	0,0	0,0	0,9	0,9			In de Begroting 2015 is deze reserve ingesteld ter dekking van de financiële effecten voor PZH die ontstaan door de overkomst van de medewerkers van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) per 2015. Deze reserve wordt gebruikt om de apparaatslasten van deze medewerkers te dekken. In deze reserve wordt de jaarlijkse structurele uitkering uit het Provinciefonds voor de overkomst van DLG gestort.
	Natuurcompen-satie	2028	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	1,1		1,1	0,0	De programmareserve Natuurcompensatie bevat vanaf de Najaarsnota 2015 de resterende middelen van de programmareserve 1 NORAH, middelen voor natuurcompensatie N207 Zuidwest randweg en middelen voor de natuurcompensatie RijnlandRoute afkomstig uit de programmareserve 2 (Egalisatiereserve exploitatieprojecten MPI).
	Ontw kkelperspecti ef Grevelingen / Volkerak-Zoom	2019	0,0	0,0	0,0	0,0	10,0	10,0		10,0	0,0	In de programmareserve Ontwikkelperspectief Grevelingen Volkerak-Zoommeer zijn middelen opgenomen voor de verbetering van de waterkwaliteit van de Grevelingen en het Volkerak-Zoommeer. Deze middelen worden te zijner t jd ingebracht in het door het Rijk en de regio op te richten fonds waaruit het ontwikkelperspectief van de ontwerp Rijksstructuurvisie Grevelingen / Vo kerak-Zoommeer (RGV) zal worden gefinancierd. Het bestuurlijke overleg hierover en de uitwerking (waaronder de financiering) is nog gaande.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	IODS	na 2015	15,7	2,9	0,4	1,2	0,0	12,1		12,1	0,0	Het project IODS hangt samen met de verlenging van de Rijksweg A4. Hiervoor zijn bestuurl jke afspraken gemaakt met een groot aantal partners (IODS-convenant en bestuursovereenkomst IODS). Hierin is de financiële b jdrage van provincie vastgelegd.
	Zwakke schakels	2015	0,6	0,4	0,0	0,2	0,0	0,0				Met de Najaarsnota 2015 is deze reserve opgeheven.
	Luchtkwaliteit (NSL)	2017	4,7	3,6	1,2	-1,3	0,0	3,7	0,7	1,9	1,1	Deze middelen z jn bestemd voor de provinciale cofinanciering van de NSL projecten
	Programma-management Kustontwikkeling	n.t.b.	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,5		0,5		De reserve wordt ingezet voor de dekking van de projectleiding van het beheer van de Zandmotor. Met Rijkswaterstaat is afgesproken dat de provincie de eerste 10 jaar na voltooiing van de aanleg van de Zandmotor de coördinatie van het beheer en de verantwoordel jkheid voor het beheer op zich zal nemen (procesgeld).
	Zandmotor	2020	1,7	0,2	0,0	0,1	0,0	1,5	0,2	1,3		De reserve wordt ingezet voor het (natuur)beheer van Zuid-Hollands Landschap op de Zandmotor. Voor 2016 en 2017 is daarvoor € 0,2 mln verplicht. De rest van de reservering is voor de overige jaren.
Totaal Programma-reserve 1			190,1	48,9	25,2	-4,7	15,9	187,0	9,2	175,7	2,0	
Programma reserve 2	Dekking infra projecten < 1 mln DBI	2016	2,0	2,0	0,0			-0,0				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.
	2014 DP Verbetering proces financieel inzicht Mobiliteit	2015	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	-0,0				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.
	Milieueisen openbaar vervoer	2018	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3			1,3	De middelen in deze reserve kunnen worden ingezet ter dekking van het onderdeel energietransitie uit de Visie Ruimte en Mobiliteit bij de komende aanbesteding van de concessie Drechtsteden, Alblasserdam en V jfherenlanden (DAV).

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	1%-regeling Kunst	2018	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2		0,2	Voor de 1% kunstregeling is in 2014 de laatste meerjarige opdracht afgerond (kunstwerk melarium). Daarnaast zullen er nog opdrachten worden verleend voor het projectbureau Buijtenland van Rhoon, voor € 0,2 mln. Na voltooiing van deze opdrachten zullen er geen middelen meer nodig zijn in deze reserve.
	Egalisatiereserve exploitatie-projecten MPI	doorlo-pend	9,8	17,7	16,5	-1,8	0,1	10,5		10,4		De middelen dienen ter dekking van de in het MPI opgenomen exploitatieprojecten.
	R jnGouweLijn	na 2015	10,9	0,0	0,0	0,0	0,0	10,9		10,9		De gereserveerde middelen worden aangehouden ter dekking van reeds geactiveerde kosten, die mogel jk als gevolg van het nog op te stellen DO van het HOV-net Zuid-Holland Noord buiten de scope van het project gaan vallen en die daardoor direct ten laste van de exploitatie moeten worden genomen.
	Reserve bereikbaarheid	na 2015	11,5	2,2	34,1	3,0	3,8	44,2		39,8	4,4	Van de € 4,4 mln die nog niet verplicht is, zal € 1,2 mln worden ingezet ter dekking van de bouw van een nieuw vaarwegensteunpunt (door verkoop oud vaarwegensteunpunt is bij Voorjaarsnota 2015 € 1,2 mln gestort in de reserve). Daarnaast is € 3,2 mln bij Voorjaarsnota 2015 gestort ter dekking van vertraagde projecten MPO 2014.
	HOV Net Zuid-Holland Noord	n.t.b.	5,4	0,0	0,0	0,0	0,0	5,4	5,4			In de ten behoeve van de uitvoering van het HOV-net afgesloten overeenkomsten is opgenomen dat de gemeenten Gouda en Leiden een subsidie kr jgen van € 3,2 mln respectievel jk € 5 mln (pr jspeil 1-1-2012). De subsidie aan de gemeente Gouda is in 2014 beschikt voor € 3,1 mln.
	Kosten/risico bestuursdwang OD's	doorlo-pend	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5			0,5	B j Najaarsnota 2013 is besloten tot instellen van deze reserve ter dekking van kosten die voortvloeien uit bestuursdwang.
	Reserve kapitaallasten	na 2015	8,8	8,8	0,0	0,0	0,0	-				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	mobiliteit											
	Egalisatie kapitaallasten Kaderbesluit Infra	2044	5,3	2,1	0,0	3,2	0,0	-0,0				Met de Najaarsnota 2015 is deze reserve opgeheven.
	Egalisatie kapitaallasten nota IWA	2044	0,0	0,0	8,0	0,0	0,0	8,0			8,0	De middelen in deze reserve zijn bedoeld om de pieken in de toekomstige kapitaallasten te dekken. Deze dekking is nog niet in de meerjarenraming begroot.
Totaal Programma-reserve 2			56,0	33,2	58,6	4,4	3,9	81,0	5,6	61,1	14,4	
Programma reserve 3	Meerjarenplan Bodemsanering	na 2015	32,1	11,5	5,2	-0,1	8,8	34,7		34,7		Via het Provinciefonds ontvangt de provincie van het Rijk middelen voor de uitvoering van het meerjaren werkprogramma bodemsanering. Middels deze egalisatiereserve kunnen pieken en vertragingen of versnellingen in de uitvoering van projecten over de loopt jd van het werkprogramma worden opgevangen.
	Bedrijventerreinen	2023	2,6	0,0	1,7	0,0	2,6	6,9	6,9			In het kader van de subsidieregeling Uitvoering Herstructurering Bedr jventerreinen (UHB) zijn afgelopen jaren tientallen meerjarige subsidiebeschikkingen verleend. Een gemiddeld bedrijventerreinenproject kent een loopt jd van 8-10 jaar, waarb j op basis van verantwoordingrapportages voorschotten worden verleend. De reservemiddelen z jn volledig juridisch verplicht.
	Manden maken	2017	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	0,8			Het besluit op subsidieverlening ad. € 1mln ten behoeve van realisatie ontsluitende infrastructuur voor de productielocatie van onderdelen van de Joint Str ke Fighter door Stork / Fokker op het bedrijventerrein Polder Nieuwland in A blasserdam en Papendrecht, is in maart 2014 door PS genomen. De meerjarige subsidie zal volledig worden gedekt uit deze deelreserve.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	Alternatieve locatie Hoeksche Waard	2018	9,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,0		9,0		De groene inpassing van het bedr jventerrein zal door de Gemeenschappel jke Regeling Nieuw Reijerwaard nog nader worden uitgewerkt in samenspraak met de omgeving. Dit is recentelijk bestuurlijk afgesproken. Momenteel loopt er een beroepsprocedure bij de Raad van State. Na deze beroepsprocedure zal in samenspraak met de omgeving het plan voor de groene inpassing worden uitgewerkt. Dit vormt de basis voor subsidieverlening en zal naar verwachting in 2015 worden gerealiseerd.
	Coolport middelen	2018	4,8	0,9	2,3	0,0	0,0	6,2	6,2			De totale decentralisatie-uitkering voor de Coolport bedraagt € 10 mln. Deze bijdrage wordt ingezet voor het kwaliteitsnet goederenvervoer en voor beter benutten goederenvervoer centrale as.
	Mitigatie / Energie	2016	0,6	0,6	0,0	0,0	0,0	-				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.
	Overcommittering OP-West	2016	6,6	0,0	0,0	2,1	0,0	4,5	4,5			Ter dekking van de overcommitteringsprojecten OP West is deze reserve ingesteld, waarbij na de uiteindelijke afrekening van alle projecten (uiterl jk eind 2015) een beroep gedaan zal worden op de gereserveerde middelen. Dit laatste hangt af van het verschil tussen het extra toegekende budget en de daadwerkelijke vrijval die binnen de besch kte projecten zal plaatsvinden.
	Economische agenda Zuidvleugel	2020	10,6	3,5	0,0	3,5	1,7	5,3		5,3		De middelen van de Economische Agenda Zuidvleugel dienen ter dekking van het Investeringsprogramma Economische Agenda Zuidvleugel. Begin 2015 heeft PZH een nieuwe subsidieregeling voor Kansen voor West, Interreg en Topsectoren MKB gestart. Besluitvorming door GS/PS heeft plaatsgevonden.
	Bedrijven-terreinen: IRP Oude Rijnzone	2020	4,6	3,6	0,0	0,0	0,0	1,0		1,0		De besteding van deze middelen is vastgelegd in besluit "Oude Rijnzone Subsidieregeling en-besch kking herstructurering bedrijventerrein Hoogewaard" die 25 juni 2013 door GS is vastgesteld.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	2014 DP Clusterregeling Z-H	2015	0,6	0,6	0,0	0,0	0,0	-				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.
	Reservering IRP's	2015	0,7	0,6	0,0	0,1	0,0	-0,0				Met de Najaarsnota 2015 is deze reserve opgeheven.
	IRP Goeree-Overflakkee	2018	1,7	1,3	0,6	0,0	0,0	1,0		1,1		In 2013 is met het vaststellen van het programmaplan Goeree-Overflakkee besloten deze middelen in te zetten voor de realisatie van deze IRP.
	Greendeal Zonnepanelen-asbest	2017	1,8	0,3	0,0	0,0	0,0	1,5		1,5		Deze reserve is gekoppeld aan het subsidieprogramma zonnepanelen voor asbest
	InnovationQuarter	2016	3,6	0,0	1,1	0,0	0,0	4,7		4,7		Deze programmareserve is ingesteld met het oog op de kapitaalinbreng in InnovationQuarter. Deze middelen zullen worden benut voor het treffen van een voorziening om het risico van de waardedaling van provinciaal aandelenbezit in het participatiefonds af te dekken
	Reserve ROM-D	niet bekend	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1		1,1		Deze programmareserve is ingesteld met het oog op de kapitaalinbreng in ROM-D. Deze middelen zullen worden benut voor het treffen van een voorziening om het risico van de waardedaling van provinciaal aandelenbezit in het participatiefonds af te dekken
	Reserve Project Duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder	2020	15,7	5,0	0,0	-3,8	0,0	14,5		14,4		Voor het behoud en overdracht van de in 2010 voor de duurzame ontwikkeling van de Zuidplaspolder toegekende Nota Ruimtemiddelen ad € 24 mln is een nieuwe business case opgesteld. Op basis hiervan heeft het R jk de b jdrage definitief vastgesteld op € 20,2 mln waarvan tot eind 2014 € 4,6 mln via de ROZ verband is benut. De overige middelen ad € 15,6 mln zijn aan de provincie overgedragen en zijn gestort in de speciaal daarvoor bij Najaarsnota 2014 opgerichte bestemmingsreserve “duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder”.
	Programma Warmte-Koude Z-H		0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	-				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	Zuidvleugelfonds / onderdeel Driehoek RZG	nnb	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1			0,1	Omdat het programma in 2015 een iets langzamer doorstart heeft gemaakt dan verwacht dienen de middelen gereserveerd te blijven. De reserve zal worden ingezet voor de uitvoering van het programma Zuidplaspolder.
	2015 DP Impulsprogramma CVT	2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3		0,3		Het betreft de doorgeschoven prestatie van Impulsprogramma CVT naar 2016.
	Samenwerkings-verbanden economische clusters	doorlo-pend	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5	2,5	2,5			De regeling is opgestart en gepubliceerd, inschr jvingsperiode nog niet gesloten.
		2017	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1		0,1		Betreft middelen voor verdere uitwerking van het convenant “Duurzame exploitatie energiepotentieel Zuidplaspolder-Noord”. Deze taak en restant middelen van € 0,1 mln z jn overgedragen aan de provincie na opheffing van de Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplaspolder (ROZ).
Totaal Programma-reserve 3			97,1	28,0	10,9	1,8	16,0	94,2	20,9	73,2	0,1	
Programma reserve 4	2014 DP Brandveiligheid depot archeologie	2015	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	-				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.
	Bestr jding wachtl jsten in de jeugdzorg	2016	1,0	1,0	0,0	0,0	0,0	-				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.
	2014 DP Bestuurl jke samenwerking	2015	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	-				Het saldo van de reserve is per 31-12-2015 nihil.
	Restauratie r jksmonumenten en erfgoed	onbepaald	4,1	2,4	0,0	0,0	0,0	1,7	1,7			Voor de uitvoering van het gedecentraliseerde restauratiebeleid van rijksmonumenten zijn meerjarige besch kkingen verleend die ook gedekt worden uit de reservemiddelen. In 2015 zijn ook subsidieplafonds

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
												afgegeven die deels gedekt zullen worden uit de besch kbare middelen uit de reserve.
	Transitie subsidie	2016	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1			2,1	Er loopt nog een gerechtel jke procedure van de omroepen TV-Rijnmond en TV-West tegen de provincie waarbij wordt ingeschat dat medio 2016 er meer duidelijk zal zijn over de finale uitkomst.
	2015 DP Afbouw jeugdzorg	2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5	0,5			Dekking van formatie jeugdzorg in 2016.
Totaal Programma-reserve 4			7,5	3,6	0,0	0,0	0,5	4,4	2,2	0,0	2,1	
Programma reserve 5	Frictiekosten algemeen	nog niet bekend	8,9	1,6	2,5	0,7	0,0	9,1	0,0	9,1	0,0	Op de reserve Frictie FmA rust een bestuurlijke beklemming en bestaat uit de deelreserves OvT/PNS, FmA, GZH en RUD. Naar verwachting zal in 2016 een deel van de kosten worden gemaakt en onttrokken uit de reserve.
	2014 DP Inzicht en benchmarking	2015	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0	-		0,0	0,0	De reserve is ingesteld tot en met eind 2015.
	Egalisatie kapitaallasten Nota IWA Bedrijfsvoering	2044	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	Op deze reserve rust een bestuurlijke beklemming. Eerder is door PS al besloten op de investeringen en de b jbehorende kapitaallasten. Omdat deze geplande investeringen in de tijd kunnen verschuiven, worden ook de kapitaallasten verschoven. Het verschil met de geraamde kapitaallasten wordt in de egalisatiereserve gestort en/of onttrokken.
	Reserve Jonge ambtenaren	2017	0,0	0,0	0,0	0,2	0,6	0,4	0,0	0,4	0,0	Op deze reserve rust een bestuurlijke beklemming. Eind 2014 is in de CAO-onderhandelingen besloten om een deel van de loonruimte te benutten voor het aantrekken van jonge ambtenaren. Hiervoor is in 2015 een reserve gevormd.

Bedragen x € 1 mln	Naam onderwerp reserve	Maximale looptijd	Stand Jaarrekening 31-12-2014	Begrote vermin-deringen t/m VJN	Begrote vermeer-deringen t/m VJN	Begrote vermin-deringen NJN	Begrote vermeer-deringen t/m NJN	Begroot Saldo per 31-12-2015	waarvan juridisch verplicht	waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
	2015 DP Trainees	2016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5	0,0	0,5	0,0	Op deze reserve rust een bestuurlijke beklemming. Op 15 oktober 2014 is een nieuwe groep van 12 trainees gestart b j de provincie Zuid-Holland. Redenen om - in een periode van bezuiniging – toch een traineeprogramma te starten zijn de voortschrijdende vergrijzing van de organisatie en de behoefte aan “vers bloed” en een “frisse blik” mee die van belang zijn om onze organisatiedoelstellingen te bereiken. B j Jaarrekening 2014 zijn de middelen beklemd voor 2015 en 2016. Bij Voorjaarsnota 2015 zijn deze middelen beschikbaar gesteld.
Totaal Programmareserve 5			9,3	2,0	2,6	0,9	1,1	10,1	0,0	10,1	0,0	
Totaal			**428,6**	**130,2**	**126,1**	**2,4**	**39,3**	**461,5**	**37,9**	**397,2**	**26,3**	

Bijlage 4 Kerngegevens provincie Zuid-Holland

Sociale infrastructuur	2012	2013	2014
Aantal inwoners	3.552.407	3.563.935	3 577 032
• Mannen	1.753.393	1.758.081	1 764 927
• Vrouwen	1.799.014	1.805.854	1 812 105
0 tot 5 jaar (%)	5,8	5,8	5,8
5 tot 15 jaar (%)	11,6	11,5	11,7
15 tot 25 jaar (%)	12,6	12,5	12,5
25 tot 45 jaar (%)	27,3	27,0	26,7
45 tot 65 jaar (%)	27,2	27,1	27,1
65 jaar en ouder (%)	15,6	16,1	16,6
Aantal huishoudens	1.628.583	1.638.400	1 639 725
Aantal personen per huishouden	2,17	2,15	2,15
Gemiddeld aantal verstrekte WW-uitkeringen			
Kwartaal 1	57.800	72.127	87.510
Kwartaal 2	58.400	74.367	84.620
Kwartaal 3	61.370	78.303	82.640
Kwartaal 4	66.680	82.906	85.880

Fysieke infrastructuur	2012	2013	2014
Oppervlakte provincie in km^2 (geen nieuwe c jfers sinds 2010)	3.418,5	3.418,5	3.418,5
• Land	2.810,2	2.810,2	2.810,2
• Water	608,3	608,3	608,3
Aantal gemeenten	72	67	65 (per januari 2015: 60)
Aantal woningen	1.618.648	1.636.072	1 647.089
Aantal recreatiewoningen (geen nieuwe c jfers sinds 2012)	12.493	n.n.b.	n.n.b.
Gemiddelde WOZ-waarde woningen (exclusief recreatiewoningen)	218.000	209.000	199.000
Lengte wegen, totaal in km	16.226	16.286	16.402
Waarvan: provinciale wegen in km	704	702	692
Aantal personenauto's *	1.496.455	1.495.056	1.498.608
Aantal personenauto's per 1.000 inwoners	421	420	419
Verkeersdoden	95	84	78

Bron CBS.

* Bron: Afrekening MRB van de belastingdienst.

Interne organisatie	
Aantal PS-leden	55
Waarvan:	
VVD	10
PVV	8
CDA	7
D66	7
PVDA	5
SP	5
GL	3
SGP/CU	6
50PLUS	2
PVDD	2
Aantal GS-leden	5

Bijlage 5 Afkortingenlijst

Arhi	(Wet) algemene regels herindeling
Asv	Algemene Subsidieverordening Zuid-Holland
BBL	Bureau Beheer Landbouwgronden
bbp	Bruto binnenlands product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BDU	Brede Doeluitkering
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BRIKS	Bouwen, Reclame, Inrit, Kappen en Slopen
BRZO	Besluit risico's zware ongevallen
BSD	Bestaand stad- en dorpsgebied
BZK	(Ministerie van) Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAO	Collectieve arbeidsovereenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
DAV	Drechtsteden-Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
DBI	Dienst Beheer Infrastructuur
DLG	Dienst Landelijk Gebied
DP	Doorgeschoven prestatie
DVM	Dynamisch Verkeersmanagement
EAZ	Economische Agenda Zuidvleugel
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EMU	Economische en Monetaire Unie
EV	Externe veiligheid
EZ	(Ministerie van) Economische Zaken
Fido	(wet) Financiering decentrale overheden
FmA	Focus met Ambitie
G.Z-H	Groenservice Zuid-Holland
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GS	(College van) Gedeputeerde Staten
HHR	Hoogheemraadschap
HIC	Haven Industrie Complex
HNP	Huis van de Nederlandse Provincies
HOF	(Wet) houdbare overheidsfinanciën
HOV	Hoogwaardig openbaar vervoer
I&M	(Ministerie van) Infrastructuur en Milieu
IBT	Interbestuurlijk toezicht
IKB	Individueel Keuzebudget
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
Interreg	Interregionale samenwerking
IODS	Integrale ontwikkeling Delft-Schiedam
IOPW	Integraal Ontwikkelingsplan Westland
IPO	Interprovinciaal Overleg
IPPC	Integrated Pollution Prevention and Control
IQ	InnovationQuarter
IRP	Integraal Ruimtelijk Project
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing

IWA	Investeringen, waarderingen en afschrijvingen
JSO	(Expertisecentrum voor) Jeugd, Samenleving en Opvoeding
KRW	Kaderrichtl jn Water
LBI	Landelijke Bijdrage Index
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
MKB	Midden- en kleinbedrijf
MPI	Meerjarenprogramma Investeringen Provinciale Infrastructuur
MPO	Meerjarenprogramma Onderhoud
MPOI	Meerjarenprogramma Onderhoud Infrastructuur
MRB	Motorrijtuigenbelasting
NNN	Nationaal Natuurnetwerk Nederland
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
O&O	Onderzoek en ontwikkeling
ODMH	Omgevingsdienst Midden Holland
ONW	Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland
OP West	Operationeel programma West
OV	Openbaar vervoer
OVP	Overlopende passiva
PAL	Provinciaal Actieprogramma Luchtkwaliteit
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PKB	Planologische Kernbeslissing
PMP-B	Provinciaal monitoringsprogramma Biodiversiteit
PMR	Project Mainportontwikkeling Rotterdam
PNB-regeling	Regeling subsidies particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties
POP	Platteland Ontwikkelings Programma
POW	Personenvervoer over water
PRG	Provinciale Recreatiegebieden
PS	(College van) Provinciale Staten
PZH	Provincie Zuid-Holland
PZI	Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur
RodS	Recreatie om de Stad
ROM-D	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden
ROZ	Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplas
RUD	Regionale Uitvoeringsdienst
RZG	Rotterdam Zoetermeer Gouda
SEOP	Stichting Educatieve Orkestprojecten
SGBP	Stroomgebiedbeheerplan
SHV	Strategische Huisvestingsvisie
SLMA	Stichting Landelijk Meldpunt Afvalstoffen
SNL	Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer
TBO	Terreinbeherende organisaties
UPG	Uitvoeringsprogramma Groen
URG	Uitvoeringsregeling Groen
USK	Uniform Subsidiekader
UvW	Unie van Waterschappen

UWO	Uitwerkingsovereenkomst
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VRM	Visie Ruimte en Mobiliteit
VTH	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WAO	Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering
Wbb	Wet bodembescherming
WIA	Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen

provincie ZUID HOLLAND

Gedeputeerde Staten
Bureau Subsidies
art.5.1-2e
art.5.1-2e
art.5.1-2e@pzh.nl

Bureau Economische Zaken
art.5.1-2e
art.5.1-2e
art.5.1-2e@pzh.nl

Postadres Provinciehuis
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
T 070 - 441 66 11
www.zuid-holland.nl

InnovationQuarter B.V.
Prinses Margrietplantsoen 32
2595 BR 'S-GRAVENHAGE

Datum
Zie verzenddatum linksonder
Ons kenmerk
PZH-2019-712113614
DOS-2019-0005815

Onderwerp
Subsidieverlening

Geacht bestuur,

Uw subsidieaanvraag van 18 juli 2019 voor uw project SMITZH-3 blok 2 hebben wij op 19 juli 2019 ontvangen. Het gaat om een aanvraag voor een begrotingssubsidie 2019-2022 ter grootte van € 2.025.000,00 ten behoeve van activiteiten waarmee u bijdraagt aan het provinciale doel: een groeiende, duurzame en innovatieve economie.
In deze brief leest u ons besluit op uw subsidieaanvraag. U vindt de toetsingsdocumenten op www.zuid-holland.nl/subsidies.

Besluit

1. We verlenen u een begrotingssubsidie 2019-2022 ter grootte van maximaal € 2.025.000,00 voor uitvoering van uw project SMITZH-3 blok 2, waarbij de btw subsidiabel is voor zover niet verrekenbaar.
2. Wij verlenen u een voorschot van 80% van dit maximaal verleende subsidiebedrag, te weten € 1.620.000,00. Wij maken dit voorschot in meerdere termijnen over op uw rekening NL22 ABNA 0491 448 07. Betaling geschiedt als volgt:

Betaaltermijn	Bedrag
Binnen 30 dagen na verzending van deze brief	€ 405.000,00
Medio april 2020	€ 405.000,00
Medio april 2021	€ 405.000,00
Medio april 2022	€ 405.000,00

Overwegingen

Wij verlenen deze subsidie onder toepassing van:

- artikel 3 lid 4 van de Algemene subsidieverordening Zuid-Holland 2013 (hierna: Asv);
- artikel 25 en 31 van de Verordening (EU) nr. 651/2014 van de Commissie van 17 juni 2014 waarbij bepaalde categorieën steun op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag met de interne markt verenigbaar worden verklaard (PbEU 2014 L 187), hierna te noemen: Algemene groepsvrijstellingsverordening (AGVV). Dit houdt in dat uw subsidie staatssteun betreft die verenigbaar is met de interne markt en derhalve is

Bezoekadres
Zuid-Hollandplein 1
2596 AW Den Haag

Tram 9 en de buslijnen 90, 385 en 386 stoppen dichtbij het provinciehuis. Vanaf station Den Haag CS is het tien minuten lopen. De parkeerruimte voor auto's is beperkt.

provincie ZUID HOLLAND

Ons kenmerk
DOS-2019-0005815

toegestaan. Hierdoor zijn onze vereenvoudigde verantwoordingsarrangementen voor subsidie niet van toepassing ten aanzien van de wijze waarop u verantwoording over uw subsidie moet afleggen.

Activiteiten en prestaties
Doel van SMITZH-3 is de schaalvergroting van alles wat in SMITZH-2 is geleerd en ontwikkeld naar honderden bedrijven en de opschaling van de beweging die in SMITZH-2 op gang is gebracht. In blok 2 staat de *implementatie* van smart manufacturing technologie bij maakbedrijven centraal, zowel bestaande technologie als technologie die in blok 1 van het SMITZH-3 programma is ontwikkeld. De ambitie van SMITZH is voorts om een blijvende structuur ('loket') neer te zetten die de maakindustrie langdurig ondersteunt. Regionale, nationale en internationale zichtbaarheid en vervolgfinanciering zijn daarbij essentieel.

Uw projectplan voor blok 2 maakt onderdeel uit van het totale projectplan SMITZH-3 genaamd '*Projectplan SMITZH-3 Derde fase innovatieprogramma om de Zuid-Hollandse maakindustrie te ondersteunen bij de toepassing van slimme maaktechnologie*' van juni 2019.
U voert binnen dat projectplan de volgende activiteiten voor blok 2 uit SMITZH-3 uit en levert de prestaties conform uw projectplan en bijbehorende begroting voor blok 2 SMITZH-3:

Werkpakket 2.1 Bedrijven aan de slag
Een vijf stappenplan waarin tal van partijen samenwerken om bedrijven te activeren, op weg te helpen en te begeleiden bij het toepassen van smart manufacturing. Alleen werkpakketten worden hieronder genoemd waarvoor de kosten subsidiabel zijn:

- **WP 2.1.a-0: Activering**: in stap 0 (een voorbereidende stap) worden bedrijven één-op-één benaderd om ze te activeren om in stap 1 tot en met 4 te aan de slag te gaan (zie hieronder de subsidiabele WP 2.1 a-1 en WP 2.1.a-4). Waarbij de volgende resultaten beoogd zijn: 1.000 bedrijven kennen SMITZH, met 175 bedrijven is een intakegesprek gevoerd en meer dan 50 bedrijven implementeren Smart Industrie-strategie met één van de instrumenten/fieldlabs in SMITZH.
- **WP 2.1.a-1: Scan:** in stap 1 gaan 150 bedrijven (onder begeleiding) een scan invullen. Hierbij gaat het om het afnemen van de Digiscan en ze vervolgens, op basis van de resultaten, gericht door te verwijzen naar de stap/het instrument/het fieldlab binnen SMITZH dat het beste past bij de fase van ontwikkeling.
- **WP 2.1.a.4: Doe:** in stap 4 gaat het om het organiseren van events die de SMITZH community versterken en ofwel bedrijven enthousiasmeren om actief te worden in SMITZH of om van concreet plan over te gaan op actie en dat ook te blijven. Het gaat in totaal om 6 grote en 24 kleinere events, totaal ca 2000 bezoekers van bedrijven.
- **WP 2.1.b: Factory as a Service:** het organiseren van één of meer 'Factory-as-a-Service' (FaaS)-concepten bij kostbare productiefaciliteiten. Dit werkpakket kent de volgende activiteiten:
  - 1: Inrichting en inspiratie;
  - 2: Product-markt combinaties verkennen;
  - 3: Garantiefonds verkennen.

provincie ZUID HOLLAND

Ons kenmerk
DOS-2019-0005815

- **WP 2.1.c: Smart en Circulair:** het in 4 stappen ontwikkelen van een gevalideerde tool waarmee ondernemers in de maakindustrie eenvoudig zicht krijgen op de business case en value case van slimme en circulaire technologie. Dit om de ondernemers te stimuleren om 'smart' circulaire business modellen te incorporeren in hun bedrijfsvoering en investeringsbeslissingen.

De subsidiehoogte voor werkpakket 2.1 bedraagt maximaal 50% van de subsidiabele kosten conform de AGVV.

Werkpakket 2.2 Mensen aan de slag
Opzetten, invulling geven aan en aanzetten tot LevenLangOntwikkelen. Het gaat er hierbij om 2.000 werknemers in staat te stellen om zich te ontwikkelen en 100 werkgevers helpen hun arbeid beter te ondersteunen.

De subsidiehoogte voor werkpakket 2.2 bedraagt maximaal 50% van de subsidiabele kosten conform de AGVV.

Werkpakket 2.3 Internationaal aan de slag
Internationalisering van bedrijfsleven in Zuid-Holland. Voor de doorgroei van startups, MKB en fieldlabs is het belangrijk te internationaliseren. SMITZH versterkt initiatieven van partners zoals FME, Metaalunie, InnovationQuarter, TNO en TU Delft voor handelsmissies en Europese samenwerkingen (o.a. Interreg, Vanguard, Digital Innovation Hubs-netwerken) en koppelt daar relevante Zuid-Hollandse fieldlabs en bedrijven aan. Hierbij wordt ingezet op:

- Cluster-tot-cluster relaties opbouwen met ten minste 4 Europese partnerregio's;
- Ondersteuning bij Europese calls en internationale innovatiesamenwerking;
- Marktuitbreiding voor bedrijven.

De subsidiehoogte voor werkpakket 2.3 bedraagt maximaal 100% van de subsidiabele kosten.

Werkpakket 2.4 Fieldlabs aan de slag

- **WP 2.4.a monitoring van de fieldlabs**
  - Gespreksronde met fieldlabs om beeld te krijgen over voortgang en issues (1 x per jaar).
  - Beperkte enquête onder bedrijven betrokken of juist niet bij SMITZH fieldlabs, als klankbord op de ontwikkeling van fieldlabs bij SMITZH.
  - Twee peer-to-peer sessies per jaar, gericht op verschillende onderwerpen die van belang zijn voor en worden aangedragen door de fieldlabs.
  - Ophalen en verwerken van financiële gegevens van fieldlabs (telefonisch en mail).
  - Elk jaar 1 peer-2-peer sessie met alle partners om te evalueren, van elkaar te leren, best practices te delen en de onderlinge banden te versterken.

- **WP 2.4.b Communicatie**
  De werkzaamheden in SMITZH-3 bouwen voort op de resultaten van SMITZH-2, waar een huisstijl, website, nieuwsbrief, flyer en ander promotiemateriaal is opgebouwd. Naast het wekelijks bijhouden van de website, socials en het elk kwartaal versturen van een

provincie ZUID HOLLAND

Ons kenmerk
DOS-2019-0005815

externe en een interne nieuwbrief, worden onder meer de volgende activiteiten uitgevoerd:
- het uitvoeren van doelgroepenonderzoek;
- het publiceren van eigen content naast het overnemen van content van anderen;
- promoten van de fieldlabs;
- het verfijnen en uitbreiden van het communicatieaanbod.

- **WP 2.4.c Coördinatie**
  Het programma SMITZH-3 bestaat uit twee blokken en diverse werkpakketten per blok met als beoogde impact de groei van bedrijvigheid in de Zuid-Hollandse maakindustrie en toeleveranciers daarvan. Om dit programma als een geoliede machine te laten draaien is aandacht nodig voor het bewaken van de samenhang, het onderling delen van informatie en kennis en het doorspelen van leads. Er is een centraal programmabureau voorzien dat bestaat uit de programmamanagers (PM's) van beide penvoerders (TNO voor blok 1 en IQ voor blok 2), controllers van beide penvoerder en de communicatiemedewerker.

De subsidiehoogte voor werkpakket 2.4 bedraagt maximaal 100% van de subsidiabele kosten.

Door uitvoering van de projectactiviteiten in blok 2 van het SMITZH-3 programma streeft u er naar als volgt bij te dragen aan de volgende prestaties van het SMITZH-3 programma:
1. 50 bedrijven hebben een Smart Manufacturing strategie geïmplementeerd
   (n.a.v. activiteiten in het kader van WP 2.1 Bedrijven aan de slag)
2. 6 bedrijven hebben zich gevestigd of gereshored
   (n.a.v. activiteiten in het kader van WP 2.3 Mensen aan de slag)
3. 15 bedrijven zijn een nieuwe samenwerking met een fieldlab aangegaan
   (10 n.a.v. activiteiten in het kader van WP 2.2 Internationaal aan de slag en
   5 n.a.v. activiteiten in het kader van WP 2.4 Fieldlabs aan de slag)
4. 5 scale-ups tot wasdom ontwikkeld
   (5 n.a.v. activiteiten in het kader van WP 2.1 Bedrijven aan de slag)

Gekoppeld aan de activiteiten van blok 2 SMITZH-3 heeft u een begroting en financiering opgenomen in uw projectplan. De totale kosten en financiering van blok 2 bedragen € 4.316.340,00. Onze subsidie en daarmee het subsidiepercentage bedraagt 46,9% van de subsidiabele kosten met een maximum van € 2.025.000,00. Onze subsidie is uitsluitend bedoeld voor investeringen ten behoeve van de realisatie van uw project SMITZH-3 blok 2 en de kosten die hieraan verbonden zijn. Andere partners brengen € 1.651.580 in, bedrijven brengen € 614.760,00 in en het Rijk € 25.000,00.

Staatssteun
De subsidie voor de niet-economische activiteiten uit werkpakketten 2.3 en 2.4 vormen geen staatssteun. Werkpakket 2.3 omvat generieke activiteiten en werkpakket 2.4 betreft de ‘overhead’ op het SMITZH-3 programma. Staatssteun is in deze niet van toepassing.

provincie ZUID HOLLAND

Ons kenmerk
DOS-2019-0005815

Wij verwachten dat de subsidie voor de economische activiteiten in de eerder genoemde werkpakketten 2.1 en 2.2 als staatssteun verenigbaar is met de interne markt. Dit is conform onze beoordeling toegestaan.

Steun voor onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten
Voor zover het economische activiteiten uit werkpakket 2.1 betreft, verwachten wij dat hier sprake is van onderzoek en ontwikkeling, waarop de staatssteunvrijstelling die opgenomen is in artikel 25 van de AGVV van toepassing is. De activiteiten onder dit werkpakket kunnen worden aangemerkt als haalbaarheidsstudie in de zin van artikel 2, onder 87 van de AGVV. Op grond van artikel 25, vierde lid, van de AGVV komen kort samengevat de kosten voor de uitvoering van de haalbaarheidsstudies voor steun in aanmerking.
Artikel 25 AGVV geeft in het vijfde lid de percentages voor deze verschillende categorieën. De subsidiabele kosten zijn voor maximaal 50% bij haalbaarheidsstudies subsidiabel.

Voor het overige wordt voldaan aan de voorwaarden die de AGVV stelt aan subsidieverlening. De subsidie heeft een stimulerend effect.

Opleidingssteun
Werkpakket 2.2 heeft dimensies in zich die generiek zijn daarmee niet-economisch. Voor zover het economische activiteiten betreft uit dit werkpakket verwachten wij dat hier sprake is van opleidingssteun in de zin van artikel 31 van de AGVV. Op grond van artikel 31, derde lid, van de AGVV komen kort samengevat de volgende kosten voor steun in aanmerking:

- de personeelskosten van de opleiders, voor de uren dat de opleiders aan de opleiding deelnemen.
- rechtstreeks met het opleidingsproject verband houdende operationele kosten van opleiders en deelnemers aan de opleiding.
- kosten van adviesdiensten met betrekking tot het opleidingsproject.
- de personeelskosten van de deelnemers aan de opleiding en algemene indirecte kosten (administratieve kosten, huur, algemene vaste kosten), voor de uren dat de deelnemers de opleiding bijwonen.

Artikel 31 AGVV geeft in het vierde lid aan dat de subsidiabele kosten voor maximaal 50% subsidiabel zijn.

Voor het overige wordt voldaan aan de voorwaarden die de AGVV stelt aan subsidieverlening. De subsidie heeft een stimulerend effect.

Kennisgeving
Deze beschikking wordt binnen 20 werkdagen na besluitvorming ter kennisgeving aangeboden aan de Europese Commissie als bepaald in artikel 11 van de AGVV. De Europese Commissie kan vragenstellen naar aanleiding van de kennisgeving. Dit kan mogelijk tot gevolg hebben dat de Europese Commissie alsnog van oordeel is dat onderhavige beschikking niet onder de AGVV valt. In dat geval dient de subsidieverlening te worden verlaagd of ingetrokken.

Looptijd
De subsidiabele prestaties/activiteiten vangen aan op 1 september 2019 en worden afgerond voor 1 september 2022.

provincie ZUID HOLLAND

Ons kenmerk
DOS-2019-0005815

Verplichtingen
Ter raadpleging vindt u de algemene subsidieverplichtingen, die aan de subsidie zijn verbonden, op www.zuid-holland.nl/subsidies onder 'Subsidie ontvangen: wat nu?'.

A. Meldingsplicht
Als de uitvoering van uw activiteit/ prestatie anders verloopt dan verwacht, dan moet u dit melden. Deze meldingsplicht heeft u in elk geval in de volgende situaties:

- U kunt de aangegeven activiteiten/ prestaties niet of niet geheel uitvoeren of doet dit op een andere wijze of met andere middelen;
- U kunt de activiteit/ prestatie niet binnen de hiervoor gestelde looptijd uitvoeren;
- U kunt niet of niet geheel voldoen aan de specifieke subsidieverplichtingen.
- U meldt wijzigingen in uw begroting, conform het Controleprotocol.

U dient deze meldingen schriftelijk te doen en kunt hierbij gebruik maken van het meldingsformulier op www.zuid-holland.nl/subsidies onder 'Subsidie ontvangen: wat nu?'.

Wanneer u wijzigingen niet tijdig meldt, gaan wij over tot handhaving. Hiervoor hebben wij beleid vastgesteld. U vindt deze beleidsregel op www.zuid-holland.nl/subsidies onder 'Subsidie ontvangen: wat nu?'. Dit kan betekenen dat wij de subsidie korten als gevolg van het niet tijdig melden van de wijziging.

B. Specifieke verplichtingen

- U dient zich aan de AGVV-voorwaarden in hoofdstuk I en de artikelen 25 en 31 te houden en ervoor zorg te dragen dat deelnemende partijen ook hieraan voldoen.
- Jaarlijks dient u daarom uiterlijk **31 maart** een tussenrapportage in te dienen waarin u zowel inhoudelijk als financieel rapporteert over de stand van zaken van het afgelopen kalenderjaar. De financiële rapportage vindt plaats conform uw brief, d.d. 20-9-2019 met kenmerk REQ3781673 betreffende de insteek van de financiële controle (bijlage 1). De tussenrapportage zullen wij beoordelen.
- Er staat geen bevel tot terugvordering uit ingevolge een eerder besluit van de Europese Commissie, waarbij de steun onrechtmatig en onverenigbaar met de interne markt is verklaard. Tenslotte kan de subsidieontvanger niet worden aangemerkt als een onderneming in moeilijkheden.

provincie ZUID HOLLAND

Ons kenmerk
DOS-2019-0005815

C. Verplichtingen bijhouden administratie

Wij stellen een aantal eisen aan de verantwoording van ons subsidiegeld, omdat wij zorgvuldig willen omgaan met onze financiën. Daarom houdt u – op grond van artikel 4:37, eerste lid, onderdeel b van de Awb – een administratie bij van aan de activiteiten/prestaties verbonden baten en lasten.

Bij het verzoek tot vaststelling moet u inzicht verstrekken in de daadwerkelijk gemaakte kosten voor de uitvoering van de activiteiten en dient u te onderbouwen dat deze kosten tot één of meer van de subsidiabele kosten behoren.

D. Verplichtingen bij subsidievaststelling

U moet uw aanvraag tot subsidievaststelling **uiterlijk 2 maart 2023** indienen ter attentie van bureau Subsidies, maar als het project eerder is afgerond eveneens binnen 6 maanden na afronding van dit project. Wij verwijzen u voor het postadres van het Provinciehuis naar pagina 1 van deze brief. In het Controleprotocol vindt u de eisen waaraan uw aanvraag tot vaststelling moet voldoen. U vindt het Controleprotocol op www.zuid-holland.nl/subsidies onder 'Subsidie ontvangen: wat nu?'.

Wij vragen u hierbij uw speciale aandacht voor de volgende punten:

a. De werkelijke baten en lasten van de activiteiten / prestaties zijn bepalend voor de hoogte van het uiteindelijke subsidiebedrag.

b. Wij zullen de subsidie nooit hoger vaststellen dan het maximaal verleende subsidiebedrag. Wel kan een lager subsidiebedrag worden vastgesteld. Redenen daartoe zijn onder meer:
   - De activiteiten zijn niet of slechts gedeeltelijk uitgevoerd.
   - Bij de vaststelling blijkt dat u niet heeft voldaan aan bovengenoemde meldingsplicht (artikel 18, tweede lid van de Asv) en/of niet heeft voldaan aan de voorwaarden van de AGVV.

   En indien de werkelijke subsidiabele kosten [per activiteit/prestatie] lager uitvallen, verlagen wij naar rato de provinciale subsidie. Ook als er meer inkomsten zijn dan begroot, zal de subsidie eveneens naar rato lager worden vastgesteld.

c. Onze vereenvoudigde verantwoordingsarrangementen voor subsidie zijn in dit kader niet van toepassing ten aanzien van de wijze waarop u verantwoording over uw subsidie moet afleggen. Er zijn specifieke verplichtingen hieromtrent opgenomen in bijlage 1 van dit besluit, in conformiteit waarmee de verantwoording dient plaats te vinden.

Overige bepalingen

A. Publiciteit

Wij willen graag dat mensen zien dat wij uw activiteiten subsidiëren. Wilt u in uw publicitaire uitingen vermelden dat deze activiteiten mogelijk zijn gemaakt met steun van de provincie Zuid-Holland?

provincie ZUID HOLLAND

Ons kenmerk
DOS-2019-0005815

B. Openbaar Subsidieregister en kennisgeving Europese Commissie
De openbare informatie uit deze beschikking is opgenomen in ons openbaar subsidieregister: www.zuid-holland.nl/subsidies onder Openbaar Subsidieregister. In dit register vermelden wij de hoogte van de subsidie en de naam van de subsidieontvanger. Adresgegevens en bankrekeningnummers worden ter bescherming van de privacy echter niet opgenomen.

Conform artikel 11 van de AGVV verstrekken wij de Europese Commissie beknopte informatie over deze vrijgestelde steunmaatregelen en rapporteren wij jaarlijks over de uitvoering van de steunmaatregel aan de Europese Commissie. Conform artikel 9 AGVV wordt een link naar deze beschikking, opgenomen op de provinciale staatssteunwebsite.

C. Registratie ter voorkoming van misbruik en oneigenlijk gebruik bij subsidieverstrekking
Voor de provinciale registratie ter voorkoming van misbruik en oneigenlijk gebruik bij subsidieverstrekking hebben wij beleid vastgesteld. U vindt deze beleidsregel op www.zuid-holland.nl/subsidies onder 'Subsidie ontvangen: wat nu?'.

Bezwaarprocedure
U kunt **binnen zes weken** na de dag van verzending of uitreiking van dit besluit bezwaar maken, volgens artikel 7:1 van de Awb. Dit kan door een gemotiveerd bezwaarschrift in te dienen bij Gedeputeerde Staten t.a.v. het Awb-secretariaat onder vermelding van **'Awb-bezwaar'** in de linkerbovenhoek van de envelop en het bezwaarschrift. Wij verwijzen u voor het postadres van het Provinciehuis naar pagina 1 van deze brief.

Contact
Wij willen uw vragen, wijzigingen en meldingen graag snel afhandelen. Wilt u daarom altijd het DOS-nummer vermelden, dat u rechts bovenaan deze brief vindt? Graag indienen ter attentie van bureau Subsidies. Wij verwijzen u voor het postadres van het Provinciehuis naar pagina 1 van deze brief.

Heeft u naar aanleiding van dit besluit nog vragen? Dan kunt u contact opnemen met de contactpersoon die u in het briefhoofd vindt. Indien gewenst kunt u via deze persoon ook digitale informatie ontvangen, zoals het Controleprotocol.

Tot slot
Wij danken u voor uw bijdrage aan onze doelen door de uitvoering van uw project SMITZH-3 blok 2.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
voor dezen,

drs. H.M.M. Koek
secretaris
Deze brief is digitaal vastgesteld, hierdoor staat er geen fysieke handtekening in de brief.

provincie ZUID HOLLAND

Ons kenmerk
DOS-2019-0005815

Bijlage 1; Specifieke verplichtingen betreffende verantwoording

Omvang middelen	Verplichtingen betreffende verantwoording (in aanvulling op (Asv)
< € 25.000,- *	1. In het kader van de AGVV; financiële verantwoording. 2. Inhoudelijke verantwoording. 3. IQ toetst opgave gerealiseerde kosten van derden op kostensoorten en onderbouwing. 4. Projectuitvoerder verstrekt directieverklaring over de gerealiseerde kosten. 5. Accountant van IQ toetst niets bij derden. 6. Accountant van IQ stelt vast dat de directieverklaring aanwezig is.
€ 25.000,- tot € 125.000,- *	1. In het kader van de AGVV; financiële verantwoording. 2. Inhoudelijke verantwoording. 3. IQ toetst opgave gerealiseerde kosten van derden op kostensoorten en onderbouwing. 4. Projectuitvoerder verstrekt directieverklaring over de gerealiseerde kosten 5. Accountant van IQ toetst niets bij derden. 6. Accountant van IQ stelt vast dat de directieverklaring aanwezig is.
> € 125.000,-	1. IQ toetst opgave gerealiseerde kosten van derden op kostensoorten en onderbouwing. 2. Projectuitvoerder (derden) verstrekt controleverklaring van de eigen accountant m.b.t. de gerealiseerde kosten aan IQ. 3. Accountant IQ toetst niets bij derden. 4. Accountant van IQ stelt vast dat de controleverklaring m.b.t de gerealiseerde kosten derden aanwezig.

	Huidige situatie			
	Aantal aandelen (nominale waarde in €1 per aandeel)	Aandelen-belang (in %)	Intrinsieke waarde aandelen (in € ultimo 2019)	Intrinsiek vs.Nominaal (in €)
Rijksbijdrage (EZ)				
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	25,000,000	40.161%	20,946,185	(4,053,815)
Provincie Zuid-Holland	25,000,000	40.161%	20,946,185	(4,053,815)
Gemeente Rotterdam	3,000,000	4.819%	2,513,542	(486,458)
Gemeente Leiden	2,000,000	3.213%	1,675,695	(324,305)
Gemeente Delft	1,750,000	2.811%	1,466,233	(283,767)
Gemeente Den Haag	500,000	0.803%	418,924	(81,076)
Stichting Holdingfonds Economische Investeringen Den Haag (HEID)	2,000,000	3.213%	1,675,695	(324,305)
Gemeente Westland	500,000	0.803%	418,924	(81,076)
Technische Universiteit Delft	500,000	0.803%	418,924	(81,076)
Libertatis Ergo Holding (Universiteit Leiden)	500,000	0.803%	418,924	(81,076)
Erasmus MC Holding	500,000	0.803%	418,924	(81,076)
Leids Universitair Medisch Centrum	500,000	0.803%	418,924	(81,076)
Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden	500,000	0.803%	418,924	(81,076)
Totaal	*62,250,000*	*100.000%*	*52,156,000*	(10,094,000)
Cofinanciering 50%				
Totaal				

Bij de bedragen onder '*Inleg en verdeling in € (op basis van aandeelbelang)* ' geldt dat het gaat om voorgestelde bedragen. Voor de bijdrage van de provincie moet goedkeuring verleend worden door Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. Ook bij de andere voorgestelde bedragen moet, in de meeste gevallen, nog goedkeuring worden verleend door het college van burgemeesters en wethouders en de gemeenteraad.

	Variant 2	
Intrinsiek vs.Nominaal (in %)	Inleg % (t.o.v. €31,8 mln)	Inleg en verdeling in € (op basis van aandeelbelang)
		31,800,000
-16.215%	-	-
-16.215%	46.161%	14,679,195
-16.215%	24.148%	7,679,194
-16.215%	5.369%	1,707,383
-16.215%	4.698%	1,493,960
-16.215%	11.570%	3,679,194
-16.215%		
-16.215%	1.342%	426,846
-16.215%	1.342%	426,846
-16.215%	1.342%	426,846
-16.215%	1.342%	426,846
-16.215%	1.342%	426,846
-16.215%	1.342%	426,846
-16.215%	*100%*	***31,800,000***
		31,800,000
		63,600,000

Regionale Ontwikkelings-maatschappij InnovationQuarter B.V. en Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V.

Boardletter 2016

Rapportage aan de aandeelhouders

EY

Building a better working world

Building a better working world

Ernst & Young Accountants LLP
Wassenaarseweg 80
2596 CZ Den Haag, Netherlands
Postbus 90636
2509 LP Den Haag, Netherlands

Tel: +31 88 407 10 00
Fax: +31 88 407 41 87
ey.com

VERTROUWELIJK
De aandeelhouders van
Regionale Ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter B.V. en
Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V.
Prinses Margrietplantsoen 32
2595 BR DEN HAAG

Den Haag, 20 maart 2017

ADRH-AKJB89/dw

Uitkomsten controle 2016

Geachte aandeelhouders,

Het doet ons genoegen verslag uit te brengen omtrent de uitkomsten van onze accountantscontrole van de jaarrekening van Regionale Ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter B.V. en Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V. (hierna gezamenlijk te noemen: InnovationQuarter).

Deze boardletter geeft een toelichting op de kernpunten van de controle:

- Waarderingsgrondslag financiële vaste activa
- Transacties met verbonden partijen
- Belastingen
- Exploitatiebijdragen van participanten
- Wet normering topinkomens
- Gebeurtenissen na balansdatum

Dit verslag is uitsluitend bestemd voor gebruik door de aandeelhouders en mag niet door anderen worden gebruikt.

Wij stellen het op prijs een en ander persoonlijk toe te lichten of eventuele vragen omtrent deze of andere met de controle verband houdende zaken te beantwoorden.

Hoogachtend,
Ernst & Young Accountants LLP

art.5.1-2e

Ernst & Young Accountants LLP is een limited liability partnership opgericht naar het recht van Engeland en Wales en geregistreerd bij Companies House onder registratienummer OC335594. In relatie tot Ernst & Young Accountants LLP wordt de term partner gebruikt voor een (vertegenwoordiger van een) vennoot van Ernst & Young Accountants LLP. Ernst & Young Accountants LLP is statutair gevestigd te 6 More London Place, London, SE1 2DA, Verenigd Koninkrijk, heeft haar hoofdvestiging aan Boompjes 258, 3011 XZ Rotterdam, Nederland en is geregistreerd bij de Kamer van Koophandel Rotterdam onder nummer 24432944. Op onze werkzaamheden zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin een beperking van de aansprakelijkheid is opgenomen.

Controle-uitkomsten

Controle-uitkomsten

Kernpunten van de controle

Beschrijving van kernpunt van de controle
Waarderingsgrondslag Financiële Vaste Activa

Transacties in 2016
In 2016 zijn door PPM nieuwe investeringen gedaan in elf verschillende bedrijven.

Waarderingsgrondslag Financiële Vaste Activa
De financiële vaste activa bij PPM bestaan uit participaties, leningen aan participaties en leningen. Alle financiële vaste activa zoals aandelenbelangen en leningen worden gewaardeerd tegen de (geamortiseerde) kostprijs of lagere marktwaarde, waarbij bijzondere waardeverminderingen zullen worden verwerkt in de winst- en verliesrekening.

In 2016 heeft PPM een waarderingssystematiek opgesteld passend bij de investeringsportefeuille van PPM. De portefeuille van PPM is nog in opbouw en kent jonge bedrijven, waarbij de ontwikkelingen in (toekomstige) resultaten nog in hoge mate volatiel zijn. Om deze reden, toetst PPM de investeringen (nog) niet op basis van multiples of DCF methode, maar beoordeelt PPM met name naar de prestaties van de betreffende investeringen in kwantitatieve zin maar ook in kwalitatieve zin.

In 2016 heeft PPM voor alle investeringen getoetst of er aanwijzingen zijn dat een financieel vast actief indicaties heeft voor een (bijzondere) waardevermindering. Deze analyse is uitgevoerd op basis van de waarderingsmethodiek welke door PPM is opgesteld en een afgeleide is van de E.V.C.A. methode. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, vormt PPM een voorziening op het actief volgens een vooraf gedefinieerd intern model.

De analyse is gedaan op basis van de informatie zoals verstrekt door de ondernemingen aangevuld met ervaringen die PPM zelf heeft met de betreffende onderneming. Wij merken op dat de opgaven van de ondernemingen niet gecertificeerd zijn door een accountant. Dit geldt eveneens voor de jaarverslagen van de betreffende ondernemingen die pas na de jaarafsluiting van de PPM beschikbaar zijn. Als controlemaatregel voert PPM een gedetailleerde analyses uit op het door de onderneming verstrekte cijfermateriaal, vindt een actieve monitoring plaats op de realisaties ten opzichte van de begroting en is er veel direct contact tussen PPM en de betreffende onderneming.

Naar aanleiding van de bovengenoemde analyse heeft voor vier investeringen een bijzondere waardevermindering plaatsgevonden. Wij kunnen ons verenigen met de afwaarderingen welke hebben plaatsgevonden.

Controle-uitkomsten

Kernpunten van de controle

Beschrijving van kernpunt van de controle
Transacties met verbonden partijen

Ten tijde van de controle van de jaarrekening hebben wij specifiek gelet op eventuele transacties met verbonden partijen, zoals transacties met relaties, doorbelastingen van kosten tussen de ROM en PPM, maar ook UNIIQ.

ROM en PPM
Bij de controle hebben wij de onderbouwing van de kostendoorbelastingen van de ROM naar de PPM gecontroleerd. Op basis van onze controle concluderen wij dat de doorbelastingen tussen ROM en PPM op zakelijke gronden hebben plaatsgevonden.

UNIIQ
Op 18 april 2016 is UNIIQ BV opgericht, waarbij een samenwerkings- en aandeelhoudersovereenkomst is opgesteld. Een totaal aandelenkapitaal van € 3,1 miljoen zal worden gestort door de zes aandeelhouders, waarvan € 20 door ROM is gestort. Elke aandeelhouder heeft, ongeacht het aantal door hem gehouden aandelen, één stem tijdens de AVA.

In de opstartfase van UNIIQ is besloten dat ROM zal optreden als statutair bestuurder. Daarnaast is in 2016 een fondsmanager aangesteld, in loondienst van ROM, voor het dagelijks bestuur van UNIIQ. Het bestuur is belast met het bestuur van UNIIQ en verantwoordelijk voor de algemene gang van zaken, het beleid en de aansturing binnen UNIIQ alsmede voor de vertegenwoordiging van UNIIQ (tenzij anders bepaald door aandeelhouders) bij gezamenlijke optredens. Voor de diensten die ROM levert aan UNIIQ, zullen kosten in rekening worden gebracht, waarvoor overeenkomsten zijn afgesloten. Deze overeenkomsten zijn namens ROM en UNIIQ ondertekend door de heer Zonneveld.

InnovationQuarter heeft aangegeven dat de ROM zelfstandig geen beslissende zeggenschap heeft in UNIIQ en daarom ook geen sprake is van het consolideren van de cijfers UNIIQ in de jaarrekening van ROM. De ROM voert het dagelijks besturen in lijn met het goedgekeurde jaarplan door de bestuurscommissie.

Door de dubbelfunctie die de ROM heeft in UNIIQ (lees: zowel dienstverlener als directie) hebben wij u geadviseerd om belangrijke financiële en niet-financiële besluiten te allen tijde voor te leggen aan de bestuurscommissie. Daarnaast dienen eventuele wijzigingen in de wijze waarop ROM haar kosten doorbelast aan UNIIQ afgestemd te worden met de bestuurscommissie en formeel vastgelegd te worden.

Controle-uitkomsten

Kernpunten van de controle

Beschrijving van kernpunt van de controle
Belastingen

VpB

Periode tot 1 januari 2016

Onder het oude regime waren ROM InnovationQuarter en PPM InnovationQuarter niet vennootschapsbelastingplichtig. Over het verlengde boekjaar 2013 hebben beide vennootschappen echter wel een aangiftebiljet ontvangen. In 2016 hebben ROM InnovationQuarter en PPM InnovationQuarter in een brief aan de Belastingdienst gemotiveerd waarom zij onder het oude regime niet vennootschapsbelastingplichtig waren. Bij brief van 24 augustus 2016 heeft de Belastingdienst bevestigd dat beide vennootschappen niet belastingplichtig zijn tot en met 31 december 2015. Voor de jaren 2013-2015 heeft de Belastingdienst geen aanslag opgelegd.

Periode na 1 januari 2016

Met ingang van 1 januari 2016 is de vennootschapsbelastingplicht van overheidsbedrijven gewijzigd. Thans geldt dat besloten vennootschappen waarvan alle aandelen (on)middellijk worden gehouden door publiekrechtelijke rechtspersonen, in beginsel volledig belastingplichtig zijn. Op 1 januari 2016 zijn ROM InnovationQuarter en PPM InnovationQuarter op grond van hun rechtsvorm (BV) dan ook integraal belastingplichtig geworden. Tevens vormen ROM InnovationQuarter en PPM InnovationQuarter per die datum een fiscale eenheid voor de vennootschapsbelasting. Dit betekent onder meer dat slechts één aangifte vennootschapsbelasting hoeft worden ingediend (door ROM InnovationQuarter).

Om uiteindelijk een aangifte vennootschapsbelasting te kunnen indienen, moeten ROM InnovationQuarter en PPM InnovationQuarter fiscale openingsbalansen per 1 januari 2016 opstellen. Alle activa en passiva dienen op deze balans op de waarde in het economisch verkeer per 1 januari 2016 te worden gesteld. De vennootschappen hebben daarvoor inmiddels een eerste opstelling gemaakt. De fiscale openingsbalansen worden thans in samenspraak met Ernst & Young Belastingadviseurs LLP opgesteld. Een en ander zal naar verwachting binnenkort worden afgerond. Wij adviseren deze vervolgens ter goedkeuring aan de Belastingdienst voor te leggen. Hoewel er verschillen bestaan tussen de fiscale en de commerciële winstbepaling en bepaalde voorzieningen en afwaarderingen die in de jaarrekening zijn verantwoord fiscaal hoogstwaarschijnlijk niet kunnen worden gevolgd, is de verwachting dat naar alle waarschijnlijkheid in 2016 ook fiscaal een verlies zal worden geleden.

Controle-uitkomsten

Kernpunten van de controle

Beschrijving van kernpunt van de controle
Belastingen

Btw

InnovationQuarter detacheert personeel aan gelieerde en niet gelieerde entiteiten. De detachering van personeel is in beginsel btw-belast. Onder bepaalde voorwaarden is het mogelijk om buiten de heffing van btw te blijven. Dit kan bijvoorbeeld worden gerealiseerd door de aanvraag van een fiscale eenheid tussen ROM en PPM.

De fiscale eenheid tussen ROM en PPM is inmiddels aangevraagd, echter nog niet goedgekeurd door de Belastingdienst. De Belastingdienst heeft hierop meerdere aanvullende vragen gesteld die met name zien op de opname van entiteiten die ook niet-economische activiteiten verrichten in de fiscale eenheid. Hoewel de opname van entiteiten met niet-economische activiteiten in de fiscale eenheid mogelijk is, wacht de Belastingdienst (op intern beleid) om een standpunt in te nemen. Mocht blijken dat geen sprake is van een fiscale eenheid btw dan zal er gesuppleerd/nageheven moeten worden. InnovationQuarter heeft een analyse gemaakt van de mogelijke impact over de jaren 2014 tot en met 2016. Dit komt uit op 21% over circa € 2.311.000. Deze potentiële naheffing is niet in de jaarrekening verantwoord, omdat de verwachting is dat wel een fiscale eenheid voor de btw gevormd kan worden. Wij kunnen ons verenigen met dit standpunt.

Controle-uitkomsten

Kernpunten van de controle

Beschrijving van kernpunt van de controle
Exploitatiebijdragen van participanten

Toezeggingsbrieven
De exploitatiebijdragen beschikbaar gesteld door de participanten hebben wij, voor zover ontvangen, gecontroleerd aan de hand van de toezeggingsbrieven en de daadwerkelijke ontvangsten. Een drietal participanten (de gemeente Rotterdam, gemeente Westland en de Technische Universiteit Delft) heeft geen beschikking gestuurd betreffende het boekjaar 2016. De opbrengsten hebben wij hier gecontroleerd aan de hand van de daadwerkelijke ontvangsten en de verzoeken van ROM aan betreffende organisaties.

Wij hebben kennisgenomen van de door ROM opgestelde analyse met daarin per participant de voorwaarden die worden gesteld aan ROM voor wat betreft de beschikte bijdrage. In een aantal gevallen kan er onduidelijkheid ontstaan over de voorwaarden die gesteld worden aan ROM om tot een vaststelling van de bijdrage te komen. Als voorbeelden noemen wij het geven van een controleverklaring bij het prestatieverslag en het geven van een verklaring betreffende de rechtmatigheid van de verantwoorde ontvangsten en uitgaven. Beide verklaringen worden echter niet afgegeven. Wij hebben het management geadviseerd om helderheid te verkrijgen over de gestelde voorwaarden in de betreffende beschikkingen om te voorkomen dat er discussies ontstaan bij de vaststelling van de bijdragen.

Foutenherstel
Over de boekjaren 2014 en 2015 was van onderbesteding van de exploitatiebijdragen waarbij het (positief) 'ontwikkelingsresultaat' is verantwoord als risico egalisatiereserve in het eigen vermogen van ROM. In 2016 is gebleken dat deze verwerkingswijze onjuist is omdat sprake is van een verplichting uit hoofde van nog te besteden exploitatiebijdragen. Wij hebben vastgesteld dat het foutenherstel juist is de jaarrekening is verwerkt en toegelicht.

Voor de jaarrekening 2016 is foutenherstel toegepast en daarbij een langlopende verplichting opgenomen. InnovationQuarter heeft aangegeven dat zij iedere participant expliciet zal verzoeken bij de vaststelling van de exploitatiebijdrage 2016 te bevestigen dat de toegepaste verwerkingswijze de juiste interpretatie is van de beschikkingen en afspraken. Tevens zal InnovationQuarter de participanten verzoeken om deze verwerkingswijze ook op te nemen in de beschikkingen en/of afspraken voor de jaren 2017 en verder. Wij adviseren u om dit proces goed te monitoren om vast te stellen dat alle participanten de zelfde zienswijze hanteren.

Controle-uitkomsten

Kernpunten van de controle

Beschrijving van kernpunt van de controle
Wet normering topinkomens

Voor alle organisaties waarop de Wet normering topinkomens (WNT) van toepassing is, geldt dat de beloning van topfunctionarissen openbaar gemaakt dient te worden in de jaarstukken, ongeacht of de bezoldiging hoger of lager is dan het maximum. De openbaarmaking moet op persoonsniveau met naam en toenaam worden gedaan.

De ROM heeft een brief gedateerd 18 december 2015 ontvangen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Uit deze brief blijkt dat de ROM naar huidig recht is uitgezonderd van de WNT omdat de ROM geen rechtspersoonlijkheid heeft of een besloten vennootschap is die een op winst gerichte onderneming drijft. De verwachting van de ROM is dat zij wel onder de WNT valt. Vooralsnog is besloten om in de jaarrekening 2016, overeenkomstig 2015, de informatie inzake de WNT op te nemen. Wij hebben de juistheid en volledigheid van deze toelichting gecontroleerd en hebben vastgesteld dat de toelichting voldoet aan de daaraan te stellen eisen. In onze controleverklaring maken wij hier expliciet melding van.

Controle-uitkomsten

Kernpunten van de controle

Beschrijving van kernpunt van de controle
Gebeurtenissen na balansdatum

Begin 2015 heeft PPM een aandelen belang van 17,5% verkregen in IQ Messenger. Eind 2016 is het belang in IQ Messenger Holding B.V. ongewijzigd. Als gevolg van tegenvallende omzetcijfers, onzekerheid in toekomstige cashflow stromen, geen concrete aanwijzingen voor verbetering en nog geen zekerheid over de mogelijke andere investeerder, had PPM besloten om IQ Messenger 50% af te waarderen. Na balansdatum, maar voor de afgifte van de verklaring is bekend geworden dat de investeerder alsnog bereid is, om IQ uit te kopen tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs, waardoor de afwaardering van 50% niet meer aan de orde is. Dit is in de jaarrekening van 2016 verwerkt.